
ET
VE
RI
TAS
CHRISTO
ECCLESIAE

MISTRA PAVLA STRÁNSKÉHO

ZE ZAPSKÉ STRÁNKY

POOPRAVENÉ A ROZMNOŽENÉ VYPSÁNÍ

VŠÍ OBCE

KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

Z LATINY PŘELOŽIL, ŽIVOTOPISEM STRÁNSKÉHO A MNOHÝMI POZNÁMKAMI OPATŘIL

EMANUEL TONNER.

V PRAZE.

TISKEM J. OTTY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1893.

Podobizna M. Pavla Stránského.

Věrný snímek rytiny Jana Balzera z Pelzelových »Abbildungen böhm. u. mähr. Gelehrt. u. Künstler«

MISTRA PAVLA STRÁNSKÉHO

ZE ZAPSKÉ STRÁNKY

OPRAVENÉ I ROZMNOŽENÉ VYPSÁNÍ

VŠÍ OBCE KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

INY PŘELOŽIL, ŽIVOTOPISEM STRÁNSKÉHO A MNOHÝMI POZNÁMKAMI OPATŘIL

EMANUEL TONNER.

Vydáno příspěním České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

V PRAZE.

TISKEM J. OTTY. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

1893.

P. T.

panu Dr. Frant. Lad. Riegrovi.

Velectěný Pane!

Když r. 1869. za vlády ministerstva prý občanského zakoušeje s bratrem svým Augustem příjemností vězení politického v bývalé radnici Novoměstské, bezděky nabyl jsem prázdně šestiměsíční, pustil jsem se do práce dávno zamýšlené, totižto do překládání na jazyk náš díla Stránského „Respublica Bojema", kteréž druhdy, ještě i za paměti dědův i otcův našich, čítalo se u nás dosti zhusta, od té doby však, ponévadž značně stenčil se počet čtenářů latinských, velice znepřístupnělo.

Oddávaje se úloze své se zálibou a vroucností, stále rostoucími, nabyl jsem přesvědčení, že překlad můj nebude prací nepatrnou, ani nedůležitou, pročež umínil jsem si, že ozdobím jej jménem některého muže našeho vynikajícího, jenž chtěl by vyhověti prosbě mé uctivé, abych mu jej směl připsati.

I nemohl jsem býti dlouho na vahách s výběrem; umínilť jsem si, že připsáním práce své dám na jevo úctu i vděčnosť některému z mužův těch, kteříž nehynoucích dobyli si zásluh, že jdouce za příkladem prvních křisitelův národa hynoucího, škody, chybami předkův a zlobou nepřátel způsobené, snažili se napraviti a odčiniti prací nezištnou, a prostředkův na vyléčení nemoci v ničem nehledajíce, než v probouzení a tužení sil národa samého, a ne na cizí spoléhali pomoc, nýbrž na vlastní přičinění národa, důvěřujíce v pravdu moudré průpovědi francouzské: Aide-Toi et le ciel l'aidera! (Pomoz si a Bůh ti pomůže!)

Z mužův těch vybral jsem si, jenž v ohledu tom u nás první tehdáž zaujímal místo, totiž slávy nehasnoucí Františka Palackého.

Ale poněvadž s prací svou rady Horatiovy „nonum prematur in annum“ přemrštěně šetřil jsem až na „bis nonum in annum“, tedy, bohužel, připravil jsem se o česť připsání původně zamýšleného, avšak proto předce neoctnul jsem se v nesnázi, koho k účelu svému vyvoliti si za náhradníka. Kohož mnedle jiného, než Vás, Velectěný Pane, jenž zvěčnělému nad jiné byli jste bližším a milejším, a to nejen snad tím, že svazkem něžným připoutali jste se rodině jeho, nýbrž že dráhně let společnou s ním sdílejíce domácnosť, přítelem jste byli jeho a pomocníkem nejdůvěrnějším, jemuž také ještě i na loži smrtelném poručil úlohu nejsvětější?

Že pak po významné slavnosti dnešního dne*) ráčili jste dáti průchod prosbě mé, abych Vám práci svou směl připsati, nemálo tomu se těším, že mohu Vám veřejně projeviti úctu i vděčnosť jako kšaftovníkovi velikého muže i otce národa našeho; kromě toho vyhovuji také ještě i osobní k Vám příchylnosti, již velmi dávné.

Když totiž r. 1845. po tříletém studium na gymnasium Tarnovském vrátil jsem se do vlasti, po příkladu mládeže polské nadšen láskou k národu, a uboléval jsem nad smutnými v ohledu tom u nás poměry (co pochopí, čí paměť dosahuje dob tehdejších), Vy, Velectěný Pane, prvním byli jste, jejž jako hosta v domácnosti babičky své poznal a k němuž ihned přilnul jsem jako k muži smýšlení a snah, kteréž vzbudily úctu mou i důvěru. A citové tito nevyhasli u mne nikdy, nýbrž výše a výše vzplanuli, čím více vykonali jste pro vlasť i národ užitečného a záslužného, a, věřte, nevyhasnou nikdy s přáním, aby Vám ve prospěch národu i k rozmnožení slávy jeho a Vaší vlastní ještě dlouho dáno bylo působiti ve směru nadšení vlastního a ve smyslu odkazu velikého tchána Vašeho.

Račte tedy, Velectěný Pane, laskavě přijmouti připsání práce mé a považovati je za důkaz nelíčené úcty a oddanosti vřelého ctitele, a, dovolíte-li, i přítele Svého.

V Písku, dne 9. září 1886.

Emanuel Tonner

---

*) Dne 9. září 1886. Dr. Rieger řečnil při odhalení pomníku Fr. Palackého, jehož postavení povždy nemalou zůstane zásluhou i chloubou tehdejších pp. studujících Píseckých.

M. Pavel Stránský a dílo jeho „Respublica Bojema“.

Povstání, kteréž stavové čeští pod obojí podnikli proti králi Matyášovi, a v němž po smrti jeho pokračovali proti nástupci, Ferdinandovi II., zvolivše si za krále Bedřicha Falckého, náčelníka unie evangelické v Němcích, nechvalně skončilo se porážkou na Bílé Hoře (8. listop. r. 1620.). Toto vítězství zbraní Ferdinanda II. i spojencův jeho, způsobené hlavně hříšnou netečností nejvyšších vojevůdcův českých — skoro vesměs cizincův — jakož i nedostatkem obětovnosti stavův, tak bylo nejisté, že při tolikerých pomůckách, jež naskytovaly se v zemi, jen kdyby v jediném z tehdejších předákův našich byla vřela krev dávných Husitův, nerci-li Táborův, „res Bohemorum (jak píše Ondřej z Habernfeldu) mansisset integra“ (věc Čechův byla by zůstala bez porušení).

Proto, když roznesla se zpráva o porážce Bělohorské, asi málo kdo tušil, jaké bude míti následky. Snad neměl sobě rovna věhlasný Vácslav Budovec z Budova, jenž hned z počátku předvídal, co nastane vlasti a milovanému národu jeho, pročež, moha užiti bezpečí v cizině, kam po porážce oné zavezl rodinu svou, rychle opět vrátil se do Prahy, aby vyhověl povinnosti jako strážce koruny, bohatýrem neohroženě vstříc kráčeje smrti jisté, jež by jej zbavila, aby nemusil býti svědkem pohrom největších. Vysvítá to zřejmě z rozmluvy jeho s Pavlem Aretýnem, sekretářem při appellacích. Když totiž Budovec již zatčen byl v domě svém i Aretýn tázal se ho, proč vrátiv se do Prahy, dobrovolně dal se do nebezpečenství takového, odpověděl, že ho k tomu svědomí nutilo. „Nedopustilo mně (prý) svědomí opustiti vlast a tu dobrou při naši. Ale nevím, co pán Bůh o mně myslí; snad chce, abych dobrou tu při krví spečetil.“ I povstav řekl: „Teď jsem, Bože můj, nalož se mnou, služebníkem svým, jak jest libo, před očima tvýma. *Syt jsem dnů, vezmi ode mne ducha mého, ať nevidím těch zlých věcí, kteréž vidím, že přijíti mají na vlast mou.*“ *)

*) Viz „historii o těžkých protivenstvích církve české“. LXII., 187., 188.

Jiní jinak soudili, oddávajíce se nadějím i tehdáž ještě, když již bylo velmi zle. Vždyť někteří z bývalých soudruhův Budovcových ve vládě direktorské, a s ním spolu účastníci koruny mučennické hrůzyplného dne 21. června r. 1621. nadějím svým průchod dávali ještě na samém popravišti před radnicí Staroměstskou. Prokop Dvořecký z Olbramovic zajisté když na popravišti svláčeje šaty, uhlídal „na hrdle zavěšený zlatý groš, na němž Frydrychovo korunování vyraženo bylo, sňal jej a jednomu z přistojících dal, řka: Přísahou tě zavazuji, když můj milý *král Frydrych zase zasedne na stolici královskou*, dej mu ten groš a řekni, že jsem jej na hrdle svém až do smrti pro lásku, kterouž k němu mám, nosil, nyní pak pro slávu Boží a pro něho že rád svou krev vycezuji a umírám".

Také vzdělaný i veleučený Dr. Jan Jesenský, lékař slavný, „vyveden byv na theatrum (lešení) a obrátiv se k soudcům (sotva však pro hluk bubnů a zvuk trub slyšán býti mohl) řekl: Daremně Ferdynand tyranstvím utvrzuje trůn svůj, *Frydrych přece kralovati bude*".*)

I ti, kdož vystěhovali se do ciziny, třebas nehrozilo jim utrpení tak přílišné, nijak nedomnívali se, že dali vlasti „s Bohem" navždy, všichni zajisté pevni byli v naději, že vlasti prázdni budou toliko do jistého času a že snad dosti brzy vrátí se s králem Bedřichem, k němuž měli důvěru nezlomnou. Ale Bedřich ten sám byl rád, že dýchal i že konečně v Hollandsku nalezl pohostinství a přístřeší bezpečného; jiné pak mocnosti, v něž důvěřovali nešťastní předkové naši, opustily je hanebně. Tuť pak ze jména „Unie" (to jest jednota stavův evangelických říše německé), kteráž české stavy pod obojí hlavně veštvala do toho povstání, zachovala se bídně. Na sjezdě v Heilbroně totiž, když Mansfeld s knížaty jednoty té vyjednával o peníze na další vedení vojny v Čechách (r. 1621.), odřekli se všeho dalšího spojení s Čechy, jichž ponechali bídě i útrapám.

A Ferdinand II. jako vítěz v Čechách hůř a hůře pouštěl uzdu hněvu i pomstě: to však nevadilo, že nešťastníci naši nespouštěli se nadějí oblažujících, zvláště když král dánský Krystyán IV. chopil se meče ve prospěch evangelických souvěrcův svých v říši německé. Ale brzy bylo po slávě jeho, neboť Tilly a ještě více Čech Albrecht z Valdštejna oružím šťastnějším přinutili Dána, že musel prositi za mír, jenž uzavřen byl v Lubeku (22. května r. 1629.) a moc Ferdinanda II. povznesl ještě výše. Za nedlouho však nová vzešla hvězda, jež nešťastným vystěhovalcům našim a jich přátelům ve vlasti pozůstalým, lepší začala věštiti budoucnosť. Bylť to čacký král švédský, Gustav Adolf, kterýž protestantům německým, šíji svou již již schylujícím pod vítěznou zbraň Ferdinandovu, na pomoc přikvapiv, slavného vítězství dobyl u Breitenfeldu nedaleko Lipska

---

*) „Histor. o těžk. protiv. církve česk." LXV., 200. a LXXIV., 214.

(dne 17. září r. 1631.) a tak jedním rázem Ferdinanda II. připravil o všecek výtěžek i všecky vymoženosti bojův dosavadních, větším dílem šťastných. A když spojenec krále toho vítězného, kurfirst saský Jan Jiří, vojsko své do Čech vypravil, za nímž do drahé vlasti své ubozí ti vystěhovalci naši, kdož jen mohli, na perutích touhy nedočkavé přilétli, k milé vracejíce se kolébce své i k hrobům předkův drahých, tu zajisté i pochybovač nedůvěřivý musel vzradovati se přesvědčením, že uskutečnily se naděje tak dlouho živěné i že Bůh slitovník vyslyšel horoucí modlitby těch, kteříž povždy pevně veň důvěřovali, ba v čas povstání osudného až i tak pevně, že namnoze pro samou tu důvěru opomenuli vykonati, co v ohledu světském bylo jich povinností vlasteneckou.

Ale bohužel, radosť byla to jen krátká! Než totiž navrátilí v domově opět nabytém ohřáli se, i než oči své usušili ze slzí nad zbědovaným stavem země rodné, již kvapněji snad, než přichvátali, zase utíkati musili, neboť ty ubohé psance české, útrapám ve psí dané, z vlasti české vyhnal Čech Albrecht z Valdštejna, jenž odpustiv Ferdinandovi II. nevděk dřívější, ujal se ho znova v tísni nejkrajnější.

Po sklamání tomto snad nejednoho chuďasa našeho naděje odstoupila; většina jich však doufala napořád. i když král švédský Gustav Adolf v bitvě zahynul (16. listop. r. 1632.). Čeho srdce přeje si, ochotně věříváme, že splní se. A tak i nešťastní „exulanti" naši pevně věřili, že ujmou se jich i Švédové i Francouzové. I doufali v to tak pevně ještě i tehdáž, když již rokovalo se o uzavření míru, jenž položiti měl hráze vojně tak dlouho zuřící. Vždyť jeden z vystěhovalcův našich, lékař Dr. Ondřej z Habernfeldu,*) v čas rokování toho usilovně prosil kancléře Švédského Axela Oxenstiernu, aby ujal se Čechův, bezprávně potlačovaných. Ve zvláštním spísku Habernfeld dokazoval, jaká práva Čechům svědčí a jaké děje se jim bezpráví, a k prosbě úpěnlivé dodal, že Čechové nešťastní všecku naději skládají v Oxenstiernu jako v silného „Atlanta".

Ale ten Atlas osvědčil se divně; hrab. Trautmannsdorfem, plnomocníkem císařským při uzavírání míru, dav se uplatiti, Oxenstierna nic neučinil pro Čechy vůbec, tím méně pak pro vystěhovalce nešťastné, kteříž nyní teprv poznati musili pravdu děsnou, že sklamaly je všecky naděje, jimiž dali se šáliti a podváděti téměř dvacet osm let! Mír vestfálský byl uzavřen (r. 1648.) a tím přeťala se možnosť návratu do vlasti české i těm, kteříž přečkali tíseň tolikaletou i nepřestávali doufati v obrat příznivý, dokud válka vřela.

*) Ondřej z Habernfeldu, Pražan, vystěhoval se po bitvě Bělohorské do Hollandska. Máme od něho zajímavý spísek „bellum Bohemicum" (vypravování o vojně české); onť byl, jenž osudného dne 8. listop. 1620. krále Bedřicha Falckého, s vyslancem anglickým hodujícího, vyrušil zvěstí, že vojsko české na Bílé Hoře poraženo.

Výstražné z toho plynulo naučení, jak pochodili, kdož blaho vlasti chtěli opírati o pomoc z ciziny!

Možno-liž vyobraziti si, jak konečné sklamání takové účinkovalo na ubohé tuláctvo naše? Co tu asi bylo steskův i nářkův i výčitek i jaké zoufalství! Nelze toho přirovnati, než snad podobným útrapám přehrozným, jichž v století tomto, z části za paměti naší, ano poněkud i dosud ještě zakoušejí pobratimci naši Poláci.

Byla by to kniha, jež i srdce kamenné k hojným pohnula by slzám, kdyby v jedno bylo snešeno, jak bídně trávili život svůj ubozí ti krajané naši, až konečně smrť vítaná z tísně bídy hmotné vysvobodila jedny, všecky pak z nejděsnějších útrap srdce i mysli!

Největší jich počet vlasti a národu svému zahynul na vždy beze sledu, ba kdož ví, kolika as těch našich vystěhovalcův českých potomstvo poněmčené nyní sesiluje i kromě toho již dosti silné zástupy nepřátel našich? Toho najisto nenadáli se předkové jich, kteříž na větším díle snažili se prospěti vlasti a národu, jen že ne všickni způsobem stejným. Někteří totiž — a těch značný byl počet — v cizině dali se na řemeslo válečné, bojujíce téměř pod všemi prapory, Ferdinandovi II. nepřátelskými, i kojili se nadějí, že kdysi pod týmiž prapory vítězně vrátí se do vlasti; jiní zase zvolili si jiné zaměstnání počestné, aby uhájili živobytí; někteří konečně za hranicemi pérem snažili se prospěti vlasti a národu. Těch ovšem počet byl jen skrovný — ale velkolepý účinek práce a vynasnažení jich mnohokráte vyváží, co všickni ostatní vykonali na bojišti a jinde; neboť trvalé jsou plody práce jich v zátiší vykonané a povždy národ náš s pýchou a vděčností pamětliv bude, co ke cti a ve prospěch jeho za poměrův tak trudných a neutěšených vykonali velcí synové jeho, nepřízní doby z vlasti vyobcovaní Pavel Skála ze Zhoře, Jan Amos Komenský a jiní. Mezi tyto muže ctihodné, kteříž takto i v cizině dovedli trvale prospěti národu svému, v první řadě náleží také

mistr Pavel Stránský,

s jehož spisem znamenitým dále budeme se obírati. Starobylé městce, od konce věku šestnáctého, náležející k panství Brandýsskému, ležící při nepatrném potůčku, hned o něco níže vylévajícím se do Labe, Zapy,*) honosí se býti rodištěm tohoto Čecha znamenitého, jenž v spise svém sám o tom zmiňuje se na str. 20. (vyd. II.), kdež při přehledu místopisném Kouřimska tehdejšího čteme: „Zapae, quae me ann. 1583. nascentem prima vidit“ (t. j. Zapy, jež první mne uzřely narozeného r. 1583.). Narodil se tedy Stránský

*) Poněvadž Stránský někdy podpisoval se „ze Zapské Stránky“, jest nám to důkazem, že rodištěm jeho byla Stránka, osada bezprostředně sousedící se Zapy.

téhož roku, co v Praze dne 10. července světlo spatřil jiný znamenitý muž národa našeho, jemu strastmi života i zásluhami velmi blízký, totižto slavný Pavel Skála ze Zhoře, jenž následky bitvy Bělohorské také z vlasti vyštván, v sousední Míšně městečku Frejberce hrdinsky pokonávaje nepřízeň osudu, pilností více než mravenčí snesl nám poklad ceny nesmírné, „historii českou", jejížto bohužel jen část menší tiskem spřístupněla obecenstvu širšímu. Rovnosť věku, jakož i okolnosť, že Skála před vypuknutím povstání účinkoval v Žatči, nepřipouští pochybnosti, že se Stránským znali se dobře. Ještě i jiný Čech znamenitý narodil se téhož roku, co oba výteční Pavlové naši, ovšem v ohledu přemnohém pravý jich protichůdce; kdežto totiž oni nejupřímnějšími zůstali syny národa svého, víře pak, od otcův přijaté, obětovali všecko blaho své, „veliký sice vojevůdce, ale malý Čech" Albrecht z Valdštejna, jenž narodil se též r. 1583. (a sice dne 15. září v Heřmanicích u Jaroměře) zpronevěřil se i národu svému i víře původní (Jednotě Bř. Č.) a vše schopen byl obětovati dalekosáhlým záměrům ctižádosti své i vládychtivosti.

O rodičích, jakož i o studiích jeho víme bohužel také velmi málo; jisto však jest, že studií vyšších odbýval na učení Pražském, kdež r. 1607. za děkana M. Mikuláše Troila Hagiochorana*) povýšen byl na mistra umění svobodných, čili, jak řeklo by se nyní, na doktora filosofie.

Dosáhnuv stupně akademického, Pavel Stránský, neodchýlil se od dráhy obvyklé, jakouž mužové tací ubírávali se tehdáž; z bakalářův (baccalaureův, t. j. z kandidátův doktorství) jakož i ze skutečných již doktorův čili mistrův vybírali se učitelé pro školy venkovské, ovšem zvláště městské. Píšeť o tom sám Stránský (hl. VI. str. 318. vyd. II.): „Z dílny této (t. j. z učení Pražského) vycházeli a rektorem university po celém království českém a markrabství moravském rozesýláni na školy městské mužové mladí, dílem na mistry, dílem na bakaláře povýšení, kteříž tamější mládež pacholecí vyučovali jak počátkům náboženství upřímnějšího, tak vědomostem nižším, na gymnasiích pak vyhlášenějších také vědám vyšším, a kteřížto Spartu, do níž dostali se, výtečně přiozdobili."

*) Mikuláš Troilus nar. r. 1571. u Kouřimi ve Svatém Poli (odtud Hagiochoranus); dosáhnuv hodnosti mistra při učení Pražském, strávil nějaký čas na vychovávání mladých šlechticův, s nimiž vykonal i mnohé cesty po cizině. Od r. 1604. vyučoval jako professor při učení Pražském, kdež setrval až do r. 1622., ačkoli byl ženat. Roku 1619. krále Bedřicha Falckého do Prahy přijíždějícího, vítal dlouhou řečí latinskou jménem všech měst Pražských. Po bitvě Bělohorské složen z hodností všech, žil v soukromí, až r. 1627. nechtěje opustiti víry své, vystěhoval se do Perna, kdež zemřel r. 1631. právě, když chystal se na cestu do Uher, kam, aby mu na rozsáhlých statcích zařídil školy, povolal jej velmož Illyesházy. Troilus proslavil se také spisy četnými, zvláště obsahu dějepisného, v kterémžto oboru s Janem Mat. Sudetským ostré měl spory o původu národa českého.

Stránský u představených akademie zajisté požíval pověsti chvalné i důvěry, čehož dovtípiti se možno již i z toho, že svěřili mu nejprve správu školy u sv Jiljí v Praze (1606.—1608.) a pak (r. 1609.) vybrali jej pro město v každém ohledu vynikající; poslalit jej, aby vyučoval v zámožných Litoměřicích, uprostřed ráje českého vinorodého.

Bylo-li do takového učitele jen poněkud něco, měl tím úřadem svým upravenou cestu k budoucnosti alespoň dobře zabezpečené; vynikal-li však učeností a způsoby uhlazenými, tuť teprv Štěstěna pohlížela naň úsměvem štědrým. Tehdáž totiž hlavně následkem toho spojení akademie Pražské se školami venkovskými v městech našich zdomácněla vzdělanost dosti značná (rozumí se, že v duchu i dle vkusu doby tehdejší); valná část měšťanův znala latinsky a některým známějším klassikům římským (řeckým ovšem jen zřídka) rozuměla v jazyku původním; dovedl-li pak takový bakalář čili mistr dosíci předních měšťanův obliby a přízně, již dobře oň bylo postaráno. Dosvědčuje nám to opět sám Stránský, patrně z vlastní čerpaje zkušenosti; píšeť tamtéž (hl. VI. str. 319. vyd. II.): „Obyčejně dávali jim (t. j. učitelům při školách městských) roční slušné rada městská, stravu pak denní pastýři duchovní. Také nezřídka dostávalo se jim rozmanitých příjmův mimořádných. Když učitelé tací nějaký čas na školách strávili a občanům hodným osvědčili přičinlivosť svou, brávali je ze škol mecenáši učených a buď dopomáhali jim k znamenitějším úřadům světským, zjednavše jim nevěsty zámožné, nebo brali si je do služby duchovní.“

Že Stránský zajisté byl učitelem znamenitým, na to důkazův nalézáme v samém spise jeho; poznávámeť, jak důkladně znal se v klassicích a to z části i řeckých, rovněž i v dějepise; dále poznáváme, že též byl mistrem výkladu, jasně, zajímavě i poučně podávaje, co s posluchači nebo čtenáři chtěl sděliti, a že konečně vedle ostrovtipu vládl také vtipem dle potřeby řízným anebo lahodným. A dodatkem k tomu všemu mistr náš nacházel se v samém rozkvětu věku mladistvého; že pak vynikal i zevnějškem, dosvědčuje podobizna, kteráž nám jej představuje již ve věku dospělejším. Že konečně smysl měl pro radosti a rozkoše ušlechtilé, opět vyčísti můžeme ze spisu jeho, jejž níže podáváme v překladu.

Pro tyto vlastnosti Litoměřice záhy přilnuly k mistrovi Zapskému a již ho nepustily, nýbrž mocnými páskami k sobě připoutaly, jak asi doufalo se, — navždy. Přičiniliť se přátelé i příznivci jeho, že vstoupil v sňatek manželský s paní Kateřinou, dcerou i dědičkou jednoho z nejbohatších měšťanův Litoměřických, Adama Mráza z Milešovky, kteráž byla také dědičkou před nedávnem zemřelého manžela svého Jana Zlatohlávka, rovněž jednoho z nejbohatších měšťanův.*) Manželstvím tímto náš mistr Zapský pojednou

*) Choť Pavla Stránského paní Kateřina, dcera Adama Mráza z Milešovky, narodila se v Litoměřicích dne 28. března roku 1579., byla tedy

octnul se v zámožnosti znamenité; jmění ženy jeho obsahovalo, hledíme-li jen k nemovitostem, domy v městě, dále polnosti, vinnic několik, louky, ano i dvory a ostrov v Labi při sousední vsi Mlíkojedech. Sám Stránský vděčně o tom zmiňuje se, neboť u vypisování krajův českých (viz hl. II. § 15. str. 93.) při Litoměřicích dodává: „quae civitatem mihi, non contemnendasque fortunas dadit" (t j. kteréž mne obdařily měšťanstvím i blahobytem nikoli nepatrným).

Nyní Stránský školy zanechal, přijal úřad písaře městského, ano r. 1614., nabyv dříve práva městského, zvolen byl do rady.

Zdálo se tudíž, že když štěstí Stránskému takto za krátko uštědřilo měrou vrchovatou, již zabezpečena jest příznivá jeho budoucnosť. I dojista bylo by tomu tak bývalo, kdyby moci nějaké bylo podařilo se, aby zažehnala se mračna děsná, kteráž tehdáž vznášela se nad celou Evropou střední, obzvláště pak nad vlastí naší hrozněji a hrozněji. Nesnášelivosť náboženská vyvolala u nás bouři, kteráž celou vlasť naši obrátila na ruby a tolik nehod, tolik utrpení na národ náš uvalila, že snad v celém království nikoho nebylo, jehož pohromy ty neochromily alespoň na nějakou dobu. Záštím náboženským i nejmoudřejší a nejšlechetnější mužové tehdáž skoro všickni zaslepeni byli až do té míry, že nezřízené vášni té vše ostatní podřizovali a obětovali. Vždyť zejména u nás v Čechách vášni té obětováno i statky nejdražší, blahobyt země, ano více ještě, moc i slávu státu českého, ano i bytí národa samého!

Než z mračen oněch vybuchla všeobecná bouře, Stránský krátce před tím zakoušeti musel poněkud trpkosti nehod budoucích. Bylo to r. 1617. když dva občané ucházeli se o právo městské v Litoměřicích; byliť to do města přiženěný Mikuláš Mráz (Mrázek) z Budyně a jakýsi Bartol. Collenius, jenž si tam koupil dům. Avšak oba odmrštěni byli s žádostí svou na základě starého snešení (z roku prý 1517.), kterýmž ustanoveno bylo, „aby žádný pod jednou za měšťana přijímán nebyl"; oba totiž žadatelé netoliko byli katolíky, nýbrž kromě toho vědělo se o nich, že úslužnými jsou přátely řádu jesuitův. Avšak odmrštění nedali odbyti se tak snadno, nýbrž žalovali v kanceláři královské na hradě Pražském. I obesláni byli dva přední z rady i písař městský na kancelář, kdež ostře domluvili jim sám kancléř Zdeněk z Lobkovic i sekretář Pavel Michna,

o 4 leta starší, než mistr Pavel; ještě nezúplna dvacetiletá, totižto dne 16. února 1599. když otec její byl král. rychtářem, provdala se za měšťana Jana Zlatohlávka. R. 1610. když od Vácslava Jelínka i Kateřiny manželky jeho kupovala dům v Mlikojedech, psala se ještě paní Kat. Zlatohlávkovou; avšak týž dvůr zase r. 1612. zapsala mistrovi P. Stránskému, již jako manželu svému. Zdá se, že provdala se po druhé r. 1611., kdež mistr Pavel objevuje se již mezi „staršími" král. města Litoměřic. Mezi „staršími" shledáváme se s ním dále ještě r. 1612., 1613. a 1617., mezi konšely r. 1614., 1615., 1616., 1618., 1619., 1620. a 1625. — Těch a některých jiných zpráv dostalo se mi laskavostí velect. pana Dra. V. Katzerowského, c. k. prof. gymn. v Litoměřicích, jemuž tuto veřejně vzdávám díky nejuctivější.

načež odvedeni byli do vězení, kdež devět dní strávili, dokud totiž svrchu jmenovaným nedostalo se práva městského. Mezi takto zkoušenými byl též mistr Pavel Stránský, jenž tehdáž asi netušil, že horlivosť náboženská za krátko uloží mu pokut a utrpení ještě mnohem těžších.

Již totiž roku následujícího (1618.) vypuknouti měla bouře dlouho připravovaná. Spory občanův evangelických, německých Luteránův, v městečkách Hrobech i Broumově s vrchnostmi jich katolickými, totiž arcibiskupem Janem Loheliusem a opatem Broumovským Volfgangem Zelendarem, o nově vystavěné kostely, způsobily výbuch konečný. Luteráni v městech těchto vystavěli si kostely, opírajíce se při tom o krále Rudolfa II. majestát (z roku 1609.), kdežto zase vrchnosti jich katolické z tohotéhož majestátu dovozovaly, že jim právo takové nepřísluší. Konečně chrámce ty arcibiskup v Hrobech dal zbořiti, v Broumově pak opat zamknouti a měšťany, jižto protivili se, některé do vězení uvrci.

Pro tento případ defensoři*) svolali sjezd do kolleje Karlovy, aby poradili se, co učiniti ve prospěch souvěrcův stísněných. K sjezdu tomu dostavil se také Stránský, a shledáváme u Skály (II. 98.), že tam dne 11. března 1618. s hr. Jindř. Mat. Thurnem, Linhartem Kolonou z Felzu, hrab. Janem Albínem Šlikem, Krištofem Fictumem, Janem Vencelíkem, Janem Vlkem a Simeonem Celerýnem ze Slaného, zvolen byl do výboru, jemuž uloženo bylo sepsání přípisu králi Matyášovi ve prospěch uvězněných Broumovských. Okolnosť tato svědčí o vážnosti a důvěře, jichž Stránský požíval již tehdáž.

Když týž sjezd po několikanedělním odročení přes zápověď místodržících znova byl zahájen v kolleji Karlově „v pondělí dne 21. maje po neděli Rogationum“, Stránský již neúčastnil se ho, což z téhož dovídáme se pramene, totiž z historie Skálovy (II. 113.), kdež dočítáme se, že sešlo se „znamenité množství pánův i rytířstva podobojí“. Za to však z měst královských „postavili se vyslaní tři Horníci, Kouřimští, Chrudimští, Berounští, Boleslavští a Slánští“; neboť „ostatní (pokračuje Skála) anebo byli udesátáni od podkomořího a hofrychtýře, aby se nestavěli, nebo užívajíce v tom opatrnosti těla, poshovívali s příjezdem svým, až by nejdříve vyrozuměli, k čemu se týž sjezd míti a co těm, ježto z prvopočátku k sjezdu se postaví nebo nepostaví, jak od stavův, tak i od místodržících říkáno bude“.

---

*) Majestát krále Rudolfa II. stavům evangelickým čili pod obojí udílel právo voliti si tak zvané defensory, t. j. obhájce, kteříž bdíti měli, aby evangelíci nikde nebyli skracováni v právech svých; kdykoli pak defensorům zdálo by se, že někde děje se jim křivda čili dokonce násilí, oprávněni byli svolati sjezd stavův pod obojí, ano až i nařiditi „defensí“, t. j. vojsko sebrati, aby násilí odráželo se násilím.

Že Stránského od účastenství nezdržel strach, v tom s námi zajisté každý souhlasiti bude, kdo uváží srdnatosť jeho vytrvalou, kterouž, jak níže uslyšíme, na jevo dával v čas děsného pronásledování po bitvě Bělohorské. Ostatně může býti, že bylo proň štěstím, že sjezdu toho neúčastnil se a že nebyl při samém počátku výbuchu velikého povstání toho, jež zahájilo se vyhozením místodržících s výše kanceláře královské na hradě Pražském již ve středu dne 23. května 1618. Kdož ví, nebyli-li by ho zvolili mezi direktory stavu městského, což samo sebou již bylo by stačilo, aby s ostatními dokrvácel pod mečem katovým dne 21. června 1621.

Ostatně Stránský (jako Litoměřice vůbec) v čas povstání toho horlivě stranil vládě prozatímní (direktorské) i potom králi Bedřichovi; nezdá se nám však, že ve směru tom vynikl činností nějakou obzvláštní, poněvadž po bitvě Bělohorské nepotřeboval hledati spásy v odchodu za hranice, nýbrž klidně setrval doma, ano když několik neděl po bitvě té osudné (totiž dne 26. prosince r. 1620.) do Litoměřic přijeli jménem místodržícího, knížete Karla z Lichtenštejna, komisaři Diviš Markvart z Hrádku, Václav nejstarší Vratislav z Mitrovic a Václav Mladota ze Solopisk, aby radu městskou obnovili, tu Pavel Stránský, ačkoli byl členem rady dosavadní, také pojat byl do nové, kteráž setrvala až do r. 1625. V radě té zasedal však také známý nám již Mikuláš Mrázek (z Budyně), kterýž za krátko stal se hofrychtýřem (rychtářem královským) a „jakým způsobem mohl, městu a měšťanům těžkosti a trápení vymýšlel“.

Pomsta tudíž nezačala zuřiti hned po bitvě Bělohorské, nýbrž z počátku zdálo se, že vláda Ferdinanda II. dosti mírně naloží s účastníky povstání přemoženého. Oddával-li se však kdo naději této sladké, hned počátkem roku 1621. hrubě z ní byl vyburcován zatýkáním nejprve stavův vyšších a pak i čelnějších měšťanův, a ukvapeně hnaným soudem i hned na to následující prací katovou, jež dne 21. června dvacet sedm mučenníkův z tohoto světa sprovodila.

Tu náhle rozbřesklo se všem i zjevno bylo, že pokuta bude strašlivější, než možno bylo obávati se, a že zdánlivá shovívavosť dřívější nebyla, než přípravou, aby pomsta i tresty slavily žeň tím požehnanější. Nikdo, jenž v čas povstání provinil se způsobem jakýmkoli, neměl zůstati neztrestán, leda, že opustil vyznání pod obojí a stal se katolíkem. Poněvadž však nebylo možno, potrestati na hrdle všech, kdož dopustili se uražení majestátu královského čili velezrády — neboť by asi poprav nebylo bývalo konce — tedy císař Ferdinand II. patentem, daným v Inšpruku dne 3. února r. 1622. udělil tak zvaný „generální perdon“, t. j. „veřejné prominutí všechněch předešlých proti císaři, jakožto králi českému, provinění a trestů na cti a hrdle“; proto však ten „perdon“ nebyl snad udělením amnestie čili milosti úplné, neboť potrestáni měli býti všickni, jen že hlavně na penězích a majetku vůbec. Místo-

držící, kníže Karel z Lichtenštejna, ve všech městech nařídil tak zvané komise inkvisiční, před kteréž každý musel předstoupiti, vyznati se z viny a zároveň podati odhad celého jmění svého i to vše do šesti neděl, jinak proti němu měl by počíti obvyklý soud pro velezrádu. Že nespoléháno tu skutečně jen na vlastní vyznání občanův, nýbrž že komisi té vítáni byli udavači, donašeči, klevetníci a podobná cháska, kdož mohl by pochybovati.

Komise ty pracovaly takřka na posměch vší spravedlivosti, o čemž nejlépe svědčí, že namnoze obcházíno se bez zápisníkův, ano i bez výrokův na písmě daných, neboť prý „při tak rozsáhlém počtu vinných bylo by obšírnou i zbytečnou prací, o každém zvláště všecko zapisovati“. Komise všude podle stupně provinění měšťany rozdělila na šest tříd; rovněž i jmění jich dle odhadu na šest dílův i podle toho, do které třídy koho vřadila, tolik šestin majetku svého propadl, takže kdo uvržen byl do třídy první, propadl všech šestin čili celé jmění své, kdežto ti, kteříž dostali se až teprv do třídy šesté, neměli ztratiti než šestinu majetku svého.

V Litoměřicích komise inkvisiční zahájila práci svou dne 14. července r. 1623., předsedou jejím byl Jiří Vilém Michna z Vacinova, hejtman měst a panství královských v Čechách, řízení soudní však prováděl jakožto hofrychtéř (královský rychtář) Mikuláš Mrázek Budyňský, starý známý náš; neboť pamatujeme se, že Litoměřičtí a zejména Stránský proň byli potrestáni vězením (r. 1617.), když mu odepřeli práva městského. Okolnosť tato opět dosvědčuje, co i jak se tehdáž dálo, když tací lidé „nestranní“ vykonávali úřad soudcovský. I což teprv tomu říci, když dovídáme se, že týž Mrázek nezřídka sám byl i žalobníkem, i svědkem, i soudcem! Nebudeme se tudíž diviti, že Stránský komisí inkvisiční vřaděn byl do třetí třídy, čímž vyřčena byla ztráta čtyr šestin všeho majetku.

Avšak než komise dokončila řízení průvodní,*) mezitím sběhly se události vážné, jež důležitý měly vliv na osud Stránského i tolika souvěrcův a spoluobčanův jeho. Když z města již všickni kněží evangeličtí byli vyobcováni, tu r. 1624. k rozkazu arcibiskupa hrab. Arn. Harracha, jemuž Ferdinand II. svěřil patronát duchovní ve všech městech i na všech statcích královských, farář u sv. Mikuláše v Menším Městě Pražském, Ondřej Damián Künel, přibyl do Litoměřic a ujal se správy duchovní při hlavním chrámě tamějším. Bez průtahu zahájil práci „reformační“ a na ručesť z chrámu odkliditi dal obrazy Jana Husa, Jeronýma Pražského, kalich kamenný i vůbec všecko, cožkoli připomínalo služeb božích dřívějších,

*) Stalo se tak ke konci r. 1626. i nedočkal se konce toho mstivý Mrázek, jenž r. 1624. ustoupil novému rychtáři císařskému, Petrovi Oulíkovi Třebenickému. Nevíme, z jakých příčin stalo se, že Mrázek úplně přišel na mizinu, tak že r. 1631. bídně sešel v domě cizím, téměř jako žebrák. Petr Oulík ostatně ani o vlas nebyl lepší a ubohé evangelíky, jak mohl, týral.

a poněvadž lid přestal choditi do kostela, tedy Künel uchýlil se k prostředkům, aby jej opět naplnil.

O prvním pokusu, kterak dosíci cíle, zmiňuje se „historie o těžkých protivenstvích církve české“ slovy následujícími: „Léta 1625. v bílou sobotu popsavše na cedulkách jména měšťanův, skrze desátníky každému jeho jméno dali s tím poručením: aby nazejtří i potom celé svátky každý se v kostele postavil, kázání a mše poslouchal, a na jistotu toho, že tam byl, vycházeje odtud, cedulku tuto zvoníkovi vrátil, anebo pokutu pěti kop každýkrát složil.“ Ale prostředek tento neměl účinku, jakého si pánové přáli i také očekávali; neboť mnoho jich nepřišlo, ba nemálo i takových bylo, kteříž hned z předu ochotně zapravili pokutu.

Pokročilo se tedy v přísnosti o stupeň dále, i vyhrožováno též vojskem, neboť ve všech městech značnějších stály posádky vojenské, majíce poručeno, aby úřadům i duchovním poskytovaly pomoci v přemáhání odporu i vytrvalosti obyvatelstva evangelického. V Litoměřicích po r. 1621. ubytována byla část pluku Valdštejnova, po pluku tom přišel Lichtenštejnův (r. 1622. a 23.) a pak Holštejnský. I jak počínala si soldateska tato, dostatečně poznává se z dvou okolností, totižto, že Valdštejnovci za krátkou dobu spotřebovali pět set sudův vína i že knížeti Holštejnskému město co týden muselo platiti pět set tolarův toliko na vystrájení tabule! Že pak vedle odírání žoldnéři ti také ještě i jinak týrali obyvatelstvo, ihned uslyšíme.

Jako v jiných městech, také i v Litoměřicích svátek Božího Těla r. 1625. slaviti se měl způsobem okázalým a sice mimo jiné obřady také průvodem veřejným, čeho nebylo snad již ode dvou set let. I nařízeno měšťanům, „aby na den Božího Těla všickni na procesí najíti se dali; k osobám radním a předním posláno rozličných barev voskové svíce, aby je nesly“. Z těch, kteříž nedbali ani rozkazu tohoto, prvním byl Stránský, začež vrchnosť ihned potrestala jej způsobem hrubým, poslavši po procesí „kornetu jízdných do domu jeho, kteříž s koní ssedavše a jeho samého (an se před nimi skryl) nenalezše, nad manželkou jeho nevážně se potřásali a klíče jí vzavše, kuchyně se i špižírny i vinných sklepův zmocnili, co kde k jídlu bylo, svařiti a spéci davše, pojedli, a až přes nešpory z hojna jedni druhým připíjejíce i z domu víno posýlajíce, hodovali. Potom se pak, že sbírky krajské peněžité i obilní tu shromážděné v pokojích zvláštních ležely,*) bez dalšího v domě štarcování, rozejíti se musili, kromě že vinný v domě sklep fenrych zapečetil a potom z něho sobě víno bral“.

*) Bylť totiž Stránský času toho berníkem krajským. „Hist o těžk. prot. církve česk.“ praví, že vojáci, kteříž u Stránského tak řádili, byli „jízdy Don Balthazarovské“ (t. j. pluku Španěla, pověstného Dona Baltazara de Marradas).

Horlivost děkana Künela i pomocníkův jeho dohnala obyvatele evangelické k přesvědčení, že jim pobytu v městě rodném popřáno bude již jen na krátko, nedají-li se skloniti k tomu, aby přestoupili na víru katolickou. Tudíž mnozí, kteří odhodláni byli nepopustiti, záhy domovu dali s Bohem a majetek svůj zpeněživše, v tichosti odešli do ciziny. Tak již okolo velikynoci r. 1625., tedy ještě před ztrestáním po slavnosti Božího Těla, v Litoměřicích a před hradbami jeho počítáno domův pustých sedmdesát; že pak číslo to po hrůzách svátku onoho značně vzrostlo, zajisté pochopitelno.

Takového však úbytku obyvatelstva nepřála si vláda císařská, jejížto snahy nesly se k tomu, aby měšťané setrvali při domech svých, ale odřekli se náboženství svého. Proto rozmanitými opatřeními prohlíženo k tomu, aby stěhování dalšímu učinila se přítrž, ano, pokud možno, již vystěhovalí k návratu skloniti se dali. Tak dne 9. března r. 1626. rychtář císařský vyzýval všecky vystěhovalé, aby vrátili se domů, že bez trestu opět mohou uvázati se v majetek svůj, avšak toliko do čtyr neděl, jinak že jmění pobráno bude do komory královské. Později, totiž dne 8 října roku téhož, kníže Karel z Lichtenštejna vydal mandát podobný, jímžto každému navrátilému dovoloval se pobyt až do prodání majetku i zaplacení pokuty za „generální perdon“ uložené.

Když Ferdinand II. šťastnou zbraní proti králi dánskému octnul se na takovém stupni moci, že zdálo se, jakoby již nebylo nikoho, kdo mohl by překážeti zámyslům jeho, přikročil v Čechách k poslednímu prostředku, aby i ti, kdož dosud vytrvale vzdorovali, přinuceni byli k přestoupení na víru katolickou. Práci tu vznesl na „plnomocné komisaře nad reformací náboženství“, jimiž jmenováni jsou: arcibiskup kardinál Arnošt hrabě z Harrachů, opat Strahovský Kašpar z Questenberku, Jaroslav Bořita hrabě z Martinic, jinak Smečanský, Bedřich z Talmberka a Krištof Vratislav z Mitrovic.

Komise tato (čili tento reformátorův nejvyšší soud) již dne 27. března r. 1627. oznámila městu Litoměřicům, že poněvadž císař ustanovil se na reformací celých Čech, za tím účelem vysýlá k nim zvláštního „instruktora“ duchovního, jemuž město pomáhati má poslušně u vykonávání úlohy jeho. Duchovním otcem tím byl řehole kapucínské P. Valerianus Magnus (původně Gross), vedle něhož děje se zmínka ještě o jiném řeholníku podobném P. Frant. Rozdražovském z Rozdražova. Že pro případ potřeby i vojsko bylo po ruce, rozumí se samo sebou.

Oba páteři kapucíni, seč byli, usilovně pracovali, jednak kázáními veřejnými, jednak rozmluvami a poučováním v soukromí hledíce přesvědčiti a víře katolické získati evangelíky vytrvalé, nebo zase ve víře utvrditi, kteříž už byli získáni. Mistr Pavel Stránský a choť jeho hlavními byli sloupy houževnatosti té zajisté

podivuhodné, jakouž při víře své setrvali evangelíci v Litoměřicích pozůstalí. Bylo to vůbec známo a věděli to též oba páteři kapucíni, pročež nelze jim diviti se, že nade všecko byli toho žádostivi, aby zmařili vliv mistra Pavla. Toť asi hlavní bylo příčinou, že mezi nimi a Stránským došlo k veřejnému hádání o věcech náboženských; nepochybovaliť zajisté kapucíni, že Stránský v oboru tom, jak domnívali se, jemu cizím proti učenosti jich neobstojí a že utrživ porážku náležitou, značně pozbude váženosti, jíž dosud požíval u souvěrcův svých.

Dva dni trvalo veřejné toto hádání, ale ubozí kapucíni pochodili bídně; neboť Stránský netoliko nedal se jim, nýbrž jako pravý „bratr český“ takové podal důkazy znalosti písma svatého, že vysoko vynikl nad řeholníky, kteříž tedy místo vítězství dodělali se toliko pokoření veřejného.

Událosť tato nezůstala bez účinku; další namáhání kapucínův i vůbec duchovenstva katolického v Litoměřicích nepřinášelo ovoce, nýbrž naopak po stkvělém Stránského vítězství mnozí, kteří již přestoupili na víru katolickou, opět vrátili se k vyznání dřívějšímu. O poměrech těchto sám arcibiskup přesvědčil se, když zavítal do Litoměřic, aby dne 20. května posvětil hlavní oltář kostela Svatojakubského a nazejtří vykonal biřmování s okázalostí ode dávna nevídanou.

Nedlouho potom nového užilo se prostředku na zastrašení myslí slabších; udeřilo se totiž se vší opravdovostí na předáky, od jichž buď skrocení, buď odklizení očekáváno dalších následkův žádoucích. Dne 14. července r. 1627. na radnici veřejně čten byl přípis komise reformační, že poněvadž v městě opět přibývá kacířův a někteří, jako prý zvláště Stránský a manželka jeho, opovažují se prohlašovati, že od kacířství svého neupustí, císař pak chce, aby všickni v tomto dědičném království jeho srovnávali se s ním ve víře, rozkazuje se úřadu městskému, aby děkanovi Künelovi vší pomocí přispěl a všem kacířům nařídil, aby zpamatovali se ještě v čas, obzvláště pak Pavlovi Stránskému a ženě jeho s výhrůžkou trestův skutečných poručil, aby zanechavše zarytosti dosavadní, jakož i pobuřování pohoršlivého, přestoupili na víru katolickou, nechtějí-li dočkati se něčeho horšího.*)

*) Doslovně zní konec přípisu takto: „Obzvláště pak nadepsanému Pavlovi Stránskému a manželce jeho přísně a pod skutečným trestáním o tom poručte, aby oni manželé tak hrubě na svých hlavách nezakládali, zdravě se rozmyslili, spoury své, z níž jiní sousedé pohoršení a zlý příklad berou, zanechali, nýbrž raději k církvi svaté katolické vynaučeni poslušně přistoupili, lečby na sebe něco horšího (kteréž by je pro neposlušnosť konečně neštědovalo) uvésti chtěli. Na tom jistá i milostivá J. M. Cís. vůle naplněna bude. (Podpis.) N. N. od Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého krále reformací religie neboližto náboženství v král. českém nařízení kommissaři.“

Že to nic neúčinkovalo, domysliti se netěžko, a proto již dne 21. července téhož roku nový došel rozkaz, předešlého mnohem přísnější. Poněvadž prý Stránský a manželka jeho hlavními jsou toho původci, že v Litoměřicích mnozí přes všecko otcovské napomínání instruktorův nechtějí zanechati bludův, ba někteří byvše již uvedeni na dráhu polepšení, opět svedeni byli, a poněvadž nezlomná jest vůle císaře, aby každý v Čechách přiznával se k náboženství samospasitelnému, jemuž on sám i všecek slavný rod rakouský věrně jest oddán, tedy přísně nařizuje se, aby Stránský i s ženou hned nazejtří po dodání mandátu toho císařského, obeslán byl na radnici před radu městskou a oznámilo se jim, že nevykáží-li se do dvou neděl vysvědčením zpovědníka, že vykonali zpověď a přijímání pod jednou, ještě před západem slunce dne toho, jímžto vyprší lhůta vyměřená, povinni budou vykliditi se z města i odtud navždy prázdni býti země české. Kdyby do času toho neprodali majetku svého, povolí se jim rok jeden, aby jej dali prodati skrze některého plnomocníka náboženství katolického. Dále nařizovalo se, aby před odchodem z města podali seznam všeho majetku svého úřadu městskému, jenž jej dá odhadnouti; z výtěžku za majetek prodaný sraziti se měly nejprve náležitosť za udělený perdon (jak víme, čtyry šestiny všeho) a pak jiný ještě obnos značný na umoření dluhův městských, a teprv, co by zbylo po srážkách těchto, vyplatiti se mělo manželům nešťastným.

Laskavému čtenáři snad učiníme vděk, když položíme tuto v plném znění přípis ten tak důležitý a zajímavý, jejž s námi laskavě sdělil z archivu kr. města Litoměřic p. prof. V. Katzerowský:

„Moudří a opatrní přátelé nám milí! Tomu jsme s velikou nelibostí vyrozuměli, kterak v městě Litoměřicích mnozí obyvatelé nekatoličtí, měvše sobě z jisté vůle Boží J. Mti. a krále a pána nás všech nejmilostivějšího milostivé nařízení a poručení, v příčině Religie, totiž, aby oni všickni dadouce se z bludův svých sektářských vyvésti a pravé samospasitedlné katolické víře dobře vyučiti, k též svaté katolické římské víře spasitedlné přistaupili, mnohokráte v známosť uvedené (jakož pak dle milostivé od JMC. nám dané Instrukcí, naschvále ktomu obzvláštní instruktores, nebožto duchovní učitelové zřízeni, s dotčenými obyvateli nekatolickými se vší pilností jsou jednali, a je nadepsané víře svaté katolické vyučiti se snažili i posavad snažují) však předce oni takové mírné, dobrotivé, a právě otcovské napomínání a vyučování za hřbet kladouce, v tom sobě raditi nijakž dáti nechtějí, nýbrž jako zaslepení v urputilosti své trvajíce a všelijakých neslušných a netreffných, jen k průtahu této spasitedlné Reformací vedoucích veymluv a ouskokův užívajíce, naposledy tím zavírají, že od svého navyklého náboženství (ježto mizerně zavedení, v bludech sektářských vězí) nikoli odstaupiti nemíní, tudy jiným veliké na sobě pohoršení dávajíce, tak že mnozí, kteříby se sice snáze napraviti dali, na ně se ohlídajíce s takovým zlým

zatvrdilé urputnosti jich příkladem, i nepochybně pokoutným všelijakým rozpakováním, od obrácení se z domnělého na pravé svaté náboženství, hrubě dlouho zdržováni jsou. (Mezi kterýmižto tak urputnými a škodlivými sektáři, *Pavel Stránský* spolu s manželkou svou za přední, jako vůdce býti se poznává.) I poněvadž N. M C. na tom se milostivě ustanoviti a dokonale resolvírovati ráčil, aby mimo to jediné pravé samospasitedlné katolické římské náboženství, kteréhož N. M. C. se vším slavným domem svým Rakouským stále přidržeti se ráčí, žádné jiné, jakžkoli smyšlené, v tomto dědičném N. M. C. království Českém (v kterémžto prvé škodlivá rozdílnost náboženství tu minulou ohavnau Rebelii spůsobila) trpěno nebylo, nýbrž kteříkoli ještě k témuž svatému katolickému náboženství nepřistoupili, ty aby k němu (ač chtějí-li v této zemi zůstati) co nejdříve náležitými prostředky přivedeni byli, tak aby všickni v jednotě víry a mysli srovnáni jsouce, předně pánu bohu, a potom N. M. C. jakožto králi a pánu svému nejmilostivějšímu, tím lépe sloužiti, i tudy obecné dobré a užitečné fedrovati mohli ✝ Protož jmenem a na místě N. M. C. krále a pána nás všech nejmilostivějšího vám dostacně poroučíme, abyste vejš jmenovaného Pavla Stránského s manželkou jeho, vy, jak vás toto naše poručení dojde, hned na druhý den na rathauz v místě radní povolati dali, v přítomnosti jich takové poručení naše publikovali, a tu jim skutečně a na konec oznámili, že se jim peremptorní termin, do dvou neděl pořád sběhlých, od oznámení jim této Resolucí naší ukládá, tak aby oni, v tom čase, budto nadepsané víře svaté katolické římské opravdově přistoupili, a na to že jsou se zpovídali, a velebnou svátosť oltářní přijímali, hodnověrné od zpovědníka svého psané vysvědčení přinesli, anebo se ihned vyprodali, z města nejdále do západu slunce v témž čase odstěhovali, a již napotom, jak téhož města Litoměřic, tak i celého království tohoto českého, dokonce prázdni byli, leč by na sebe něco horšího (kteréžby je konečně, kdyby v témž království déle se zdržujíce, aneb se zase do něho navrátíc kdež koli postiženi byli, neštědovalo) potáhnouti a dočekati chtěli. A pokudžby tak brzo statkův a jmění svých prodati nemohli, tehdy se jim čas prostrannější, totiž celý rok od posledního dne vypovědění jich z téhož království českého počítajíc, k tomu dovoliti má, aby oni některé jiné, však naboženství katolického na místě svém zřídili a splnomocnili, skrze něž by se takoví statkové a jmění jich, v tom čase prodati, speněžiti, a za nimi pryč vystěhovati dáti mohli. Sami pak, aby se předce téhož dne (jakž nadepsáno) z království tohoto jinam pryč odstěhovali, a do něho nikdy více, lečby opravdově upřímní katoličtí učiněni byli, žádným jiným vymyšleným spůsobem nenavracovali; však dříve nežby se pryč odebrali, mají od vás k tomu skutečně přidržáni býti, aby oni všecky a všelijaké statky a jmění své, na čem by ty koli byly a záležely, v pořádné poznamenání uvedouc, skrze osoby přísežné katolické, u přítomnosti některých osob z prostředku vašeho, spravedlivě pošacovati, a přitom všecky dluhy své, pokudž jaké, budto k obci, aneb komukoliv jinému, dlužni zůstávají, pořádně včísti dáti,

potom pak učiníce rozvržení, aby též na ně jistá quota, co by tak z týchž statkův svých. vedle slušné proporcí, na zaplacení dluhův téhož města obecních ku pomoci dáti měli, uložena, a z téhož jmění jich vzata byla. Jakož také pokudžby co pokuty pro rebelské prohřešení své a za Perdon ještě do komory J M C české dlužen pozůstával, to vše aby z téhož statku jeho sraženo, a teprv ostatek jim, aneb týmž plnomocníkům, k ruce jich vydáno bylo ✝ Nic méně mají se i jiní všickni nekatoličtí obyvatelé v těmž městě opět znova k tomu dostatečně napomenouti, aby oni z těch dvou osob veystrahu vezmouc, sobě usmyslili tím dříve církvi svaté katolické upřímně připojiti, a k další nepříležitosti a těžkosti své, v kterěžby se pro svou neposlušnosť jistotně potkati museli, sami svevolně příčiny nedávali."

„Vědouc, že na tom jistá a milostivá J. M. C. vůle se naplní.

Datum w Praze 21. Julii léta 1627."

„N. N. od Jeho Milosti římského císaře, uherského a českého krále, k Reformací Religie. neboližto náboženství, v království českém nařízení kommissaři."

Stál tehdáž v čele obce města Litoměřic jako prymátor Jan Hradišťský, muž povahy podlé. Býval v radě městské od r. 1610. až do r. 1618., a když za krále Bedřicha Falckého podkomoří Prokop Dvořecký z Olbramovic dne 5. prosince 1619. přijel do Litoměřic, aby obnovil radu městskou, Hradišťský opět zasedal v ní se Stránským po celou dobu další. Od komise inkvisiční vřaděn byv do čtvrté třídy, za generální perdon odsouzen byl k ztrátě tří šestin majetku svého; avšak přestoupením na víru katolickou získal si přízeň vyšší, a kdežto nyní nad bývalým soudruhem jeho Stránským vznášela se mračna hrozivá, on hověl si na výsluní milosti mocných pánův.

Sotva svrchu dotčený reskript císařský došel do Litoměřic, hned dne 23. července Stránský, choť jeho s dcerou svou z prvního manželství, Dorotou Zlatohlávkovnou, a pak v domě jich vychovanou i přebývající neteří, osiřelou Annou Kandorskou z Kandorské Hory, obesláni byli na radnici. I přišli. Co asi dálo se v mysli a srdci těžce zkoušeného mistra Pavla? Stál tu v staré síni radní, kde po tak drahně let vévodil duchem svým; stál tu nyní se svými, aby vyslechli výrok tvrdý, kdežto na lavicích pánův radních roztahovali se osoby cizí, v jichž čele prymátor Jan Hradišťský chystal se, aby zdrtil bývalého soudruha z týchž lavic. Beze všeho soucitu, ba se škodolibostí zjevnou, jež bývá známkou povah nízkých, Hradišťský osopil se na Stránského, uváděje mu v známosť obsah přípisu císařského, že, nepodrobí-li se rozkazu, pro odstrašující příklad všem ostatním, do osmi dnů s ženou i celou rodinou musí vykliditi se z města i celé země.

Stránský, pevně stoje jako skála, ani na chvíli nerozpakoval se, kterak zachovati se; žádal toliko, aby nahlédnouti mohl do

přípisu osudného; ačkoli pak v něm výslovně podotknuto bylo, že toho má užiti, prymátor, bídák hanebný, nedopřál mu toho, neboť zbabělec bál se pohledu Stránského, až poznal by, že bývalý kollega, nemoha dočkati se neštěstí jeho úplného, o své ujmě lhůtu, i tak již dosti krátkou, stenčil na polovinu! Dověděl se však Stránský předce hanebnosti té; neboť když jej děkan Künel dne 27. července k sobě pozval, aby poslední učinil pokus, nedal-li by se předce obměkčiti, tu směl přečísti si reskript císařský, a uzřel, že Hradišťský tvrdšího byl srdce. než všichni ostatní.*)

Že i poslední ten pokus na děkanství nezdařil se, zajisté nikoho nepřekvapí.

Nastávalo tudíž loučení s milým domovem i celou vlastí! Paní Kateřina Stránská ustanovila dva plnomocníky, aby, pokud by ještě co platilo, prodali majetek její, a co by zbylo po srážkách povinných, poslali jí do ciziny. Učinivše tak poslední své ve vlasti pořízení, chystali se na cestu smutnou, na kterouž vydali se dne 3. srpna r. 1627.**) Na plískárně, voze dosti bídném, z milých srdcím jejich Litoměřic dne toho odjížděli mistr Stránský, manželka a tři dcery jeho, totiž pastorkyně Dorota Zlatohlávkovna i Anna i Ludmila, dcery vlastní, a konečně Anna Kandorská, věrně s nimi sdílejíc osud trpký.

Když toto píšeme, lítostí srdce chvěje se nám i zajisté týž soucit ozývá se také v srdci tvém, čtenáři milý, nerci-li čtenářko laskavá. Nuže, což asi teprv dálo se v srdcích osob těch ubohých, jež nehoda tato vytrhla z blahobytu kvetoucího v milém domově, aby jako psance vyštvala je do nejisté budoucnosti v cizině?!

Naříká na tu nespravedlivosť sám Stránský, když ve spise svém (hl. II. § 15. str. 93.) při Litoměřicích píše: „quae civitatem mihi non contemnendasque fortunas dedit; sed eas anno post septendecimo, Imp. Ferd. II. toto regno evangelicos exturbante ob posthabitum a me religioni puriori patriae fortunarumque amorem nullo jure eripuit (t. j. kteréž mne obdařily měšťanstvím a blahobytem nikoli nepatrným, avšak po sedmnácti let císař Ferdinand II., když evangelíky z celé země vyháněl, beze všeho práva všecko mi to vyrval, poněvadž náboženství čistější kladl jsem nad lásku k vlasti a bohatství). Uváží-li se, jaké ztráty nesmírné Stránský utrpěl, nelze říci, že ve slovech právě uvedených nemírně pustil uzdu hněvu svému.

---

*) Není to zajisté škodolibosť, nýbrž cit pro spravedlivosť, když s radostí tuto dodáváme, že bídník ten dosti brzy potom zaslouženého doznal trestu; sešelť tak bídně, jako výše uvedený Mrázek Budyňský.

**) Vlastně dne 13. srpna dle kalendáře Řehořovského. O několik dní dříve (totižto dne 9. srpna) Stránský s manželkou před právem městským ustanovili za svého plnomocníka „France Mišotu“, měšťana Litoměřického, „švagra svého a člověka katolického“, sama pak paní Kateřina Stránská i na místě panny Doroty Zlatohlávkovic, dcery své vlastní, vznesla plnomocenství na p. Vácsl. Radkovského.

Odjížděla tedy dne svrchu položeného nešťastná rodina z domu svého i z vlasti vůbec. Neklameme se nikoliv, vyobrazujeme-li, že drahně na té cestě bezděčné slyšeti bylo usedavého pláče ženských skormoucených, ačkoli muž i otec potěšoval je důvěrou v budoucnosť lepší; nedivme se ženám slabým; vždyť zajisté sám ten těšitel — a byl to muž povahy skálopevné! — na té cestě asi nejednou marně bránil se slzám, s očí zasmušilých stékajícím po vráskách, jež čtyrycetičtyrletému v tváře druhdy hladké vryly neustávající útrapy let posledních!

Stěhoval se do ciziny vzorný ten syn národa českého, poněvadž „náboženství čistější kladl nad lásku k vlasti a bohatství". Tušil-li, že stěhuje se navždy? Domníváme se, že nikoli, nýbrž že, jako snad všickni spolutrpitelé jeho, pevné choval přesvědčení, že nastane obrat příznivý, jenž opět otevře mu cestu do vlasti milené; spoléhalť příliš na „spravedlivou při Čechův" a zvláště na pomoc Boží, v kterouž všickni krajané jeho, předkové naši, tehdáž a již za povstání osudného tak pevně důvěřovali, že namnoze opomenuli v čas vykonati povinnosť svou, čímž možno bylo odvrátiti pohromu, kteráž vyřinula se na národ z porážky Bělohorské!

Nechceme ubližovati nikomu, avšak vtírá se nám otázka, jak asi Stránský byl by se zachoval, kdyby byl tušil, že krutě selhou všecky naděje v spravedlivosť lidskou a v pomoc Boží? Kdo ví, nebyl-li byl zvolil v mnohém ohledu trpčího nad psanství osudu a nebyl-li byl učinil si násilí, jen aby mohl zůstati ve vlasti, když národ nanejvýše sužovaný a ohrožený nejvíce potřeboval, aby neopouštěli ho synové nejlepší?

Jaký účinek Stránského odchod měl na věci Litoměřické, snadno pomysliti si možno. Dosavadní odpor vytrvalý po ztrátě hlavy umořen byl; slabší podlehli nátlaku, houževnatější pak, jdouce za příkladem mistra, chopili se holi tulácké a odebrali se do ciziny. Byloť pak jich takové množství, že nezcela měsíc po odchodu Stránského, totižto dne 27. srpna r. 1627. napočítáno domův prázdných až sto šedesát pět! Zmiňujeť se o tom Stránský sám ve spise svém (hl. II. § 15.), kdež čteme: „Když císařem Ferdinandem II. před nedávnem (r. 1626.) nařízená změna bohoslužby zuřila, i nezbývalo cesty, kterak zniknouti přesily, více než pět set hlav obyvatelstva jeho, ustupujíc osudu, pokutu podstoupiti a vlast opustiti volilo spíše, než odpřisíci se, co za pravdu uznáváno, jakéžto vytrvalosti příkladu mimo jedinou Prahu nedalo žádné jiné město v Čechách." Zajisté i tito nešťastníci nedomnívali se, že stěhují se navždy, nýbrž kojili se také nadějí brzkého návratu.

Stránský se svými nestěhoval se daleko; usadilť se v Míšni sousední a sice v městečku Perně (něm. Pirna) jen několik hodin od hranic českých tak, že snadné odtud byly styky s vlastí dřívější a pro případ možného návratu cesta nedaleká. Kromě toho v Perně již četná byla osada Čechův, kteříž dříve, než Stránský, vystěho-

vali se z domova. Bylof tu nešťastníkův těch více, než dva tisíce i to namnoze osob stavův vyšších, jakož i vzdělanstva. Známých tu tedy Stránský nalezl zajisté velký počet; bylť tu mimo jiné mistr Mikuláš Troilus,*) za jehož kdysi v dobách šťastnějších při učení Pražském děkanování přijal hodnosť mistra svobodných umění.

Byla tedy možnosť, aby Stránský i rodina jeho v novém domově z krajanů spolutrpitelův utvořili si kroužek přátelský, v němž alespoň poněkud nalézali by útěchy a navzájem soucitu upřímného. Ale bohužel vedle těchto okolností příznivých zaznamenati musíme, že vystěhovalcům našim, již dosti trpce zkoušeným, v novém domově tom vyprýštil se také ještě nových trpkostí pramen hojný; vypuklať i tu v cizině mezi nimi nesvornosť, odvěká ta kletba naše! A i zde — kdožby se toho byl nadál! — nesnášelivosť náboženská byla pramenem zla.

Usadilť se v Perně také M. Samuel Martini z Dražova Hořovský, jenž před vypuzením z vlasti posléz byl v Praze farářem u sv. Haštala i členem konsistoře pod obojí a procestovav některé země evropské, konečně r. 1628. od kurfirsta saského potvrzen byl v úřadě kazatele českého v Perně. Muž tento, jinak velmi učený a výmluvný, přívrženec horlivý vyznání luterského v novém domově svém nemírně pouštěl uzdu zášti proti Jednotě bratří českých, kteréž přidržovala se valná většina vystěhovalcův v Perně. Žádal totiž, aby všickni Jednotě dali výhosť, uchýlili se k vyznání luterskému, a poněvadž nechtěli mu býti po vůli, vypukly hádky, kteréž objevovaly se i v četných spisech, jež Samuel Martini pouštěl do veřejnosti z tiskárny své v Perně. Nepřestávaje na těchto spisech, jež ovšem nezůstávaly bez odpovědi, Martini dovolával se pomoci vlády saské a přispěním všemohoucího ve věcech náboženských kurfirstkého kazatele dvorského Dra. Hoë způsobil, že vydán byl rozkaz, aby bratří čeští buď přestoupili na vyznání luterské, nebo vystěhovali se. Někteří vidouce nezbytí, vyhověli hrozbám, mnozí však setrvali a udali se k šťastnějším krajanům svým do Lešna v Polsku, kdež žilo jich více než čtyry tisíce, požívajících přízně šlechetného velmože polského Rafaele Leszczyńského, jehožto rod erbu „Wieniawa“ (hlava tuří, našich pánů z Pernštejna) odváděje původ svůj z Moravy a z Čech, již ode dávna přál Čechům, pro víru z vlasti vyobcovaným.

Zdá se, že hlavně nesnášelivosť M. Samuele Martiniho také i Stránského a rodinu jeho vyštvala z Perna. Zajisté každý sdílí s námi žal, že o osudech tohoto muže výtečného v cizině víme v celku jen velmi málo. Dr. Krist. Ad. Pešek v záslužném díle svém „Die böhmischen Exulanten in Sachsen“ (vystěhovalci čeští v Sasku) vydaném r. 1859. udává, že Stránský r. 1631. žil ještě

*) V Perně zemřel r. 1631. i tam pochován.

v Perně, ale že mu tam další pobyt znechutil se nesnášelivostí Martiniho.

Nastalo tedy rodině nebohé stěhování nové.*) Kam Stránský uchýlil se z Perna, není dostatečně objasněno. Nezdá se, že byl také mezi těmi, kteříž pospíšili do Čech, když spojenec vítězného krále švédského, kurfirst saský r. 1631. vypravil tam vojsko své, čímž vystěhovalcům našim, ovšem jen na kratičko, poskytla se možnosť, aby vrátili se do vlasti. Opustiv Perno, přebýval v některých jiných městech nynějšího království saského, v Drážďanech, v Lipsku, ve Frejberce; nic však důkladnějšího o toulavém živobytí jeho nemáme. V městě posléz jmenovaném zajisté přátelsky obcoval se slavným krajanem a spolutrpitelem svým, Pavlem Skalou, jenž tu pracoval o velkolepém a předůležitém díle svém, za něž národ náš zavázán mu jest díky nehynoucími. Že výteční mužové ti, kteříž znali se dobře ve vlasti, při pracích svých, v cizině za největší nepřízně osudu konaných, asi v nejedné věci navzájem si radili a pomáhali, zajisté není pravdě nepodobno. Vanet alespoň týž duch z prací jich obou, stejné smýšlení v ohledu náboženském i politickém i národním, tatáž láska k vlasti i národu.

Tak kusé a nedostatečné jsou zprávy, jež máme o tomto odstavci života P. Stránského, že ani nevíme najisto, byl-li také až v Hollandsku, kdež znamenité dílo jeho na světlo vyšlo z nejslavnější tehdáž tiskárny bratří Elzevirův v Lugduně Batavův (v Lejdě).

Že v cizině zhusta vedlo se mu špatně i že nejednou zápasiti musil se starostmi, ano přímo s nedostatkem, snadno pochopiti, když dovídáme se, že ani on, ani žena jeho ze všeho jmění, doma zanechaného, neuzřeli ani groše! Několik ve spise jeho naskytuje se steskův na poměry neutěšené za toho pobytu v cizině. Kromě toho archiv městský Litoměřický několik chová dopisův jeho, v nichž, jak níže uhlídáme, ubohý muž trpce naříká, kterak nešlechetně k němu i k celé rodině jeho zachovali se bývalí spoluobčané jeho, i přátelé, nercili nepřátelé.

Konečně po útrapách téměř dvacetiletých zakmitla se mu naděje života klidnějšího a bezpečnějšího; octnulť se až blízko rodiště Koperníkova, slavného města Toruně v západních čili krá-

*) Neť jejich Anna Kandorská z Kandorské Hory nesdílela s nimi dalšího tuláctví, nýbrž zůstavši v Perně, provdala se za vystěhovalého Pražana Štěpána Moravce, s nímž pak za vítězným vojskem saským vrátila se do Čech, kdež opět uvázala se v některé části dřívějšího majetku svého. Když pak vojsko saské ze země bylo vytlačeno, Kandorská všelijakých musela zakoušeti nepříjemností, mimo jiné též vězení na radnici Staroměstské, až přestoupením Moravce na víru katolickou poněkud dosáhla pokoje. Když pak Moravec zemřel, vdova jeho, opět do Míšně vystěhovalá, znova pozbyla všeho jmění (r. 1632.); po její pak smrti syn Pavel r. 1651. vrátil se do Čech, ale marné byly snahy jeho, aby nabyl dědictví po mateři, až v chudobě zemřel.

lovských Prusích, kdežto najav si hospodářstvíčko, jak sám napsal, „po tenku živu býti a na chléb sobě groše těžce na stará kolena vydobývati musil“. Kterak dostal se až tam, a vlastním-li přičiněním anebo něčí-li přízní a podporou dopomohl si ke skromné živnosti té, bohužel nic nevíme; to však jest mimo všecku pochybnost, že zásluhy to byly jeho vlastní i rozhlas jména jeho, kteréž za nedlouho uvedly jej v poměry mnohem příznivější. Pro důkladné dílo své, „Respublica Bojema“, kteréž r. 1643. vyšlo již v druhém vydání i všude přijato bylo s pochvalou největší, Stránský ve světě učeném nemalé požíval úcty, což způsobilo, že v Toruni r. 1647. stal se professorem a pak i visitatorem gymnasia, požívaje také práva městského.

Pokouší-li se o nás chuť, abychom osudu chvalořečili, že slitovav se nad mužem, tak dlouho krutě zkoušeným, konečně uštědřil mu něco přízně, hned rozmyslíme se jinak, a ještě více, než dosud, zanevřeme na nespravedlivosť, v tomto světě panující, když dovíme se, že osud ani nyní ještě nepřestával bičovati Stránského. K neutěšeným věru úvahám pudí nás, když vidíme, že Štěstěna některé lidi bez nejmenší jich zásluhy nepřestává obsypávati nejlepšími dary svými, kdežto zas nezřídka pro nejzasloužilejší ničeho nemá v zásobě, než trýzeň ustavičnou, dokud smrť jich nevysvobodí. Tím větší pak slávy a úcty zasluhují bohatýři tací a mučenníci!

Stránský zajisté k těm náležel, pro něž osud nemívá, než nepřízeň bezednou. Sotva bylo mu dopřáno, aby oddechl si v Toruni, již nové rány jej stíhaly. Osleplať drahá manželka jeho, kterážto nehoda již sama o sobě postačovala, aby rodinu tak dlouho tepanou přihnětla dokona. Také i jiné poměry neutěšené doléhaly na ubohého mistra našeho; neboť co dělo se na jevišti politickém, poslední zničilo naděje všech vystěhovalcův našich, že jim kdy bude dopřáno, aby vrátili se do vlasti drahé. Mír vestfálský, r. 1648. uzavřený, navždy přeťal poslední nitku nadějí již dávno ztenčených! A jaké zvěsti docházely z té země milené, do níž navrátiti se nelze bylo? Všecko na ruby obráceno — po svobodě dávné, po blahobytě druhdy kvetoucím ani stopy — služebnosť všude, bída i nouze — Čech ve vlasti téměř cizincem, cizinec pak pánem — spravedlivosti dovolati se téměř nemožno, útisk libovolný všude!

Až v Toruni Stránský a rodina jeho zakoušeli příchuti smutného tohoto ve vlasti stavu. Přes všecko dopisování, dopomínání se a prošení ničeho nedosáhli; spravedlivosti pro ně nebylo, „o všecko jmění po loupežnicku a nekatolicku oloupeni byli!“

Neobávám se, že čtenář soudný vyloží mi ve zlé, když tuto z archivu kr. města Litoměřic podám tři listy Stránského; poslouží znamenitě k objasnění poměrův tehdejších a zároveň také k bližšímu poznání celé povahy slavného mistra našeho. Konečně i proto zasluhují tuto místa, aby čtenářstvo poznalo, jak Stránský vládl pé-

rem českým. Dopis první svědčí *Janovi Heliádesovi*, měšťanu i radnímu v Litoměřicích, a zní takto:

„Má povolná služba i vinš všeho dobrého!“

„Velmi přátelsky a služebně Vám, mně zvláště milý p. Heliádes, děkuji, že jste zase na mé 18. octob. lp. 1651. datované psaní mi odpověděli. Došel mě ten Váš dopis zde v létě přítomném v pátek 12. aprilu. Aač jsem v Toruni našem cum professionatus tum honoratus civis, a Vy jakýmž takýmž omylem na tituli mne jste jen za tu pohostinného položili, ani však jsem se tím neobrazil, rozumím z dotčeného Vašeho dopisu, že (o čemž jste z mládí v svaté biblí čítali Genesis cap. 21. i 25.) mezi Vámi Abimelekova čeládka té vodní prohlubně, kteréž se někdy násilně zmocnila, řádnému jejímu držitelovi Abrahamovi zase k jmění neb k držení nikoli odstoupiti a vrátiti nemíní. Bezpečí se na to, že Abraham ani u pána jejich, Abimeleka krále, ani u jeho knížete Pikola nic proti nim obdržeti moci nebude. Nemohu se nadiviti, když u Vás v místě radním psaní mé, z počátku připomenuté, bylo od Vás prednešeno, proč jest Vám od osob konšelských bylo, prý, domluveno. Nic v mém psaní špinavého nestojí, samá pouhá, jistá pravda jest v něm předestřína. Zdá-li se komu, že něčím jest poněkud nelibě ohledán, nechť pomyslí, že lopata lopatou, motyka motykou, a tak nechvalitební činové nechvalitebně otištěni býti musili a pochlebně přibarvováni býti nemají. Kdo činí, co chce, nechť slyší i, čemu by nechtěl! Pěkně tedy Vás, můj pane Heliáde, ještě a snad na ostatek prosím, abyste se snažili s známými mé manželky u Vás, p. Janem Karlem Pižanem z Bellefortu, p. Linhartem Rakovnickým (není-li mrtev) a p. Pavlem Trmalem se shledati a jich mými přátelskými službami pěkně pozdraviti, při kterémžto shledání, medle co Vám níže z vůle a jmenem mé manželky píši, přednesli. Praví manželka má, a praví s ní a praviti vždycky budou její potomci, že jest po vítězství J. M. císaře Ferdinanda II na Bílé Hoře, když osobám jistým v Litoměřicích statkové jich za propadané bráni byli, na ní neb statku jejím a dědictví vlastním žádné pokuty od žádného nikdy (leč snad některak jí ve hřbet) nebylo J. M. C. přisouzeno nižádným na něj právem, ni na svršky při něm našlé, nemohlo býti saháno, že jest ho nikda nepropadla, posavad od sebe a svých dětí nikterakž neodcizila, ani komu ovšem nezavadila. Měli by se zahanbiti lidé, kteříž v Litoměřicích lidských spravedlností se dotýkají, knihy a paměti městské, též akta radní, registra důchodní, ano i listy posýlací před rukama mají, že o věcech, kdy se které, dávno neb nedávno, v obci jich sběhly, které Bohu i lidským právům zřejmě jsou na odpor, zoumyslnou nepovědomostí se smějí zastírati, a o tom, o čem se kdo domácí neb přespolní, že jsou mu přenáramně ublížili, na ně domlouvá, pravdy slyšeť nechtějí.“

„Když na onen čas Kateřina z Milešovky, manželka má, měla z Čech pro náboženství odjížděti a statku svého dědičného, na právu

Litoměřickém ležícího, nemovitého, ani při něm svršků a nábytků sama sobě zpeněžiti nemohla, podle JMC. povolení plnomocníky (z nichž jeden posavad jest živ) k tomu sobě zřídila, a knihami městskými zapsati dala. Hned po jejím pryč odjezdu, purkmistr a rada města Litoměřic nad Labem dotčený statek její a při něm svršky dali popsati, nedlouho potom jej plnomocníkům z opatrování vzali, sami se ho zmocnili, jej proti vůli její, od Lp. 1627. až na konec Lp. 1630., komu chtěli, neřádně rozdávali, rozbírali, rozprodávali; *) a tou měrou a obmysly rozmanitými ji, pořádnou držitelkyni, o všecko připravili. Ona toho v cizině se dověděvši, osobně pak mezi ně přicházeti zapověděno měvši, skrze psaní častá, hned tehdáž v horkém účinku a ještě v čas nepokoje, jak jí koli u nich právo sloužit nechtělo, o to se na ně šetrně dopisovala, prosíc, aby jí toho s dostatkem spravili, proč a jakým právem jí dědictví jejího užívati a zpeněžiti překazují, proč je tak proti vůli její suchvacují, rozdávají neb rozprodávají. Nemohla se a posud nemůže na nich toho nic optati. Dosti šetrných těch jejích psaní nebo zhola nechtěli od poslův přijímati, neb se o všem odmlčovali a posavad jako němí odmlčují. Její pak a dcery její statek a dědictví mezitím po dnes v cizích, kdo ví čí, rukou a nespravedlivém užívání porůznu vězí."

„Poněvadž tedy výš jmenovaný purkmistr a rada M. L.**) dotčené manželky mé přátelskými, tolikaletými, mnohými důvodnými dopisováními a dotázkami nic sebou hnouti dávat nechtěli a nechtějí, příčin také svého jakož Lp. 1608. zjištěného dluhu, jejich cti škodného neplacení, tak ani ovšem ukvapeného jejího vlastního statku pobrání, žádných jí (příčin) v známost neuvedli a neuvozují, nýbrž všecko to ohavné bezpráví mlčením na úřad svůj zoumysla vztahují a vztáhli, z těch příčin nemůže jim na jiné přicházeti, nežli na to, čeho se onen, od samého našeho Spasitele připomenutý, Boha se nebojící a člověka se nestydící (Lucas 18.) v kterém městě soudce, od křivdu trpící vdovy obával. Jejím zajisté příkladem manželka má, Kateřina rozená Mrázova z Milešovky, bezprávníky své, purkmistra a radu města Litoměřic již uláti musí. Má sice rozmyšlení, neměla-li by jich nařici nářky, jimiž naříká každého carentem justo titulo právo městské české F. 26. 27. N. 3. O. 26.***) Na ten čas má a drží je i také je vůbec před lidmi

*) Že pravda bylo, nač Stránský žaluje, dosud vyrozuměti možno z archivu města Litoměřic. Tři dvory, řečené Vlachovský, Macháčovský a Jelínkovský, ve vsi Mlikojedech položené, půl ostrova Proskovský řečeného, zahrady za Dlouhou branou atd. Litoměřičtí prodali jesuitům, kteříž v Litoměřících zřizovali si kolej; jiné zas části bývalého majetku Pavla Stránského, Kateřiny manželky a dědicův jeho, jako vinnice, lisy atd. obec sama „koupila" na srážku za perdon a pod. Ze všech peněz takto stržených rodina Stránského neuzřela ani groše.

**) To jest města Litoměřic.

***) Pro důkladnější porozumění položili jsme tuto tresť odstavcův práv městských, k nimž tuto Stránský táhne se.

F XXVI. Kdožby jakéhožkoli gruntu, aneb jiné spravedlivosti, vešel v držení nepořádné, carens justo titulo, nemoha toho provésti,

dobrými vyhlašovati bude za zjevné a ani na svatú spravedlnosť, ani na Boží soud poslední nepamatující nepřátele své. Žaluje také na ně i s dětmi svými žalovati bude soudci, než oni jsou, mocnějšímu a ovšem spravedlivému P. Bohu věčnému. On je nad nimi a potomky jich zde časně, po smrti pak v ohni neuhasitelném věčně ráčí pomstíti."

„Že z veliké své litosti a srdečné bolesti to a tak mluviť musí a psáti dala, ano také, že se nad to nade všecko tentokráte na předešlá, jmenovitě k Vám, p. Heliáde, 8. Octobr. Lp. 1651. ku p. Jakubovi Štroblovi Lp. 1650. 28. Mart. též 2. Septemb. k úřadu pak konšelskému skoro bez počtukrát a zvláště Lp. 1627. 16. Aug. Lp. 1628. 25. Mart. 25. Maji. 31. Aug. Lp. 1629. 25. Januar. 8. Juni. 12. Nov. Lp. 1631. 7. Januar. 22. Aug. datovaná i do Litoměřic prošlá psaní táhnouti musí, a toužebně odvolává, modlitebně, pěkně a snažně Vás všechněch spo-

---

že pořádně to, buď prodajem, dáním, odkázáním aneb postoupením drží atd., tehdy vydržení let nic mu neprospěje.... Nepořádnému držiteli vydržení let městských neprospívá.

F XXVII. § I. Násilný vladař anebo jiný statku nepořádný držitel.... jest nepřítel práva.... Nepořádný držitel žádným projitím času a let městských vydržením statkův sobě nezděďuje, nýbrž ze všech užitků, kterýchž v tom ve všem času svého držení požíval, dědiči práv býti musí podle práva.
§ II. Však dědič, pokavadžby násilné vládnutí trvalo, povinen bude každého roku osvědčením svým před právem v spravedlnosti své se ohlašovati.

(Proto Stránský k tomu prohlížel, aby žena jeho nezameškala lhůty osvědčení toho.)

N. III. Viz publica seu violentia. Moc aneb zjevné násilí.... Pakli by kdo, jsa obyvatel království českého a poddaný králi Jeho Milosti, v témž království, v mírné a pokojné zemi, za řádu a práva, v hrady, tvrze, v města a v městečka, ve vesnice, v dvory dědičné, manské, zápisné, v domy, v vinice, v zahrady, aneb v jakéžkoli jiné statky, mocí to jest bez pořadu práva tomu, kdožby toho v držení byl, anoby řád a právo šlo, se uvázal: anebo atd.: tehdy ten každý napřed česť, hrdlo stratí, a statek jeho na Jeho Milosť královskou připadne: A takový jmín a držán býti má za psance, žádného práva proti žádnému užiti nemaje, a zase ke cti na věčné časy nižádným právem duchovním ani světským navrácen býti nemá.
§ II. A kdožkoli česť ztratí, a cti odsouzen bude, s takovým každý má se vystříhati kvasiti, jako s zrádcím.

O XXVI. Concussio. Potřásání nad lidmi za příčinou držícího na sobě ouřadu: Když někdo maje na sobě ouřad, pro nějakou svou obzvláštní nechuť, nad nepřítelem svým se vymstívá: a nebo od těch, nad nimiž správu a vrchnosť drží, něčeho pohrůžkami dosahuje mimo náležitosť, strach a bázeň na ně uvozuje, a k tomu je, aby mu dávali, nutí a přivozuje: aneb že jim za spravedlivé učiniti nechce, lečby mu prve něco dali, a to dobře uplatili; ten ztrestán buď podle zásluhy své pokutou spravedlivou, a na časy budoucí všech obecních ouřadův prázden aby byl.

(Práva městská království českého. Vydání mistra Pavla Krystyána z Koldína, kancléře Starého Města Pražského r. 1579.)

lečně, nýbrž i každého, kdokoli na dobré svědomí a budoucí věci pamatuje, prosí, abyste jako lidé poctiví a dobří (poněvadž k tomu soudný přístup míti můžete) toho byli skutečnou, dobrou příčinou, aby ještě aspoň i nyní páni purkmistr a rada M. L. n. L.*) neodkládali, jí za spravedlivé učiniti a náležitě spokojiti. Sama osobně se do Čech, jak pro věku sešlosť, tak i zdraví bezelstnou nedůložitosť vypraviti, někoho pak jiného pro cesty dalekosť a nákladu nedostatek žádného na svém místě vyslati nemůže. Pevně se tím ujišťuje, že se v té přátelské volnosti a její jedné důležitosti skutečně jí užiti dáti neopominete a já na jejím místě i také sám od sebe, kdybych k jaké možné službě mohl se Vám, buď všem společně, buď kterémukoli zvláště, vhodným učiniti, rád se k tomu chci dáti potřebovati. Kdo mi z Vás koli o tom ještě co bude chtíti napsati, bude to věděti do Drážďan komu poslati, a učiní věc křesťanskou, mně hrubě milou. Neopominu mu za to služebně děkovati.“

„Milosti spravedlivého Pána B. Vás poroučím.“

„Datum v Toruni v pátek XVII. Maji Lp. MDCLII.“

„Váš k každé přátelské službě hotový

M. P. Stránský z Zapské Stránky, v Toruni,
měštěnín a in gymnasio visitator a professor.“

„Post scripta.

Pastorkyně má Dorota Zlatohlávkova neujímá toho za pravdu, aby dědina za mostem u kamenné budky komu prvé, nežli jí, Lidmily Zlatohlávkové vnučce a kšaftovnici, od někdy Zuzany Kochové, její sestřenice, kněhami městskými byla zavdána a zapsána. Žádný toho za pravdy prokázati nebude moci.“

„Actum ut supra...
Idem uts.“

(Nadpis.) „Slovutnému pánu Janovi Heliádesovi, měštěnínu a radnímu města Litoměřic nad Labem, panu příteli mému starodávnímu a milému.“

Druhý dopis svědčí dlužníkovi paní Kateřiny Stránské, Václavovi Radkovskému, jenž také nechtěl vyhověti povinnosti, aby vrátil, co byl dlužen od dávného času.

„Službu svou podobně vzkazuji mně laskavě příznivý p. Václave, zdraví výborného a při něm i jiného prospěšného a příjemného na P. B. Vám žádám věrně! Hrubě to i mně i manželce mé bylo a jest divno, až i stížno, že jste se v příčině těch peněz, kterými přes dvacet let manželce mé jste povinni od 6. maji Lp. 1636. až právě do těchto časův ani jedním slůvkem neohlásili. Nevím, také-li jste se kdy na nás,

*) To jest města Litoměřic nad Labem.

jsme-li živi, koho zeptali. Jáť jsem se na Vás ani na dvoře p. arcibiskupa pražského nemohl doptat. Nevždycky Vám na příležitostech mohlo scházeti; nevždycky švédská vojska okolo Bíliny neb Mostu a hor českých překážela. Věřím mezi tím, a toho Vám jistě nepřeji, že jste od těch hostí byli tak zle pěstováni. Věřte však také i Vy, že jsme (o čemž i Vy nám jste svědkem), ze všeho jmění v Čechách od Podjednou katolíkův litoměřických radních po loupežnicku a po nekatolicku oloupeni, že také zde hrubě po tenku živi býti a na chléb sobě groše těžce na stará kolena dobývati musíme."

„Vám tedy i nám P. B. pomáhej. Hleďme předce jedni druhým víru držeti; hleďme, čím jsme sobě povinni, jedni druhé pokojiti! Když mi od sestry mé syna, Jana Jiřího Mazánka ze Zlatého Pole, zpráva sem přišla, že jste v Klenči dvůr manský prodali, a zaň nemálo pod roky bráti máte, nemeškal jsem na místě a jmenem své manželky se ho skrze psaní dožádati, aby na Vás o doplacení manželce mé dluhu povinného nastoupil a popis, podle kterého by s Vámi oučet učiniti mohl, a jak ještě mnoho dobývati věděl, již před rokem jsem mu na spisu odeslal. Neměl jsem za jiné, nežli že při památce minulého Sv. Václava manželce mé od Vás u něho jestli že ne rest celý, aspoň větší jeho díl, na hotově bude složen a zaplacen, i také že sem do Toruni přitom zase přijde. Nyní poznávám, že z toho ještě nic není. Teprv v šestnáctém roce, z Vašeho v Světci dne sv. Kateřiny leta 1651. datovaného, ku p. Mostníkovi do Pirna a od něho ku p. Vratislavovi Sykstovi do Drážďan poslaného, z Drážďan pak mně sem teprva ve středu dne 21. Februarii letos přišlého psaní to nacházím, že se k oučtu voláte a v Litoměřicích neb ve Světci před p. Janem Mostníkem nebo-li tím, kdo by k tomu byl splnomocněn, prohlášení, kterak byste manželku mou mínili na konec pokojiti, učiniti chcete. Bylo by náležitěji bylo, abyste byli u p. Mazánka, seč byste býti mohli, na hotově ihned složili a o ostatek se s ním podle mého za ním zůstávajícího, výš připomenutého popisu učtli, ano i o doplacení narovnali. Vzdálenosť mého i Vašeho bytu takovou měrou mi zase mnoho vzala, a Vám příliš dlouho příročí dává. Jak nic méně jest koli, poněvadž jako člověk poctivý, platícím předce se býti zadržujete, p. Mostník pak té sobě neznámé věci se nikda prvé nedotýkal, protož se Vám manželka má takto otvírá: Jestliže slušně co na rozmýšlení máte, proč byste o to u p. Mazánka nemohli míti činiti, abyste vzhlednouce se pilně do tuto přiloženého, takového, jakýž i u něho v Praze leží a jakýž Vám také hned m. Juli r. 1635. z Pirna byl poslán, rejstříku a peněz co nejvíce na hotově shledajíce, v Drážďanech je co nejdříve k rukoum mého švagra p. Vratislava Syksta z Ottersdorffů, složili a kterak neb kdy, za našeho-li života čili kdybychom zemřeli, ostatek doplatiti chtíti budete, znáti mně dali; anebo máte-li proti mému tomuto dopisu (o čemž nesmýšlíme) spravedlivé co za obranu, s dostatek napsali. Učiňte to prvé, než bych se znova na p. Mazánka byl přinucen stížně dopisovati. Předjmenovaný můj p. švagr z Ottersdorffů k mé žádosti bude co nejrychleji

hleděti a věděti, peníze i psaní k nám do Toruni skrze naše i lipské kupce kterak bezpečně fedrovati. Zachováte-li se tak, kterak slušné jest, dokážete toho, že jsme my (o čemž nikda pochybnosti nebylo) měli a máme s Vámi, člověkem poctivým, šlechetným, katolickým, slovo své a připověď držícím, po ta těžká leta činiti a že dobrý slíbil, dobrý splnil."

„Cesty a prostředku k zejskání času a zachování mezi námi na potom dobrého ano i svědomí pokojícího srozumění nevím poslužitedlnější žádné a nesoudím, abyste proti ní co s podstatou a pochvalou říkati mohli. Nechť nás medle dobrá naše k Vám dověrnosť nezavodí. Nestatečná má manželka, Dorotka, Anna Jozička i Liduška všecky spolu pilně a velice Vás pozdravují a abyste se v pokoji napotom lépe, než posavad, míti a na nás vzpomínati mohli, P. B. prosí, jehož milostivé ochraně i já Vás poroučím a zůstávám Vaším sedmdesátého leta docházejícím dobrým přítelem a starým sluhou."

„M. P. Stránský z Zapské Stránky
měštěnín v Toruni a in gymnasio visitator,
professor m. p."

„Psáno v Toruni ve čtvrtek 29. Februarii
Lp. 1652."

(Nadpis listu): „Urozenému panu Václavovi Radkovskému z Mysliboře a v Světci p. příteli milému."

Třetí dopis konečně svědčí samému podkomořímu měst královských, jimžto byl tehdáž Oldřich Sezima Karel Skuhrovský na Skukrově.*) Zníť pak, jak následuje:

„V. M. urozený a statečný rytíři, pane a patrone křivdu trpícím přívětivý."

„K poslušným službám se V. M. v náležitosti ohlašuji a od pána Boha zdraví prodlouženého i všeho prospěšného vždycky žádám."

*) Všecky tři dopisy pocházejí z archivu král. města Litoměřic; první dva vyňal jsem ze „Světozora", kdež, tuším, r. 1868. ještě za mé redakce chvalně známý spisovatel p. J. K. Hraše, tehdáž professor v Litoměřicích, nyní pak ředitel v Náchodě, uveřejnil důkladný životopis Pavla Stránského; třetí dopis sdělil se mnou p. prof. Dr. Vácsl. Katzerowský, jemuž za příkladnou ochotnosť a úslužnosť náležitě poděkovati věru nejsem s to. Udal jsem se k němu s prosbou, aby jakožto pořadatel a tudíž důkladný znatel archivu městského ráčil mi oznámiti, vyskutují-li se tam jaké listiny Stránského se týkající, on pak netoliko zaslal mi seznam jich se stručným udáním obsahu, nýbrž když k dotazu jeho naznačil jsem, které z listin těch přál bych si míti v úplném znění, v kratičké lhůtě zaslal mi je všecky — — vlastní svou rukou opsané. Nedopustil-liž bych se nevděku hrubého, kdych zamlčel vzorné laskavosti této, kteráž ještě ve stkvělejším objeví se světle, když povím, že se s p. Katzerovským neznám osobně. Za prostřednictví u věci této díky vzdáti musím také p. Jul. Lippertovi, z jehož „Geschichte der Stadt Leitmeritz", pokud týká se Stránského, také jsem čerpal.

Ze V. M. člověk neznámý, já V. M. se nestydím s pokorou prositi, račte to dobře vyložiti a ráčíte-li o osobě mé, kdo jsem, chtíti vyrozuměti, J. M. C. měst královských v Čechách hofrychtýř, urozený a statečný rytíř p. Šimon Petr Oulík z Třebnic, V. M. bude zprávu umět učiniti. Jmenem a na místě své věkem sešlé, zraku zbavené, nestatečné manželky Kateřiny rozené Mrazové z Milešovky v šetrnosti na V. M. proti slovutné a vzáctné poctivosti pánům purkmistru a radě města Litoměřic nad Labem vznáším a stěžuji této, kterak na onen čas hned v letu 1627. prve nežli jmenem J. M. C. ex commissione reformationis od Jich Mtí. na mne a manželku mou dekret vyšel, abychom pokad nemíníme po římsku katolickými býti, z vlasti pryč se vyhostili, nadjmenovaní páni, purkmistr a rada města Litoměřic, obzvláštně mne, manželku a pastorkyni mou i také u mne schovalou někdy Annu z Kandorské Hory v pátek 23. Julii na rathouz v plné radě nám všem čtyrem z statku našeho zhola ničímž nehejbati poručili a abychom do osmi dní země prázdni byli, s pohrůžkou rozkázali. Když pak teprva po několika dnech potom od Jich Milostí na mne a na manželku mou dekret přišel a na faře mi v outerý 27. Julii v známost uveden i také toliko ku přečtení propůjčen byl, manželka má podle vyměření jeho, poručivši statku svého vlastního i s dcerou společného dvěma při ouřadě plnomocníkům, spolu se mnou i dětmi ven z země (ač ne bez žalosti) toliko na plískárně vyjela a jak se kdy příležitosti naskytaly, dědictví své, dokad jistě trojnásob lépe, než nyní speněženo býti mohlo, rozprodávati myslila, však vždycky se v tom od ouřadu v Litoměřicích s tuhými překážkami potkávala; kupci byli rozpakováni, že statek, o kterýž s ní v trhu jsou, bude na díle P. *Michnovi*, na díle *patribus societatis*, na díle sekretáři *Raphaelovi* darován, na díle k obci jejich obrácen. Vědomo bylo, že jest ho ani pro crimen majestatis, ani pro nic jiného právem nikdež odsouzena býti nemohla a nebyla, ani pro re derelicta neodběhla a posavad u sebe za odběžné neklade, ani za svého v zemi nebytu a pro ustavičnou válku ku právu přístupu nemohvši dlouhostí času užívati nepromlčela: tu méně oni páni purkmistr a rada v Litoměřicích předce jej plnomocníkům z rukou vzali a po své vůli jí, manželce mé, ve hřbet jak a komu chtěli nebo rozdali nebo od polu darmo rozprodali. Co se na nich za dlouhý čas a více, než dvacetkrát skrze stížná psaní doptávala, proč? a jakým právem tak proti ní moci užívají: proč a komu dědictví její vlastní neb s Dorotou Zlatohlávkovou dcerou její společné tak nepravě v nepořádné držení pouštějí, nic se na nich, ani na kom z prostředku jich doptati nemohla a posavad doptati nemůže. Prosby a psaní její všecky nebo z prosta přijímána nebyla, neb s odmlčováním se všeho potupována bývala, poslové její se kunšoftův doprošovati nemohli. Dovolávati se JMC. na ně žalovati, nákladu nedostatek zbraňoval. Již tedy, když Pán Bůh tu záhubnú válku v zemích milostivě poukojiti a Jich M. C. těm všem, kdož pro víru z vlasti vyšedše, mocí o své statky jsou připraveni neb spravedlivosti, kde jaké mají, právem jich dobývati z císařské

štědrosti povolovati ráčí: oni pak Litoměřičtí až posavad, byvše za to znova skrze psaní k J. M. C. (v nich rychtáři) P. Jakubovi Štrobeliovi ode mne v pondělí 28. Martii datované, s pilností prošeni, nic na sobě vyprositi dáti nechtějí, nýbrž manželku mou jen jako němí mlčením odbývají. Z těch příčin se na místě svrchu jmenovaných mých manželky a pastorkyně, sám od své osoby k V. M. v šetrnosti utíkám a s náležitou pokorou prosím, abyste V. M. toto mé stížné ohlášení ráčili dobrotivě napřed v knihy vzáctného V. M. ouřadu podkomořského poručili vepsati a zatím je jim pánům Litoměřickým v známosť uvésti i také to nařiditi, aby se před V. M. toho spisu a dostatečně spravili, jakým právem a podle čeho jsou se v nahoře připomenutých letech jakož mého chudého, tak také i manželky a pastorkyně mé hojnějšího statku proti vůli naší ovšem zmocnili, jakým titulem jsou jej jiným, kdo ví kterým, usurpatoribus ujímat dopustili? chtějí-li nám bez dalšího vrchnosti a práva zaneprázdňování z toho pravi býti a kterak? Proč jsou dluhu manželce mé v letu 1608. zjištěného, neřkuli jistinného, ale ani úročního jakoby ničímž povinni nebyli, naprosto platit zanedbali? Proč jsou, když sobě proti svým věřitelům na JMC. commissiones rescripta moratoria a tím podobné listy železné jednajíce, jen své škody, nedostatky, nemožnosť předstírali, o našich více než třicetiletých škodách. outratách, nouzi, ba i žebrotě nic zhola nedotkli, ani kterak jsou nám bližním svým, naše jmění všecko pobrali a daleko hůře, než jacíkoli nejrozzlobenější vojáci rozsápali, ani co jsou pod zámkem quot nabrali tot, na to nevzpomenuli? Taková-li dlužníkův k věřitelům býti má vděčnosť. Což takkoli na V. M. nařízení listovně V. M. předloží, pokorně prosím, račte toho vejpis poručiti učiniti a k rukám z počátku jmenovaného mně laskavého p. hofrychtýře tak, aby pro dalekosť cesty k rukám mi mohlo co nejdříveji býti posláno, odevzdati. Co tu pro zstařilu nečadsku manželku mou, a na tuto snažnou prosbu ráčíte prokázati. za to Pán Bůh V. M. ráčí bohatě zaplatiti, a já jestli kdy podle mé chatrnosti možné bude, poslušně V. M. neobmeškám sloužiti. S tím V. M. se ku paměti poroučeje pánu Bohu V. M. v milostivou obranu odevzdávám. Datum z královských Prus v městě Toruni ve čtvrtek 4. Augusti A 1650.

V. M.

šetrně se uklonit volný

M. Pavel Stranský
měštěnín v Toruni a in gymnasio
Professor.

Nyní, když, čtenáři laskavý, přečetls vlastní listy Stránského, ubezpečen jsem, že souhlasíš se mnou, že jim tuto náleželo místo. Slyšíme jej samotného i poznáváme, až do jakého stupně dosahovala hanebnosť nepřátel, ba i mnohých přátel rodiny nešťastné, kteréž po tak dlouhé trýzni mír vestfalský navždy zavřel cestu do vlasti, kdež vydatněji než z ciziny mohla by domáhati se práva.

Kdo po tolikaletém utrpení, když skoro již nade hrobem stoje, s poslední rozžehnati se musí nadějí, nezoufal by si, rozmrzen na všecek svět? Zdaž zoufal si také Stránský, starec „sedmdesátého léta docházející“? Máme za to, že Stránský předce neupadl v zoufalosť. Kdo ví, že dobré věci slouže, protivenství snáší, obrněn jest proti zmalátnělosti a zoufalství; cítí sice rány osudu i neštěstí vlastní a s jinými trpiteli vřelý má soucit, avšak nikdy nezoufá, neboť sílí jej vědomí, že nepřináší obětí marných, nýbrž že trpí pro věc, jižto vítězství konečné nemine. I Stránský se svými trpěl pro věc nejsvětější! A to jej posilovalo.

Kromě toho není lepšího prostředku proti zoufalosti, než vědomí, že učinili jsme povinnosť svou, vykonavše nějakou práci užitečnosti trvalé. Útěchy této zajisté v plné míře dostávalo se Stránskému, jenž pokonávaje nepřízeň doby, vykonal dílo znamenité; neboť spis jeho „Respublica Bojema“ netoliko po vydání přinášel ovoce utěšené, nýbrž ještě ani posud nepozbyl působivosti.

Ostatně z vlasti nešťastné předce ob čas docházely zprávy, jež dokazovaly, že tam mezi zhoubci, cizáky a zpronevěřilými syny vlasti, předce nemálo vyskytovalo se věrných, kteříž vlasť i národ milovali vroucně, jako on, i ochotni byli pro ně pracovati a jim sloužiti. I to obzvláště lahodilo vlasteneckému srdci jeho, že tací zdární synové národa objevovali se i v pokolení mladším, kteréž již nebylo vychováno v ovzduší svobody dávné.

Vždyť i v samém řádu jesuitův účinkoval mladý kněz Bohuslav Balbín, jenž z učitelské katedry mládeži vštěpoval nejčistější lásku k vlasti a národu českému i z jehož spisův vanul tentýž duch. Stránskému nic nebylo hroznějšího, než horlivý „papeženec“, nerci-li „jezovita“, jako zase Balbínovi zarytý „kacíř“ a hle! stejný tlukot srdcí pro národ spojoval protivy tyto; „jesuita“ Balbín s radostí čítal spis „kacíře“ Stránského, jejž i jiným doporučoval,*) ano jehož i ve spisech svých zhusta se dovolával bez ostýchání, kdežto zase „kacíř“ Stránský nelíčené jevil potěšení z vlasteneckých prací „jesuity“ Balbína. Osobně znáti se ovšem nemohli; vždyť Balbín pacholetem byl teprv šestiletým, když Stránský vlasť opouštěl, ale znali se ze spisův i úctu navzájem vzkazovali si prostřednictvím proslulého lékaře i mathematika našeho Marka

*) Sám k tomu zřejmě se přiznává a honosí se tím jako skutkem záslužným, když s pochvalou pojednávaje o dějepisných pracích přítele Tom. Pešiny, část zásluh osobuje si nikoli neskromně, vypravuje (Boh. dost. II. 95.). „Gaudeo, me nonnihil ad eum laborem contulisse; nam cum studiis philosophicis absolutis et theologia biennio audita sacerdos initiatus pro amicitia me inviseret, multis ei persuasi, ut se historiae patriae cognoscendae traderet, in eamque rem Pauli Stránský librum obtuleram.“ (Raduji se, že k práci té poněkud jsem přispěl; neboť když odbyl studií filosofických a dvou ročníkův bohosloví a z přátelství mne navštěvoval, přemlouval jsem jej mnoho, aby oddal se poznávání dějin vlastenských, a za tím účelem daroval jsem mu knihu Pavla Stránského.)

Marků (Marcus Marci), s nímž Stránský dopisoval si někdy, Balbín pak skoro co den obcoval v koleji Klimentské, kamž Marků docházel jako lékař domácí.

Vše toto uváživše, ochotně připouštíme, že Stránskému, když značně již připozdilo se života jeho, v tísni dlouholeté i mnohostranné alespoň poněkud dostávalo se úlevy; žil sice v cizině, do vlasti vrátiti se nemoha, ale v cizině (toť ovšem mezi pobratimy Poláky, k nimž lnul ode dávna jako k bratřím nejbližším) konečně takového došel uznání, že vydobyl si místa čestného, kteréž i tolik přinášelo důchodův, že nepotřeboval zápasiti se starostmi sžírajícími; čeho pak dovídal se z vlasti milené po dokončení vojny, také již neznělo tak hrozně, jako dříve. Nevrátily se sice národu českému ani bývalý blahobyt, ani svoboda dřívější, i ač dost namáhalo se tam mužův podlých, netoliko cizích, nýbrž i domácích, kteříž pracovali o záhubě národa českého, také zároveň pozorovati bylo, že tvoří se tam šik věrných vlasti synův, kteříž vítězně maří vlastizrádné usilování zhoubcův národa.

Rádi tedy věříme, že všecky okolnosti tyto přispívaly k tomu, aby Stránskému alespoň poněkud ulevilo se v útrapách, než jej smrt vysvobodila. Stránský zemřel v Toruni r. 1657. Daleko od vlasti milené bylo mu souzeno umříti a tudíž bohužel nebyla vyslyšána modlitba vroucí, kterouž na konci díla svého*) prosil Boha za návrat do vlasti, skroušeně volaje: „Dobra všeho dárce, zemí a států zachovatel, Bůh, jejž národ český povždy vzýval jako vlasti milé ochránce, my však, potomci jeho, nevděkem nešlechetným z ochránce učinili jsme mstitelem rozhněvaným, milostivě učiň přítrž konečně utrpením a porážkám našim tolikerým a tak trpkým, nám pak krutě rozprášeným štěstí a blahobytu, jehož zakoušeli jsme za císaře i krále našeho Rudolfa II. opět zjednej radostným jakýms domů navrácením.“

Bližších zpráv nemáme ani o úmrtí jeho, ani o hrobě. Tělo jeho dávno spráchnivělo — znamenitý však duch jeho žije dosud v práci výtečné, kterouž sám postavil si pomník kovu trvalejší — monumentum aere perennius — pojistiv si zároveň také vděčnost všech Čechův, jimž sláva i prospěch národa nejsou jen planými slovy!

Rozloučivše se s ctihodným mistrem Stránským, promluvíme nyní o spise jeho, jejž níže v překladu podáváme.

V druhé polově století šestnáctého v Nizozemí vyšinula se rodina Elzevirův (pocházející prý ze Španěl), kteráž nemálo proslavila se v umění knihtiskařském, z dílen svých vydávajíc množství knih, kteréž budily pozornost světa učeného netoliko důležitým a zajímavým obsahem, nýbrž také i úhledností tisku, kteréž obdi-

*) Ve vydání druhém na konci hlavy XIX.

vuje se také ještě věk náš. V století sedmnáctém rodu toho prosluli zvláště bratři Abraham a Bonaventura, synové Ludvíka, kteříž v Lugduně Batavův (Lejdě) jakožto knihtiskaři tamější akademie čili university nemálo činili se též jako nakladatelé. R. 1626. začali vydávati znamenité na onen čas dílo encyklopedistické, totižto vypsání téměř všech republik t. j. říší a státův, požívajíce v tom ochrany vrchnosti, totiž stavův nizozemských, kteřížto výsadou dne 15. května r. 1626. udělenou zapověděli na celé desítiletí patisk anebo prodej jinde tištěných republik těch.*)

Kterak stalo se, že Stránský náš vyhlídnut byl pro vypsání obce království českého, nevíme dopodrobna; ale netěžko v příčině té domysliti se souvislosti; hemžilať se tehdáž v Hollandsku vystěhovalcův českých plno, kteříž tam přebývali jednak k vůli králi Bedřichu Falckému,**) jednak k vůli bezpečnosti, jížto těšili se zvláště v ohledu náboženském; vždyť stavové nizozemští jediní byli ochotni, přispívati podporou peněžitou, aby po porážce Bělohorské mohlo pokračovati se ve válce české. Není tedy čemu diviti se, že některý emigrant český bratří Elzeviry upozornil na mistra Stránského i péro jeho, ježto nad jiné hodilo se záměrům jejich; to však zároveň jest důkazem, že Stránský již ve vlasti pro učenosť i vlohy své těšil se rozhlasu nemalému. Že Štěpán Gerštof z Gerštofu značné v tom měl účastenství, aby Stránský uchopil se práce čestné i důležité, dovídáme se z připsání čili dedikace, tedy od samého mistra, jenž dí, že „nebyly to pouze jiných národův příklady“, kteréž jej k práci dohnaly, nýbrž že u něho „tolikéž zmohly také vrozená láska k vlasti, i též poctivých milovníkův vlasti a zvláště *rytíře Štěpána z Gerštorfu napomínky přátelské*“ atd.

Buď tomu, jak buď; v tom zajisté všickni srovnáváme se, že nelze bylo vybrati muže k dílu takovému povolanějšího; neboť mistr Pavel, jak dostatečně poznáváme z práce jeho, zahrnoval v sobě všecky vlastnosti, spisovateli díla takového potřebné, totiž důkladnou věcí znalosť, vytříbenosť jazyka i slohu, a co nám jej činí obzvlášť milým, vřelosť citu vlasteneckého, jenž nikde však není na ujmu pravdě i spravedlivosti.

Kde, kdy i dlouho-li Stránský pracoval o díle svém, rovněž nevíme; vždyť v připsání již svrchu připomenutém, daném dne 5. listopadu r. 1633., ani nepoložil místa, kde nacházel se tehdáž; není však pochybnosti, že dílo své sepsal buď v Perně nebo jiném městě Míšeňském; neboť že alespoň před vytištěním vydání prvního

*) V zajímavých zápiscích o literatuře „Mémoires de Littérature par M. de S. (Sallangre)“. Sv. II. str. 149. bibliograf M. de la Faye napočítal knih těch do šedesáti. Všecky vytištěny jsou v stejném formátě 32, i týmž písmem a tvoří dohromady dosti znamenitou knihovnu pro obory zeměpisný, dějepisný a politický. Ještě dosud knížečky ty formátu „špalíčkového“ vítaným jsou předmětem bibliofilův.

**) Bylť mezi nimi i Pavel Skála ze Zhoře.

(r. 1634.) nedostal se do Hollandska, dokazují nám omyly tisku vyskytující se sem tam, jichž dojista nebylo by, kdyby spisovatel sám byl mohl prohlednouti vysázené archy. Rovněž nelze ustanoviti, dlouho-li jej zaměstnávalo sepisování díla. Důkladnost práce, jež se dotýká téměř všech oborův, veliké množství pramenův, z nichž doklady čerpal, sloh pečlivě vytříbený a jiné ještě okolnosti nasvědčovaly by tomu, že na sepsání díla svého vynaložil netoliko mnoho píle, nýbrž také i mnoho času.

Ale poněvadž na některých místech spisu svého v skromnosti až přílišné omlouvá se pro rozmanité nedostatky, vyskytující prý se v něm, řka zřejmě „jako bývá *při pracích na kvap*“, a poněvadž nesluší nám pochybovati o pravdomluvnosti jeho, tedy nezbývá, než věřiti, že skutečně nesměl s prací otáleti, nýbrž sám sebe musil popoháněti, aby dílo dovedl ke konci a tisku odevzdal, což stalo se asi v druhé polově r. 1633. Rozjímajícím o tom, kterak tento chvat srovnává se s důkladností díla, nezbývá, než míti za to, že spisovatel buď již ve vlasti pomýšlel na zdělání spisu podobného, nebo, co ještě více podobá se pravdě, za šťastnějších druhdy dob ve vlasti milé tolikem obohatil se vědomostí k dílu takovému potřebných, že pak, když pustil se do práce v cizině jako vystěhovalec, nepotřeboval, než čerpati z přehojných zásob, a tudíž rychle mohl pokračovati.

Za jakým účelem Stránský pracoval, čili čeho chtěl dosíci spisem svým, bezpečně poznáváme z něho samého. Předně na zřeteli míti musil všecek svět učený; neboť jeho „respublica Bojema“ nebyla spisem úplně samostatným, nýbrž, jak již řečeno, částí velkého díla encyklopedického a tudíž zapotřebí bylo nejprve vyhověti požadavkům, k okolnosti této hledícím. I vyhověl mu Stránský úplně, ba znamenitě; neboť „respublica“ jeho čtenáři cizímu tolik poskytovala poučení, že o všech věcech českých nabyti mohl vědomostí více, než dostačujících. Uznalof to zajisté čtenářstvo cizí a učený svět neskrblil s pochvalami spisovateli, leda snad sem tam v Němcích, kdež Stránského vřelé vlastenectví české i vědomí slovanské nebylo po chuti.

Přihlížeje k potřebám časovým, mistr Stránský, aby cizince poučil, nemalou péči věnoval objasnění otázek sporných. Vřelať tehdáž válka ještě zuřivá, kteráž vzňala se v Čechách r. 1618. a dokud, jak výše podotkli jsme, mír vestfálský nepřeťal dokona naděje Čechův, po bitvě Bělohorské trpících, vždy ještě možno bylo, že otázka česká opět nabude veliké důležitosti v celém světě politickém. A poněvadž spisy sporné, týkající se věcí českých, vyšly na veřejnosť téměř výhradně jen po česku nebo po německu, tedy Stránský vůči učenému světu, jemuž pramenové tito nebyli přístupni, považoval za povinnosť, aby jej v jazyku latinském důkladně poučil o samostatnosti státu, jakož i o svrchovanosti národa českého.

Jak učený svět v cizině soudil pochvalně o spisu Stránského, níže snad ještě několikkráte naskytne se nám příležitosť ukázati; tuto stůjž prozatím, že učený Francouz Lenglet-Dufresnoy *) neváhal učiniti výrok, že ze všech republik, co jich koli vyšlo z tiskárny bratří Elezevirův, dílo Stránského jakožto nejlepší zasluhuje palmy.

Za druhé Stránský neméně, než čtenáře cizí, na zřeteli měl národ svůj vlastní, totiž krajany české, tak doma pozůstalé, jak i do ciziny vystěhovalé. V domnění tom utvrzuje nás vřelosť vlastenecká, jížto celý spis jest prodchnut. Na každém listě zřejmo, s jakým zalíbením spisovatel pojednával o věcech českých, s hrdostí uvědomělou znaje se všude k národu svému i vynášeje, co jak kdy přičiňovalo slavě jména českého, ale zároveň také dle potřeby s upřímností ctihodnou poukazuje, co kdy moci a slávě české bylo na ujmu, nebo na záhubu. Kdož nespatřoval by v tom snahy šlechetné vlastimila rozumného i poctivého, jenž současným i potomstvu snažil se vylíčiti obraz vlasti i národa, to v plném rozkvětu moci a slávy, k němuž dopomohly jim následování hodné kdysi předkův moudrosť a statečnosť, to zase v úpadku i ponížení, jež následovaly jako trest za nerozum, netečnosť, neobětovnosť a jiné hříchy pokolení zvrhlého! Toť patrně psáno bylo pro krajany, v nichž spisovatel vzbuditi chtěl sebevědomí a hrdosť národní, ale zároveň také vštěpoval jim užitečné naučení, čeho vystříhati se a co činiti, aby vlasť a národ zvelebily se opět.

To-li bylo úmyslem Stránského (o čemž nijak nepochybujeme), zajisté s prací svou neminul se účelu; jeho totiž „respublica Bojema“ po všecek čas hlubokého úpadku národa našeho znamenité konala služby, v čtenářích budíc a posilňujíc lásku k vlasti, uvědomění národní a rozum politický. Neostýchal se spis ten chváliti a doporučovati veřejně ani jesuita Boh. Balbín, ačkoli věděl, že pochází z péra kacíře! Za dob dědův a otcův našich nebylo u nás Čecha uvědomělého, jenž spisu Stránského nechoval v knihovně své, neb alespoň několikkráte nepřečetl důkladně, rozumí se ve znění původním. Tak bývalo ještě i za mladšího věku mého i doufám, že skrovná práce má k tomu přispěje, aby mistr Stránský účinlivě zas ozýval se potomstvu vděčnému.

Jak podotknuto již několikkráte, spis Stránského poprvé vyšel z tiskárny bratří Elzevirův, r. 1634. Že pak hned dobyl si čtenářstva četného i odbytu hojného, poznáváme z toho, že brzy nastala potřeba vydání druhého, jež vyšlo znova z téže tiskárny r. 1643. a sice značně rozmnoženo.

Obojí vydání stejnou jest ozdobeno deskou titulní, v mědi rytou, v jejížto části vrchní stkví se erb koruny české, totižto

*) Učený Francouz Mik. Lenglet-Dufresnoy (nar. roku 1674., † 1755.) nemálo proslavil se rozmanitými spisy dějepisnými i zvláště rozpravou o studiu dějepisném (Méthode d'étudier l'histoire).

uprostřed lev český, po jehož stranách viděti a sice po pravé orlici moravskou a níže cimbuří hornolužické, po levé pak orlici slezskou a pod ní vola dolnolužického, kdežto v samém středu pode lvem českým umístěn jest erb lucemburský, — taktéž lev. Měl jsem péči o to, aby překladu mému připojen byl věrný snímek titulní stránky vydání druhého a to nikoli snad jen z pouhé úcty k dílu váženému, nýbrž také s přáním, aby doba naše při zdělávání erbův království českého více brala si za vzor lva republiky Stránského, než jinde se vyskytující hranaté nestvůry, ani ne přísně heraldické.*)

Ve spodní části mědirytiny městí se pak nadpis díla samého, jenž při vydání prvním zní: „Respublica Bohemiae â M. Paulo Stranskii descripta. Lugd. Batavorum. Ex Officina Ezeviriana. Anno 1634. Cum Priv.", kdežto ve vydání druhém čteme: „Respublica Bojema â M. Paulo Stransky, Z.**) Descripta, recognita et aucta. Lugd. Batavorum. Ex. Officina Elzeviriana Anno 1643. Cum Priv." (t. j. Mistra Pavla Stránského ze Zap poopravené i rozmnožené vypsání vší obce království českého. V Lugduně Batavův. Z tiskárny Elzevirovské. R. 1643. S výsadou.)

Jestiť pak vydání druhé vskutku značně rozmnoženo, což ihned poznává se, porovnává-li se obou vydání počet stran, jež stejné představují sloupce, čítající řádkův 31; neboť kdežto vydání první obsahuje stran 507, vykazuje jich druhé 576 (obojí bez rejstříku jmen); kromě toho totiž že ku každé kapitole čili hlavě, jichž vydání první čítá osmnácte, ve vydání druhém něco jest přičiněno, k šesté ku př. („o proměnách náboženských" atd.) až deset stran, rozmnožen tu počet kapitol o dvě, jichž první vřadila se pod číslo XII. („de Bojemorum legibus", t. j. o zákonech Čechův), druhá pak pod číslo XX. (de Regum apud Bojemos funebralibus, t. j. o pohřebních slavnostech králův českých). Pokud možno bylo, vynasnažil jsem se, aby v překladě zjevno bylo, co kde přičiněno ve vydání druhém, dle něhož pořízen jest překlad.

Výmluvným důkazem, že spis Stránského neochabující těšil se oblibě i váženosti, jest okolnosť, že i druhé vydání dosti záhy bylo rozebráno, pročež, aby vyhovělo se potřebě, sedmdesát let po

*) Přesvědčení také chovám, že všem ctitelům velezasloužilého mistra Pavla Stránského učinil jsem vhod, když postaral jsem se o to, aby práci mou ozdobila také podobizna jeho, věrný to snímek práce umělce (rytce) Pražského Jana Balzera, kteráž nachází se při životopise Pavla Stránského ve vzácném již nyní díle Fr. M. Pelzela „Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler". Za výtečné vykonání snímků těch děkuji chvalně známému závodu našemu domácímu pp. Husníka i Häuslera.

**) Toto „Z" znamená zajisté „Zapensi" (ze Zap). Že ve vydání druhém vytištěno jest jméno spisovatele správněji, než v prvním (Stranskii), vysvětluje se tím, že Stránský, jak sám podotýká, opravil rozmanité omyly tisku vydání prvního.

vydání druhém „respublica Bojema“ po třetí na světlo vyšla r. 1713 a sice v Amsterodámě pečí Slezáka Bedřicha Roth-Scholtzia*) Již titul toho vydání nového svědčí o pověsti chvalné, jakéž tehdáž ještě požívalo dílo Stránského. Zníť pak titul ten, jak následuje: „M. Paulus Stranský, de Republica Bojema. *Opus utilissimum*, quod propter excellentiam suam Typo novo donatum; addita Praefatione Frider. Roth-Scholtzii, Siles. Amstelaedami Anno MDCCXIII.“ (t. j. Mistr Pavel Stránsky o státě českém. *Dílo přeužitečné*, kteréž pro výbornosť svou znova tisku odevzdáno; s připojením předmluvy Bedř. Roth-Scholtzia, Slezana. V Amsterodámě r. 1713).

Soudím, že nemalé dopustil bych se chyby, kdybych Roth-Scholtzia předmluvy tuto nepodal alespoň v překladě; obsahuje totiž tak vřelé i pochvalné ocenění spisu Stránského, že položiv tento úsudek cizí, zabezpečím se proti možnému snad nářku, že příliš je vynáším toliko z přemrštěné horlivosti pro věci domácí. Zníť pak předmluva takto:

„Bedřich Roth-Scholtzius čtenáři laskavému!“

„V nedostatku vydání Elzevirovského, viz čtenáři upřímný, mistra Pavla Stránského o státě českém rozpravu, mnou znova vytištěnou, ovšem již dlouho pohřešovanou, pečlivě vyhledávanou i nanejvýše požadovanou. Vyhovuji tudíž tvému i vší obce učené přání, podávaje ti knížku tu znova vytištěnou. Aby pak nezdálo se ti, že řečním k tobě pro vlastní prospěch, anebo ze strannictví, nezaběhnu v pochvaly spisovatele; neboť dílo samo chválí mistra; sama zajisté předmětu důležitosť, přesná dějin posloupnosť, slohu vybroušenosť, upřímná dějepisu pravdivosť i spisovatele výtečnosť dostatečně dílo doporučují.“

„Z něhoť poznáš lépe království to ze strany i povahy přirozené i dle obyčejův, i náboženství i vlády světské; poučíš se o prvních říše základech, o vzrůstání jejím, i též jakým právem a za jakých obřadův říše té hlavy nastolují se; národa pochopíš schopnosti, půdy bohatství a uzříš celé říše proměny nikoli nečasté; ano mimo dotčené shledáš přemnoho jiného.“

„I nerci, že jako v pěsti svět nemůže býti obsažen, tak i ne tolik a tak zvláštního v knížce této; neboť i v malé a těsné škebli uzavírají se perly hodnoty neocenitelné.“

„Nuže, příteli čtenáři, dlouho těš se spískem tímto i pamětliv mne, jenž z lásky k Tobě na novo upravil jsem jej tiskem, dobře se měj!“

Nesnadno v tak málu slov více pověděti pochvaly.

---

*) Bedřich Roth-Scholtz, knihkupec, také spisovatel zvláště v oboru dějepisném a politickém. Narodil se r. 1687. dne 17. září v Úsoši (polsk. Wąsosz) ve Slezsku, jež tehdáž ovšem náleželo ještě koruně české. Zemřel v Normberce r. 1736. dne 15. ledna.

Jestiť pak toto vydání Amsterodámské druhého Ezevirovského věrný otisk, až do té míry svědomitý, ba pedantický, že obě knížečky i formátem stejné, až do str. 487 srovnávají se úplně téměř do posledního písmene v každé řádce na každé straně, z čehož opět na jevo vystupuje vydavatelova k dílu Stránského úcta převeliká; teprve od strany výše položené jeví se odchylka ovšem nikoli co do obsahu, nýbrž toliko co do místa, s nímž ve vydání Amsterodámským odtud šetřilo se poněkud tak, že stran úhrnem jest 572, kdežto druhé vydání Elzevírovské čítá jich 576. Ozdobné desky titulní není, za to však připojena jest mapka království českého a markrabství moravského.

Po čtvrté i pokud známo (alespoň mně) posledníkráte republika Stránského vyšla v řeči původní a v úplném znění r. 1719., připojena jsouc vydání díla Goldastova „o právech i výsadách království českého", jež roku výše položeného nákladem knihkupce Dominika von Sande (Sandius) vydal Jan Heřman Schminckius.

Melichar Goldast, (nar. r. 1576 v Heimensfelde) jako spisovatel a diplomat sloužil rozmanitým knížatům německým, vydávaje spisy a díla hlavně dějepisná jednak původní, jednak stará. Jakkoli nelze neuznávati učenosti a obratnosti jeho, díla jím sepsaná značně pozbývají ceny a důležitosti, poněvadž námezdným pérem svým více, než pravdě, sloužil výdělku, hledě především dosíci přízně mocných. Jeho to péra užil také císař Ferdinand II., když novotám, po bitvě Bělohorské v zemi koruny české uváděným, snažil se dodati oprávnění na základě dějepisném. Tehdáž Goldast k rozkazu jeho vydal dílo obšírné nadepsané „commentarii de Regni Bohemiae incorporatarumque provinciarum juribus ac privilegiis" (t. j. zápisky o království českého a přivtělených zemí právech a výsadách), v němž mnoho položiv na ujmu samostatnosti státu i svrchovaných práv národa českého, zastává i hájí všech novot Ferdinandových.

Proto Stránský ve spise svém, zvláště kdež rozpráví o poměrech státoprávních a o správě politické, často poráží a vyvrací Goldasta, jehož sice nikde nejmenuje, leda že mezi doklady pod čarou uvádí spis jeho.

Nové vydání Goldasta roku svrchu položeného (1719.) ve Frankfurtě n. M. u Sandia vytištěné, Jan Heřman Schminckius, dějepisec lantkraběte Hessenského v Marburce žijící, opatřil předmluvou, hojnými úvahami a dodatky, připojiv pro důkladnější vyčerpání předmětu některé jiné rozpravy a mezi nimi také celé dílo Stránského dle druhého vydání Elzevirovského.*)

*) Vedle „republiky" Stránského připojeny jsou ještě dvě jiné rozpravy učené, též latinsky sepsané, a sice předně Jana Petra Ludewiga, znamenitého právníka, publicisty a dějepisce německého (nar. v Mosenhardě blíže Hallu Švábského r. 1668. dne 15. srpna, † r. 1743. dne 6. září) „rozprava o právu znova nabytého hlasu krále českého na sněmích sv. říše" (dissertatio de jure suffragii Regis Bohemiae in comitiis S. R. Imp.

Ačkoli J. H. Schminckius nehrubě nakloněn jest odpůrci jeho, mistrovi českému, předce nikdy o něm i o spise jeho nezmiňuje se jinak, než s pochvalou i úctou. Tak v předmluvě dotýkaje toho, že Goldast nezůstal bez odporcův tak mezi Němci,*) jak i mezi Čechy, doslovně praví: „Mezi Čechy pak Heiminsfeldius (t. j. Goldast dle rodiště svého) zvláště dva nalezl odpůrce, bez povolání bojující. Z nich první místo zaujímá Pavel Stránský, jenž pro tehdejší v Čechách nepokoje náboženské vystěhovav se, v Belgicku neneozdobnou o státě českém sepsal knížku, v nížto spisovatele našeho, ačkoli ho nejmenuje, sem tam si dobírá, ovšem vlidně beze všeho láni a utrhání. Kéž v tomto, jako skoro ve všem jiném, šlepějemi Stránského bylby se ubíral za doby otcův našich Bohuslav Balbín, kněz T. J. nikoli neučený, jenž ve své „Epitome rerum Bohemicarum“ jakož i v „Miscellaneích“ příliš ostře na Goldasta dotírá i často více zlořečením, než důvody proti němu bojuje. Oba tito mužové v boji proti spisovateli našemu asi sotva byli by vyčerpali všech sil svých, kdyby práce své byli podnikli v duchu, nenávisti proti Němcům prostém, a s větší znalostí věcí vlasti naší atd.“ **)

Také na jiných ještě místech předmluvy své Schminckius toliko s pochvalou zmiňuje se o spise Stránského, právě (na sloupci 5) že jest to „elegantissimus libellus“ (knížka převýborná) a (na sloupci 6) „brevis quidem, sed elegans Reipublicae Bojemae delineatio“ (t. j. krátké sice, ale výborné státu českého vykreslení).

Již svrchu podotkli jsme, že Schminckius otisknouti dal celé vydání druhé Elzevirovské, vynechav toliko poslední přípisek Stránského „Benevolo Lectori ἐυπράττειν“, jakož i znění výsady bratřím Elzevirům dané, vyskytující se ve vydání prvním.

---

recuperati.) za druhé professora Giessenského Jana Mikuláše Hertia, proslulého spisovatele v oboru věd státoprávních (nar. r. 1651., † 1710.) „rozpravu o obnoveném svazku říše římsko-německé a království českého“. (Dissertatio de renovato Romano-Germanici Imperii et Regni Bohemiae nexu.) Uváživ, že tehdáž již možno bylo předvídati rodu Habsburského vymření po meči, snad nikoli na licho domýšleti se smím, že vydání spisův těchto mohlo míti účel více, než toliko akademický.

*) Z odpůrcův Goldastových mezi Němci Schminckuis jmenuje toliko Arumaea. Tento (Dominik Arumaeus) nar. 1579. v městě Leeuwarden (v nynějším král. nizozemském) † r. 1637. jako professor v Jeně, proslavil se mnohými (latinskými) spisy v oboru státního práva německého, jichž za nejlepší považuje se rozprava „o zlaté bulle“.

**) Níže naskytne se mi příležitosť ujmouti se Stránského proti výčitce této, co pak týká se Balbína, zajisté každý, kdo četl spisy jeho, přisvědčí mi, že nanejvýš nespravedlivá jest výčitka, kterouž Schminckius hanobí památku jeho. Když nám nepřátelé odnímali všecka práva, ba přímo záhubu celého národa hlásali, a když naši ozývali se proti tomu, odrážejíce nájezdy hrubé, zajisté nedopouštěli se chyby, nýbrž konali povinnosť svatou. Ale ovšem my proti nepřátelům neměli bychom se ani brániti! Nám již pouhá sebeobrana vytýká se jako zločin.

„Republika“ Stránského, pokud známo (alespoň mně), dosud nebyla přeložena, než na jazyk německý a sice Cornovou. Ignác Cornova, r. 1740. narozený v Praze, (kdež otec jeho, pocházející z vlaského města Como, byl obchodníkem) vystudoval gymnasium v rodišti svém u jesuitův, do jichž řádu pak vstoupiv, vyučoval při jich gymnasiích v Chomoutově, v Klatovech a v Praze, kdež pak přestoupiv na fakultu filosofickou, s pochvalou vykládal dějiny všeobecné, až pro churavosť r. 1795. musil dáti se na odpočinek; přes to však i ačkoli pro výslužné skrovné mnohdy zápasil také s nedostatkem hmotným, zmírňovaným podporami od některých rodin panských, pracoval pilně pérem skoro až do smrti své (r. 1822.). Četných prací jeho v oboru dějepisném z části latinsky sepsaných — překlad Stránského jest nejobšírnější, obsahuje totiž vedle překladu samého tolik úvah, dodatkův, oprav atd., že celé dílo vzrostlo až na sedm svazkův, i to nikoli neobjemných! Zvláště rozepsal se překladatel při hlavě VIII. „de principibus regibusque Bojemorum“ (o knížatech a králích českých), kdež netoliko hojné dodatky přičinil práci Stránského, nýbrž k ní dodal ještě původní „Regenten-Geschichte“ (dějiny panovníkův), sahající od Ferdinanda II. až do smrti Leopolda II. (r. 1792.), čímž naplnil skoro čtyry celé svazky! Tím práce netoliko vzrostla, nýbrž také velmi protáhlo se vydání její; neboť kdežto svazek první vyšel r. 1792. sedmý (poslední) na světlo vydán teprv r. 1803.

Za příkladem mnoha jiných spisovatelův našich, kteříž tehdáž učené práce své, zvláště týkající se věcí domácích, připisovali paním nejpřednějších rodův panských, což zajisté velmi příznivě svědčí o duchu, v kruzích těch tehdáž panujícím, Cornova práci svou vlasteneckým přípisem věnoval paním vznešeným a sice svazky první a druhý hraběnce Gabriele z Černínův Chudenických Rothenhannové, choti hraběte Jindřicha Frant. nejvyššího purkrabí Pražského (r. 1791—2.), svazky třetí a čtvrtý hraběnce Valburce z Krakovských z Kolovrat Lažanské, svazky pak ostatní hraběnce Eleonoře z Colloredův Hartigové.

Překlad jest správný, ačkoli volný, řekl bych místy až příliš volný. Úvahami a opravami Cornova sem tam až plýtval; v ohledu náboženském překladatel, bývalý jesuita, přípisky svými objevuje se dosti shovívavým, někde až svobodomyslným; v ohledu národním jeví již větší přísnosť; zdá se mu, že Stránský někdy hověl prý přemrštěné horlivosti národní; co pak týká se sporných otázek politických, i nade všecko posuzování panovníkův, obzvláště rodu Habsburského, tu Cornova všude vede si horlivostí, přečasto až přemrštěnou.

Ostatně Cornova za překlad svůj hoden jest trvalé vděčnosti naší; neboť v čase, pro národní a politické probuzení naše velmi důležitém, spis Stránského otevřel těm, jimž v řeči původní pro neznalosť latiny nebyl přístupný. Vykonalť tím dílo vlastenecké,

čehož — uvažme dobu tehdejší a pochopíme — mnozí mu neschvalovali, jak sám zmiňuje se v předmluvě výše dotčené. Vytýkali prý mu posuzovatelé někteří, že „lépe prý by bylo Stránského nepřekládati, nýbrž o království českého zřízení starém i novém zvláštní dílo sepsati s použitím toho, co z něho hodilo by se k tomu, ostatního však ponechati v zapomenutí“. Snadno dovtípiti se možno, co těm pánům u Stránského vadilo. Cornova chudas proti výčitkám těmto nehájil se jinak, než že dovolával se „mužův, na jichž vkus klassický mohl spoléhati, a jimž spísek Stránského příliš měl ceny esthetické, aby zasluhoval zapomenutí“. Uvažme dobu i porozumíme opět všemu.

Ku konci nelze pomlčeti o tom, čeho dovídáme se z tétéž předmluvy nikoli nezajímavého i nedůležitého, že totiž to, jenž tehdáž stál v čele správy království českého, vlastní bratr císaře a krále Františka, tehdáž panujícího, proslavený vojevůdce arcikníže Karel Ludvík, otec nynějšího maršálka arciknížete Albrechta, Cornově za překlad Stránského netoliko písemně, nýbrž i ústně opětovaně „v nejlaskavějších výrazech“ (in den huldreichsten Ausdrücken) vyslovil uznání s přáním, aby „dílo brzy uzřel dokončené“.

Jaké ještě na počátku tohoto věku spis Stránského požíval vážnosti i v kruzích nejvyšších, že tuto krátkým sice, ale pádným dokladem dolíčím, čtenáři laskavý, ve zlé vykládati mi neračiž. V obšírném díle svém „Balbin's liber curialis cap. VI. von den verschiedenen Gerichtshöfen des Königreichs Böhmen“ hrabě Jos. Auersperg, předseda práva zemského v Čechách, pak předseda soudu appellačního na Moravě, často dovolává se Stránského a vždy s úctou a důvěrou, jakož v předmluvě k dílu prvnímu (str. IV.) zřejmě praví: Ich habe auch des Paul Stránský unsterbliche Respublica Bojema fleissig benützt. (Také pilně používal jsem Pavla Stránského nesmrtelné republiky atd.)

Záhodno nyní, abychom stručně promluvili o tom, jaký jest

obsah spisu Stránského.

Jest velmi bohatý a rozmanitý, neboť není oboru života veřejného, jehož by nedotýkal. Čtoucím „republiku“ Stránského věru nejinak jest nám, než jakoby nás někdo provázel po Čechách předbělohorských a takřka názorně seznamoval s povahou země i s národem, se zřízením jeho i s minulostí. Obdivovati se dlužno spisovatele mnohostrannosti i důkladnosti a to tím více, když uvažujeme, za jakých poměrů pracoval, že totiž, jak sám čtenáři v dodatku připomíná . . . „proti právu z vlasti vypuzen a domova bezpečného i skoro všech pomůcek potřebných zbaven, uprostřed hluku zbraní a hrůzy válečné, věci ty jakéž takéž na kvap vypracoval“.

Jak řečeno již svrchu, dílo Stránského rozvrženo jest na hlavy (kapitoly), jichž vydání první čítá osmnácte, druhé pak dvacet.

Obávaje se, že práce má vzrostla by až přes příliš, musil jsem bezděčně zanechati zámyslu původního, abych tuto podal stručný výtah obsahu všech dvaceti kapitol čili hlav.

Rozpisovati se obšírněji o vnadách i přednostech spisu Stránského, neuznávám potřeby; vždyť každý čta, nejlépe pozná, čím kniha doporučuje se a jakými přednostmi vyniká; zajisté každý se mnou obdivovati se bude spisovatele píli příkladné, vzdá úctu učenosti jeho a věci znalosti; pochválí skromnosť jeho a slušnosť způsobu psaní, též láskou i vděčností vzplane k vřelosti jeho vlastenecké, rovněž i úctou k jeho uvědomělosti národní a politické. V ohledu tom věru vzorem býti může namnoze i věku našemu, zvláště pokud týká se bedlivosti pro práva národa, k němuž jako syn věrný hlásí se při každé příležitosti, píše často „mei Bojemi“, „majores mei“ (předkové moji), „gens mea“ (národ můj), „gens nostra“, „cara patria nostra“ (drahá vlasť naše). Úvahy také zasluhuje i živé jeho vědomí slovanské (str. 127. 160. 328. a j.), obzvláštní pak náklonnosť k soukmenovcům nejbližším, totiž Polákům (str. 165.).

Také vší chvály, ba namnoze až obdivu hodny jsou jazyk a sloh, jimiž Stránský vládl a věru upřímně přiznávám se k obavě, že, ačkoli překládal jsem svědomitě, práce má asi na mnohu míst nemotorně pokulhává za původní. Tuť pak vedle některých nedostižných vnad latiny nemám jiné omluvy, než, že vypůjčím si slov Stránského, jenž o práci své napsal: učinil jsem, co jsem mohl, nikoli, co jsem chtěl a povinen byl.

Věnovav tedy na místě tomto slov poměrně jen málo pochvale předností díla Stránského, poněvadž „vino bono non opus est suspensis hederis“, považuji za povinnosť prodlíti poněkud déle při obraně spisovatele našeho, jemuž z rozličných stran vytýkají se vady rozmanité. I tak někteří spisovatelé němečtí velmi záhy nařkli jej z nenávisti k národu německému vůbec. Že mistrovi našemu děje se tím křivda nemalá, po přečtení díla celého zajisté přisvědčíš mi, čtenáři laskavý; neboť v celém spise dosti objemném nevyskytuje se ani místečka, z něhož vane záští plemenné vůbec. Že pak Stránský Němcův nedotýká se lichotivě, když sem tam na základě skutkův nepopíratelných vytýká jim nešlechetné a nepřátelské k národu našemu smýšlení a snahy, kdož mohlby diviti se tomu? Zdaž kdy vyskytl se kdo rozumný, jenž rozprávěje o křivdách, národu jeho způsobených, velebil původce křivd těch? A nebylo-li snad pravda, co Stránský Němcům vytýkal, když o nich napsal (str. 84.), že povrhše domovem původním, zhusta mezi námi se usazují, „avšak přiučiti se domácímu jazyku našemu, za potupné považují“? A možno-li nepřisvědčiti tomu, do čeho stěžuje si dále, píše (str. 127.), „že mnozí, jinak proslulí, spisovatelé němečtí . . . vášním nemírně hoví a o právech národa svého příliš chvastavě i nadutě, o právech pak národa našeho příliš chudě, někdy též

potupně a překroucenė pojednávají... že Němcům přečasto moc více váží, než právo, že jsou národem ctižádostivým, závistivým a pro sousedy obtížným... že vedle sebe vždycky povrhovali jak všemi jinými, tak obzvláště lidem jazyka slovanského a všecky síly vynakládali, aby je netoliko přihnětli služebností, nýbrž i ouplně vyhladili“? A zdaž jako nařknutí a podezřívání bezpodstatné zavrci možno, když národu svému „v sousedství“ přeje „přátel takových, kteříž ani nezáviděliby mu sídla, po otcích zděděného i blahobytu dosti pokročilého, ani neukládali o služebnosti jeho mrzké neb záhubě znenáhlé“? Vždyť co Stránský napsal před půl třetím věkem, bohužel namnoze dosud nepozbylo pravdy!

Jiní zase Stránského kárají, že utrhuje panovníkům rodu Habsburského; avšak i v příčině této možno zastati se ho s nejlepším svědomím, že totiž nesmýšlel nepřátelsky proti rodu Habsburskému vůbec. Nelze popříti, že Stránský zakladatele moci a slávy rodu toho, císaře Rudolfa I. několikkráte dotknul se nepříliš lichotivě, vině jej z přílišného bažení po zemích a moci. Ale tážeme se, soudil-li tak Stránský sám jediný, anobrž neshodují-li se v tom dějepisci nepředpojatí, velmi zhusta i národnosti německé, že Rudolf až přes příliš hověl snahám, aby rodu svému získal zemí jak nejvíce, což objevuje se zvláště v chování jeho proti Přemyslovi Otakarovi našemu. Ostatně Stránský i o otci vlasti, Karlu našem, také napsal, že prý nade všecko ležely mu na srdci moc a prospěch rodu vlastního.

Ještě snáze Stránského uhájiti možno proti nářkům, pokud týká se posuzování Rudolfova syna, Albrechta I. Kdo totiž panovníka toho chtělby se zastávati, popíraje, že z panovačnosti lakotné zachoval se velice nevděčně i nešlechetně k svakovi svému, králi českému Václavovi II., rouhal by se vší pravdě dějepisné. Když pak Stránský předčasnou smrt téhož krále českého i zavraždění syna jeho, posledního Přemyslovce Václava III. klade na vrub císaře Albrechta I., spoléhá na svědectví současných kronikářův, i německých, jichž někteří zcela určitě vypovídají, že hned tehdáž mínění veřejné z valné části Albrechta naznačovalo jako původce smrti panovníkův našich výše psaných.

Kdyby pravda bylo, že Stránský ze zlomyslnosti křivdil rodu Habsburskému vůbec, bylby tupil a haněl všecky rodu toho panovníky naše; avšak toho není, neboť Stránský vždy a ve všem chválí, ano velebí Maksimiliána i Rudolfa II., ačkoli zvláště o tomto nejedno dalo by se pověděti na ujmu té chvály. A jak posuzoval Ferdinanda I.? Známoť vůbec, že král tento, nikoli teprv od vojny Šmalkaldské, nýbrž hned od počátku panování svého všemi prostředky k tomu směřoval, aby práva i svobody stavův českých ztenčil, a Stránský sám na rozmanitých místech všelicos mu vytýká, ale přece v přehledu panovníkův našich (hl. VIII.) napsal o něm,

že „byl to panovník opatrný, důvtipný, bedlivý", jenž „vynikal silou nadání a ducha a utužil se proti všem příhodám lidským", jakož i že „panování jeho přiměřeno bylo zákonům domácím a prospěšno". Zdaž mohl toto napsati, kdo všech panovníkův rodu Habsburského zarytým byl tupitelem? Že o Ferdinandě II. nepsal s nadšením, kdož mohl by diviti se tomu, uváživ, jaké za krále toho pronásledování svezlo se na celý národ český? Vždyť sám poctivý Balbín ve výtečné obraně národnosti naší zřejmě naříká, že pronásledování ono nevztahovalo se toliko na účastníky povstání stavův podobojí, nýbrž že útrap těch zakoušeti museli Čechové také ti, kteříž neprovinili se ničím a králi věrnosť zachovali, a že vítězství Bělohorského nevyužitkováno jen v ohledu náboženském, nýbrž také politickém rovněž i národním, ba že ukládáno až o vyhubení celého národa českého vůbec.

Když o době Ferdinanda II. takto psal horlivý katolík, jesuita Balbín, jakže očekávati, aby krále toho chválil český bratr Stránský, jenž trpkostí pronásledování onoho zakusil měrou tak hojnou? A předce spravedlivě nelze mu vyčítati, že žalem soukromým dohnati se dal do krajnosti. Vizme, co v kapitole „o knížatech a králích českých" napsal o panovníkovi dotčeném: „Ferdinand vyslav hned Karla z Lichtenštejna jako místokrále, ujal se království právem válečným nabytého, a dav popraviti skoro třicet mužův nejčelnějších strany protivné, některé zas do věčného žaláře odsoudiv, přemnoho pak zámožnějších na celém jmění pokutovav a národu úplně vyrvav právo, voliti si krále, v Čechách dle libovůle i mocí neobmezenou jal se panovati a ještě po dnes panuje." Není-liž vše to do slova holá pravda, vyřčená beze všech příměskův úmyslu zlého? Vždyť Stránský sám, aby ukázal, že cit svůj na uzdě dovedl udržeti, a proč, hned dále píše: „Ostatně poněvadž to věc choulostivá, kteréž skoro všude vyhýbají se mužové vzdělaní, totižto psáti o králích ještě žijících, jakož i aby nikdo nedomníval se, že, jenžto týmž císařem byl jsem přinucen, opustiti všecko jmění své i vlasť, u vypisování více, než slušelo, hověl jsem bolu svému, proto svobodnějšímu a výmluvnějšímu potomstvu ponechávám vypsání všeho, co veleslavný panovník tento jak jinde, tak v Čechách vykonal ve vojnách, po všecek čas, co panoval, v Němcích, ve Vlaších a v Prusích až dosud vedených."

Tudíž na základě všeho toho, co tuto položeno, připustiti nelze, že Stránský utrhoval všem panovníkům rodu Habsburského bez rozdílu, nýbrž soudil o nich, jak zdálo se mu, že který zasluhoval, dobře, či zle, dle svědectví dějepisu, nebo dle zkušeností jeho vlastních. Křivě-li, či náležitě soudil mistr náš, netěžko posoudí, kdož jen poněkud znají dějiny naše domácí.

Dále vytýká se Stránskému, že příliš proniknut byl nesnášelivostí, ba mnohdy až záštím náboženským; téměř prý všude, kde

zmiňuje se o katolících, jich vyznání a bohoslužbách, rovněž i o knězích, užívá slov pohrdavých, ba často až neslušných a urážejících. Kdežto souvěrce své nazývá buď „pod obojí“, nebo „evangelíky“, velmi zhusta též „vyznavači náboženství čistějšího čili vytříbenějšího“, katolíkům přečasto spílá „papežencův“, článkům jich věrouky „předpisův biskupa římského“, bohoslužbám pak „pověr římských“ a pod.

Toho všeho nechceme ani popírati, ani zastávati, nebo ospravedlňovati; dovedemeť to jen vysvětliti poukázáním k duchu doby tehdejší vůbec. Vždyť celý věk onen v ohledu tom poražen byl náruživostí slepou do té míry, že obapolné záští náboženské spružinou bylo hlavní všeho zla času toho. Nebyliť katolíci ani za mak protestantův lepší; uráželiť se navzájem nejhoršími přezděvy a nadávkami; nenáviděli se navzájem a činili si příkoří, seč kteří byli, nezřídka hotovi jsouce i jedni i druzí spojiti se i s pohanem na záhubu odpůrcův. Pramálo tehdáž na obou stranách bylo mužův světlých, bělmem záští náboženského neporažených, kteříž zajisté ubolévali nad poblouzeností doby své, ale bohužel téměř neopovažovali se povznésti hlasu výstražného, vědouce, že od svých vlastních byli by kaceřováni a v klatbu dáni.

Kromě toho, chceme-li býti spravedlivi, Stránského v chybě vytknuté poněkud omlouvá utrpení jeho pro stálosť ve víře. Přečtemež si v kapitole VI. (str. 289—295.) pravdivé, nijak nepřepjaté vylíčení, jak příkře, často i nelidsky zacházelo se u nás s evangelíky po bitvě Bělohorské, nejhůře pak s bratřími českými a hořkého kalicha toho, štědře naplněného, až do kapky poslední vychýliti musil Stránský náš s celou rodinou. Když pak, co tento ubohý psanec náš z roztrpčenosti srdce svého napsal o nepřátelích náboženství svého, porovnáme se spisy, jimiž někteří přepjatci katoličtí, jižto ničeho neztratili a ničeho nezkusili, hrubě sápali se na jinověrce, věru přinuceni jsme přiznati, že Stránský bojoval pérem daleko slušnějším a vytříbenějším.

Ostatně, jak již řečeno, přiznáváme, že Stránský, pokud týká se předpojatosti a nesnášelivosti náboženské, nedovedl povznésti se nad nizkosť doby své.

Tytoť výtek Stránského „republice“ činěných zdály se mi býti jedinými, jež zasluhují povšimnutí a ocenění; všecky ostatní nestojí za to, aby věnovala se jim pozornosť bedlivější. Kdož mnedle chtěl by hájiti Stránského proti těm, kteříž ne žertem chtěli by jej zlehčovati proto, že ve vědách přírodních, v jazykozpytu a dějepravě nestál na výši vyzkumů novověkých? Ne pádnější byla by výčitka, že mistr náš byl velebitelem zřízení stavovského až do té míry, že choval přesvědčení, jakoby království české ani nemohlo spočívati na jiných základech. Bylť mistr Pavel věrným synem doby své v každém směru a sdílel tedy s nejlepšími muži času

svého nezachvěnou lásku i úctu „k právům a zřízením domácím a zvyklostem starobylým“, a sdílel s nimi též přesvědčení pevné, že lehkovážné měnění práv, zákonův a zvyklostí zemi a národu bývá nebezpečné, ano zhoubné.

Stavu jsa městského, horlivě zastával se práv a výsad měst královských a jakkoliv uznával přednosť stavův vyšších (panského i rytířského), předce nejednou žehrá na to, že v některém ohledu opírali se rovnoprávnosti měst; naproti tomu zase zazlívá jim, že někteří nepřestávajíce na důchodech ze statkův svých, žádostivi byli rozmnožení jich provozováním některých živností, městům vyhrazených, což odsuzoval jako nedůstojné stavu jich a příkladu předkův.

Jakožto „měštěnín“ poněkud s patra pohlížel na sedláky a vůbec na „lid obecný“, vždyť v kapitole o stavech (viz str. 215.) zřejmě mluví o „lidu hrubém, k služebnosti odsouzeném“ a hned dále o „národě povahy onačejší“. Žeby lid ten „hrubý“ týchž práv hoden byl, jako měšťané měst svobodných čili královských, tehdáž zajisté nikdo nebylby chtěl připustiti, a tak nedivno, že i věrný syn doby své, mistr náš, smýšlel podobně. To však nebylo na ujmu citu šlechetnějšímu, jak dokazuje místo ve spise jeho (str. 218.), kdež ujímá se lidu poddaného, od vrchností nesvědomitě týraného, což přímo prohlašuje za „barbarské“ a přeje si, aby nelidskosť taková skrotila se zákony.

Doufám, že co tuto napsal jsem na obranu Stránského proti nářkům rozmanitým, postačí, abych získal souhlasu čtenáře laskavého, když učiním výrok, že spisovatel „republiky“ české byl toho pilen, aby pérem svým sloužil pravdě a nikoli vášni a že kde neuvaroval se poklesku, více bylo vinou doby, než jeho vlastní. Ačkoli vynasnažil jsem se uhájiti Stránského proti tupitelům a utrhačům (a učinil jsem tak s dobrým svědomím a z přesvědčení poctivého), předce přiznávám se, že jedné jeho stránce vynadiviti se nemohu, totiž kterak možno bylo, že muž ten rozumu bystrého, příběhův domácích důkladný znalec, ba namnoze svědek, ještě tehdáž, když spisoval dílo své (tedy asi r. 1633.), takovou úctu i lásku choval k paměti zesnulého již krále Bedřicha Falckého, že jak ukazuje dedikace čili připsání, k pozůstalé rodině jeho celé lnul v oddanosti nejhlubší. Vždyť mužům soudným nad slunce musilo býti jasnější, že neschopnosť krále toho velmi mnoho přispěla k porážce na Bílé hoře i k útrapám našim potomním. Že po porážce té, kterouž vlastně nic ještě nebylo ztraceno, přes snažné prosby mnohých pánův i Pražanův, zbaběle utekl, povrhnuv hojnými prostředky na odčinění chyb spáchaných, věru nezasluhovalo paměti uctivé, nercili vděčné, nýbrž spíše jen povržení a kletby, i to nade všecko u těch, kteříž, jako Stránský sám, byli tím uvrženi do bezedné propasti utrpení.

Chtěje pak vysvětliti si záhadnou lásku a oddanosť Stránského, nedospěl jsem k jiné domněnce, než že cit ten prýštil se z přesvědčení náboženského, totižto z víry v predestinaci čili předurčení, že nic neváží přičinění lidské, nýbrž že vše, co i kterak státi se má, od věku již jest ustanoveno neodvratně. Jako i tolik jiných souvěrcův, mistr náš nezachvěnou choval naději a důvěru, že splní se, zač vroucně Boha prositi nikdy nepřestávali, a že konečně věc jejich v Čechách zvítězí a na stolec královský dosedne syn Bedřicha Falckého.

Avšak přes všecku pevnou víru tuto předce nejednou asi vtíralo se mu rozjímání, nebylo-li celé to povstání evangelických stavův českých, byť i cele uznávala se oprávněnosť jeho, chybou osudnou. Nepochybujeme nijak, že někdy podobná myšlénka projela hlavou mistra Stránského, a že ozývala se mu časem, i když pracoval o díle svém, zvláště pak když připravoval druhé vydání spisu svého. Že tomu tak bylo, dokazuje zřejmě místo ono (vyd. II. hl. XII. str. 447.), kdež povstání ono naznačuje se jako „repentinus ille turbo, et lacrymabilis totius regni motus".*) Vyskytují se kromě toho ještě i jiná místa, z nichž vysvítá, že Stránský uboléval nad tím, kterak vedlo i řídilo se povstání české. V hlavě XVII. (str. 521.) naříká na to. že v té době zvrhlé, nepečovalo se o to, aby opatřily se peníze na vedení války tak, „že naši záhy přinuceni byli, utéci se k shánění dluhův a svévolnosti vojska uzdu poněkud pouštěti". Tamtéž o něco níže na netečnosť a neobětovnosť stavův, všecku vinu za nezdar celého povstání sčítá, významnou pronášeje stížnosť, že, kdyby naši „onu sílu zlata i stříbra", která po porážce Bělohorské „od hanebných loupežníkův odvlekla se do ciziny, ochotně byli obětovali na vedení války" podniknuté za víru a svobodu zděděnou, nikdy národ náš nebylby doznal pohromy žalostné.

Uvážíme-li výroky takové, není-liž oprávněna domněnka, že Stránský choval přesvědčení, že povstání naše jen proto vzalo konec tak smutný, poněvadž tehdáž předkům našim nedostávalo se potřebných sil mravních, a že tudíž asi nejednou přál si, aby povstání toho vůbec nebylo bývalo.

I nesmýšlím, že Stránský sám jediným byl, jenž takto soudil; vždyť v obšírném díle Pavla Skály dost vyskytuje se výrokův, kteréž dokazují, že v příčině té neuchyloval se od zdání výše položeného. Tak o středě osudné, o dni 23. května r. 1618. (kdež vyhozením Martinice a Slavaty zahájeno bylo povstání stavovské), zřejmě napsal (II. 124.), že to byl „počátek a dvéře všechněch našich následujících bíd a neřestí"; dokladův pak na to, že hned od počátku povstání mužové opravdovější stěžovali si do neobětovnosti stavův, nechtě-

---

*) Na str. 30. (vyd. II.) o porážce Bělohorské praví, že jí „nikdy nelze dostatečně oplakati".

jících přispívati na potřeby válečné ani v čas nebezpečenství největšího, dokladův těch hemží se množství velké v celém díle Skálově.

Vůbec, jak podotknul jsem již svrchu, oba tito znamenití mužové naši úplně shodují se ve svých spisech, což ovšem ani nijak býti nemohlo, neboť vyrostli a vychováni byli současně v týchž poměrech, že téměř na vlas obou stejné bylo i smýšlení i snažení; rovněž i v tom srovnávají se oba ti výteční Pavlové naši, že za stejných okolností pracovali, jsouce poutáni také i pojidlem stejného utrpení za víru a svobodu zděděnou.

Zbývá ještě, abych tuto promluvil slov několik o práci své, totiž o překladě díla Stránského. Oceňuje náležitě výtečnou práci původní, věnoval jsem překladu péči svědomitou, což poznati možno z toho, že zdělav jej již r. 1869. choval jsem jej tolik let ve stolku, často jej přehlížeje a opravuje. Stránského původní listy české, knihy „práv a zřízení zemských“ a „práv městských“, V. Kornela ze Všehrd, Adama z Veleslavína spisy, „apolog stavův česk.“, historie Pavla Skály, historie o těžkých protivenstvích církve české, Daniele Adama z Veleslavína „Sylva quadrilinguis“ a „nomenclator quadrilinguis“, J. A. Komenského „janua linguaram“ a j. byly mi pomůckami, abych překlad svůj zdělal jak nejpřesněji v duchu i v řeči doby tehdejší.*) Pokládaje za povinnosť překladatele, aby práce jeho byla věrna, hleděl jsem svědomitě vyhověti stránce této, vystříhaje se v jakémkoli ohledu libovolně uchylovati se od díla původního. Proto nedovolil jsem si ani dlouhých vět sem tam se vyskytujících rozváděti na kratší; obávalť jsem se, že již tím prohřešil bych se proti mistrovi drahému, jejž v jazyku domácím chtěl jsem představiti věrně, jakým byl.**) Ostatně doufám, že věrnosť překladu nebude na ujmu srozumitelnosti.

Teprv nyní konečně do světa pouštěje práci svou, již od tak dávna vykonanou, poroučím ji milého čtenářstva přízni vřelé, jakož i shovívavosti laskavé, pokud týká se nedostatkův anebo pokleskův, co se jich koli v ní vyskytne, a končím přáním srdečným, aby velezasloužilého mistra našeho spis, na jazyk mateřský převedený, došel povšimnutí jak nejhojnějšího, jakož i aby čtení jeho v mysli a srdci obzvláště pokolení mladšího zanechalo účinkův trvalých. Přeji každému čtenáři, aby tento překlad spisu Stránského poskytoval mu tolik poučení, tolik i mysli osvěžení, tolik lásky k vlasti a národa utužení, tolik sebevědomí a národní hrdosti

*) Jiných spisův a pomůcek, na potaz braných, neuvádím nic, poněvadž by jich bylo rejstřík předlouhý, nešetřilť jsem ani času, ani práce, ani nákladu, abych pro porozumění nebo pro objasnění odstavce některého nabyl pravdy nebo jistoty.

**) Co ve spise původním vyskytuje se napsáno po česku, podal jsem beze změny, byť i s chybami, jež ovšem jdou na vrub tiskárny v cizině

posilnění, přeji, aby tolik přičiňoval mu ochoty k dalšímu vytrvalému boji za nejsvětější poklady národní, jakož i naděje i důvěry v šťastnou budoucnosť naši, jako bývalo druhdy u nás, dokud spis ten za doby ctihodných dědův a otcův našich čítal se v jazyku původním.

Za mozolnou práci svou stkvěle budu odměněn, nabudu-li přesvědčení, že svaté věci naší překladem spisu Stránského prospěl jsem, jako před lety (r. 1867.) překladem Bohusl. Balbína nadšené obrany jazyka našeho.

V Praze, dne 22. dubna 1893.

Emanuel Tonner.

Opravy.

Str.	III.	ř.	5.	shora	čti	příjemností.
„	III.	ř	3.	zdola	čti	ťaidera.
„	XXVIII.	ř.	26	zdola	čti	vis místo viz.
Str.	11.	řádek	11.	zdola	čti	Rudolf II.
„	12.	„	1.	shora	„	Fidrolcy
„	18	„	28.	zdola	„	ze Všehrd.
„	25.	„	24.	shora	„	spálenišť.
„	26.	„	24.	„	„	slavného.
„	27.	„	3.	„	„	Třeboň.
„	27.	„	5.	„	„	1622
„	27.	„	21.	„	„	Miličín.
„	27.	„	7.	zdola	„	Pracheňský.
„	29	„	3	shora	„	zámkův.
„	29.	„	3.	zdola	„	Prachenský.
„	29.	„	10.	„	„	blíže.
„	31.	„	3.	„	„	Hořovic.
„	31.	„	19.	„	„	svědčí.
„	36.	„	10.	shora	„	poručena.
„	42.	„	16.	„	„	znepokojováni.
„	43.	„	12.	zdola	„	říditi.
„	46.	„	3.	shora	„	náboženství.
„	46.	„	7.	zdola	„	pikly.
„	49.	„	22.	shora	„	panstvíčko.
Str.	50.	řádek	6	shora	čti	relátory.
„	54.	„	13.	„	„	přičiněním.
„	55.	„	23.	zdola	„	čepici.
„	56	„	15.	„	„	Zvláště.
„	63.	„	18.	„	„	řeka.
„	63.	„	19.	„	„	nedobytným.
„	66.	„	9.	„	„	správněji.
„	70.	„	22.	„	„	Solina.
„	80.	„	8.	shora	„	svéprávnými.
„	87.	„	17.	„	„	vyniká.
„	89.	„	25.	„	„	hnusným.
„	90.	„	14	„	„	sdíleli a
„	97.	„	8.	„	„	král.
„	98.	„	2.	zdola	„	veliká.
„	118.	„	17.	shora	„	Tato.
„	166.	„	12.	zdola	„	vzdělanosti.
„	243.	„	20.	shora	„	uvrženým.
„	248.	„	5.	zdola	„	Mitrovský.
„	251.	„	6.	„	„	předložili.
„	263	„	17.	„	„	Hasištejnskému.
„	263.	„	20.	„	„	statkův.
„	269.	„	21.	shora	„	Bartoloměje.

Nejjasnějšího kdysi krále českého

Bedřicha

synům,

Nejosvícenějším a Nejvznešenějším knížatům

Ruprechtovi a Mauriciovi,

bratřím vlastním,

falckrabatům rýnským, vojvodám Bavor obojích atd.

Pánům svým Nejmilostivějším,

života čilého, cti přibývání, blaženosti všeliké

nejponíženěji od srdce želá.

Že před nedávnem vypsání obcí národův netoliko vzdělaných, nýbrž i některých divokých tiskem vydaná odevzdala se veřejnosti, též i mne bezděky a zpěčujícího se usilovně mezitím, co ve vyhnanství žiji, jaksi takořka přinutilo, abych na něco podobného pomyslil a ve spis uvedl o obci národa svého, v němžto Vy, knížata Nejvznešenější, jeden jste narozen, druhý pak počat,*) a kterýž není ani tak temný, ani tak nezřízený, aby doma ničeho neměl, co stálo by za vypsání. Přál jsem si ovšem (čeho ani teď nepřestávám si přáti), aby díla toho chopil se někdo zkušenější, učenější a soudnější, jemuž o věcech českých více dostávalo by se památek i novějších i starých, i též přístřeší bezpečnějšího; avšak poněvadž až dosud nikdo neobjevil se mi, jenž by práce té chtěl podstoupiti, nemohl jsem nijak s věcí déle otáleti a vzdalovati se péra.

I zajisté nebyly to pouze jiných národův, jak jsem pravil, příklady, kteréž mne k tomu dohnaly. Tolikéž totiž zmohly u mne také vrozená láska k vlasti, i též poctivých milovníkův vlasti, a zvláště Štěpána z Gerštorfu,**) rytíře rodu prastarého i soudu

---

*) Ruprecht narodil se v Praze na hradě královském dne 27. prosince r. 1619., Mauric pak bratr jeho dne 20. ledna r. 1621. v Kostříně nad Odrou, když otec jich po útěku z Čech užíval pohostinství kurfirsta braniborského Jiřího Viléma.

**) Štěpán Gerštorf z Gerštorfu a z Malšvic, pocházející z rodu rytířského původně lužicko-slezského, avšak již v století šestnáctém v Čechách usedlého, vládl rozsáhlými statky (Choltickým, Svojšickým a Chroustovským), účastnil se vzpoury stavovské, jakož byl mezi relátory při sněmě generálním, odbývaném na hradě Pražském r. 1620., kdež syn krále Bedřicha Falckého vyhlášen byl za čekance království českého. Proto komise konfiskační odsoudila jej všeho jmění, avšak královskou výpovědí 28. ledna r. 1623. z milosti zůstaven byl při jedné třetině. (T. Bílek I. 119.)

vážného napomínky přátelské, že nedaly mně déle mlčeti ani o rodné země mé požehnanosti, ani o způsobech života i veřejného společenstva národa, z něhož od pradědův pocházím. Vystupuji tedy do veřejna i tento plod svůj způsobem snad neohrabaným na světlo pouštím. I ačkoli zdá se mi, že, jak bývá při pracích nakvap, nemálo v něm vidím částí, kdež o věcech důležitých pojednáno nad potřebu stručněji, neb jichž zúplna pominuto, smýšlím, že nebude soudce mysli nepodjaté, kterýž vůle mé snahu poctivou chtěl by měřiti skrovností sil, k dílu přinešených, anebo mně proto vyčítal opovážlivosť. Učinil jsem tuto, seč jsem byl, nikoli co jsem chtěl a co byl jsem povinen. Vrcholem všeho přání jest, aby vlasti přibylo cti, i aby spísek můj nevadil schopnostem vlastimila některého, jenž by Čechy chtěl oslaviti úplněji a pečlivěji. Co nabylo průchodu po porážce naší bělohorské, nedotknul jsem, než na místech jak nejméně, a státu českého nevykreslil jsem v podobě, na kterouž jej přetvořila nepravosť vojny dosud plápolající, nýbrž v podobě, ve kteréž i již druhdy i též ještě, když otec Váš blahé paměti jako král seděl při vesle jeho, vídali jsme jej nejvýše zvelebený jako malbu nějakou znamenitě půvabnou, i v jakéž opět rozkvetlý abychom jej uzřeli my i potomci, želáme slzíce.

Toto knížata Nejosvícenější i oddanosti národa českého věrné a úcty i lásky nehynoucí všech nejhodnější jak pro vlastní Svou k lidem našim příchylnosť srdce nejlaskavější, tak i pro nezapomenutelné předkův a zvláště otce zásluhy, toto, pravím, státu českého vylíčení, buďsi jakéž takéž, v poníženosti a úctě posvěcuji, odevzdávám i obětuji, co nejníže a nejsnažněji prose, abyste je laskavě přijíti, mne pak samého taktéž byť i do poslední řady svěřencův Svých připočísti ráčili. Otec všemohoucí i nejdobrotivější na věčné nepřátel ponížení Vás oba i s královskou mateří a všemi bratřími a sestrami národu našemu do pozdních let zachovejž ve zdraví, ctnostmi vynikajícími korunuj a na vrchol majestátu postaveným kvésti dej se vším potomstvem v blaženosti. Dáno dne 5. listopadu roku Kristova 1633.

Nejoddanější z vlasti vyhnaný svěřenec

M. Pavel Stránský.

Hlav v této knížce státu českého nadpisy.

Čtenáři státu českého.

Cožkoli nám Čechové naši sepsali druhdy po různu,
  Mistr Stránský má všecko to sám jediný.
Vizme, co má? Ve vlasti co české nitru se skrývá,
  Což pak v ní všude zříš, sám vše to v jedno pojal.
Zákona moc i krále tu zříš, též obce povinnosť,
  Střídání různé též osudův všelikých.
Slunce vidět paprsky a měsíc, když se zatemní;
  Též jak nám obojí bájka vykládati chce.
Tvé velebím péro, Stránský, v té práci domácí,
  Již přemilou vděčné nazve potomstvo celé.
Nepřestaň domovu prospívat takto nadále;
  Práce to jest zbožná, sloužiti vlasti milé.
Prospěti vlasti hynoucí, když bude dána Ti možnosť,
  Zbožna i prospěšna Tvá tato práce bude.

Jiné.

Z Ottersdorfu Sixt, Kocín, Kuthenus, Adam náš
  Čtverka to hvězd předních otčiny slouti musí.
Důkladná vší vlasti známosť, i též řeči půvab
  Páté Stránskému přiznati místo velí.

Svému nejmilejšímu panu kmotrovi

M. Jiří Colsinus,*)
Čech.

*) O tomto mistru dočítáme se v „historii o těžkých protivenstvích církve české“ (hl. XCV. reformací Litoměřická) co následuje: „M. Jiří Kolsín, zeť jednoho radního pána, před vojenské právo nucen, a že proti katolíkům praktikuje, obžalován byl, a že kantora kulkou prostřeliti chtěl. Pročež rytmistr Laurentius de Medici, Vlach, smrtí mu hrozil, a mezitím na rathouze vězněm býti rozkázal. Ale že to lživá byla na Kolsína vložena útržka, jako i proti jiným vymyšlené praktiky, když Bůh vzteklosť nepřátel zdržoval, pohrůžky ty s dýmem pominuly, když hned zatím vojsko do říše proti Dennemarskému vyvedeno býti muselo.“ (Rozumí se, že Kolsín později také musel do vyhnanství. Překlad.)

Vší obce království českého

mistrem Pavlem Stránským nedávno vylíčené

hlava I.

O poloze a povaze země české.

I. Evropy, dílu světa, krajina ta, v níž (jak zeměpisci učí) podle délky zeměpisné mezi třicátým čtvrtým a pátým stupněm až za třicátý osmý a podle šířky zeměpisné mezi čtyrycátým osmým a devátým stupněm až za padesátý první obývají Čechové, národ můj, obvyklým jmenem zove se Čechy. Jestiť pak země ta od východu na západ čtyrycet mil dlouha, i od jihu na sever třicet pět široka tak, že v obvodu svém zahrnuje trošíčku více, než mil sto dvacet a tři.*) Znak země té nebýval, jaký nyní jest. Kdežto totiž od nejstarších dob národa nosíval orla černého ve štítě bílém, císař Bedřich Rudobradý nařídil, aby místo něho užívalo se ve štítě červeném dvouocasého lva bílého, korunou zlatou ověnčeného. Ponecháváme bájce, co někteří připomínají, že prý hruď orla zastřena byla buďto koflíkem nebo kalichem.**) Země sama podoby jest vejčité i odevšad obehnána horami a lesem souvislým, částí to huštin Hercynských. Horám těm říká se Sudety a les Gabretský, čili (jak ji někteří našinci po šumu větrův zvláštním výrazem do-

*) Rozumí se samo sebou, že Stránský počítal na míle české, jichž asi dvanáct rovnalo se stupni délky zeměpisné a rovníku.

**) Pomíjejíce toho, pravda-li, že Čechy užívají lva ve znaku od času výše naznačeného, podotýkáme toliko, pokud se týče výkladu o kalichu na hrudi orlově, že někteří spatřovati chtěli v něm narážku na knížat českých v říši německé hodnosť nejvyšších číšníkův, kdežto jiní o tom snili, že prý to poukazovalo k budoucímu pod obojí způsobou přijímání.

mácím nazývají)[1]) *Šumava.**) Představuje tedy podobu jakéhosi amfiteátru velice půvabného. Omezena jest na východ Slezskem a Moravou, na západ Norikem čili Falckem Bavorským, na jih Rakousy, na sever Míšní a Lužicí. Vzduch její jest lahodný, čistý, zdravý, jakož velmi zřídka zavdává podnět nákaze morové, ačkoli ji často provívají větry od severního severozápadu i od severovýchodu. Vod nepije, než domácí, kteréž vesměs uvnitř hranic zemských sem tam po horách z pramenův se temeníce nejčistších, sbírají se v potůčky, říčky a řeky. Jsouť ponejvíce všecky velice rybnaty, a každá ve svém korytě toulavše se v oklikách dlouhých, menší do větších na místech rozličných vrhají se, až konečně veškery, u Oustí čili správněji u Děčína v Labi, všech v zemi celé nejslavnější, sebrané, valí se do Míšně sousední.

II. Přední jich jest, jež u nás v řeči domácí zove se *Labe*, u Latinářův pak přesutím hlásek Albis, jakoby od „allabendo“ (přitékání). Labe v oné končině země, jež hledí k Slezsku a severovýchodu (abych užil slov Xiphilina), *ῥεῖ ἐκ τῶν Οὐανδαλικῶν ὀρῶν*[2]) (teče z hor Vandalských), to jest na dvou příkrých, se Slezskem hraničících a za dávna pro divotvorné čáry kouzelníka Rýbrcoula pověstných vrších (*Krkonoše* nazývá je lid náš, sousední Němci jednomu říkají Schneekippe, druhému Knieholz po kleči, tam se nacházející, někteří však hory ty zovou „obřími“) prýští se ze zřídla mírného, brzy**) však, neustálými tam struhami sněžními a prameny rozmanitými jakž takž rozhojněno, ubírá se k jihu a přijímá ostatní řeky, jichž každá znenáhla vzrostla přítoky svými, totižto nad Jaroměří Úpu (povstalou v týchž horách, ale na jiném místě), Metuji pod Jaroměří, u Hradce Králové pak Orlici, kterouž něco výše rozhojnily Loučná a Chrudimka***) perlemi proslulá. Odtud k severu obrátivši směr po cestě přijímá Cidlinu u Libice, Mrlinu u Nymburka, Jizeru, též z hor *Krkonoš* vytékající, u Toušně, a takto mezi lukami a hustinami příjemnými jakoby dovádějíc, nad Mělníkem přichází vstříc Vltavě, kteráž po něm co do hodnosti

---

[1]) Bonfin. hist. ung. decad. I. lib. 1.

*) Předpokládaje zajisté právem, že čtenářům více záleží na poznání zajímavého spisu Stránského vůbec, než na mých opravách omylův jeho jazykozpytných, pustím je mimo, umíniv si, že vůbec nebudu vtírati se poznámkami nebo dodatky, než kdežby to komu mohlo býti skutečně vhod. Pro rozrůznění poznámky Stránského, jako v díle původním, označeny jsou číslicemi, moje pak hvězdičkami anebo křížky.

[2]) Lib. 55. Epit. Dion. Jan Xiphilinus Trapezuntský, posléz patriarcha Cařihradský († 1080), proslavil se výtahem obšírného díla Diona Cassia.

**) Ve vydání prvním tuto následuje: „Deseti jiných pramenův jakoby stokami (proto podle čísla pramenův Němcům sluje *Elb*, jakobys řekl Elf, t. j. jedenáct) do téhož korýtka splývajících.“

***) Loučná i Chrudimka nevylévají se do Orlice, nýbrž přímo do Labe, a sice tato u Pardubic, onano pak níže Sezemic. Rovněž pochybeno jest, že Labe po přijetí Chrudimky k severu se obrací.

jest druhá. Přijavši tamtéž ještě ovšem malou, nedaleko odtud pocházející říčku Pšovku, vypíjí u Nučnic Chablovku, blíže Litoměřic Ohři čili Oharku, od západu ze Smrčin, čtvera řek vrchoviště, v dlouhých oklikách přicházející, u Oustí Bělinu, konečně pak Ploučnici a Badebach*) u Děčína, odkud loďmi lidí domácích, rovněž i Míšňanův, obtíženými obilím a jiným zbožím druhu jakého chceš, jakož i uměle v dlouhatánskou řadu sešikovanými, ať tak dím, hranicemi nebo vory prken, trámův a paliva až až uondáno, jícnem údolí až hrůza kamenitého a skalnatého, prodírá se do Míšně.

III. Vltava neboli *Hltava*,**) jež mezi řekami co do hodnosti Labi jest nejbližší, v končinách jižních z lesa, hraničícího s krajinou Pasovskou,***) něco výše stezky, „zlatou“ zvané, vyvřívajíc, okolo vesnic Zehnavy (Šenavy) a Zelnavy na východ chce se ubírati, avšak pro odpor vrchův Rožmberských†) obrátivši se na sever, teče okolo Krumlova a kláštera Zlatokorunského z prava, a přijavši Malči, jížto lid jazyka našeho říká *Malice*, přichází k Budějovicům. Odtud trošíčku poodtekši, poněkud níže Týna přibírá Lužnici, řeku chobotnatou, kteráž majíc jmeno od luhův nebo od louhu, při městě Táboře změnivši směr, obrací se k jihu. Přichvátavši k hradu Zvíkovu, jemuž Němci slovem nám cizím říkají Klingenberg, pohlcuje s Blanicí smíšenou Otavu, s kteroužto v řečišti společném, dřevařům pražským dobře povědomém, kus cesty uraziviši, spojuje se u Zrubku s Brzinou, pod Štěchovici s Kocabou, se Sázavou pak, od hranic moravských přicházející, u Davel, nedaleko zlatých dolů Jílovských, až konečně sloučivši se se Mží u kláštera Zbraslavského (latinsky slove Aula Regia) plťmi, obtíženými všeho druhu obilí, mimo to rybami, sýrem, solí a ostatní stravou a dřívím stavebním takřka všecka pokryta, středem protéká a rozrývá Prahu, mateř měst ostatních. Odtud pak, na kamenný, osmnácti obloukův a z každé strany věží převysokou znamenitý, osm set šedesát dva lokte dlouhý most díla podivuhodného, jenž jí tam zastavuje cestu, obořivši se s velkým hlukem, pádí krajinou drsnou, aby zanedlouho (jak něco výše řečeno) nad Mělníkem do Labe se vyprázdnila.

IV. Vedle řek a pramenův těchto příroda zemi obdařila i oblažila vodami netoliko teplými, nýbrž také léčivými. Vod teplých, nemocným přeužitečných, uštědřila jí v místech, jimž lid říká Teplice od tepla a od vření *Vary* čili Lázně Karlovy. Vypravuje se, že lidem objeveny byly tamty roku Krystova 762. broděním se prasat, tyto pak r. 1335. pádem psa honicího a opařením se „*ἐν*

*) Slovem tímto vyrozumívá se zajisté potok čili říčka Jílová, vylévající se do Labe u Podmokel, slovoucích po německu Bodenbach.

**) Ve vydání prvním jmenuje se Vultava seu Multavia.

***) Tehdáž biskup Pasovský byl ještě knížetem říšským.

†) Vlastně překážek u tak zvané Čertovy Stěny blíže Vyššího Brodu.

τῷ ἐξαραζέματι" (ve vřídle).*) Černá Hora, rovněž i Landek**) a *Teplá* mají vody teplé. Že také vody kyselek u Hbu a Komořan pomohly zdraví mnohých, vůbec je známo. Kdysi nedaleko Prahy u Štěchovic býval takový pramen[3]) léčivosti podivuhodné. Takový dosud nachází se u Benešova nedaleko Kaplice u místa proto *Dobrá Voda* řečeného,***) totižto lázně vyhlášené hojnou návštěvou nemocných. — Jezera i bahna sotva jsou jaká, kromě některého ne tuze vyhlášeného, totiž blíže města Mostu,†) též blíže Hory Andělské a města Teplé.

Rybníkův však, jichž některé velkostí představují jezera, sem tam velmi mnoho se nachází a oplývají kapry, štikami, okouny a toho druhu rybami rozmanitými, pro zvláštní dobrotu vyhlášenými. Věc tuto dosvědčují panství Pardubické,††) Chlumecké, Třeboňské, Rožďalovské, Kopidlanské, kdež vrchnostem lovy pravidelné vynášejí velmi mnoho peněz.

V. Země česká vzdělána jest všecka, půda jest tučna a jen na velmi málu míst písčita, stráněmi pak svými, kopci na výsluní, lesy, háji, luhy a lukami vypadá velmi rozkošně i v takové hojnosti rodí obilí všeho druhu, že je se sousedy ve Falcku a v Míšni co rok sdílí na stkvělý užitek lidu domácího. Na víno země ta nikoli není neúrodna, kteréž, jsouc chuti nepříjemné, šťastně daří se okolo Prahy, Litoměřic, Mělníka, Loun, Oustí, Chrudimi a na několiku jiných míst, že, jen když jím neplýtváme, i stačí potřebě i dobrotou nad moravské vyniká, rakouskému pak rovná se, jen že nesnáší věku. Tudíž spisovatelé, věci neznalí, kteříž po Sylviovi a Münsterovi†††) bájí o jeho ostrosti, právem zaslóužili, aby proplákli se lankvarou.

---

*) Za Nezamysla, jak dočítáme se v kronice Hájkově, teplá zřídla napotom tak proslulého místa lázeňského Teplice tím prý se objevila, že pasáci bohatého lecha Kolostoje pozorovali, kterak dobytek vepřový se zálibou brodil se v místech oněch. Vřídlo Karlovarské odkryto prý tím, že králi Karlovi I. (císaři t. jm. IV.), v končinách těch honícímu, pes, jelena stíhající, opařil se ve varu, do něhož upadl. Že vary ty však již dříve byly známy, jisto jest.

**) Tuto zajisté vyrozumívá se býv. panství Tepelského ves Ostročín (Otročín), jež německy sluje Landek.

[3]) Bohuslava Hasistejnského dopis dokt. lék. Martinovi Pollichiovi.

***) Lázně s kyselkou tohoto místa poutnického (něm. Brünnl řečeného) dosud požívají rozhlasu.

†) Ve vydání prvním čte se: „blíže města Mostu, něm. Brüx, druhé u Teplé, třetí pak u Blatné."

††) Jak známo, panství Pardubské již dávno pozbylo proslulosti v ohledu tomto.

†††) Vlach Eneáš *Sylvius* Piccolomini (napotom papež Pius II.) sepsal jazykem latinským kroniku národa českého, v níž nejedné proti zemi i národu našemu dopouštěje se nespravedlnosti, poznamenal také, že prý „v Čechách roste ocet, jemuž lid tamější říká víno". K podobnému úsudku svésti se dal také Münster. — *Münster* Šebastián, učenec německý (r. 1552. v Bazileji zemřelý) sepsal obšírnou kosmografii (vypsání světa), již nedlouho potom česky vzdělal Zikmund z Púchova.

Chmelnice, chmelem výtečným proslulé, nejen sem tam jinde, nýbrž předně okolo Žatce, Loun, Klatov a Ouštěku vzdělávají se umělostí obzvláštní. Odtud pochází, že pivo bílé (jak mu říkají) čili pšeničné Pražské, příjmím „*popeněšní*", Brodské, Stříbrské, pak pivo přihořklé čili ječné, Žatecké příjmím „*samec*",*) Rakovnické, Slánské, Borecké, Chomoutovské doporučují se velice a chmel vyváží se do Bavor, do Foitska, do Míšně a do Lužice.

Rovněž nezanedbává se péče o zahrady a obzvláště o štěpnice. Poněvadž totiž čilé a neneplodné jest tu rozmnožování rostlin zahradních, sadových a lesních a čile i bujně klíčí a rodí se všeho druhu lahodou a dobrotou šťávy výtečné, jablka, hrušky, ořechy, vařiva, zelí, byliny léčivé, vonné, věneční i též mnohé, z ciziny před nedávnem přinesené, tudíž obyvatelé, kde kdo jaké místo má, přičiňují se, aby měli co nejlépe zařízené štěpnice, zahrady a květnice netoliko pro potřebu, nýbrž i pro pochoutku. Mezi rostlinami vonnými šafrán není bylinou nevzácnou; země tato rodí velmi dobrý co do šťávy, vůně i barvy; pěstování jeho ale, jakožto pracnější, není všeobecné. Olivy plané vídali jsme tam zřídka, oleje však domácího nikde.

Dále po lukách a luzích na pastvě viděti jest množství nesmírné skotu i dobytka jakého chceš druhu, v lesích pak a hájích převeliký dostatek zvěře a ptactva tak, že ani pastýři, ani myslivci, ani ptáčníci nepotřebují litovati práce, na tu potřebu vynaložené.**) Odtud pochází, že na chování koňův ušlechtilejších, kancův divokých, jelenův, srncův, jezevcův,***) tu zas labutí, pávův, bažantův, kuroptví. dále úhořův, pstruhův, kaprův, štik a ostatních toho druhu živočichův král i mnozí velmožové na svých panstvích v místech příhodných mají velmi rozsáhlé, výborně ohrazené obory, a to nikoli ledajaké.

VI. Soli ovšem zemi té příroda nedopřála. Ačkoli totiž ani jí není tam odepříno dočista, jak za věku předešlého ukázala zkušenost u Dvora Králové, druhdy pak okolo Slaného a Bíliny,†) předce. poněvadž zřídla nebyla trvanliva, nebo že náklad shledán byl nad výtěžek větším, rozbourány dílny a upuštíno od práce tak, že vidělo se býti lepším, vrátiti se k užívání soli dílem bavorské

---

*) Nyní staré toto klassické pojmenování piva „samec" již jen málo komu známo; za to ale povrchní novotáři naši, minulosti ctihodné nedbalí a neznalí, a jen otrocky z němčiny překládající, podle německého „Bock" utvořili „kozla". Bylo by na čase, aby z řeči naší vůbec vymizeli všichni tací „kozlové" cizí.

**) Konečný odstavec hlavy této čte se toliko ve vydání druhém.

***) Aby v oborách péče vynakládala se také na chování jezevcův, jak za dob Stránského patrně alespoň sem tam se dálo, nyní již není toho příkladu. Že ostatně obory po vlasti naší dosud těší se pověsti vyhlášené, kdož nevěděl by?

†) Pokusy, dobývati soli, nikde nestály za práci vynaloženou, pročež záhy jich zanecháno.

a rakouské, dílem saské. Nedostatek tento nahrazuje se hojným bohatstvím rud ostatních a kovův. Neschází nám dolův a hutí ni na zlato, ni na stříbro, ni na cín, ni na měď, ni na olovo, ni na železo, ni na rtuť, ni na síru, ni na kamenec, ni na kyselinu sirkovou, ni na sanýtr, ni na sklo. Dobývát se pak zlata v dolech Jílovských a Knínských, i rýžuje se z písku, jejž valí vody Tetínské a řeka Otava, stříbra na Horách Kutných, v Jáchymově, v Přísečnici, v Kráslici, v horách Ratibořských, v Rudolfově, v několiku míst u Sušice, někdy také v Příbrami; cínu v Krupce a v Slavkově; železa v Zdechovicích, v Komárově, v Nižburku a jinde; měď pak i olovo vyskytují se někdy též mezi žilami stříbra a cínu. Hutě na kamenec má Borek, na sklo panství Křivoklátské, Heralec, Chřibská a Sloup (Pirkštejn). Mimo to jest jistá krajina lesnatá v kraji Bechyňském, řečená *na Mizouric*,*) kdež zrcadla a brejle vyrábějí se porůznu a hromadně v dílnách již ode dávna slavných u Normberčanův, Kdánšťanův a jiných. Máme doma lomy na mramor a žernovy; máme chrysopras, ametyst, smaragd, safír, jaspis, jenž netoliko jinde, nýbrž zvláště v Krkonoších sem tam nachází se mezi skulinami rudnými; máme rozmanité a sice vzácné krásy kameny drahé a perle vynímané ze škeblí, kteréž sbírají se v řekách mimotekoucích, v Chrudimce u Seče, někdy též ve Vltavě u Krumlova, zvláště pak v Otavě u Horažďovic; máme jako oheň třpytící se karbuňkle, vůbec *„granáty“* řečené, kteréž s pískem a štěrkem jsouce smíšeny, vynášejí se z kopanin u Podsedic a Třebivlic a častým vodou poléváním vymývají se a čistí. Rovněž dalo by se pověděti všelicos o výhodách země té, že nad jiné krajiny jest bezpečnější a vyčistěnější ze zvířat jedovatých a zvěře dravé. Neníť v ní mnoho medvědův, vlkův a toho druhu šelem; hadův a štírův málo, zlých pak saní není naprosto.**) Poněvadž to ale k věci nehrubě náleží, nepovažuji ani za vhodno, ani za prospěšno, abych, poněvadž jinam směřuji, u vykládání toho poněkud byl obšírnějším.

---

*) Není pochybnosti nejmenší, že vloudila se tu chyba alespoň sazečská; neboť „na Mizouric“, jak vytištěno u Stránského ve vydání druhém (ve vydání prvním odstavce toho není), česky nezní. I nelze mi jinak domýšleti se, než že státi tu má „na Mizově“, t. j. vsi bývalého panství Krumlovského, kdež druhdy provozovalo se sklářství. Domněnka má nepříčí se pravděpodobnosti; neboť sazeč, jazyka našeho neznalý, ze Stránského „na Mizowie“ snadno udělati mohl „na Mizovric“. Domněnce mé stranu Mizova dostalo se konečně také potvrzení dopisem důkladného znalce poměrův, kníž. archiváře p. Fr. Marše v Třeboni, jenž k laskavému vybídnutí J. J. knížete p. Ad. Jos. z Schwarzenbergů, vladaře Krumlovského, sdělil se mnou některé důležité výňatky archivální, k věci té hledící. Vzdávám tuto díky povinné i Jeho Jasnosti i p. arch. Maršovi.

**) Kdy v Čechách žily zlé saně („dracones“), Stránský nezmiňuje se; radosť však jeho, že jich tam již není, významně osvětluje, na jaké výši za doby jeho stály vědy přírodní.

Hlava II.

O krajích, městech a místech značnějších země české.

I. Ačkoli Morava, Slezsko a Lužice jsou země, vtělené ode dávna koruně království českého, i ačkoli není nám nepovědomo, že v Bavořích, jakož i ve Frankách a Míšni přemnoho jest panství, kteráž náležejí pod ochranu království českého, jichž užívatelé i držitelé přes to všecko proti povinnostem manským věrnosti a úcty majestátu panovníkův českých již dávno buď zcela pomíjejí neb nehrubě ochotně šetří: předce za to mám, že o věcech těch šířeji pojednávati nenáleží ani sem, ani k účelu mému. Budeme tudíž prodlévati toliko v Čechách. Že Čechy, omezené hranicemi svrchu připomenutými, za starodávna jinak, než nyní, byly rozděleny, málokdo z našinců neví. Předkové dělili je kdysi na Předlabí a Zálabí, obé pak zase na několik cúd, t. j. oujezdův; jindy zas rozvrhovali je na úděly (dynastie čili toparchie) Kouřimský, Boleslavský, Lucký čili Žatecký.[4]) Vyšehrad však předce povždy s mocí nejvyšší zůstával panovníkovi celého národa. Konečně po dlouhém čase rozdělení Karlovské, jež zalíbilo se králi Karlovi, císaři toho jména čtvrtému, všeobecně bylo schváleno, totéž, které dosud trvá. On zemi rozdělil na dílův čili, jak obyčejně říkáme, krajův patnácte,*) a každý zvláštním názvem pojmenoval, z většího dílu podle předního v něm města, totiž

1. Pražský,	2. Kouřimský,
3. Hradecký	4. Chrudimský,

---

[4]) Martina Borka děj. česk. dílu I. str. 24. (Martin Borek — vlastně Boregk — lékař v rodišti svém, Vratislavi, jazykem německým sepsal kroniku českou, r. 1587. ve Vitoboři vytištěnou. Překlad.)

*) Karel IV. Čechy rozdělil jen na dvanácte krajův, za Vladislava II. počet jich vzrostl na čtrnácte, za Rudolfa II. na patnáct.

5. Čáslavský,
6. Bechyňský,
7. Vltavský,
8. Podbrdský,
9. Pracheňský,
10. Plzeňský,
11. Rakovnický,
12. Slánský
13. Žatecký,
14. Litoměřický a
15. Boleslavský.

K těmto však již před časy Karlovými dodány jsou, pod zvláštním zřízením žijící hrabství Kladské na severovýchodě, a pak dvě krajiny, totiž Chebská na západě a Loketská na severozápadě tak, že všech krajův na počet jest osmnácte. Při všech městech, hradech, zámcích, městcích i vsech, nacházejících se v krajích těch, na mou věru (jako vůbec o věcech lidských), dalo by se vypravovati o rozmanitých změnách osudu jednak lahodícího, jednak zuřícího, o rozmanitém jich tu vzrůstání, tu upadání, čehož však, aby po mně v díle obšírném zaznamenal, ponechávám mezi krajany svými spisovateli některému výmluvnějšímu a knihami zásobenějšímu; co však po ruce jest a v ústech lidu žije, i co přiměřeno záměru mému, tuto jen stručně a zhruba na světlo podati vynasnažím se.

II. Aby kraj Pražský nic jiného nezahrnoval mimo hlavu země celé, totiž Prahu, ustanoveno jak pro její velikosť, tak pro přednosti nevšední i též lidnatosť. (Snešení sněmov. ll. 1569. a 1579.) Jmeno její nadali jí první zakladatelé od slova slovanského „*práh*“, co znamená latinské limen. Když totiž Libuša, věštkyně a kněžna česká, jak vypravují, pro kratochvíli z Vyšehradu vyšedši, na jakémsi vrchu vysokém usedla a shlížejíc na chobotnatou Vltavu mezi skalami mimotekoucí, pátrala po místě, na založení města příhodném, v souhlasu s manželem, knížetem Přemyslem, pojala oumysl, povznésti ze zřícenin starobylé město Casurgis,*) dávno se zemí srovnané; jsouc pak na rozpacích, kterak je pojmenovati, některé služebníky přítomné vypravila, řkouc: „Jděte tamtěmi luhy ke dvoru, jejž vidíte, až pak přijdete na místo, kdež Vltava pohlcuje potok Brusku, drvoštěpův, na něž tam vrazíte, co by dělali, čili co by stavěli otažte se, i co vám odpovědí, mně doneste.“ Uposlechše služebníci, co kněžna pravila, shledali na místě tom dva dělníky čili drvoštěpy, ani sekerami strom káceli, jichž, vlídně je oslovivše, ptali se, o čem pracují. Když jim tito odpověděli, že zdělati chtějí práh, vrátili se k Libuši a ohlásili jí, co jim odpověděli dělníci. Libuša zvěsť za znamení vykládajíc, pravila: „Šťastné a potěšitelné buďiž, co o prahu zvěstujete. Město, jež zakládáme, zoviž se Praha. Často totiž stává se, že kdož do domu nějakého vkročiti chtějí neschýleni, hlavy nesklonivše, u samého

*) Casurgis, jmeno města, vyskytující se u starého zeměpisce Ptoleméa (v 1. století po Kr.). Že leželo tam, kde nyní Praha, domníváno se u nás dávno před Stránským.

prahu naráží. Tak rovněž, kdož tohoto města našeho spíše budou chtíti nepřátely býti, než přátely i nebudou ho ctíti pokorně, pokusí se o to na vlastní škodu svou.“ I položeny tedy základy Prahy na levém pobřeží Vltavy při oupatí vrchův Petřína a Sviního, při čemž Přemysl mezi stavbou, aby práci popoháněl, jednotlivce napomínal. I všickni sice, knížeti se zavděčiti chtějíce, o závod

— instant operi regnisque futuris;*)
(— úsilně pracují o stavbě i říši budoucí;)

přes to však předce hrubá to byla jen z hlíny slepená stavba základní, která však ovšem zkušeným pobádáním panovníkův v pozdějších dobách od obyvatelův i rozšiřována a opevňována, prospívala v ouhlednosti a lesku, až konečně povznesla se k té velikosti i k té kráse, v jakéž spatřuje se nyní. Neboť všecka tři nynější města**) její ani za svůj prvopočátek, ani za své vzrůstání nemají co děkovati ni tétéž době, ni tomutémuž panovníkovi. Když totiž první ono město, jehož zakladateli že byli Přemysl s Libuší, ukázali jsme, a jež později Menším začalo slouti, již nestačilo všemu množství lidu, i poloha města, odtud vodou, odonud vrchy sevřená, nepřipouštěla rozšíření pohodlného, kníže Mnata, dřevěný dům, jejž babička jeho na vrchu Sviním postavila, zbořiv, z kamene, přivezeného z Petřína, pro manželku svou Střežislavu a dvořanky její hrad přerozsáhlý, rovněž i ozdobný na témž místě zbudovati kázal, kdež jej dosud za doby naší zříme, an posvátnými, rovněž i světskými budovami velice ozdoben a velmi úhledným městečkem Hradčany obohacen, shlíží na trojměstí Pražské, pod ním ležící. Také velikou část lidu převedl na protější břeh Vltaty a vymýtiv les, na rovině položil základy k městu Většímu r. 732, když vystupovalo znamení štíra (věříme-li, co vypočetl mistr Mikuláš Šud***) a první zbudoval most dřevěný přes Vltavu. Zřel však, že lid ten při stavbě vedl si liknavě, až teprv, když po smrti jeho syn Vojen ujal se vlády, četnější zástup lidu, z Menšího města přivolaný chopil se díla toho a od břehův řeky na příč ze strany jižní vykopav příkopy přehluboké, tisíc a skoro dvě stě krokův dlouhé, brzy způsobil, že město vzmohlo se i co do prostranství i co do pevnosti a lidnatosti, i co do lesku množících se budov†). Od té doby po všecek čas

*) Virgiliovy Eneidy kn. I. v. 504.
**) Totiž Staré, Nové i Menší.
***) Mikuláš Šud z Semanína nar. v Litomyšli r. 1490., mistr a pak i professor učení Pražského, vynikal hlavně v oboru mathematiky a hvězdářství. Pro sňatek manželský opustiv stolici učitelskou, od r. 1520. až do smrti své (r. 1557.) vydával co rok „almanah“ čili minuci s kalendářem, jež těšily se oblibě všeobecné. Že v duchu doby tehdejší hověl předsudkům a nesmyslům astrologickým, vyrozumívá se samo sebou.
†) Tuto, jako i na přemnohu míst jiných, mistr Stránský čerpá z kroniky Hájkovy, spoléhajo úplně na její hodnověrnosť Ve století sedmnáctém kronika česká kněze Václava Hájka Libočanského (vydaná r. 1541.)

lid nepřestával toto Větší Město zvelebovati a budovami i veřejnými i soukromými, posvátnými i světskými rozmnožovati rozsáhlost a lesk jeho. Kníže Křesomysl uvnitř hradeb jeho na východ postaviti dal dvůr velkolepý, v němž pak často sám sídlíval, jakož i po něm skoro všickni panovníci až do času Vladislava II.*)

Konečně král Karel, císař římský toho jmena IV. (mimo to, že město ozdobil školami vysokými), chtěje míti měšťany blíže Vyšehradu, druhého sídla královského s přivolením rady Města Většího, r. 1348. začal zakládati město, jež Novým sluje, a sice nejprve od hradu řečeného na východ až k břehu Vltavy u vsi Poříčí vedl mohutné hradby s branami, na nichž v jistých vzdálenostech spočívaly věže převysoké. Aby pak město povzneslo se tím rychleji, mnoho udělil výsad a vůbec dovolil, aby každý v městě, od něho založeném, jež Karlovým chtěl nazvati, stavěl si domy nové a užíval svobod a práv skoro týchž, jimž těšilo se město Větší. Tudíž mnozí lákáni jsouce jednak příhodností místa, jednak zvláště příjemností zahrad četných, zejmena tesaři, kováři a jiní toho druhu řemeslníci, kteříž stálým tlukotem sousedy znepokojují, ano i nemálo lidí živobytí klidnějšího ustálili tam domácnost a obydlí své tak, že za nemnoho let nové to město objevilo se v podobě, v jakéž je nyní spatřujeme.

Takový byl vznik a vzrůst měst Pražských Menšího, Většího čili Starého, a Karlova čili Nového.

Jakých pak osudův i příznivých i nepříznivých zakoušela, kolikráte byla otřásána všelijakými ruchy válečnými, hyzdína požáry a Vltavy zátopami, skličována hrůzami moru a hladu, o tom dlouho bylo by co vyprávěti, nehodí se to však hrubě k účelu i místu. Jediné, co tu připojiti slušno, jest epigram, Prahy týkající se, básníka našeho, totiž Petra Kapelly**), jenž pěje:

Lignea prima fuit, posuit cum limina Pragae
   Jam tum surgenti prima Libussa suae:
Marmorea inde stetit, postquam super aethera turres
   Extulit, et magnas luxuriosa domus.
Jam non Marmorea est, non Lignea, at aurea tota
   Continua facta est sede Rudolphe tua.***)

---

požívala vesměs víry neobmezené; nedivme se tedy, že náš mistr Stránský všude dovolává se jí jako pramene neklamného.

*) Naráží tu Stránský jednak na Týnský dvůr, jednak na rozsáhlý „Králův Dvůr" při Prašné věži, kdež nyní nachází se škola kadetův.

**) Petr Capella, nar. v Hostinném, sloužil nějaký čas při komoře královské v Praze. Básněmi latinskými takové nabyl pověsti chvalné, že jej Rudolf II. r. 1581 povýšil na šlechtictví s predikátem „z Elbinku". Zemřel v rodišti svém r. 1599.

***) To jest:

Ze dřeva nejprvé se ukázala máť Praha sličná,
   Když Libuše její zříditi kázala práh;
Z mramoru věžovité napotom své vztyčila týmě,

Avšak nemálo lesku toho městu odňaly nájezdy vojsk nejprve Pasovského (r. 1611.), pak Buquoyova (r. 1620.) a posléz saského (r. 1632.), jichžto prvním po dva měsíce souženo město Menší, druhým o jmění oloupeni bohatší, třetím pak za půl léta více než tisíc tři sta domův popleněno a zbrojnice královská*) vyprázdněna byla.

III. Z Prahy na východ směřujícím nejprve naskytuje se kraj Kouřimský (Curimensis vel potius Caurzimanus), pojmenovaný po Kouřimi, nejstarším městě celé země. Lid mu říká *Kouřimsko.* Hranice jeho jsou na západ Vltava a kraj dle ní pojmenovaný, na sever Labe, na východ kraj Čáslavský, na jih kraj Bechyňský. Jsou v něm svobodná města královská Kouřim, Kolín a Brod, příjmím Český. Městečka, kteráž se vším zbožím okolním náleží komoře královské, jsou Jílové se zlatými doly, Brandýs s hradem, vypínajícím se nad Labem, Kostelec Labský v místě od přírody upevněném, obě místa sousední Čelakovice a Zapy, jež prvně spatřily mne, když narodil jsem se r. 1583. a Sadská. V držení stavů vyšších jsou se zbožím svým Libeň, Klecany, Chvatěruby, Klomín, Přerov, Klučov, Kounice, Crhenice, Zásmuky, Koloděje, Uhříněves, Rataje, Šternberk, Vlašim, Kácov, Kostelec na výšině nad lesem, jenž Černým sluje, Pyšely, Hrádek nad Sázavou, Leštno, hrady dílem osamělé, dílem s městečky, dále městečka Zdislavice, Pravonín, Domašín, Načerac a Benešov. Klášter jest tu jediný, totiž slavné opatství mnichův řádu sv. Benedikta, jež zvykle jmenujeme u sv. Prokopa nad Sázavou, dílo to knížete Břetislava II.**) Bohoslužby v něm hned od prvopočátku odbývaly se v jazyku slovanském, nikoli latinském, ani v cizím kterém. Kraj ten oplývá lesy, z nichž kmeny pokácené po Sázavě a Vltavě plaví se do Prahy a dále do krajin, po Vltavě a Labi ležících. Jest tu les, jímž ubírati se jest z Prahy do Brodu cestujícím a jenž zove se Fidrolec; tento dosud loupežemi tak jest zlopověsten, že když naznačiti chceme místo nějaké, nebezpečné řáděním zlodějův, příslovím

---

Otce vlasti pečí v roucho nové oděná;
Ni z dřeva, ni z mramoru, než ze zlata stkví se samého,
Stále co v ní sídlíš, králi Rudolfe, u nás.

*) Bohužel, že netoliko zbrojnice; větší zajisté škody utrpěla královská Praha naše, že vydrancována byla též proslulá Rudolfa IV. klenotnice, to jest sbírka přebohatá věcí uměleckých, drahocenných a vzácných, kteráž vynikala nad jiné toho druhu poklady snad v celé Evropě tehdejší. Kurfirst saský, Jan Jiří, až na padesáti vozův odvezl z hradu královského věcí drahocenných, jichž mnohé dosud zdobí „zelené sklepení“ v Drážďanech.

**) Nelze bez opravy ponechati omylu tohoto; neboť kláštera Sázavského původcem byl kníže Oldřich, jehož úmysl (poustevníkovi a věrnému stoupenci bohoslužby slovanské, sv. Prokopovi, založiti klášter) ve skutek byl uveden teprv synem a nástupcem jeho knížetem Břetislavem I. Kníže Břetislav II. r. 1096. naopak mnichy slovanské vypudil z kláštera, jejž pak odevzdal mnichům latinským.

říkáme: „*Gest tu co na Fidrolii.*" *) Mezi královskými čili svobodnými městy Kouřim, jak jsem pravil, jest město všech ostatních nejstarší, kteréž jméno své dostalo od slova „*kouřiti*", což latině znamená fumare. Vypravujeť se, že Lech, bratr knížete Čecha, od něhož národ náš původ svůj vyvádí, nedlouho potom, co lid náš vzdělávati počal krajiny země této, kteráž jest okolo vrchu Řípu čili Zřitu, poněvadž pozemky nikterak nestačily celému množství družin bratří obou, odtrhl se od knížete bratra svého, a se svými obrátiv se na východ, po dvoudenním pochodu dorazil na místo v lesích, jež již před tím ustanovil na zařízení domova. Aby pak bratrovi dal návěští, dle úmluvy dne třetího od nastoupení cesty ještě před východem slunce, les nejbližší na výšině zapálil a takový způsobil plamen, že nikterak nemohl pochybovati, že kouř jeho uhlídá bratr s družinou na hoře Řípu. Tudíž chtěl tomu, aby město, jež rychle budovati začal na půdě lesa, plamenem kouřícím se stráveného, dle toho nazváno Kouřim, kteréž jsouc položeno v krajině na obilí přeúrodné a pro štěpnice velmi příhodné, záhy proslulo netoliko počtem domův a obyvatelův, nýbrž také příkopy a zdí proti násilí nepřátel příhodnými. Lech, než usadil se v Polsku, vládl prý jím okolo dvaceti let. Po jeho odchodu Bořislav, syn Svojův, jenž s přivolením knížete Kroka uvázal se v krajinu, na všecky strany rozšířil hranice panství a tudíž nazván jest vladařem Kouřimským. Dědice a nástupce měl Jehoně, tento pak Mstiboje, kterýž, dokud žil, po příkladu předchůdcův uctivě hleděl si přízně knížat českých. Po smrti Mstiboje následoval syn jeho Rozhoň, mladík povahy bohopusté a nepokojné, jenž nepřestával tajně Kouřim opevňovati a knížeti českému záviděti moci. I nespokojen hodností otcovou, od svých chtěl býti nazýván knížetem, nikoli vladařem. Brzy potom, způsobiv knížeti Nezamyslovi spor o hranice, pokoušel se, aby, čeho právem nemohl, zbraní nabyl, avšak na nenepatrnou porážku svých a svou vlastní. Byv totiž zajat, k rozkazu vítěze Nezamysla beznosý musil vrátiti se domů a vystříhati se zboží cizího. Když bezdětek sešel, Kouřimští dali mu za nástupce bratra jeho Slavomila, jenž panství svého, již od nějaké doby nájezdům Moravanův vydaného, v bezpečnosti nevelické zanechal synovi svému Hořeslavovi. Hořeslav, muž ducha povrženého a bojácný, když loupeživí Moravané kdysi se blížili Kouřimi a záhubou hrozili, vypravil k nim posly, a se vším, co měl, odevzdal se jim do moci; oni pak nazejtří k sobě do ležení jej vylákavše a pokořivše, oslepili a všecky polnosti spustošivše, napadali na sousední Vyšehradsko. Ale od knížete Mnaty velmi srdnatě odehnáni byvše a utrpěvše mnoho porážek, přinuceni byli, upustiti od znepokojování země české a oslepeného

*) Zajisté totéž, co nyní zhusta slýchá se pokaženě „na vydrholci" nebo „na vydrholce".

Hořeslava ponechati v pokojném držení panství jeho. I zajisté dlouhověké a trvalé, jako živobytí Hořeslavovo, bylo i vladaření jeho, až je konečně postoupil Dolisovi. Za správy jeho přišla na Kouřim nehoda ohromná; neboť požárem, neopatrností vzniklým, všecka do základův vyhořela i se vším opevněním, zdělaným z hlíny, slamou promíšené. Nákladem a přičiněním Dolisa na jiné místo byvši přeložena za lepších nadějí začala se obnovovati a slouti Zlickem. Ihned okolo města začala se stavěti zeď silná; avšak jako základy domův městských pro různice a lenivosť měšťanův povznášely se zdlouhavě, tak i úmrtím Dolisa a Zlice, syna jeho,

— pendebant opera interrupta, minaeque
Murorum ingentes*)

Konečně za Krasníka, jenž po smrti svého otce Dolisa dostal se k správě, dílo dovršeno a město dostaveno. Bylť pak Krasník muž odvážlivosti převrácené a jazykem hbitější, než ramenem; v novém opevnění Kouřimi své domnívaje se býti bezpečným od vší nehody, za žert považoval, když knížete Neklana, tehdáž jinde zaneprázdněného, ozbrojen dráždil a do knížetství jeho nájezdy loupeživé podnikal. Avšak Neklanem proti němu vypravený silný zástup vojska vedením Všeboje a Koldoje (jichž prvý na mnoha míst krajinu spustošil, druhý pak samé Kouřimi prý dobyl), vyzul jej ze všeho, co měl, a přinutil. že dav se na outěk, u Moravanův hledal úkrytu. Dostala se tudíž do rukou knížat rodu Přemyslova správa nad Kouřimí, jižto Neklan svěřil Leslavovi, jednomu z předních pánův. Když pak tento po desátém roce správy své bezdětek sešel, kníže Hostivít postoupil ji bratrovi svému Mstibojovi; jeho pak syn Drzslav a vnuk Hostivod spravovali ji skoro po osmdesát let. Když ale Hostivod, jsa již stár a bezdětek, boje se loupeživých Moravanův, z vladařství utekl, a nevědět, kde život zakončil, spadlo celé území opět na knížata česká i ouplně se sloučilo s knížetstvím Vyšehradským (r. 959.), město pak Kouřim povždy mělo hodnosť stejnou s ostatními městy svobodnými čili královskými.**) Městu tomu za původ svůj děkují mužové vlasti užiteční a učení: mistr Brikcí ze Zlicka, kancléř Pražský, Pavel Pressius, doktor bohosloví, a veřejní professoři naši jazykův hebrejského mistr Jan Fortius a řeckého mistr Matouš Collinus.***)

---

*) Verše z Virgil. Eneid. IV. 98., jež zní v překladě K. Vinařického:

— jsouť zastaveny vše práce i hrozby
zdí vysokých;

**) Že pro vypsání dějin Kouřimska Stránskému pramenem hlavním byla kronika Hájkova, snad netřeba podotknouti.

***) Poslední řádky odstavce toho čtou se jen v 2. vydání. Brikcí ze Zlicka (z Licka) proslavil se hlavně tím, že první tiskem vydal „práva městská“ (r. 1536. v Litomyšli). Zemřel r. 1543. — Mistr Pavel Pressius (původně Přáza), znamenitý bohoslovec, zemřel jako děkan v Brodě Uher-

Dvě míle od Kouřimi vzdáleno jest město Kolín, jež někteří latině nazývají „Colonia nostra“. Předkové vystavěli je po levé straně Labe a zdá se, že dali mu jmeno od „*Kolův*“. Narodil se v něm (r. 1397.) mistr Štěpán řečený Kolínský (de Colonia), jenž kdysi při akademii Pražské nejvyšší úřad spravoval a prvním byl slova Božího hlasatelem při kapli Betlemské v Praze, kdež pak o něco později mistr Jan Hus jeho stal se nástupcem. Taktéž mistr Jan Kolínský, jenž r. 1555 byl administrátorem konsistoře pod obojí.*) Proto pak, že v Kolíně obývá veliké množství židův, město od mnohých na posměch nazývá se hnízdem židovským.

Odtud na západ tři míle, od Prahy pak čtyry, vzdálen na rovině stojí *Brod*, příjmím *Český*, jenž nedávno (r. 1627.) v požáru neopatrností povstalém, téměř všecek stráven byl plamenem i s třemi věžemi chrámu a s radnicí. Kterého času založen byl, není jisto; avšak jmeno odtud prý mu dáno, že Vyšehradští a Kouřimští v těchto místech nejednou setkali se ve zbrani nepřátelské a v krvi prolité koně rovněž i lidé nohy své stápěli (čemuž v domácím jazyku našem říkáme *broditi*) a tudíž město, kteréž tam mezi Přistoupínem, Tuhorazí a Tukleky, vesnicemi pojmenovanými po příběhu podobném (totiž po přistoupení, tuhém sražení a pokleknutí**) po nějakém čase bylo zbudováno, od krvavého toho brodění Brodem přezvati se zlíbilo. Brod býval kdysi v držení arcibiskupa Pražského; obehnal jej zdí Arnošt, arcibiskup první; mezi ostatní města královská vřadil jej král a císař Zikmund, vydav na to diplom zvláštní r. 1437.

---

ském roku 1586. Postačí tuto zmíniti se o něm, že s Jiřím Streycem, starším Jednoty bratrské, roku 1575., vypracoval „konfessí českou“, sněmu podanou. — Mistr Jan Fortius (původně Chyba, později též Hortensius zvaný), professor učení Karlova, znamenitý znatel hebrejštiny, zemřel roku 1590. — Mistr Matouš Kolínský (Collinus) z Chotěřiny studoval v Praze i ve Vitoboři, odkud jej sám učený Melanchthon Pražanům doporučil jako důkladného znatele jazykův klassických, zvláště řeckého. Jazyku tomu vyučoval potom v kolleji Karlově. Proslul též básněmi latinskými, jsa po nějaký čas středištěm kruhu básníkův, kteříž tehdáž u nás vzdělávali Parnass (bohužel po latině), podporováni hlavně mecenášem panem Janem st. Hodějovským z Hodějova. Tento vymohl, že Collinus od krále povýšen byl do stavu vládyckého. Zemřel v Praze r. 1566., pochován byl v kapli Betlemské. Náhrobní kámen jeho nachází se nyní v průjezdě dřívější budovy musea národního na Příkopech. Jiný pomník jeho zachoval se na chodbě v Karolíně; zříditi mu jej dal z vděčnosti potomek bývalých císařův byzantinských Jakub Palaiologos, jenž kdysi užil pohostinství Collina.

*) Ve vydání prvním následuje: „a Matyáš Borbonius, doktor lékařství“. Nevím, proč poznámky té vynechal ve vydání druhém, neboť Borbonius byl rodem z Kolína i útrapami četnými pro víru v dobách po bitvě bělohorské zajisté zasluhoval úcty Stránského.

**) Poněvadž jazykozpyt vědecký u nás jako tehdáž vůbec všude jinde nebyl téměř ještě ani v plénkách, nelze diviti se tomu, že jinak důkladně vzdělaný Stránský u vysvětlování původu jmen místních neuměl povznésti se nad směšnosť výkladův kronikáře Hájka a jiných, z nichž čerpal, spoléhaje na jich hodnověrnosť.

V sousedství jeho blíže vsi Hřib,*) svedla se kdysi ona bitva památná, kteroužto množství bojovníkův, tak zvaných Táboritův, houževně přidržujících se čistějšího učení evangelického, z kázání a spisův Husových čerpaného a neunavnou pílí vytříbeného, od přivržencův kompaktát, papežencův a kališníkův, vlastních krajanův svých, porážkou poslední bylo potřeno (r. 1434.). I poněvadž pocestní, přicházející z Moravy, z Rakous Dolních a z Uher, jak Kolína, tak i místa tohoto stále se dotýkají, samo sebou jde na rozum, že na obojím místě nemálo se přihodilo pamětihodného, čehož zvěděti však buď předkův netečnosť buď osudu zloba mně a potomstvu nedopřály.

IV. Vykročivše z kraje Kouřimského na severovýchod, vstupme do velmi rozsáhlé a polohou nadmíru příjemné krajiny čili kraje Hradeckého, jemuž obecné jmeno *Hradecko* podobně jest nadáno po předním městě tamějším Hradci Králové. Jestiť kraj ten ohraničen na západ krajem Boleslavským, na sever horami Krkonoši a lesy, Slezska se dotýkajícími, na východ hrabstvím Kladským a severní končinou Moravy, na jih konečně krajem Chrudimským. Leží v něm města královská Hradec, Jaroměř, Bydžov, Trutnov nad Úpou a Dvůr, kteráž jsou městy věnnými královny české. Statky královskými jsou Poděbrady, hrad a městečko, se všemi polnostmi, s oborou, s mnohými lesy a rybníky. Z těchto největší téměř celou míli na všecky strany rozlévá se i sluje *Bláto*. Labe městečko to oblévá ze strany západní.**) Král Vladislav II. smlouvou, v nižto po vyrovnání sporu vešel s Jindřichem, synem předchůdce svého, krále Jiřího, nabyl hradu toho s celým panstvím (r. 1495.) i připojil komoře královské, Jindřichovi pak právem manským postoupil knížetství Olešnické ve Slezsku. Mezi statky panské počítají se hrady dílem osamělé dílem s městečky před Cidlinou: Dymokury, Kopidlno, Veliš, Chlumec, za Cidlinou pak Jičín, nedávno vojvodou Fridlandským nově jmenovaným rozšířený i až ku podivu zvelebený, Kumburk, Jilemnice, Žacléř, Abršpach, Pecka, Kosť, Smiřice, Náchod, Králíky, Hradiště Nové,***) Opočno, Boruhrádek, konečně městečka: Týnec, Žiželice, Bohdáneč, Hořice, Vrchlabí, tak řečené po blízkých pramenech Labe, Hostinné, Police, Dobruška, Třebechovice, Solnice, Rychnov, Kostelec, Častolovice, Potštejn, Vamberk, Žamberk, Žampach, Supíhora (Kyšperk) a Oustí níže pramene Orlice i jsou-li ještě která.

Jest tu též bohaté opatství s klášterem mnichův řehole Benediktinské, za časův krále Jana od opata Břevnovského, Pavla Bavora, nedaleko hranic slezských založené a statky jakéhosi šlechtice Olbrama nadané, jež jmenuje se Broumov.†) Němci již dávno z kra-

*) Po jiné vsi blízké, Lipany řečené, osudné bitvě té, svedené dne 30. května r. 1434., nyní obyčejně říká se Lipanská.

**) Věty následující není ve vydání prvním.

***) Nové Město nad Metují čili Hradiště nad Metují.

†) Věty následující v prvním vydání není.

jiny této docela vymýtili jazyk český. Za posledních dob krále Rudolfa II. a pokud král Matyáš panoval, na pozemcích kláštera tohoto doutnaly, nejostřejšími spory předních v zemi pánův, papežencův, rovněž i evangelíkův rozdmychované bouře ony nejzáhubnější, kteréž příčinu a počátek daly vojně žalostné i porážce oné, před nedávnem od cís. Ferdinanda II. u Prahy (r. 1620.) vyznavačům učení čistějšího zadané, kteréž nikdy nelze dostatečně oplakati.*) Jich podpalovatelem byl opat**) tamější, poněvadž s vyhrůžkami německým Luteránům Broumovským zapovídal užívání chrámu nového, jejž si v městečku vystavěli, a kteříž odmlouvali, do žaláře ohyzdného zavřel

Hradec, nejpřednější v kraji tomto město, při stoku Labe a Orlice (t. j. do latiny přeloženo Aquilae), na místě trochu vyvýšeném a velice příjemném, založen prý byl (r. 728.) Dobroslavem,***) velmožem jakýmsi slavným. Město jest dosti rozsáhlé, úhledné a lidnaté a z výsady Vladislava krále (jakkoli na to Plzeň vrčí), po Praze a Hoře Kutné první. Jmeno své odvozuje od opevňování, čemuž lid náš říká *hraditi*, i říká se mu Hradec Králové, tak proto že jest městem věnným královen českých, jak i pro rozeznání od jiného Hradce, jejž Jindřichovým jmenujeme. Kdysi (r. 1055) ustanoven a v užívání dán byl Břetislavem I. synovi nejmladšímu Jaromírovi, †) jejž kníže otec již tehdáž na biskupství Pražské určil, a opět (r. 1115.) knížetem Vladislavem I. bratrovi Soběslavovi. Později dostav se královnám českým jmenem věna, nikdy nepřestával býti prvním mezi městy věnnými. Stával tu hrad neneozdobně zbudovaný z cihel pálených, v němž královny Rejčka Alžběta ouplných třicet let, co vdovou přečkala manžele své, krále Vácslava II. a Rudolfa, též Alžběta, vdova císaře Karla, let patnácte přebývaly a též život zakončily. ††) Hrad ten, o něco dříve (r. 1407.) požárem porouchaný, měšťané sami, bouři způsobivše (r. 1423.) zbořili tak, že až dosavade nemohl nabyti lesku předešlého, a kdyby nebyl vyznamenán zvláštní stolicí soudní, o níž na svém místě řeč bude, [b])

*) Viděti z toho, že Stránský záhy dobře porozuměl smutným účinkům bitvy na Bílé Hoře. Ale jako všichni spolutrpitelé jeho nemohl cele vzdáti se naděje, že snad přece nastoupí obrat k lepšímu.

**) Opat ten jmenoval se Volfgang Zelendar. Ve vydání prvním nečiní se o něm tato zmínka.

***) O založení Hradce Dobroslavem, „mužem velmi statečným“, vypravuje Hájek při roce 782. Poněvadž pak v soudě Libušině děje se zmínka o Lutoboru „z Dobroslavska chlmca“, možno z toho uzavírati, že neslušno za bajku pokládati všeho, co z dob dávných vypravuje kronika Hájkova.

†) Pěti synův Břetislava I., kteříž otce přečkali, Jaromír byl čtvrtým a tudíž nikoli nejmladším.

††) Alžběta Rejčka zemřela dne 18. října r. 1336., i pochována jest v kostele kláštera, jejž založila v Starém Brně. — Vdova Karla IV. zesnula dne 14. února 1396. i pochována jest v kostele sv. Víta na hradě Pražském. Dosud v Hradci Kr. chovají se po ní věci některé pamětihodné.

[b]) Viz níže hlavu XV.

již dávno ležel by ve zříceninách pust a opuštěn. Škola v městě tom vždy hojnosť měla žákův, slynouc studiemi umění svobodných; rovněž i chrámy uvnitř a vně hradeb rozléhaly se bedlivým slova božího hlásáním, zvláště nejpřednější, jenž jest zasvěcen sv. Duchu i vyznamenán arciděkanstvím. Také zde narodili se mužové učení, mistři z Hradce Marek a Petr, bývalí professoři v Praze. Ciprýán Lvovický (Leovicius) a Šindel, mathematikové, Jan Balbín a Vít Orcinus, básníci.*) Ve vůkolí mimo jiné dobrotou doporučují se tlačené syrečky různobarevné. Města tohoto, jak jsem pravil, sestry města královská Jaroměř, kdež Labe přijímá Úpu, Bydžov, Trutnov a konečně Dvůr pojmenována jsou Jaroměř s hrobem Rusína Dimitra Sangušky,**) r. 1553. tuto zemřelého z rány smrtelné, kterouž mu v Nové Lysé zasadil stíhající jej Martin Zborowski, buďto po knížeti Jaromíru nebo po slovech „*Yaro mierziti*", rovněž Bydžov za krále Maximiliána (r. 1570.) na svobodné město povýšený, po zakladateli Bydu, Trutnov čili lépe Trudnov po tom, co „*trudno*" (aegrimonia nebo *τὸ μοχθηρὸν*) znamená a konečně Dvůr po sjezdech, jež tuto kdysi královny odbývávaly s dvořany svými. Vzdáleny jsou od Hradce Jaroměř míle dvě, Bydžov, jakož i Dvůr tři, Trutnov pak skoro šest.

---

*) Cyprián Lvovický, slavný mathematik a hvězdář, v duchu doby své ovšem také astrolog, výklady a spisy svými nemálo přispěl k rozšíření učení Koperníkova. Zemřel při dvoře falckraběte Kazimíra v městě Dillingen (r. 1574.), kdež vyučoval při tehdejší akademii. Tycho Brahe byl žákem jeho. — Jan Šindel (Šindelius) naroz. okolo r. 1370., výtečný mathematik a hvězdář, také i lékař, působil nějaký čas při vys. učení Karlově. Sám Eneáš Sylvius (potomní papež Pius II.) velice mu chvalořečil. Také v právech znal se výborně, čímž dosáhl hodnosti děkana kapitoly Vyšehradské. Z četných spisův jeho (i dějepisných) nezachovalo se nám téměř nic. — Jan Balbín Škornice z Vorličné, sekretář při appellacích na hradě Pražském († 1570.), bratr prapraděda slavného Bohuslava Balbína (taktéž v Hradci narozeného r. 1621.), a Vít Orcinus (původně Pekelský), naroz. okolo r. 1530., bakalář akademie Pražské, náleželi do kruhu básníkův latinských, kteříž těšili se přízni mecenáše Jana Hodějovského z Hodějova. Některé básně jich vytištěny jsou ve sbírce, vydané pod titulem „Farragines atd.",

**) Dimitrij Sanguszko, pocházející z rodu velikých knížat Litevských, muž skutky bohatýrskými proslavený, proti vůli Beaty, vdovy po knížeti Eliáši Ostrožském, avšak s přivolením bratra jeho, slavného knížete Konstantina Ostrožského, pojal za manželku dceř její Halšku (Elišku), pročež přičiněním Beaty a přátel jejích, požívajících v tom podpory matky krále panujícího Zikmunda Augusta, zlopověstné, bohužel ale všemohoucí královny Bony, soudem v Knyšině odbývaném, jehož obsýlce nevyhověl, jakož i nálezem královským odsouzen byl cti a hrdla. Prchnuv do Čech, stíhán byl družinou nepřátel, v jichž čele stál vojvoda Kališský Martin Zborowski. Smrtelně raněný Dimitrij od nepřátel svých v Jaroměři zardoušen byl (v noci z 23. na 24. února r. 1555.). Náhrobek jeho, dosud zachovaný v chrámě děkanském, v době nejnovější pečlivě byl opraven nákladem knížat rodu téhož, vládnoucích rozsáhlými statky v Haliči (Tarnovem) a na Volyni (Slavutou). Ve vydání prvním Stránský o Sanguszce nečiní zmínky.

V. Nyní o hrabství Kladském, jakožto o přiléhajícím k místům těmto řeč měla by býti; avšak ponévadž si cosi zvláštního osobuje, teprv na místě patnáctém vhodno o něm promluviti; nyní pak přikročíme ku kraji Chrudimskému. jehož Hradecký dotýká se od severu, a jenž na východní a jižní hranici své do Moravy pohlíží, na západní pak do kraje Čáslavského. V lidu říká se mu *Chrudimsko* podle města Chrudimi. Jsou v něm města svobodná, zároveň pak královská věnná Chrudim, Mýto Vysoké a Polička.

Někteří praví, že prý Chrudim, ozdobená vinorodými pahorky Paumberk, pojmenována jest po Chrudu, zakladateli svém, Mýto Vysoké, položené v krajině veselé a rozkošné, po vysokých pařezích paseky. Polička pak po „políčení“. Chrudim jest rodištěm mistra Viktorina Kornela ze Všehrd a Gabriele Svěcha, doktora práv. Tento byl královským radou, tamten sekretářem. Mýto Vysoké památno jest kolébkami mistra Mikuláše a mistra Jana, příjmím „sofista“, někdys hvězd akademie Pražské, kteříž v hádkách učených bývali postrachem kollegům svým německým, dále mistra Vácslava Krušinia a mistra Pavla Cubinia.*) Za to ale žil prý tam kdysi nějaký Kujeba, člověk znamenitě i až do toho stupně hloupý, že pomluvám dal původ v pořekadle obecném, jímžto, chtějíce naznačiti člověka nemotoru, říkávají: *„Nenj, než Kugeba z Meyta.“* Statky královskými tuto jsou na vrchu položená, rovinu okolní na všecky

*) Viktorin Kornel ze Všehrda, mistr a pak též professor učení Karlova, stal se sekretářem krále Vladislava II., i pak místopísařem království českého. Nejznamenitější prací jeho jsou „Knihy devatery o právích a sudích, jakož i dskách zemských“; jinak nevšední zásluhy dobyl si tím, že hlavním byl u nás bojovníkem za práva jazyka domácího, žádaje, aby jazyk český dle vzorův klassických vzdělával se a nikoli nezatlačoval latinou. Zemřel v Praze r. 1520. — Gabriel Svěch (Svěchinus), mistr učení Pražského, muž důkladně vzdělaný, býval vychovatelem v domech panských (mimo jiné též Petra Voka z Rožmberka), pak byl radou při apellacích v Praze. Zemřel r. 1587. — Jan z Mýta, řečený Sofista, r. 1387. povýšen byl na mistra učení Pražského, při němž pak působil od té doby, spravuje pořadem všecky hodnosti. Jan Hus za rektorství jeho povýšen byl na mistra. Požíval také důchodův fary Volyňské. R. 1400. dne 15. března při korunovaci královny Žofie v kostele sv. Víta měl řeč v jazyku českém o významě oznakův královských. Zemřel okolo r. 1405. Dovídáme se z řeči mistra Mart. Bacháčka, že on a druh i přítel jeho mistr Mikuláš z Mýta ve XIV. věku bývali postrachem kollegův německých na řečništi. — Václav Krušina r. 1541. stal se mistrem učení Pražského, při němž pak také působil; vyznamenán byl erbem a přídomkem „z Dalmanhorstu“. R. 1546. oženiv se, rozloučil se s akademií Pražskou a usadil se v Hradci Králové. Také Pavel Kubín byl mistrem učení Pražského (roku 1576.), načež usadil se v Domažlicích, kdež po patnácte let chvalně zastával úřad prymátorský. — Co týká se pověstného Kujeby, kdy žil, čím byl a proč vlastně vešel v přísloví, není na jisto postaveno. Někteří chtějí, že prý byl ševcem, jenž zvláště o výročních trzích do hádek se pouštěl; jiní dělají z něho šprýmaře, jenž žerty svými lid obveseloval a tím v pověst vešel. Jistého však nic se neví. Ve vydání prvním Stránský nezmiňuje se, než o Kujebě, o ostatních nic.

strany přehlížející pevnosť *Kunětická hora*, rovněž i Pardubice, hrad nad Labem s městečkem stkvělým, kteréž po ohni r. 1507. důkladněji bylo vystavěno a pečí pana Viléma z Pernštejna výtečně opevněno tak že příslovím říkáme: „Třpytí se, jako Pardubice.“ I zajisté panství toto není nehodno krále pro rozkošnosť netoliko luhův, honbám a čížbě velice příhodných, nýbrž také rybníkův, jichž čítá se okolo čtyryceti a kteréž výtečně jsou zřízeny na rybaření výnosné i zároveň kratochvílné.*) Panství tomuto královskému poddána jest Přelouč, městečko nad Labem, kteréž již dlouho vydáno jest posměchu obecnému pro jakousi rozepři, rozsouzenou nálezem neslušným a zároveň směšným dne 14. února r. 1598.**) V držení stavův jsou hrady Zdechovice, Městce Heřmanovo, Slatiňany, Stolany, Týnec Hrochův, Chrasť, Choltice, Chroustovice, Košumberk, Rychmburk, Choceň, Brandýs nad Orlicí, Nový Hrad, Krucemburk, Roubovice, Bystré, Rosice, Žumberk, Orel, Ouřečice, Svoješice, Morašice, Dobříkov, Zámrsk, Uhersko, Jelení, Třebová a Lanškroun a Litomyšl,***) kteráž bývala slavným městem biskupským a dosud má hrad neneznámý. Také jsou zde sklárny u Heralce a Bříště. Ostatně krajina tato, jako i celé Hradecko, nad ostatní vyniká chovem koňův.

VI. Ubíráš-li se z Chrudimska na západ, dotýká se ho tam

*) Panství Pardubské nejpřednějším býyalo panstvím komory královské, kteráž ho nabyla za Matyáše krále. Že po slavných druhdy rybnících panství Pardubského dávno veta, již svrchu podotkli jsme.

**) Nesmýšlím, že by věc, jížto Stránský tuto dotýká, jiná byla, než o níž Balbín šíře zmiňuje se v Miscellaneích (Dec. II. lib. curial. cap. VI. app. pag. 73—75. vydání Jos. Ant. Rieggera), ačkoli v udání času vedle dne rozcházejí se oba o čtyrycet let. Na konci kapitoly „o soudech“ Balbín „nikoli pro pohanění něčí, nýbrž pro vyražení čtenáře“ vypravuje o nálezu rady jistého městečka (Přelouče), jejž z desk zemských vypsal a s ním sdělil dávný přítel jeho Fab. Blovský, kterak totiž prymator městečka toho od hejtmana panství Pardubského koupiv deset džberův ryb, neměl se k placení a konečně prohlásil, že nezaplatí; když pak hejtman před právem městečka domáhal se, co mu náleželo, rada městská tento učinila „pamětihodný nález“: „Ačkoli Jeho Milosť pan hejtman Pardubský to dostatečně podle práva na pana prymasa našeho prokázal, že jest mu za deset džeberů ryb spravedlivě povinen; ale že pan prymas náš jakožto hospodář městečka a správce nám všechno dobře přejíc, nás opatruje, na ten čas vypovídáme, že panu hejtmanovi ničím povinen není podle práva.“ Pan hejtman jim poděkoval z nálezu spravedlivého: „I aby Vás hrom zabil s tou spravedlností!“ Právo odpovědělo: „Písaři piš a dolož, že jsme pana prymasa slušně opustiti nemohli. Dáno v radě 8. dne po sv. Víta r. 1558.“ Hejtman Pardubský proti tomuto nálezu dohledával se práva u soudu komorního, jenž vyřkl, že radní městečka, nemohše opustiti prymasa svého, dluh jeho na sebe vzali a tedy povinni jsou místo něho za těch deset džberův ryb zaplatiti panu hejtmanovi Pardubskému.

***) Biskupství Litomyšlské založeno bylo r. 1344. i nadáno statky tamějšího kláštera, jenž původně založen byl řeholi Benediktinské, avšak za Vladislava II. hlavně přičiněním biskupa Olomouckého Zdika (Kosmasova syna) odevzdán byl praemonstrátům. Ve válkách husitských biskupství zaniklo úplně.

kraj Čáslavský, jehož meze obráceny jsou na sever ku kraji Hradeckému, na jih k Bechyňskému a části Moravy, na západ ku kraji Kouřimskému. V jazyku našem říká se mu *Czáslawsko* po městě Čáslavi. Královská čili svobodná města máme zde Horu čili Hory Kutné a Čáslav.

Někteří tomu chtějí, že jmeno Hory Kutné, kteráž co do hodnosti prvním po Praze jest městem, pochází z německého; neboť odvozují je jedni od slova *Gutt*, což znamená jmění, jiní od slova *Kutte*, což znamená kapi, jiní konečně od slova *Kutna*, což vyznamenává jablko kdoulové. Mně však lépe líbí se úsudek mistra Vavřince Sarkandra,*) někdys správce přední školy Kutnohorské, kterýž opíraje se o hodnověrnosť jakýchsi památek prastarých, jmeno to odvádí od slova našeho *kutiti*, jež významem svým jaksi shoduje se s tím, čemu latináři říkají fodicando čili scalpendo vestigare (podrýváním a drapáním slíditi). Poněvadž totiž Hora Kutná jest městem báňským, kdež v dolech, za časův krále Václava II. odkrytých, nejvýtečnějšího stříbra a mědi[6]) od mnoha věkův lidských až po časy tyto u velikém množství dobývá se tak, že útroby této hory trojpahorkové**) prací kovkopův nikdy neustávající ve dne v noci se prolízají, protloukají, prokopávají a prorýpávají: tudíž za to jest míti, že *Kutná Hora* dle toho zcela vhodně jmeno své dostala. Takové pak druhdy dolův těch bývalo bohatství, že Albrechta, císaře římského, Vácslavovi králi z přítele, příbuzenstvím spojeného, učinilo nepřítelem a k boji neslavnému popudilo (r. 1304.), Jindřicha pak Korutanského (r. 1308.) k odírání země dráždilo, a že Žižka, když usiloval, aby je vyrval císaři Zikmundovi a tím přeťal mu žílu na další proti Husitům válčení, jmenoval je skříní Antikristovou,[7]) král pak Jiří tobolkou a měšcem svým. Ačkoli za dob našich již tak neoplývají, předce vzdělavatele své oblažují hojným výtěžkem a ziskem. Město Hora Kutná prosta jest

---

*) Laurentius Sarcander Falcomontanus, mistr učení Pražského, od r. 1595. do r. 1598. spravoval školu v Chrudimi, odkud na týž úřad přestěhoval se do Kutné Hory, kdež na morovou ránu zemřel již r. 1599. Úmrtí jeho žalozpěvy opěvalo mnoho básníkův a mezi nimi také slavný M. Jan Vodňanský Campanus.

[6]) Miechoviens. Polon. rer. lib. 4. cap. 2. (Miechowski (Miechowita čili Matěj z Miechowa) nar. r. 1456., doktor lékařství, po nějaký čas lékař polského krále Zikmunda I., pak kanovník Krakovský i akademie tamější professor a rektor † 1513. Z četných spisův jeho správnou latinou psaných tuto zmíníme se toliko o jeho kronice národa polského, jakož i o popise obojího Sarmatska. Překlad.)

**) Naráží tu Stránský bezpochyby na Kuklík, Sakov i vrchy Kaňkovské.

[7]) Bonfin. hist. ung. decad. 3. lib. 2. (Ant. Bonfini (Vlach, naroz. v Ascoli r. 1427.) vstoupil do služeb krále uherského Matyáše (r. 1485.) a setrval pak i ve službách nástupce jeho krále Vladislava II. Zemřel r. 1502. Obšírné dílo jeho latinské „dějiny uherské" získalo mu příjmí Livia uherského. Překlad.)

břemen veřejných a již od časův krále Jana (r. 1338) užší smlouvou, zdělanou na způsob smlouvy oné, jakáž kdysi kvetla mezi Athéňany a Rodýzskými, s Větším Městem Pražským jako by v jedno město srostla, aby totiž kdož byl by měšťanem Pražským, měl také právo města Kutné Hory a zase kdož byl by měšťanem Kutnohorským, požíval také práva i měšťanství Pražského. Na kupování a prodávání dědičných čili zpupných v zemi pozemkův, statkův a toho druhu zboží stejné se stavy vyššími od králův Vladislava II. (r. 1501.) a Ferdinanda I. (r. 1541.) dosáhlo svobody, aniž na způsob měst ostatních při vkladech do desk zemských vyhledávati musí zvláštního dovolení královského nebo relátorův stavu vyššího. Císař Karel IV. diplomem, daným v Cachách (r. 1359.), nařídil, aby kupci Kutnohorští týmž právem, jako Pražští, Vratislavští a Sulcpašští, zcela byli osvobozeni od placení cla ve Frankfurtě nad Mohanem. Město toto, druhdy náboženství papeženského, potom velmi horlivě zachovávalo vytříbenější evangelické, bohoslužbu i školy tak dobře a moudře upravilo, že po dlouhý čas slynulo jakýmsi sborem duchovním. Jest tu chrám velmi nákladný a díla podivuhodného, jejž společenstvo horníkův z kostelíčka sv. Barbory zbudovalo (r. 1390.) a ještě dosud příspěvky téměř každodenními okrašluje, na kteroužto věc co týden z Vlaského dvora (tak sluje mincovna) vyplácelo se po dvou kopách grošů Pražských, na věčné časy štědrostí královskou darovaných.

Jednu míli, avšak velmi velkou, odtud vzdálena jest *Čáslav*, město v rovině příjemné, kteréž pojmenováno jest r. 796. po zakladateli svém Čáslavě, muži bohatém, jenž u knížete Křesomysla*) požíval vážnosti veliké. Jakož pak původně založena byla proti nenadálým nájezdům Moravanův, tak napotom, kdykoli z oné strany hrůza vojenská proti nám zuřila, skoro vždy první vídala zhoubné prapory nepřátel. Tuť nedávno, za posledních let Matyáše krále, hrabě Buquoy**) hrozil orly císařskými (r. 1618.), i o něco dříve Matyáš sám, bratrovi korunu vydříti chtěje, svolával sem šiky Uhrův, Rakušanův a Moravanův, aby na nás ve zbrani udeřil (r. 1608.). V předním tohoto města chrámě dostalo se hrobu čestného vítěznému vojevůdci Husitův, Janovi Žižce, jehož palcát, pověšený vedle náhrobního nápisu na sloup vepsaného, bez porušení zachoval se až do té porážky, kterou jsme nedávno od cís. Ferdinanda II. utrpěli. Uzmulo jej po vítězství Pražském***) do Moravy směřující Buquoyovo vojsko výtržné, nápis pak hrobový Vilém Vřesovec nejv. mincmistr potupně zničil r. 1620.

---

*) Vydání I. má „Unislava".

**) Hrabě Karel Longueval Buquoy byl hlavním vůdcem vojska Ferdinanda II.; bojoval též na Bílé Hoře (8. listopadu 1620.) ve spojení s vojskem, kteréž katolická liga německá Ferdinandovi poslala na pomoc.

***) To jest Bělohorském.

Ubírajícím se k jihu, pět mil od města tohoto naskytuje se městečko neneslavné *Brod* příjmím *Německý*, od loupežníkův německých na levém*) břehu řeky Sázavy na místě vyvýšeném kdysi založené (r. 793.), pak ale znenáhla od mých Čechův rozšířené. Neníť ono ani městem svobodným, ani nepatří komoře královské nebo někomu ze stavů vyšších. I ačkoli v nesnázích, jako kdysi (r. 1561) s povolením Maksimiliána krále uteklo se pod ochranu hrabat z Thurnu, a později smlouvou novější pod ochranu rodu pánův Trčkův, a jim na základě toho jistý poplatek dočasný čili čestný jakoby právem za ochranu čili zastání co rok odevzdává: přes to všecko jest svéprávné a těší se mnohým svobodám Mimo již řečené doly stříbrné v kraji tomto nic nepatřilo komoře královské dříve, než král Rudolf nabyl panství Malešovského r. 1586. V držení stavův vyšších jsou Nové Dvory, Žehušice, Ronov, Lichnice (Lichtemberk), Krchleby, Čestín, Zbraslavice, Vilímov, Jeníkov, Křivsoudov, Lipnice, Humpolec, Polná hrady s popluží́m, některé též s městečky svými, Malín kdysi spustošený svévolností Kutnohorských, slyne křenem výtečným, Ledeč, Habry, Chotěboř a Přibyslav jsou městečka. Mimo to v kraji tom jest klášter mnichův řádu cisterciáckého, kteříž žijí pod opatem; byl prý založen a po sedle koňském Sedlcem pojmenován od biskupa Pražského Daniele z rodu pánův z Lipého (r. 1149.). I poněvadž jest v samém sousedství Hory Kutné, tudíž s ní klášterníci (jakož mniši jsou druh lidí popudlivých a na statky hltouni) přečasté mívali spory o hranice a právomocnosť.

VII. Po kraji Čáslavském následuje Bechyňský, znamenitá zajisté časť země, pojmenovaná po hradě Bechyni; dotýkáť se severovýchodně kraje Čáslavského, jihovýchodně Moravy, jižně Rakous, západně kraje Pracheňského, severně kraje dílem Vltavského dílem Kouřimského. V jazyku našem jmenujeme jej *Bechyňsko*. Jsou v něm města svobodná Budějovice, Tábor, Pelhřimov a Týn nad Vltavou.

Budějovice, jež Němci pokaženě nazývají Budeweyss, jsou město netoliko velmi ouhledné, nýbrž také náležitě opevněné, na pravém břehu řeky Vltavy v místě velmi příhodném vystavěné. Město není tuze staré, jakáž teprv po čase krále Přemysla Otakara II. vedle kláštera, jejž tam týž král zřídil řeholníkům po Dominiku nazvaným, stavěti se začalo, a tudíž dosud nestojí ani tři sta padesát let. Zdá se, že jmeno jeho povstalo od bdělosti; *buditi* totiž nám jest totéž, co latině e somno excitare, tudiž *Budiegowice* znamenají místo, kdež probouzejí se spící, ačkoli jiní chtějí, že jmeno to vzato jest odtud, že prý žena jakéhosi knížete rodíc

*) Brod Německý položen jest nikoli na levém břehu Sázavy, nýbrž na pravém.

křičela: „*Bude gich wjce*! (totiž plodův)".*) Město toto přísně zachovává náboženství papeženské a urputně štítí se bohoslužby evangelíkův; neboť ačkoli před časy nemálo v něm bylo měšťanův, kteříž nelnouce k učení a obřadům římským, netoliko těšili se stejnému s ostatními právu měšťanskému, nýbrž také svobodně směli vykonávati služby boží evangelické, teprv skoro za paměti naší ustálil se zvyk opáčný a výsadou v té příčině na Rudolfu králi vymoženou ustanoveno, aby nikdo nemohl nabýti měšťanství, jenž tupil by předpisy církve římské. Ačkoli Budějovice již dříve slynuly, předce nejvíce rozhlasu nabyly, jednak v čas nájezdu vojska Pasovského**) do Čech, že je do vnitř hradeb přijaly, jednak po vypuknutí války náboženské za Matyáše obležením, jímžto je vojsko stavův českých předlouho svíralo. Velikými nadány jsou výsadami a mimo jiné mají právo skladu, jímžto ti, kdož z Rakous sůl přivážejí, zavázáni jsou, do města zajeti a sůl na prodej vyložiti, a dále jeti nesmějí, dokud nezaplatili cla jistého.

Tábor čili, jak měšťané tamější právají, *Hradisstie Hory Tábor*, jak vůbec známo, založili a stavěti začali učňové Husovi roku pátého po upálení mistra svého. Tito totiž, když jim odpůrcové nedopouštěli, aby pobožnosť vykonávali veřejně v chrámích, přinuceni byli, v tajných skrejších po lesích a horách odbývati pobožné schůze v chrámcích dřevěných, k tomu cíli zdělaných. Ale nedlouho potom Mikulášem z Husince, jenž deset měsícův potom zemřel, zlámav si holeň, a Janem Žižkou, mužem stavu rytířského, ze sousedství pocházejícím,***) povzbuzeni, aby náboženství hájili zbraní, do Oustí,†) městečka páně Sezimova (r. 1420.), když po hodech masopustních a dlouho do noci trvalém pití pohřbeno bylo ve sně i víně, časně z rána se vedrali, je opanovali a oloupili, odtud pak

---

*) Nyní ovšem tomuto a podobným jmen míst odvozováním zasměje se již i žáček, věda, že původ jmen místních s koncovkou ice (druhdy ici) táhne se ke jmenům osobním, jako Horažďovice k Horazdovi, Litoměřice k Litomírovi (Lutomírovi) a pod. A tak i Budějovice, vlastně Budivojice, původem svým nesou se k Budivojovi, co věděl již B. Balbín.

**) Nájezd vojska Pasovského udál se r. 1611. Arcikníže rakouský Leopold, biskup Pasovský (bratr Ferdinanda II.), pod pláštíkem výpravy jiné sebral vojsko, jež do Čech vrazivši, dostalo se až i do Menšího Města Pražského. Stalo se to vše s dorozuměním předních pánův českých strany katolické, ano i samého císaře i krále Rudolfa II., i bylo účelem celého podniku, aby stavové pod obojí v Čechách připraveni byli o svobody, r. 1609. majestátem Rudolfa II. nabyté, jakož i aby arcikníže Leopold stal se nástupcem Rudolfa bezdětného a tak aby práva svého zbaven byl arcikníže Matyáš, jenž již r. 1608. ustanoven byl za nástupce bratra svého Rudofa II. — Po dobytí Malé Strany Pasovští již nic dále nepořídili tak, že celá výprava konec vzala neslavný, ano Rudolfa připravila i o poslední trůn, totiž český.

***) Rodiště Žižkovo, Trocnov, leží nedaleko Budějovic u Borovan (nyní stanice dráhy Frant. Josefa).

†) Město Oustí Sezimovo stávalo tam, kde nyní nachází se Starý Tábor.

na sousední hrad téhož pana Sezimy, na vrchu příkrém, tehdáž *Hora Klokotská* řečeném nad Lužnicí vystavěný, dotírali a dne šestého také ho dobyli, i zřídivše si tam tábor, péči oň poručili Prokopovi Kamenickému. Poněvadž ale předvídali, že nepřátelé z nabádání Zikmunda císaře jednajíce, moc brannou na záhubu jejich vypraví, usoudili, že zapotřebí jest, osaditi a opevniti místo nějaké, ježby hodilo se za outočiště a přítulek v čas nejistoty. Když pak nenaskytovalo se příhodnější nad ono, kdež tehdáž tábor měli, snešíno se na tom, aby se sousední Oustí zbořilo, stavivo pak z něho převezlo, by z tábora zbudovalo se město. I stal se tedy shon a

ferro circum, quae summa labentes
Juncturas tabulata dabant, a sedibus altis*)

porážejí se a ze základův vyvracejí, kácí se Oustí, město staré, z rozvalin pak jeho povstává nové, aby stanice bezpečné poskytovalo Táborům, bojovníkům nedávno tak pojmenovaným po táboře. Uvnitř ovšem zbudováno bylo bez pořádku, jak kde kdo stan svůj rozbil, zevnitř ale, ačkoli již chráněno skalami a řekou, předce důmyslně opevněno bylo příkopem, zdí a baštami. Dáno mu jmeno (jako i Táborům samým) po táboře. Směšný jest tudíž Silvius, jenž Táborům utrhuje a je pomlouvá křivě a nejapně, jako prý soudruhy své pojmenovali po vrchu Táboře v Palestině. Tábor totiž v jazyku našem totéž jest, co latinské „castra“, Táboři pak totéž, co lidé, v ležení žijící.**) Císař Zikmund, upevniv se v království, město toto svobodou nadal, hojně výsadami ozdobil a městům královským přičísti rozkázal. Když pak po smrti jeho zpěčovalo se za krále míti zetě jeho Albrechta (r. 1438.) a stavy zemské, kteříž korunu královskou vložiti zamýšleli na hlavu Kazimíra polského, s Poláky a s posádkou ostatní ve své zdi přijalo, od téhož Albrechta i přívrženců jeho obležení zakoušejíc skoro čtyrycetidenního, statečně obstálo i zmařivši útoky třiceti tisíc bojovníkův, zbraně dříve neodložilo, až když Albrecht smrtí sešel. Posledního roku kralování Rudolfa II. od tak zvaných Pasovských lstí opanováno (r. 1611.), u velikém bylo nebezpečenství. Rovněž nedávno (r. 1621.) když věrnosť, králi Bedřichovi slíbenou, proti císaři Ferdinandovi II. houževně zachovávalo, obklíčeno vojskem jeho vedením Baltazara de Marradas,***) jehož útoky od 21. května až do 8. listopadu mužně

---

*) Virgil. Eneid. II. 464. Překlad K. Vinařického zní:

„Kolem s sochory, kde vypáčiti ze spon
snadno se desky daly, z vysokých ... sídel

**) Uvážíme-li, že za doby tehdejší lid náš tak roznícen byl čtením bible, že mnohým předmětům zeměpisným doma dávala se jmena biblická (Oreb, Jordan a j.), není nemožno, že Eneáš Silvius měl pravdu.

***) Don Baltazar de Marradas (nar. ve Španělích r. 1560.) konal platné služby válečné císařům a králům Rudolfovi II. a Matyášovi, též Ferdinandovi Štýrskému; největší pověsti nabyl jako vojevůdce císaře Ferdi-

odráževši, toliko nedostatkem potřeb dohnáno býti mohlo, že se vzdalo. Při samém městě jsou les Pintovka nepříjemný, taktéž ohromný, pracnými stroji vodními obyvatelstvo městské hojně vodou zasobující rybník jmenem Jordan, zadržovaný hrází rozsáhlou výšky a mohutnosti převeliké, kterouž kdyby kdys protrhl, dle domnění obecného nesmírnou způsobil by škodu. Starému Městu Pražskému a jiným místům nižším nad Vltavou a Labem. *Lužnice*, řeka klikatá i zlatonosná město oblévá ze strany západní, z jižní pak říčka jiná jmena neznámého, vytékající z rybníka svrchu dotčeného, jakož tomu skoro všemu vyrozuměti se dá ouplněji ze staršího popisu Silviova.[8])

Peldrzimow čili *Pelhrzimow* jest sice město, kteréž co do jmění může měřiti se s každým městem královským, avšak poněvadž dosud téměř štítilo se studií i umění svobodných, proto ani o původu, ani o jiných jeho pamětihodnostech ničeho nemohli jsme dosíci.*) Arcibiskupy pražské druhdy uznávalo za pány. Jmeno své má po biskupu Peregrinu, jemuž lid český říkal *Pelhrzim.* Pamatujeme se, že ve válce předešlé, kterouž za krále Matyáše stavové čeští proti nepřátelům pokoje veřejného v Čechách způsobili, mnoho mluvilo se o něm, když vůdci vojska císařského hraběti Dampierre-ovi,**) s pěti tisíc ozbrojených proti Čechům táhnoucímu, v měsíci září poskytlo pohostinství a též příležitosti, osaditi několik měst sousedních.

Poslední tuto mezi městy královskými jest *Týn*, městečko, kteréž ještě dosud nezotavilo se náležitě ze spálenisť dávných a nedávných, aniž tomu dlouho, co přibráno jest mezi města královská.

---

nanda II. ve vojně české, kdež krutosti jeho pocítilo velmi mnoho měst zvláště v jižní části vlasti naší. Také po bitvě Bělohorské v smutnou vešel pověsť účastenstvím při násilném lidu českého na víru katolickou obracení. Nabyv nesmírného jmění (patřilať mu i král. město Vodňany), až i přijat do stavu panského. Zemřel v Praze r. 1638. jako Huerta (viz o něm poznámku při Písku) před smrtí štědře obdarovav záduší, snad domnívaje se, že tím poněkud zmírní křivdy dříve spáchané.

[8]) V rokování, jež měl s Tábory, jakož i v dějinách česk. hl. 1. 4

*) Zajisté jen bezděčně Stránský Pelhřimovským křivdí; nezpomnělť si na Adama Cholossia, muže klassicky vzdělaného († r. 1591.), ani na mistry učení Pražského Matyáše i Pavla z Pelhřimova. Ostatně již jmenem svým k městu tomu poukazuje též v prvních dobách hnutí husitského nemálo vynikající bakalář Mikuláš z Pelhřimova, vůbec Biskupec přezvaný († 1459.).

**) Jindřich Duval hrabě Dampierre, rodem Francouz, jenž konal služby válečné císařům Rudolfovi II., Matyášovi a posléz i Ferdinandovi II. Válčil proti Turkům v Uhrách, proti Benátčanům a pak proti vojsku evangelických stavův českých. Dvakráte byv poražen od Thurna, postoupiti musel vrchní velení v Čechách Buquoyovi, i bojoval dále na Moravě i v Rakousích, kdež 500 jezdcův jeho z tísně vysvobodilo (6. června r. 1619.) Ferdinanda II., když Thurn oblehal Vídeň a někteří stavové rakouští císaře sužovali ve hradě samém. Dampierre zastřelen byl u Prešpurka v boji proti Gabr. Betlenovi (9. října 1620.).

Slujeť pak *Týn* od slova *týniti*, což znamená hraditi, tudíž jako bys řekl ohrada, říkáť se mu nad Vltavou čili Vltavský, aby nemátl se s Týnem Horšovým. Řeka Vltava (čemuž snad nikdo diviti se nebude, jakoby sem nenáležela) tuto oplývá lososem, rybou to ušlechtilou, na níž si zámožnější pochutnávají. Sůl královská, z Rakous přes Budějovice přivezená, tuto skládá se a v ustanovené doby na vory naložena, po Vltavě plaví se do Prahy. Mimo stříbrné doly Rudolfovské nedaleko Budějovic, nevím tu o statcích komorních čili královských. Avšak stavu panskému i rytířskému poddaných hradův, městeček a vsí netoliko jest velmi mnoho, nýbrž vynikají také krasou, některé pak dobře jsou obrazeny. Z těchto přední jsou Hradec Jindřichův, Třeboň a Bechyně, hrady a města proti moci nepřátel nevšedně opevněné.

Hradec Jindřichův, dle domnění mého, příjmí své odvádí od jakéhosi Jindřicha z rodu Vítkovicův; neboť až po doby naše uznával za vrchnosť svou pány rodu toho, kteříž ve znaku mívali růži zlatou a sluli z Hradce (Jindřichova). Město dosti rozsáhlé i nádherně zbudované, zasluhuje, aby se mu někdy poskytlo svobody plnější, jakož i místa mezi městy královskými. Slavný velmož Adam z Hradce rodu téhož předposlední, vladař panství toho,*) zřídil tu kollej nádhernou mnichům, pyšně nazývajícím se z tovaryšstva Ježíšova.

Třeboň jest pevnosť přesilná, na rovině mezi bahny položená, kterážto pečí a spanilomyslností Petra Voka, posledního ze slavnéhe a prastarého rodu pánů z Rožmberka, zvelebena byla netoliko ozdobami rozmanitými, nýbrž také knihovnou**) a zbrojnicí. Původ jmena jejího zdá se býti vzat od slova našeho „*trzeba*", jako kdyby někdo řekl, že mu místa toho bude třeba. Němci ji nazývají Wittigenaw. Před branou její jezerem rozlévá se Swiet, rybník ohromný, v němž stojí kostelíček prastarý, posvěcený sv. Jiljí; níže rovněž rozlévá se rybník ještě větší než Svět, jmenem Rožmberk.***) Vejde prý se do něho 132.000 násady. Nájezdy nepřátel vždy zemdlévaly před pevností touto. Pasovských žoldnéřův (r. 1611.) tuto nejeden raněn

*) Tohoto Adama, jenž zemřel r. 1596. jako nejv. purkrabí Pražský, syn Jáchym Oldřich, purkrabí Karlštejnský, zemřelý dne 24. ledna r. 1604., posledním byl rodu svého, sňatkem pak sestry jeho Lucie Otilie s Vilémem Slavatou statky pánův Hradeckých dostaly se rodu Slavatovskému, z něhož již r. 1689., též sňatkem, přešly na jiný rod panský domácí, totiž na hrabata Černíny z Chuděnic; náleží tudíž panství Jindřichohradecké do praskrovného počtu statkův v Čechách, jež dosud nikdy nebyly v rukou rodu cizinského.

**) Knihovna, kteráž potom odvezla se do paláce Rožmberského v Praze, velmi mnoho utrpěla od Švédův, kteříž r. 1648. množství knih odvezli do vlasti své. Za to však starý archiv Rožmberský šťastně zachoval se dosud, těše se péči nynějších majitelův býv. panství Třeboňského, knížat ze Švarcemberka.

***) Oba rybníky tyto zachovaly se dosud. Ve vydání prvním o rybníce Rožmberském nečiní se zmínka.

na tvrdou svalil se půdu. Hrabě Buquoy (r. 1618. a 1620.), veda přesilné vojsko císařův Matyáše a Ferdinanda, také nemálo pokoušel se o ni. Treboň totiž déle než všecky ostatní setrvala u věrnosti králi Bedřichovi a v království tomto skoro poslední dostala se v moc císaře Ferdinanda vzdáním se r. 1622. dne 2. března.

Bychyně rovněž jest hrad znamenitý, jejž první obyvatelé čeští země té na skále příkré zbudovali v místě příhodném i od přírody opevněném; leží při něm městečko, od starodávna v kraji tom neneslavné; neboť poněvadž od hradu a města toho všecek kraj ten jmeno dostal, možno uzavírati, že nynější města svobodná nijak se mu tehdáž nerovnala pověstí slavnou. Ani od Táborův kdysi, ani před nedávnem od Ferdinandových mocí zjevnou nemohlo býti vybojováno, nýbrž opanováno od tamtěch vzdáním se, od těchto (r. 1619.) pak zradou, ale brzy potom vydobyto ho nazpět, když královští učinili útok jakýmis tajnými jeskyněmi podzemními, kteréž jim pastýř jistý ukázal. Méně důležité, některé však nikoli neslavné hrady a zámky panské dílem o sobě dílem s městečky jsou zde: Soběslav, vyhlášená znamenitou školou náboženství vytříbeného, kterouž tuto Petr Vok, poslední ze slavného rodu pánův z Rožmberka, založil a nadal, Neustupov, Hořepník, Loutkov, Želivo, Miličin, Vožice, Chejnov, Pacov, Jistebnice, Choustník, Bystřice Nová, Lišov, Landštejn, Nové Hrady, Rožmberk, Řečice i Červená i Kardašova, Cerekvice Nová, druhá pak (jako i Kamenice) příjmím Leskovcova, Počátky, Černovice, Veselí, Lomnice, Sviny, Benešov se sklárnami, Kaplice a několik jiných. Kláštery mnichův tři jsou v kraji tom Vyšobrodský, založený řeholi cisterciácké pánem Záviší Rožmberským,*) znamenitý pomníky rodu toho, Bechyňský, jejž Zdislav ze Šternberka Františkánům zřídil, a Milevský, jejž řeholníkům, Premonstráty řečeným, zřídil jakýsi župan Babo.**) Kraj pak tento všecek ve vojně nedlouho před úmrtím Matyaše krále vzplanulé (r. 1618.) mečem, ohněm žalostně byl spustošen, obyvatelé pak dílem pobiti, dílem rozprášeni jsou tak, že ještě po tuto dobu na oči staví se mnohé pohrom těch následky.

VIII. Prodlevše až dosud v kraji Bechyňském, obrátíme se tudíž ku kraji všech nejmenšímu, jenž podle řeky Vltavy sluje Vltavským. Lid říká mu *Wltawsko*. Podoba jeho jest podlouhlá na sever jako by zaostřená, kdež od východu a od severu přiléhá k němu kraj Kouřimský, k jihu pak trojhranná, kdež dotýká se ho část kraje Bechyňského, od západu pak dílem Prácheňský, dílem

*) Kláštera toho nezaložil Záviše, nýbrž Vok z Rožmberka r. 1259 V chrámě nachází se krypta rodu pánův z Rožmberka, jichž poslední Petr Vok († 1611.) tam též odpočívá.

**) Zakladatelem kláštera Milevského (r. 1187.) byl vlastně slavný velmož český Juřík, jenž za prvního opata dosadil příbuzného svého Jarlocha (Gerlachus), proslulého kronikáře našeho.

Podbrdský. Není v něm měst svobodných. ani statkův královských čili komorních, ani klášterův. Sedlčany (jak někteří lat. píší Sedessa) považují se tu za město přední, kteréž ale jest v držení vrchnosti, jako též Konopiště, Tloskov, Křepenice, Osečany, Kosova Hora,*) Hrádek Červený, Chlumec Lobkovicův s některými jinými méně pověstnými.

IX. Opustivše kraj tento mírné rozsáhlosti, vkročmež v jiný, ne mnohem prostrannější, jenž nazývá se Podbrdským, bezpochyby od *brda*, latině tedy od licium Sublicianus.**) Obyčejně říkáváme mu *Podbrdsko.* Meze jeho dotýkají se severovýchodně Kouřimska jihovýchodně Vltavska, jižně Pracheňska, západně Plzeňska, severně pak dílem kraje Rakovnického, dílem Slánského. Jediné v něm město svobodné čili královské jest **Beroun**, na pravé straně řeky Mže zbudovaný, jenž, poněvadž v něm přečasto ohně zuřily, nemohl býti opět vystavěn nádherněji, avšak přece není zcela neúhledným. Z Prahy jsou tam tři míle. Cesta zdejší neustále ušlapává se od pocestných, kteříž z Uher, Polska, Slezska a z Moravy skrze království české ubírají se do krajin říše německé. Od Tety, sestry Libušiny, prý založen i *Slavošovem* pojmenován po Slavoši, manželu jejím. Později však, když po vyhlazení obyvatelstva morem jakýsi čas stál pust i opuštěn a pro loupeže zezlopověstněl, od sousedův říkáno mu Beroun dle slova našeho „*berau*“, což někdy znamená latinské rapere. Má velmi mnoho dílen hrnčířských i slyne dobrotou a ouhledností nádobí toho druhu. Poněvadž pak hrnčíři obyčejně rozpáleni bývají prudkostí ohně každodenního při pecech, tudíž mezi lidem naším vzmohlo se přísloví, že kdykoli o někom chce se říci, že tváře jeho rdí se vřídky, říká se, že je z Berouna.***) Kdykoli nepřítel jaký od jihu, nebo od západu ku Praze směřoval ve zbrani, nikdy město toto nezbylo nebezpečenství. Tak za paměti naší žoldnéř Pasovský (r. 1611.) je vydrancoval, Ferdinandův pak právě nedávno (r. 1620. a 1632.) trpce je sužoval. Míli odtud jest nejslavnější hrad a pevnosť, jenž po zakladateli cís. Karlu (r. 1348.) Karlštejnem (Týnem Karlovým) pojmenován, ve století předešlém jmín byl nedobytným, avšak vzhledem k vrchům okolním velepokročilý důmysl doby naší nízko cení jeho ve válce prospěšnosť. Chovaly se v něm až dosud se zvláštní přísnou bedlivostí koruna královská, výsady, kteréž ještě zbyly po vydran-

*) Ve vydání prvním vynechány jsou Křepenice a vše, co následuje za Kosovou Horou, za to však čte se tam za Kosovou Horou: „Obidenice (Obdenicium) zámky a hrady, rovněž i Neveklov, kteréž, nevím proč, vešlo u nás v přísloví, že chtějíce naznačiti, že se někomu do něčeho nechce, říkáme: *Nechce se czertu do Neweklowa.*

**) Již Balbín (Misc. III. 3. §. 7.) správně odvozuje od brd (hor) nikoli od brda tkalcovského. Podbrdsko i Vltavsko od r. 1714. tvořila kraj Berounský.

***) Přísloví toto, dle Balbína užívané též o lidech tváře pitím zarudlé, jak se zdá, v zapomenutí vešlo, za to však nyní průchod má jiné, jímžto o poctivém dívky nápadníku, ochotném vzíti si ji za manželku, říká se, že je „z Berouna“.

cování Zikmundovském (r. 1426.) a Ferdinandovském (r. 1547.) jakož i všecky nejpřednější klenoty zemské.*) Pozemky sousední s několikem zámkův, vsí a dvorův patří k panství jeho, jich pak obyvatelé těší se zvláštním výsadám; neboť mají povinnosť na stálých strážích hrad hlídati. Důchodův řádných, ovšem velmi bohatých, užívá purkrabí. Vrchnosť hradu toho uznává také prastarý a nejen několika panovnic sídlem, nýbrž zvláště Ludmiliným mučennictvím kdysi proslavený zámek a městečko Tetín, od Tetky, Libušiny sestry, i založený i držený, v jehož potoku mimotekoucím a hnedky do Mže se vylévajícím, nalézávala se zrnka zlata. Statky královské a komorní jsou zde velmi rozsáhlé a znamenité, jako Králův Dvůr, Točník, Žebrák s městečkem, Zbiroh, Dobříš se dvory, lesy a vším poplužím i se zlatými doly Knínskými. Kláštery jsou zde Zbraslavský (latině Aula Regia), jejž král Václav II. (r. 1297.) v krajině nejpříjemnější při vtoku Vltavy a Mže založil mnichům cisterciákům, Svatoivanský, ve skále čili jeskyni od knížete Bořivoje I. (r. 909.) založený**) a o něco později mnichům, pod opatem řeholi Benedikta zachovávajícím, odevzdaný, k němuž jakožto k hrobu sv. Ivana poustevníka co rok v dni 24. a 25. května převeliké množství lidu putuje jednak pro pobožnosť, jednak pro vyražení, a konečně klášter sv. Dobrotivé, od Oldřicha z Házmburka (r. 1163.)***) mnichům Augustinianům zbudovaný. Na pozemcích a statcích panských jsou Hořovice, Lochovice, hrady s městečky, Nižburk a Komárov, zámky s hutmi železnými, rovněž Osov, Skřipel, Liteň, městečka Mníšek a Mýto i několik jiných méně známých.

X. Konečně musíme prohlednouti kraj po starodávném, již však v sutinách ležícím hradě *Práchno*†) Pracheňským nazvaný, s nímž hraničí kraje od východu Vltavský a Bechyňský, od jihu Rakousy Horní, od západu biskupství Pasovské a kraj Plzeňský, od severu konečně kraj Podbrdský. Jest pak kraj tento velmi rozsáhlý a byl by lidnatý i zámožný, kdyby nebyl býval spustošen až běda††) válkou za panování Matyáše krále od Čechů evangelických proti horlivcům papeženským podniknutou. Lid náš říká mu *Prá-*

*) Že po porážce Bělohorské se starým zřízením zemským vzaly za své také sláva i důležitosť posvátného hradu toho, ví, tuším, každý.

**) Pomíjejíce letopočtu chybného (neboť Bořivoj I. nedočkal se století desátého) podotýkáme, že první klášter v Čechách vůbec (Svatojiřský na hradě Pražském) založen byl teprv za Boleslava II. (r. 973.) jenž také založil kláštery benediktinské v Břevnově a na Ostrově (blže Davel); tomuto klášteru Ostrovskému Břetislav I. odevzdal kapli, kteráž již dřív byla založena při poustevně sv. Ivana nedaleko Berouna.

***) Ve vydání prvním správně udáno r. 1262.

†) Jak známo vůbec, hrad ten župní (Prácheň řečený) nacházel se nad Horažďovici na vrchu soujmenném, kdež dosud poznávají se zbytky jeho.

††) V nešťastné té vojně české (1618—20.) jižní část vlasti naší i to hlavně kraje tehdejší Prácheňský a Bechyňský (potomní Písecký, Budějovický a Táborský), tolik zlého i bídy zakusily, že již nepovznesly se k blahobytu dřívějšímu.

chensko. Jsou tu svobodná města královská Písek, Sušice, Vodňany a Prachatice. *Písek* jest město, jež na pravém břehu*) řeky Otavy níže ústí Blanice od prvních, kteří tuto v Otavě na zlato rýžovali, založeno a po *písku* Pískem bylo přezváno; neboť když tito ze zkušenosti vyrozuměli, že, budou-li hleděti si pilně rýžování zlata, dodělají se zisku, snahami spojenými položili základ městu tomu, jež znenáhla se rozšířilo, opevnilo a množstvím lidu naplnilo. Potomstvo zvelebilo město i pozemky, že i doma, čeho potřebí, bylo dostatek, na venek pak vážnosť stavu přiměřená. Město toto povždy netoliko samo kráčelo za vědami a uměním,**) nýbrž také milovalo a vysoko ctilo ty, kteří oddávali se jim. Jak za to mám, pohromy nikdy neutrpělo větší nad tu, kteráž dotkla se ho co nejtíže ve vojně náboženské, po smrti Matyáše krále od císaře Ferdinanda II. prodlužované; neboť když od vojevůdce hraběte Buquoye obléháno byvši nejtěsněji, přinuceno jest vzdáti se za vyjmínkami nebezpečnými (dne 19. srpna***) r. 1619.) tu želelo nejprve, že ženy a dívky vesměs byly sprzněny, potom pak celých deset dní vydáno jest v plen zlověstnému vojsku císařskému. Zpět vydobyto byvši krvežíznivému nepříteli ukrutnému způsobilo žluč, když je dne 5. prosince†) hrabě Arnošt Mansfeld císařským vyrval a při tom zajal Martina de Huerda, jehož tam Buquoy posádkou zanechal s dvěma praporci. Nepřítel, vrátiv se roku následujícího, hnal se na město silou převelikou, odevšad je obklíčil††) a za několik dní mečem a ohněm ze základů vyvrátil, vše pak, co mužského, vyhladil do posledního. Takto město Písek, spustošené a opuštěné, dostalo se v moc Španěla Martina de Huerda†††), jemuž

*) Původní založení Písku bylo na břehu levém.

**) Divno, že Stránský nedotýká učených Písečanův Kocína i Hladiče Píseckého. Tento (nar. 1482.) byv mistrem a děkanem fakulty filosof. učení Karlova, sešel jedem ve Vlaších, kamž doprovodil žáka svého Zikmunda Hrubého z Jelení. Vynikal důkladnou znalostí jazykův klassických i též mateřštiny, jak vysvítá z překladu jeho spisu Isokratova k Demonikovi. — Jan Kocín z Kocinetu (nar. 1543.), písař Menšího Města Pražského. † 1610. Spisy jeho, překlad „historie církevní Eusebia Pamfila“, překlad „nové kroniky turecké“, „Abeceda pobožné manželky“ atd. vynikají výtečnou češtinou.

***) Pavel Skála udává den 26. srpna.

†) Pavel Skála má 6. pros.

††) Dne 30. září r. 1620.

†††) Don Martin Hoeff. Huerta, pošlý z chudé rodiny, v Limbursku usedlé, řemeslem válečným z krejčíka dodělal se hodností vysokých, až i v Čechách přijat byl do stavu panského, rozumí se, že v čas úpadku našeho po bitvě Bělohorské. V dějinách našich zezlopověstněl v řadě nejhorších dříčův, kteříž v době té smutné sužovali lid český; tvrdosti jeho doznalo zvláště Pracheňsko i tu vedle Písku okolí Sušické, kdež z hradu Velhartického pouštěl hrůzu i na Hvozd královský. Hanebník ten sešel r. 1635., před smrtí zápisy rozmanitými značně rozhojniv sem tam záduší, domnívaje se snad, že takto ruce své omyje z viny tolikeré. Písek po smrti jeho dostal se opět komoře královské, i Ferdinandem III. opět povýšen byl na hodnosť města královského.

ze zajetí vyvázlému, dal je císař a jenž dosud jím vládna, zpupně je utlačuje. Člověk ten v těchto bouřích českých vyšinul se z krejčího i octnul se mezi muži válkou proslulými a sice ničím jiným, než pronásledováním náboženství evangelického; neboť kdežkoli jen poněkud cítil se mocným, skoro nic jiného nedělal, než že lid buď sliby lživými, buď mukami hledanými od náboženství čistějšího odvracel a k bohoslužbám papeženským nutil, opovažuje se chvastati ústy rouhavými, že za krátký čas zdělal více katolíkův, než Kristus a všichni jeho apoštolové za všecek čas oučinkování svého.

Sušice (čili lat. Suticium), druhé město kraje tohoto, ze vsi kdysi malinké od těch, kteříž zlato ze štěrku vypírali a jimž lid náš vůbec *„ryžowníci"* říká, rozšířena byvši, záhy městem proslula.*) Neboť když tito znamenali, jak bohaté množství zrna zlatého od pramenův řeky sousední Otavy s vodami se žene, soudili, že místo to, již před tím, jak jsem pravil, od lidí některých obývané, dobře hodí se, aby si tam zřídili domov. S takovou tudíž pílí popoháněli v řece rudné práce, na suchu pak stavební, že brzy netoliko domácnosť, nýbrž také město započaté doznaly vzrůstu nevšedního. Kníže Mnata schvaloval snahy tyto a chtěl tomu, aby povstávající toto město báňské těšilo se svobodě s jinými stejné. Dáno mu jméno ze slova našeho *sussiti*, latině jako siccatorium od siccando; neboť zapotřebí bylo, zrna zlatá z vody vydobytá i častým praním smáčená tuto na slunci sušiti. Leží nízko v dolině, vrchy**) obklíčené a tudíž vždy požívalo pověsti slavné více naukami než zbraněmi; dalať totiž vlasti nemálo mužův učených; vydalať (ať o jiných pomlčím) tři Rosacie mistra Jana, básníka velmi znamenitého, mistra Adama, jenž doma byl prymátorem, a mistra Sofoniáše,***) kancléře Žateckého, vesměs muže výmluvností a zna-

*) Městem královským Sušice stala se ovšem mnohem později, za krále Jana Lucemburského r. 1322. obehnána byla zdmi, jak svědčí z doby oné pocházející nápis na kameni, nyní v průjezdě radnice městské zazděném.

**) Nejznamenitější těchto vrchův vskutku vznešeně panující celému okolí Svatobor již klassickým jménem svým poukazuje k důležitosti své v starém věku Slovanstva pohanského. Snad nejkrásnější soška bronzová bůžka pohanského, jež chová sbírka archaeologická musea národního, nalezena byla na Svatoboře. Jiný vrch u Sušice má významné jméno Stráž.

***) Všichni tři Rosaciové Sušičtí, tuto jmenovaní, byli bratři, a sice synové Tomáše Řešátky, měšťana Sušického. Nejstarší Jan byl mistrem učení Pražského a pak sám také professorem od r. 1580., spravovav dříve školy v Kutné Hoře i v Lounech. Oženiv se roku 1583. stal se písařem radním v Kolíně, kdež zemřel již r. 1584. Psal latinsky i česky. (Onen kněz Jan Rosacius, kterýž s odsouzenými mučenníky pobělohorskými strávil poslední noc na radnici staroměstské a mnoho jich vyprovodil až na popraviště 21. července 1621., nebyl rodem ze Sušice, nýbrž pocházel z Horovic.) Adam Rosacius, druhý syn Tomášův, také byl mistrem učení Pražského od r. 1584., pak členem a sice proboštem kolleje Karlovy. Vyučoval jazykům klassickým, mathematice a hvězdářství. Vedle toho vynikal

lostí věcí politických proslulé. Šest mil od ní vzdáleno jest město svobodné, z příčiny opáčné pojmenované *Vodňany*. *Woda* totiž znamená nám, co latině aqua čili unda, *wodniti* totéž, co inundare, tudíž *Wodňany* znamenají místo, kdež jest nadbytek vody.*) Vodňany tedy latině mluvícím nenevhodně mohly by slouti Aquilegia. Němci, jako skoro všecko, pokaženě nazývají je Budna. Jest to město nad řekou Blanicí prostředně hrazené, též prastaré, avšak, pokud vím, nikdo dosud nevypátral, ani kdy, ani kým založeno. Zdá se ale a z významu jména pravděpodobno, že zbudováno času téhož, co Sušice. Pro věrnosť zachovávanou králům, kteříž volbou svobodnou na království dosedli, ve vojně, jako kdysi za Jiřího od spoluvinníkův Matyáše Uherského (r. 1468.), tak nedávno za Bedřicha od knížete bavorského Maksimiliána, nohsleda Ferdinanda Rakouského, nepřátelsky bylo znepokojováno i žoldnéři v plen dáno. Poskytlo nám rovněž i ono několik mužův učených, mezi nimiž byli Tomáš Husinecký, doktor lékařství, Bartoloměj Baronides, hoden paměti potomstva, že kolleji Karlově daroval dům, Václav z Radkova, právník náš, Jan Campanus,**) básník důmyslný, znatel řečtiny, oba filosofie mistři.

---

básněmi latinskými. Oženiv se r. 1592., usadil se v rodišti svém, kdež stal se prymátorem r. 1600. R. 1615. dne 13. a 15. července v kolleji Karlově vyznamenal se řečí latinskou, kterouž oslavil trojí zvelebení národa če ského nejprve pokřestěním, pak husitstvím a konečně majestátem Rudolfovým. Od r. 1604. erbovním strýcovstvím spojen byl se známým básníkem Pražanem Jiřím Karlem (Carolidem) a jako on, psával se z Karlšperka. — Sofoniáš Rosacius, nejmladší syn Tom. Rešátky, nar. 24. února 1569., byl také mistrem učení Pražského od r. 1593. Spravovav po nějaký čas školu Žateckou, oženil se i přijat byl do rady obecní a pěstoval rozmanité hodnosti veřejné, bylť i rychtářem městským a berníkem od sněmu jmenovaným. S Pavlem Skalou ze Zhoře, kterýž té doby také úřadoval v Žatci, nemálo účastnil se věcí politických. Sepsal po česku „Potěšení křesťanské".

*) Ačkoli vývod tento na každý způsob mnohem jest lepší, než při městech Budějovicích, Litoměřicích a j., předce ještě pokulhává i zajisté důmyslný Stránský bylby uhodil na pravé, kdyby jmeno Vodňany byl porovnal s tolikem jiných jmen místních téhož zakončení, jako Dolany, Vysočany, Zahořany, Bukovany atd., jež označují lid, žijící v dolině, na vysočině, za horami atd.

**) Tomáš Husinecký, mistr svob. umění, v Římě dosáhl hodnosti doktora lékařství, pak vyučoval při akademii Pražské; proslul pak v Praze také jako lékař praktický, kdež zemřel r. 1582. jako oběť lékařské horlivosti své v čas zuření rány morové, opěvován přátely a ctiteli truchlícími. — Václav Vodňadský z Radkova, mistr učení Pražského r. 1545., vyučoval na škole v Žatci, kdež pak byl písařem městským. Vynikal výmluvností a sběhlostí ve věcech politických. Zemřel r. 1564. Spis jeho „Cantilenae" sám Melanchthon opatřil předmluvou. — Bart. Baronides z Levenperka, bakalář učení Pražského, stráviv několik let na vyučování mládeže, přiženěním stal se majitelem pěkného domu i měšťanem Nov. Města Praž., a umíraje bezdětek (8. pros. r. 1581.), dům ten odkázal kolleji Karlově. — Jan Campanus Vodňanský, mistr a potom professor učení Pražského, jako básník latinský i za hranicemi proslul. Zemřel v Praze r. 1622. Máme od něho také hru divadelní (Unešení Jitky), v jazyku českém sepsanou.

Dvě míle od Vodňan jsou Prachatice, město nedaleko hranic bavorských, jež místa a jmena mezi městy královskými dosáhlo za pacholetství mého. Ani kym, ani kdy založeno, ani odkud jméno má, předkové naši nezanechali nám ve spisech. Že však jest prastaré, nelze pochybovati, i zdá se, že mu dáno jméno od slov buď *práchniwieti* (carie corrumpi), anebo *prach* (pulvis); neboť pojmenování k tomu obojímu poukazuje.

Patřívalo kdysi pod probošta Vyšehradského, po bouřích Žižkovských ale dostalo se v moc Roupovských, konečně pak zápisem zástavním přešlo v majetek vladařův Rožmberských. Z Bavor Šumavou vede sem druhdy ouzká, za poslední války však rozšířená, na místech bahnitých trámy mezi sebou spojenými pokrytá stezka, „zlatou“ pojmenovaná, po níž soumaři, sůl nesoucí, od oslařův hnáni do města tohoto přicházejí. odtud pak obilím obtíženi se vracejí. Jestiť v městě tom od pradávna skladiště soli, čemuž učení říkají dle Vlachův stapula. Toho mu záviděli i na své pozemky přenésti usilovali přečasto velmožové sousední. Druhdy totiž v národě našem mužové rodův slavných pouze výtečnými skutky válečnými, slevováním ouroků sedlákům poddaným a vzděláváním statkův rozsáhlých dostatečně hájívali stavu svého, za doby této však již mnozí nesmýšlejí, že rodu jejich jest nedůstojno, když netoliko pachtí se po kramářství a jiných živnostech obecných, nýbrž nezřídka ani neštítí se špinavého krčmaření a tarmarčení, dávajíce příklad hanebný a pro muže rodu slavného potupný.*) Závisť ona až dosud byla však marna i spravedlivostí králův Prachaticům zachováno právo staré.

Město osudu téhož, co ve vojně Žižkovské, zakusilo též ve Ferdinandovské. Bylo to obakráte v září, co po násilném stečení hradeb oplakávalo přemnoho měšťanův svých, zabitých oružím 1420. Žižkovým a r. 1619. Buquoyovým. V městě tom narodil se mistr Christmannus vůbec *Krzisstian* řečený, mathematik veleslavný,**) taktéž doktor Václav, druhdy rektor akademie Karlovy. Také městu tomu povděčen byl za první základy nauky v blizoučké vsi***) narozený mistr Jan Hus, vytříbitel náboženství v lidu našem. Blíže města na pravo jest vrch, od obyvatelů Liběhon†) zvaný,

*) Nyní poctivý mistr Stránský soudil by ovšem jinak.

**) Křišťan z Prachatic, výtečný lékař, mathematik a hvězdář, dlouho vyučoval při vysokém učení Pražském, kdež i zastával hodnosti nejvyšší. Byl také farářem u sv. Michala ve Starém Městě Pražském. Stranil Husovi, jejž i navštívil ve vězení Kostnickém; potom náležel k mírné straně husitův a r. 1437. jmenován byl prvním administratorem pod obojí. Zemřel u vysokém věku r. 1439. Sepsal mnoho spisův hlavně v oboru lékařském i hvězdářském.

***) Husinec, rodiště Husovo, asi hodinu od Prachatic vzdálený, již dávno je městečkem.

†) Hoře Prachatické, Liběchov zvané, Němci říkají Libín. Zřídlo „u patriarchy“ dosud požívá chvalné pověsti.

z jehož temene prýští se pramen vody sladké, příjmím patriarchy, z leva pak teče řeka Blánice.*) Přičiněním Rudolfa krále komoře královské dostalo se zde přerozsáhlého i nad míru bohatého panství Krumlovského, kteréž dříve páni domu Rožmberského v posloupnosti dlouhé drželi, a na jehožto území nachází se skutkem i jmenem rozkošný, od našich *Kratochwil* řečený letohrad i sady rozsáhlé, jež Vilém, poslední jmena toho vladař Rožmberský, v podobě čtverhranu vystavěti a loubím nádherným ozdobiti dal.**) Jestiť pak Krumlov hrad i zároveň městečko ouhledné, náležitě hrazené, vystaven jest na levém břehu Vltavy v místě příhodném, mezi lukami bujnými a rozkošnými. Jisto jest, že jako i přemnoho jiných hradův v krajině té, asi před šestí set let od potomstva jakéhosi Vítka, muže mezi velmoži vynikajícího i otce mnoha synův vystaven a slovem vzatým, jak někteří praví, od křivky vrchu, čili od toho, čemu říkáme „*kry*“ a „*mlíti*“, (mlíti—commolere), pojmenován jest jako by *Kru mlow*. Kollej soudruhům jesuitův zřídil tam svrchu řečený Vilém z Rožmberka. Jakmile tito o něco později viděli, že mají křídla delší, než hnízdo, měšťany zdejší náboženství evangelického za Rudolfa krále tajnými, když však Matyáš na království dosedl, zjevnými pikli utlačovati nepřestávali, dokud nevzradovali se, že téměř všechny vymýtili. Cesta k městu tomu z Bavor skrze lesy Šumavské nejprve od žoldnéřův Pasovských zkoušená i potomstvu našemu, snad nebezpečná, otevřena byla ve vojně Ferdinandovské i pojmenována silnicí novou.***) Pomocí její císařští v nešťastné pro nás vojně oné jakoby z nenadání i Krumlov nám vyrvali i hraběte Mansfelda u Záblatí†) porazili i zmařili naději našich na vydobytí Budějovic. Jsou zde na místě nejednom doly stříbrné, zejmena u Hor Kašperských na Hrádku, v Nalžovech a zvláště v Příbrami.††) V řece Otavě, jak jsme pravili,[1]) v škeblích nacházejí se perly, ve štěrku

*) Blánice neteče okolo Prachatic, nýbrž okolo nedalekého Husince.

**) Znamenitá budova tato, chvalně svědčící jednak o bohatství, jednak o vkusu tehdejších předkův našich, nenachází se u Krumlova, nýbrž u Netolic. Že i nyní ještě nadále ve psí vydává se zkáze, s námi želí zajisté všichni přátelé umění a památek starých, i nemalé zásluhy získali by si nynější majitelé panství toho knížata ze Švarcemberka kdyby zanedbání tomu učinili přítrž.

***) Z Čech vedla do Horních Rakous.

†) Hrabě Arnošt z Mansfeldu, vůdce lidu námezdného, konal služby vojenské unii (jednotě) stavův evangelických v Německu, od níž pak na pomoc byl poslán stavům evangelickým českým, když r. 1618. vzbouřili se proti králi Matyáši a pak Ferdinandovi II. Byl sice udatný, avšak lehkovážný; zhrdnuv dobytím Plzně, vedl si neopatrně, až konečně u Záblatí (nedaleko Husince) dne 9. června r. 1619. (jak Pavel Skála udává) poražen byl přesilou Buquoye, čímž netoliko ulevilo se Budějovicům, od stavovského vojska českého sevřeným, nýbrž také nastala potřeba hrab. Thurna, Vídeň obléhajícího, do Čech povolati.

††) Příbram náležela vlastně již do Podbrdska.

[1]) Viz svrchu hl. I., §. 5.

pak zrna zlatá. V sousedství Krumlova jest klášter a opatství Sv. Koruny Trněné,*) od krále Otakara o něco dříve, než v nešťastné bitvě proti císaři Rudolfovi svedené zahynul, mnichům řehole cisterciácké od základu zřízené (r. 1263)[1]) i nedávno od vítězných císařských spálené, z jehožto jmění za Matyáše krále horlivci papeženští způsobem nebývalým v Budějovicích zamýšleli usaditi biskupa. Od Sv. Koruny šest mil vzdáleny jsou *Strakonice*, městečko po strace,**) ptáku štěbetavém, pojmenované, rytířů Melitenských sv. Jana, majících na rouše znamení kříže bílého, klášter anebo zámek, jenž velkopřevorstvím slyne; velký převor zdejší kdykoli z domácích jest volen, vždy mezi stavy královskými požíval hodnosti zvláštní.

Stavové vyšší v kraji tomto mají statky bohaté; jsouť v držení jich hrady, městečka, zámky s poplužím tučným, jako Orlík, Zvíkov a Hluboká; všecky tyto tři hrady na levém břehu Vltavy ležící, za poslední vojny vynikly statečností obzvláštní. Než vystaven byl Týn Karlův, koruna královská i klenoty chovávaly se na Zvíkově ve věži, kteráž slove hlízovitou***) i všecka zdělána jest z kamene kostkového díla podivuhodného. Aby hrad tento císaři Ferdinandovi uvedl v poslušnosť (r. 1621.) plukovníka Lažanského †) po dlouhý čas mnoho stálo potu. Ležíť při stoku Vltavy a Otavy, jichž každá před branou jižní přepjata jest mostem. ††) K těmto pojí se Březnice, Lnáře, Sedlice, Horažďovice, Střela, Řepín,†††) Karlšperk, Vimberk, Helfenburk, Vítkov, Blatná, hrady a zámky, některé samy o sobě, některé s městečky neb vesnicemi;

---

*) Přemysl Otakar II. založení toto učinil z vděčnosti zbožné za slavné vítězství r. 1260. v bitvě u Kressenbrunnu nad Uhry dobyté. Původní jmeno „Koruna Trněná“ záhy ustoupilo jmenům „Zlaté“ nebo „Svaté Koruny“. Za císaře Josefa II. klášter zrušen r. 1785.

[1]) Chronicon Australe apud Freherum. (Dovolává se Stránský Freherova vydání kroniky, sahající od r. 852.—1326., jejížto část obšírnější pojednává o době od r. 1276.—1302. Překlad.)

**) Nestačil bych, kdyby chtělo se mi opravovati všecka toho druhu odvozování nejapná.

***) Tuberosa = boulovitá čili hlízovitá. Věž tu někteří chtěli jmenovati „Markomanskou“ zajisté beze všech důvodův, anať spíše slouti má „římskou“. Koruna královská chovala se tu jen na krátko za zpoury Přemysla Otakara i strany jeho proti králi Václavovi I. Ve vydání I. o věži té není zmínky.

†) Ferd. Rudolf Lažanský (napotom hrabě, † 1655.), jenž i posádku na Orlíku přinutil, že vzdala se Ferdinandovi, jest zakladatelem lesku a jmění nyní hrab. rodu toho. Posádka na Zvíkově kapitulovala teprv, když poslové její, se svolením oblehajících z hradu vypravení, vrátili se s přesvědčením osobně nabytým, že v celé vlasti české již ani píď země nevzdoruje císaři Ferdinandovi II.

††) Nyní mostův tam již není.

†††) Řepína mimo Boleslavsko v Čechách neznáme; ve spisu Stránského zajisté jen omylem do Pracheňska položen Řepín místo Řepice, nyní k panství Štěkenskému náležející, památné to vsi, druhdy statku i sídla slavného Jana Hodějovského, jenž pochován jest v kostelíku tamějším.

Mírovice, Mirotice, Kasejovice, Volyně, Katovice, Bavorov a od lidu Ferdinandova povražděním obyvatelstva nedávno poskvrněné Netolice, Lhenice, Chvalšiny, Hořice, Planá, Volary, Záblatí i nemálo jiných městeček nepatrnějších.*)

XI. Vypsavše kraje Čech, kteréž Pražanům jsou na východ a na jih, již také, seč budeme, vypíšeme ty, kteréž leží k západu a k severu. Z těchto první naskytuje se kraj Plzeňský, jenž množstvím panstva, obyvatelstva i úrodou nijak neustupuje nejpřednějším, dobrotou však syrečkův výtečných, a sice hnětených, přede všemi činí se porušena. Lid říká mu *Plzeňsko*, obyvatelům pak *Plzáky* po veleslavném městě královském, ježto jmenuje se *Plzeň* (Pilsna) od plžův, jichž na místě, kdež (r. 775.) zakládalo se, množství nacházelo se převeliké. Hranice jeho zasahují na východ ke krajům Podbrdskému a Pracheňskému, na jih k zemi bavorské, na západ k Falcku hornímu čili Nortgauu a ke krajině Hebské, na sever pak ku krajům Luckému a Rakovnickému. Města královská jsou v něm Plzeň, již řečená, Klatovy, Stříbro (Misa), Domažlice a Rokycany. Plzeň po Hoře Kutné a Hradci v celé zemi město nejslavnější, na místě od přírody bezpečném, totiž mezi řekami Mží a Radbuzou, vodami Bradlavky rozhojněnou, velice ouhledně vystavena i náležitě opevněna. Úhlava,**) čtvrtá řeka v krajině této, trochu níže spojuje se se Mží. Město toto ve veliké bylo milosti u králův Vácslava I. a Jana, jakož i u obou císařův Zikmunda i Ferdinanda, kteříž je i výsadami i statky zvelebili. Ve vojně Žižkovské dvakráte (r. 1421. a 1433.) rouhalo se hrozbám a útokům Husitův i statečně jimi povrhlo i hned tehdáž jakož potom co rok netoliko v radovánkách slavně odbývaných posmívalo se jim, nýbrž i utrháním, ve zvyk vešlým, nestoudně z nich šidilo, říkajíc, že prý šibenice jejich jest starobylejší, než bezbožné kacířství husitské. Když ale ve vojně náboženské, králem Matyášem rozpálené, Plzeňští na touž cestu nastoupili, a přes záruku přátelství, stavům českým na písmě danou, zneuživše pečeti direktorův, vojsko vedením Feliksa Dornhaina najali — nemálo panstva okolního zajali a pod stráží drželi i častými z města nájezdy plenili a všelijak na jevo dávali nepřátelství své, popudili sousedy Žatecké a Rakovnické a stavům, na nic takového nepomýšlejícím, příčinu zavdali, že proti nim vyslali hraběte Arnošta Mansfelda s nějakou hrstí pěchoty a jízdy. I tudíž Mansfeld, doprovázen jsa lidem Žateckým a Rakovnickým, dne 19. září zrakům Plzně objevil se se svými tropami a kornety, a když napomenuv měšťany k rozvaze shledal, že nedávají odpovědi střízlivější, započal obléhání i umínil

*) Ve vydání prvním následuje dále: „ačkoli pak původ jich, i jmena vsí, pahorkův, hájův, potokův z valné části nejsou mi neznáma, předce vypisováním jich nechci obtěžovati čtenáře ani sluchu ani zraku.

**) „Úslava“ státi tu má, nikoli Úhlava čili Úhlavka, jak sluje Bradlavka v horním toku.

si, že je zbraní donutí k způsobům lepším. Měšťané statečně snášeli obležení i zbraní vzdornou nepřestávali odrážeti namáhání obléhajících, až když Dornhain nedávno před tím zabit byl, nepřítel Radbuzu jinam odvrátiv a děly hradebními na severovýchodu u brány Pražské starou lázní, na jihu pak klášterem kapucínův *) otevřel si přístup do města, vrazil do něho úsilím největším a dne 21. listopadu (r. 1618.) vyrval je již nijak neodporujícím. Předměstí i zahrady přerozkošné kolem města od měšťanův samých před obležením ohněm byly zničeny, šibenici pak onu, jejížto starobylosť Plzeňští naproti evangelíkům ouštěpačně vynášeli, oblehatelé rozkotali a na místě jiném postavili novou dřevěnou, aby prvního na ni pověsili kata městského, jenž nedbaje, co zákony dovolují ničemům toho druhu, v čas obležení statečným byl soubojovníkem Plzeňských i několik vojínův Mansfeldovských zastřelil. Od téhož dne Mansfeldští Plzně statečně hájili proti Ferdinandovským i též po porážce Pražské, až dostala se do rukou jejich, když posádka králem Bedřichem do města vložená, byvši uplacena, vzdala se přes zpouzení se plukovníka Heřmana Franka (r. 1621.). I Plzeň dala nám mužův učených nemálo a mezi nimi Prokopa z Plzně, Vácslava Korandu, Jana Khernera mistry, Jana Doubravského, dějin domácích spisovatele, Kašpara Kropáče, básníka korunovaného, i Kašpara Ladislava Stehlíka, mathematika.**)

Klatovy,***) město královské, vzaly prý průvod svůj od Čimislava, jakéhos velmože znamenitého a při zakládání (r. 771.) dostaly prý jmeno po Klatovce,†) ženě Čimislavově, potom pak za Oldřicha knížete (r. 1000.) náspem a zdmi obehnány i v řadu měst svobodných přibrány jsou. Později (r. 1243.) od knížete Vladislava bratrovi Děpoltovi jakožto dědictví po otci postoupeny byly se vším okolím, od pramene Vltavy až k břehům Mže, i zůstaly pak v držení jeho, jakož i syna Děpoltova po čtyrycet sedm let.††) Když totiž Děpolt

*) Tuto Stránskému vloudila se chybička; neboť státi tu má Františkánův (a nikoli kapucínův).

**) Prokop z Plzně, mistr a professor učení Pražského, náležel k mírné straně Husitův, účastnil se poselství ke sboru Basilejskému, byl pak administratorem strany pod obojí. — Václav Koranda, též mistr a professor učení Pražského, vykonal (r. 1462.) poselství do Říma, kdež u papeže Pia II. domáhal se stvrzení kompaktát. Byl též administratorem pod obojí. Zemřel r. 1519., maje věku svého let 96. Sepsal některé rozpravy obsahu náboženského. — Jan Kherner, mistr a professor učení Pražského († 1612.), sepsal některé básně v jazyku českém, ku příkl. „Potěšení v těžkém zármutku“ atd. — Jan Doubravský (Dubravius) byl biskupem Olomouckým, těšil se nemalé důvěře krále Ferdinanda I., jenž ho často užíval ve věcech politických. Sepsal po latině kroniku českou. Zemřel r. 1553. — Kašpar Kropáč psal básně latinské. — Kašp. Lad. Stehlík (z Čenkova) vydával kalendáře české počátkem 17. století.

***) V díle původním psáno jest „Glatovia vel fortasse melius Clatovia“.

†) V obou vydáních lat. stojí omylem Klavtoka.

††) Pouštěti se do posuzování všech dat dějepisných spisu Stránského nepřináleží překladateli; přes to však považujeme za povinnosť

mladší od příbuzného knížete Kunráta dosazen byl na knížetství Znojemské v Moravě, vzdal se panství nad městem a onou krajinou. Ve válkách husitských Klatovy nejprve v celých Čechách rozbořily klášter, totiž znamenitou kollej tak zvaných bratří kazatelův.[3]) Měšťané zdejší panovníkům svým věrnost osvědčili i druhdy i za trudných dob Jiřího krále; neboť proň, když klatbou papežskou postižen, nepřátelství zakoušel netoliko od některých pánův svých, nýbrž také od Matyáše, krále uherského, i od křižákův, papežem Pavlem II. z Bavor veštvaných, Klatovští spojivše síly své s panem Janovským, nezpěčovali se podstoupiti i nejtěžšího a s týmiž křižáky šťastnou bitvu svedše (dne 2. července r. 1467.) u Nejiřska i zabivše jakéhosi Nothaphta, křižáka znamenitého, prapor jeho zavěsili v hlavním chrámě města svého. V poslední vojně podniknuté za svobodu víry a vlasti rovněž v těžké nebezpečenství se dali, když zamkli brány knížeti bavorskému Maksimiliánovi, bojujícímu pro Ferdinanda císaře proti Bedřichovi králi. Konečně však i oni přinuceni byli vyhověti rozkazům a řečenému Bavorákovi odevzdali město, což stalo se dne 13. října (r. 1620.). Místo toto slyne závoji, totiž jistým druhem plátna nad míru jemného, jež dívky z bavlny zručně umějí tkáti a jež kupci uherští co rok u velikém množství vyvážejí do Uher, někdy až i do Turek. —

Stříbro (čili Argentina naše; *strzibro* totiž nám jest totéž, co argentum znamená latinářům), ležící na levé straně řeky Mže, jako zakladatele svého uznává knížete Soběslava toho jmena prvního. Městu tomu dáno pak jmeno *Strzibro*, poněvadž v základech, kdež stavěti se měly hradby jeho, nalezly se hroudy stříbra r. 1131. Příhodné jest i stavěno i opevněno a chvalně až dosud doporučovalo se netoliko lidu našemu, nýbrž i kupcům Norymberským dobrotou piva z pšenice vařeného. Ve válce husitské (r. 1426.) uvázal se v ně Příbík z Klenového, alespoň jak tehdáž Plzeňští žalovali, na základě úmluvy i nechtěl ho dříve vydati, až od krále Zikmunda v náhradu dostal Volyně se vším zbožím. Když nedávno kníže bavorský Maksimilián v této krajině válčil, dostalo se bezděčně v moc císaře Ferdinanda dne 16. října (r. 1620.) od něho nedlouho potom dáno jest plukovníkovi Krystyánovi Jilovu*) šlechtici z marky. Rodiště své tuto měli Jakubové dva, umění svobodných mistři, mužové mezi učenými slavní; první, obyčejně Jakoubkem přezvaný, s mistrem Martinem Volyňským byl nástupcem Husovým při kapli

---

podotknouti, že za Oldřicha nebylo ještě u nás měst svobodných ve smyslu pozdějším, jakož i že udělil-li Vladislav (kníže toho jmena II.) území dotčeného bratrovi Děpoltovi, stalo se tak o celé století dříve, než Stránský napsal zajisté jen nedopatřením.

[3]) Bonfin. decad. 3. lib. 2.

*) Týž věrně oddán byl slavnému Valdštejnovi, s nímž zavražděn byl v Chebu.

Betlemské v Praze, druhý pak Stříbrským jmenovaný před 138 let byl rektorem akademie naší; také Jan Hlavsa*) narodil se tuto.

Dále *Domažlice* jsou městem krá'ovským, kteréž za časův Boleslava Ukrutného pro stavení loupeží Bavorákův nepřátelských založeno i jak někteří tvrdí, ovšem ani pravdopodobně ani příhodně, od Němcův bylo pojmenováno po domácí zlobě; neboť Němci nemluví jazykem naším, aniž mužův byliby převzali „*doma zlicemi*", jak řeklo by se o ženských, nýbrž „*dom i zlými*". Jiní odvozují je od slov „líce" a „mazati".**) Mně zdá se býti pravdě podobnějším, že obyvatelé místní, jsouce v starostech pro časté nepřátel nájezdy a plenění majetku, když na ně doma doléhaly buď bol nebo skormoucnosť mysli, na to pomýšleli, aby si zřídili ohradu, z nížby netoliko vyráželi na nepřítele, po plenu se ohlížejícího, nýbrž v němžby též míti mohli outočiště, kdykoli byli by přemoženi počtem a silou, i tudíž město toto založili a slovy „*doma*" a „*željcy*" vysutím jedného toliko písmene pojmenovali.***) Buď jak buď, že však město toto Čechům povždy bylo hradbou proti Bavorům loupeživým, známo vůbec. Již od mnoha času, právem zástavním pod mocí jeho jest lid, jinak nevšedním svobodám se těšící, jemuž říká se „*Chodowé*" aneb po prostu „*Psohlavcy*".†) Tvrdí se, že zajaté předky jejich i s dobytkem a nářadím hospodářským z pozemkův tvrze jisté ve Velkopolště nad řekou Notecí, Chodzec čili Gdec zvané, do Čech převedl[4]) vítězný kníže Břetislav I. v ohromném lese krajiny té Czirzin (Černín) řečeném usadil (r. 1038) ††) a mnohými svobodami je nadav i ustanoviv jim zákony a náčelníka, poručil, aby hlídali hranice.†††) Němci Doma-

*) Jakoubek Stříbrský (Jacobellus de Misa) byl hlavním původcem kalichu čili večeře Páně pod obojí způsobou, kterouž sám první začal podávati v kostele svém farním (dosud zachovaném) u sv. Martina „ve zdi" r. 1414. Zemřel r. 1429. Působil také pérem, ovšem výhradně v oboru církevním. — Jakub Stříbrský byl rektorem Pražským okolo r. 1495. — Jan Hlavsa z Liboslavě, dosáhnuv městského práva ve Větším Městě Pražském, požíval velké důvěry i stál delší čas v čele správy obecní, až potom on i strana jeho v tuhé dostali se spory s přívrženci Jana Paška z Vratu, z čehož i Praze samé mnohé vzešly svízele. † 1534. S několikem přátel Hlavsa roku 1506. v Benátkách (ve Vlaších) vytisknouti dal bibli českou.

**) Povídačky, s tím odvozením sloučené, Stránský pomíjí, kterak totiž v čas uctivého vítání knížete přijíždějícího paní jakási, nedokončivši ještě líčení tváře, také k oknu přiskočila, jižto kníže uzřev, zvolal prý: „Domaž líce!"

***) Na rozumné odvozování od jmena osobního tehdáž ovšem nikdo nepomyslil.

†) Měli totiž na praporech hlavu psí, bezpochyby na znamení věrných služeb, jež vlasti vykonávali bedlivým hranic proti nepříteli střežením.

4) Kosmas kron. česk. kn. 2. Měchovsk. děj. kn. 2. hl. 13.

††) Vlastně r. 1039., jak také udáno ve vydání prvním.

†††) Gdeč (Gieiz), nyní pouhá ves, druhdy hrad i město v nynějším velkoknížetství Poznaňském. V čas výpravy Břetislava I. obležením těsně sevřeni, obyvatelé jeho ke knížeti českému vypravili posly, nesoucí prut

žlice nazývají Taus, z jakéto příčiny, sami ať pátrají, ale jen ať nezabíhají k otřepané oné bájce o Otě Velikém.*) Jako za dřívější perné doby válečné předkův našich, tak i za nedávné vojny Ferdinandovské město toto první ze všech zakusilo outoku nepřátel bavorských; neboť od hranic těchto kníže Maksimilián, pro Ferdinanda císaře v Čechách bojovati chtěje, vrazil do země v měsíci září (r. 1620.) a Domažlické po odporu třídenním ku vzdání přinutil. když polnosti jejich ohněm i mečem spustošil a potom ležení k městu posunul i hradby prostřílel.**) Okolí zdejší, jakož i Klatovské chvály požívá pro nejlepší med a hojné včelaření.***)

Pátým konečně městem královským kraje tohoto jsou *Rokycany*, ležící v krajině sice hrbolaté a lesnaté avšak předce úrodné. Jmeno své, jak zdá se, má od proutí čili křoví (vrbového), jemuž u nás říká se *rokytí*. Svobodám jeho biskupové Pražští nezřídka bývali na překážku; †) nyní má jmění hojné. Do stavu měst krá-

zlatý, aby Břetislava poprosilo, by je do Čech převedl. I vyhověl kníže prosbě jich a v Čechách usadil je (Hedčany) v okolí Zdic, jiné pak v Šumavě.

*) Taus povstalo asi z Tugošť, jak Domažlice prvotně sluly (vždyť Němci okolní dosud zhusta říkají „Taugst"); odtud povstalo také pojmenování latinské „Tusta". „Otřepané i věru až příliš nechutné bajky o Otě Velikém" dočítáme se v Hájkově kronice při ll. 963. a 964. Poněvadž Boleslav I. kníže náš, poslův, jimiž jej císař Ota vyzýval, aby k němu přijel do Řezna i poddanosť mu vykonal, zkrátka i hrubě odbyl, „že žádnému není povinen sloužiti," tedy císař s vojskem svým vrazil do Čech, a když zvěděl, že Boleslav nedaleko proti němu s mocí svou stanul, ještě druhé vojsko z jiné strany do Čech vyslal. Tu prý Boleslav, vida, že s císaře nebude, sám z ležení svého odejel k císaři a s koně sskočiv, „padl před ním na zemi, milosti žádaje." I dosáhl milosti hlavně za přímluvou knížat říšských, ale musil zavázati se císaři k službám. „Tu hned rozkázal císař Boleslavovi, aby kotel nad ohněm v kuchyni císařské držel, a tu službu aby vždycky císaři činil. To jest hned tu Boleslav učiniti musil, a když jej daym (dým) mezi oči zarazil, a kníže se na špalku, drže kotel, posadil, císař řekl jemu (latinsky): „Tu sta!" to jest: Ty stůj! I musil jest tu státi a ten kotel držeti, dokudž se císaři líbilo. Kdeť císař s svým vojskem ležel, ta ves slúla Drastov a císař tu z té vsi kázal město učiniti, i dáno jemu jmeno Tusta, a do dnešního dne Latiníci je jmenují Tusta, a Čechové Domažlice jemu říkají, a to proto, neb byl císař svým přikázal, aby tu od toho dne, jakž se Boleslav pokořil, více žádné škody nečinili, a Čechové v to ufajíce, Němce jsú velmi sužovali; a Němci pravili: „Byšte byli u nás, ne tak byšte jako zde *doma zlí* byli, protož Domažlice městu přezvděli." — Potom Boleslav v Řezně přede všemi knížaty říšskými opět „musil za hodinu kotel na sochoře, a sochor na rameni nad ohněm držeti". Konečně Boleslav i tím potrestán byl, že k rozkazu císaře odtud místo černého orla v erbu země své míti měl „kotel obyčejné barvy v červeném neb ohnivém poli." — A takové povídačky hnusné v dílo své pojal kronikář český!!

**) Divno zajisté, že Stránský opomenul zmíniti se o slavném vítězství, jež tu Čechové vedením Prokopa Velkého r. 1431. dobyli nad vojskem křižákův německých, při čemž kard. Julián Cesarini jen s těží vyvázl ze zajetí.

***) Poslední věta čte se jen v 2. vydání.

†) Rokycany patřívaly druhdy (až do válek husitských) biskupům (arcibiskupům) Pražským.

lovských přibráno jest teprv r. 1583. Vydalo muže učené mistra Šimona a mistra Jana, jichž onen byl rektorem akademie, tento pak za krále Jiřího dožádaným arcibiskupem Pražským, konečně též mistra Jakuba Phileta, radu královského, a některé jiné. Také nedávno (r. 1620.) dosáhlo pověsti, když král·Bedřich blíže něho položil se táborem a žoldnéřstvo Buquoyovo několikem šarvátek zahnáno bylo do lesův bezpečných; avšak tato radosť nebyla trvání dlouhého. Les, kterýž od Mýta skoro až sem zasáhá, po loupežích *Wydrziduch* sluje. Jmeno toto zachovalo se dosud. Komora královská statkův tu nemá, mimo když by toho potřeba vymáhala, několik klášterův bohatých, jakéž jsou pod opaty Kladrubské od knížete Vladislava (r. 1122.) benediktinským, Chotěšovské a Tepelské,*) od župana Hroznaty pannám řehole premonstrátské, Plasské řádu cisterciackému a konečně pod převorem Pivoňské poustevníkům Augustiniánským od knížete Břetislava I. založené na památku, že císaře Jindřicha III. převelikou porážkou z Čech zahnal. Stavům vyšším poddáno jest hradův, zámkův, městeček a statkův přemnoho, jakéž jsou Kačerov, Švamberk, Tachov, druhdy město královské, Přimda, Bor, Švíhov, Týn Horšův, Ronšperk, Ryzmberk, Zelená Hora, Opálka, Herštejn dílem o sobě, dílem s městečky a vesnicemi. K tomu připoj ještě městečka sama Planou, Radnice, Plzenec, Přeštice, Stodo, Bělany, Hostouň, Nejířsko a ostatní toho druhu.

XII. S Plzeňským souvisí kraj pojmenovaný po lukách Luckým anebo po městě Žatci Žateckým. Hranice jeho přiléhají na jih k vypsanému právě kraji Plzeňskému, na západ k Loketskému, na sever k horám Míšeňským, na severovýchod ku kraji Litoměřickému, na východ k Slánskému, na jihovýchod k Rakovnickému. V jazyku vlasteneckém říká se mu *Lucsko* neboli *Ziatecsko*. Jest to krajina úrodná na obilí, víno a zvláště chmel. Krajina tato kdysi z usnešení sněmovního**) dostala i po nějaký čas za zvláštní pány své měla knížata rodu Přemyslova, totiž Vratislava Lahodného a Vlastislava Ctižádostivého. Zbislav, dědic otce svého Vlastislava, ve věku chlapeckém od pěstouna svého Durynka hanebně byl sťat, když panství se vším krajem připadlo na příbuzného knížete Neklana. Za panovníkův oněch krajina ta chtěla zváti se knížetstvím i rozdělena byla na pět okresův, kteréž ležely při říčkách a sice první při Ryvině, druhý při Úzké, třetí při Brusince, čtvrtý nade Mží pro lesy nazýván byl Podlesinou, pátý Louckem nad Louckou. Táhneť se od prostředka krajiny té dlouhými oklikami krajem Slánským až k břehu Vltavy oudolí jakési, v mírnou rovinu se rozkládající, jmenem *Loucká,* o níž v lidu hlásá se chvála, že kdyby

*) Klášter Tepelský, dosud zachovaný, nikdy nehostil řeholnic, nýbrž od samého založení řeholníky premonstrátské.

**) Rozumí se, že na základě kroniky Vácsl. Hájka.

prý i v celém království na obilí udeřila neúroda, a jen na polích Loucké osení šťastně se vydařilo, celému národu dostačilo by na odvrácení hladu. Obyvatelům kraje toho takřka vrozeno jest, že jsou hrdi, pošklebaví a víry, veřejným souhlasem schválené, vyznavači nejhouževnatější. Jsouť tuto svobodná města královská Žatec, Most, Louny a Kadaň.

Žatec (Zateč) jest město slavné, pojmenované po zátoce, kterouž pod městem tvoří řeku *Ohrze* čili Oharka mající název svůj od toho, čemu Latináři říkají tepefieri (ohřáti, zvlažiti); neboť *teku* a z toho s předložkou *za* spojené *zatecze* jest kořenem slova našeho *zátoka*, což vyznamenává chobot a zatáčku moře neboli řeky. Jakýsi Svach, na dobytek bohatý, byl prý zakladatelem jeho (r. 718.), jemu pak stavitel Halák pod městem postavil mlýn vodní dle vynálezu, v krajinách těch tehdáž nového. Potomci město ozdobili a za padesát let netoliko značně zvelebili budovami soukromnými a obecnými, nýbrž také zdí převysokou ohradili; přečasto totiž znepokojování bývali mocnými nájezdy Míšňanův,*) lidí to všemu plemeni slovanskému od jakživa nepřátelských, kteříž ale obyčejně tak byli uvítáni, že jim samým kořisť Lucká v ústech shořkla. Náboženství křesťanskému déle než ostatní vzdorovali, jakmile je však přijali dle učení řeckého, nejvěrněji ho zachovávali[5]) a teprv toliko nedávným Ferdinandovským evangelíkův po Čechách pronásledováním k tomu mohli býti dovlečeni, aby alespoň při užívání večeře Páně přestávali na jedné způsobě. Znaku, jehož město po dnes užívá, od krále Vladislava I. (r. 1159.)**) zasloužili prý si měšťané jeho udatností ve válce; neboť při dobývání Milána oni ze všech nejprvnější vylezli na zdi. Přidržovalť se pak Žatec vždy řádu náležitého a miloval vědy humanitní a tudíž muže učené a zkušené netoliko sám povznášel ke kormidlu. nýbrž také vlasti vzdělával. Vážilť si totiž Martina Humelia, Vácslava Arpina, Jakuba Strabona, Jiřího Sušila,***) Matouše Mendicilla, Matyáše Grylla, Jana Nepressia,

---

*) Rozuměj Sasův z Míšně.

[5]) Georg. Dux Anhald. in concion. de Venerab. Sacram.

**) Odpovědnosti za zprávu tuto ponecháváme kronice Hájkově, z níž Stránský asi čerpal.

***) Martin Humelius, rodem z Teplé, r. 1560. povýšený na mistra učení Pražského, byl v Žatci rektorem škol i pak „in senatu primarius“. — Vácslav Arpinus z Dorndorfu i Jakub Strabo slavně řídili školy Žatecké. Arpinus s Matoušem Kolínským vzdělal se u Melanchthona ve Vitoboři. Oženiv se v Žatci s dcerou prymátora Mik. Artemisia (Černobýla), dosáhl práva městského. R. 1558. na sněmě zvolen byl do komisse pro napravení práv a zřízení zemsk., což nejlépe svědčí o důvěře, jaké požíval. † 1583. — Jakub Strabo nar. se v Klatovech roku 1555. Byl mistrem a nějaký čas i professorem učení Pražského. Do Žatce, kdež dříve řídil školu, za písaře byv povolán, dosáhl tam práva městského. Náležel mezi nejzasloužilejší muže o zvelebení školství v Čechách. — Také mistr Jiří Sušil (rodem z Rakovníka) byl rektorem škol Žateckých. — Matouš Mendicillus a Jan Nepressius, oba mistři učení Pražského, proslavili se básněmi latinskými,

sám pak vydal Pavla a Jiřího, veřejné professory akademie, Mikuláše Artemisia, Jana a Jakuba Strially, vesměs mistry umění svobodných, Vavřince Španа, doktora lékařství, Jana Orfea u Víta Trajana básníky,*) i dále jiných přemnoho. Doporučení požívá nevšedního výtečným z ječmene vařeným pivem svým, jež sluje „*samets*". Za ruchův husitských biskupy německé, kteříž se svými zástupy blíže přitrhli, přinutil, že s hanbou museli couvati r. 1421. Od krále Ferdinanda však, když přes smlouvy dědičné ani neotázav se stavův zemských proti Janu Bedřichovi, kurfirstu saskému vojnu podnikal, i aby Žatecké donutil k té hotovosti nenáviděné s nesmírným počtem žoldnéřův do města vejíti chtěl, od měšťanův však nebyl tam vpuštěn, těžce byli potrestáni tím, že prymátor mistr Mikuláš Artemisius dán v psanství, městu pak, aby nezdálo se, že krále bez trestu smí urážeti, odňaty jsou statky všecky, ba, aby nemohlo zavírati se, až i vrata z bran městských odklízena r. 1547. Tudíž po všecek ten čas dalšího panování krále Ferdinanda město toto ve dne v noci otvorem stálo a jen perně teprv od nástupce jeho Maksimiliána krále (r. 1565.) dosáhlo milosti, aby se brány zavíraly, jakož i aby vymazalo se z desk zemských, co tam v příčině té bylo vloženo. Před nedávnem Bedřich král, když s Alžbětou chotí a dětmi ze svého Falcka ubíral se do Prahy, aby přijal korunu královskou, v měsíci říjnu (r. 1619.) na cestě své do města tohoto přede všemi ostatními nejprve zavítal a uvítán jest slavným pokřikem lidu. Proto potom vítězní papeženci, měšťany zdejší tím více měli v podezření a v nenávisti. Za všeobecného pronásledování náboženství čistějšího, jež Ferdinand císař v letech nejbližších čtyrem komisařům svěřil (r. 1627.), přemnoho hodných a pravdě nebeské věrných jeho měšťanův s manželkami a vší rodinou volilo z vlasti vystěhovati se, než zanechati víry pravé. Před pohromou

---

hlavně příležitostními, jichž některé vyšly tiskem. M. Mendicillus podpisoval se obyčejně „Žatecenus". O Mat. Gryllu zmínka učiní se při Rakovníce.

*) Mikuláš Artemisius (vlastně Černobýl), prymátor Žatecký, muž vynikající vzdělaností, účastnil se platně věcí veřejných (24. října 1526. byl při volení Ferdinanda za krále), až pro odpor stavův proti Ferdinandovi I. r. 1547. vypovězen byl ze země, z čehož ale sešlo přímluvou přátel mocných. Zemřel r. 1556. Práce jeho o dějinách domácích nezachovaly se nám, ovšem ale jiný spis český „Kterak statek svůj a úřadníky říditi atd." — Bratří Striallové z Pomnouše. Starší Jan, od r. 1564. mistrem učení Pražského, nějaký čas při témž učení byl professorem, oženiv se pak žil nejprve v Budějovicích, pak v rodišti svém, kdež byl předním písařem (kancléřem) městským. Mladší bratr Jakub, též mistr učení Pražského, sloužil v obci Žatecké. Oba r. 1582. v témdni skonali morem. — Vavřinec Špan ze Španova, znamenitý lékař i básník latinský, zemřel v rodišti svém r. 1575. — Jan Orfeus a Vít Trajanus náleží mezi nejlepší básníky (latinské bohužel) doby své, oba těšíce se přízni mecenáše pana Jana Hodějovského, za přímluvou jeho od krále Ferdinanda I. nadáni byli erbem a titulem „z Chotěřiny" r. 1532. Mnoho básní jich vytištěno ve sbírce nadepsané „Farrago atd."

touto bůh však všecky nejslavnější a o město nejzasloužilejší muže smrtí klidnou povolal před soud nebeský. Když kurfirst saský Jan Jiří v měsíci listopadu (r. 1631.) podnikl výpravu válečnou do Čech město toto přijalo sice z vojska jeho posádku několika praporcův vedením podplukovníka Karla Bosia, když ale tento jsa jinak muž statečný a čilý přes to, že mu o nebezpečenství výstrahu dáno, méně bedlivě, než zapotřebí bylo, prohlížel k odbývání hlídek,*) tu on sám i s městem octnul se v moci Heřmana Černína,**) jenž se sedláky okolními a s několikem rot vybraného vojska císařského tajným vchodem do města vrazil právě o radovánkách masopustních dne 24. února r. 1632.

Most čili latinsky Pontum, mezi městy královskými kraje tohoto druhé, leží sice v krajině bahnité pod vrchy na pravém břehu rybnaté říčky Běliny (Bělé), jest však lidnaté, prostranné i dosti ouhledné. Pojmenováno bylo za starodávna po můstcích, kteréž kladly se v městě přes vody, sem tam temenící se ze země. (Odtud latinské Pontum; neboť pons značí *most*.) Shlíží na ně tvrz čili hrad znamenitý, mezi pohraničné počítaný, jenž zbudován jest na temeni vrchu příkrého.***) První jeho zakladatelé nejsou známi; původ jeho však jest pradávný a hojné jeho svobody. Jazyk český v něm již takořka vymizel z užívání a to sice pro žádnou příčinu podstatnější, než pro časté sňatky Míšňanův s dívkami zdejšími, jakož i pro pošetilou, předpisům zákonův a rozumu odporující nedbalosť vlády naší o zvelebování jazyka našeho. S náboženstvím udály se v něm změny, neboť za vojen Žižkovských lnulo k papežencům, za doby krále Vladislava II. a napotom více než sto let napořád sběhlých přidržovalo se služeb božích, dle učení Lutherova vytříbených i jen velmi málo zůstávalo jich při víře papežnické; neboť na samém počátku vojny náboženské, před nedávnem mezi námi vypuklé měšťanův od víry evangelické rozdílných, napočísti se tam mohlo sotva více, než čtyrycet sedm, kdežto k ní přiznávajících se bylo tři sta čtyrycet pět mimo v nájmu tam bydlící řemeslníky, kteříž dosáhli práva měšťanského. Služby pak boží obojí společně, jedni po druhých, vykonávali v hlavním chrámě městském po všecek ten čas, dokud papeženci zachovávali smlouvu náboženskou mezi evangelíky a papeženci, králem Vladislavem II. stvrzenou dne 13 března (r. 1485.). Zachovávali ji pak jen, jakž takž, pokud rušitelé pokoje veřejného, horlivostí jesuitskou načichlí, neměli dost síly, aby ji protrhovali

---

*) Ve vydání prvním čte se: „když však tento, ačkoli o nebezpečenství měl výstrahu, lépe dbal o pohovění tělíčku, než o bedlivé vykonávání hlídek atd.“

**) Tento Heřman jest zakladatelem lesku i jmění nynějších hrabat Černínův.

***) Hradu tomu, střežícímu bránu zemskou, říkalo se „Landeswarta“; zbyly z něho jen zříceniny nepatrné na hoře „zámecká“ řečené.

jednak pikli tajnými, jednak násilím zjevným. Konečně za krále Matyáše papeženců v Mostě, jako neméně i všude jinde toho druhu lidí, se zvláštní silou propukly pikle, kteréž za Rudolfa krále tajně kuli a překouvali proti evangelickým spoluobčanům svým. Tudíž evangelíci Mostečtí pohnáni jsou před presidenta komory královské a radu jeho (v příčině této soudce zajisté nepříslušné), nálezem pak jeho skoro ouplné pozbyli práva na vykonávání služby boží v chrámě řečeném (r. 1615.) před nedávnem pak od čtyr komisařův na vymýtění pobožnosti upřímnější v zemi ustanovených (r. 1626.) přinuceni byli, aby buďto srovnali se u víře s papeženci, anebo země byli prázdni.

Tři míle odtud na pravém břehu řeky Ohře leží *Louny*, město, kteréž ze vsi nepatrné jmena téhož v podobě polokruhu Vlasták a Sobeš, bratří loupežníci,*) obávajíce se trestu, pro loupeže zaslouženého, proti knížeti Vojenovi zbudovali a výborně opevnili. Věcí všech, k životu vezdejšímu potřebných, obilí i vína, má dostatek, snad mimo ryby, jichž skrovněji poskytuje řeka pod městem tekoucí. Měšťané zdejší jsou svárlivi i nad slušnosť hoví jistým, od nich Svatomarkétskými nazvaným hodům hromadným, na něž scházívají se blíže brány městské majíce to za uhlazenosť, když si vedou prostořekostí nestoudnou.**) Ve vojně husitské kráčeli za radou Žateckých; avšak v poslední válce Ferdinandovské na nepěkný pro potomstvo příklad, nepodavše dříve ani jediného důkazu zmužilosti (r. 1620.), z lehkověrnosti babské dali se obalamutiti a Albrechtovi z Valdštejna, později novopečenému knížeti Fridlantskému, a pluku jeho, s nímž pro císaře válčil, dne 4. listopadu brány otevřeli. Když pak znenáhla vzmáhalo se od papeženců po dlouhý čas zamýšlené pronásledování pravdy evangelické, tuť oni náboženství, jež po otcích přijali a dosud všickni zachovávali, takřka v okamžiku opustili a vesměs přešli k učení papeženců. Když po přemožení Tillyho v bitvě u Lipska kurfirst saský Jan Jiří v měsíci listopadu (r. 1631.) do Čech vrazil, ťouž snadností vojsko jeho přijali, avšak jako dříve za plukovníka Valdštejna, tak nyní za plukovníka Traundorfa splakali nad vydrancováním majetku svého.

Ze Žatce ubírajícím se k západu na třetí míli naskytuje se město královské, po zakladateli Kadanu řečené *Kadaň* (r. 821.). Leží na levém břehu řeky Ohře. Druhdy často od zlých sousedův

*) Za tyto zakladatele své, ačkoli stavem svým podobali se soudruhům zakladatelův světovládného Říma, ctihodné Louny naše poděkujte se nikoli Stránskému, nýbrž kronikáři Hájkovi, in cujus verba juravit.

**) Smutné časy po bitvě na Bílé Hoře, ježto zakrátko zničily úplně dřívější blahobyt města, zajisté velmi záhy učinily konec hlučným radovánkám těmto, tak že v Lounech nyní o těch „markýtkách" není pamětníka ani památky, než sem tam ve starých spisech. Pilný a zasloužilý badatel pan J. März ve „Sborníku slovanském" podal o věci té zprávy některé.

Míšeňských doznávalo pohrom, jichž ale nevždy nechávalo bez odvetu. O málo více, než před stem let pány z Hasištejna uznávalo spíše za ochrance, než za vrchnosť svou. Nabożenství evangelického přidrželo se sice poněkud pozdě, přijavši je však za Ludvíka krále (r. 1525.) napotom, ačkoli horlivcův nepřátelských osočováním a bouřemi rozmanitými nemálo bylo týráno, přese všecko vytrvale při něm setrvalo, vzdavši králi Ferdinadovi důkladnou zprávu o počínání svém a vyloživši příčiny, pro které beze všeho ukřivdění papežeuským spoluobčanům svým uvedlo náboženství vytříbené (r. 1537.). Ale shledavši, že mu král v příčině té není tak milostiv, jak si toho přálo, užilo na udobření jeho přímluvy všech stavův evangelických.[6]) Od té doby tedy, jakkoli na to vrčeli odpůrcové, doznávalo shovívavosti králův u vykonávání náboženství svého až po tuto dobu, co skoro týmiž, jako Most, ouklady vysíleno, podlehlo moci papežencův. Jest to ostatně město polohou příjemné i zámožností dosti šťastné a blažené. Komora královská v kraji tomto nemá statkův jiných, než co obsaženo v dolech železných a stříbrných v Přísečnici, v Suniperku, v Blatně a v Bastyansperku, rovněž v dolech cínových v Slavkově, v Lauterbachu a v Šenfeldu. Chomútov, také město ouhledné a prostranné, již před delším časem k rozkazu Rudolfa krále odňat byl panu Jiřímu z Lobkovic*) i připsán (r. 1595.) komoře královské. Býval kdysi v užívání křižákův pruských, až je veliký mistr Jindřich z Plavna za sto tisíc zlatých postoupil Václavu IV. králi českému a konečně Zikmund císař zastavil Jakubovi Vřesovci. Nemnoho měst jiných požívá s ním pochvaly společně, že pivo jeho jest dobroty nevšední. Zdá se, že jmeno jeho pochází od chomoutův. Obyvatelům jeho, nepocházejícím z rodu českého, záhy začato posmívati se a ještě dosud v ústech lidu jest přísloví: „*Vssudy Lide, w Chomutowe Niemcy.*“ Ačkoli totiž mnozí neposedové němečtí, povrhše domovem i zemí, kdež prvně světlo spatřili, na zhoubné pro jazyk náš nebezpečenství mezi lidem národa našeho jako za dávna, tak i za této doby naší sem tam rádi usazují se, přiučiti se však domácímu jazyku našemu za potupné považují. Poněvadž za dávna nejprve

[6]) Sneš. sněm. 1593.

*) Tento Jiří Popel z Lobkovic, tak hodnostmi, jak i jměním jeden z nejpřednějších velmožův doby své, trpce doznal vrtkavosti osudu. Jsa od r. 1585. nejvyšším hofmistrem království českého, zatoužil po nejvyšším purkrabství Pražském, r. 1592. úmrtím Viléma z Rožmberka uprázdněném. Aby cíle dosáhl, všecky nasadil páky, až i o sněmě r. 1593., jehož řízení svěřil mu Rudolf II., mezi stavy vyššími pomocí bratra svého Ladislava tajnými pikli proti proposicím královským takový způsobil odpor, že sněm byl zmařen. Před soud pohnán i vida nezbytí, podal se na milosť a nemilosť. Zbaven statkův i svobody, skoro třinácte let držán byl ve vazbě nejprve na Ličkově, pak v Kladsku a Lokti, kdež konečně popraven byl. Učená dcera jeho Eva, kteráž věrně při něm vytrvala, usilovně pokoušela se, aby otci pomohla, konečně sepsala neb sepsati dala důkladnou apologii (obranu), kterouž však, jak se zdá, jen urychlila tragický konec jeho.

v Chomoutově, čeho si přáli, šťastně dosáhli, a město, znenáhla vytlačivše z něho jazyk náš, naplnili krajany svými, zavdali příčinu přísloví onomu. Na statcích stavův vyšších jsou Sv. Kateřiny Hora, Eisenberk, (Jezeř), Hrádek Červený, Borek (čili Gorcavium), městečko proslulé pivem velice zdravým a dílnami na ledek, Rvenice, Bečov, Postoloprty, Nový Hrad, Ličkov, Vintířov, Mašťov, Valeč, Rabštejn, Petršpurk, Bochov, Hora Andělská, Klášterec, Nový Šumburk, Hasištejn,*) Hojenoves hrady dílem s městy, dílem bez nich, avšak s rozsáhlými pozemky a dvory, jakož i města o sobě Jesenice, Žlutice, Chýše,**) Ostrov, Přísečnice, proslulá rudami, za císaře a krále Karla (r. 1341.) odkrytými, a ostatní, jež obyvatelům okolním jsou známa.

XIII. Vykročivše ze Žatecka, procházeti se budeme po kraji Vltavského ne o mnoho větším, jenž po Rakovníku, jediném tuto městě královském, sluje Rakovnickým, u lidu však *Rakownicsko*. Přiléháť pak ke kraji Žateckému částí svou západní, na východ však jen jako výběžek zaostřený, dotýká se krajův, mezi něž jest vtěsnán, totiž Slánského na severu, pak Podbrdského na jihu. Krajinka tato jest lesnata i hornata.***)

Rakovník (lat. Racovnicum čili, jak jiní říkají, Racona) hodnosti města královského čili svobodného za přímluvou stavův zemských dosáhl na sněmě od Rudolfa krále, není tomu tuze dávno (r. 1588.); předtím totiž náležel komoře královské. Jmeno své dostal po *raku*, jejž proto v erbu svém nosí. Jest to město prostředně opevněné, avšak ne tuze veliké. Pro zvláštní dobrotu piva vždy slynulo, nedávno však (r. 1620.) za příčinou, že obě vojska, i Ferdinandovo i Bedřichovo, v okolí jeho měla ležení, nad jiná města na slovo bráno mezi cizinci. Vzešlo z něho nemálo mužův výborně vzdělaných, chvalně sběhlých ve věcech politických, mezi nimiž byli mistr Tomáš Javořický, Sikst z Ottersdorfu, jenž pro obranu svobod národa svého za Ferdinanda I. zapleten byl v neštěstí těžké s mnohými společné, mistr Jiří Ostracius, bratří Gryllové, totiž mistr Matyáš, mistr Jan a Pavel a jiní.†) Vladislav,

*) Hrad Hasištejn, nyní ve zříceninách nedaleko Kodaně, paměti zasluhuje jako rodiště a sídlo pana Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic, učence i básníka slavného, nar. r. 1462., † r. 1510.

**) Vydání první klade tuto Slavkov.

***) Roku 1417. kraje Rakovnický a Slánský sloučeny byly v jeden, jemuž zůstalo jmeno Rakovnického.

†) Tomáš Javořický (z Javořic), mistr učení Pražského, psal po česku básně tresti náboženské. — Sikst z Ottersdorfu pro učenosť svou i znalosť práv dosábl hodnosti kancléře Starého Města Pražského, účastnil se velmi činně odporu stavův proti králi Ferdinandovi (r. 1546. a 47.), a jen přímluvě přátel mocných měl co děkovati, že po přemožení odporu nebyl trestán na hrdle. Z četných spisův jeho nejznamenitějším jest vypsání onoho odporu stavův. — Jiří Ostracius, mistr učení Pražského, rektor školy Žatecké, „poëtices et eloquentiae studiosissimus", jak o něm chvalně svědčí souvěký Jan Rosinus († 1584.). — Již otec bratří Gryllův

toho jmena kníže první, trochu dále, než míli odtud v lese nedaleko řeky Mže zbudoval druhdy přechováváním všech drahocennějších movitostí královských a žalařováním mužův znamenitých slavný hrad, od nás Křivoklát, od Němcův pak Burg-Leysa nazývaný, i vyznačil mu pozemkův mnoho, jakož i hojné důchody z komory královské Z lesův panství tohoto co rok ohromné množství dříví po Mži dopravuje se do Prahy, odtud pak po Vltavě a Labi rozváží se do krajin, jimž nedostává se staviva. Na hradě tomto kdysi jako vězňové pod stráží byli držáni kníže Ota (r. 1110.) od příbuzného knížete Vladislava, Jindřich, krále Jana kancléř (r. 1318.) od předních pánův zemských, Jindřich, kníže rakouský (r. 1322.) od krále Jana, Václav Mitmánek, doktor bohosloví (r. 1544.) od Ferdinanda I. a nedávno někteří (r. 1621.) od Ferdinanda II. jako i jinde přemnoho jiných.*) Hradu tomuto podřízeno jest nové městečko Strašecí od krále Matyáše (r. 1616.) přísně pokutované z příčin náboženských, poněvadž obyvatelé jeho zpěčovali se, při svátostech užívati služby kněze papeženského.**) Na statcích vrchnostenských jsou Hořesedly. Soseň, Pšovlky, Petrovice, Krakovec, Tejřov, Krašov, Žehutice, Olešná hrady, taktéž Senomaty, Zbečno, Čistá, Konojedy, Kožlany městečka. Kláštera v krajině této není.

XIV. Kraj Slánský spojen jest s Rakovnickým na straně jižní, na západ má kraj Žatecký, na sever Litoměřický, na východ Kouřimský. Lid říká mu *Zrzitsko* i *Slansko*, *Zrzitsko* po hoře *Zrzitu*,***)

výše psaných, Jan Gryll z Gryllova, měšťan Rakovnický, muž důkladně vzdělaný, proslavil se českými spisy ponejvíce obsahu náboženského. Zemřel r. 1600. Matyáš Gryll, mistr a professor učení Pražského, kromě toho také ve Vitoboři a v Ženevě vzdělaný, stal se syndikem v Žatci, kdež za manželku pojal Annu, vdovu po mistru Jak. Straboně. Zemřel r. 1611. Psal básně latinské i též po česku sepsal rozpravu o kometách. Bratr jeho Jan ml. nabyl též hodnosti mistra učení Pražského a žil pak v rodišti svém. Básnil také po latině, ano i po řecku, jakož radě města Čáslavi připsal báseň v řeckých šestiměrech sepsanou. Co to tehdáž u nás zmařilo se sil znamenitých přepjatým hověním řečem klassickým! Nejmladší bratr Pavel, též básník latinský, zemřel v Praze r. 1595. v 22. roce věku svého, dříve než nabyl hodnosti mistra.

*) Podivno, že Stránský, jenž sám náležel Jednotě bratří českých, opomenul mezi vězně Křivoklátské položiti trpitele, ba mučenníky, totižto staršího (biskupa) Jednoty Jana Augustu i pomocníka jeho Jakuba Bílka, kteříž po udušení odporu stavův českých v čas vojny Šmalkaldenské (r. 1547.) strávili dráhně let na Křivoklátě ve vězení nejtužším.

**) Arcibiskup Jan Lohelius r. 1614. pomocí hejtmana Křivoklátského zapudiv kněze pod obojí, Strašeckým vnutil kněze pod jednou, jehož však občané, když v kostele náboženský cit jich hrubě urážel, do kostela již nepustili, až i dali jemu odpuštění (r. 1614. a 1615.). To jim od komory královské „za největší neposlušenství, puntování, zbouření a pozdvihování proti králi“ počteno, všecky výsady, práva, pečetě na Křivoklát vzaty a jen některé jim opět vráceny. Prymas Ondřej Chládek, písař Vácsl. Nosek, purkmistr Hlaváček i měšťan Vácsl. Turek z města vyobcováni.

***) Zřít t. j. Říp.

Slansko po *Slaném*, městě královském*) krajiny této také jediném. Někteří kraj tento považují za sýpky měst Pražských. Jest pak *Slané* město, pojmenované po slanosti, kteréž k rozkazu Nezamysla knížete od dávných solivárův našich pod vrchem ohromným v nižině založeno i proti nájezdům Lučanův jakž takž opevněno bylo. Temenilať se totiž z vrchu toho voda slaná i okolním poskytla příležitosti, aby tam zřídili solivárny a brzy též město vystavěli; avšak pramen ten, jako i jiný v Bělině, za několik let vyschl. Ačkoli pak zdálo se, že zmizením temencův vody té také solařům zanikla naděje všeho výdělku, předce města založeného nikoli neopouštěli, nýbrž chopivše se orby a zahradnictví, jakož i dobrotou piva doma vařeného, ježto vychvaluje se ještě dosud, k nadějím novým povzbuzeni, znenáhla jmění soukromé, jakož i obecní doma upevnili a místo tak zvelebili, že má dostatek i stavení onačejších i věcí k uhájení života potřebných. Mládež zdejší, za starodávna netuze způsobně vychovávaná, rovněž jako i dívky Pražské, a koně Kutnohorští již nedávají podnětu někdejší průpovídce spíše utrhačné, než žertovné, kterouž narážívalo se na rozpustilosť jejich. Přetřepávaloť se totiž v ústech pomluvačův, že dívky Pražské, koně**) Kutnohorští a mládenci Slánští trojím jsou, co zřídka bývá dobré. Komory královské mimo městečko Unhošť a vsí několik panství Křivoklátskému připsaných, nacházím tuto panstvičko a hrad Lány, jenž věkem již sešlý, od císaře a krále Rudolfa II. ozdobně zbudován a též císaři a králi Matyášovi pro příhodnosť při honbách zvláště býval milým. Jsouť tu dva kláštery, předně Dokzanský, netoliko přebohatý dostatkem všeho, nýbrž také příjemně položený v rozkošné krajině jeptiškám řehole praemonstrátské (r. 1144.) založen byl Ketrudou, manželkou Vladislava knížete. Oblévá jej řeka Ohře, sem tam štěpnicemi a křovím lemovaná. Za druhé Týnecký, jejž řeholnicím sv. Kláry Plichta z Žirotína***) zřídil a poctivě nadal, nikoli však až k přepychu. Jest tu též alespoň míli od Slaného vzdálené městečko Velvary, někdys (r. 956.) od Uhrův †) založené na půdě, jejížto tučnosť pískem jest zmírněna. Jméno své dostalo prý ze slov uherských *bel* a *var*, jež vyznamenávají

*) Po bitvě Bělohorské město Slané dáno bylo Jaroslavovi z Martinic, čímž ovšem pozbylo hodnosti města královského, až teprve v době nejnovější (1885.) opět jí nabylo.

**) Za to však podle Boh. Balbína (Misc. III. c. III. § 5.) nemalé po Čechách chvály požívali „Slánští holubáři“ jako též „Litoměřičtí vinaři, Rakovničtí pivovarníci, Žatečtí sládci, Pracheňští rybáři, Bechyňští rybnikáři, Plzeňští ovčáci a Čáslavští koníři.“

***) Klášter panenský v Týnci (čili jak zhusta říká se v Panenské Tejnici) založil vlastně Habart z Žerotína (již r. 1293.), jeho pak synové Plichta i Jaroslav r. 1321. obdarování stvrdili a rozhojnili. Oba kláštery panenské, v Dokzanech totiž i v Týnci, zrušil cís. Josef II. r. 1782.

†) Že Uhři čili vlastně Maďaři, podnikajíce výpravy loupeživé do krajin sousedních, města tam drancovali a bořili, na to svědectví máme dosti, nikoli však dokladův na to, že tam města zakládali.

město bratrovo. Nepatří sice mezi města královská, jsouc však pod ochranou nejvyššího purkrabí, rozsáhlostí svobod rovná se mnohým městům královským, tím ale nad ně vyniká, že statky jeho, poněvadž z veliké části jsou práva svobodného a tudíž nepřetržitým nájmem dědičným, bez svolení královského, kdykoli stala se smlouva pořádná, skrze relátoty mohou se vložiti do desk zemských, což jinak považuje se za přednosť stavův vyšších. Ostatní města uznávají vrchnosť stavův vyšších, jakož jest Roudnice hrad a město velmi rozsáhlé, druhdy dosti šťastné, dokud bývalo pod mírnou vládou arcibiskupa pražského a potom pánův Smiřických a též Tarnovských z Polska.*) Na Labi, kteréž je oblévá, velmi pohodlně může provozovati obchod a ostatní živnosti počestné. Dále toho druhu jest Budyně, hrad a městečko zdmi obehnané, na pravé straně Ohře, jež za časův knížete Hostivita ze starší vsi zbudováno i po boudách pojmenováno bylo. K těmto připoj ještě Beřkovice, Běškovice,**) Hospozín, Nelahozeves, Míkovice, Zvoliněves, Okoř, Buštěhrad, Újezd Červený, Kladno, Smečno, Mšec, Srbeč, Děvice, Slavětín, Pátek, Vranné s poplužím a pozemky nad míru ourodnými. V kraji tomto jest slavný vrch onen, v rovině rozsáhlé z daleka viditelný, po zírání *Zrzjt* pojmenovaný. Od jiných říká se mu *Zrzjp*, to jest hora *κατ' ἐξοχήν*. První zakladatelé národa našeho pod ním prý nejprve usadili se. okolo r. 450. a obci národa našeho počátek prý učinili. Na velmi rozsáhlém temeni jeho stojí kostelíček, sv. Jiří zasvěcený, jejž Soběslav kníže, pravděpodobněji obnovil, než založil.***) Od vrchu tohoto tři míle na jih jsou zříceniny starého, jakýmsi věštcem Lešinem Budkem, mužem jinak vzácným, na jisté skále vysoké, z vnuknutí, nevím kterého bůžka, kdysi založeného města Budče, jež dlouho prý slynulo školou ničemného učení kouzelnického a hadačského a od mládeže vznešené pohlaví obojího, jako též od Přemysla a Libuše pro nauky bývalo navštěvováno.⁷)

*) Tarnovští vládli zbožím Roudnickým od r. 1544. do 1567. a sice slavný velký hetman korunní hrabě Jan († 1557.), syn jeho Jan Křištof, kastelán vojnický a starosta sandoměřský, po jehož smrti (r. 1567.) jako manžel sestry jeho Žofie nastoupil jiný vynikající velmož říše polsko-litevské, slavný kníže Konst. Ostrožský (Ostrogski). Od r. 1575. Roudnice dostaly se Vilémovi z Rožmberka, s jehožto vdovou Polyksenou Pernštejnovnou, po druhé provdanou za Zden. Vojt. z Lobkovic, dostala se rodu posléz řečenému.

**) Ve spisu Stránského stojí zřejmě „Berzcovicium“ a hned za tím „Bezcovicium“, z čehož patrno, že za něho šetřilo se rozdílu mezi Beřkovici (nyní B. Dolními) a Běškovici (nyní B. Horními).

***) Kostelík sv. Jiří na Řípě založil prý již kníže Boleslav II., když pak věkem i slotami zvetšel, znova jej vystavěl kníže Soběslav I. z vděčnosti za slavné vítězství, jehož v zimě (18. února) r. 1126. u Chlumce dobyl nad německým císařem Ludeřem III., jenž osoboval si vrchní moc nad knížetstvím českým.

⁷) Bartol. Paprockého Diadoch. (Bartoloměj Paprocký, šlechtic polský (nar. r. 1540.), jenž dlouho v Čechách přebýval, užívaje pohostinství hlavně

XV. Nastává nám již, abychom promluvili o kraji Litoměřickém, jemuž lid říká *Litomierzicsko* po předním jeho městě. Rozkládá se skoro všecek pod horami Sudetskými v podobě jehlance, jehož spodina přivrácena západu a jihozápadu spočívá na krajích Žateckém a Slánském, bok severní přiléhá k horám Míšeňským, jižní pak k Boleslavsku, hrot konečně na severu a severovýchodu zasahuje k hranicím Lužice Horní. Kraj tento rodí velmi mnoho zvláště vína i ovoce, nerci-li obilí, jsa sýpkami Míšně záhorské. Statkův královských čili komorních zde není, leč snad na dolech cínových v Krupce (neboť doly stříbrné v Hrobech a v Roztokách již dávno jsou vyčerpány) i v čas naléhavých potřeb obecních též na důchodech klášterův. Zbylyť pak v kraji tomto ještě dva kláštery, Osecký pod opatem a Mělnický pod převorem založeny byly onen od krále Otakara řeholi cisterciácké,*) tento pak od župana Hroznaty Augustinianům.**) Přes to však za krále Ferdinanda I. klášter Osecký k sobě potáhl arcibiskup Antonín,***) jako za krále Rudolfa Zbyněk učinil též s klášterem Světeckým, jenž původně zřízen byl pro křižovníky s hvězdou červenou,†) pak ale dán byl na výživu řeholnicím sv. Kláry. Mimo to jest zde při hradě Mělnickém královen českých panství věnné tučné a bohaté, kteréž ale za paměti naší obyčejně udílelo se některému z panstva v zástavní držení a užívání, před nedávnem pak (r. 1627.) císařem Ferdinandem II., následkem smlouvy jakés s Vilémem Slavatou ouplně oderváno jest od zboží královen. Rovněž i v kraji tom stavové vyšší mají zboží přerozsáhlé a statky hojné. Jsouť pak v jich držení Teplice, Duchcov, Bělina, zámky s městečky hrazenými, Libčeves,

---

pánův z Hazmburka (v Budyni), i u nás, jako ve vlasti své, proslavil se pracemi rodopisnými, stoje ovšem na stupni kritičnosti doby své. Obšírné dílo jeho Čech se týkající nadepsáno jest „Diadochus čili posloupnosť knížat a králův atd.“, kdežto „zrcadlo slavného markr. moravského“ a „štampuch slezský“ věnovány jsou Moravě i Slezsku. Vrátiv se opět do Polska, brzy tam zemřel r. 1617. Překlad.)

*) Klášter cisterciácký v Oseku založili vlastně Slavek a Boreš slavného rodu Hrabišicův; král Přemysl Otakar I. založení to stvrdil r. 1203.

**) Za Balbína Mělník byl již v kraji Boleslavském. Stran kláštera na Mělníku Balbín ve své „Epitome“ Stránského opravuje, že zakladatelem jeho nebyl Hroznata, nýbrž Smil z Cetova r. 1264.

***) Antonín Brus z Mohelnice (na Moravě), mistr řádu křižovnického s červenou hvězdou, byl prvním arcibiskupem Pražským, když král Ferdinand I. obnovil arcibiskupství r. 1561. Před tím byl biskupem Vídeňským.

†) Světec (něm. Schwatz) v Litoměřicku dosud náleží arcibiskupům Pražským. Klášter, o němž zmiňuje se Stránský, paní Vratislava, vdova po Kojatě Hrabišici († r 1227.) založila řeholnicím, kteréž podřízeny byly klášteru Zderazskému křižovníkův nikoli s červenou hvězdou, nýbrž „strážcům hrobu Páně“. Po válkách husitských, v nichž klášter ten zanikl, žilo v něm opět několik řeholnic, až r. 1580. král Rudolf II. odevzdal zboží arcibiskupovi Pražskému.

Třebivlice, Podsedice, kdež dobývají se drahé kameny,*) Libochovice s městečkem, Klepý čili Hazmburk, Brozany, Lovosice, Sulevice, Čížkovice, Košálov, Skalka, Nedvědice, Kostomlaty, Milešov, Újezd pod vrchem, jenž slove Ostrý, Soběchleby, Doubravská Hora,**) pevnosť, jež nedávno pečí Radslava Vchynského ze starých zřícenin znamenitě byla opravena, Supíhora (čili Kyšperk)***) Březnice, jež zaujala místo Blánska (Blankenštejna), Jílové (Bideburk,†). Děčín, hrad pomezný, Březno, Svádov, Střekov, Libochovany, Žitenice, Zahořany, Ploskovice, Ncovany, Jištěrpy. Ouštěk s městečkem hrazeným, Radouň, Brocno, Konojedy, Stolinky, Markvartice, Libchava, Sloup (Pirkštejn), Nový Zámek, Lípa, Mladý Benešov, Ronov (Rumburk), Šluknov s městečky, taktéž Šerachov††) a Hanšpach i přemnoho jiných, nikoli neupravených a neúrodných. Mimo to jsou městečka o sobě Kamenice, Radoušov, Hošťka, Třebenice i dvě báňská, Krupka a Hroby, jež patří mnichům. Konečně v kraji tomto jsou města královská, nejvýtečněji vzdělávanými vinicemi daleko široko nad všecka vynikající Litoměřice, Ústí a Mělník, všecka nad Labem ležící. Obyvatelé jich skoro vesměs mají pověsť, že mnoho vína pijí.

Litoměřice (kteréž mne obdařily právem městským i statky nikoli nepatrnými, avšak po sedmnácti let Ferdinand II. císař, když evangelíky z celé země vyháněl, beze všeho práva všecko mi to vyrval, poněvadž náboženství čistější kladl jsem nad lásku k vlasti a bohatství) jsou město lidnaté, z pravé strany Labe stkvěle zbudované. Kterak původ jména jeho vyložiti, rozcházejí se lidé naši. Jedni totiž odvozují je od Lidomíra,†††) jejž považují za zakladatele jeho, jiní od slov „*lidi mjrziti*“ (ob hominibus reconciliandis); jiní konečně od slov „*ljto*“ což jest latinské „miseret“ a „*mierzice*“, což znamená německé „Mass“. Ačkoli pak zdání první a druhé nejsou tuze pravděpodobná, předce, poněvadž od obvyklého názvu města odchylují se více, než zdání třetí, proto nemohu jich schvalovati. Věřímť sice i já, že Košálův vnuk Lidomír (že pak jméno své měl od smiřování lidí.§) vysvítá z povahy jazyka našeho) počal je zakládati (r. 671.) mezi dvory Radičem (kteréžto

*) Totiž hlavně granáty, a sice ještě i nyní.

**) Tak sluje hrad (nyní v zříceninách) nad slavným městem lázeňským Teplicí.

***) Hrad již dávno zbořený u Chlumce (něm. Culm), slavného vítězstvím Soběslava I. nad Němci r. 1126.

†) Správně Bünaburg čili Bünauburg.

††) Šerachov či Šerajov (něm. Schirgiswalde), jenž od ostatních Čech odtržen ležel v Lužici saské, r. 1845. postoupen byl království saskému.

†††) Správněji Lutomíra. Odvozování toto sluší chváliti, nikoli následujících, zajisté jen směšných.

§) Vyžadovalo by příliš mnoho času i místa, kdybychom chtěli pokoušeti se o opravování pokleskův jazykozpytných i dějepisných, jež ostatně nespadají na vrub Stránského, nýbrž celé doby jeho.

místo nyní pokažené *Hradjcz* slove a kostelem sv. Štěpána slyne) a Pokratici, to však tuším nic nevadí, pravděpodobnosti i zdání třetího, jež vypravuje, že mlynář jakýsi, když mu Lidomír, právě stroje se k zakládání města i prohlížeje k tomu, aby dělníci měli co jísti, obilí do měřice naměřoval, by je na mouku semlel, a mezi tím táž měřice vypadla mu z rukou do Labe níže tekoucího, hlasem žalostným prý zvolal: „Gestit mi ljto, té mierzice.“ Lidomír prý, chopiv se tohoto stesku mlynářova, zechtěl, aby městu jeho říkalo se *Litomierzice*. Pradávny tudíž jsou počátky města tohoto, jež znenáhla přičinlivostí potomkův vzrostlo i rozsáhlostí budov i počtem obyvatelstva. Hradbami však i příkopem teprv před šesti set let (r. 1019.) od velemocných Vršovcův, na jichž panství tehdáž bylo, společným nákladem celého rodu obehnáno i ohrazeno jest ze strachu před uraženým knížetem Oldřichem. Když však Vršovci pro úklady, životu panovníkův strojené od Břetislava II. odsouzeni a do Lužice vypovězeni byli i všecko jich zboží připojeno komoře knížecí (r. 1096.), Litoměřice svobody a místa mezi městy pod ochranou knížat žijícími dosáhly, později pak též výsad mnoho, kteréž téměř po dvou stech let (r. 1297.) skoro všecky přišly na zmar požárem, jenž město bídně zohyzdil.[8]) Král Jan výsady Otakarův, jichž z požáru řečeného vyrvaných zbylo několik, městu potvrdil a něco nových přidal. Syn pak jeho, císař Karel IV. obohatil je trhem výročním, majícím odbývati se od 25. července až do 7. srpna, čili jarmarkem slavným ano i právem skladním, jež obchodníkům všeho druhu, plavícím se po Labi, nedovoluje jinde, než v téhož města přístavě skladním (naši říkají *nakel*) na lodě nakládati, a z nich vykládati. Kamenná socha podoby Rolanda německého, kteráž na rohu radnice*) na podstavci spočívá, shlížejíc na trh, ještě dosud věcí té jest na svědectví. Za krále Vladislava II. hradby jeho na mnohých místech sesutím hrozící, opravily se a četnými baštami opatřily. Za panování Maksimiliána i Rudolfa řeka Labe, prudce okolo něho pádící, přepjata jest předlouhým mostem dřevěným, velice důmyslně a nákladně zbudovaným, jejž za posledního do Čech nájezdu kurfirsta saského Jan Melichar Sualbachius (Schwalbach), když vyvrátiv z veliké části domy na předměstí Litoměřickém, před nepřítelem blížícím se dne 6. června (roku 1632.) z místa couval, skoro všecek ohněm zničil, na veliké nepohodlí měšťanův a obyvatelův okolních. V témž Labi, pozemky Litoměřické oblévajícím, za měsícův jarních u velikém množství loví se ouhoři a lososi mnohem lepší a chutnější než jinde, za letních pak též

---

[8]) Abraham Hossmann Lužičan. (Abr. Hossmann (Cnemiander) velmi pilný spisovatel (dějepisec i básník) za Rudolfa II., Matyáše i Ferdinanda II., psal mnoho též o věcech rakouských, ale spisy jeho nemají mnoho ceny, poněvadž často více měl zření k výdělku, než k pravdě. Překlad.)

*) Socha ta, o níž ve vydání prvním nečiní se zmínka, dosud tam stojí na rohu bývalé radnice, nynějšího soudu krajského.

jeseteři velicí. V čas vínobraní mnohem příjemnější, než jinde, upravuje se zde mošt, taktéž žufeň z hořčice setřené i nového vína svařeného. Měšťané zdejší, chtějíce uctiti hosti a přátele, vínem tak plýtvali, pokrmův ale tak nedbale podávali, že proto vůbec zasloužili si pověsti úštěpkem dvojím; říkáť se totiž, že lidé od Litoměřičanův nápojem skoro se utápějí, hladem pak umořují; rovněž prý šťastným buď, komu se Žatečtí nevysmáli, Lounšti nenatloukli a Litoměřičtí neublížili nemírným připíjením vína. Náboženství, snešením obecným přijatého, Litoměřice přidržovaly se houževnatě; neboť jako kdysi od víry papeženské k evangelické, tak nejnověji od evangelické k papeženské přeobtížně dali se převésti. Když totiž po smrti krále Vácslava IV. obyvatelé země české přičiněním nástupcův Husových sem tam zavrhovali ustanovení papeže římského i město toto znamenalo, že totéž vzmáhá se v nitru jeho, tu měšťany, nesouhlasící s náboženstvím většiny, v Labi volilo utopiti, nedbajíc ani pokrevenství (r. 1418), nežli svoliti k jakési změně způsobu služeb božích.*) Rovněž i, když císařem Ferdinandem II. před nedávnem nařízená změna bohoslužby (r. 1626.) zuřila, i nezbývalo cesty, kterak zniknouti přesily, více než pět set hlav obyvatelstva jeho ustupujíc osudu, volilo spíše podstoupiti pokutu a opustiti vlasť,**) než odpřisíci se, co za pravdu uznáváno. jakéžto vytrvalosti příkladu mimo jedinou Prahu nedalo jiné město v Čechách. Důchody obecné města tohoto, u porovnání s potřebným nákladem obecným, ovšem skrovny jsou, avšak štědrosť panovníkův dobrých časem jim napomáhala. Rovněž i území, uznávající právomocnosť jeho, jest velmi těsné; jestiť odevšad sevřeno statky klášterními a panskými. Za starodávna užívalo práva saského i slynulo soudní stolicí kmetskou tak, že městečka okolní, ano až i některá města královská po dlouhý čas proti nálezům soudcův domácích dovolávala se výroku jejího, kterážto přednosť nedávno (r. 1610.) snešením sněmovním byla mu odňata. Narodili se tu mužové učení Matyáš Vicen, Jan Jelínek, Jindřich Mráz, Ondřej Lucinus, Ondřej Mitisko, bratří Heniochové Václav a Zikmund, vesměs mistři umění svobodných, taktéž Daniel Štyrskolský, lékařství doktor.***)

---

*) Stránský dotýká se tu známého „příběhu Litoměřického", kterak totiž purkmistr Píchl, aby zalíbil se králi Zikmundovi, měšťanův sedmnáct (dle jiných prý až dvaceť čtyry), poněvadž lnuli k husitství, do vězení zavříti, zmučiti a konečně do Labe uvrci kázal, kdež všickni bídně zhynuli; mezi nimi byl i ženich jediné dcery jeho, kteráž nemohši při otci vyprositi proň milosti, vskočila za ním do řeky a objavši jej, s ním zahynula (30. května r. 1420.).

**) Že tím národu svému neprospěli, nýbrž velice uškodili, nepřišlo jim na mysl. Ostatně pochybnosti není, že ubozí vystěhovalci nenadáli se, že navždy prázdni budou vlasti, nýbrž že, jako i Stránský sám, až do míru vestfalského kojili se jistou nadějí návratu brzského.

***) Vicenus Matyáš učení Pražského bakalář, Vitobořského pak mistr r. 1556., ředitel školy Menšího Města Pr. vedle toho básník lat., jehož dvě básně větší vytištěny jsou ve sbírce nadepsané „Farrago atd. Ondřej Lu-

Dvě míle odsud na severní severovýchod jest *Oustí*, město v údolí těsném od bratří Rušivada a Lahobora zbudované. Velikosti jest prostřední, avšak polohou nepříteli ve psí dáno, ani zdmi svými nepříliš jest zabezpečeno. Někteří tvrdí, že jmeno jeho povstalo ze slova našeho „*haussti*" i jiní však pravděpodobněji tvoří je ze slova „*usta*"; neboť, jak již řečeno, položeno jest v údolí těsném, jímžto řeka Labe vodstvo své úžlabinou, jakoby jícnem nějakým, do Míšně vyvrhovati začíná; tudíž dle zdání mého nenejapně mohlo by slouti Ostia,*) Času nynějšího celníci obyčejně s velkou drzostí vybírají tam přívozné královské, jež druhdy obchodníci, jakékoli zboží po lodích vezoucí, na hranicích platívali. Víno, jež daří se tuto na skalách předměstských, tudíž *Podskalske* sluje, co do ušlechtilosti žádnému jinému v celé vlasti naší neustupuje, aniž snad jest druhé místo nad Labem, kdež by lovení okatic bylo vydatnější. Obyvatelův zdejších již velmi málo umí řeč naši domácí, a to z žádné jiné příčiny podstatnější, nežli z té, z níž, jak jsme pravili, Most stejnou pokažeností postonová. Kdysi v sousedství jeho u vsi Předlice dne 16. června (r. 1426.) bojováno v bitvě, u nás velmi památné, kdež pod korouhvemi markrabí Bedřicha i Kateřiny[1]) choti jeho, mnoho tisíc Míšňanův zahynulo, město pak samo, byvši dobyto a vydrancováno, potom po celé tříletí opuštěno zůstávalo. Bojiště dosud sluje „*na Behánj*" na památku události sloupem jsouc poznamenáno.**) V náhradu za nákladnou tuto pomoc, císaři Zikmundovi proti Husitům poskytnutou, markrabí Bedřich s pominutím nejbližšího potomstva zesnulého kurfirsta saského Alberta, od téhož císaře (r. 1423.) kurfirstskou čepici dostal i na dědice své přenesl. Císaři Ferdinandovi I. město Oustí nad jiné bylo milé z též příčiny, co Plzeň a Budějovice.***) Také šlechta, bydlící v hornatině tamější, kdykoli před soudem smírčím rozřešovati neb mířiti bylo vzniklý spor nějaký, až dosud vybírávala si místo toto, jakožto nad jiné k sjezdům příhodnější.

---

cinus Helikoniades z Helikonic (!) (dle Rybičky v Sl. Nauč. narozen v Táboře okolo r. 1525.), bakalář učení Pražského, žil dlouhý čas v Bechyňsku, bezpochyby jako správce duchovní na statcích pánův z Hradce. Skládal verše lat. a kromě toho jazykem českým vydal několik spisův obsahu poučného. — Ondřej Mitysko, mistr učení Pražského, kdež i vyučoval mathematice a hvězdářství; po několik let vydával minuci a kalendáře z učení Pražského. Zemřel r. 1601. — Zikmund Heniochus (Henich), mistr učení Pražského, byl okolo r. 1577. rektorem škol Litoměřických.

*) Pro samou učenosť nepochopováno tehdáž pravdy zřejmé, totižto že jméno pochází od ústí skutečného (neboť do Labe vlévá se tam Bělá říčka).

[1]) Děj. lantkrab. Durynsk. hl. 162.

**) Sloupu toho tam nyní již není; všeobecně však má se za to, že místo jeho jako pomníku vítězství onoho zastupuje starý kostelíček hřbitovní nedaleko vsi v polích stojící.

***) Že totiž v čas vojny Šmalkaldské neúčastnilo se odporu stavův českých (zvláště pak stavu městského) proti králi (r: 1546.—7.).

Z Litoměřic k jihovýchodu cestujícím na čtvrté míli naskytuje se *Mělník*, město, jež při stoku Labe a Vltavy na příkrém pahorku nevědět kým z rodu vladaře Bše před dobou Hostivita knížete založeno, potom pak od Slavibora, sv. Ludmily otce, zdmi obehnáno a okrášleno bylo (r. 877.). Jmeno dáno mu jest po mletí nebo po mlynářích; neboť *meli* znamená totéž co latinské molo, *Melnjk* pak tolik, co mlynář anebo místo, kdež jsou mlýny. Město sice jest malé, avšak zbudováno na místě velepříjemném i na odrážení sil nepřátelských příhodném, pijákům a labužníkům doporučujíc se lahodností vína červeného. Náležíť do počtu královských měst věnných. Zde (neboť jest tu hrad zdmi obehnaný) po smrti panovníkův, manželův svých, život trávily netoliko rozmanité kněžny a královny, nýbrž zvláště vdovy Barbora po císaři Zikmundovi a Johanka po králi Jiřím. Ze strany severní oblévá je maličká říčka Bšovka, dosud zachovající jmeno po Bši svrchu řečeném, nyní ale slovem již dávno pokaženým *Ssobka* jmenovaná, jež dosud žene několik kol vodních. Polnosti městské jsou písčité, avšak nikoli neúrodné. Výsad svých, jakož i svobody s městy královskými stejné již od pradávných časův požívalo i též uhájilo proti zlomyslným oukladům purkrabí mnohých.

XIV. Zbývá nám ještě kraj, jehož strana západní dotýká se Litoměřicka, severní Slezska, východní Hradecka, jižní Kouřimska, i jemuž lid po městě Boleslavi říká *Boleslawsko*; jest dosti rozsáhlý, úrodný a lidnatý. Úrody jeho oučastní se netoliko Lužice, nýbrž i Slezsko. Statky královskými v něm jsou Benátky, Lysá i panství Brandýského zalabská část nemalá s rozkošným Opočnem a Hlavencem. Benátky (čili Venetia nostra) jsou zámek po pravé straně řeky Jizery na vrchu příkrém s městečkem nepatrným, teprv za doby naší pánům z Donína byly odkoupeny a komoře královské přivtěleny. Lysá (čili Mons Calvus) taktéž jest zámek s městečkem, shlížející s výšiny na níže položený ohromný les královský. Důchody obou zvláště pocházejí z rybníkův, jež tam vyskytují se v počtu velikém a vynikají množstvím kaprův velice chutných.*) Klášterův v kraji tom za doby naší není, lež by snad někdo jmenem kláštera přezvati zamýšlel v Staré Boleslavi nacházející se, kdysi hrobem sv. Václava proslulý chrám sv. Kozmy a Damiána čili (jak jiní tomu chtějí) Cyrilla a Methoděje,**) jakož i novou, v několika letech (r. 1613. a sled.) pečí nesmyslnou nejnákladněji a nejnádherněji vystavenou svatyni P. Marie, kterouž asi od třiceti let z příčiny nejisté, čili vlastně pověrečné začaly navštěvovati pouti výroční. Chrám ten totiž po nějaký čas u některých požíval slávy a pocty

*) Nyní ovšem jinak to vypadá i s lesy i rybníky obou panství těch, z komory královské dávno odprodaných.

**) Rozuměj chrám kollegiátní, jejž Břetislav I. založil a bohatě nadal r. 1046., vyhovuje tím pokutě, z Říma mu uložené za vydrancování kostelův polských.

pro obraz nové jakés, jakoby[2]) Pessinuntské bohyně,*) jejž ale za poslední výpravy kurfirsta saského do Čech (r. 1631) jakýsi plukovník jména znamenitého z místa sňal i jako strašidlo liché s sebou odnesl.**) Města královská v kraji tom jsou dvě, Nymburk a Boleslav.

Nymburk jest město v rovině rozsáhlé na místě k odrážení nájezdův nepřátelských velmi příhodném od jakéhos velmože Vicemila mezi stokem Labe a Mrliny zbudované a náležitě opevněné zdí cihlovou a dvojím hlubokým příkopem, řece za koryto sloužícím. Jakýsi Vicemil po jménu svém chtěl je nazývati Vicemilovem; avšak lid domácí volil přezděti mu Sviním Brodem po brodišti, jehož svině divoké, v něm si libující, jen s těží zanechaly, bojíce se lidu při stavbě. Teprv po dlouhém čase od cizincův z Němec slovem cizím dostalo jmeno Nymburk. Král Vácslav II. měl je ve zvláštní milosti i netoliko rozšířil, nýbrž také výsadami ozdobil, ba on první dal je vřaditi mezi města královská. Nad jiné vyznamenává se množstvím a šťavnatostí dobré zeleniny všeho druhu i vařiva. Zdálo se, že město toto vojsku saskému za posledního do Čech nájezdu (r. 1632) položilo hráz, pročež je Sasové nemohouc mocí ho dobýti, ohněm umělým, ze strojův metaným, všecko i s mostem přes Labe v popel obrátili, od té doby však v Čechách již nic znamenitého nedokázali. Pijáci vyhlášení nikde zajisté nepožívají pověsti tak špatné, jako v Nymburce. Zde totiž přečasto vedou si výtržně a číše jedni druhým do tváří vyprázdnivše, na hlavy házejí; odtud přísloví žertuje: „*Przipjmt po Nymburskie.*" ***)

Tři míle odtud na sever vzdáleno jest město Boleslav, nikoli však tatáž, o níž svrchu zmínili jsme se, nýbrž jiná, po níž celý kraj byl pojmenován. Tamtu, Starou, nad Labem (jak líbí se některým) v samém prý středu celých Čech založil kníže Vratislav (r. 915.) a zvelebil Boleslav Ukrutný (r. 937.), tuto pak, Mladá řečenou, Boleslav mladší, čili, jak potom říkalo se mu častěji, Dobro-

---

[2]) Herodian. lib. hist. 1. (Herodian, dějepisec Aleksandrinský stol. 3. po Kr., sepsal jazykem řeckým dějiny císařův římských od Antonina až do Maksima. Překl.)

*) Pessinus město v Gallatii (krajině Asie Menší) hlavní sídlo ctění bohyně Kybele, jejížto obraz s nebes prý seslaný choval se tam. Odtud Kybele nazývala se často bohyní Pessinuntskou. Stránský v poznámce této, (kteréž není ve vydání prvním) více, než jinde, volnou pouští uzdu zášti svému proti náboženství katolickému i obzvláště proti ctění obrazů svatých. V chrámě Staroboslavském totiž r. 1617. cís. a kr. Matyášem nádherně zbudovaném, ctil se již tehdáž obraz P. Marie. Kam čelí narážka na obraz Kybelin v Pessinuntě, nepotřebuje výkladu.

**) Plukovník saský baron Vavřinec Hofkirchen obraz P. Marie, 14. února r. 1632. z chrámu Staroboleslavského odnesl a všelijak jej zneuctiv rouháním, do Sas odvezl. Ferdinand II. r. 1635. vykoupil jej za drahý peníz, načež r. 1638. u přítomnosti samého Ferdinanda III. v slavném průvodu navrácen byl na místo původní.

***) Tak psáno po česku u Stránského, pročež nedovolili jsme si změny.

tivý čilý Pobožný, prý založil (r. 973.) na pahorku řečeném *Hrobka*, kteréžto slovo znamená latinské sepulcretum. Za paměti předkův našich město toto bývalo na panství pánův z Michalovic, z Cimburka, konečně Krajířův, potom větve Hasištejnské z Lobkovic, od jichž posledního Bohuslava Jáchyma za pacholetství mého (r. 1595) za veliký peníz koupilo si svobodu ouplnou a laskavostí císaře a krále Rudolfa dosáhlo místa mezi městy královskými (r. 1600.)*) Zboží, smrtí uprázdněného, jemuž říká se odúmrť, město jest dědicem samotným; na krále pak z něho nic nespadá. Hrad, kterýž v městě jest, mnohem později a teprv po vyplacení okolo dvou tisíc tolarův vdově po panu Hasištejnském, Alžběte Valdštejnovně, dostal se v moc města (r. 1614.). Řeka Jizera oblévá stranu města severozápadní a stroji vodními neboli čerpadly vodu do vnitř města vysýlá.**) Oudolí pod městem svlažuje potok Klenice, jenž tam hned s Jízerou se mísí. Zbožností, jakož i štědrostí Krajířův, tehdáž ve stavu panském předních ochrancův bohoslužby vytříbenější, již dříve bylo tam zřízeno a příspěvky od příznivcův snešenými (v letech 1500., 1511. a 1544.) znenáhla znamenitě rozšířeno sídlo čili příbytek, aby při něm chovali se učitelé náboženství očistěného, mládež pak vzdělávala se v pobožnosti a vědách, kterýžto ústav, také chrámem zvelebený, Karmelem přezvati zlíbilo se předkům našim. Karmel tento však, jako i ostatní téhož učení chrámy, jimž u nás říkalo se *Zbory*, záštím Vatinianským***) povždy pronásledovali jaloví Husité, rovněž i papeženští horlivci v Čechách, a Pikhartův brlohem a dílnou jej nazývajíce, urputně naň sápali se přísnými zápovědmi králov-

---

*) Pánové z Michalovic, větev rodu Markvarticův erbu „lev", kteříž vládli statky přerozsáhlými zvláště v Boleslavsku, po meči vymřeli r. 1468. nejv. komorníkem Hendrychem, jehožto dcerou Magdalenou, provdanou za Jana čili Jaroše Tovačovského z Cimburka, bratra slavného Ctibora, Ml. Boleslav dostala se rodu pánův z Cimburka, kterýžto rod však také po meči vymřel již r. 1502. Adamem, synem Jana (Jaroše) z druhé manželky Johanky Krajířovny; paní tato po druhé ovdověvši po nejv. kancléři Janovi z Šelemberka, dědicem učinila bratra Kunráta Krajíře z Krajku, jenž účastnil se volení Ferdinanda I. za krále českého r. 1526. Synovi jeho Arnoštovi, přednímu příznivci Jednoty bratří českých, jimž v Boleslavi již dříve přáli páni z Cimburka, pro účastenství v odporu stavův r. 1547. panství Brandýsské pokutou bylo odňato, po jeho pak smrti (1555.) syn Adam držel statky (Boleslav atd.), statky ty po vdově jeho, paní Martě z Veselic, ovšem, že o tom všelicos se mluvilo, zdědil nejv. hofmistr pan Jiří Popel z Lobkovic, známý tragickým osudem svým. Pan Jiří, nejhorlivějším jsa katolíkem, znechutiv si arcisídlo bratří českých, Ml. Boleslav, vyměnil ty statky své za Chomútov, a j. s panem Bohusl. Jách. Hasičtejnským z Lobkovic.

**) Místo dvou vět následujících čteme ve vydání prvním: „Hrad jest v městě tom, jenž bývalé moci nad ním dosud nezapomněl, neboť jakmile za pány dostal hraběte Hohenlohe i před nedávnem Pappenheima, pýcha hejtmanův přečasto hnětla město."

***) P. Vatinius, Říman, Caesarův stoupenec horlivý, jejž z řeči Cicerona známe jako člověka zlého i poštívače svařlivého.

skými, jichž pomluvami vymohli u Vladislava (r. 1508,)*) Ferdinanda I. (r. 1547.), Maksimiliána (r. 1568. a r. 1575.) i Rudolfa (r. 1602.). I skutečně několikráte u velikém nacházel se nebezpečenství a jen málo jich v něm přebývalo mezi nadějí a strachem, konečně po vyhlášení zápovědi Rudolfovy dočista zavřen a zapečetěn byl. Nikdy však nebyl tížeji sevřen a ve psí dán, než vnově od služebníkův reformace Ferdinandovské. Za bouří vojenských dosud doutnajících město toto (r. 1631.), aby Sasům, obsaditi je zamýšlejícím, nemohlo prospěti, z čista jasna od lehké jízdy císařské vydrancováno a ohněm opět a opět vmetaným bídně splakalo nad svým spustošením. Také šlechta v kraji tomto mnoho má statkův, mnoho hradův, zámkův, městeček, dvorův; takové jsou Ronov, Rožďalovice, Dětěnice, Dobrovice, Brodce, Hrušov, Stranov, Bezno, Niměřice, Košátky, Libeň, Vidim, Houska, Bezděz, Kosmonosy, Zvířetice, Kosť, Trosky (Panna a Baba)**), Skály,***) Semily, Valdštejn, Rohozec, Svijany, Hradiště Mnichovo s městečkem, Zásadka, Dokzy, Kuřívody, Zákupy, Vartemberk, Dub, Vysoké, kdež často pasák za kravou hází kamenem, než ona drahocennějším,†) Liberec, Grabštejn a Fridlant dílem zámky, dílem hrady, konečně městečka jako Bakov, Mšeno, Bělá, zdí obehnaná, jež původ i jmeno své vzala od vnučky Kroka mladšího, Turnov, Sobotka, Mimoň, Jablonné a jiných na počet nemálo.

XVII. Až sem a dosud prodleli jsme u vypisování krajův země české, kteréž hned od samého prvopočátku národa našeho žily pod touž vrchností nejvyšší, v témž jazyce, v týchž zákonech, zvyklostech a řádech; již pak nyní přistupujeme k vypsání ostatních tří, ježto, ačkoli již dávno z práva manského svazkem nerozlučným srostly s korunou českou, předce nebývají ani na sněmích českých, jako ostatní obyvatelé zemští, ani při poradách o věcech obecných. Přes to přese všecko i povždy mívaly i až posud zachovaly si jisté zvláštní své svobody, zřízení, zákony a zvyklosti. Rovněž znechtělo se jim společného s námi užívati jazyka; jsouť pak to hrabství Kladské, krajina Hebská††) a okres Loketský. Šlechta krajin těchto skoro všecka jest stavu rytířského, jen velmi málo jich stavu panského, kteříž tu již ode dávna začali míti statky. Jsouť pak

*) Palacký má r. 1507.

**) Nejvyšší dosud jakž takž zachované části již dávno zbořeného hradu Trosky, totižto na dvou skalách čedičových spočívající bašty či věže slují nižší (přístupnější) Babou, vyšší pak, téměř nepřístupna, Pannou.

***) Totiž Hrubá i Malá.

†) V okolí Turnova, zvláště na hoře Kozákově druhdy mnohem hojněji, než dosud, vyskytovaly se kameny vzácné, odkud povstalo přísloví, výše odtčené.

††) Stránský všude píše Heb (nikoli Cheb), čeho i v překladě šetřiti, považovali jsme za povinnosť. Také u Pavla Skály téměř vždy čteme Heb, ve Hbě atd.

všichni many panovníkův českých, ačkoli statky některých za paměti otcův našich z manských staly se zpupnými.

XVIII. Hrabství Kladské, jež pojmenováno jest po Kladště, městě krajiny této nejpřednějším a pevnosti velmi silné, obklíčeno jest na sever a na východ Slezskem, na jih jistým cípem Moravy a (jakož i na západ) krajem Hradeckým. Bývalo druhdy v rukou to Polákův, to Čechův,[3]) až smlouvou, v niž král Otakar s knížetem Jindřichem (r. 1280.)*) vešel, srostlo s panstvím bývalých knížat Minsterberských čili Sambických, konečně však král Jan odkoupiv je knížeti Boleslavovi (r. 1322.) na věčné časy spojil s královstvím českým; předce však po pětiletí (r. 1327.) dle smlouvy postoupeno jest v užívání doživotné knížeti Vratislavskému Jindřichovi VI. Za plápolajících bouří husitských dostalo se v držení pánů rodu Poděbradského, kteříž pak po dlouhém čase povýšeni jsou na knížata Minsterberská; v držení jich napotom zůstávalo skoro úplných osmdesát let, až konečně bratří Vojtěch, Karel a Jiří (v letech 1500. a 1502.) prodali je hraběti Oldřichovi z Hardeku, když tento nedávno před tím obvyklou vykonav u nás přísahu věrnosti králi a zemi, přijat byl mezi obyvatele zemské. Z rukou Hardeckých hrabství postoupeno jest panu Janovi z Pernštejna, jenž v zástavu je dal arcibiskupovi Solnohradskému Arnoštovi, knížeti bavorskému (r. 1547.). Po smrti Arnoštově Albert, kníže bavorský, domníval se míti právo po příbuzném nastoupiti v užívání kraje; avšak, poněvadž zákony zemské nepřipouštěly, aby měl místo mezi obyvateli království českého (neboť jinak věci měly se s Arnoštem, osobou duchovní, a jinak s Albertem, knížetem světským), tudíž stavové o sněmě (r. 1567.) žádali na králi Maksimiliánu, aby zástavní zboží to od Bavoráka buď sám vyplatil, anebo některému z panstva dovolil, aby vyplativ je, napotom ho užíval. Avšak věc tato a snešení sněmovní teprv po dvanácti let, již za panování Rudolfa, došly vyřízení, když peněžní snůškou stavův hrabství to (r. 1597.) zbaveno byvši břemene dluhu, snešením sněmu obecného přiřčeno jest králům v užívání, s tím však ustanovením, aby napotom již nikdy nesmělo býti ani prodáno, ani zastaveno, ani směněno, ani komu v užívání postoupeno, ani jakýmkoli jiným způsobem odcizeno. Již pak nyní jest v držení krále pod správou hejtmanův, obyčejně stavu panského.**)

Jak již pravili jsme, hlavním městem jest tu *Kladsko* (německý Glatz) s hradem, na pahorku v místě příhodném na odrážení nepřátel vystaveným a pečí lidskou náležitě opevněným. Z pravé strany oblévá jej řeka Nisa, přes niž z města vede most kamenný.

[3]) Kron. Hájkova při ll. 1074. a 1278. — Kromera Děj. Pol. kn. 9.

*) Tato Stránskému patrně vloudila se chybička; neboť r. 1280. krále Otakara již nebylo.

**) Že hrabství Kladské, jako i téměř celé Slezsko, mírem Vratislavským (11. června r. 1742.) postoupeno bylo králi pruskému Bedřichovi II. vůbec známo.

O zakladateli města toho mlčí spisovatelé naši, jakož i polští: avšak nemálo u nich máme stop prastarého původu jeho. Podobá se však pravdě, že jmeno bylo mu dáno buď po slovu našem *kladu* (latinsky pono), anebo *Kláda* (latinsky tignum) i město tudíž *Kladsko* řečeno, jakoby místo, kdež skládá se mnoho klad. Od knížete Soběslava, když s Poláky proti bratrovi svému, Vladislavovi, válčil (r. 1114.), téměř všecko ohněm bylo zničeno, avšak po patnácti let stkvěleji, než před tím, obnoveno. Klášter, jejžto tuto Arnošt, první náš arcibiskup, kanovníkům řehole sv. Augustina zřídil a P. Marii posvětil, před nedávnem (r. 1597.) zaujali lidé sekty nové, tovaryšové jesuitův, kteříž jakmile do krajiny této vkročili, nemohla si ona oddechnouti od samých nepokojův; za válečných ruchův českých, ještě dosud neutišených, pevnost zdejší stateční hraběte Františka z Thurnu*) skoro celé dvouletí po porážce Pražské udržela se ve věrnosti králi Bedřichovi a ubránila se Ferdinandovým, až konečně pro nedostatek potravy dne 26. října (r. 1622.) vzdala se obléhajícím za výjmínkami snesitelnými. Za nedlouho potom bleskem byvši porouchána, brzy opět ze zřícenin povznesla se nákladem stavův českých. Hrady a městečka v hrabství tomto jsou Chelnava, Levín, Homole, hrad sice již ve zříceninách, avšak znamenitý pro výnosné pozemky králův českých, Dušníky, (Reinerz) Rychnov, Hrádek (Wünschelburg), Reichenštejn, Nová Ruda, Landek, teplicemi znamenitý, Bystřice (Habelschwert), Meziboř, Schönfeld i jsou-li ještě jiné jakés.

XIX. Země čili krajinka Hebská (lat. provincia Hebana čili, jak jí říkají jiní, Oegrana) souvisí s Čechami, a sice na západní jich straně, a tu zejmena stýká se s krajem Luckým čili Žateckým stranou svou severovýchodní, kdežto jihovýchodní přihlíží k Plzeňskému; z jihu dotýká se hranic Falcka Bavorského, na západ *Plyjsenska* čili Fojtlandu, na sever konečně dílem Fojtlandu, dílem krajiny Loketské. Jest to krajinka, kteráž oplývá zahradami nejpříjemnějšími a rozmanitými druhy jablek i ovoce. Prostředkem ji prorývá a zavlažuje z chlumův Smrčin prýštící se řeka, kterouž Němci, latinsky píšíce, nazývají Oegra, my pak po teplejší vodě její Ohře. Knížeti bavorskému Jindřichovi (r. 1193.) vyrval ji a právem válečným ponejprv**) zemi naší získal kníže Přemysl Otakar. O něco později***) Děpolt, markrabí Vohburské a hrabě Koubský, přivlastnil si ji a odkázal dceři své Adelhajdě. Byvši pak prodána

*) T. j. syna hraběte Hendrycha Matyáše z Thurnu, hlavního podžehače povstání českých stavův evangelických r. 1618.

**) Hebsko zajisté původně náleželo k zemi české, teprv, jak se zdá, při zakládání biskupství Pražského (r. 973.) dostalo se biskupství Řezenskému jako v náhradu.

***) O něco „dříve" mělo by státi, neboť Adelhajda Vohburská manželovi svému, potomnímu císaři Bedřichovi I., Hebsko přinesla věnem r. 1149.

od Adelhajdy císaři Bedřichovi I., konečně štědrostí vnuka jeho navrácena jest bývalému majiteli Přemyslu Otakarovi, tehdáž již králi českému (r. 1212.). Pobyvši opět nějaký čas v moci Čechův, od ctižádostivého i po rozmnožení statkův rodinných nemírně dychtícího[4]) panovníka Rudolfa Habsburského, když dostal se na císařství, Otakarovi II. oukladv Sinonskými*) byla vyrvána, avšak po devěti let jmenem věna (r. 1285.) navrácena Vácslavovi II., synovi a nástupci otce svého královského, v bitvě na poli Moravském zabitého. Když pak, nevím, jakýmto právem,**) opět dostala se do rukou knížat Bavorských, Ludvík císař jmena toho IV. s přivolením kurfirstův (r. 1322.) dal[5]) ji v držení Janovi, králi českému, za pomoc proti Bedřichovi rakouskému statečně poskytnutou, jakož i v náhradu za náklad válečný, jenž dosahoval do dvaceti tisíc, aneb, věříme-li Münsterovi, se svědectvím kurfirstův souhlasícímu, až i do čtyryceti tisíc hřiven stříbra čistého. Dostalať pak krajinka ta jméno své po předním městě tamějším, jenž v jazyku našem po záhybu slove *Heb*, v německém pak po řece mimotekoucí Eger. Město toto Heb ze strany jižní oblévané přivlažlými vodami řeky Ohře, všecko jest čisté a úpravné a mimo jiné požívá pověsti chvalné též blízkou kyselkou,***) jakož i výtečným nápojem z medu připravovaným, jemuž my „*picy med*“ říkáme. Proslulo také několikem pamětihodných sjezdův císařův a knížat s králi českými (v letech 1208., 1318., 1461.)†) Císař Ludvík Bavor ozdobil je výsadami a svobodami hojnými. Obyvatelé jeho milovni jsou i ctností všech i zvláště věd humanitních. Kdy bylo založeno, nevím najisto. Slavnější hrady a městečka v krajině té jsou Vejda, Parkštejn,††) Karlswalde;[6]) Kynžwart, Falkenov (Sokolov),†††) Libenštejn, Nechanice a některá jiná, mezi

[4]) Kron, Kolmarsk. d. 2. (Kolmar město v Alsasku. Kronika dotčená spisovatele neznámého, obsahující vlastně jen šest let 1292. — 98. — vytištěna jest nově ve sbírce Pertzově XVII. Překlad.)

*) Sinon, Řek příbuzný Odyssea i jako on potutelný, kterýž úmyslně zohyzdiv se na těle, i že mu to učinil Odysseus, předstíraje, obalamutil Trojské, že zbořivše bránu, do města svého vtáhli pověstného koně dřevěného, z něhož pak v noci pomocí Sinonovou vylezli skrytí tam bojovníci řečtí, kteříž ostatním soubojovníkům svým pomohli do města nešťastného.

**) Vácslav III. zbabělec postoupil ji Albrechtovi, králi německému roku 1305.

[5]) Kron. Zbraslavsk. a Hájek.

***) Vyrozumívají se tím bez pochyby zřídla nynějších Lázní Františkových.

†) Sjeli se tu s králi našimi německý král Filip Švábský s Přemyslem Otakarem I., s Janem Lucemburským císař Ludvík Bavor., s Jiřím Poděbradským několik knížat německých.

††) Vejda (Waid) i Parkštejn nyní jsou v Bavořích (ve Falcku Horním).

[6]) Cís. Karla IV. přiv. r. 1360.

†††) Falkenov uvádí se také v následující krajině (Loketské), kamž náleželo, nikoliv do Chebské, jak Stránský tuto uvádí omylem.

nimi jest Chlum, klášter P. Marie, známý poutmi, co rok v měsíci září odbývanými.

XX. Krajina Loketská, kteréž jediné tuto zbývá nám ještě vypsání, územím svým dotýká se na východ kraje Luckého, na jih dílem Luckého, dílem Hebského, na západ pak a na sever Fojtlandu. V jazyku našem slove *Loketsko* po předním městě *Lokti.* Němci říkají mu Ellbogen. Krajina ta již za starodávna, ano, jak se zdá, již za knížete Vojena, netoliko byla v moci panovníkův českých,[7]) nýbrž také lidem národa našeho obývána, kterýž tomu rozuměl, že hornaté krajiny této, na odrážení nájezdův loupežnických z Norika a z Míšně příhodná, nelze ponechati v zanedbání, nerci-li pak na velikou škodu domácích ve psí dáti, aby ji nepřítel osadil. Za krále Jana byla v užívání královny Elišky,[8]) kteráž s dětmi svými nezřídka pro zotavení tu přebývala. Císař Zikmund[9]) udělil ji místokancléři svému a hejtmanovi Hebskému, Kašparovi Šlickovi, jehožto potomci měli ji v držení ještě za paměti dědův našich.*) Důchody komory královské pocházejí zde nejvíce z dolův stříbrných, jichž za výtečné sluší pokládati zvláště ty, kteréž u městečka Jáchymova byly odkryty na začátku panování krále Ludvíka (r. 1516.). Městečkem tímto a vesnicemi tamějšími císař a král Maksimilián (r. 1576.) majetek králův českých za odcizená od něho panství Rabštejnské a Točnické rozmnožil.

Samo město *Loket* (lat. Loctum čili Cubitum) spolu s hradem na skále příkré jako na pahorku vyšším v místě nepřístupném položeno jest, i ani ne tak přičiněním lidským, jako spíše přírodou proti moci nepřátel náležitě opevněno, že skoro povždy jmíno bylo nedybytným. Odevšad obkličují je vrchy příkré a srázné, z jichž středu skála jedna vznáší se jako podnož města. Řeka Ohře, pod vrchem sevřená v korytě, jakoby v příkopě hlubokém a širokém, bystrým proudem mezi rozervanými srázy vrchův pádíc, město z leva oblévá i na protější straně vrchu úhel tvoří, odkud jakoby z jícnu nějakého se vyřícujíc, tůňovitou je obchází oklikou a takměř objímajíc loktem (odkud též pochází jméno jeho) obkličuje i odděluje od vrchův strany pravé. Blízký vrch z leva, jenž souvisí se základní skalou města, po jistých podlouhlých, jakoby soutěžkách až ku skále zasahajících, k městu otvírá přístup a sice tak uzounký a kratičký, že kdo tamtudy po voze jedou, města nijak nemohou minouti. Jediná jest tu brána a v úhlu přeostrém, kudy se vjíždí. Kdykoli kdo až k ní sjede, poněvadž cesty pro sráznost a neschůdnost se sbíhají, chtěj nechtěj do města zajeti musí. Chce-li pak dále jeti, dlouhou ulicí až na náměstí zajeti a tam obrátiv s vozem, kudy přijel, vyjeti

[7]) Sněm. r. 1615.
[8]) Kron. Zbraslav.
[9]) Goldast. tom. Const. III. Silvius Děj. č.
*) Za Ferdinanda I. to přestalo.

musí. Dostav se dále pod vrchem protějším na rozcestí, obrátí se vojem na některou z obou stran a tak teprv, kam směřoval, odjíždí. Ve vojně, kterouž císař Ferdinand nedávno na Čechy dorážel, město toto, od vůdcův jeho těžce jsouc obléháno, do tísní převelikých bylo uvrženo, když pak neobjevovala se nižádná naděje pomoci a již nedostávalo se prachu střelného, dne 7. května (r. 1621.) vzdáti se muselo. Jest v okresu jeho mnoho hradův a městeček, kteréž v držení jsou šlechty, manskými právy králům českým podrobené, jako jsou *Wary* čili Vary Karlovy, proslulé vřídly vody prudce horké, taktéž Ostrov a Hroznětín městečka. K těmto druží se Stein, Kynšperk, Neydek, Falknov, Hartenberg, Schönbach, Kagern, Štampach, Kloben, Sedlec (Cetlicium), Přemluvice, Schanz, Deysa, Polom, Dalvice, Teleč, Otnovice, Luky, Radešovice, Hřivinov (Machovicium), Verušičky, Krupá, Kopačov a ostatní hrady, zámky, městečka i vsi.

Hlava III.

O státě českém.

I. Déle, než mysleli jsme, u vypisování krajův země české pozdrželi a proti oumyslu vytknutému rozepsali jsme se snad obšírněji; již pak nyní záhodno připomenouti cosi o vší obci obyvatelstva jejího. Zamodrchaná zajisté a těžkáť jest otázka tato, kdež je spor o to, je-li země česká říši německé zavázána čili podrobena jakýmis zákony, jak říká se, manskými, čili nic. Přemnoho jest takových, kteříž ji dělají lénem říše německé, panovníky pak naše many neboli lenníky císařův. Jsouť zase někteří, jižto zastávají, že

— nullum caput ista super se
Aspicit, excepto coelorum rege potestas,*)

a kteříž tedy panovníkům německým žádného na ně práva nedopouštějí a tvrdí, že panovníci čeští vlády nad národem, jak praví, svobodným toliko z milosti boží a z pouhé vůle lidu ujímají se a ji řídí. Mnohým, kdož takto hádají se, totéž děje se, co přiházívá se ptákům družným, že toho, jenž napřed letí, ostatní jako vůdce nohami okřídlenými následují, a totéž, co jak poznamenal Justinus Martyr[1]) přiházelo se prvním filosofům, že totižto *Συνέβη τοῖς πρώτοις ἀψαμένοις τῆς παιδείας ταύτης, καὶ διὰ τοῦτο ἐνδόξοις γενομένοις ἀκολουθῆσαν τοὺς ἔπετα, μηδὲν ἐξετάσαντας ἀληθείας περὶ*, t. j. za těmi, kteříž první pěstovali učení nějaké a za tou příčinou prosluli, pozdější ubírali se, nic nezkoumajíce, co týká se pravdy. Do sporu tohoto já zajisté míchati se nechci, nýbrž způsobem neumělým toliko vyložím, co dle vědomí mého obě strany sporné uvádějí na obranu zdání svého.

II. A mezi těmi, kteříž, jak známo, již ode dávna proti národu českému dali se do sporu státoprávního, v čele jsou spisovatelé

*) T. j. K žádné hlavě tato nad sebou nepohlíží moc, kromě nebes krále.

[1]) V rozmluvě s Triphonem. (Justinus Martyr, mučenník a otec církevní, zaujímá jedno z předních míst v řadě apologetův křesťanských. † 169. Překl.)

němečtí, kteří skoro vesměs tvrdí, že Čechy jsou lénem říše německé a jich panovníci many císařův. Praví totiž, že, poněvadž země ta neleží jinde, než v Německu, tedy prý ovšem obyvatelé její musí i společným zákonům a právům říše té podrobeni býti i nejvyšší vrchnost tamější též za svou netoliko uznávati, nýbrž také jí za vše, co mají, povděčni býti. Že pak Čechy jsou částí Němec, dokazují ze Strabona, Ptoleméa, Mely, Plinia i zeměpisců ostatních, ano i z Kosmasa a Doubravského, spisovatelův našich, kteříž jako hranice Germánie ustanovují Vislu na východ, na jih pak Alpy zadunajské. Ostatně praví, že to vysvítá i odtud, že prý od času Karla Velikého všickni, také prý dřívější oni zakladatelé národa, jakmile v krajině té začali obývati, oružím podmaněni byvše, dostali se pod právo a moc panovníkův německých a od nich přijímali zákony a vrchnosti.

III. I ačkoli prý Čechové měli několik knížat, kteříž vzbouřili se a jho ono proti slibu danému snažili se svrhnouti, předce zbraněmi panovníkův německých vždy prý byli skroceni a přinuceni vyhovovati povinnosti a rozkazům. Poslušných a věrnosť svědomitě zachovávajících manův příklady viděti prý na knížatech Mnatě a Vojenu (což bezpochyby srozuměti se má o Křesomyslu a Neklanu),*) jichžto onen (r. 791.) Dětřichovi a Meginfridovi, Karla Velikého vojevůdcům, když se s vojskem do Uher ubírali a odtud vraceli, o spíži pilně se staral,[2]) tento pak císaři Ludvíkovi, ve Frankfurté sjezd s knížaty odbývajícímu (r. 822.), po slavném poselstvě zaslal dary obvyklé čili poplatek roční, na sv. Václavu, jenž k rozkazům císaře Jindřicha příjmím Ptáčníka (r. 923.) v Řezně se postavil a jednak pobožností, jednak poslušenstvím u císaře velké milosti došel,[3]) na Jaromíru, jenž, ačkoli Boleslavem, králem polským (r. 1005.),**) celé země byl zbaven, poněvadž ale císaři Jindřichovi II. věrnosť osvědčil, zbraněmi jeho opět dosazen byl na hodnosť předešlou,[4]) na Vratislavu I.,***) Vladislavu II. a Přemyslu Otakaru I., kteří poslušenstvím a rozmanitými věrně prokázanými službami, zvláště válečnými, od císařův Jindřicha IV., Bedřicha Rudobradého a Filipa koruny královské si zasloužili a potomstvu zanechali s velikou pochvalou věrnosti, pánům svým zachovávané.

---

*) Vsuvky této ve vydání prvním není.

[2]) Letop. Karl. i Ludv.

[3]) Vitekind. Hájek. (Vitekind [správěji Widukind] mnich † r. 1004. v klášteře Korvejském sepsal lat. kroniku, důležitou pro dobu prvních králův něm. z rodu saského [X. stol.] Překlad.)

**) Správněji r. 1003.

[4]) Dětmar Mezibořsk. (Dětmar Mezibořský, příbuzný králův německých rodu saského, zemřel jako biskup Mezibořský r. 1018. Kronika jeho latinsky sepsaná, sahající od r. 919.—1018., důležita jest také pro dějiny Slovanův polabských. Překlad.)

***) Vlastně Vratislavu II., druhém synu a nástupci Břetislava I.

IV. Příklady naproti tomu knížat zle potrestaných pro nevěru, odbojem spáchanou a pro porušenou věrnosť vrchnosti vyšší povinnou v Čechách objevují se prý na Hostivitu, anebo, jak jiní praví, na bratřích Křesomyslu a Vlastislavu, kteřížto, když císaře Ludvíka Pobožného mezitím, co na Moravě pokonav Rastice čili Rostislava,*) vnuka Mojmírova, s vojskem svým zemí českou vracel se domu, porážkou nesmírnou přikvačili, nedlouho potom za to od syna jeho Ludvíka**) po celé dvouletí (r. 848. a 849.) zbraněmi byvše znepokojováni, přinuceni jsou, za pokoj žádati a netoliko rozkazy plniti, nýbrž také rukojmě dáti,[5]) na Boleslavu Ukrutném a Břetislavu I., kteříž zpupnými a lehkovážnými odpověďmi urazili císaře, onen[6]) Otu Velikého (roku 950.),[7]) tento Jindřicha III. (r. 1042.),***) i ačkoli náležitě k povinnosti byli napomenuti, předce volili poslouchati rady bouřlivé, než rozvážné a spíše chopiti se zbraně, než dáti se na prosby, kterážto spurnosť jejich však skrocena jest i oba prý odpuštění zpoury dosáhli jen tím, že před císaři veřejně odprosili za vinu a vykonali tužší přísahu věrnosti, na Přemyslu Otakaru II., kterýžto prý, když přijav od císaře Rudolfa Čechy a Moravu a vykonav holdování, poskvrnil se přísahou křivou i země rakouskou a štýrskou, nemoha právem, zbraněmi pokoušel se vyrvati císaři, pánu svému, pozbyl života v bitvě na poli Moravském (r. 1278).[8])

*) Radicio seu Radslao čte se ve spise původním.

**) Pro ušetření místa i času (hlavně čtenáře) přestáváme na opravě omylův hlavních, že totiž nebyl to císař Ludvík Pobožný, nýbrž syn jeho král Ludvík Němec, jenž svrhl Mojmíra, krále velkomoravského, a na místo jeho dosadil nikoli vnuka jeho, nýbrž příbuzného Rastice (Rostislava) a když nový ten panovník ještě rázněji si počínal, než Mojmír, opět naň sápal se, ale nic proti němu nepořídil, až teprv když zrada Svatoplukova vydala jej Němcům do rukou (r. 869.—70.).

[5]) Letop. Fuldensk. (Fulda město nad řekou téhož jmena, druhdy v Hessensku, nyní v Prusku, honosilo se nejstarším klášterem benedikt. v Němcích, zal. od sv. Bonifácia. Slavné v klášteře tom sepsané letopisy [Annales Fuldenses] vypravují nám dějiny říše francké i pak německé od r. 714.—900. Překlad.)

[6]) Regino i Vitekind. (Regino, opat kláštěra benedikt. Prümského, blíže Trevíru, žil v X. století. Latinská kronika jeho sahá od narození Kristova až do r. 908. Kníže náš Boleslav I. válčil s Otou Velikým, králem německým, 14 let, až do r. 950. Překlad.)

[7]) Marian. Scotus. (Marianus Scotus (poněvadž narodil se ve Skotsku) mnich benediktin v Kolíně n. R., pak ve Fuldě, sepsal dějiny, sahající od narození Kristova až do r. 1083. Překlad.)

***) Břetislav I. bojuje s Jindřichem císařem, nejprve slavně zvítězil u Domažlic r. 1040.; následujícího roku (1041. tedy a nikoli r. 1042.) však přinucen byl učiniti mír.

[8]) H. Mutius. (Mutius [Hugobaldus neb Hugwaldus, též Huldericus], nar. r. 1496. ve vsi Stöcken u Bischhofszellu ve Švýcařích, dosáhl hodnosti doktorské v Bazileji, kdež pak vyučoval. † r. 1571. Sepsal obšírně dílo o národě německém [Chronicon], v němž vypisuje dějiny sahající až do r. 1539. Překlad.).

V. Na obhájení pře své uvádějí také tento třetí důkaz, totiž placení poplatku ročního. Nelzeť prý popírati, že od toho času, co (r. 804. a 805.) Čechy za panování Karla Velikého synem jeho, Karlem mladším, skroceny a přinuceny jsou poslouchati Karla Velikého,[1]) obyvatelé jich po několik století následujících povinni byli, říši německé platiti sto padesát hřiven stříbra[2]) i sto dvacet volův,*) a že břemene toho teprv za časův Bedřicha II. (r. 1212.) sproštěni jsou. Jestiť prý to pak věcí práva zjevného, že dávek čili poplatkův toho druhu vymáhávají jen vyšší od nižších, pánové od poddaných. Také prý nevadí, praví-li kdo, že osvobozením, jímžto císař Bedřich II. Čechům odpustil poplatek dávný, přestala povaha manství i království českému udělena svrchovaná svoboda říše skutečné. Jistoť prý, že císaři nijak ani nenapadlo, aby tím samým čehos odnímal právu nejvyššímu, jehož předchůdcové jeho po tolik času nad Čechy užívali; také prý jisto, že císařským osvobozením oním poněkud změnila se jen povaha, nikoli však podstata manství českého; ostatně prý císař ten sám zachoval nenepatrnou částbřemene dřívějšího, jemuž Čechy nadále podrobil, totižto aby panovník jich netoliko králi polskému, ubíral-li se ke dvoru císařskému, postaral se o bezpečnosť spíže, nýbrž také císařům, na korunovaci do Říma táhnoucím, sám buďto dával tři sta oděnců̊v anebo tolikéž hříven stříbra poskytoval.

VI. Konečně praví, že prý k dokázání podstaty manství českého mnoho přičiňují se od národa schvalovaní skutkové panovníkův českých samých, kteřížto. když až dosud při volení císařův zaujímali místa mezi kurfirsty, jsouce arcičíšníky říše, tím přiznávali prý, že císařové římští jsou pány jejich,[3]) celá pak jich země že patří komoře říšské, kteříž, kdykoli jim rozkázáno, pro císaře válčili, kteříž, kdykoli byli voláni, ke dvorům jejich přicházeli, kteřížto chtějíce dostati se k vládě a započíti správu země, u nich slavně ucházívali se o udělení. Na dolíčení toho všeho není prý zapotřebí práce mozolné; vždyť prý i nejpřednější dějepisci čeští, Kosmas, Doubravský, Hájek sem tam sami to vypravují. Tak prý císaře pánem svým nazývali knížata Boleslav Ukrutný (r. 964.), a oba Břetislavové (r. 1038. 1042. a 1098.) a Bedřich (r. 1179.),**) též králové Vladislavové oba (r. 1157. a 1477.) a Jiří (r. 1460.); tak, že země ona celá jest komory císařské, přiznali prý netoliko Břetislav I. (r. 1042.), nýbrž také všickni jeho rádcové; císařům prý s Čechy svými válečné

[1]) Regino Schafnabursk.

[2]) Silvius v děj. hl. 19. a Borek v děj. česk. při Břetisl. 1.

*) Že Čechové již r. 805. přinuceni byli k poplatku tomu, nijak není dokázáno.

[3]) Dětmar. Kron. kn. 6.

**) Ve vydání prvním před letopočtem tímto mylně položen r. 1159., za to ale vynechán r. 1098. týkající se Břetislava II.

služby konali Soběslav II.*) (r. 1139.) Kunrátovi v Sasku, Vladislav I.**) (r. 1159.) a opět Soběslav II. (r. 1175.) Bedřichovi v Lombardsku, Jindřich Břetislav (r. 1194.) Jindřichovi v Lužici, Vácslav I. (r. 1236.) Bedřichovi II. a Jiří (r. 1458. a 1462.) Bedřichovi III. v Rakousích, Ferdinand I. (r. 1547.) Karlovi V. ve vojně Šmalkaldské; rozkazu, aby ke dvoru císařskému přišli, uposlechše dostavili se prý Soběslav I. (r. 1132.) k Lotharovi (Ludeřovi) do Bamberka, Vladislav I. (r. 1159.) k Bedřichovi na nivy Ronkálské, Bedřich (r. 1187.) k Bedřichovi do Normberka, Přemysl (r. 1200.) k Filipovi do Mohuče a k Bedřichovi II. (r. 1212.) do Bazileje, Vácslav II. (r. 1294.) k Adolfovi do Grumhaynu a (r. 1299.) k Albrechtovi do Normberka, Jan (r. 1318.) k Ludvíkovi IV. do Hbu a do Domažlic; regalií a udělení země u nich vyhledávali a od nich přijali prý knížata Bořivoj II. (r. 1098.), Oldřich II. (r. 1101.) a Vladislav I. (r. 1110.) u Jindřicha, Vladislav, potomní král (r. 1138. a 1140.) u Kunráta, Soběslav II. (r. 1174.) a Bedřich (r. 1178.) u Bedřicha I., Jindřich Břetislav (r. 1191.) u Jindřicha, Vácslav I. (r. 1226.) u Bedřicha II., Otakar (r. 1262.) u Rycharda a (r. 1276.) u Rudolfa, Vácslav II. (r. 1292.) u Adolfa, Jan (r. 1310.) u otce svého Jindřicha, Jiří (r. 1459.) a Vladislav (r. 1477.) u Bedřicha III., Ferdinand I (r. 1531. a 1541.)***) u Karla V., Matyáš (r. 1608.) u Rudolfa II., Ferdinand II. (r. 1617.) nyní panující, u Matyáše a jiní prý u jiných. Všecko toto prý netoliko u všech rozumných a dějepravy znalých, jakožto věc vůbec známá víry docházi, nýbrž prý také více, než postačuje, aby proti všem, kdož jinak smýšlejí a urážkám vrchnosti bránu otvírají, uhájila se velebnosť říše německé, jakož i dokázala se svrchovaná císařův moc nad Čechy.

VII. Zbývá tedy, abychom sluchu dopřáli též jiným, kteříž, jak pravili jsme, soudí naopak, i abychom vyrozuměli, co oni uvádějí na důkaz, že svoboda národa českého jest svrchovaná, nikoli vyprošená, neboli na libovůli cizí závislá. Stěžujíť si oni všickni, že mnozí, jinak proslulí spisovatelé němečtí v příčině této, co dějepiscům nesluší, nemírně hoví vášním a o právech národa svého příliš chvastavě a nadutě, o právech pak národa našeho příliš chudě, někdy též potupně a překrouceně pojednávají. Nelzeť prý popírati, že u Němcův přečasto†) moc více váží, než právo, že jsou národem ctižádostivým, závistivým a pro sousedy obtížným tak,[4]) že v přísloví vešlo: *Φραγκὸν φίλον ἔχῃς, γείτονα ὀυκ ἔχῃς* (Franka za přítele

*) Od r. 1125. do 1140. panoval u nás Soběslav I., nikoli Soběslav II.
**) Vladislav tento jako kníže byl toho jmena II., jako král však I.
***) Vydání první udává toliko rok jeden a sice 1527.
†) Ve vydání prvním místo „přečasto“ (persaepe) čte se „skoro vždy“ (semper fere).
[4]) Kosmas. Kn. II. r. 1020.

měj, za souseda neměj).[5]) Vedle sebe vždycky prý oni povrhovali jak všemi jinými, tak obzvláště lidem jazyka slovanského a všecky síly prý vynakládali, aby je netoliko přihnětli služebností, nýbrž i ouplně vyhladili. Velikomocně chvastají prý se sice, jakoby Uhři, Dánové, Poláci, Markomani,*) Švýcaři, Savojci a Holanďané i ještě někteří jiní byli chráněnci čili many králův německých. Táže-li se však někdo národův těch, je-li tomu tak, odpovídají prý, že takové vychloubání německé není než pouhým žvastem. Rovněž otáže-li se někdo muže, dějin českých povědomého i minulosti znalého, je-li země česká říše německé družkou a společnicí, neboli lénem čili krajinou manskou, pevně prý bude tvrditi, že spíše jest její přítelkyní a svazkem odvěkým k ní připoutanou, nežli způsobem jakýmkoli služkou čili lénem, a to z příčin, jež tuto následují.

VIII. Předně nestvrzuje prý se nikoli ode všech, že země česká leží spíše v Germanii, než v Sarmacii. Tůčka tato nemá prý váhy o nic více, než kdyby někdo území města Říma i Vlachy celé proto, že za starodávna nazývaly se krajinou Řecka Velkého (Græciæ magnæ), nyní jmenovati chtěl krajem říše řecké, neboli makedonské. Ne ledaco prý na odpor staví se, proč o Čechách mnohý opačně musí souditi. Neníť prý mezi zeměpisci starými nikoho, kterýžby tu částʼ země, v nížto nyní Čechové obývají, slovy jasnými říši německé přičítal, novější pak, nad slušnostʼ hovíce libůstkám vlasteneckým, pochlebují prý národu svému, nebo chybujíce s mnohými společně, odvracejí se od přesnějšího věci vystopování. Kterými hranicemi Germanii omeziti dlužno, jasno prý jest čtenářům bedlivým z Tacita, z Mely a Solina Kornelius Tacitus,[6]) spisovatel starý, rovněž i bystrý, jenž s Němci porýnskými dlouho a mnoho obcoval, zřejmě prý praví, že celá Germanie od Gallův, Rhaetův a Pannonův řekami Rýnem a Dunajem, od Sarmatův pak a Dákův strachem obapolným anebo horami jest oddělena, ostatně pak podél Okeánu se táhne. Rovněž prý podává Pomponius Mela,[7]) že ohraničena jest na západ břehem Rýnu až k Alpám, na jih Alpami samými, na východ pomezím národův sarmatských, na sever pak pobřežím Okeánu. Solinus[8]) dí prý konečně, že rozprostírá se mezi lesem Hercynským a skalami

---

[5]) Eginhart. Život Karla Velik. (Eginhart [Einhart], rádce a důvěrník Karla Velikého i nástupce jeho Ludvíka Pobožného. V klášteře, jejž sám založil [Seligenstadt], strávil poslední leta života svého i s chotí Emmou [nikoli dcerou Karla Velikého, jak pověstʼ udává]. Zemřel r. 840. Byl nejznamenitějším doby své kronikářem německým; nejlepší prací jeho jest vypsání života Karla Vel. [vita Caroli Magni]. Překlad.)

*) Stránský jmenem tím tuto, jako i na mnohých místech jiných vyrozumívá Moravany.

[6]) De morib. German.

[7]) Zeměp. kn. 3. hl. 3. (Pomponius Mela zeměpis. římský 1. století po Kr. Překlad.)

[8]) Solin hl. 29. (C. Julius Solinus, zeměpisec 3. století po Kr. Překl.)

Sarmatův, zvlažována, kde začíná, Dunajem, kde přestává, Rýnem. Když tedy země česká od Germanie na východ za lesem Hercynským a horami sarmatskými čili Sudety položena i od Germanie odloučena jest divokými krajinami a strachem obapolným, není prý tudíž příčiny žádné, proč odrývala by se od Sarmatska. Marobud a ostatní králové Markomanův čili Moravanův, těmto a sousedním krajinám na vše strany kdysi daleko široko prý panovali, a vládli prý Kvádům, Vandalům, Sarmatům, Srbům (jimž pokaženě Svévy se říká), v Němcích prý však nikdy nenabyli vlády;[1]) neboť prý oni, jak praví Paterculus,[2]) Germanii měli z leva a v čele sídel svých, Pannonsko z prava, ze zadu pak Norikum.

K dokladům těmto starým druží se prý důkazy také z dějin novějších. Když za Jindřicha Ptáčníka i Otův říše německá rozšiřovati se začala na východ přes Labe i až k moři baltickému, tehdáž prý, aby hranice její uchránily se od strachu obapolného před národy slovanskými, od Sarmatův pocházejícími, zřizovala se hejtmanství pomezní (krajiště, markrabství), a správcům jich říkalo se názvem německým markrabí. Takovýmito krajišti čili markami ještě prý po dnes všude od Němec odděleny jsou i Polsko i Čechy, totiž markami Braniborskou, Lužickou, Míšeňskou, Štýrskou, kteráž již dávno (r. 1156. aneb, jak jiní chtějí, 1166.), proměněna jest v arcknížetství rakouské nad Enží, konečně markou Koubskou čili Vohburskou. Až kam sahají hranice Německa, lépe než kdokoli, věděl prý Karel V.,*) a předce, když je rozděloval na kraje, ani slovem nezmínil se o zemi české, aniž jí připočísti dal kraji některému. Rovněž tak soudil a smýšlel Ferdinand I. netoliko před tím, než na krále římského byl zvolen, nýbrž i potom; on totiž, od rádců svých zvěděv, že stavové říšští na sněmě Vormusském (r. 1545.) radili se o Češích, aby, jsouce říše německé many, byli přidržáni k příspěvkům na břemena veřejná, a tudíž jako ostatní obyvatelé Německa, obtíženi kontribucemi poměrnými, věc tu prý velmi nemile nesl a se svými o tom důkladnou vzav radu, na nejblíže příštím sněmě říšském, po skončené vojně Šmalkaldské v Augšpurce odbývaném (r. 1548.) proti tomuto novému počínání stavův, o něž pokoušeli se proti zvyklosti předkův, ohražoval se veřejně a slavně; neboť (jak vysvítá z vlastního jeho prohlášení královského, ve spisy sněmovní pojatého) tvrdil prý, že země koruny české nejsou zahrnuty v žádný kraj říše, i že Čechy jsou královstvím netoliko břemen toho druhu prostým, nýbrž také

---

[1]) Eutrop. v přehled. děj. římsk. kn. 8. (Eutropius, dějepis římský 4. století po Kr. † okolo r. 370. Dílo jeho „breviarium historiae Romanae“ vypravuje dějiny od založení Říma až do císaře Valenta. Překlad.)

[2]) Vell. Paterc. děj. kn. 2. (Vellejus Paterculus, dějepisec římský 1. století po Kr. Překlad.)

*) Ne Karel V., nýbrž děd a předchůdce jeho cís. Maksimilián I. říši německé dal nové rozdělení na kraje.

ouplně rozdílným od říše německé i obyvatelstvem i zřízením, což vyjádřil slovy zřejmými: „Ob nun gleichwol (pravilť) die Kön. Majest. als ein König zu Böhmen etliche Land und Herrschaften der Teutscher Sprach und Zungen vom heiligen Reich zu lehen erkennen; So haben dieselben Land und Herrschaften vom Röm. Reich weder Schutz und Schirm, Fried noch Recht, sondern seind von dem Reich Teutscher Nation in ein ander und sonders Reich und Nation von alters her abgesondert, und denselben nicht incorporirt, und also des Reichs Teutscher Nation bürden, anschlägen, und contributionibus nit unterworffen." *) Vše toto jest prý váhy takové, že to přímo odporuje soudu oněch, kteříž zemi českou do Němec kladou tak, že každému může býti jasno, že není zapotřebí, aby Čechové byli povinni buď zákony a práva od císařův německých přijímati anebo uznávati je jako nejvyšší vrchnosť svou.

IX. *Konečně* prý z dějepisu hodnověrného jisto jest, kterak země ta, jež Čechy slove, když do ní vešli první zakladatelé národa českého, naprosto byla pusta, nevzdělána, všecka houštím strašící i obyvatelův lidských buď neměla dočista žádných, anebo velmi málo (i to nikoli Němcův).[3]) Prázdná tudíž a ničí země tato po právu všemi národy schváleném, od nich prý osazena, po velmi dlouhou dobu beze všeho odporu před zraky národův sousedních svobodně a v dobré víře držána i stálým užíváním vydržena byla, a nikdo prý nevyskytl se, jenž obyvatele nové v držebnosti, náležitě nabyté, byl by chtěl rušiti, anebo na krajinu tu panství čili právo jakés předstírati. Teprva, když zapomnělo se na to a když po uplynutí několika věkův těžkou a neustálou prací plemene českého země ona druhdy opuštěná, pustá, nečistá již oděla se v tvářnosť jinou a vzdělavatele své plodinami všeho druhu, a sice netoliko k uhájení života potřebnými, nýbrž také pro lahodu užívanými, ano i drahými kameny, stříbrem, zlatem a kovy ostatními z rohu hojnosti obsypávala, vesnicemi, městečky, zámky, městy rozkvétala, tu závistí rozpálili se prý sousedé zlovolní mezi Němci a Moravany, kteříž opovažovali se (r. 793. a 794.) veřejný mír Čechův rušiti, kouti pikle na jich zahnání a na krajinu tu dorážeti nejprvé loupežemi, konečně též vojsky řádnými. Když však ouklady nedařily se jim po přání, ani tajné, ani zjevné, a mezi tím blahobyt lidu českého více a více vzkvétal a nadto i sama

*) Po česku: „Ačkoli JMKr. jako král český některé země i panství jazyka i řeči německé uznává za léna sv. říše, předce země ty a panství od říše římské nemají ani ochrany a záštity, pokoje ni práva, nýbrž od říše národa německého, nejsouce do ní vtěleny, odděleny jsou od starodávna do jiné zvláštní říše a národa i tudíž říše národa německého břemenům, rozvrhům a kontribucím nejsou podrobeny."

[3]) Kosmas a Doubravsk. Děj. česk. kn. 1. polsk. kn. hl. 1. Měchovsk. děj. polsk. kn. 1. hl. 1. Silvius děj. česk. hl. 3.

správa veřejná co den zvelebovala se muži, jměním a právy; tu prý oni počali zuřiti, ni peklem hýbati nepřestávajíce, až císaře německé (neboť tehdáž Německo již mělo krále, kteříž císařství západní drželi) ve zbraň popudili proti plemeni u lidu německého nenáviděnému. Tehdáž tedy záští, mezi Němci a Čechy zmítající se, mocně prý propuklo a na půdě české (r. 805. 846. 848. 849. 857. 869.) pod nepřátelskými prapory císařův německých a knížat českých několikráte Mars krvavě rozhodoval, když bojovali Němci za panství nespravedlivé, Čechové pak za domov a svobodu po otcích zděděné, vítězství pak stálo to při těch, to při oněch. I ačkoli panovníci čeští snad nejednou vehnáni byli do tísně, že přinuceni jsou, králům německým se poddati a od vítězův mír vykoupiti, předce nikdy prý nemohli býti připraveni až tam, aby svobodu, zákony, obyčeje, práva a zvyklosti, po otcích zděděné, odvrhli a jich odpřisahli se.

X. Násilím sice a strachem před nesnází ještě těžší, jenž účinkuje i na muže pevného, někdy prý jim od králův německých vynuceny byly smlouvy některé, nevždy čestné pro svrchovanosť, po předcích zděděnou, jakovéž byly, za prosby a plat vykupovati mír, poplatek roční platiti, rukojmě dávati na zaručení, že ctíti budou velebnosť jejich (r. 805. a 848.) a bylo-li ještě cosi toho druhu; avšak aby jim prokazovali nějakou česť jinou, než jakáž zvykle vzdává se stavem a hodností vznešenějším, i jakouž císařům Cařihradským prokazovávali, aneb aby důstojenství čili, jak se nyní říká, regalie považovali jako od nich udělené, k tomu prý nijak nesvolili. Tudíž, abychom s Tacitem mluvili, vždy prý více nad nimi vítězství se slavívalo, než poraženi byli. Důkazův anebo příkladův vhodných, jež by opak toho dolíčily, nelze prý podati žádných. Píše prý sice Regino a po něm Fryzinský, že knížetství české od Arnulfa císaře propůjčeno bylo Svatoplukovi, králi moravskému; že však Arnulf, učinil-li cosi takového, štědrým byl z měšce cizího, nikoli ze svého, odtud prý vysvítá, že Svatopluk země české nikdy v držení nedostal. Také prý císař ten dojista, kdyby země české byl udělil Svatoplukovi, nebyl by v něm nalezl nepřítele svého a podněcovatele války nové (r. 891. a 892.), a knížete a panstva českého poslův, do Řezna (r. 897.) s dary k němu vypravených a za posilu proti Moravanům nepřátelským snažně žádajících, nebyl by přijal vlídně a nebyl by propustil se sliby přátelskými i dary čestnými a k vůli nim na hranici blízko Dunaje nebyl by číhal na stráži celý podzimek.[4]) Také prý Jindřich Ptáčník od zlovolníkův proti Čechům byl popuzen a s vojskem velikým (r. 928.) do Čech vrazil, ale když dostal se do Prahy, tu prý od Václava knížete pro pobožnosť neobyčejnou nejvýše ctěného, slovy přátelskými a dary usmířen, beze skutku zlého domu

[4]) Letop. Fuldensk.

se vrátil a napotom s ním zachovával přátelství nejužší.[5]) Ota Veliký, jako všech Slovanův, tak i Čechův svobody škůdce nejtužší, vzkázal prý kdysi Boleslavovi Ukrutnému, aby postavil se předeň v Řezně a po příkladě knížat německých přísahu mu vykonal,[6]) když pak tento zpěčoval se rozkazu vyhověti, a táhna se k svobodě po předcích zděděné, odpověděl, že k žádným toho druhu službám povinován není, tu prý onen chopil se zbraně a Boleslava po celých čtrnácte let, jednak vítěze, jednak zas poražen, vojnou v Čechách unavoval, konečně však, když při dobývání Boleslavi (r. 950.), kteráž nyní Starou sluje, tehdáž však Novou se zvala, vojsko jeho bylo na pokraji nebezpečenství, oumyslně prý boj přetrhl a dal pokoj Boleslavovi, slibujícímu, že po příkladu předkův a bez nejmenší ujmy svobody ctíti bude velebnost jeho a poplatek roční dávati.[7])

XI. Po dlouhém pak čase následovaly zhoubné a pro Čechy osudné mezi bratřími a příbuznými rodu knížecího nesvornosti, zádrhole i o knížetství půtky; neboť mnohé mrzelo, že při volení knížete dána před nimi přednosť bratřím nebo příbuzným jejich.*) Závistí tudíž a ctižádostí puzeni, přečasto prý k Němcům utíkali se a vyprošenými u nich posilami válečnými vojnu ve vlasti rozžehali a mocí snažili se urvati žezlo, od něhož je odháněly i vůle národa i hlasy panstva. Císařové němečtí však nechtívali prý jim pomoci uděliti spíše, dokud na ujmu zděděné Čechův svobody nedali se přinutiti k přísaze i závazkům, že důstojenství ve vlasti své považovati budou jako od císařův německých jim udělené. Hanebným tímto prostředkem a způsobem k vládě v Čechách dostal prý se nejprvé kníže Oldřich, jenž bratra svého Jaromíra, panovníka po zákonu nastoleného, penězi císaře Jindřicha III.**) z knížetství vyzul a do Polska zahnal.[8]) I ačkoli vyhnanec nešťastný na tak ukrutnou křivdu, kteréž doznal od bratra vetřelce, u téhož císaře v Meziboři žaloval, doufaje, že proti neštěstí svému najde pomoci, předce prý místo nového nastolení zakoušeti musel pout

---

[5]) Vitekind mnich. kn. I.

[6]) Hájek.

[7]) Vitekind. kn. I. — Sigebert Gemblacký. (Sigebert Gemblacký, mnich kláštera benedikt. v Gemblours v Belgii. † r. 1112. Sepsal kroniku latinskou, sahající od r. 381. do r. 1111. Překlad.)

*) Smutné ty a zlořečené boje vznikly odtud, že nešetřilo se Břetislava I. zákona o posloupnosti, jenž ustanovoval, aby na uprázdněný stolec knížecí dosedal nejstarší celého rodu Přemyslova, ostatní pak aby pod vrchní mocí jeho užívali údělův na Moravě. Století dvanácté skoro celé (od 1100.—1197.) vyplněno jest zhoubnými boji domácími, když Přemyslovci, nedbajíce zákona, mocí hleděli dosíci trůnu, třeba pomocí cizí, hlavně králův německých, kteříž tak vkládali se do věcí českých, berouce za to ještě i peněz. Tím důstojenství státu českého uškodilo se nejvíce.

**) Jindřicha II. (Svatého) a nikoli Jindřicha III., jak omylem napsal Stránský.

[8]) Dětmara kron. kn. 6.

pod stráží biskupa Ethelboda. Od toho pak vydán byv do rukou bratrových, k radě Vršovcův zraku jest zbaven.

En quo discordia fratres
Perduxit miseros!*)

XII. Od té doby Němci nepřestávali prý chvastati se, že země česká vrchnosť svou podřídila císařům německým a že měla knížata, kteříž jim vykonávali přísahu. Avšak liché prý jest chvastání toto; neboť kníže Oldřich, jakož i pozdější panovníci rodu jeho, slíbili anebo vykonali-li věrnosť císařům, nic prý ujmouti nemohli zděděné svobodě národa; osobníť bývaly prý smlouvy ony a shasínaly s osobami. Nikdyť prý k tomu, co učinili, národ nesvolil, nikdy tomu nedal průchodu a nestvrdil toho pečetí veřejnou čili zemskou. Již tehdáž prý Čechové německou ctižádosť a choutku všem panovati, neméně, než nyní Němci španělskou v podezření měli, a to nikoli bezprávně.**) I tudíž prý bdíce, vší toho druhu služebnosti opírali se mužně, a že jí není, opačnými skutky dokazovali. Zjevno prý to z toho, že proti takové opovážlivosti císařův stavěli své zákony a práva, a že nechtěli bez odporu snášeti vlády knížete, jenž nad nimi býti zamýšlel z milosti císaře, nikoli pak z vlastního jich volení svobodného.[1] Knížata, z ustanovení císařova o žezlo usilující, ousměšně prý jmenovávali knížaty císařovými, nikoli svými. Příklady prý naskytují se na Bořivoji II., Oldřichu II., Soběslavu mladším***) a pacholeti Děpoltu, kteříž, ačkoli je císař dosadil na knížetství, předce přinuceni byli, postoupiti hodnosť těm, jichž přál si národ.†) Souhlasíť prý to s úsudkem císaře Bedřicha II., jenž zvelebuje Čechy důstojenstvím královským, rozuměl tomu,[2]) že ona napotom na panovníky vznášeti se má *volbou domácích, nikoli udílením císařským.* Také prý ani knížata Břetislav I., Kunrátové, Spytihněv, Svatopluk, Vladislav I., Soběslav starší, ani králové Přemyslové, Karel a synové jeho, dále Albrecht, Ludvík, Maksimilián, Rudolf II. moci své neuznávali a neužívali, jakoby pocházela od některého císaře.

Ostatní však i knížata i králové, jako Vratislav, Vladislav, Vácslavové I. a II., Jiří, Matyáš II.††) (ačkoli mnozí i tento skutek popírají), poněvadž viděli, že i u poddaných, kteříž je zvolili, i u císařův, s nimiž přátelsky obcovali, o přízeň opírajíce se, vážnosti požívají, povolovali prý dotíravému naléhání císařův i často

*) — Vizmež, kam to až neshoda bratry
Sváděla bídné!

**) Narážku tuto na Španělsko Stránský přidal ve vydání druhém.
[1]) Doubravsk. děj. česk. kn. 10.
***) To jest Soběslava II.
†) Věta následující vyskytuje se jen ve vydání druhém.
[2]) Hájek při r. 1212. před privil.
††) V Uhrách Matyáš toho jmena byl II., v Čechách však I.

přes odpor anebo též bez vědomí stavův, jako nadbytečně udělení císařského přijímali. Že pak i udělení taková, takto nabytá, byla jen vyznamenáním a zlořádem a že sluší rozuměti jim a vykládati je spíše vzhledem k hodnosti, kteréž panovníci čeští ve sboru kurfirstův zasloužili si již dávno a dosud užívají, než vzhledem ke knížetství nebo k samé koruně, tomu na svědectví jsou prý listy manské císařův, jakož i zápisy dosvědčující, jež dostali Vladislav II. od Bedřicha III. (r. 1477.) a Ferdinand I. od Karla V. (r. 1541.)*) Důkazem jsou prý rovněž oznaky, jichž užívalo se při tom udílení. Panovníci čeští totižto, kteříž ucházeli se o udělení, při jednání tom podávali prý císařům do rukou korouhve, a opět od nich je přijímali, kdežto, kdyby byla se jim udílela země nebo hodnosť královská, bylo by prý to muselo díti se dle zvyku dvorského mečem, nikoli korouhvemi.[3]) Nemálo prý chybují, kdož dokazují, že panovník český, poněvadž považuje se za kurfirsta, již tím samým také jest manem říšským. Neníť prý v tom odporu, když někdo, jinak svobodný, za kurfirsta jest přibrán; neboť nikoli jakási nadvláda Německa, jak říkají, nýbrž sousedství, přátelství a spolek nejužší několika o Německo dobře zasloužilých panovníkův českých, nade všecko ale obecný prospěch říše samé prý vyžadovaly a způsobily, že ostatní knížata a stavové ve slavném sboru knížat německých zřízených na volení císařův chtěli míti některého z přátel říše a sice nad ostatní i bližšího i smlouvami poutanějšího, jehož moc nikdy nemohla býti ani spojencům na postrach, ani nepřátelům společným na pohrdání, a kterýžto by bez ujmy svobody své dávné, kdykoli by kurfirstové nebyli svorni a stejným počtem od sebe se rozcházeli, nejen volbu jako rozsudí rozhodoval, nýbrž také nezpěčoval se za udělení hodnosti své kurfirstské, pravíme hodnosti kurfirstské, nikoli království (země), novému králi, svobodně zvolenému, poděkovati, ano též jako přítel jej sama zdvořile poctiti, podávaje mu první pohár o hodech slavných. Mezi císaři (mimo jediného Rudolfa I.) nevyskytl prý se žádný, jenž by byl řekl, že Čechy nebo Morava knížatům nebo králům, od národa svého zvoleným, jako *léno* aneb ***právem manským postupuje.*** Všichniť, když jim důstojenství stvrzovali, léna německá, od říše druhdy k Čechám a Moravě náležitá, zřejmě prý rozeznávali od Čech a Moravy samých, tamta totiž bez výminky z práva manského jim udělovali, tyto pak jim potvrzovali ***jistým způsobem podle zvyklosti spravedlivě a poměrně, pokud se od nich a od říše směly přijímati a držeti,*** tudíž, co bylo lénem, po právu manském, a co

*) Následující čtyry věty přičiněny jsou ve vydání druhém.

[3]) Ota Frýzinsk. o děj. Bedř. I. kn. 1. hl. 5. — Arnis o právech svrchovan. kn. I. hl. 6. (Ota Frýzinský [Freising], syn markraběte rakouského Leopolda IV., od r. 1137. biskup Frýzinský, v mnohém účastnil se věcí politických až do smrti své r. 1158. Jazykem latinským sepsal kroniku, jež sahá do r. 1153. Překladat.)

bylo jich vlastního, po právu vlastnictví s plným panováním.[4]) Pokořili prý se sice Jindřichovi III. Břetislav (r. 1032)*) a Rudolfovi I. Přemysl Otakar II. (r. 1276.) i věrnost prý jim přisahali; avšak dílem ouklady a lstivými radami napomínatelův potměšilých spleteni, dílem nezbytností, nepřítelkyní práva a nepřízní doby dohnáni, učinili prý pod jistými výmínkami, čeho jinak nemuseli.[5]) Co tudíž událo se takto, před soudcem nemá prý vážnosti, a z mála těch skutkův, i to nikoli za sebou jdoucích, nemohlo nabýti moci tak veliké, aby nepovažovalo se za zaniklé po toliku odporův, neb předpisův dlouhověkých.**)

XIII. Kromě toho za třetí ještě prý také starobylost knížetství českého přičiňuje důkazům, že panovníci čeští nebyli pod vrchností císařův německých. Jestit prý zajisté vůbec známo, že národ český v krajinách těchto osedl a v plném užívání svobody držel obec svou dle zvyklostí a zákonův svých zřízenou, spravován jsa žezlem panovníkův, svobodně volených, mnohem dříve, než o říši německé ve světě bylo co slyšeti, a že ani zákonův, ani práv svrchovanosti, ani způsobu života od nich nepřijal, a že nikdy nepřistoupil na snešení Frankův nebo Longobardův, kdežto prý předce podstata lén zakládá se v tom, že vše ono od pánův vyšších dostávají, a jim za to děkují. Teprv po několiku věkův Karel Veliký, dle národnosti Frank, nikoli Němec,[6]) uchvátiv moc císařskou v krajinách západních a nenasytnou dychtivostí po rozšíření hranic panství svého hoře, strojil prý sice úklady svobodě země české a z Bavor syna svého Karla s rukou brannou vypraviv, zkoušeti se jal štěstí svého; ale když tento (r. 806.***) vítězství krvavého dobyv, domu se vrátil a otci podal zprávu o válečné statečnosti Čechův i o obtížnosti pochodův v krajině neschůdné,[7]) a když pak také

---

[4]) Invest. Frid. II. Richardi, Adolp. Imp. Absolut. a banno Wencesl. R. Albert.

*) Stalo se to vlastně r. 1041.; na jiných místech Stránský udává tedy poněkud správněji r. 1042. Břetislav I. totiž r. 1032. nepanoval ještě, nýbrž otec jeho Oldřich.

[5]) H. Mutius Kron. Něm. kn. 21.

**) Poslední věty paragrafu tohoto není ve vydání prvním.

[6]) Bodin o státu kn. I. hl. 9. (Jan Bodin, Francouz, advokát, později úředník královský, slavný právník a spisovatel právn. a polit. Zemřel 70letý r. 1596. Dílo jeho nejpřednější, „šestero knih o státu“, jež původně sepsal po francouzsku, sám pak také přeložil do latiny, největší vážnosti požívalo zvláště u evangelíkův, bylť Bodin sám hugenota, i tudíž také u našich bratří českých. — Že Karel Velký nebyl Němcem, poněvadž z Frankův pocházel, hájiti nelze, neboť Frankové byli národ kmene německého; Stránský nesrovnalosti této dopustil se proto, že od Frankův vzali původ svůj z části též Francouzové. Překladat.)

***) Správněji r. 805.

[7]) Ant. Sabellicus Enn. 8. lib. 9. Hist. Aug. Compilator S. G. tom. V. in Carolo M. (Sabellicus, vlastně Marcus Antonius Coccius, jeden z obnovitelův studií klassických ve Vlaších, nar. 1436. † v Benátkách r. 1506.

Češi sami dary podavše, slibovali, že s ním přátelství upřímně zachovávati a velebnosti panství jeho náležitě šetřiti budou, upustil prý od nepřátelství dalšího.

XIV. Rovněž prý nikdo popírati nemůže, že léna a práva jich původu jsou mnohem novějšího, než obec a zřízení Čechův. Obec národa českého totiž vznik a vzrůst svůj vzala prý zároveň s říšemi buď Góthův anebo Longobardův ve Vlaších a tudíž, jak již řečeno, o několik věkův jest starší, než říše německá; léna však a jich zvyklosti v Nemcích teprv prý po dobách Otův a po Jindřiších za císaře Lothara (Ludéře) Sasa v užívání vešla a dosud nikdo prý neozval se, jenžto (jako je tomu stranu ostatních lén v Němcích) byl by mohl najisto postaviti dobu, kdy a kým Čechům odňata byla svoboda obvyklá, svěřovati moc nejvyšší panovníkům, kterým by chtěli, a od které doby Čechy od císařův německých začaly se dávati v léno a který kníže začal je držeti první způsobem tímto Pravda prý zajisté jest, že kdysi biskupovi Krckému, císaře Bedřicha III. poslovi, Jan ze Šternberka od krále Jiřího poslaný, u Lince mužně odpověděl, že Čechové mají krále svobodného.[8]) Mimo to prý všickni panovníci čeští, i novější i starší, až dosud stále vyznávali, že toliko z milosti Boží a z vůle národa svého v království svém moci nejvyšší dosáhli a panují. Na obecných sněmích říšských mezi stavy oni prý dosud ani místa ani hlasu nemívali,[9]) a o ně nikdy se neucházeli. Tudíž prý právem považuje se za nesmysl, vykládá-li kdo, že, co jest starší, za vznik a lesk svůj děkovati má tomu, co později povstalo, anebo že tím, což od boha a národa svého že mají, tolik panovníkův mužně vyznávalo, honosili se jen křivě a na licho.

XV. I kdyby prý někdo jak nejvíce předpokládal, že svrchované nad zemí českou panství měli nebo mají císařové němečtí a že jim Čechové odepřeli poslušenství, oni proti zpouzejícím se před náležitým pořadem práva neměli prý dávati přednosti prostředkům násilným a zbraním.[1]) Jestiť prý za právo přijato, že, kdož pomíjeje pořadu práva, vydobývá svého násilím, pozbývá práva

---

První v duchu antickém sepsal dejiny světové „Rhapsodiae historiarum Enneades". Překladat.)

[8]) Gerard. Roo., Hist. Austr. kn. 8. (Gerard Roo, Hollanďan, byl knihovníkem arciknížete Ferdinanda Tyrolského, sepsal jaz. lat dějiny rakouské.)

[9]) Nicol. Bellus rer. polit. tom. I. Discurs. 11. (Mikul. Bellus, věku 17. spisovatel, jehož péro věnováno bylo hlavně oslavě knížat rodu Habspurského. Psal latinsky i německy. Hlavním spisem jeho lat. jsou dějiny panovníků rodu Habsp. od Rudolfa I. do Karla V.)

[1]) l. exstat ff. quod met. caus. Dovolává se tu Stránský zákona pandekt, a sice knihy IV. lit. 2„ jenž nadepsán jest „quod metus causa gestum erit".

všeho, kteréž měl;[2]) nemáť užívati se násilí, kde po zákonu jednati možno.[3]) Čechy prý sice s Německem již záhy vešly ve spolek, smlouvy a přátelství bližší a bez odporu užší, než kterákoli země jiná; avšak spolek a přátelství tyto ničeho prý neujímaly ani německého, ani českého národa svrchovanosti, zřízením, právům, zvyklostem a svobodě. Svornosť mezi oběma národy udržovala se prý vždy v mezích těchto, kdykoliv však zdálo se, že je strana některá překračuje (jakož je-li přítel přítele silnější, spolek nezřídka bývá lví), otvírala prý se cesta nepřátelství a válce. Příklady jsou prý na snadě. Když Jindřich III. (r. 1040.) od Břetislava vyžadoval kořisti polské, Luděř (r. 1126.) naproti Soběslavovi v knížetství stavěl soupeře, Albrecht I. (r. 1304.) u Václava II. domáhal se desátkův z dolův a tudíž stenčovati chtěli první právo zbraně, druhý právo rozdávati hodnosti, třetí konečně právo dolování, hned prý vojny vzplanuly, v nichž císařové, rušitelé pokoje a svornosti, utrpěvše od Čechův porážek památných, přinuceni byli, upustiti od pokusův neslušných a upřímněji vynasnažovati se o obnovení přátelství dřívějšího. Aby pak přátelství a spolek ten jednostejný mezi Německem a Čechami ustálily se nadále, svatě zachovávaly a po ouplném zatarasení bran válečných trvaly na věky, Čechové prý ještě dosud přejí si od srdce, i aby domohli se toho u Němců bez krve a bez ujmy svobody své, netoliko přátelsky, nýbrž i zdvořile žádají.*)

XVI. Na obranu důstojenství panovníkův českých proti služebnosti německé poskytuje prý důkaz konečně také jich svéprávnosť, jakož i u králův a národův svobodných obvyklá svrchovanosti práva církevní, rovněž i světská. Ve všech těchto věcech panovníci a národ český povždy měli a dosud mají plnou svobodu rozhodovati, nařizovati, ustanovovati, a spravovati. Pokud týká se ať upravení služeb božích, ať udržování spravedlnosti a kázně vnější, míru a pokoje veřejného, ať povznášení blahobytu obyvatelstva a odvracování od něho nehod, králové dánský, uherský a polský (v říších svých) sotva prý mohou cosi, čehož opatřovati panovníci čeští v Čechách neměli by práva stejného, aniž prý jest cožkoliv, v čemž by oni přiznávali se býti vázanými k rozkazům říše německé, anebo jim přizpůsobovati se byli povinni. Majíť prý oni v království svém svrchovanou moc a mohou prý vše, cožkoli císař může v říši; domácími, nikoli pak cizinskými zvyklostmi vyměřena jest jim moc úplná bdíti nad zákony a soudy, nad vyměřováním trestův a odměn, nad bezpečností veřejnou, nad vedením války, nad spolky s některým národem zahraničným, ano i právo na upravení obchodu,

[2]) l. si quis in tantam C. unde vi. Stránský opět dovolává se kodeksu Justinianova, a sice knihy VIII. lit. 4., jenž pojednává o případech, když někdo, nevyčkav výroku soudce, opovážil se násilím práva se domáhati.

[3]) Tacitus.

*) Paslední věty není ve vydáním prvním.

váhy a míry, peněz a užívání jazyka, udílení úřadův a výsad obrany vzájemné a pomoci, na spravování statkův zemských, svolávání sněmův a je-li ještě co, což politikové sčítají mezi práva svrchovanosti.*) Neberouť prý Čechové nijak na ono lahodění a chlácholení ze strany odpůrcův, kteříž sem tam roztrušují, že Čechy jsou nejpřednějším lénem a nejvzácnějším členem říše, tvářice se, jakoby tím národu prokazovali česť převelikou. Volíť prý totižto Čechové mezi národy svépravnými postavenu býti na místě kterémkoli, nežli na místě prvním mezi služebníky dobrovolnými, podrobenými služebnosti sebe stkvělejší. Nic prý neváží vytáčka, jak někteří namítají, že prý svrchu řečené přednosti Čechův původ mají v milosti a štědrosti císařův německých, kteříž prý Čechy pro zásluhy o ně i o Německo z přemnoha veřejných břemen říšských vyňali a výsadami nad ostatní stavy říšské hojněji vyznamenali. Nic prý, pravím, vytáčka tato neváží proto, poněvadž Čechové hned od samého do země této příchodu ve všem všude byli svobodni a svéprávni. Cožkoli na ujmu toho podnikáno napotom úklady buďto ve válce nebo v míru, dlužno prý položiti na vrub nepřízně osudu a času. Dostalo-li se panovníkům jejich někdy od císařův německých výsad jakýchsi, oni (z dob dřívějších varováni nepřátelskými pokusy Němcův) přijímali prý jich jako od spojencův a přátel mocnějších, nikoli jako od pánův, nikoli jako dobrodiní nových, nýbrž jako záruky po předcích zděděné svobody a práv svých, buď napříště šetřiti se majících, anebo navrácených, byly-li jim násilím vyrvány. Skoro všecky staré listiny toho druhu jsou prý buď stvrzením, anebo navrácením práva nabytého, nikoli udělením.

XVII. Nic prý nevadí, namítá-li kdo, že celá ta svrchovanosť národa českého, od obhajcův tak vynášená, ouplně viklá se i ustupuje, kam náleží, jakmile oči obracíme k břemeni poplatku ročního, jejž panovníci čeští již od časův Karla Velikého, anebo alespoň Oty Velikého, císařům německým platiti museli, anebo k službě, jižto aby králům římským, ubírajícím se do Říma na korunovaci konali, nařízeno jim dekretem Bedřicha III., a jakmile uvážíme, že práv, jimiž oni prý vynikají, mnoho knížat v říši německé užívá s nimi společně. Aby odpovědělo se stranu poplatku onoho, tuť kromě toho, že předně někteří píší, že zemi uložen byl od Pipína;[4]) jiní, že od Karla, syna Karla Velikého,[5]) jiní, že od Karla Tlustého,[6])

*) Co následuje dále až do konce paragrafu tohoto, přidáno jest ve vydání druhém. Z přídavku toho velmi výmluvně ozývá se politické sebevědomí tehdejších předkův našich, kteříž nikdy nechtěli dopustiti, aby svrchovanosti vší obce národa českého činila se ujma.

[4]) Kosmas děj. kn. 2. Trithem. in compend. de orig. in ~~Dagoberto~~ LL rege Franc. (Trithemius, vlastně Jan Trittenheim, slavný humanista německý, zemřel r. 1516. jako opat klášt. benedikt. u sv. Jakoba ve Vircpurku. Spisy jeho dějepravné oplývají nesprávnostmi. Překladat.)

[5]) Eginhard. život Karla Vel. — M. Mutius děj. něm. kn. 9.

[6]) Hájek při r. 1040.

jiní konečně, že od Jindřicha I.,[7]) dále, že jedni mimo sto dvacet volův počítají hříven stříbra patnácte,[8]) jiní sto a padesát,[9]) jiní pak pět set,[10]) a tudíž hádáním tímto a různěním se tak nemotorným hodnověrnosť celé události v podezření uvádějí,*) tuť, pravíme, z dávání poplatku nelze prý nezvratně uzavírati na manství nebo poddanství jakési, poněvadž prý břemen způsobu takového nepodstupují pouze manové, nebo opanovaní a podrobení, nýbrž někdy též sousední národové, jinak svéprávní, s tím však rozdílem, že tamti platí z povinnosti, tito pak po smlouvě. Ostatně kdyby všickni, kdož poplatek dávají, proto stávali se many, muselo by prý souditi se naprosto, že také dávní Němci sami bývali kdysi many netoliko Frankův, jak zvěstuje Helmold,[11]) nýbrž také Dánův, neboť o nich píše král Erych,[12]) že sedmkráte pode jho byvše posláni, předkům jeho. králům dánským, v poplatnosti sloužili. Vždyť prý také císařové římští sami [13]) nepovažovali si za potupu, mír poplatkem vykupovati, jako Gallus od Skythův, Zikmund, Ferdinand I., Rudolf II. a jiní od Turkův; tak prý i podnes od týchž Turků vykupují si jej Poláci a Benátčané beze vší ujmy svéprávnosti. Totéž dlužno prý souditi o stu a padesáti či oděnců̂v či hříven stříbra, jimiž kdysi panovníci čeští poctu vzdávali králům německým, na korunovací do Říma se vybírajícím.**) I zajisté, když kníže Vratislav králi Jindřichovi IV. (s nímž tehdáž, neotázav se Čechův svých, nepochybně skrze Viprechta, zetě svého, za peníz dražil se o hodnosť královskou) vlídně z popudu vlastního a samoděk, tudíž nikoli z povinnosti, ze všech nejprvé poctu takovou přislíbil a prokázal, jest prý se čemu diviti, proč osobní ono a dobrovolné pocty prokázání o něco později proti oumyslu prokazovatele rozvleklo se na zákon a povinnosť? Tomu buď, jak buď, předce není prý pravdě podobno, aby komus mohlo býti neznámo, že učení, kteříž

[7]) Helmold. Kron. Slov. kn. 1. hl. 8. Albert. Crantz. Sask. kn. 3. hl. 7. (Albert Crantz — Krantz, — slavný bohoslovec a dějepisec, byl prof. univ. Roztocké, pak kanovníkem v Hamburku. † 1517. Sepsal dějiny národův Evropy severní. Překladat.)

[8]) Münster l. 1. Geogr. c. 402.

[9]) Silvius děj. česk. hl. 19. Borek při Břetisl. I. str. 80.

[10]) Kosmas a Hájek dd. ll.

*) Co měští se tuto v závorce, přidáno ve vydání druhém.

[11]) Kron. Slav. kn. 1. hl. 3. (Helmold, kněz německý, † 1177. Latinsky sepsaná kronika jeho „Chronicon Slavorum“ důležitým jest pramenem pro děje Slovanův polabských a baltických. Překladat.)

[12]) Krále Erycha děje nár. dánsk. (Erych příjmím Pomořan, syn knížete pomořského Vratislava VIII., nar. 1382. nastoupil r. 1412. vládu v třech královstvích skandinavských unií Kalmarskou od královny Markety spojených. Pro špatnou vládu vyhnán byl odevšad. Sepsal dílo „de origine gentis Danorum“ [O původu národa dánského]. Zemřel r. 1459. Překlad.)

[13]) Zosimus děj. kn. 1. (Dějepisec řecký století V. sepsal dějiny císařství římského od Augusta do r. 410.)

**) Věty následující není ve vydání prvním.

jasně a přesně mluví, podobná břemena nazývají platy, a nikoli poplatky.[1]) Pokud však týká se práv svrchovanosti, jakáž u Čechův jsou v užívání, jsou prý mnohem rozsáhlejší, vznešenější a svobodnější, než knížat německých. Ačkoli prý sice nemůže a nesmí popírati se, že stavové němečtí mnohem lépe se mají, než španělští, ve svobodě hojné žijí a jakoby s králi svými o vládu se dělíce, namnoze jaksi účastni jsou jich svrchovanosti, předce prý práva ta nikoli nemohou vyrovnati se lesku a výsosti králův českých jakožto práva, kteráž odjinud pocházejí, nikoli sama ze sebe, a na jichž základě (ne tak, jako děje se v Čechách) žádný kníže z vlastní moci a vůle v krajině a území svém nic nemůže navrhovati, stvrzovati, předpisovati, co buď neshoduje se se snešením sněmův říšských anebo neustanovilo se dříve společnou stavův poradou. Tudíž prý přednosti knížat německých, jakkoli znamenité, nesmějí prý se na roveň stavěti svrchovanému právu velebnosti králův českých. Totoť pak jest, o čemž jsme zvěděli, že v této otázce stranu obce království českého mezi některými Němci a Čechy sporné obyčejně uvádí se na pomoc; poněvadž pak jsou to věci výzkumu hlubšího, a my domnívali jsme se, že o nich rozhodovati nespadá v úlohu naši, tedy o tom všeho všude rozsudku ponecháváme čtenáři spravedlivému i tomu, před jehož soudem věci tak znamenité buď z usrozumění stran, buď po právu rozřešovati se musí.

[1]) Bodin o státu kn. 5. hl. 6.

Hlava IV.

O obyvatelích země české a jich obyčejích.

I. U vypravování o původu i jiných národův, i Čechův, tak starých, jak i nynějších, na nic nenaraziti a nemýliti se, věcí jest pro zapletenost a dějepiscův úsudky neshodné ne sice nemožnou, avšak dojista takovou, jež nedostatečnost skrovných schopností našich převyšuje. I zajisté nebyli bychom chtěli dotýkati se toho, kdybychom nebyli mysleli, že když jiní bez trestu směli žvatlati, i my smíme. I tudíž jdouce jednak za stopou jiných, jednak za úsudkem vlastním, pojednávati budeme nejprve o dávných národech země české, konečně pak o těch, kteříž v ní obývají ještě po tuto dobu. Mezi obyvateli země této, o nichž zmiňují se spisovatelé jména uznanějšího, nenalézáme starších nad ty, kteříž prý jí nejprve nadali jméno. Tito, příjmím Bojové, byli prý národností a jazykem Gallové[2]) a měli prý někdys sídla svá v Gallii předalpské čili keltické mezi Pádem a Trebií; byvše však od Julia Cæsara zbraní římskou poraženi, vystěhovali se prý z nich a začali přebývati v krajině lesem Hercynským sevřené.*) Konečně prý, vůdcem Marobudem povzbuzeni, vypadli na ně Kvádové čili Skvádové a Markomani čili Moravané,**) lid svévský, kteříž Boje nájezdy stálými znepokojovali a nechtěli jich ponechati v klidném užívání a vzdělávání země. Marobud totiž, jak praví Strabo,[3]) *εἰς ἐκεῖνον τόπον* t. j. do Bojohema *ἄλλούς τε μετανέστησε πλείους, καὶ δὴ καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς ἑαυτῷ Μαρκομάνους* (t. j. do krajiny oné [to jest do

[2]) Strabo zeměp. kn. 2. (Strabo, zeměpisec řecký, žil v 1. a 2. století po Kr. Vykonav cesty rozsáhlé, sepsal dílo obšírné „Geographica“. Překlad.)

*) Známá jest vůbec pověst, kterouž vypravuje dějepisec římský Livius, že totiž 600 let před Kr. král jakýsi v nynější zemi francouzské, tehdáž Gallia řečené, jmenem Ambigates, chtěje zjednati úlevy krajině přelidněné, synovce své Bellovesa i Sigovesa se zástupy lidu vyslal, aby vyhledali si vlasti nové a že družina Sigovesa prodrala se až do vlasti naší.

**) Již svrchu podotkli jsme, že odpovědnosti za výroky tyto a jiné podobné ponecháváme Stránskému.

[3]) Zeměp. kn. 7.

Bojohema] přestěhoval několik jiných, i také Markomany s ním sourodé).*) Tudíž Bojové ustoupili prý násilí Markomanův oněch a opustivše zemi českou, usadili se při Dunaji v sousedním Noriku a místo Bojův říkalo prý se jim Bojoary, čili, jak potom Hunnové neb Avaři jméno pokazili, Bavory.

II. Marobud však, uvázav se v místa svrchuřečená, jež jako pozůstalosť považoval, všecko v sousedství buď zbraní prý skrotil, anebo za výminkami moci své podrobil, stráží se opatřil tělesnou, a panství své, cvikem stálým skoro na způsob kázně římské upravené, za krátko povznesl na vrchol znamenitý, že bylo co obávati se ho i říši římské.[4]) Za krále tohoto a když zemřel, za nástupcův z rodu jeho vybíraných, kteříž drželi říši, od něho založenou, Moravané skoro až po dobu Nervy čili Trajána trvali prý v přízni a přátelství Římanův a pod záštitou římskou prospívali prý v moci a síle, podporováni někdy oružím, častěji však penězi. Když konečné vymřel rod Marobudův, dostali se prý k vládě cizinci, od nichž uraženi byvše císařové římští chopili se prý zbraně a mnohými a ohromnými porážkami pokonavše a rozprášivše Markomany, netoliko počet jich ztenčili, nýbrž také je přinutili, aby přestávali na svých hranicích. Tudíž Markomani polekáni ztenčeností svou, a bojíce se panství římského, do svých krajin pozvali a k společnému všeho, co měli, užívání připustili národy Vindův, od jiných Vandaly řečené, kteříž ze Sarmatska od pomoří Azovského pro vypátrání sídel nových vyrojivše se, toulali se okolo Visly v neurčitém domově. Z této směsi národův, původem a jazykem různých, vzešlo prý, že řeč a obyčeje svévské (neboť že Svévové měli řeč svou, poznáváme z Tacita,[5]) jen že nevíme, byla-li bližší řeči Němcův, anebo dávných Gallův) znenáhla u Markomanův zanikaly a zakořenily se slovanské, s novými osadníky přinešené. Když však národ vandalský, jak dovídáme se z Jornanda[6]) a Prokopia, natrýzniv se válkou přečasto Němce, jakožto sousedy nejbližší, se svolením císaře Konstantina, z touhy po sídlech lepších usnesl se, že z krajin nad Vislou a Baltem přestěhuje se do Pannonska, připojilo prý se k směru jeho dobrovolně přemnoho sourodé mládeže z obyvatelstva zemí markomanských, zvláště z obou stran Labe a Odry a na mnohých místech pustých, zanechavši sídel svých, následovala s manželkami a dětmi velení vůdců vandalských. Země česká způsobem takovýmto z lidí vyprázdněná a na větším

---

*) Citátu toho není ve vydání prvním.

[4]) Vellej. Paterk. děj. kn. 2.

[5]) de morib. German.

[6]) de rebus Geticis. (Jornandes, původu gotského dějepisce 6. století po Kr., jehož nejznamenitějším dílem jest spis „de origine Getarum“ t. j. o původu Góthův. Prokop Césarienský, dějepisec doby Justiniána Velk. sepsal hlavní dílo o vojně s Góthy. Překlad.)

díle vzdělavatelův zbavená, začala prý strašiti lesy a domova poskytovala více zvěři divoké, než lidem.

III. I tak tito za dávných časův prvními byli obyvateli země české, o nichž jsme zvěděli, že v ní kdysi obývali; stranu osadníkův doby pozdější a těch, kteříž dosud nepřestali v ní přebývati, soudíme, že o nich šířiti slov málo, lépe k záměru našemu se hodí, než mnoho a že i milejším to bude těm, kteříž čtou dějepisce polského Martina Kromera[7]) důkladné o věci té pojednání anebo nedávno (r. 1614. a 1615.) z akademie Pražské od právníka Jana Matyáše Sudetského*) vydané rozjímání. V tom zajisté shodují se všickni, že lidé, kteříž po době Valentiniána císaře i Attily Hunna krajinu tuto prázdnou, od Vindo-Svévův opuštěnou první osadili z práva mezinárodního, jako jsou i ti, kteříž dosud v ní přebývají, národností a jazykem byli Slávové, nikoli Sklávové,**) totižto lid národa téhož, jejž přemnozí nazývají také Slavony a Slovany čili Slováky, anebo Henety, zlomyslní však povržlivě Sklávy.***) Odkud však, čili z kterého úhlu světa se vzali, v tom ne všickni souhlasí. Někteří praví, že sem přistěhovali se z Chorvat, jiní, že z Rusi, kteráž jest za hřebeny karpatskými.[8]) Přibylit pak vedením Čecha i bratra jeho Lecha nejprve do Moravy, nejisto s jak velkým množstvím, na každý způsob však se značným množstvím i panstva i lidu obecného; když ji pak shledali plnu lidu jazyka svého a zvěděli o statečnosti krajanův svých Vindův, zemi českou vzdělávajících, rovnou cestou tam zamířili a složivše

[7]) kn. 1. hl. 14. 15. 16.

*) Doktor Jan Matyáš Sudetský (Sudetinus anebo a Sudetis — ve vydání prvním jmenuje se Matyáš, nikoli Jan Matyáš), pocházel z rodiny patricijské města Budějovic a důkladně vzdělav se na učení Pražském i též v cizině, vyučoval v Praze při akademii od r. 1612. Obíral se také dějepisem a rozmanitými spisy, zvláště pak rozpravou latinsky sepsanou, „že národ český nepochází od Slovanův, jak vidělo se Silviovi a Doubravskému, nýbrž z Russie čili Roxolenie" popudil proti sobě soudruhy učené, jichž zvláště Troilus rázně mu odpověděl. Pro svářlivosť r. 1617. z university byl odklizen a neznámo, co dále s ním stalo se.

**) Odtud až do konce věty přidáno ve vydání druhém.

***) Hanbou zůstane věčnou pro národy německé, jak sám praví poctivý Němec Herder, že nepřestali na tom, Slovany hubiti, neb alespoň uváděti v služebnosť, nýbrž ještě i jména jich zneuctili na pojmenování otroka! Hanebnosť tu s opovržením odmítá Stránský náš, jehož vědomí slovanské velmi bylo čilé.

[8]) M. Petr. Codicillus r. 278. Rukop. bezejmenn. 450. — Bernart Wapowski r. 550. — Mart. Kuthen r. 639. Doubravsk. děj. česk. kn. 1. Hájek v předmluvě r. 644. (Petr Codicillus z Talechova — Sedlčanský — mistr a pak dlouhá leta professor učení Pražského, vynikal znalostí jazykův klassických, zvláště řečtiny, také hvězdářství. † 1589. — Wapowski Bern. slavného rodu polského politik a právník, † v Krakově r. 1533. Sepsal „Annales Pol." (letopisy polsk.), k nimž Stránský táhne se. — Martin Kuthen (Cuthenus, poněvadž narodil se v Hoře Kutné) zemřel v Praze r. 1564. vynikající u nás spisovatel, básník latinský; také dějepisec, jehož kronika česká zhusta se čítala. Překlad.)

bůžky své na místě, kdež Vltava vpadá do Labe, blíže hory, jež dosud zove se *Rzjp*, to jest vrch, též *Zrzjt*, to jest hlídka, zvolili si nový domov. Obávajíce se přibylcův, nečetní obyvatelé dřívější, v roztroušených chýžích skrývající se, nejprvé zalezli do známých jeskyň, avšak z příbuznosti jazyka a obyčejův poznavše, že jsou to lidé plemene jejich, vzájemně vítali se s hostmi, uctívali je dary hostinnými, mlékem, sýrem, masem, ano, zvěděvše příčinu přibytí jejich, nabídli se jim za průvodčí v ohledání země na všecky strany. Z toho vzešlo, že za krátko všecko množství lidu dávného i nového, codenním obcováním sblíživši se přátelsky a důvěrně, srostlo v jeden a týž národ a způsobem obvyklým u všech ostatních národův slovanských, po svobodě nejúsilněji bažících, podrobilo se správě vůdce Čecha spíše otcovské, než panovnické, ba i také po jménu jeho přijalo název Čechův.

IV. I trváť dosud jak národ ten, tak i pojmenování. Ačkoli pak od Němcův v řeči jejich domácí říká se jim Bohemen, latině pak Boëmi, Bohemi neboli Bojemi, oni sami volí říkati si Čechové a tak nazývají se u všech slovansky mluvících, ano také u Uhrův a Řekův novějších. [9]) Kdykoli pak oni sami nazývají se Bojemi, neboli Bohemi, nemají při tom zření k Bojům, dávným to oněm obyvatelům země, nýbrž (jak již dříve Silvius [10]) poznamenal) k rodným slovům jazyka slovanského *boj*, co znamená latinské pugna, aneb *buoh*, co deus, a *muž*, co vir znamená, chtějíce tím přisvědčiti, že jsou muži bojovnými o zbožnými. Jazyk jejich od řečí Rusův, Polákův, Chorvatův, Slovencův a ostatních národův jména slovanského jenom nářečím se různí; poněvadž pak jest krásný, bohatý, zvučný a mohutný i k rozpravám o všech předmětech způsobilý, tudíž předkové naši [11]) o jeho ozdobení, vytříbení, rozhojnění i na potomstvo přechování velice a šťastně se přičiňovali, ano i zákony zabezpečili, aby nepřišel v zanedbání. [12]) Avšak jako oni pečlivi byli jeho zvelebení a v přesnosti původní zachování, tak věk tento zrůdný nestydatě si vede kálením jeho,

[9]) Bonfin, o státu uhersk. sem tam; Laon. Chalcondylas děj. Tureck. kn. 2. (Laonicus Chalcondylas, učený Athéňan, žil v patnáctém století; sepsal jaz. lat. knih desatero o zaniknutí říše císařství byzantského i o povstání říše turecké. Překlad.)

[10]) Děj. česk. hl. 3.

[11]) M. Daniel předmluvě k slovn. Silv. quadriling. (Silva quadrilinguis t. j. les čtyrjazykový, jest titul slovníka, jejž spracoval a vydal slavný náš mistr Daniel Adam z Veleslavína. Překlad.)

[12]) Zřízení zemské. B. 32. Práva Městská. B. 8. — Sneš. sněm. r. 1615. M. Jana Husi Výkl. desat. Bož. hl. 40. (Zřízení zemské i práva městská zřejmě ustanovovala, že v úřadech a soudech nesmí užívati se jazyka jiného, než českého. — Jak přísná opatření ve prospěch jazyka českého netoliko v úřadech a soudech, nýbrž také v kostele, ve škole, ano i v domácnosti a obcování společenském učinil sněm odbývaný r. 1615., laskavý čtenáři přečti sobě u Pavla Skály I. 355., kdež podáno jest celé snešení sněmovní. Překladat.)

przněním, zlehčováním a na zapomenutí věčné zatracováním; neboť téměř všickni jako nepokládají za chybu a za neslušné nepovažují, v materštině sem tam směšně kazimluviti, tak jako kdyby snili, spatřují v tom něco hezkého a kratochvilného, když k lidu českému užívají cizomluvův. Dle zdání jejich selská to jsou ústa, rovněž i péro každé, jež až k ošklivosti neoplývají tytýž nahrabanými záplatami řeči cizí. Na skrocení oněch prostořekých kazimluvův věru my Čechové nyní potřebovali bychom nejednoho Vally a Linakra.*) Vedle této péče o vzdělání jazyka domácího u starých Čechův zas až příliš zanedbáváno písemnictví, a ti, kteříž poněkud jím se obírali, písmen neznali jiných, než ruthenská. Písmena římská a ta, jež nyní jsou ve zvyku, jakož i latina začaly vcházeti v užívání teprv za Boleslava Pobožného, jenž když mezi císaři německými a panovníky našimi zachovávaly se spolek a přátelství, byl původcem,[1]) že písmo ruthenské vytratilo se u nás úplně.**) To však jen mimochodem; lépe jest vypisovati obyčeje naše.

V. Národ náš i vadami jest stížen i ctnostmi vyniká Sotvať asi někdo smýšlí, že nalézá se kdesi jisté množství lidí, v němž by všickni byli buď naprosto špatnými, buď naprosto dobrými, a kteříž by všichni na stejno zasluhovali buď pochvaly, buď hany. Při Češích dějepisci rozmanití poznamenali vady rozmanité: císař Bedřich I. divokosť,[2]) Frýzinský,[3]) Helmold,[4]) Silvius,[5]) Bartolinus,[6])

---

*) Valla Vavřinec, slavný humanista vlaský, professor v Pavii, v Miláně, v Neapoli a v Římě. † 1457. Spisem svým nejznamenitějším „elegantiae linguae latinae“ (ozdobnosti jazyka lat.) mnoho přispěl k vytříbení latiny doby své a proto Stránský přál si muže takového na vytříbení jaz. českého, tehdáž hříšně znečišťovaného. — Jemu podobně účinkoval Angličan Tomáš Linacer (Lynacre), jenž po nějaký čas byl lékařem životním krále angl. Jindřicha VII. a mimo to zanášel se studiemi klassickými. Zemřel 64letý v Londýně r. 1524. Stránský dovolává se ho, poněvadž hniha jeho „de emendanda latini sermonis structura“ (o opravě budovy jazyka lat.) velmi často vydávaná slavné požívala pověsti a váhy nemalé.

**) Písmem „ruthenským“ Stránský vyrozumívá staroslovanské (cyrilské). Že „u starých Čechův až příliš zanedbávalo se písemnictví“, jak Stránský praví, neshoduje se s pravdou; mistr Pavel patrně neznal starých památek písemních, sice jinak bylby soudil v příčině této o předcích, kteříž nemálo cti zasluhují, že záhy pečovali o zvelebení jazyka svého také v písmě.

[1]) M. Petr Codicillus.

*) Předcházející věta celá vyskytuje se jen ve vydání druhém.

[2]) Goldast. Svaz. III. str. 362.

[3]) Ota Frýzinsk. děj. Bedř. I. kn. 1. hl. 16.

[4]) Helmold. kron. Slov. kn. 1. hl. 1.

[5]) En. Silv. děj. česk. hl. 1.

[6]) Ricard. Bartol. Aust. kn. 8. (R. Bartolinus, kanovník v rodišti svém v Perugii ve Vlaších, od cís. Maksimiliána I. korunovaný básník, sepsal mimo jiné báseň „Austrias“, v níž opěvuje vojny bavorskou i falckou. Překlad.)

loupeživosť ve válce, i ukrutnosť, Thurocz[7]) zuřivosť, Bonfini[8]) choulostivosť za hlad, žízeň, znoj a svízele válečné, bezejmenný spisovatel[9]) kroniky, Zbraslavská řečené,*) dychtivosť po novotě, těkavosť v úpravě šatstva a účesu, opilství pak skoro všickni. Kromer[10]) lidem je nazývá chlubivým, pan Hasištejnský[11]) pak vojny vždy žádostivějším, než míru. Když vady tyto již tehdáž, za oněch dob ještě lepších, tak vzmohly se, což asi, kdyby obživli posuzovatelé oni, jak soudíme, nezcela nespravedliví, o nich napsali by, když za nynějšího věku podlejšího a více než nevázaného nenepatrnou měrou vzrostly? Nic však mezitím nevadí, abychom za to měli, že nám oněch vad mistry byli národové titíž, z nichž pocházeli mužové, kteříž nás takovými vylíčili. Němci tlampají, že od přirozenosti jsme nespokojení, bouřliví a (co utrháním jest nestydatým) zrádcové a vrahové králův. Bebelius,[12]) pomlouvač zlomyslný, nazývá nás odpadlíky a národem odbojným i neostýchá se troubou válečnou panovníky německé na vyhlazení nás popouzeti. Jako ctnosti pak při Češích vychvalují Helmold[13]) pohostinnosť a ve srážkách válečných statečnosť, Doubravský[14]) velikomyslnosť a důvěru v sílu vlastní, Silvius[15]) úmluv uzavřených houževnaté zachovávání. Bonfinimu[16]) jsou plemenem bojechtivým a k vojně právě zrozeným,**) Bílejovskému[17]) od přirozenosti lahodným a přívětivým a neumějícím zavdávati podnět urážce. Tajiti zajisté nikoli nelze, že, kdyby osud oběma chtěl dopřáti návratu

---

[7]) J. Thur. Kron. uhersk. díl. 2. hl. 63. (Jan Thurocz, kněz uherský, sepsal králi Matyášovi I. připsanou lat. kroniku uherskou, sahající od Attily do r. 1464. Překlad.)

[8]) Ant. Bonfin. Decad. 3. l. 2. a Decad. 4. lit. 2.

[9]) Kron. Zbraslavsk. díl. 2. hl. 23.

*) Kroniku Zbraslavskou, nejvydatnější pramen náš domácí toho druhu, pro dobu od r. 1283. až do r. 1338., sepsal třetí opat kláštera toho Petr Žitavský.

[10]) Mart. Kromera děj. polsk. kn. 9.

[11]) Boh. Hasištejnského list králi Vladislovi.

[12]) Jindř. Bebel. Hecatosticho o vítězst. Maksim. nad Čechy. (Jindř. Bebelius, jeden z nejslavnějších humanistův doby své v Němcích, prof. v Tubinkách, † 1516. také spisovatel a básník; oslavil veršem vítězství Maksimiliána I. nad vojskem českým, knížeti Bavorskému na pomoc poslaným. Že národní záští i u takových mužův národa německého plálo za dob oněch, zajisté nikdo diviti se nebude.

[13]) Helmold. Kron. Slov. kn. 1. hl. 1. 83.

[14]) Děj. česk. kn. 1. 15.

[15]) Děj. česk. hl. 1.

[16]) Decad. 2. kn. 1. také Decad. 4. kn. 1. a 5.

**) Divíme se, že Stránský sám nepoukázal k nesrovnalosti, jakéž dopustil se Bonfini, když Čechy tuto jmenuje „plemenem bojechtivým a k vojně právě zrozeným“, kdežto svrchu vytýkal jim „choulostivosť na hlad a žízeň, znoj a svízele válečné.“

[17]) Bohusl. Bílej. kron. kn. 1. (Bohuslav Bílejovský, kněz pod obojí, nar. v Malíně, kazatel u sv. Barbory v K. Hoře, pak v Praze, zemřel r. 1556. Sepsal jazykem českým „kroniku českou“. Překlad.)

do života, starý mravokárce domácí Nithard, co by vytýkal, nalezl by toho při nás buďto více anebo jistě tolik, kolik toho, aby vychvaloval, nalezl právník a básník vlaský Jeronym Balbus, velebitel země české a velmožův našich.*) Neboť jako neklame básník onen, jenž dí:

Servant sua pacta Bohemi.
(Své zachovávají Čechové smlouvy,)
Truces gens haud spernenda Bohemi.
(Zlí Češi, lid to neledajaký.)

rovněž nejapným nebyl onen ani jako malíř, jenž na obrazích vypodobiv mužského a ženskou v domácím kroji národa každého, Čecha prý samého představil nahého s balíkem sukna u nohou, a pravil prý, že mu ponechává svobody, aby když co chvíle v jiném a jiném kroji si libuje,[18]) sám se ustrojil dle zdání svého i jakby chtěl. ani jako posuzovatel, jenž na nás vystřelil pořekadlem:

„Eosdem habet cum simia
Mores ferox Bojemia,
Quae facta viderit, facit,
Cultusque priscos abjicit.“ **)

(t. j. „Tytéž má s opicí mravy divá Čechie; dělát, co zřela, jiný že dělal, i zavrhuje kroj starodávný.)

VI. Kdyby mně samému, co smýšlím, říci bylo, pověděl bych, že Čech mimo vady a ctnosti již vytčené největším věcí cizích jest následovatelem a obdivovatelem, domácích však a krajanův svých hnusým tupitelem a zavrhovatelem,***) že v štěstí a v nehodách žádá si míti soudruhův co nejvíce, že nesnášelivým jest kázně přísnější (a obzvláště služebnosti), že pocit křivdy ztěžka z mysli pouští, že soukromě i veřejně miluje nádheru,†) že, vesel-li, povolným bývá, zlostným však, truchlí-li, že, když lační, neprozpěvuje si (jako Němec), ani netančí (jako Francouz),††) nýbrž jest mrzut, že nedostává se mu ne tak schopností a soudnosti, jako

---

*) Nithardus (Neidhart von Neuenthal) nebyl krajan náš, jak mylně udává Stránský, jenž povědomost o něm měl bezpochyby jen z kroniky Zbraslavské, nýbrž pocházel z Bavor a žil dlouho ve Vídni při dvoře knížete Oty Veselého (v první polově stol. XIV.). Proslavil se básničkami, zhusta ostře kárajícími všelijaké neřesti časové. — Vlach Jeronym Balbus za krále Vladislava II. přebýval nějaký čas v Čechách, užívaje štědrého pohostinství velmožův českých. Že za to v básních latinských Čechům lichotil, již souvěký pan Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic nejednou mu vytýkal.

[18]) Hájek při r. 1367.

**) Porovnání tato nalézáme již v kronice Zbraslavské Petra Žitavského.

***) Z chyby této jsme-li již vyléčeni, nebo hlouběji-li ještě zabředli jsme do ní, nevadilo by zastanoviti se bedlivě.

†) Co tuto sevřeli jsme v závorku, nečte se než ve vydání druhém.

††) Narážky na Francouze není ve vydání prvním.

přičinlivosti, že ve svárech loudá se trochu i s dopálením, i se smířením,[19]) že na vojně z počátku jeví se jako by nechápavým, pak ale velice obratným a neohroženým, že mezi národy jinojazyčnými k Francouzům, Angličanům, Vlachům, Uhrům jest družnějším, než k ostatním,*) Poláky pak za bratří považuje jakožto soujazyčné. Pověděv toto o země české i obyvatelích i obyčejích, nepochybuji, že vyhověl jsem dostatečně.

Hlava V.

O správě světské v Čechách.

I. Způsoby, kterak spravují se státy čili obce, i důkladně jsou vyloženy od politikův, i dávno již vůbec známy. Čechové po všecek čas, co přebývají v zemi této, kdysi osazené i dosud držané, dali se spravovati takřka jediného vládou, kterouž ale přední mužové vlasti s ním jaksi sdíleli v mírnili; jen že asi tři- neb čtyrykráte, když smrť přetrhla vládu panovníkův, uhostil se u nich na nějakou dobu nejistý stav správy veřejné, visíci jaksi od vůle několika osob nejváženějších. Hodnosť však onoho jednotlivce, kterýž spravoval zemi českou, měnívala se časem; nebylať totiž od prvopočátku hned, jakou jest nyní. Po jistých, ať tak dím, stupních dostoupila vrcholu toho

II. Lidé, kteříž nejprve, jak řečeno, s Čechem zemi českou začali vzdělávati a národ náš založili, poctivosti byli obdivuhodné, věrni mezi sebou a svorni i družni; nebyloť nikoho, jenž by druhému škodil, anebo křivdil; nikoho, jenž by uměl říci: „Toť mé jest“; pospolu chlebili a obývali, pokud býti mohlo, ve spolek hospodaříce, cožkoli měli, naším nazývali. V stejném tudíž právu i bez hrdé vládychtivosti život vedli. Nebylo buď ničeho, nebo jen málo, oč by se přeli nebo v strany rozcházeli. Mimo to vzájemnou mezi nimi svornosť živilo, že potud nejsouce smíšeni s národy vnějšími, lišícími se od nich buďto jazykem, anebo obyčeji, nýbrž vesměs stejní i původem i jazykem i zřízením, v zemi české obývali a s velikým souhlasem přestávali na té společnosti a spojitosti, jakouž příroda ustáluje mezi podobnými.[2]) Odtud vzešlo, že spokojeni jsouce otcovskou, ať tak dím, vážností Čecha jakožto nabadače a všech věcí pořadatele, nijak nepotřebovali vrchnosti jiné, kteráž nad množstvím byla by bděla vyšší jakousi mocí neboli právo-

[19]) Hájek při r. 1407.

*) Proti komu namířen skrytý tuto osten, netěžko se dovtípiti.

[2]) Kosmas. kron. kn. 1. — Kron. Boleslavsk. hl. 2. (Kronikou Boleslavskou za Stránského vyrozumívalo se, již nyní Dalimilovou nazýváme. Překlad.)

mocností. Dokud tudíž Čech byl na živu, v obci české více vládl, ať tak dím hospodář, než král.

III. Po smrti Čechově národ český čas nějaký setrval v blahé oné a zmatkův neznalé prostotě, svornosti a rovnoprávné společnosti; králem každý sám si byl. Když však cizinci za obchodem přibývali z Moravy, z Norika a Pannonie, a začali někteří zoškli-vovati si selský život lidu, jiní posmívati se společnému užívání pozemkův a věcí ostatních, jiní pak krádeží nebo loupeží rušiti pokoj veřejný, tehdáž všecko počalo mísiti se nebývalými hromadami, bouřlivými schůzemi a svárlivými tahanicemi. Když však nebylo nikoho, jehož by zlí báli se, dobří pak dovolávali se, jako mstitele, a jenž by vážností svou hojiti mohl rány obecné, tuť množství celé, konečně unaveno a pokonáno jsouc svízeli tak neústupnými, umínilo si, že odvrátí pohromu zhoubnou, a snahu svou obracelo k tomu, aby stav věcí obecných opět napravil se způsobem, od Čecha již dříve naznačeným I tudíž po zralém uvážení snešíno se. aby ze svého plemene muže některého ctnostmi výtečného, dobrého, spravedlivého a lidu obecnému nanejvýše milého dosadili na místo Čecha i aby svěřilo se mu řízení vrchní s hodností a mocí dle poměrův časových poněkud rozmnoženými. Tak tedy ve shromáždění obecném svornými národa hlasy u přítomnosti bratří Supana a Tureska, příbuzných Čechových, správa veřejná vznešena jest na Kroka, tehdáž ještě mladého, avšak bohatého, jenž pro výtečné ducha dary požíval kdysi Čecha sestárlého lásky, u lidu pak vážnosti převeliké pro zvláštní znalosť věštění a navozování. Avšak Krok od národa nepřijal moci nad správou obecnou jako panovník, aby dle libovůle rozkazoval, nýbrž jako soudce, aby po spravedlnosti a slušnosti soudil.[3]) Nebyloť totiž ještě zákonův psaných, nýbrž moc zákona mělo, co schváleno bylo zvyklostí a obyčeji lidu. I poněvadž tytýž objevovali se případové noví a těžší, na jichž rozřešení zvyklosť ničeho neposkytovala i též úsudek jednotlivce viděl se býti nedostatečným, snešíno se na tom, aby Krokovi z čelných mužův přidalo se několik jakoby starších, vynikajících znalostí věcí a zkušenostmi, kteříž by při rozřešování sporův s ním na soudě zasedali a kdykoli naskytlo by se něco obtížnějšího, radili se s ním. I tenť byl stupeň již druhý v Čechách vzmáhající se svrchovanosti.

IV. Mocí tudíž soudcovskou a bděním nad zákony obec národa svého za sebou spravoval i Krok, jakož i syn jeho soujmenný a vnučka Libuše, pokud trvaly a zachovávaly se po otcích zděděné mravův prostota, střídmosť a přičinlivosť v hospodaření společném; když však mnozí v národě přiučili se prospěch soukromý výše staběti, než obecný a plápolati neznámou dříve lakotou. tu nastalo, že ze sporův rodily se spory a vrchnosti odpíraly se česť a po-

[3]) Silvius. Doubravský.

slušenství dříve prokazovávané i že takto vláda mírná a lahodná u mocnějších vcházela v nevážnost, slabší pak nenalézajíce léku na křivdy, jichž snášeli, panovníka přáti si počali, jenž opatřen jsa větší mocí, měl by νεῦρα ἐπὶ ἀδικοῦντας t. j. sílu na rušitele práva *) Jako příčina neposlední pro změnu věcí namítala se také vláda ženská, kterouž přemnozí jakožto prý mužův nedůstojnou, hanebnou, u národův ostatních nebývalou v nenávist pojali, provolávajíce, že nadále bez potupy snášeti se nesmí a nemůže. I tudíž prý zapotřebí, aby napravila se chyba,[4] a Libuši panně, kterouž prý nemoudří v čelo postavili, odňala se moc a po přenešení naň hodnosti manželčiny sňatkem připojil se muž, jenž dle souhlasu obecného viděl by se býti hodným přednosti. O čemž Libuše zvěděvši i obávajíc se, aby snad nemusela vdáti se za muže, jehož by nechtěla, položila rok shromáždění a lid svolavši, horlivě přimlouvala se za sebe i za skutky vlády své řečí, jednak vážně složenou, jednak bájkami ozdobenou, nemohla-li by snad lid ještě se kolísající od oumyslu odvrátit a přízní všech prodloužiti dosavádní hodnost svou a stav věcí. Ale poznavši, že uším hluchým vypravuje se povídačka, jala se prositi, aby věc tu dobrovolně svěřili věrnosti a péči její a muže toho, kterýž stanul by v čele vlády nad zemí českou a jehož ona sama nepotřebovala by ostýchati se za manžela míti, spíše bohův (bylať totiž věštkyní, zrečkou a prorokyní) než lidí vnuknutím vybrali. Když pak radu souhlasem schválili a vznesli na ni moc, aby národu vyvolila kníže, sobě pak muže, poručila jim, aby nazejtří všichni se vrátili na vyslyšení věštby, kterouž by o knížeti budoucím vydali bohové, nočními oběťmi uprošení. Když nazejtří všichni se sešli na hodinu i od Libuše vyžadovali odpovědi bohův, ona s dívkami do prostřed vkročivši, pravila, řkouc: „Štěstí a všeho dobrého přeji Vám, mužové země České. Mně za manžela, Vám za kníže bohové dávaji muže, krajana našeho jmenem Přemysla. Tudíž i bez meškání zvolte posly, kteříž by proň došli a jej na Vyšehrad přivedli, aby jako kníže byl uvítán.“ Z celého množství tedy zvoleno deset mužův čelných, oni pak postavili se před Libuši, aby zvěděli, kde Přemysla hledati. Jimž ona pravila: „Bílý tento mimochodník můj na cestě před Vámi půjde a knížete Vašeho Vám ukáže, k jeho nohoum se vrhnuv. Jej tedy následujte.“ To řekši a poslům davši roucho drahocenné, aby jím Přemysla oděli, koně propouští.

V. Tito, co se jim poručilo, vykonávají a ubírají se za stopami koně, ku severu během směřujícího. Kudy jich byla cesta, ukazují vsi nad řekou Bělinou od předkův zbudované, i to *Bro-*

*) Ve vydání prvním následuje Aeschyl. ὀυδὲν ὄφελος πολιτείας μὴ ἐχούσης νεῦρα ἐπὶ ἀδικοῦντας (t. j. za nic není obec, nemající moci proti rušitelům práva).

[4]) Hájek při ll. 715. a 720.

zanky Hlinany, *Rzehlowice*, pojmenované po skutcích koně toho, totižto po brodění, ve hlíně se válení a řehtání. Nedaleko Stadic vesnice kůň z cesty zbáčí, blíže se muži, úlehl jakous dvěma voloma zvrácejícímu, a jako by mu vzdával poctu, sklání před ním kolena i šíji. Uzřevše to poslové, sami také přistupují a pokorně vzdavše muži česť, odkud, od koho a nač přišli, mu vykládají. Zvěděv jich příchodu příčiny, k jakýmsi kouzlům (neboť i on byl věštcem a znal se v předpovídání) béře útočiště, po jichž vykonání, obrátiv se k poslům, vece jim: „Ustupmež božstvu poslušně, ano od pluhu volá nás na stolec knížecí; Libuši, dívku z rodu vznešeného pošlou, v manželství šťastné pojměmež a mužně uchopmež se otěží vlády nad zemí českou, podávaných nám volí národa celého jednomyslnou.“ Vzradovavše se odpovědí touto, poslové ihned dobývají roucha, jež od Libuše měli, a knížete, jím přioděného, na kůň posadivše prosí, aby s nimi na Vyšehrad jeti ráčil. Dosahše, zač prosili, a již blížíce se Vyšehradu zří, kterak Libuše s dívkami svými, mužové čelní a náramný zástup lidu vysuli se vstříc knížeti. Tudíž Přemysl přijat pokřikem svátečným, do hradu se uvádí a Libuši obřadem slavným za manželku pojav, ode všech vítá se nejen na způsob předchůdcův jako soudce, správce a ochrance, nýbrž i jako kníže a pán (r. 588.); aby pak nezdálo se, že zanedbáno některého obřadu slavného při nastolování panovníkův obvyklého, dle obyčeje přijal také oznaky hodnosti, mezi nimiž byly též praotce Čecha křeslo, roucho dlouhé, čepice a žezlo.

VI. Přemysl takto v Čechách moci nejvyšší nabyv, vládu provozoval stejně dle zdání manželčina i svého vlastního, Čechy, lid poněkud svévolný, přinutil, snášeti uzdu a na slovo poslouchati, a sevřel zákony od něho danými (jichž některé ani po dnes nezastárly), jedním slovem řečeno, naučil je, že pozdě tomu porozuměli, kterak za dřívějšího času obvyklá správa obecní způsobem patriarchálním různí se od nově uvedeného panství despotického. Odtud poznáváme, že tento byl třetí stupeň panovnické mezi Čechy velebnosti, výše se povznášející. Avšak jakkoli Přemysl mimo manželku ve vládě netrpěl společníka, aniž moci své sevříti si dal mříží nějakou, předce napotom, když Libuše smrtí sešla i on sám schyloval se věkem, dlouho trvalé bouře ženské, návodem Vlasty vzbuzené, rovněž i hojnosť zmatkův povstalých z příčin jiných velice mu znesnadňovaly a stěžovaly panování. Svolav tudíž na poradu muže znamenitější, jimž lid náš již tehdáž říkal *Zemany* a *Wladyky*,[5]) několik málo zámožnějších, společným všech hlasem zvolených přibral za společníky břemene, ale tak, aby toliko v záležitostech mozolných a obtížnějších rady a pomoci jejich užíval, nikoli pak aby moci své s nimi sdílel. Nazvalť je pak *Lopoty* po starostech lopotných, jimž ale potomstvo volilo říkati *Vrzedniky*

[5]) Hájek při ll. 720. a 1072.

Zemske. Latině slovou proceres, primores, optimates Z počtu jich byli Dolislav, Ctirad, Milouš, Hynchvoj, Vrš a jiní. jichž neznají se jmena.

VII. Potom obec Čechův vládou onou jako despotickou, za správy Přemysla uvedenou, kteráž stále udržovala se na témž vrcholu lesku, nadále spravována jest za Přemyslových a Libušiných potomkův, po sobě následujících, do čtyř set a padesáti let napořád sběhlých, totižto až po ten čas, co čtyrmi tisíci hříven stříbra byv podmazán, císař německý Jindřich, toho jména IV., když za sněmování ve Vircpurku, čili jak jiní tvrdí, v Mohuči (r. 1082. anebo jak jiní chtějí r. 1072.*) knížeti Vratislavovi,[6]) Břetislava Bojovného synovi, s přivolením papeže římského[7]) důstojenství zvýšil a vsadiv mu korunu na hlavu, z knížete učinil jej králem. Tento tedy nejvyšší u Čechův vrchnosti čtvrtý byl stupeň velebnosti rozšířené, na němž ona (mimo to, že po smrti králův Vratislava, Vácslava IV. i Albrechta jaksi byla přervána) po dnešní den trvá, čítajíc věkův již šestero. Nehádáme se pak o to, takovým-li hodnosti královské do Čech uvedením a z něho pocházejícím krále Vratislava mnohem častějším než dříve s panovníky německými obcováním a dvoru císařského následováním zlepšilo či zhoršilo se položení země a obyvatelův: onoť snad panovníkovi přineslo více slávy, než obci české užitku, ba může se zdáti, že bylo to jakousi Delilou lstivou,**) kteroužby svobodný a samostatný Simson vlákán byl v osidla německá. Nic zajisté nevadí podezření tomu, že Němci, po čemž dlouho se pachtili, odtud chopili se příležitosti, aby císařům svým přivlastnili svrchovanou nad Čechami moc, a vůbec rozšiřovali domnění, že panovníci, kteříž regalií, jak se říká, z rukou císařových nepřijali, v Čechách po právu nemohou státi v čele vlády.***)

*) Stalo se to v Mohuči r. 1086.

[6]) Kosmas. děj. kn. 2. Mnich Pegovský v živ. Viprechta. Měchovsk. děj. kn. 3. hl. 4. (Pegov, Pegau, v království saském jjz. od Lipska, kdež markrabě Viprecht Grojský, zeť krále českého Vratislava, r. 1096. založil klášter, v jehož kostele pochován jest. Tohoto kláštera mnich jakýsi okolo r. 1148. sepsal letopisy, jakož i život zakladatele i dějiny kláštera. Překl.)

[7]) Thuan. hist. lib. 46. (Jak. Aug. Thuanus — de Thou — v Paříži nar. 1553. a † 1617. v hodnostech rozmanitých vynikal činností politickou. Sepsal obšírné dílo vypisující události od r. 1540.—1680. Překlad.)

**) Delila, Samsona silného milenka, kteráž vyslídivši tajemství síly jeho, zrádně jej vydala v moc krajanův svých Filištínských.

***) K odstavci tomuto vidí se nám zapotřebí přičiniti, co následuje. Že císař Jindřich IV. knížete našeho Vratislava II. obdaroval korunou královskou „s přivolením papeže římského“, jak napsal Stránský, (jen ve vydání druhém), opíraje se o Thuana, již tím vyvrací se, že kníže český r. 1086. povýšení toho dosáhl, poněvadž krále německého podporoval netoliko proti nepřátelům jeho v Němcích, nýbrž také ve Vlaších proti papeži. Druhým knížetem naším, na království povýšeným, byl Vratislavův vnuk, Vladislav II., jenž r 1158. koruny dosáhl opět tím, že císaři a králi německému Bedřichovi Rudobradému (přes odpor stavův českých) pomáhal

VIII. Daleko-li však druhdy zasahovala, nebo po dnes zasahuje svrchovaná ona moc panovníka v Čechách vládnoucího, poznává se jednak z památek sem tam sebraných, jež nám zachovali spisovatelé dějin národa našeho, jednak zvláště z ustanovení základních zákonův království toho.[8]) Známo zajisté, že zákony, od samého Přemysla dané, dle nichž syn jeho Nezamysl, dostav se k vládě, národu vlásti byl povinen, postupem času, jak toho totiž okolnosti vyžadovaly, od nejvyšších úředníkův a stavův zemských ve srozumění s panovníky znenáhla rozmnoženy a zvyklostí a zachováváním ustavičným až do té míry jsou upevněny, že všecka obec národa českého, opírajíc se o ně jako by o podstavec a základ bytelný, až dosud nezachvěna obstála, a že žádný panovník nový nemohl by dostati se k vládě, dokud předkův obyčejem na ně nevykonal by přísahy a sice (povolán-li byl z ciziny), na hranicích království v řeči své domácí, o slavném pak korunovací po česku.*) Ony ještě dosud netoliko slouží panovníkům, aby chránili velebnosť důstojenství svého a lid udržovali v povinnosti, nýbrž také národu poskytují záštity proti panovníkův hrůzovládě a vší nespravedlivosti. Přemnoho sice panovníkům poskytují svobodné vůle ve správě veřejné, avšak také některé věci vyhrazují buď národu samému, buď ve spolku s panovníkem. Co pak jimi se zapovídá a co ustanovuje, kdo ouplněji přál by si poznati, odsýláme jej ku knize „práv a zřízení zemských", zdělané na základě starobylých památek a zvyklostí.

IX. Podle práv a zřízení zemských (A. 2. 17. 19.) králové nesmějí od království ničeho odcizovati ani zapisovati, (A. 3.) svobodám a právům zemským nijak ubližovati, (A. 9.) mimo stavy panský, rytířský a městský žádných jiných do země uvozovati, (A. 13. 28.) manům lén knížecích nikde jinde, než na hradě Pražském, anebo alespoň uvnitř hranic českých podávati,[9]) (A. 30.) manství a lén, kteráž jsou vně a ne v zemi české, prodávati, odcizovati nebo jakýmkoli způsobem svobodití, (A. 20.) na žádnou věc zemskou obecní, ani pro vypsání, ani pro vymazání relátorův činiti k úředníkům desk (A. 22. L. 23.) nikoho ochraňovati (glejtovati) před soudem zemským anebo před mocí pána dědičného, (A. 27.) na zámky a úřady zemské cizozemcův sázeti, (A. 29.)

---

ve Vlaších, hlavně proti Milánu. Teprv Vladislavův syn, Přemysl Otakar I. chytře využitkovav roztržku v Němcích mezi králi Filipem Švábským a Otou Brunšvickým panovníkům českým získal hodnosti královské, kterouž jim přiznal i papež Innocent III. r. 1203. — Z plna srdce však souhlasíme se Stránským, že křivá to byla politika Přemyslovcův našich, když lísali se a sloužili králům německým, sousedům říše české ode dávna nejnebezpečnějším, kteříž vždy dobře uměli vykořistiti každé příležitosti, vkládati se do věcí našich.

[8]) Hájek při ll. 722. a 745.

*) V jakém jazyku přísaha vykonávala se, udává jen vydání druhé.

[9]) Sneš. sněm. r. 1545.

mimo práva, svobody a řády prvotní obyvatelův k žádným vojnám nutiti (A. 23. D. 5.), půhonův před soud nedbati a podobné. Naproti tomu na základě týchž práv a zřízení zemských (A. 3.) králové sami mají moc a vrchnost nad tím nade vším, což k dobrému užitečnému Jeho Milosti Královské a všech obyvatelův království tohoto obecnému dobrému jest, to říditi, působiti a spravovati, pokudžby řádům, právům, svobodám, přivilejím, zřízením zemským na škodu a ublížení nebylo i nepříčilo se soudu muže počestného. Tudíž (A. 4.) oni sami sněmy a sjezdy stavům pokládají a rozpisují; oni sami (A. 12. 14. 15. 16. 19. J. 42. N. 1.), komu chtějí, udílejí a uštědřují výsady na jarmarky nebo trhy, mocné listy na pořízení statkův manských a frystuňky na hory (dolování), cla, mýta a tržné, dovolení města hrazená i hrady a tvrze znovu dělati a bořiti, dovolení na vyplacení statkův, věřitelům královským zapsaných, léna, odúmrtím na komoru královskou spadlá, jakož i jiné zboží jakýmkoli způsobem uprázdněné i pokuty, (K. 37.) oni obyvatele, kteříž slouží proti králi a proti zemi z vojny odvolávají a neposlušné odsuzují; (Q. 11.) zboží klášterův a konventův dle libosti buď rozdělují, nebo zastavují; (S. 10. 11.) odpovědníkům a vyhlášeným zhoubcům zemským, když pro očištění své žádají za soud, ochrany poskytují glejtem veřejným na čas daným; (W. 2.) ze zlata i stříbra z dolův vydobytého osobují si úroku i užitku; a tak i několik jiných věcí toho druhu vyřizují se po vůli a rozkazu jejich.

X. V ostatních věcech pak moc a vláda jejich jest omezena čili rozdělena s úředníky zemskými a stavy. Zákony totiž, o nichž mluvíme, ne v nepatrných věcech svobodu, právo a moc soudu zemského a krále v zemi české na rovno staví a zejména původovi (žalobníkovi) vůli dávají, poháněti neb obsýlati před soud zemský větší, nebo před krále samého: (A. 6.) o hrdlo a česť (K. 22. X. 12.). z nářku cti, (O. 43.), z listu falší, (A. 32.) z nátiskův víry schválené, (L. 40, S. 5.) z výtržnosti soukromé, (Q. 6. 7.) o výplatu zápisův královských; (R. 21.) na potrestání zločincův a nešlechetníkův zjevných zbraně do rukou podávají stejně soudu zemskému i králům; tak králům, jako i soudu zemskému nařizují (J. 45. 54. 62.), aby sirotkům zřídili poručníky, anebo dle potřeby dali léta a bděli nad prospěchem jejich, jakož i pomatených, a položili tomu hráze, by dědictví jejich od poručníkův a opatrovníkův nestala se ujma mrháním, loupením a šantročením; (F. 15.) mají-li komu vydati se z desk zemských výpisy zápisův, kdykoli udíleti jest dovolení (C. 48.), aby si společníci neb poručníci dskami neb registry udělali poručníky na zisk i na ztrátu (J. 59.), aby panny nezletilé proti vůli příbuzenstva vešly v sňatek manželský (K. 7.); kdykoli stvrzovati jest smlouvy dědičné sester neprovdaných s bratřími, (K. 10) kdykoli udíleti jest práva na sbratření čili na spolčení statkův; ve všech těchto věcech zřízení zemské na rovno staví moc většího soudu zemského i práva královského.

XI. Jakož pak ve věcech těchto ve všech společně rozhodují rada nejvyšší a králové, aniž těmto původně vyměřena jest moc větší, než oné, tak zase vůle králův přímo poutána jest na vůli a radu všech stavův, anebo alespoň nejvyšších úředníkův a soudcův zemských, kdyby král cosi nového chtěl nařizovati, pokud se týká (A. 5. B. 2. 11.) rozdávání ouřadův, jež zemskými slují (neboť ouřady dvorské a komorní, jakož i všecky služby důležitosti menší hrál, komu chce, svobodně udílí), (Z. 4.) přičiňování a ujímání práv, (A. 17.), odcizování, zapisování měst, hradův, panství a zemí císařem Karlem IV. koruně české připojených a vtělených, anebo o ně smluv zdělání, (A. 18.) dovolování cizozemcům, aby si v království českém kupovali statky (L. 6. 9. 10. 31. 32. 33.), krocení a trestání zhoubcův zemských a jich podporovatelův anebo jakékoli jiné moci se zbraní, mstění těch, jimž stala se škoda od cizozemcův, jakož i osvobozování obyvatelův zemských ven ze země jatých (D. 29.), dohánění zpurných a práva přestupníkův k povinnostem (W. 8. 15.), ustanovování zrna i ceny peněz raziti se majících, (A. 10.), usazování zástupce (prokurátora) královského (jinak fiskál řečeného) mezi soudce soudu některého, když, pravím, v těchto a ostatních věcech důležitosti větší král cosi nového chtěl by nařizovati, věc takovou dříve vznésti musí buď na všecky stavy na sněmě shromážděné, anebo na sbor úředníkův zemských v kanceláři a vyhledávati netoliko rady jich, nýbrž také přivolení.

XII. Tento tedy jest způsob správy veřejné u mých Čechův, tato jest vrchnost nejvyšší, tato jest velebnost panovníkův a národa celého. Obřady, kterak na panovníky vznášela se vláda, i kterak bývali nastolováni, nepovždy byly tytéž. Za dob nejstarších před Přemyslem i po něm, když lid český ještě odvrácen byl od náboženství křesťanského, obřad ten býval kratičký a velmi jednoduchý; v první době po pokřestění, dokud nebylo králův, ovšem trochu byl nádhernější, ale ne tuze pracný; když však nastali králové, tu po příkladu národův jiných přibylo mu lesku přípravami velkolepými, slavnostmi velebnými, jakož i přísahami králův i národa obapolnými. Dávní předkové naši pohanští, jakož i ti, kteříž před založením biskupství Pražského žili pod několikem knížat křesťanských, přestávali na tom, že k Jezerce, studánce pod Vyšehradem,*) všecko množství lidu svolavše a do prostřed postavivše stolec Libušin a knížecí čepici Přemyslovu, jakož i selskou jeho kabelu a škorně lýčené,[10]) panovníky nové, když dříve přislíbili, že ve vládě zachovávati budou obyčeje předkův, veřejně provolávali, na onen stolec Libušin usazovali a pohledem na kabelu a škorně selské

*) Bylo by věru na čase, aby se pamětihodnému místu tomuto věnovalo něco pozornosti a péče, by konečně vyvázlo ze zanedbání, kdo ví kolikavěkého, jež nehrubě příznivé vydává svědectví o úctě národa našeho k místům zpomínkami z minulosti dávnověké ctihodným.

[10]) Hájek při r. 863. Doubravsk. kn. 2.

napomenuvše je k uvážení původu nižšího a ke skromnosti, sázeli jim na hlavu čepici knížecí s pokřikem, úctou a osvědčováním poslušnosti.*) Národní tato slavnosť končila se hody na důkaz radosti povšechné. Když pak národ přijal víru křesťanskou, a Boleslav Pobožný založil biskupství, k slavnosti této také i biskup přibírán, aby v čas nastolování jednak modlil se za plné blaho celé obce a knížete nového, jednak u vykonávání slavného obřadu po zvyku předkův lidu dával příklad pobožnosti a bohabojnosti.

XIII. Když konečně národu dáni jsou králové a korunování jich na arcibiskupy spadalo, opět přibylo slavností a obřadův; vešlo v obyčej užívání koruny, žezla, jablka říšského, meče, prstenu a pomazání; přisluhování při tom rozděleno mezi přední důstojníky církevní a světské. Co, kterak, a kým vykonává se za doby naší, záhodno vyložiti poněkud ouplněji, než stalo se snad od jiných. Kdykoli tedy stavové zemští snesou se na korunování krále, tu ke dni ustanovenému (jejž zákon Karlův přikazuje položiti do šesti měsícův odtud, co král nový volení přijal) nejvyšší úředníci zemští z hradu Karlštejna přinášejí tak zvané regalie a klenoty zemské a na hrad Pražský svolávají se všichni mužové znamenití z království celého a poslové zemí přivtělených; tamtéž shromážďuje se přečetné množství lidu. U kaple Svatovácslavské, v nížto chovají se klenoty, den před tím do Prahy přivezené, oba purkrabí Karlštejnští a manové ve dne v noci na stráži bdí. Mezi tím nejvyšší hofmistr království českého dvůr královský, palác,**) sněmovnu, a postaviv v něm dříve lešení, chrám arcibiskupský, sv. Vítu posvěcený, kdež po zvyku starobylém odbývá se slavnosť ta, čalouny, suknem červeným, a čeho ostatně zapotřebí jest k slavnosti takové, nejnádherněji a nejbedlivěji vyozdobiti dává. Když v den a hodinu ustanovenou všichni sešli se ve sněmovně, nejvyšší purkrabí království Českého poroučí, aby otevřely se dvéře sněmovny, a táže se všech, chtějí-li tomu, aby král, svorným všech hlasem zvolený, od něho byl provolán veřejně a po zvyklosti předkův. Když pak všichni stavové jednomyslně přisvědčili, on co nejvíce na hlas může, provolává: „Pročež Já jakožto nejvyšší purkrabí Pražský z povinnosti své ve jmenu blahoslavené, nejsvětější a nerozdílné Trojice, jediného Pána Boha našeho, Jeho Milosť N. za voleného a přijatého krále českého vyhlašuji tak, aby toto volení a vyhlášení, kteréž z vůle Pána Boha všemohoucího pochází, předně ke cti a chvále jeho svaté i Božské Milosti a ke všemu

*) Není pochybnosti, že obřady slavného nastolení nového knížete u nás podobaly se alespoň do jisté míry známým obřadům při nastolování knížat Slovanův korutanských.

**) Slovem „palác“ vyrozumívala se tehdáž veliká síň, kteréž nyní říkáme „Vladislavovská“.

dobrému, poctivému a prospěšnému tohoto království šťastně a dobrotivě sám Pán Bůh požehnati ráčil.“ *)

Uslyševši to shromáždění celé volá: „Živ a zdráv buď N. král český!“ a po rozpuštění schůze stavové ze sněmovny ubírají se do kaple Svatovácslavské, aby ohlédali klenoty královské. Taktéž poslové zemí království českému vtělených a každý s oznaky hodnosti své, kanovníci, proboštové, opati, biskupové Olomoucký a Vratislavský (kteřížto oba již odedávna vůbec nazývají se „přistojícími králi“) konečně i sám arcibiskup Pražský do chrámu přicházejí a zasedají každý na místo své.

XIV. Když o příchodu jejich dá se věděti do kaple Svatovácslavské, nejv. purkrabí a jiní z předního panstva českého v počtu hojném ubírají se ke dvoru, aby krále do chrámu přivedli, a jakmile udělí se jim povolení, aby krále oslovili, nejv. purkrabí, když mu uctivě vzdali poctu, v mateřském jazyku českém řeční v tento smysl: „Dnešního dne, Nejjasnější Pane, všickni tři stavové slavného království tohoto, chvalitebným předkův obyčejem dle práv i svobod národa na sněmě ve světnici soudní Vaši Milosť vyhlásili i provolali za krále českého, prosíce všichni úsilovně, aby toho Vaší Milosti pořádného krále českého zvolení a přijetí sám všemohoucí Pán Bůh požehnati ráčil. A poněvadž k slavnému Vaší Milosti Královské nastolení a korunování den tento jest ustanoven, všickni nejuctivěji prosí, aby V. M. Královská nejprvé všech obyvatelův království tohoto tak obecní, jak i osobní přivileje, obdarování, svobody, práva i zřízení zemská, starobylé dobré pořádky a zvyklosti zvláštním úpisem uznati a stvrditi, jakož i při slavném V. K. Milosti korunování příkladem předešlých králův na pořádné tohoto království spravování přísahu královskou vykonati ráčilo.“

Po oslovení tomto král nejv. purkrabímu podává listinu se stvrzením výsad a připovídá, že na splnění toho, k čemuž předkové jeho při korunovací po zákonu zavazovali se, rovněž přísahu vykoná, jakož i že ku všem stavům a každému zvláště milostivě chovati se bude. Kráčí se pak do hlavního chrámu sv. Víta, a sice kráčejí po dvou poslové měst královských, měst Pražských, Menšího, Nového a Starého radní; za nimi přicházejí stavové vyšší rytířský a panský, co jich nachází se v průvodu krále. V chrámě stavové rozcházejí se každý na lešení, proň ustanovené. Nejvyšší ouředníci zemští, jakož i pánové, ouřady veřejné spravující, v předsíni chrámu vítají krále, přicházejícího s celým průvodem dvorským, též s herolty a nejv. maršálkem i uvádějí jej rovnou cestou do kaple Svatovácslavské.

XV. V kapli nejvyšší komorník zemský krále svláčí z oděvu i odívá sukní zlatohlavovou barvy hřebíčkové. Mezi tím, co král

*) Prohlášení tato, jakož i některá dále následující vyňata jsou z Jiřího Závěty „Korunování krále Matyáše“, za nímž patrně kráčel také sám Stránský.

strojí se, arcibiskup s biskupy a vším duchovenstvem od oltáře hlavního přichází k též kapli, aby jej, až vyjde, dovedl k trůnu královskému, před oltářem hlavním postavenému. Když duchovenstvo přede dveřmi čeká, odmýká se kaple, a vycházejí nejprve dědiční ouředníci zemští a po nich s klenoty říšskými nejvyšší ouředníci zemští, kteříž staví se po pravé straně duchovenstva. Arcibiskup, přistoupiv blíže, krátce žehná králi, u vchodu stojícímu, a hned za ohromného hlaholu trub a kotlův kráčejí kněží před arcibiskupem k oltáři hlavnímu, následují nejvyšší truchsas (stolník) zemský s kraječem, nesouce po pecnu chleba, tamten pozlacený, tento postříbřený, nejvyšší číšník s pomocníkem svým, nesouce po soudečku vína, tamten pozlacený, tento postříbřený; na místě třetím u prostřed mezi podkomořím a purkrabím Karlštejnským, nesa žezlo, kráčí nejvyšší písař zemský, hned za ním uprostřed mezi nejvyšším kancléřem a nejvyšším sudím dvorským jde nejvyšší sudí zemský se zlatým jablkem, na místě pátém maje ze strany pravé nejvyššího hofmistra zemského, nesoucího hůlčičku černou, ze strany pak levé nejvyššího komorníka zemského, nesoucího čepičku šarlatovou, kráčí s korunou království českého nejvyšší purkrabí Pražský. Za těmito úředníky nejvyššími přicházejí hlasatelé a maršálkové a sice po pravé straně nejvyšší maršálek zemský s mečem Svatovácslavským, vězícím v červené pochvě tykytové, po straně zas levé maršálek dvorský s mečem taseným. Hned za maršálky u prostřed mezi biskupy Olomouckým a Vratislavským holohlav a v dlouhém rouše kráčí král, kterýžto mezi tím, co úředníci zemští klenoty královské nesoucí, stojí mu po straně pravé, před stolcem královským na kolena vrhnuv se, naslouchá modlitbě arcibiskupově. Od modlení povstalého biskupové dotčení, z nichž Olomoucký řeční, jakož i nejvyšší purkrabí a nejvyšší kancléř, hned za králem stojící, odevzdávají arcibiskupovi, aby jej u oltáře korunoval. Arcibiskup, pořadem přijav oznaky královské z rukou nejvyšších úředníkův, klade korunu do prostřed oltáře, meč v pochvě na pravý roh, na levý pak jablko, žezlo, prsten, pecny a soudečky. Toto vykonav, s celým množstvím okolo stojících kleká i zpívají se litanie.*)

XVI. Když je po litaniích, nejvyšší úředníci a arcibiskup krále od oltáře odvádějí na místo předešlé blíže stolce královského; když pak, jako dříve, pokleknul. táže se ho arcibiskup: „Chceš-li víru svatou, od lidí katolických Tobě odevzdanou, držeti a skutky spravedlivými zachovávati?“ Po odpovědi jeho: „Chci,“ pokračuje: „Chceš-li království od **Boha** ti propůjčené vedle spravedlnosti otcův Tvých spravovati a obhajovati?“ Odpovídá: „Chci a slibuji, že o pomoc Božskou se opíraje, všemi způsoby tak činiti

*) Ve vydání prvním konec odstavce zní takto: „Arcibiskup oznaky královské přijav a na oltář položiv, s celým množstvím atd.“

budu." Nyní hudebníci zahajují tak řečené služby mešní a král, nedlouho potom povstav, vstupuje na stolec královský, jejž obklíčují z prava biskup Olomoucký, nejv. purkrabí, nejv. hofmistr a několik nejvyšších úředníkův českých, z leva pak biskup Vratislavský, nejv. komorník, jenž nese čepičku, hlasatelé a maršálkové. Po přečtení písma svatého z epištoly, nastává ticho ouplné a biskupové opět k oltáři odvádějí krále v průvodu nejvyššího purkrabí a ostatních nejv. ouředníkův zemských. Tu král poklekněv mezitím, co arcibiskup drží evangelium otevřené, v jazyku českém vykonává přísahu, kterouž mu nejv. purkrabí předříkává: [11]) „Přísaháme Pánu Bohu (matce Boží i všem svatým) na tomto svatém čtení, že Pány, Rytířstvo a Vládyky i Pražany i jiná města, i všecku obec království českého chceme a máme při jich řádech, právích, přivilegiích, výsadách, svobodách a spravedlivostech i v starých dobrých chvalitebných obyčejích zachovati, a od království tohoto českého nic neodcizovati, ani zastavovati, ale raději podle možnosti naší rozšiřovati a je rozmnožiti, i všecko, což k dobrému a poctivému tohoto království českého jest, činiti. Tak nám (maje říkati slova tato, dotýká se knihy sv. písma dvěma prstoma pravice) Pán Bůh pomáhej a všickni Svatí!"

Po těchto slovech přísahy královy arcibiskup a oba biskupové střídavě vykonávají modlitby dle předpisu. Po vykonaném modlení arcibiskup rámě pravé, hruď a lopatky krále, jež obnažili přistouplí ze strany pravé nejvyšší komorník zemský a nejvyšší komorník dvorský, olejem pomazává, boky pak jeho opasuje mečem sv. Vácslava (od maršálka z oltáře mu podaným), prsten vsouvá na prst pravice a odevzdává mu žezlo do pravice, jablko pak do levice, odříkávaje mezi tím modlitbičky.

XVII. Když se toto po obyčeji odbylo, nejvyšší purkrabí, stoje po pravé straně krále, na trůně sedícího, obrátiv se s řečí svou k stavům a lidu země české, táže se po třikráte hlasem velmi zvučným: „Chcete-li tomuto králi Vašemu poddaní, poslušní a věrní býti a království Jeho Milosti pomáhati utvrzovati? A jestli v tom Vás všech vůle, aby ráčil býti korunován?" Když všickni přisvědčili a i po druhé a po třetí k témuž dotazu stejně odpověděli, nejvyšší purkrabí, ku králi se obrátiv, uctivě táže se: „Nejmilostivější králi, Vaše Královská Milost ráčí-li chtíti všecky přivileje, svobody, obdarování, práva, zřízení zemské, starobylé chvalitebné pořádky a obyčeje, jak obecní, tak osobní všem třem pánům stavům zdržeti a proti nim nic před sebe nebrati?"

Když král odpověděl, že všemu tomu vyhoví, nejvyšší komorník zemský šarlatovou onu čepičku, arcibiskup pak spolu s biskupy často jmenovanými a s nejvyšším purkrabím králi na hlavu staví korunu královskou, modlitby odříkávajíce. Potom bisku-

[11]) Zřízení zemské A. 2.

pové králi, jenž pod korunou odešel za oltář, olej, jímž byl pomazán, stírají a náležitě upravují oděv. Když vrátiv se odtud, za opětované modlitby arcibiskupa usadil se na trůn, nejvyšší purkrabí stavy a všecek lid vyzývaje, aby králi věrnosti a poddanosti slib vykonali a přisahali, takto oslovuje, řka: „Poněvadž Nejjasnější Kníže N. ráčí pořádně za krále volen a korunován býti: ve jméno Pána Boha všemohoucího já Jeho Milost všem třem pánům stavům i vší obci téhož království za krále českého vyhlašuji a nařizuji. Chcete-li tedy Jeho Milosti věrni, poslušni a poddáni býti?“ Když odpověděli, že chtějí a k vyzvání purkrabího každý po dvou prstech pozvedli, nejprve tento ku králi přistupuje i před ním pokleknuv, dvěma prstoma dotýká se koruny na hlavě jeho, i napomíná, aby totéž s úctou vykonali všickni, jimž místo nebrání. Mezi tím zpívají se chvalozpěvy sv. Ambrože i Augustina a netoliko nejvyšší ouředníci, nýbrž také všichni ze stavu panského a rytířského, co viděli, že purkrabí učinil, každý za sebe pokorně vykonávají, pokleknuvše; dotknuvše se pak koruny prstoma, pánové staví se na pravou stranu krále, rytířové pak na levou. Král potom, několik jich vybrav, a když poklekli, mečem sv. Václava třikráte na rámě levé udeřiv, takto na rytíře Svatovácslavské pasuje.

XVIII. Když je po chvalozpěvu, arcibiskup a zpěváci pokračují ve mši; když pak u zpěvu přichází se k tak zvanému obětování, král povstav, uprostřed mezi oběma biskupy, řečené dva pecny chleba a soudečky vína, jež přijal z rukou stolníka i číšníka dědičných, při oltáři obětuje, při čemž hrad všecek a Praha celá rozléhají se hlaholem zvonův a hukotem střelby hrubé a menší. Potom král líbá znamení míru a hned, když za opětného hřmění zvonův a děl hradebních kancléř nejvyšší sňal mu korunu a čepičku, žezlo pak a jablko odevzdaly se do rukou nejvyššího písaře a nejvyššího sudí, uprostřed obou biskupův kráčí k oltáři a z rukou arcibiskupových přijímá svátost nejsvětější, při čemž ubrousek drží nejvyšší purkrabí a nejvyšší hofmistr zemský. Mezi tím, co toto se děje, oba maršálkové u trůnu stojící a sice ze strany pravé nejvyšší dědičný maršálek zemský, z levé pak dvorský (anebo jestli který z nich v čas klanění se hostii pro překážku náboženskou s dovolením odešel, jak stalo se r. 1575.,*) tedy náměstek, jím na ten čas ustanovený) drží meče vytasené, hrotem k zemi spuštěné a teprv je vztyčují, až král povstává od oltáře. Když konečně vrátil se od oltáře a poklekl, arcibiskup žehná mu slovy předepsanými a tu hned po třetí po celé Praze zvoní se a střílí se z děl a pušek.

XIX. Po takovémto ukončení služeb božích král v rouše královském, nesa oznaky královské, touž slávou a v témž průvodě,

*) Co tuto zahrnuto v závorce, čte se toliko ve vydání druhém. R. 1575. při korunování Rudolfa II., nejv. maršálkem království českého byl pan Čeněk z Lipého na Hodoníně.

co přišel, z chrámu odchází a přes lešení prkenné, suknem pokryté a skrze palác větší*) ubírá se do desk zemských a odtud hned do světnice soudné na hody slavnostenské. Od samé síně chrámové, kudy král kráčí až ku prahu světnice soudné peníze zlaté a stříbrné, nově ražené, rozhazují se mezi davy natlačené; mimo to všickni vězňové královští propouštějí se na svobodu.**) [1]) Ve dvoře zámeckém víno červené a bílé v plných kašnách proudí a čerpe se od davu smíšeného. Mezi tím trouby a kotle jasným zvukem dávají znamení k hodům královským. Mimo stůl králův, stojící o sobě na místě vyvýšeném, věci nejvybranější přinášejí se na dvanáct tabulí, již dříve postavených pro každého z nejvyšších ouředníkův zemských a sice z panstva po pravé straně stolu královského, z rytířstva pak po levé. Každý zasedá k stolu svému, král s osobami rodu panujícího a s vyslanci mocnářův cizích, nejvyšší pak ouředníci každý s příbuznými, dvořany předními a přátely, jež si k tomu který pozval. Králi korunovanému, pod nebesy stolujícímu, přisluhují truksas (stolník), kráječ a číšník dědiční s přemnohými, k tomu cíli ze šlechty vybranými mladíky. Před pokojem královým po celý den korunovace z ustanovení Vladislava krále na stráži bdíti jest povinen vždy nejstarší z rytířův Svarovských. Konečně všickni, i lid venku na dvoře, rovněž i účastníci hodův královských slavnými pokřiky opětují: „Živ buď! živ buď! živ buď N., král český, slavně poraziv nepřátele své a obecné!“ Po odklizení stolův král ve dskách zemských svláčí se z roucha královského a klenoty královské v opatrování odevzdává nejvyšším ouředníkům zemským. Když pak král v průvodu dvorském odebral se do zámku královského a též ostatní sem tam se rozcházejí, nejvyšší ouředníci zemští s velmoži s předními muži království ihned klenoty královské odnášejí do kaple sv. Václava, kdež na ten čas, než třetího neb čtvrtého dne uloží se do schránky své na hradě Karlštejnském, svěřují je manům hradu téhož, aby je hlídali na stráži ve dne v noci stejně.

XX. Takových tudíž za doby naší při korunování králův českých užívá se zvyklostí, takové slávy, takových obyčejův a obřadův. Poněvadž pak jen dvě jsou cesty k pořádnému vyhledávání království (neboť cestu násilí, jižto někteří počítají za třetí, tyranův spíše, než králův býti soudíme a nepovažujeme zbraň za spravedlivou, kteráž slouží ctižádosti), poněvadž tedy, pravím, není jiných cest k pořádnému vyhledávání království, než zvolení, na národě nevynucené, a dědičnosť, pocházející z příbuzenství pokrevního, tudíž nastává otázka, z jaké asi moci, z kterého práva, dědičnosti-li nebo zvolení dostupují nejvyšší moci panovnické noví králové

*) To jest sál Vladislavovský.
**) O propouštění vězňův není zmínky ve vydání prvním.
[1]) Kosmas a Hájek při r. 1037.

čeští; neboť rozhodovati o tom nekaždému na snadě. Otázka tato totiž povahy jest takové, že sotva co určitého dá se uzavříti ze spisovatelův dějin domácích a jich způsobu mluvení za často nesouhlasného, což přičísti dlužno jednak uvádění slov cizích, jednak plzkosti jazyka. Vždyť před nedávnem dáno se do toho, ve smysly opačné vykládati i základní práva zemská a výsady, ano i nejlepšího tlumočníka práv, totiž zvyklosť samu a zachovávání odvěké.*) Když totiž Čechové arciknížeti rakouskému Ferdinandovi, jenž ještě za živobytu a k naléhání Matyáše krále zvolen a korunován byl (r. 1617.) na krále českého, po smrti Matyášově na přečetném sjezdě s posly zemí přivtělných odňali království a Bedřicha V., kurfirsta falckého (r. 1619.)**) za krále zvolili, dlouho a velmi ostře jak zbraněmi, tak i péry ve sporech těžších, než kdykoli, z obou stran bojováno o právo zemské a o způsoby, kterak Čechům mají býti dáváni králové. Kníže Ferdinand, mezitím od kurfirstův na císařství římské zvolený, a ti, kdož přidržují se jeho, tvrdí, že Čechy jsou prý královstvím dědičným a že panovníci, co jich koliv až po tento čas nad nimi vládlo (mimo jedinkého krále Jiřího, kterýž prý způsobem nepořádným k vládě byl dosazen), chápali prý se moci nejvyšší na základě dědičnosti. Naproti tomu stavové čeští vytrvale praví, ba téměř pokřikují, že povždy poslouchali panovníky, kteříž hodnosti dosahovali volením národa svobodného, nikoli však dědičností, a stěžují si, že jinak smýšlející, buďtež si kdokoli, zřejmého dopouštějí se násilí proti svobodě, po předcích zděděné. Meč ve sporu tomto učinil Ferdinanda vítězem, půtky písemné však dosud, jak se zdá, nenalezly ještě soudce, z obou stran uznaného. Aby tudíž v této také od učených přetřásané otázce čili rozepři, potomstvo mělo, odkud vážiti doklady věcí a snáze nalezlo přístupu k pravdě, my, seč bude mírka schopností našich, u výtahu z rozličných rozprav spisovatelův rozmanitých, jež jsou na snadě, vyčteme důvody, podávané na dolíčení práva i císaře Ferdinanda II. i stavův českých, a sice toliko v thesi, nikoli v hypothesi (neboť zdá se nám, že podrobnosti, jichž naskytuje se velmi mnoho tu i tam ve při stran sporných, nepatří k záměru našemu.) Ve při takové neosobujeme si rozsudku.***) Chcemeť varovati se co nejvíce vší takovéto opovážlivosti.

XXI. Ti tedy, kteříž tomu chtějí, že králové čeští právem dědičným dostávají se na království, za doklady uvádějí netoliko zvyklosť a hned od času Libušina počínající a toliko jednou pře-

*) Na bíledni, že Stránský naráží na dobu svou, kdež po bitvě Bělohorské bezohledně zacházelo se s nejdávnějšími a nejsvětějšími právy národa českého. Proto také následující odstavce spisu Stránského měly tehdáž význam mnohem větší, než jen vědecký.

**) Dne 22. srpna Ferdinand II. z království českého byl složen, dne pak 27. t. m. zvolen Bedřich Falcký.

***) Věta předposlední čte se toliko ve vydání druhém.

rušené zachovávání, nýbrž také privileje v příčině té od nejvyšší vrchnosti národa dané a ve veřejných zákonech zemských obsažené, jakož i dějepravu, věcí sběhlých svědkyni. Vždyť prý po všecky časy důstojenství toho ponecháváno rodu, pocházejícímu od Přemysla a Libuše, a toliko z něho nejprve knížata, potom pak králové posloupností pořádnou (právem to staršínství, to zas prvorozenství*)) bráni byli ke kormidlu státu, pokud byli na živě potomci mužští.[2]) Když ale Václavem III. rod ten vyhasl po meči, a tudíž „kosou smrti statečné pokolení králův bylo přemoženo",[3]) tu ženským krve tétéž prokazovala se prý pocta tatáž i povolány prý k žezlu nejprve Anna, choť Jindřicha Korutanského, potom pak Eliška, manželka Jana Lucemburského, sestry Václava svrchu jmenovaného, týchž pak právem dostali prý se k panování v království věnném manželové jejich, Eliščino pak pokolení panovalo prý tam pořadem. A když Ladislav král, prapravnuk její z Jana Lucemburského, sešel bezdětek a nebylo královského potomstva mužského, a když konečně také zemřel král Jiří, po smrti Ladislavově v podvížení na krále zvolený, vráceno prý se k původní krvi královské a vložena koruna na Vladislava vnuka z Alžběty, sestry Ladislavovy,**) z něhož prý přenešena nejprve na syna Ludvíka, a když tento zemřel bezdětek, na dceru Annu. Dále prý potomci této Anny z Ferdinanda, manžela jejího, císařové Maksimilián, Rudolf a Matyáš v království tom následovali prý za sebou i týmž právem dědičnosti, co předchůdcové jejich, uchopili se kormidla vlády v Čechách. Tudíž stavové vždy rozuměli prý, že šetří spravedlivosti a předkův obyčeje, (poněvadž k čemu kdysi[4]) i od císaře Bedřicha III. byli napomenuti) volby nijak není zapotřebí mezi těmi, jež příroda za krále dala: tudíž prý, což nejjistěji dokazuje po kolik věkův nepřerušené zachovávání, odbojem kletým[5]) poskvrňují se všickni, kdož nijak nerdí se, odporovati těmto zvyklostem předkův a příkladům starobylosti ctihodné, ano také, pokud mohou opovážlivostí hanebnou, totiž volením králův dle pouhé libovůle, od dědičného nad královstvím českým panování odstrkovati panovníky krve české, v domu rakouském kvetoucí, podporované starými smlouvami Albrechtovskými, rovněž i Karlovskými.***)

*) Co v závorce položeno, nečte se ve vydání prvním.

[2]) Jus haeredit. Ferd. fol. 18. 19. 44.

[3]) Kron. Zbraslavsk.

**) Vladislav II. po smrti Jiřího Poděbradského na království české zvolený, nebyl vnukem, nýbrž synem Ladislavovy sestry Alžběty, provdané za krále polského Kazimíra Jagellončíka.

[4]) Silvius děj. česk. hl. 58.

[5]) Justitiae Imperat. author propos. 12. 13. 22. 33.

***) Když zavražděním Václava III. rod Přemyslovcův vyhasl po meči (r. 1306.), Albrecht Rakouský, král německý a císař římský, mocí vo-

XXII. Ustavičnému tomuto a tak starobylému zachovávání (s pomíjením úmluv prastarých, totiž Hostivita s bratrem Mstibojem a Břetislava I. o knížetství pořízení závětního) od týchž obhájcův práva dědičného připojují se za druhé vysvětlivky výsady (roku 1212.) od císaře Bedřicha II. Čechům kdysi dané, císaře i krále Karla IV. (r. 1348.) bulla zlatá,*) císaře Rudolfa (r. 1290.) přivilej Erfurtský, Vladislava toho jména Druhého (r. 1510.) pořízení, krále Ferdinanda I. revers (úpis) pozdější (r. 1545.) a kodicill jako vodítko dětem od něho zanechaný, taktéž i obvyklé přísahy nejvyšších ouředníkův zemských a všech, kteříž ustanoveni bývají v ouřadech a službách královských. Vše toto prý jednak ode všeho národa českého (r. 1547.) na pořádném sněmě schváleno,[6]) a jakožto zákon veřejný a nepochybný vloženo do knih práv a zřízení zemských, jednak zachováváním codenním stvrzeno.

Co se týká bully císaře Karla, zřejmě prý v ní ustanoveno, že volení krále českého jen v případě a v příhodě, když z pokolení, z rodu nebo semene čili kmene českého královského není na živu potomka pořádného, ani mužského, ani ženského, náležitě, právně a po zákonu přísluší prelátům, vojvodám, knížatům, pánům rytířům a vší obci království řečeného a zemí jemu vtělených. Týž císař Karel (r. 1356.) v témž smyslu prý jednal také v říšské zlaté bulle Normberské[7]); když totiž opatření stranu uprázdněných světských kurfirstství říšských vyhrazuje císařům, vyňal obyvatele království českého a k tomu poukázal, že kdyby nedostatkem dědicův z krve královské hodnost kurfirstská království toho kdysi prázdná byla, podle obsahu výsad Čechům daných a podle zvyklosti od pradávna zachovávané přísluší opatření stavům samým, nikoli císařům. Jako prý tudíž v ostatních kurfirststvích světských dědic nejbližší následuje právem dědičným, tak prý též v kurfirstství českém a v království samém, jehož od kurfirstství nelze prý odlučovati,[8]) nejbližší dědic krále zesnulého má prý následovati právem dědičným: a jako v ostatních kurfirststvích světských opatření přísluší císaři jen tehdáž, není-li dědice, tak prý též stavové v Čechách k volení oprávněni jsou jen, když království jest prázdné,

---

jenskou nejstaršího syna svého Rudolfa Čechům za krále vnutil a kromě toho stavy české i moravské v Praze dohnal, že pro případ smrti bezdětné téhož Rudolfa bratřím jeho i jich potomkům posloupnosť v panství českém přísahou i pečetí pojistili. Vynucené smlouvy tyto pozbyly však brzy moci práva, když bratří Rudolfovi r. 1323. v míru blíže hranic uherských uzavřeném listiny dotyčné králi Janovi vrátiti museli. — Smlouvou Karlovou vyrozumívá se smlouva dědičná, kterouž Karel, císař t. jm. IV., r. 1364. v Brně uzavřel se zetěm svým, Rudolfem IV. Rakouským.

*) Roku 1348. král náš Karel předložil stavům nově zdělaný zákonník, známý pod jménem „Majestas Carolina“, jejž ale opět couvl (r. 1355.), když nebylo možno dosíci souhlasu stavův.

[6]) Zřízení zemské A. 1.

[7]) hl. 7. odstavec: „si vero“.

[8]) Jus. haredit. Ferd. II. pag. 15. 16.

t. j. když z rodu královského nepozůstává nikoho ani mužského, ani ženského pohlaví. Právo toto jest prý na bíledni a mimo to potvrzuje se vysvědčením, kteréž císař Rudolf I.[9]) vydal o tom v Erfurtě, že králům českým přísluší právo kurfirstské v říši. Kdykoli prý ve vysvědčení zmiňuje se o králi a cožkoli práva uděluje králi v říši a při volení císařův, pokaždé prý zmiňuje se o dědicích jeho a tolikéž jim uděluje. Nikdo tudíž, kdo buď sám netřeští, nebo nesní, že císař ten nebyl při zdravém rozumu, nemůže prý popírati posloupnosti dědičné králův v Čechách.

Také prý tu na váhu padá krále Vladislava pořízení, jež (r. 1510.) učinil stranu dětí svých a pečetí královskou opatřil a kteréž netoliko nebylo vyšantročeno, nýbrž také od stavův českých a uherských schváleno; jím pak král dosvědčuje, že kdyby přihoditi se mělo, aby syn jeho, král Ludvík, sešel bez dědicův, Anna, dcera jeho, Ludvíkova sestra, bude pravou dědičkou království českého na základě práva a výsad a privilegií království českého.

S tím se vším souhlasí prý též pozdější úpis (revers) krále Ferdinanda I., kterýž stavům dal půldruhého roku před smrtí královny Anny, manželky své, jakož i téhož krále kodicill, jehož dětem svým nedlouho po smrti matky jejich Anny jakožto vodítka zanechal; v obojím král tvrdí, že po žalostném krále Ludvíka bez dědiců v bitvě zahynutí, manželka jeho Anna jakožto krále Ludvíka sestra vlastní a z manželství pořádně pošlá dědička na základě svobod, výsad a ustanovení císaře Karla IV. a pořízení od krále Vladislava učiněného, jest též pravou, i od stavův uznanou a přijatou dědičkou království českého a královnou a že tudíž království české samo, pokud zbývají potomci z krve královské, buď mužští nebo ženské, nevisí na volení stavův, nýbrž spadá na pozůstalé osoby krve královské. Také prý mimo to stavové sami uznali, že království to přešlo na královnu Annu jakožto na dědičnou královnu a paní nikoli volením, nýbrž pořádným dědictvím a posloupností. Konečně prý věc ta dokázati se dá z obvyklého znění přísah, jakéž po předpisu zřízení zemského vykonávají úřadové nižší i všickni služebníci královští, též i nejvyšší purkrabí a purkrabí hradův Pražského a Karlštejnského.[10]) Tito všickni mimo

[9]) Mel. Goldast tomo. Constitt. II. pag. 86. (Melichar Goldast nar. r. 1576. sloužil některým knížatům německým a vydal rozmanité spisy dějepisné a politické, namnoze původní, při čemž však začasto neřídil se pravdou, nýbrž ohledy prospěchu osobního. Proto spisy jeho nemají váhy velké. Pro nás důležitosť největší má spis jeho „commentarius de regni Bohemiae et incorporatarum provinciarum juribus et privilegiis" (zápisky o právech a výsadách království českého a zemí přivtělených r. 1626. a 27.) Spisem tím, k vyzvání Ferdinanda II. sepsaným zastával vše, co panovník ten po bitvě Bělohorské podnikal na ujmu starého zřízení českého. Stránský tedy hlavně též proti němu bojuje, bráně dávnou svobodu vlasti a národa svého. Překlad.)

[10]) Zřízení zemské. B. 3. 7. 8.

to, že přisahají Bohu, také prý přisahají králi a dědicům královým, čehož by prý jinak nikoli nečinili, aniž by jim toho stavové dovolovali, kdyby smýšleli, že králové jejich se nerodí, nýbrž volí. Že pak všickni stavové čeští těmto ustanovením, vysvědčením a pořízením králův svých veřejně souhlas dali, nad potřebu prý vysvítá z toho, že zmiňují se o nich zřejmě až i v knize práv a zřízení zemských, vyznávajíce výslovně,[11]) že krále voliti po právu nemají moci dříve, dokud nenastoupil případ, vytknutý ve zlaté bulle císaře Karla, v diplomu krále Vladislava a v úpise krále Ferdinanda. Také prý v týž smysl výsadám Čechův rozuměli jak před nedávnem kníže bavorský Maksimilián, tak druhdy Jagiełło, král polský. Když totiž Bavorák příbuznému svému[12]) Bedřichovi*) zrazoval, aby u sebe nedal průchodu smělému volení českému, rozumně prý jej napomínal, že, ačkoli stavové čeští jistým způsobem mají svobodu, zvoliti si krále, předce prý volení takové jest dědičné a na dědice poutáno. Jagiełło**) pak poslům českým, když mu podávali království, odpověděl prý,[13]) že ví, že Václavovo království české z práva dědičného náleží bratrovi jeho Zikmundovi.

XXIII. Rovněž prý soudu téhož jsou skoro všickni spisovatelé dějin národa toho. Kdekoli o věci této píší po smýšlení buď vlastním, buď národa, vždy prý zmiňují se o dědicích a dědictví otcovském. Tak prý čte se u Kosmy,[14]) spisovatele ne ledajakého, že u Čechův panuje za právo, aby vždy ten, kdož z knížat jest nejstarším, zasedal na stolec knížecí, a dále, že Soběslav (mluvíť o Soběslavu starším) právem dědičným povznešen byl na knížecí stolec předkův svých. Rovněž praví prý Silvius,[15]) že Nezamysl jmenován byl dědicem Přemysla umírajícího, že Hostivit knížete Neklana syn starší, od otce svého ustanoven byl za dědice, že poslové Albrechta rakouského oblomili Čechy, když jim domlouvali, aby Alžběty, choti Albrechtovy, neolupovali o dědictví otcovské, aby Albrechtovi dali přednosť jak pro právo manželčino, i jeho

---

[11]) Zřízení zemské. A. 1. B. 20.

[12]) Dopisem daným v Mnichově dne 24. září. 1619.

*) T. j. Bedřichovi Falckému od stavův českých a poslův zemí přivtělených na hradě Pražském dne 27. srpna r. 1619. za krále zvolenému; byliť oba panovníci Maksimilián Bavorský a Bedřich Falcký tohotéhož rodu, totiž Wittelsbašského.

**) Vladislav Jagiełło z velkých knížat litevských král polský († 1434.). Jemu to Čechové po smrti Václava IV. (r. 1419.) nechtějíce přijmouti bratra jeho Zikmunda, nenáviděného „jako úhlavního nepřítele národa slovanského", podávali korunu r. 1421., kteréž však nepřijal hlavně, poněvadž obával se msty Zikmunda i spojencův jeho, jakož i hrozeb Říma, v jehož smyslu na krále Vladislava vydatně působil biskup krakovský Zbihněv Oleśnicki.

[13]) Kromer. Polon. orig. lib. 18.

[14]) Děj. česk. kn. 3. při r. 1100. 1125.

[15]) Děj. česk. hl. 9. 55. 57. 68.

vlastní, tak po výroku tchána.*) Také jiní poslové tétéž královny přimlouvali prý se, aby Čechové proti právu národův pacholeti (Ladislavovi) neodnímali dědictví otcovského. Císař Bedřich pravil prý, že na dědictví sirotka, nad nímž provozoval poručnictví, žádným způsobem nesáhne. Podobně prý vede si Jan Doubravský,[16]) jenž píše, že Václav pro přednosť věku obdržel díl přednější v posloupnosti knížecí a že dědictví rozděleno bylo mezi něj a mladšího bratra Vratislava.**) Břetislav Bojovný na loži smrtelném ustanovil prý zákonem, aby ze synů knížecích po otci na stolec žádný jiný nebyl povyšován, než nejstarší, ostatní pak bratří aby přestávali každý na svém údělu, a podle toho, jak otec dědictví mezi syny rozdělil, hned po jeho pohřbu každý prý uvázal se v úděl svůj. Král Otakar z Kunhuty, druhé manželky své, zplodil prý dědice království, Václava. Čechové, ztrativše dědice země, sešli prý se na sněm do Prahy do domu biskupova. Po smrti krále Rudolfa***) sněm prý opět sporem ohromným započal a tu prý biskup Jan práva Anny, za Jindřicha provdané, na moci zákonův hájil, řka, že nedostává-li se bratří, předně sestrám přísluší nápad na posloupnosť v království, ne sice tak, aby samy panovaly, nýbrž aby království mohly získati pro manžela toho, jejž jim dali buď otec, anebo země. Přání a hlasy všech sklonily prý se k tomu, aby Jan Lucemburský na krále byl dožádán, s tou však výminkou, pojme-li v manželství Elišku, dědičku země. Z Uher posel prý přichvátal, zvěstuje, že královna Alžběta†) porodila pachole a tudíž dědice království českého. Nade všecky častěji prý věc tu opakuje konečně Václav Hájek,[17]) z jehož zpráv přemnohých nejvíce světla podávají tyto, kdež dí, že Vojen (r. 804.) od předních mužův země vyhlášen jest za kníže jakožto dědic, že Drahomíra (r. 917.), bažíc po vladařství, ve shromáždění stavův ohrazovala se, že Čechové nikoho na knížetství voliti nemohou, poněvadž žijí synové její, jež počala z knížecího manžela svého, že tudíž jim přísluší posloupnost v hodnosti knížecí. Páni a rytíři od Bedřicha svolaní (r. 1178.), hned prý jej za pána přijali jakožto dědice otce svého, krále Vladislava. Přemyslovi prý (r. 1226.) zlíbilo se, aby syn Václav byl jeho dědicem v království; Přemysl, syn krále Václava, dědic království českého (r. 1254.) rozepsal prý

---

*) Totiž Zikmunda († 1437.), jehož jediná dcera Alžběta provdána byla za Albrechta V. Rakouského (císaře i krále t. jm. II.). Proti Albrechtovi tomuto částť Čechův a sice strana Táborská za krále zvolila Kazimíra, mladšího syna krále polského Vladislava Jag.

[16]) Děj česk. kn. 2. 7. 1. 17. 19. 28.

**) Zbytečno snad zmiňovati se, že tuto povinno státi „Boleslava".

***) T. j. Rudolfa (řečeného „Kaše"), jejž otec jeho císař Albrecht Rakouský Čechům za krále vnutil a jenž r. 1307. u Horažďovic zemřel.

†) T. j. vdova Albrechta, jež r. 1440. v Komárně porodila syna Ladislava Pohrobka.

[17]) V kron. české.

velké síly vojenské; Ota, markrabí braniborský, (r. 1279.), ukládal prý o to, aby všichni Čechové byli vyhlazeni, i aby zahynul i sám dědic Václav. stavové čeští však úsilně prý domáhali se u téhož markrabí (r. 1280. a 1281.), aby dědice a pána jejich, jejž ve vazbě tuhé držel, zemi vrátil, aniž toho dříve dosáhli, než po složení peněz ohromných. Král Václav II. (r. 1305.), umíraje, syna svého poručil prý radám svým a napomínal je, aby ho poslouchali jakožto dědičného pána svého. Dcery téhož Václava, Anna i Eliška, na obecném sněmě (1306.) dovolávaly prý se výsad českých, kteréž ustanovují, aby zemi vybrán byl za krále dědic, nemožno-li z pohlaví mužského, tedy alespoň skrz ženské. U císaře Jindřicha VII. (r. 1310.) poslové čeští veřejně prý přiznali, že Václav starší,*) umíraje, jakožto dědicův země zanechal syna Václava a dcer Anny a Elišky, že však tento Václav**) nezanechal dědice ani mužského, ani ženského, a že tudíž Jindřich Korutanský uvázal se v království dědičným právem manželčiným. Pražané Zikmunda krále, v Brně na Moravě sněmujícího (r. 1419.) skrze posly prý prosili, aby J. Milost Císařská jakožto pán a dědic do svého království českého přijeti ráčil; po rocc však spikli prý se, aby, ačkoli po otci byl dědicem a po bratru nástupcem, dočista jej zapudili za hranice země, zvláště pak od sídelního města královského. a napotom neuznávali ho za pána. Zikmund přes to vše (r. 1420.) svolil prý k rozsudím a skrze ně Pražanům, chtěli-li by poddati se mu jakožto pánu dědičnému, nabízel milost a chtěl zaručiti nepaměť událostí předešlých; obdivuhodná tato povolnosť císařova předce prý se zamítla a Pražané prý přistoupili k snešení Čáslavskému (r. 1421.), od stavův českých zdělanému, aby dědičný král a pán nebyl připuštěn k žezlu českému. Císař, neslušností touto popuzen, dopsal prý do Čáslavi všem stavům. a slavné učinil prohlášení, že nepřestanou-li způsobem tak nehodným vylučovati jej z jeho dědičného království českého, nebude déle nedbati křivdy tak ohromné; neboť prý smyšlénkou jest a všeho rozumu prázdnou, co oni roztrušují, jako by dědictví a vlastní království své poskvrnil hanebností jakousi, kterýmžto vzkázáním královským uvedeno prý (r. 1422.) na cestu nemálo šlechty a tito prý pak Pražanům, pečujícím o dosazení Korybuta***) na království, odporovali ve sporu těžkém a nechtěli svoliti v korunování krále Rusína, jakož prý již mají krále pořádného, totiž císaře Zikmunda, nástupce po bratru

*) T. j. král Václav II.

**) Totiž Václav III. syn a nástupce Václava II.

***) Zikmund Korybut od příbuzných svých Vladislava Jagielly, krále polského, a Vitolda, velikého knížete litevského, jimž oběma Čechové proti císaři Zikmundovi podávali korunu, poslán byl s vojskem Čechům na pomoc i po nějaký čas měl svěřenou správu země. Rusínem zově jej Stránský, poněvadž při dvoře velkých knížat litevských jazyk ruský (běloruský) v užívání byl jako jazyk úřední.

Vácslavu a dědice po otci Karlu. Po smrti krále Albrechta královna porodila prý syna Ladislava Pohrobka. Tento prý od Čechův i dříve i potom, co na svět přišel, několikráte (r. 1440., 1441., 1443., 1444, 1446., 1451. a 1453.) jednomyslně k přímluvám jak Prokopa z Rabštejna,*) tak i císaře Bedřicha vyhlášen jest za pravého dědice po otci. Když král Vladislav smrtí sešel, Ludvík, syn jeho (r. 1518.),**) skrze Jana z Žerotína, do Čech poslaného, při stavech vyhledával, aby jakožto pán jejich dědičný a korunovaný král český k panování byl připuštěn. Totéž prý uznává také mistr Daniel z Veleslavína,[18]) spisovatel sice novější, jenž ale co do soudnosti a pilnosti nijak neustupuje starším; jmenujeť prý, a sice z téhož důvodu dcery královské, Alžbětu Zikmundovnu a Annu Vladislavovnu, jedinými dědici království uherského a českého. Poněvadž všickni spisovatelé tito i přemnohým jsou na snadě, téměř ode všech jsou schvalováni, není prý možno, aby právem potahovati se dalo v pochybnosť tvrzení jejich tak souhlasné, i kolikráte opakované. Nic prý tomu nevadí, co namítají někteří třeštěnci, že totiž i v knize práv a zřízení zemských i v týchž spisovatelích dějin domácích často naskytuje se užívání slov „*wolenj*“ a „*woliti knjzie neb krále.*“ [19]) Slovy těmi jen prý zneužitím naznačuje se, co tamti si vymýšlejí, skutečně však, jako průchod má v ostatních zemích dědičných, znamenají prý přijetí a přivolení a knížete čili krále přijmouti nebo uznati.

XXIV. Totoť pak jest, co shledali jsme, že obhájcové práva dědičného králův českých uvádějí jako prý skálopevné a co chtěli jsme vyložiti, z rozprav mnohomluvných uvedše v krátké vypravování. Již pak, příteli čtenáři, promineš nám, jestliže uměním snad skrovnějším, než věc vyžaduje, pokusíme se, abychom sebrali a pokud hodí se účelu našemu, vypočtli také důvody, jež za těchto dob na světlo vynesla strana druhá a ti, kteříž popírají, že rodí se Čechům králové, a naopak tvrdí, že panovníci hlasy svobodnými národa českého se volí a ku kormidlu správy veřejné povolávají. Také oni dovolávají se zvyklosti starodávné a zachovávání odvěkého, výsad zemských, jimiž toto prastaré zachovávání stvrzuje se a nikoli uděluje, výpovědí papežův římských a jiných panovníkův cizích i též dějepisu.[1]) Praviť oni, že dle zvyklosti u všech

*) Prokop z Rabštejna byl posléz nejvyšším kancléřem království českého až do r. 1468.

**) Vladislav II. zemřel r. 1516. nikoli teprv 1518.

[18]) Kalend. histor. při rodokmenu Karla IV. a Ferd. I.

[19]) Jus haered. Ferd. II. pag. 41.

[1]) Dedukcí odůvodněné) proč. Ferd. II. v Čechách složen z důstojenství král. díl 1. (R. 1620. stavové království českého a zemí přivtělených u Jonaty Bohutského z Hranic v Praze vydali dílo obšírné, „dedukcí“ zvané „pro zprávu gruntovní všech okolních potentátův i národův a vyrozumění příčinám pohnutedlným a vysocedůležitým, kteréž je k tomu ponukly, že jsou nejdříve Ferdinanda toho jmena II. císaře římského, po smrti císaře

národův jména slovanského užívané a dle starodávného po několik století šetřeného zachovávání Čechové[2]) nabyli práva, aby žili mnohem svobodněji, než národové krajin jižních, i aby nebyli poslušni, než vrchností z vůle a hlasu národa celého nařízených. Při těch, kteříž ustanovovali se k správě veřejné, hledíno prý k rozhlasu ctnosti a zásluh, nikoli k právům rodu. Toho popírati nemůže prý nikdo, jemuž neznámy nejsou příklady z dávnověkosti české. Když první zakladatelé národa přistěhovali se do těchto končin, neměli prý ani soudce, ani panovníka. Kdožkoli v čeledi své považován byl za ctihodnějšího zevnějškem a způsoby svými, k tomu bez donucování a bez příkazu sbíhali prý se a bez ujmy svobody[3]) na soud jeho podávali pře pochybné i křivdy spáchané. Mezi těmito muži ctihodnějšími Čech byl prý jako náčelníkem u všech nejprvnějším, jehož správa i napomínky otcovské způsobily, že všickni tomu chtěli, aby netoliko nad ostatní ctěn byl, nýbrž aby celý národ novotný podle jmena jeho byl přezván. Když ale postupem čau přibylo lidu a (poněvadž po smrti Čecha sestárlého nikdo nedržel otěží správy obecní) v lidu časté povstávaly hádky a spory, tu všeobecným souhlasem na tom prý se sešíno a celým národem schváleno, aby hodnosť správce věcí obecných vznešena byla na někoho, jejž by si lid svobodný dle vůle své vybral jako způsobilého na spravování úřadu toho. I ačkoli v národě na živu byli mužové, pošlí z rodu slavného, kteříž krví s Čechem byli sloučeni a kteříž, kdyby přednosť Čechova byla bývala dědičnou, nebyli by mohli býti vyloučeni z práva posloupnosti,[4]) předce prý Krok, muž z jiné krve splozený, před nimi byl zvolen a obecným hlasem národa postaven v čelo správy lidu. A když pak on, spořádav obec českou, podobně chtěl zavděčiti se Polákům jako pobratimcům,[5]) v té příčině od nich byv povolán, tu prý po hlasech národa hodnosť z něho přenesla se na syna jeho soujmenného,

---

nebožtíka Matyáše regimentu a zprávy toho království a zemí k němu přivtělených zbavili, potom pak místo něho k volení Frydrycha, kurfirsta falckého podle svobod a výsad svých starobylých přistoupili a je k skutečnému vyřízení přivedli". Dedukce vyšla jen německy, neboť vydání české zmařilo se porážkou na Bílé Hoře. Dedukce tato Stránskému byla pomůckou velmi vydatnou. Překlad.)

[2]) Prokop o vojně proti Gothům. kn. 3. Bodin o státu kn. 5.

[3]) Kosmas děj česk. kn. 1.

[4]) Pulkavy kron. česk. hl. 3. (Přibík Pulkava, kronikář český, zemř. r. 1380. jako farář v Chuděnicích. K rozkazu Karla IV. sepsal jazykem latinským kroniku českou, potom pak sám také do češtiny ji přeložil. Překlad.) Hájek při r. 671.

[5]) Aleks. Guagnin. stručn. děj polsk. M. Daniele kalend. hist. (Aleksandr Gvagnin čili správně Guagnini, Vlach rodem z Verony r. 1538. konal služby válečné králům polským. Zemřel v Krakově 1614. Psal o dějinách polských i vydal též vypsání země moskevské. Polák Stryjkowski obviňoval jej, že zneuživ důvěry jeho opsal a za své vydal, co vlastně bylo prací Stryjkovského. Překlad.)

Kroka mladšího. Z tohoto původu a základu vyprýštilo se prý u Čechův právo, panovníky volením dosazovati a touto cestou jedinou knížata a králové, co jich koli nad národem panovalo, dosáhli prý hodnosti své.

XXV. Právo toto pak národ český vykonával a neustále ve svěžím zachovávání udržoval, i když správě veřejné dával domácí panovníky krve královské, i když vybíral je za hranicemi z rodin cizích. Jevíť prý se to z téměř čtyryceti skutkův za sebou sběhlých, jimiž po trochu více než dvanáctileté správě Krokovny nejmladší, Libuše panny, tolikéž panovníkův krve české v průběhu asi sedmi set a sedmnácti let společnou všeho národa volí povzneseno prý k moci nejvyšší.[6]) Když konečně hanebnými ouklady závistníkův z Rakous,*) po porobení Čech dychtících, ze světa byli sprovozeni, a sice otec Václav II. (r 1305.) jedem, a jediný jeho syn soujmenný, Vácslav III. (r. 1306.) ocelem vraha,[7]) tu, ačkoli po ruce byli pánové Švíhovští a pánové z Házmburka,**) potomkové mužstí rodem pořádným pocházející tamti od Vladislava, pátého syna Vratislava, prvního krále, tito pak z Kazi, knížete Kroka dcery nejstarší, předce prý nijak ani oni sami pod záminkou práva dědičného o království neucházeli se (čehož asi nikterak nebyli by zanedbali, kdyby byli smýšleli, že království to udílí se podle dědičnosti a ne volením), ani povoláni byli hlasem lidu. Po zapuzení spoluucházeče Jindřicha byl prý zvolen Rudolf, syn císaře Albrechta I. (r. 1306), kníže žádným právem pokrevenství nepodporovaný, aby po zavražděném Vácslavu nastoupil. Bylo-li však zvolení toto dobrovolné, nebo vynucené, netřeba prý hádati se; vždyť prý vůbec známo, že když tentýž Rudolf, spravovav království ani ne zcela rok, z tohoto světa sešel (r. 1307.), o volení krále do tuhých sporův dostali se Čechové, jiní jiného chtějíce, až konečně po svárech ostrých i proti vůli císaře Albrechta nedávno od Rudolfa

[6]) Hájek při ll. 715. 720.

*) Opíraje se o Dalimila i jiné prameny, Stránský naráží tuto na císaře Albrechta I., jenž nařknut byl, že oba krále české Vácslava II. i III. ze světa dal sprovoditi.

[7]) Pulkavy kron. česk. hl. 88. 89. — Kron. Boleslavsk. hl. 97. 98. Měchovsk. kn. 4. hl. 3.

**) Páni Švíhovští z Ryzmberka, větev mocného kdysi v Čechách, zvláště jihozápadních, rodu panského Drslavicův (erbu „poloutrojřečí“) po meči vymřeli již r. 1720. hr. Ferd. Vácslavem. Jako i dosud kvetoucí hr. Černínové téhož, co oni, původu za praotce svého vyhlašovali Přemyslovce Jindřicha, mladšího syna knížete našeho Vladislava I. (1110. až 1125.) Páni z Házmburka (Zajícové z Valdeka), větev starého rodu panského Buzicův (erbu „sviní hlava“) vymřeli po meči již r. 1663. Jaroslavem, synem Jana Zbyňka († 1616.), presidenta nad appellacemi, mecenáše kdysi Paprockého, jenž z velkého boháče přišel na mizinu, obětí jsa alchymie nesmyslné. Za praotce svého vyhlašovali onoho Bivoje bohatýra, jenž v báji naší dějepisné, jako kdysi Herakles i Theseus, divokého kance chytiv, živého přinesl na Vyšehrad, kdež pak za manželku pojal Libušinu sestru starší Kazi.

zapuzený Jindřich, zavražděného Václava svak, hlasem většiny chopil se vlády. Poněvadž však chabě a lakotně zemi spravoval, stavové prý po tříletí složili jej s hodnosti a Jana, syna císaře Jindřicha (r. 1310.),[8]) na království dožádali a pomazali. Když tento z manželky své Elišky, zavražděného krále Václava sestry nejmladší,*) několik dětí splodil, sdělal prý sice pořízení otcovské, co s nimi mělo by díti se po smrti jeho; poněvadž však obával se, aby někdys od stavův jako listina soukromná nebylo jmíno ničím, žádal od nich na sněmě pořádném (r. 1341.), aby je schválili a ze synův jeho, kterého jim libo, naznačili mu za zástupce. Čehož prý i užil. I tudíž panovali prý po něm bez odporu se svolením národa i syn jeho Karel, i vnuk Vácslav. Po smrti Vácslava (bylť bezdětek) bratr jeho, císař Zikmund, vedl prý si sice jako dědic země, v čemž mu pochlebovali také i někteří z pánův českých; poněvadž však toto nápadnictví jeho bylo nové a on mezitím sám, nevyčkav ani pořádného stavův svolení a pozvání, beze sněmu oba královské hrady Pražské**) osadiv a posádkou i živností opatřiv, u přítomnosti hrstky Čechův a za břinkotu zbraně vojska (r. 1420.),[9]) sebraného z vyvrhele národův zahraničných, porval korunu královskou, zakusil prý, že přemnozí z panstva, zvláště pak Pražané zpěčovali se co nejvíce, nechtějíce snášeti drzosti takové, příkladu na příště škoditi mohoucího; neboť netoliko s hanbou zapuzen prý byl od řízení správy veřejné, nýbrž pykati musel, že Vladislav Jagiełło, Vitold a Korybut zvoleni a jako soupeři a protivníci proti němu jsou postaveni.[10]) Teprva po patnácti let, když Čechové sami navzájem stýrali se krvavě, spíše ouklady míru, než mocí zbraně jen s těží dosáhl, že ono násilí jeho a nepořádné koruny královské osvojení (r. 1435.) na sněmě došly schválení a na tom se snešíno, aby připustil se k žezlu královskému. Po smrti Zikmunda následovalo prý pět králův, kteříž svobodným volením národa na království byli povoláni, a sice z domu rakouského před Ferdinandem I. Albrecht, jemuž však vytrvale odporovaly značnější část šlechty a měst dvacet čtyry, rovněž po šarvátkách mnohých syn jeho, Ladislav Pohrobek, z Kunštátského Jiří a z Jagiellonského Vladislav a Ludvík. Tito všickni sami znali prý se k tomu, že snešením stavův a volením svobodným dostali se na hodnosť královskou.[11]) Ferdinand I. Ludvíkův svak a nástupce, jakož i jeho syn Maksimilián a vnukové Rudolf i Matyáš, cestou a právem ne

[8]) Kron. Elwangensc.
*) Povinno státi „mladší“ nikoli „nejmladší“; neboť ještě mladší, než Eliška, Vácslava III. sestry byly Markéta i Anežka.
**) totiž Pražský a Vyšehradský.
[9]) Doubravsk. děj. kn. 24.
[10]) Doubravsk. kn. 26.
[11]) Silvius kron. česk. hl. 55. Bonfin. decad. 3. lib. 4. Hájek při ll. 1453. a 1458. — Vladisl. privileje rozmanité i úpis na místě Ludvíka zdělaný.

jinými dostoupili prý nejvyšší moci královské v Čechách, což každému jest na snadě jak z ucházení se, tak i z osvědčení písemních, jakých oni všickni v příčině té užili Neboť ačkoli prý Ferdinand z počátku, sveden jsa *pouze soukromým* tchána svého Vladislava pořízením stranu manželky své Anny (z r. 1510.), jež však ani snešením sněmovním, ani veřejnou pečetí zemskou nikdy nevešlo v moc práva, skrze posly své vyhledával, aby s manželkou svou, přirozenou dědičkou země, na základě pořízení onoho a smlouvy dědičné, sdělané ve Vídni (r. 1515.)*) za krále přijat byl do království věnného,[12]) předce když vyrozuměl, že stavové nic nedbají nápadnictví takového, a když nedlouho potom z oznámeného mu diplomu o zvolení svém lépe poučil se, že za krále musel býti prohlášen nikoli z přinucení, anebo na základě jakéhos práva dědičného, nýbrž svobodným hlasováním národa svobodného, všemu tomu prý se podrobil a v úpisu svém veřejně se přiznal, *„že pánové rytíři i také města a všecka obec království českého ze své vůle svobodné a dobré p dle svobod království toho* **zvolili** *jej na krále českého, nikoli z povinnosti nějaké.“* Když však potom v království upevniv se v ouzkostech byl o nástupce, užíval prý darebných rad několika lidí bouřlivých a zrádcův vlasti, kteříž skrytě nenáviděli té svobody Čechův a všech cest vyhledávali, aby ji potlačili způsobem jakýmkoli. I ačkoli mezi tím znenáhla (r. 1545., 1546. a 1547.) na stavech všeličehos vynutil, co jednak prospívalo rozmnožení lesku domu rakouského, jednak sloužilo na vyvrácení starých výsad a zřízení Čechův, předce prý král bystrý brzy znamenal, že strach špatným byl by strážcem trvalosti, a že co národu, pánův dědičných od přirození nenávidícímu, násilnými způsoby oněmi vynutil, nepotrvá dlouho i ani u potomstva nebude míti průchodu. Pročež ani prohlášení Karlovu, ani pořízení tchánovu, ani pozdějšímu úpisu svému na stavech vynucenému čili vyšantročenému**) nechtěl prý důvěřovati, nýbrž svolav sněm do Prahy

*) Bylo to o sjezdu krále Vladislava II. i bratra jeho Zikmunda krále polského s císařem Maksimilianem I.

[12]) Žádosti Ferdinandových poslův při sněmě česk. r. 1526.

**) O tomto „pozdějším“ úpise krále Ferdinanda I. na stavech vynuceném čili lépe „vyšantročeném“ dočítáme se mimo jiné prameny u Pavla Skály (III. 238.), že ve dskách zemských na straně naproti úpisu čili reversu, jímžto Ferdinand I. dne 13. prosince 1526. ve Vídni znal se k tomu, že jedině na základě svobodného volení stal se králem českým, kterýžto revers 19 let zůstával neporušen, někdo připsal slova tato: „Tento list jest J. M. K. od stavův král. čes. na sněmě obecném v pondělí po památce na Nebevzetí blahoslavené Panny Marie léta Páně 1545. navrácen a jiný list na místě něho od J. M. K. stavům téhož království v jazyku českém dán, kterýž do této knihy tak jest vepsán na listu, jehož datum na hradě Pražském ve středu po sv. Jiljí léta Páně 1545.“ K tomu Skála ihned připojuje: „však aby se to tak v skutku státi a stavové takový revers na obecném sněmě králi navrátiti a jiný od krále přijíti měli, o tom se v témž sněmě, který toho léta na hradě Pražském držán byl a posavad ve dskách zemských zůstává, jako ani v žádném jiném sněmu jediným

(r. 1549.), v největší dobrotě prý žádal, aby nejstarší syn jeho Maksimilián od stavův za krále českého byl ustanoven a za nástupce jeho vyhlášen. Stavové, vzavše o to radu ve spolek, svolili prý k žádostem Ferdinandovým a u přítomnosti jeho samého učinivše prohlášení o zvolení svobodném, dovolili Maksimiliánovi (r, 1562.) užívání oznakův a jména království českého, do smrti otcovy odročujíce korunování, kteréž odbylo se teprve po třinácti let. Maksimilián pak, vzradovav se takovouto stavův ochotností, skrze Jindřicha z Valdštejna (r. 1549.), rovněž i listem ve Valladolidě daným (r. 1554.) obšírně prý jim vzdával díky a připojil úpis, jímžto zavazoval se království českému, že je spravovati bude po právu. I opět, když týž král Maksimilián léta dvanáctého od nastoupení svého stavy české pořádně svolal, byli prý od něho do Čech posláni syn jeho Arnošt a Vratislav z Pernštejna,*) jimž uloženo bylo, aby přičiněním soukromým přední pány získali pro Rudolfa, syna jeho nejstaršího, tak, aby doporučením jich od národa za krále byl přijat a vyhlášen. Když však Vilém, Rožmberský králík, tajnými obcházkami těmi uražen, veřejně prohlašoval, že koruna česká zajisté za to stojí, aby na vyhledávání její vynaložila se práce větší, a že Čechové u volení králův svých tétéž, co Poláci, těší se svobodě, onino mužnou odpovědí touto zaraženi, upustili prý od díla započatého a s nepořízenou vrátili se ku králi a císaři. Tudíž prý Maksimilián, aby získal pána z Rožmberka, skrze Richarda Streinia nabízel mu hrad Roudnický s městem i panstvím celým a přes to všecko přinucen byl, na sněmě obecném (r. 1575.) ustanovení téhož syna svého týmž způsobem, jako Rudolf sám později (r. 1608.) ustanovení bratra svého Matyáše, u stavův vyhledávati prosebně, čehož prý užil za jistými výminkami. Že oba králové, Rudolf i Matyáš, uznali práva Čechův na svobodné volení králův i že při stavech koruny královské vyhledávali, dokazují prý konečně smlouva r. 1608. mezi bratříma u Prahy **) učiněná, poručení, jimiž v Brodě Českém opatřeni byli poslové k sněmu Pražskému, a též úpisy od obou vydané před Matyášovým i za krále prohlášením i korunováním; neboť opakuje se tam slovo „svobodně *volení*“; poněvadž pak věci ty mnozí mají po ruce, [13]) není zapotřebí, slov uváděti.

---

slovem zmínky žádné nenachází; z čehož se rozumí, že ten písař, kdo tokoli připsal, musil to komu pak koli k vůli sám od sebe připsati; čímž se k tomu směřovalo, aby v budoucích časích stavové z svobodného volení a privilegií svých vyvedeni býti mohli.“ Také „Dedukce“ obšírně zmiňuje se o tomto podvodném „marginale sine die et consule“ a kromě toho „extra textum et chorum absque ullius nominis et hominis subscriptione“ (str. 131.).

*) Slavný tento velmož byl tehdáž nejvyšším kancléřem království českého.

**) Totiž v Libni dne 25. června r. 1608.

[13]) Dedukcí Čechův, v dokladech č. 61. a 62.

XXVI. K tomu ke všemu druží prý se ještě i to, že dědičné právo v království Českém mlčky vyvraceli sami synové královští, mezi nimiž dosud nebylo ani jediného, jenž dle způsobu v zemích dědičných obvyklého, knížetem českým sám sebe byl by nazýval, anebo od otce, čili kohokoli jiného nazývati se dal. Jinak prý, kdyby totiž nebylo světoznámo, že Čechové mají svobodu, voliti si panovníka dle libosti, oni ustanovení svého a koruny nijak nebyli by vyhledávali prosebně u národa, jim poddaného, aniž byli by se vystříhali užívání jména dědičné hodnosti panovnické. Ba, až dosud prý nebylo ani jediného krále, jenž po korunování svém tohoto království svého od dědičných zemí svých nebyl by rozeznával také i názvem zvláštním a kterýž byl by si dal říkati král dědičný.[1]) Kdyby pak některý byl pokoušel se o to sebe více, stavové prý beze vší pochybnosti buď byli by se mu postavili, anebo slovy „dědic“ a „dědičný“ na základě přísahy, kteráž k věrnosti a poddanosti, při korunování od každého ze stavův králi taktéž přisahajícímu, slavně slíbeným, zavazuje též dědice přisahajících[2]) nic jiného nebyli by chtěli vyrozumívati, než buďto dědice naděje a krve, nikoli hodnosti otcovy, anebo dědictví čili statek a zboží, nikoli království, anebo dojista nic jiného, než jednoduše ve smyslu *„za Potomka“*,*) jak tomu kdysi rozuměli ve svých poselstvech k markrabí Otě a císaři Bedřichu III. a jak nezřídka rozumí se jim též, jak známo, v samém právu císařském.[3]) Jest prý to drzosť nesnesitelná, když tvrdí odpůrcové,[4]) že *„brati, wzyti, przigjti, uznati krale“* a *„zwoliti krale“* v jazyku českém bez rozdílu totéž znamená; neboť rozdíl, jejž Latináři stanoví mezi výrazy sumere, accipere, acceptare, agnoscere regem, a eligere čili deligere regem, zajisté stanoviti sluší též v jazyku českém, šetříme-li významu původního slov. *„Diediczny“* a *„woleny kral“* Čechům v řeči domácí takové prý jsou protivy, jako Latinářům rex „haereditarius“ a „electus“.

XXVII. Také není prý čeho dbáti, když jako následek práva dědičného uvádí se, že v panovnické království tohoto hodnosti největším dílem za sebou následovali knížata téhož rodu a téže krve. Totéž děje prý se v říši německé, kteráž od smrti císaře Zikmunda až po tento den, tedy skoro po dvě stě let, spravována byla od císařův toliko jednoho rodu. Totéž viděti prý v královstvích uherském a polském. Také prý všecky skutky náleží posuzovati podle oumyslu jednajících a všecky smlouvy upravovati podle oumyslu a ustanovení těch, kteříž se smlouvají. Jestiť prý to znamením nevděku a počínáním nad nesmysl nesmyslnějším, když

---

[1]) Speculum proscripti a Ferdin. Frider. pag. 10.

[2]) Zřízení zemské A. 8.

*) Odstavec týkající se přísah dodán ve vydání druhém.

[3]) L. 2. ff. de bona. possess. et l. 138. ff. de verbor. signif.

[4]) Jus haered. Ferdin. II. pag. 41. („Dědičné právo Ferd. II.“ spis latině vydaný ve Vídni r. 1620. proti známé „dedukci“ stavův českých. Překl.)

z ochotnosti pouze dobrovolné a nejsvobodnější proti oumyslu a vůli jednajících dělati se chce povinnost. Že z téhož rodu nastupoval král po králi, dlužno prý připsati ctnostem a panstva českého přirozené k potomstvu královskému náklonnosti.[5]) Tudíž v synech korunují prý se zásluhy králův, nikoli dědicové.*) Dále děje se prý to, poněvadž líbí se tak, poněvadž to prospívá, nikoli poněvadž se musí. *Εἶναι βελτίους εἰκὸς τοὺς ἐκ βελτιόνων.***) [6]) Zdá prý se též, že snáze zachovávají se práva svrchovanosti a říše, kteréž již dědové předci přijali a střežili. Bystře a pravdivě napsal prý Bodin,[7]) že Čechové, Poláci, Dánové a Tataři, ačkoli žádnou mocí vyrvati si nedají volení králův, předce za to mají, že synům před jinými dáti sluší přednost, aby dobrodiním posloupnosti vymýtily se kořeny válek domácích. Na základě tudíž vůbec známého po tolik věkův zachovávání nad světlo polední jasněji prý vysvítá právo ono, totiž vybírati si krále dle svobodné vůle národa, o čemž Čechové tvrdí, že ho již odedávna užívají a dosud bez porušení drží.

XXVIII. Tato zachovávání starodávné národu českému bylo prý stvrzeno znamenitými listinami slavných knížat a císařův, totiž Soběslava staršího, Filipa, Bedřicha II. Karla IV. a jiných. Veřejnými listinami toho druhu starobylý předkův zvyk, voliti si panovníka, ovšem prý toliko stvrzoval a schvaloval se, a tudíž nikoli neudílelo teprv tehdáž národu, co od věkův zachováváno bylo zvyklostí; neboť nebylo prý jim a není dosud zapotřebí, aby přiveleji a výsadami jakýmis nabývali, aneb prokazovali, co hned od prvních zakladatelův původu svého přijali, drželi a čeho povždy nejhorlivěji užívali. I sice nejprve prý od Soběslava, knížete českého, s přivolením celého národa na pořádném sněmě po zralém uvážení „řád vší země české“ přesněji jest spořádán a základním nařízením, kterak napotom voleni býti mají panovníci čeští, jakožto zákon věčný ustanoveno (r. 1135.), aby „když by dědice neb knížete v Čechách nebylo, pánové, rytířstvo a města i všickni úředníci duchovní i světští, i všickni manové, kteříž k zemi české příslušejí, ke dni určitému do Prahy byli svoláni a od toho dne po po třech dnech mají sobě z vůle jednostejné kníže voliti. Pakli by v tom byli na odporu a smluviti neb srovnati se o kníže nemohli, tehdy k komuž konšelé pražští se svou obcí přistoupí a k němu přivolí, ten má hlas míti a knížetem českým býti. Kdyžby kníže volený ten do země přijel a vjel do města pražského, prve než by se v zemi uvázal, má přísahu učiniti, aby pány, rytířstvo i města při jich právích a svobodách zůstavil. Když

[5]) Besold. o posloupn. král. kn. I., rozpr. 1. (Křištof Besold naroz. r. 1577., slavný právník, professor university v Tubinkách a po přestoupení na víru katolickou v Ingolštatě, též spisovatel právn. a polit. Překl.)
*) Tří vět následujících není ve vydání prvním.
**) Býti lepšími sluší jsoucím z lepších.
[6]) Aristotel. polit. l. 3. c. 8.
[7]) Bodin o státu 6. hl. 5.

by kníže český dal na svou zemi sáhnouti bezprávně neb loupežem aneb jakoužkoli hanbou, tehdy páni a rytířstvo i města mají k pražskému městu přistúpiti a té křivdy brániti, kteráž by se jim dala; a v tom času nemají ku knížeti hleděti, ani jemu kterých daní dávati, dokavadž té přísahy nevyplní, kterouž jest učinil, chtě se v zemi uvázati".[8]) Potom za panování Vladislava I. zákon ten základní byl prý opakován a (jako vůbec známo z prastaré hodnověrné listiny týkající se té věci, kterouž Pražané na světlo podali o volbě krále Vladislava II. u Hory Kutné, rovněž i z úpisu královského, kterýž pak následoval) s přivolením národa celého rozmnožen ustanovením času a místa, kdy a kde po smrti každého krále odbývati se měla shromáždění toho druhu, ano též i vložen byl do desk zemských.*) Mimo to všickni pozdější knížata i králové čeští vykonávali naň přísahy. Císař Filip Čechům pro udatnost knížete Přemysla i národa samého (asi okolo r. 1200.) netoliko prý knížete na krále povýšil, nýbrž také privilegiem znamenitým za hlučného souhlasu knížat říšských v Mohuči na věčné časy potvrdil[9]) svobodu, aby zemi své krále volili. Tímto však toliko hodnosti panovníkův českých přičinilo se prý něco nového, nikoli pak obvyklé národa svobodě u volení vrchnosti nejvyšší. Císař a král Bedřich II. následuje příklad děda i strýce svého, zvelebil prý Čechy privilegiem rovněž vydatným (r. 1212.), chtěje tomu na věčné časy, aby **kdožkolivěk od nich za krále byl by zvolen,** k císaři přijel a korunu královskou **vedle obyčeje a jakž sluší,** aby přijal.[10]) Chtěl prý totiž Bedřich, aby napotom všickni panovníci čeští byli nikoli, jako předtím, knížaty, nýbrž králi, a to sice nikoli takovými, kteříž hodnosti zdědili po otcích, nýbrž k ní dostali se volením národa českého. Císař Karel IV. když pro ustálení míru v Němcích, vydal bullu zlatou v Normberce (r. 1356.), tyto výsady stavův českých na svobodné volení králův, taktéž prý slavně stvrdil, dosvědčuje;[11]) „že bude-li království prázdné, obyvatelé království českého mají právo voliti krále českého podle obsahu privilegií svých a zvyklosti od starodávna zachovávané."

Tohoto pak práva, voliti si krále, Čechové na základě zvy-

---

[8]) Hájek při roce řečeném.
*) Celá věta předcházející přičiněna jest vydání druhému.
[9]) Hájek při r. 1200. — Buxdorf v rozpravě o Zlaté bulle věta 82. — Dresser millenar. VI. part. secunda. (Buxdorf Gerlach byl posléz syndikem městským v Bremách, zemřel r. 1628. v Praze, kamž ve věcech politických poslán byl k Ferdinandovi II. Sepsal rozpravu o Karlově bulle zlaté. — Dresser Math. nar. v Erfurtě r. 1536, byl professorem rozmanitých akademií v Němcích, posléz v Lipsku. † 1607. Z četných spisův jeho, nejvíce dějepisných, Stránský dotýká „isagoge historica per millenarios distributa", t. j. úvod děj. na tisíciletí rozděl. Překlad.)
[10]) Hájek při r. 1212. Dedukce příloh str. 45.
[11]) Bulla zlatá hl. 7., odstavec „si vero . . ."

klosti ode dávna zachovávané, nebyli by prý mohli ani vyhledávati, ani míti, kdyby jich království již dávno před dobou císaře Karla nebylo bývalo prázdné několikkráte. Dále neuprázdňovalo prý se ono tím, že králové neměli potomstva anebo že dobrovolně vzdali se hodnosti, anebo že od mocnějšího byli vypuzeni, nýbrž že žíti přestavše, zanechali místa prázdného nástupci, jejž by lid si zvolil. Od Vladislava krále toho jména v Čechách druhého, když v soudě kdysi zasedaje, vracel právo městům, svářícím se se stavy vyššími, dán prý byl zákon královský,[12]) aby napotom po smrti každého krále do měsíce odbýval se sněm na volení krále. Jiné bulle Karlově, kterouž (bez pohoršení kohokoli budiž řečeno) privilegium Bedřichovo spíše se vyvrací, než objasňuje, anebo ještě staršímu vysvědčení císaře Rudolfa I. o kurfirstské hodnosti české, anebo vojně Šmalkaldské, anebo snad hněvům králův českých nesmí prý přisuzovati se tolik váhy, aby výsady tak slavné a jediný základ zachování pokoje v zemi takřka jedním rázem přetíti a buď pro něčí prospěch soukromný, nebo pro jakoukoli příčinu jinou beze všeho důvodu mohly vyvrátiti. Řečená bulla objasňovací (r. 1348.) jest prý zajisté v mnohém způsobu vadna, neboť mimo to, že výkladu neváží ze zvyklosti, byla prý zdělána proti oumyslu Čechův od Karla, tehdáž ještě nikoli císaře, jenž za něco jiného byl požádán a tuto na zřeteli neměl země, nýbrž lásku k rodu svému, ona prý ale zrušena jest od něho samého, jednak téhož dne,*) stvrzením privilegií českých, jednak později (r. 1366.)**) smlouvami jí odporučujícími s rodem rakouským na vzájem uzavřenými, kteréž ale samy již taktéž dávno králi Jiřímu od císaře Bedřicha III. i od ostatních knížat rodu rakouského (r. 1558)***) a 1462.) navráceny, a tím odvolány a zničeny byly; konečně prý také Čechové sami ji zavrhli, několikkráte proti ní jednavše. Také zajisté, budsi ona, jaká buď, sama prý si odporuje, když svobodu, krále voliti, Čechům od Bedřicha II. stvrzenou jednak omezuje na nedostatek potomka krve královské jak pohlaví mužského, tak i ženského, jednak zase připouští, že svoboda ta řádně, spravedlivě a náležitě na věčné časy přísluší prelátům, vojvodám, knížatům, pánům, rytířům a vší obci království i zemí jemu přivtělených, uprázdní-li se království způsobem jakýmkoli. Císaře Rudolfa I. vysvědčení, dané v Erfurtě (r. 1290.),†) patří prý mezi listiny, jichž není mnoho co dbáti; neboť prý císař tento, když králi Otakarovi tři země nejkrásnější, Rakousy totiž, Štýrsko a Korutany, pořádně

---

[12]) Rozhodnutí Vlad. kr. r. 1502.

*) T. j. 7. dubna r. 1348. Obě ty listiny Karlovy viz v Balbínových Miscell. Dec. I. Lib. VIII. Vol. I., pag. 38. a 40.

**) Vlastně r. 1364.

***) Omyl patrný; má býti zajisté r. 1458. (či snad 1459.).

†) Listinu tuto viz v Balbínových Miscell. Dec. I. Lib. VIII. Vol. I. pag. 24.

nabyté (r. 1262.) právem udělení císařského, vyrval násilím, se lstí smíšeným (r. 1276.), a litoval, že stal se původcem smrti jeho (r. 1278.), uznával za příhodné,[13]) aby synovi jeho Vácslavovi, tehdáž již za zetě přijatému, králi to, jenž pro mládí své (neboť končil teprv rok dvacátý) ještě snadno uchlácholiti se dal, v náhradu za křivdu spáchanou na otci způsobil jakési líčidlo pozlátkem takovým. Diplomem tímto na práva dědiců královského zetě svého klade prý důraz takový, že poznati se dává, kterak buď zamýšlel potlačiti právo a svobodu Čechův, anebo nebyl zpraven o nich dobře, jak náleželo. Nemohlť prý tu říci, žeby buď král, anebo národ dovolávali se ho, aby vysvědčení takové vydal; lépeť prý hodilo se mu, uštědřiti titulův pozlátka, než vrátiti telátka.*) Ale zdaž jest se domnívati, že ti něco dal, kdož z kopy, kterouž měls prvé, urval ti grošův pět, neb dokonce třicet? Také prý zasluhuje úvahy otázka některých, nepožívali-li králové čeští více cti a vážnosti, když z ustanovení Otty IV. (r. 1209.) ve sboru kurfirstův říšských, pro volení krále německého shromážděných, zasedali jako rozhodčí hlasův nesvorných, než když z tohoto vysvědčení Rudolfova začali býti rovni ostatním?[14]) Vojna Schmalkaldská (r. 1457.) uvalila sice na Německo i na zemi českou pohromu velice žalostnou, předce prý však z pozdější zlaté bully Karlovy ani písmenka nevymazala, ani neztenčila. Tehdejší král český svými rozkazy, obsýlkami, před soudem žalobami a výroky, jež v celém království rozhlásil, a brzy potom v knihu sebrané také tiskem vydal,**) veřejně prý prohlašoval, že vzbouřením, za které pomstiti se zamýšlel, jak vykládal, ovšem mnoho osob ze stavův zemských, z panstva, z rytířstva i z měst, jej urazilo, avšak zajisté nikoli celá obec království toho. Tudíž prý vším právem musí se v tom spatřovati cos nebývalého, proč pokuta nepřestávala na původcích, nýbrž šíříc se dále, celou zemi zaplavila? Aneb proč na sněmě, jenž pro vojsko, sem tam na postrach rozestavené nebyl svým pánem,***) ve veřejné sbírce

[13]) Annal. Henr. Steronis. H. Mutius kn. 21. (Letopisec Jindř. Stero, mnich kláštera benedikt. v Altaichu v Bavořích, žil v 13. století; zanechal mimo jiné též vypsání života cís. Rudolfa I. Překlad.)

*) Nenaskytl se mi, bohužel, lepší způsob, kterak ze spisu původního přeložiti „titulos videlicet dignitatis dare, quam vitulos reddere“.

[14]) Goldast. Constit. tomo. 3. Fascic. temporis aetate sexta ad ann. 1004. Chron. Boleslavien. cap. 48. Petr. de Andlo de Imp. Rom. lib. 2. (Petrus de Andlo, doktor práv církevních, kanovník v Kolmaře, slavný učenec století patnáctého. Stránský dovolává se spisu jeho „de imperio romano“, t. j. o panství římském. Překlad.)

**) Naráží tu Stránský na známá „Akta všech těch věcí, které jsou se mezi Nejjasnějším knížetem a pánem Ferdinandem, římským, uherským a českým atd. králem a některými osobami stavuov panského, rytířského a městského království českého léta tohoto 1547 sběhly“ (v Praze u Bart. Netolického).

***) Naráží se tu na pověstný sněm po přemožení odporu stavův proti Ferdinandovi I. na hradě Pražském r. 1547. odbývaný, jenž vůbec

práv zemských netoliko do obvyklého[15]) znění přísah vmísily se požadavky nebývalé o dědicích královských, nýbrž také záštitu odvěké svobody na volení králův,[16]) staré a základní právo v niveč uvedlo*) a slovy klamnými nahradilo se novým, táhnoucím se k případu nejistému a k listinám nejmenovaným, k bulle císaře Karla IV., k diplomu krále Vladislava a k úpisům krále téhož, kterýž tehdáž to přikazoval.**) Ve dskách zemských Čechové dočítají se mnohých zlatých bull Karlových, mnohých diplomů Vladislavových i nejedněch úpisův krále toho: proč pak zřejmě není naznačeno, jakou bullu Karlovu, který diplom Vladislavův a který úpis králův sluší tím vyrozumívati? A byl-li prý někdo tehdáž mezi stavy, o němž věřiti by se mohlo, že, co smýšlel, byl by vyřknul svobodně, a že tomu (jak vykládají odpůrcové) rozuměl ne o jiné, než o závadné oné deklaraci Karlově, ne o jiném, než o krále Vladislava o dětech pořízení soukromném, jehož stavové nikdy nechválili, ne o jiném úpise Ferdinanda I., než toliko o tom, kterýž osmnácte let po jeho korunování byl vyšantročen?***) To-liž bylo, jak soudí Jan Sambucus,[17]) strestání svobody nezřízené, neužíváno-liž dvojsmyslností a novot, aby znenáhla nabylo průchodu panování dědičné?

Toto anebo horší ještě novoty, děsí-li koho až k nářku, že veta jest po Češích, ten nechť prý si pomyslí, že skroceni byli, aby poslouchali, nikoli aby sloužili. Můžeť prý vzejíti doba, kterouž

sluje „krvavým“, poněvadž skutečně krvavě byl zahájen popravou čtyr osob, po dvou ze stavu rytířského a městského.

[15]) Zřízení zemského vydání moje staré H. 7. O. 10., nové B. 3. 7. 8.

[16]) Zřízení zemského vydání moje staré O. 4. *b.* a O. 11 *a. b.*, nové A. 1. B. 20.

*) Ve vydání prvním čte se dále: „a nahradilo se novým, totiž oním, jež spoutáno bylo s bullou Karlovou, zajisté již dávno vymazanou, s Vladislava krále pořízením soukromým, jež nikdy nedosáhlo veřejného stavův schválení, a s krále téhož, jenž to přikazoval, zápisem osmnácte let po korunování vyšantročeným?“

**) Co předchází, čte se jen ve vydání druhém.

***) Vojnu Šmalkaldskou císař Karel V. (r. 1546.-7.) vedl proti evangelickým stavům německým, sloučeným v jednotu uzavřenou v městě Schmalkalden v Durynsku. Ferdinand I., král český, chtěje i z Čech pomoci bratrovi svému, Karlovi V., o své ujmě, tedy proti zřízení zemskému, nařídil hotovosť. Stavové čeští však netoliko rozkazům jeho nevyhověli, nýbrž naopak v odporu proti králi pokročili, že sami, vojsko sebravše, ochotu jevili, poslati je na pomoc náčelníkovi jednoty Šmalkaldské, kurfirstovi saskému Hanuši Bedřichovi, s jehož rodem a zemí Čechy od časův Jiřího Poděbradského spoutány byly smlouvami závaznými. Pro tento odpor Ferdinand po úplné porážce jednoty (24. dubna 1547. u Mühlberka) stavům českým, zvláště však městskému, pomstil se vrchovatě, i strachu způsobeného na sněmě „krvavý“ řečeném (1547.) vykořistil hojně na ztenčení práv stavovských a rozhojnění moci královské.

[17]) Řeč po smrti Ferd. I. (Jan Sambucus, nar. r. 1531. v Trnavě v Uhrách, lékař, jenž však více proslul pracemi svými v oboru literatur klassických a dějepisu (nad jiné vyniká jeho pokračování Bonfiniho dějin uherských). Zemřel r. 15·4. ve Vídni, kdež posléz byl historiografem císařským. Překlad.)

následovati bude osud lepší. Také prý žádný národ nemůže setrvati tuze dlouho v okolnostech, kteréž jej kormoutí;[18]) a co děje se násilím anebo strachem, toho soudce neuznává.

XXIX. Po tomto, co takto uvedlo se zběžně, následují prý papežův římských a panovníkův zahraničných souhlasné úsudky o svobodě Čechův, voliti si krále. Papež Kliment,*) požádán byv od Jana, krále českého, aby arcibiskupovi Pražskému udělil právo, korunovati krále české, učinil prý mu vděk a v Avenioně vydal bullu (r. 1343.), kterouž arcibiskupovi témuž udělil moc, způsobem slavným korunovati v Čechách krále, nikoli dědičné, nýbrž také napříště zvolené. Zřejmě prý jím ustanoveno,[19]) „aby arcibiskup Pražský, kterýž jest a bude na potomní časy, maje sobě od apoštolské stolice půjčenou milosť, krále předpověděné české, v víře a v náboženství kostela římského se přidržející, jižto by voleni byli, mazati a korunovati s slavností k tomu náležitú aby mohl.“ Bulla tatáž mimo to dosvědčuje prý, že král Jan v příčině té nesmýšlel jinak, když (jak uvádí Kliment) snažně a pokorně prosil, „aby králové čeští, kteříž v dobách příštích na království budou zvoleni, slavného pomazání a korunování mohli přijímati z rukou arcibiskupa Pražského, jenž toho času bude“. Eugenius IV. spolu se sborem, jenž sešel se tehdáž v Bazileji, k Albrechtovi rakouskému, císaře Zikmunda zeti, a Kazimírovi polskému, kteříž od stran sporných na království české byli zvoleni, vypravil prý sice do Vratislavi řečníky své pro zjednání míru, jehož když dokonale způsobiti nemohli, po mnohém sem tam rokování (roku 1439) konečně ujednali, že Čechům „dána jest moc, aby si opět za krále zvolili, koho by chtěli,“ což ale konečně smrť krále Albrechta přetrhla.[1]) Papež Pius,**) muž věcí českých zvláště znalý, dobře prý věděl, že král Jiří jedině právem volení, nikoli dědičnosti od obyvatelů země na království české byl povolán, předce prý jej jakožto krále pořádného k sjezdu do Mantovy (r. 1458.) pozval a Vratislavským přikázal (r. 1459.), aby upustili ode všeho tupení a tak chovali se k tomu **králi**, že by mu nepopírali práva, kteréž mu náleželo.“ Papež Sixtus IV., když císaře Bedřicha III. pro stvrzení krále Vladislava káral, zřejmě prý mu psal (r. 1477.), „že nikdo o tom nemůže pochybovati, že toliko stavům českým, kteříž jsou katolíci a od nichž Matyáš Korvín dříve **zvolen** byl za krále, po-

[18]) Livius kn. 7.

*) T. j. papež Kliment VI., upřímný přítel a příznivec potomního krále našeho Karla, jejž znal i též vyučoval, když jako pachole byl na vychování při dvoře krále francouzského Karla IV.

[19]) Hájek

[1]) Ant. Bonfin. děj. uhersk. decad. 3., kn. 4. — Kromer o původ. nár. polsk. kn. 21.

**) Toho jmena Druhý, před zvolením na papežství Eneáš Silvius Piccolomini, jenž mimo jiné spisy své proslavil se také kronikou českou (latinsky sepsanou), kteréž Stránský dovolává se často.

řádně přísluší, voliti krále, že stolice papežská z moci své prohlásiti mohla, že zvolení Vladislava polského, ponévadž od kacířův se stalo, po právu nemá průchodu, i že cožkoli při zvolení tom snešíno a ustanoveno, nemá moci žádné.“ Jak panovníci jiní soudili o svobodě a zřejmém právu Čechův na volení králův, poznává prý se z poselství jejich k Čechům vypravovaných, skrze něžto o sněmích na volení králův svolaných žádostmi, prosbami, sliby a dary se přimlouvajíce, aby mělo se zření k nim a rodu jejich, se ucházeli o korunu. To prý učinili císařové Albrecht (r. 1307.) pro syna Bedřicha, Jindřich VII. (r. 1310.) pro bratra Valrama*) Zikmund (r. 1437.) pro zetě Albrechta, Karel, král francouzský (r. 1458.) pro syna svého a opět císař Bedřich III. králové Kazimír polský a Matyáš uherský a knížata Vilém saský, Zikmund a Albrecht rakouští, jakož i Vilém Ludvík bavorský každý pro sebe, roku pak 1526. několik jiných, kteříž kdyby byli smýšleli, že králové dostávají se na království dědičností, při tak velikém množství knížat pohlaví obojího z královské krve české, nikdy před celým světem nebyli by tolik vynasnažovali se, aby byli uvedeni v dědictví cizí. Král polský Vladislav[2]) zvolení bratra svého Kazimíra od Čechův netoliko prý za pořádné uznával, nýbrž také poslům, jež Albrecht k němu vypravil, aby zamítnuto bylo, odpověděl, že tomu překážeti nebude. Albrechta Bavorského, na trůn český povolaného, aby naň dosedl,**) zdrželo prý ne tak domnění, jako by dědictví náleželo se jinému, než spíše různé snahy národa ve víře rozštěpeného. Když mu totiž (r. 1440.) poslové zvěstovali zvolení jeho a vyložili články vyznání Čechův, k nimž svoliti měl, odpověděl prý v jazyku českém: „Kdyby někdo stál nade mnú s obnaženú braní, veleje mi život ztratiti, aneb k těm artikuluom svoliti, chtěl bych raději života zbaven býti.“ Poděkoval prý konečně národu celému, ale důstojenství mu nabízeného nepřijal.[3])

XXX. Že pak papežové římští, císařové, knížata, ano i někteří králové čeští, nebo i sami obyvatelé zemští v bullách, v přípisech, ve smlouvách, úmluvách nebo listinách svých zmiňovali se časem o dědičnosti a královských dědicích země české, sluší prý přičísti neznalosti a nedbalosti písařův. Mýlili prý se v tom, svedeni slohem dvorským, jinde u králův a národův dědičných přijatým a obvyklým; mimo to prý někteří píšíce o dědicích, vyroz-

*) Když poslové čeští u císaře Jindřicha VII. ucházeli se o syna jeho Jana, aby v Čechách kraloval, pojav za manželku Elišku Přemyslovnu, císař z počátku zdráhal se, nýbrž přimlouval se, aby Čechové zvolili si bratra jeho, již dospělého Valrama.

[2]) Bonfin. decad. 3., lib. 4.

**) Když po smrti Albrechta II. (r. 1439.), Zikmundova zetě, ovdovělá královna Alžběta r. 1440. porodila Ladislava (Pohrobka), Uhři zvolili si krále polského Vladislava (Varenského) i Čechové též přistoupili k volení a dali hlasy své knížeti Albrechtovi Bavorskému.

[3]) Hájek. Specul. Proscr. Frid. pag. 138.

umívali prý dědice krve a nikoli důstojenství. Že však přídavky toho druhu, od písařův po zvyku připojované, nemají váhy, o tom v příčině Finarienské (Finilmarinské) již dávno prý vyslovil se právnický sbor v Bononii.[4]) Také to padá prý na váhu, že proti jedné listině toho druhu možno postaviti šest set jiných, i starších i novějších, kteréž ukazují, že i v jednání jinak příhodném zcela pomíjelo se dědicův. Kdyby někomu chtělo se probírati dějiny, buď u nás, buď v cizině sepsané, vše, co vyskytuje se tam na doklad věci té, měl prý by nejrozsáhlejší moře dokladův. Za všecky ostatní nechť prý svědčí z domácích Kosmas, Hájek, Doubravský, z cizích pak Mutius, Bonfinius, Kromer a Roo. Učíť prý oni sem tam, že Čechové mají právo svobodné, krále volením na království dosazovati, a že také ve všech případech svobodně užívali toho práva svého. Kosmas[5]) prý vypravuje, že když Přemysl na knížetství volen byl, poslové touto řečí jej oslovili: „Paní naše Libuše i lid všecek velí, abys ruče přibyl: Tebeť za kníže, tebe za soudce, Tebe za správce, Tebe za ochrance, Tebe za pána jediného **zvolili jsme**. Týž dále prý vypravuje k roku 1037., „že při každém **volení** knížete rozhazuje se mezi lid deset tisíc peněz anebo více“, že Spytihněva všickni Čechové, vznešení i nízcí společným snešením a stejnou volí (roku 1055.) za kníže si **zvolili**.“ Císař, když jej Oldřich*) penězi získal, dal prý mu sice oznaky knížecí a korouhev (roku 1101.), avšak „zvolení na knížetství ponechal prý Čechům na vůli.“ Oldřich prý sice velmožům skrze posly vyčítal odstrčení své a tvrdil, že Bořivoje jsa starším, po zvyku domácím má býti připuštěn na stolec knížecí; ale nic prý mu to neprospělo, a nic nepomohlo nápadnictví jeho.**) Když Svato-

---

[4]) Jac. Menochius Resp. in causa Finar. (Jakub Menochius, slavný právník, r. 1532. nar. v Pavii, vyučoval na některých akademiích vlaských a byl posléz předsedou rady královské v Miláně. † r. 1607. Spisy jeho týkající se práv i soudnictví nemalé požívaly vážnosti. Stránský tuto táhne se k práci jeho „responsa in causa Finariensi“, t. j. odpovědi ve při Finalské. Markýz Alfons de Caretto v sousedství republiky Janovské vládna po předcích územím s městem Finale Marina — lat. Finarium — dostal se do sporu s Janovany, kteříž r. 1558. spustošivše všecku krajinu jeho, konečně i jej samého přinutili, že prchnuv dovolával se pomoci u císaře jako man císařský. Z toho vzešla dlouhá pře, v níž strany dovolávaly se též zdání některých na onen čas slavných sborův právnických, jako na př. též Bononského. Menocchio všecky nálezy a výroky soudův v té při vydal a Stránský táhne se k odstavci výroku Bononských, že nemá váhy, co písaři a opisovači maní připsali z pouhého zvyku. Překl.)

[5]) Kron. kn. 1. 2. 3.

*) Oldřich (syn Kunráta I., jenž po Vratislavu II. na krátce byl velkým knížetem naším) ucházel se u císaře Jindřicha IV. o pomoc proti Bořivojovi II.

**) Ve vydání prvním následuje věta: „Po zavraždění Břetislava Bořivoj, jenž před tím za kníže ustanoven byl i od bratra, i od císaře, v Praze uvázal se prý slavně v důstojenství, nikoli z práva, nýbrž z přízně mnohých.“

pluk v ležení u Hlohova byl zavražděn, Ota, bratr zavražděného, od některých byl prý vyžadován i od císaře Jindřicha*) na knížetství povýšen (roku 1109.), avšak poněvadž „se to stalo bez svolení Čechův, marna prý byla smělosť jejich“ a když ve shromáždění přečtlo se snešení dřívější, „Vladislav“, jenž již při nastoupení Svatoplukově hlasem všeobecným za nástupce jemu byl ustanoven,“ obdržel prý s přivolením všech hodnosť knížecí, již si právem osvojoval.“ Mimo to praví prý spisovatel, že z úst samého knížete Soběslava slyšel, kterak ztěžuje si stavům v paláci Vyšehradském četně shromážděným, pravil (r. 1130.).[6]) „O pánové čeští, nechválím ani nevynáším se, nýbrž pravdu dím: za živobytí bratra svého knížete Vladislava ani štítem, ani jiným násilím neujal jsem knížetství tohoto, nýbrž z milosti Boží i volením bratra svého, ještě žijícího, i Vás všech dosáhl jsem ho, i soudím, že tímto způsobem a právem držel jsem je spravedlivě i pořádně.“ Také Silvius píše prý tomu podobné.[7]) Poslové od Libuše a národa českého k Přemyslovi vypravení, v tento smysl prý jej oslovili: „Zdráv buď, muži dobrý, jejž nám bohové za ponovníka dali. Vypřáhni voly a na koně vseď, s námi pojď; žádajíť Tě míti Libuše za muže, země česká za kníže.“[8]) Po zavraždění Vácslava krále v Olomouci přišel prý náhodou do Prahy Jindřich, kníže Korutanský; toho prý si Čechové za krále zvolili. Císař Albrecht však, těžce to nesa, s vojskem, na kvap sebraným, vrazil prý do Čech a Jindřicha ze země vypudiv, Rudolfa, syna svého, za krále ustanovil.[9]) Když tento bezdětek (Ebendorfer,[10]) kanovník a professor Vídeňský, praví, že prý zanechal syna, jenž ale v Čechách ani pídi země po otci nezdědil), hned prvního roku panování svého skonal, nesvorní mezi sebou Čechové žádali prý jedni Bedřicha, Rudolfova bratra, jiní Jindřicha svrženého, i zvítězila prý strana Jindřichova.“ Po smrti císaře a krále Albrechta Kulhavého[11]) Čechové, proň rozdvojení, sešli prý se u Prahy a volení nového krále položili prý ke dni 24. dubna. Také Doubravský [12]) patří prý k straně té i zřejmě prý píše, „že když Čechové, svrhše Bořivoje z důstojenství, velmi bouřlivě mezi

*) Jindřicha V.

[6]) Paraleip. Cosmae. Pokračování Kosmy (neboť Kosmas zemřel již r. 1125. Překlad.).

[7]) Děj. česk. hl. 6.

[8]) Hl. 30.

[9]) Hl. 31.

[10]) Kron. rakousk. kn. 3. při r. 1307. (Tomáš Ebendorfer z Haselbachu, Rakušan, muž učeností vynikající, prof. učení Vídeňského, pak i kanovník kostela sv. Štěpána, proslul též jako spisovatel; psal mimo věci obsahu bohosl. též „Chronicon Austriacum“ — kroniku rakouskou. — † 1464. — S tím potomkem krále českého Rudolfa „Kaše“ řečeného Ebendorfer zajisté jest na omylu; bezpochyby pomátl si to se synem Rudolfova strýce soujmenného, jenž z Přemyslovny Anežky zanechal Jana Švábského. Překl.)

[11]) Silvius hl. 57.

[12]) Děj. česk. kn. 4. i 8.

sebou si vedli, konečně sešli se starší národa a radili se, mají-li knížete zase přivolati, anebo nového zvoliti; že jén někteří chtěli, aby Bořivoj byl povolán, kdežto ostatní všickni křičeli, že lépe na knížetství povolati kteréhokoli sedláka od pluhu, než Bořivoje, poněvadž povrhuje bohy jejich." „Když po pohřbu Spytihněva*) sešli se v Praze Vratislav, Kunrát a Ota, na sjezdě tom ode všech stavův Vratislav jakožto po Spytihněvu nejstarší za knížete českého byl prý vyhlášen." [13]) „Když kníže Kunrát zemřel,**) stavové dlouho prý se rozpakovali, má-li k vládě po otci Břetislav z vyhnanství být povolán, neboť mu nedůvěřovali pro dřívější chování jeho, anebo mají-li spíše zvoliti doma některého z bratří jeho, aby panoval." — „Když Svatopluk u Hlohova byl zabit,***) a Ota, bratr jeho, návodem Vacka od některých v ležení byl zvolen, biskup Heřman a Paběn, tehdejší kastelán hradu Vyšehradského, litujíce na sněmě úkladného zavraždění Svatopluka, neméně stěžovali si prý do volení, kteréž prý stalo se v ležení proti ustanovení předkův a zvyklosti starobylé rovněž na ujmu přísahy, jakouž Vladislavovi zavázali se věrou, že po smrti Svatoplukově knížetství na jiného nevznesou, než toliko naň. Když k tomu skláněly se mysli netoliko stavův předních, nýbrž i lidu obecného, sám také Ota s jinými Vladislava prý jakožto knížete pozdravil." Když však vyhnaný Bořivoj od téhož Vladislava jakožto bratr starší požadoval knížetství, odkázán prý k stavům a od Vladislava téhož dostalo se mu odpovědi, „že není věcí soukromnou, čeho Bořivoj vyžaduje, nýbrž že to visí od hlasu národa celého. Tudíž prý nikoli u jediného bratra, nýbrž u všech stavův jest ucházeti se o knížetsví, poněvadž teprv to nabude pevnosti a stálosti, co ustanoví se snešením obecným.[14]) Když Vladislav zemřel i slavně byl pohřben†) a bratr jeho Soběslav s manželkou do Prahy přibyl, aby uvázal se v knížetství, Ota z Vyšehradu neustoupil prý mu spíše, dokud nezvěděl, že týž na valném sněmě snešením stavův všech za kníže byl vyhlášen."[15]) Když král Vladislav, chtěje zažehnati záští, kteréž Soběslav při dvoře císařském rozdmychal proti němu a Bedřichovi, synovi jeho, vypravil posly k císaři, tito nemohli prý nic jiného vyprositi, než aby král Vladislav buď sám v panování pokračoval, anebo Čechům dopřál svobody, aby zvolili si nástupce."[16]) Když Kunrát,††) vraceje se z Asie, na cestě dostal zvěsť, že po smrti Be-

*) T. j. Spytihněva II., jenž panoval od r. 1055.—61.
[13]) Silv. děj. česk. kn. 9.
**) Roku 1092.
***) Roku 1109.
[14]) Doubravsk. kn. 11.
†) Roku 1125.
[15]) Téhož kn. 13.
[16]) Téhož 14.
††) Tento Kunrát Ota, údělní kníže Znojemský, byl pravnukem onoho Kunráta I., jenž r. 1092. po smrti Vratislava II. několik měsíců byl

dřichově od stavův vyhlášen byl za kníže české, k soudruhům obrátiv se, pravil prý: Tentokráte šťastně jsem plul, po rozkotání lodě vyplul jsem odtud až na samé knížetství. Když mrtvola Jindřicha Břetislava do Dokzan byla zanešena, stavové na sněmě rozcházeli prý se o nástupce, poněvadž přední panstvo sklánělo se k Přemyslovi jakožto ostatních staršímu, kdežto jiní ze šlechty s měšťanstvem k vůli památce Kunrátově dávali hlasy své mladistvému Spytihněvovi;*) konečně zvítězilo prý zdání, aby bratr Přemyslův, ze žaláře vysvobozený Vladislav, za panovníka byl vyhlášen!"[1]) „Po zavraždění mladistvého krále Václava v Olomouci, Čechové sešli prý se na sněm v Praze do domu biskupova a velmi o to pohádali se, koho za krále zvoliti, když jedni dokonce pohrdali králem cizím, jiní pak kolísali mezi Rudolfem, synem císaře Albrechta, a Jindřichem Korutanským, jenž byl přítomen."[2]) „Albrecht Rakouský, Zikmundův zeť, spořádav věci v Budíně, pospíšil prý do Čech, aby zvolení své přítomností svou schválil a utvrdil proti všem, kteříž netoliko od něho odštěpili se, nýbrž již také zvolili si krále jiného, pouhé pachole."**) „Když král Ladislav smrtí sešel, silněji, než kdykoli, snahami ctižádostivých rozehřál se sněm na volení krále českého, tolik uchazečů a tak znamenitých prý jej rozehřálo.[3]) Avšak gubernátorovi***) nenedostávalo se opatrnosti, že překazil, aby řečníci nebyli voláni do rady, až by král budoucí byl zvolen. Místo na volení krále bylo na radnici Starého Města." „Král Jiří, neduživ jsa i pečliv o nástupce, povolal prý kdysi čelnější muže všech stavův a chtěl prý od nich zvěděti, co by v příčině krále, jeho v zemi nástupce, počíti a koho za krále zvoliti si obmýšleli; když pak oni mu odpověděli, že u Polákův třeba krále hledati, tu prý on, svržen s naděje posloupností svých, všemi způsoby přičiňoval se, aby synův zanechal bohatých a zámožných. Po smrti jeho.[4]) pro různosť snah mezi stavy tehdejšími prý sneśíno se na tom, aby sněm na volení krále položil se do Hory Kutné. Králíkové Rožmberští, Šternberští a Jindřichohradečtí nejhorlivěji podporovali prý Matyáše, avšak většina za krále žádala prý tehdáž ještě mladistvého Vladislava, syna krále polského Kazimíra, poněvadž pro mládí své nebyl nakažen stranictvím nižádným, a strana ta počtem svým zvítězila."

---

knížetem českým. Kunrát Ota panoval jako kníže český od roku 1189. do roku 1191.

*) T. j. Spytihněvovi, údělnímu knížeti Brněnskému, pravnukovi knížete Kunráta I.

[1]) Doubr. kn. 19.

[2]) Téhož 28.

**) t. j. Kazimíra, bratra krále polského Vladislava Varenského.

[3]) Doubravsk. kn. 30.

***) T. j. Jiřímu Poděbradskému, jenž od r. 1452. byl gubernátorem čili správcem země české.

[4]) Doubr. kn. 31.

Hájek, spisovatel[5]) (rovněž jako svrchu dotčený Doubravský), domu rakouskému cele oddaný, mnohem prý častěji, než jiní, věc tuto vštěpuje. Z přečetných zpráv jeho odpůrce hadlivé do očí píchají prý obzvláště následující, kdež vypravuje: (r. 721.) „Libuše panstvu českému, Rohoněm proti ženské vládě její popuzenému, uložila prý, aby v jistý den, jejž jim co nejdříve položí na volení knížete, všichni před ni se dostavili na Libín. Chce prý to dáti na vůli jejich, aby, kohož oni národu zvolili by za pána, ona sama za muže měla a jinačejší prý ona jemu poddanosť zachová, než od nich zakusila. Tudíž na jistý den svolaným vyložila odpověď bohův stranu zvolení knížete i napomínala, aby k Přemyslovi co nejdříve s dary vypravilo se poselstvo. jež by mu zvěstovalo zvolení. Poslové vedeni koněm, jenž jim cestu ukazoval, nalezli prý kníže a jménem Libuše i všeho národa po Čechu pojmenovaného touto jej oslovili řečí (r. 722.): „Zdráv buď a vypřez voly, kníže veliké hodný chvály, zdráv buď! Paní naše Libuše a lid všecken od Čecha pošlý rozkázali sú nám, aby bez meškání jel, aby přijal knížetství; všecky naše věci i my v Tvých rukou jsme; Tebe za kníže, za soudci a správci, za obranci, Tebe samého nám za pána jsme vyvolili.“ Posledního roku panování svého Přemysl, nemocí těžkou zachvácen, povolal prý zemanův starších a veliká prý jim činil děkování, že jsú jej za kníže sobě volili, přitom žádaje, aby synu jeho Nezamyslovi touž poddanosť zachovali. Od nich pak dobrou nadějí byv naplněn, dokonal prý život svůj a syn Nezamysl za kníže zvolený posazen prý na jeho stolici „knížetskou“. Tak po smrti Nezamyslově (r. 783.) k rozkazu mužův předních sešlo prý se všecko množství lidu a jednostejnou volí všech za kníže zvolili syna jeho Mnatu; tak prý i Vojen zvolen byl, z Ostromeče (r. 804.) povolaný; tak prý, když Vojen (r. 832.) zemřel a shromáždil se lid všecek, mezi muži předními a znamenitými uvažovalo se, kterému ze dvou synův jeho měla by poručiti se správa nejvyšší; ve shromáždění četném lid (r. 873.) za kníže prý zvolil a na stolec knížecí posadil Neklanova syna Hostivita. Když Bořivoj za kníže zvolený (r. 890.), nedlouho potom starému náboženství dal výhost, povstalo prý shluknutí lidu a on s důstojenství (r. 894.) byl svržen; avšak po mnohém i též krvavém rokování opět prý byl povolán za čtveroletí (r. 898.). Když Spytihněv zemřel a Bořivoj zdráhal se, chopiti se opět žezla složeného (r. 907.), zvolen prý a v čelo správy postaven Vratislav; tohoto Vratislava syn a nástupce Vácslav o četném shromáždění vládyk a zemanův v paláci Vyšehradském (roku 921.) pravil prý mateři své, že sice z pořízení poslední vůle otcovy zůstaven byl dědicem, avšak ode všech lopotův, vládyk a zemanův za kníže zvolen. Na místo Boleslava Ukrutného (r. 967.) zvolen prý byl syn jeho Boleslav, příjmím

[5]) Kron. česk.

Lahodný. Když po smrti Břetislava Bojovného Čechové o sněmě obecném blíže Vyšehradu knížete Břetislava poslední pořízení rozmyslem zralým uvážili (r. 1055.), volí jednostejnou za kníže prý zvolili si Spytihněva, nejstaršího syna nebožtíkova. Po jeho smrti bratr Vratislav souhlasnou volí všech (roku 1061.) zvolen prý za kníže. Když Ota návodem Vackovým od některých v ležení u Hlohova na kníže dožádaný, pro nastolení své do Prahy byl uveden (r. 1109.), přední pánové a lid ostatní postavili prý se pychu takovému, a poněvadž mimo obecné přivolení národa i proti rozkazu Vacek s Dětříškem*) opovážili se na věc takovou, stalo prý se snešení, aby všetečnost ta neměla ani místa, ani průchodu. Tudíž na základě práva a volení lidu všeho na ten vrchol hodnosti dostal prý se Vladislav. jenž již dříve byl ustanoven za nástupce Svatopluka. Na místo zesnulého Vladislava tohoto s největším blahopřáním všech Čechův (r. 1125.) dosazen prý byl mladší jeho bratr Soběslav. Když tento stěžovati si chtěje do oukladův, na život jeho strojených, sněm kdysi (roku 1130.) svolal, promluvil prý k předním mužům národa, řka: „Když ještě Vladislav, bratr můj, živ byl, za pána jste mne sobě zvolili tak, že skrze milosrdenství Boží a vaším volením také i nápadem spravedlivosti obdržel jsem knížetství toto.“ Když Soběslav život svůj zakončil, vypukly prý v národě za příčinou volení knížete bouře nesmírné, aniť jiní klonili se k jinému, konečně však (r. 1140.) obezřelostí Načerata všickni prý snesli se a za kníže zvolili Vladislava, krále Vratislava ze syna Vladislava vnuka. Tohoto Vladislava syn Bedřich pozbyl prý lásky lidu a bezděky odešel za hranice české. Když (r. 1182.) zemřel, velmožové zvolili si za pána z Moravy knížete Kunráta. Po pohřbu Jindřicha Břetislava, v Dokzanech slavně vykonaném (r. 1197.) sešli prý se páni zemští a rokovali o zvolení knížete; bratří Přemysl a Vladislav**) byli prý navrženi za nápadníky. Tento z vězení byv vydobyt a za pána zvolen, uchopil prý se otěží vlády, tamtoho pak, aby nemstil se za křivdu utrpenou, pominuto, i mnozí ze šlechty drobnější litovali prý osudu jeho.

*) Vacek a Dětříšek náleželi k nejpřednějším velmožům doby své. Vacek tento hlavním byl toho původcem, že kníže Svatopluk, sám na na hradě Vraclavi u Vys. Mýta krvavý učiniv počátek, Vršovce hubiti kázal (r. 1108.). Když totiž v čas nepřítomnosti Svatopluka, s Němci proti Uhrům válčícího, kdež Vacek i Vršovec Mutina měli sobě svěřenou správu zemskou, Boleslav III. Křivoústý, ujímaje se svrženého Bořivoje II. vítězně do Čech vrazil, Vacek úlisně všeho toho vinu sčítal na Mutinu, podezřívaje jej ze zrádného s Bořivojem a Poláky dorozumění. — Dětříšek, syn Buzův, bojovník nejstatečnější, zakončil život svůj bohatýrský, když dne 8. října 1110., nechtěje přečkati porážky vojska českého v bitvě za Trutnovem se zástupem svých věrných vrbl se proti vítězným Polákům a v seči nejlítější zahynul.

**) Byli to synové krále Vladislava; starší Přemysl Otakar toulal se v cizině, mladší Vladislav vězel v žaláři, do něhož jej uvrhl nedůvěřivý kníže biskup Jindřich Břetislav.

Císař Bedřich (r. 1212.) na sněmě Bazilejském králi českému prokázal prý milosť, aby on a nástupcové jeho přiozdáběli se důstojenstvím královským, nikoli z nadělení císařův, nýbrž z volení národa. K rozkazu krále Přemysla (r. 1226.) sešli prý se do Prahy stavové čeští a radili se o tom, aby syn jeho Václav ještě za živobytí otcova na království byl zvolen. Jednookého císaře Albrechta syn Rudolf (r. 1307.) spozoroval prý, že někteří Čechové myslí svou odvraceli se od něho. poněvadž jej zvolili proti vůli své. Velmožové, rozhněvaní Jindřicha Korutanského panováním lakomým a nedbanlivým, (roku 1310.) mezi sebou prý tázali se, zdaž na to zvolili si krále toho, aby loupežemi českými obohacoval sebe a lidi své? Zdaž, jako měli moc zvoliti, neměli by jí též složiti panovníka země nedbajícího? Jiní prý odpovídali, že císař Jindřich má syna Jana i bratra Valrama i že možno některého z nich dožádati. Stavové, od krále Jana do Lokte povolaní, do očí prý mu vyčítali (r. 1318.), že od starodávna mají právo a moc, od králův a císařův stvrzené, koho jim libo, za pána i krále voliti a přijímati, že tudíž diví se tomu velice, jakým způsobem děje se, že král nijak nerozpakuje se, bez vědomí jejich Ludvíka zemi vnucovati*) a práva stavův stranu volení králův v niveč uváděti, čehož prý nijak nelze snášeti. Zvěděvše o smrti Zikmunda, (roku 1437.) stavové shromáždili prý se v Praze, i vidouce v tom prospěch země, aby král zvolen byl bez prodlení, zvolili prý na království a sice jedni Albrechta Rakouského, Zikmundova zetě, jiní pak Kazimíra, bratra krále polského; i Albrecht (r. 1438.) slavně prý byl uvítán v Praze od těch, kteříž jej zvolili. Albrechtovi Bavorskému skrze posly dána prý zpráva, že (r. 1440.) za krále českého byl zvolen. Pánové, rytíři, Pražané i poslové několika měst po dlouhém uvažování, co by zemi prospělo, (r. 1458.) Jiřího za krále prý zvolili a prohlásili. Na sněmě Kutnohorském po mnohém uvažování a rozmanitých tahanicích (r. 1471.) stavové konečně snesli se a za krále zvolili Vladislava. Po náležitém pohřbu krále Ludvíka vybráno prý po osmi mužův z každého stavu, kteříž přísahou byli zavázáni (roku 1526. a 1527.),**) aby zemi zvolili pána a krále; i králi zvolenému jelo prý se vstříc až do Jihlavy.

XXXI. Co tuto položilo se z pramenův domácích, snad nejednomu mohlo by se toho zdáti mnoho i zbytečným z větší části, avšak nezbednosť odpůrcův jest prý tak veliká, že nechce přestá-

*) Věc tato týká se zámyslův krále Jana Lucemburského, jenž proti všemu právu Čechy s Ludvíkem Bavorským vyměniti chtěl za Bavory.

**) Od těchto dvaceti a čtyr voličův, v kapli sv. Václava na hradě Pražském uzamčených, Ferdinand Rakouský dne 24. října 1526. jednomyslně zvolen byl za krále českého; když pak počátkem r. 1527. z Vídně ubíral se do Prahy, poslové stavův uvítali jej blíže Jihlavy, aby, než do Čech vkročí, vykonal přísahu uloženou. Dosud zachovala se kaple na památku toho tam zbudovaná.

vati na skrovném počtu a stručnosti svědkův. Tudíž jest prý oddati se v nezbytné a obšírnost tu dovršiti souhlasem dějepiscův také cizích. Jasnější, než aby tvrdohlavec kterýkoli při vší neústupnosti mohl odporovati, jest prý svědectví Jovia*) o tom právu za časův jeho nepochybném, když dí[6]): „Čechové nikoli z krajanův, nýbrž z národův cizích, koho udatností a spravedlivostí soudí býti znamenitějším, dle **zřízení starodávného** za krále si volí tak, že království české podává se někdy Uhrům, někdy Polákům i (jak právě vidíme) někdy Němcům.“ **) Výtečný a důkladný spisovatel dějin německých Mutius[7]) jest prý také svědkem svobody, jakéž stavové čeští při volení králův užívají, když dí, že po hanebném zavraždění Vácslava mladistvého Čechové, radivše se dlouho, zvolili Jindřicha, hraběte Tyrolského a knížete korutanského. Avšak císař Albrecht, dozvěděv se, že Jindřich na krále byl zvolen, vrazil prý s vojskem do Čech a, zapudiv Jindřicha, učinil králem českým Rudolfa. Po smrti Rudolfově veliký prý mezi Čechy povstal spor; chtělit prý jiní jiného krále. Jedni chtěli prý některého Čecha, z ostatních jedni žádali si Bedřicha, bratra Rudolfova, jiní Jindřicha Korutanského. Jindřicha sice všichni byli by prý volili, kdyby mnozí nebyli se hrozili bouří. Když císaře Jindřicha syn (mluvíť o Janu[8])) dorazil na hranice české, potkal prý jej Jindřich, jejž Čechové za krále zvolili.[9]) Když závěť,***) jenž Albrechta ustanovoval dědicem království českého, v Čechách byl vyhlášen, odpírali prý někteří Albrechtovi a zvolili za krále českého Kazimíra, bratra krále polského. Čechové, kteříž za krále zvolili si bratra krále polského, sbírali prý vojsko. Po smrti Albrechtově byli prý v Čechách veliké neshody, když jiní chtěli míti jiného krále. Sešlo prý se celé království české a různila se zdání, koho na krále voliti. Byli prý, kteříž chtěli Ladislava, většina prý však odporovala i zvolila Albrechta, knížete bavorského. Po smrti Ladislavově[10]) mnozí svářili prý se o království české. Čechové na sjezdě všech stavův a úředníkův nejvyšších vyslechli prý přímluvy jich všech, od poslův přednešené; avšak soudili prý, že i oni jsou muži. Za tou příčinou prý zvolili Jiřího Poděbradského. Právo to dotvrzuje prý také Bonfinius,[11]) jenž píše, že

*) Pavel Jovius, vyhlášený dějepisec věku 16. Narozen v městě Como ve Vlaších roku 1483., byl nejprve lékařem, potom přispěním příznivcův mocných stal se biskupem Novarským. Zemřel ve Florencii r. 1552. Pracím jeho dějepisným vytýká se, že na ujmu pravdy často počínal si strannicky, jak mu co vynášelo.

[6]) Pavla Jovia děj. kn. 30.

**) Ve vydání prvním Stránský nedovolává se Pavla Jovia.

[7]) Kron. něm. kn. 22.

[8]) Kron. něm. kn. 23.

[9]) Kn. 28.

***) Rozuměj krále Zikmunda † r. 1437.

[10]) Kn. 29.

[11]) Decad. 4., lib. 2.

když král Jiří rozloučil se s tímto světem, do Kutné Hory sešli se všickni Jindřichové*) a též jiní z Čechův, aby dle obyčeje zvolili si krále. Císaře Rudolfa dějepisce Jana Sambuka nesmí prý se tuto pomíjeti, v jehožto řeči na smrť Ferdinanda I. vyskytují se slova tato: „Z Vormusu král jmenovaný odejel prý do Uher; potom v 27. roce na krále českého byl zvolen.“ Spisovatelé dějin polských jak Miechowski,[12]) tak zvláště Kromer[13]) rovněž prý to potvrzují hlasem svým. Dle vypravování Kromerova, po smrti Zikmundově Čechové byli prý rozděleni ve dvě strany a zvali prý na království jedni Albrechta, kteréhož Uhři již za krále si zvolili a korunovali, jiní Kazimíra, bratra krále Vladislava, i že knížata slezská a šlechta Břežská schvalovali zvolení Kazimíra za krále českého. Albrecht Kostka z Postupic, posel krále českého Jiřího, vyřizoval prý králi polskému, že král Jiří, pomíjeje vlastních synů svých, některého ze synův jeho po úsudku stavův českých za zástupce svého ustanovuje, nikoli snad z práva dědičnosti, kteráž nemá průchodu u národa svobodného, nýbrž pro zvláštní jakousi všech Čechův ke Kazimírovi příchylnosť a pro společný s Poláky jazyk. Když po smrti krále Jiřího v Praze pro zvolení krále nového shromáždil se sněm, nebylo prý mezi Čechy shody; neboť jedni chtěli prý Poláka, jiní Uhra, jiní císaře; někteří pak přáli prý si více Jindřicha, syna nebožtíka Jiřího. Byli prý tací, kteří ohlíželi se ku králi francouzskému; také o Ludvíku bavorském zmiňovali prý se někteří. Konečně prý však na sněmě u Kutné Hory od nich za krále byl vyhlášen Vladislav, syn Kazimíra, krále polského. Arciknížete Ferdinanda**) knihovník de Roo, ačkoli u vynášení vznešenosti a slávy rodu knížat svých neunavný i ačkoli má za to, že na základě úmluv a příbuzenství s králi českými[14]) pro dědice své vyhledávali práva k žezlu českému, předce prý mocí pravdy překonán, někdy nemohl ani zastříti, ani zamlčeti práva zvyklosti volení českého, jakož prý píše,[15]) že stavové čeští, když Václavem po meči vyhasl rod královský, sešli se v Praze na poradu o zvolení krále nového a když oumysly jejich rozcházely se mezi Rudolfem, císaře Albrechta synem, a Jindřichem Korutanským, přišly prý do sněmu krále Václava sestry, Anna i Eliška, i prosily, aby k nim mělo se zření. I tak prý za krále zvolen byl Jindřich, manžel Annin. Avšak císař prý tvrdil, že zvolení to nemá váhy, poněvadž prý vykonáno bylo bez přivolení říše. Když

---

*) Bonfini tím vyrozumívá zajisté ty, kteříž stranili Jindřichovi, synovi Jiřího.

[12]) Kn. 4., hl. 52., 62., 67.

[13]) Kn. 21. 27.

**) T. j. Ferdinanda Tyrolského, manžela krásné Filipiny Welserovny, jenž zhusta v Čechách býval náměstkem otce svého, krále Ferdinanda I.

[14]) Děj. rakousk. kn. 1., 5.

[15]) Kn. 2.

pak nedlouho potom Rudolf s vojskem do Prahy vrazil, a ze strachu nikdo neodporoval, byl prý od přítomných za krále zvolen i Mohučským arcibiskupem korunován.[16]) Někteří stavové čeští a rada Pražská, svrhnuvše Zikmunda, skrze posly na království prý povolali Vítolda, knížete litevského.[17]) Když ve shromáždění stavův přečetl se závěť Zikmundův, Čechové prý radivše se déle o věci, konečně dne 7. května Albrechta zvolili za krále, a toliko ti prý odporovali, jež královna Barbora*) v radě své mívala. Od nich všech volí jednostejnou Kazimír, bratr krále polského Vladislava, byl prý jmenován a (jak na kraji se čte) proti Albrechtovi zvolen za krále českého. Ptáčkovi,**) jenž skrze posly Albrechta požádati dal, aby proti vůli strany jeho nepřicházel do království, v němž bez hlasův jeho vlastního a strany jeho nikdy nebude míti sídla pevného, dána prý od císaře po týchž poslech odpověď, že není králem z doprošení, nýbrž z práva, a volení většiny, a že nepotřebuje kupčiti o více hlasův. Po Ladislavově smrti [18]) odbývali prý Čechové v Praze sněm na zvolení krále a z mnoha o království to uchazečův, kteříž z rozmanitých příčin (uvádějí se tam ty příčiny) o ně stáli, Jiří radostným všech pokřikem za krále byl prý zvolen. Když Vladislav, krále polského Kazimíra syn, za krále českého byl vyhlášen i do země povolán, na sněmě, jejž císař Bedřich se stavy říšskými v Řezně odbýval, [19]) rokováno prý také o volení Čechův a hádáno se, má-li býti stvrzeno. Potupil prý je papež jakožto od kacířův učiněné, i skrze posly své tvrdil, že zrušiti se musí. Také poslové Matyášovi přimlouvali prý se, aby od stavův říšských nebylo schváleno, poněvadž prý on sám dříve byl zvolen. Avšak většina knížat, jdouc za úsudkem císaře Bedřicha, přála prý více Vladislavovi. —

XXXII. Vše toto, o čem jsme věděli, že, jak již vyloženo, ze zvyklosti stálé, z privilegií zemských, z výpovědí panovníkův a z dějepisu od mnohých uvádí se v obranu práva Čechův na dosazování králův volením svobodným, a o čemž jsme soudili, že na tomto místě nenepříhodně připomenouti se dá, po zdání obhájcův věci té jest prý takové, že stavové čeští nijak nepotřebují obávati se výroku ničího, ani čtenáře, ani rozhodčího, ani soudce spravedlivého, kdyby snad někdy obě strany na někoho chtěly to vznésti.

---

[16]) Kn. 4.

[17]) Kn. 6.

*) Barbora Celská, vdova po císaři Zikmundu.

**) Hynce Ptáček z Pirštejna, jeden z nejznamenitějších pánův českých, jenž od smrti Diviše Bořka z Miletínka (r. 1438.) až do své smrti (27. srpna r. 1444.) byl hlavou horlivější mezi stavy v Čechách strany husitské, čímž po něm stal se Jiří Poděbradský.

[18]) Kn. 6.

[19]) Kn. 8.

Já pak, jakož obávám se, ve věci tak vážné osobovati si úsudek, tak smýšlím, že nijak nemá překážeti se, aby jiní zkušenější vynesli výrok, aneb aby lidé důmyslní důkladněji směli rozepsati se o sporu, za doby nynější tak urputném.

Hlava VI.

O proměnách náboženských a o správě církevní v Čechách.

Není národa tak divokého, aby buď nevěřil v žádnou bytost nejvyšší, anebo neměl způsobův, kterak se jí klaněti.[1] „Všemi," praví muž medoustý, „náboženství hýbe i všickni za to mají, že bedlivě dlužno ctíti a zachovávati bohy domácí, od předkův přijaté." Že rovněž i Čechové povždy věřili v bohy a bohoslužbám velice byli oddáni, dosvědčují jak dějepis, tak pomníky i staré, i nové, sem tam očím našim se naskytující. I nebude snad od věci, pokusíme-li se vyložiti, jakou u nich s časem proměnu brali i bohové sami, i též bohoslužba, ano i také celá správa náboženská. Přejeme si pak, aby snahám těm rozumělo se nikoli, jako bychom zamýšleli, buďto vzkřišovati pověry povahou bezbožné a již dávno zavržené, anebo ustanovovati více, než jedinou cestu pravou, kterak boha ctíti, nýbrž aby porovnání, kterak u téhož národa tak různily i tolikkráte měnily se víra i bohoslužby, čtenáři objevilo marnost důmyslu lidského a jakoby v zrcadle na odiv postavilo, že jedno to, což nejlepším jest, zároveň jest i nejstarším i bohu nejbližším. Tak někdys Athéňanům, Apollina Pythického tážícím se, jakých bohoslužeb nejspíše měli by přidržovati se, dána jest věštba, že těch, jež bývaly v obyčeji u předkův; když pak opět tam přišedše pravili, že předkové často měnívali obyčeje, i tázali se, za kterým z těch obyčejův rozmanitých měli by jíti, odpovědíno, že za nejlepším. Že pak též u Čechův ve věcech posvátných často měnily se obyčeje předkův a že za věku nejstaršího jiné, za středního jiné, za novějšího jiné bohoslužby jakožto snešením obecným schválené, vrch měly, bezpochyby nikoho nebude, jenž by pravdu toho popíral. Nezdá se tuto býti od místa pojednati předně o změnách víry v národě tomto a pak o zřízení ve věcech náboženských čili o řádu církevním.

II. Času onoho, když první zakladatelé národa, předkové moji, do těchto končin vkročili a bůžky své s sebou přinesli, i též několik

---

[1]) Cic. 6. act. in Verrem.

století potom zachovávaly se v Čechách totéž, co u ostatních národův slovanských, náboženství světské, tytéž bohoslužby, tytéž modly, jež prý původně splodilo Řecko. Také lid ten, ve věcech posvátných slepý, nepřestával na modlách všeobecně přijatých, nýbrž každý v soukromí tvořil si též bůžky domácí. Domníváno se pak, že jich někteří vyšší jsou a mocnější, než jiní. Z počátku prý ovšem všech největším byl *Pron'*, čili *Peron'*, od hromu asi jako *Κεραύνιος Ζεὺς* (Zeus hromovládný), nad nějž později povýšen, čili alespoň na roveň s nímž postaven byl *Swanto-Wjt.*[2]) Na poctu tamtoho stálo místo posvátné ve starém městě Stargradě blíže Oldenburka, tohoto pak v Julíně čili ve Vinetě,*) městě Ránův tehdáž největším v celé Evropě. Perun neznázorňoval se modlou, Svianto-Vít však postavou mládence. Tomuto chrám, onomu háj zvláštní zasvěceny byly poctou nejvyšší i k oběma místům v jisté měsíce putovalo se ve shluku velikém. Všecko Slovanstvo tamější, ano též i Čechové v nehodách chodívali si tam pro radu a pomoc**) a všem modlám těm klaněli se obětmi a poctami ročními. Zdá se, že ctění Peruna k Slovanům dostalo se z Řecka, Svianto-Víta však vzešlo z učení mnichův Korvejských. Za císaře Ludvíka I. prý z kláštera Korvejského,***) jménu sv. Víta posvěceného, mniši někteří jako hlasatelé náboženství křesťanského na Ránu přišli a lidu pověrčivému vštípili některé základy křesťanství, však prosáklé nemírným velebením mučenníka sv. Víta.[3]) Ale když jako ostatní národové slovanští, tak i Ránové zbraní a vydíráním ctižádostivých a lakotných panovníkův jména německého velice byli sužováni, s vládou světskou vzaly prý u nich proměnu také nové bohoslužby křesťanské a Ránové, svrhše jho německé a vyhnavše učitele Korvejské, náboženství v pověru obrátili, i takto položili základ úsilnému ctění

[2]) Kron. Slovan. spisovatele nejistého (bezpochyby Adama Bremského) hl. 28. Helmoldovy kron. Slov. kn. 1., hl. 53., 70. a 84.

*) Město toto lidu domácímu slulo Volyň, Julín pak Dánům, Vineta Sasům, leželo při ústí Odry na ostrově téhož jména. Kronikář německý Adam Bremský († ok. 1076.) poznamenal o něm: „Jest to ovšem město mezi všemi, co jich v Evropě se nachází, největší, v němž Slované s jinými národy, Řeky a cizojazyčníky, přebývají ... Ostatně co mravův a pohostinství se dotýká, není žádného národa, jenž by nad tento počestnější a dobrotivější shledán byl. Město to oplývá zbožím všech severních národův, všecko, což rozkošného a řídkého jest, v něm najíti lze.“ Valdemar král dánský vyvrátil je r. 1177. — Větev Slovanův baltických, kteříž obývali na ostrově Volyni, sluli Volyňci. — Jiný slavný chrám Svatovita a Ránův byl v městě Orekundě (něm. Arkoně) na ostrově Ráně, i také Dánové jej rozbořili r. 1168.

**) Známo, že kníže Břetislav II. (1093.—1100.) v příčině té vydal přísné zápovědi.

***) Korvej (Korbei) město nad Vezerou (nyní v Prusku), vynikalo kdysi pokněžněným opatstvím kláštera benediktinského, založeného císařem Ludvíkem Pobožným r. 814. V století 9. a 10. velmi slynuly školy tamější.

[3]) Helmold. kron. Slov. kn. 1., hl. 6. 53.

Svianto-Víta. Biskup Gerold vymýtil háj i ctění Peruna, obraz pak Svianto-Víta rozsekal a spálil král dánský Valdemar, oloupiv jeho svatyni a poklad velice bohatý.[4]) Předce však ani dosud z myslí národův slovanských stopy ctění Svianto-Víta nemohlo vykořeniti se úplně; neboť ještě podnes u nich přítel přítele radostným ruky podáním pozdraviti chtěje, opakuje: „*Witeg*, *Witeg*“ „*Wjtam te*,“ takovým oslovením velebě Svianto-Víta jako ochránce.*) K těmto bohům předním druži i se jiní prostřední, vyšší totiž a nižší, a tito zas byli dílem podzemní, dílem pozemští, dílem vodní; také byly rusalky (víly), čili mocné bohyně hor, pramenův a hájův.[5]) Dle zdání mého náleželi mezi nebeské: *Jasen*, *Ladon*, *Zizlila*, *Marzena*, *Ziwiena*, *Chworz*, *Zelun*, *Pohoda*, *Mokosta*, *Pochwist* čili *Nehoda*, jižto, nemýlím-li se, vyznamenávají slunce, Marta, Venuši, Dianu, Ceres, Typhona, Merkuria, počasí pěkné, déšť, lijavec čili příval.[6]) Podzemním přičteni býti mají, jak se zdá, *Merot*, *Radamass*, *Njwa*, *Weles*, *Tasani*, *Sudice*, *Wily*, *Trzibek*, jež jsou Pluto, Rhadamantus, Proserpina, Ate, Eumenidky, Parky, Hekate, Mor. Za pozemské považováni byli: *Lel*, *Polel*, *Ssetek* čili *Sskrzjtek*, *Diblik*, to jest Genius, Liber (dle Kromera Castor a a Pollux) Lar, Vesta. Že od starých Čechův vzýváni byli též bohové a bohyně pramenův, hor, lesův, ano i vzduchu, o tom zmiňují se dějepisci naši, avšak, pokud vím, nepodali nám žádných jmen, k věci té hledících. Rovněž každý sám si vymýšlel bůžky domu svého a mimo řečené bohy povšechné ctil je obětmi a žertvami. Tak ctili prý Libušina sestra Tetka Klimbu, Přemysl Dyrsu, Nezamysl Krafatinu, Banka**) Kyhalu, Ludmila Krosinu.***)

III. Světská tato i zcela lichá pověra, klaněti se strašidlům oněm, jak již pravil jsem, udržela se po několik věkův a nevzala proměny dříve, až když, věříme-li letopisům Fuldským,[7]) čtrnácte lechův přijalo víru křesťanskou a pokřtěno bylo na Nový rok z přičinění a z rozkazu Ludvíka, krále franckého,†) čili (jak snášejí se v tom skoro všickni naši), až když kníže Bořivoj na Velehradě od biskupa vyznání řeckého sv. *Strachoty*,††) t. j. Metudia čili Methodia (Metoděje), do svátostí křesťanských zasvěcen byl v mě-

---

[4]) Helmold. kn. 1., hl. 84. a kn. 2. hl. 12.

*) Jinak veleučenému mistrovi Stránskému a ještě více prameni, z něhož čerpal, ponecháváme odpovědnosti za tyto i podobné výklady, jichž lichost až příliš v oči bije.

[5]) Kromera děj. polsk. kn. 3.

[6]) Hájek při r. 709.

**) Banka dle Hájka žena knížete Vojena.

***) Ponecháváme bez poznámek jak těchto speciálních bůžkův, patrně zapáchajících až příliš Hájkovinou, tak i předcházejícího roztřídění bůžkův všeobecně ctěných.

[7]) Letop. Fuldensk. při r. 845. — Sigebert Gemblacký.

†) T. j. Ludvíka Němce, tehdy již krále německého a nikoli franckého.

††) Strachotou Stránský Metoděje jmenuje toliko ve vydání druhém.

síci červnu (roku 894.).*) Když pak tento, vrátiv se domu, víru nově přijatou netoliko vyznával veřejně, nýbrž též v zemi zaštěpiti vynasnažoval se, převeliké množství lidu rozjitřeného a rozmrzelého zavržením bohoslužby bez souhlasu obecného, Bořivoje z důstojenství složilo a donutilo, aby vystěhoval se ze země. Avšak nevčasná tato a zle uvážená vřava lidu neměla účinku očekávaného; neboť ti, kteříž po příkladu Bořivoje náboženství přijali a je pověr domácích pravdivějšími býti poznali, nezříkali se ho, země pak panovníka zbavená neznikla bouří těžkých a zmatkův velice záhubných. Potřeba tudíž dohnala Čechy, aby Bořivoje opět přivolali a na místo předešlé dosadili.**) Zpět povolán, vrátil se tento z Moravy do Prahy (roku 898.), obklíčen hojným průvodem mužův zákona svatého. Také od něho povzbuzen jest arcibiskup Velehradský Cyrill, v jazyku našem Crha***) řečený, aby lidu, omámenému lichými o modlách smýšlénkami, Krista kázal a ukázav ctění samojediného boha pravého, spořádal bohoslužbu a zřídil kněžstvo i školy. Tento, počínaje si pílí nejdůmyslnější a obratností, za krátko v poučování lidu převelikých dodělal se úspěchův a za velmi četného návalu lidstva častá míval kázání v chrámu Páně, kterýž dosud sluje před Týnem. Po čtveroletí, zřídiv prvé služebníky boží, a v Praze správu duchovní, v Budči pak školy zbožnosti a učení svobodného, odebral se do Říma (r. 902.) spíše pro podívanou, než pro poučení; neboť ve věcech náboženských kráčel za ustanoveními Řekův a církev, v Čechách zaštěpenou, spořádal dle obřadu ne římského, nýbrž řeckého, tehdáž ještě většinou čistějšího.†) Vzdor převelikým a téměř stálým nájezdům davu nenepatrného, lnoucího k pohanství, nové toto, dle způsobu řeckého v Čechách upravené náboženství, co den nabývalo rozměrův větších a objevovalo se, že touto první změnou náboženskou poměry lidu znenáhla zlepšovaly se. Chrámy a školy, sem tam v zemi zřízené, rozléhaly se horoucněji čistějším provozováním pobožnosti neposkvrněné, čím více na jevo stavěly se lichosť

*) Událosť ta nyní klade se do r. 873. (dle jiných 871.), nikoli 894., jak Kosmas udává. Metoděj nebyl biskupem, nýbrž arcibiskupem Moravským; že byl „vyznání řeckého“ (tedy schismatikem ve smyslu pozdějším), nesnáší se s událostí, že stolice papežská svěřila mu správu církevní v říši velkomoravské; to však mimo všecku jest pochybnosť, že při bohoslužbě užívalo se jazyka slovanského. Se Stránským v těchto věcech až ku podivu snáší se Tom. Pešina (Phosph. septicorn.).

**) Že Bořivoj po přijetí víry křesťanské vyhnán byl ze země, i teprv později znovu dosazen na hodnosť knížecí, dokázati se nedá.

***) Jmeno Crha nečte se ve vydání prvním.

†) Cyrill nebyl arcibiskupem, nýbrž jen biskupem; Hadrianem II. posvěcen 6. ledna, zemřel již 14. února r. 869. v Římě, kamž vydal se s bratrem, aby před papežem očistili se z nářkův, jimiž závistiví biskupové němečtí hleděli uvésti je v podezření; chrámu Týnského také ještě nebylo; co týká se vyznání řeckého, již svrchu poznámku jsme učinili.

model nečistých a hloupá směšnosť pověr předešlých. I bylo viděti prázdnotu podivuhodnou v chrámech a kapličkách model oněch.

IV. Když v Čechách vládu nastupoval kníže Boleslav Pobožný,*) sestra jeho Mlada (nevěděť, z čí rady) udala se do Říma i přijavši obřady církve latinské, do Čech se vrátila a odevzdala knížeti bratrovi (r. 967.)[8]) papeže římského Jana XIII. bullu na zrušení náboženských obřadův řeckých a uvedení latinských. Odtud vzešel počátek již druhé změny náboženství u národa mého. Boleslav přijav bullu papežskou, svolal sbor předních pánův křesťanských a předložil jim poručení biskupa římského, zároveň pak objevil, že má oumysl, při kostele na hradě (chrám ten kníže a mučenník Vácslav posvětil na česť sv. Víta) biskupa ustanoviti jakožto správce obřadův římských v zemi. Mimo to vyzval všecky, aby to rovněž schválili hlasem svým i aby obřady bohoslužeb, od sestry jeho Mlady z Říma přinešené a důkladně schválené, po příkladu jeho netoliko sami přijali, nýbrž také každý lidem svým poručili přijíti. Po vyslyšení vůle panovníka povstalo reptání v radě i část jedna řeči jeho dala souhlas, část druhá však úsudek ženské zavrhovala a křičela, že co Cyrillem a Methodějem dobře bylo zřízeno, nemá vyvraceti se jakýmis novotami. Přes to však kníže stál na vůli své a za biskupa vyhlásil jakéhos Sasa Dětmara, jenž před nedávnem pro vykonání pobožnosti u hrobův sv. Víta a sv. Vácslava do Prahy přibyl a pro výmluvnosť a jazyka slovanského znalosť u dvora velice byl oblíben. Od té doby lid český rozštěpen byl ve tři sekty náboženské. Jedni totiž, jichž počet ale patrně řídl, vykonávali pobožnosť dle způsobu pohanského, jiní dle římského, jiní dle řeckého. Postupem času však pohanství ouplně vymizelo a panstvo čelnější i skoro všickni, kteříž mívali styky a obcování s Němci sousedními, odstoupili od obřadův řeckých, nižší však a lid obecný, přestávajíce na věcech domácích, vytrvale zachovávali bohoslužbu obřadu řeckého.

V. Náboženská shromáždění svá svobodně vykonávati směli a také vykonávali stejně vyznavači jak staršího učení, řeckého, tak i novějšího, latinského. Když však přese všecko lid temnější domněnkami některými, jednak z pohanství opět přijatými, jednak z vábivějšího učení obřadu latinského přibranými, znenáhla i bezděčně poskvrňoval čistotu bohoslužby řecké, přihodilo se v čas, že někteří kněží, z Francie a z Němec vyhnaní, učenníci Petra Valdského,**)

*) Kníže Boleslav II. Pobožný panoval u nás od r. 967.—999.

[8]) Kosmas děj. kn. 1.

**) Petr Valdský (Petrus Valdus. Pierres de Vaux), bohatý měšťan Lyonský století 12., maje na zřeteli původních obcí křesťanských zřízení, horlil pro návrat k poměrům těm a brojil proti moci a panství kněžstva doby své. Zhusta považuje se za zakladatele sekty, dle něho pojmenované, kteráž utvořila se však již před ním v údolích alpských Piemontu i Francie sousední. Petr přes všecko příkoří a pronásledování setrval

mužové jak pobožností, tak znalostí písem svatých nejosvědčenější, (r. 1176.)[9]) do Čech přibyli a usadivše se mezi Žatcem a Louny, spřátelili se s přemnohými obyvateli, kteříž tehdáž byli ještě jakéhož takéhož obřadu řeckého. Těmto oni způsobem co nejskromnějším ukazovali skvrny, jimiž náboženství jejich bylo pokáleno, a z psaného slova božího vštěpovali, co o kterém článku víry křesťanské souditi jest ve smyslu čistějším. Přičiněním napomínatelův těchto stalo se, že netoliko bažitelé po čistější pobožnosti i utvrdili se v pokladu, jejž dosud drželi, i pečovali o nápravu toho, v čem byli na omylu, nýbrž také roznítil se hněv biskupův strany latinské. Ačkoli pak mniši a kněží z jich stáda způsoby všemi k tomu pracovali, aby v zemi neudrželo se náboženství jiné, než kteréž zúplna srovnává se s ustanoveními stolice římské. předce nijak nemohli dosíci, aby svrchu řečená bohoslužba čistější nevykonávala se nikde veřejně. Konečně za panování Karla v Čechách mnohým a dlouhým namáháním způsobili, že nejprve arcibiskup Arnošt z popudu i vlastního, i horlivcův cizích, hrnoucích se na vysoké učení, nedávno v Praze založené, vyhlášením stanov jakýchsi vydal zákaz proti vyznáním, odchylujícím se od ustanovení církve římské. Avšak rušitelé pokoje veřejného, mniši, uzřeli, že ani takto nedosáhli, nač naléhali; neboť zápovědi té odporovali mistr Jan Milič, Kunrát ze Štěkně a někteří jiní mužové učení a pobožní.[10]) Nikdy nedali skloniti se, aby zanechali schůzí pobožných, jichž způsobem svým odbývali jednak na hradě královském, jednak před dvorem Týnským, anebo na kterémkoli místě příhodném.*) Uražen touto jejich velkoduchostí, papež římský Řehoř XI. zapověděl Miličovi služby boží a zahřměl naň bleskem klatby.[11]) Když mužové ti nebyli na živu a již také postoupili jak arcibiskup Arnošt berlu svou Janovi Ukovi čili Očkovi, prvnímu stolice apoštolské legátovi, tak i král Karel království Václavovi, synovi svému, tu mistr Matyáš z Janova, příjmím Pařížský, v chrámě hradu královského pod větší věží před shromážděním četným služby boží vykonával dle obřadův týchž, podobajících se způsobu řeckému.**)

---

v činnosti své. Přišel-li až do Čech on sám, jak někteří chtějí, nelze dokázati, za to však pravdě velmi se podobá, že působení učenníkův jeho zasahovalo až do Čech.

[9]) Hájek.

[10]) Bohusl. kněz. (Bílejovský) Kron. česk. kn. 1., str. 14., 15., 16.

*) Věty následující není ve vydání prvním.

[11]) Prokopa Lupáče kalend. hist. 17. března. (Prokop Lupáč z Hlaváčova nar. v Praze r. 1535., byl učitelem akademie Pražské, potom usadil se v Domažlicích, kdež zemřel r. 1587. Proslavil se básněmi lat. jakož i spisy dějepravnými. Stránský tuto táhne se k jeho latinsky sepsanému „kalendáři historickému". Překlad.)

**) Že v Čechách časem vyskytovali se lidé jednak domácí, jednak z ciziny přibylí, proti nimž představení církevní v příčině pravověrnosti někdy až přísně vystupovali, každému, tuším, známo bude; ale jestli vykonávání služeb božích „dle způsobu řeckého" (čili jak nyní říká se „pravo-

VI. Po smrti arcibiskupa Jana stal se nástupcem jeho jiný Jan, řečený z Jenštejna, muž k pobožnosti a pokoji zrozený.*) Poněvadž kněžím a mnichům přes příliš povoloval, tudíž dobrotivostí a shovívavostí svou zavdal jim příležitosť, že vykonávání služeb božích, ustanovením stolice apoštolské odporných, jak z hradu královského a celé země chrámův vymezili, tak brzýčko potom na všech všude místech zastavili ouplně jednak klatbami, jednak zbraněmi krvavými. Když totiž zvěděli, že ohromný zástup lidu smíšeného k pobožnosti dle bohoslužby, od nich nenáviděné, scházívá se sem tam, to na hradech panstva, pravdy milovného, to v odlehlých úkrytech lesních, a že klatby proti tomu nemají oučinku, dopadli zbraně a na ty, kteříž vraceli se z nábožných schůzí těch, válečnou rukou napadali, je tloukli, olupovali, zajímali, pokutovali, mučili, mečem neb ohněm hubili a do dolův Kutnohorských metali. I trvaly tento zlý mor a tato trýzeň svědomí od smrti arcibiskupa Jana Uka skoro dvacet let.**) Když však ještě doutnaly úklady tyto tak zhoubné, Bůh Čechům vzbudil věrného bojovníka vůle své a pravdy, mistra Jana Husa, kterýžto ostrými slovy tepal i nerozvážlivosť světských služebníkův vzteklosti kněžské i kněží samých zuřivosť

slaví) v století 14. u nás mělo přívržence, jak Stránský tvrdí, na to nedostává se důkazův podstatných. Tak zvaní předchůdcové Husovi, Kunrát (ze Štěkně čili vlastně Kunrát) Waldhauser a Jan Milič, rovněž i Matyáš z Janova horlili jen pro opravu v církvi, pro vymýtění neřestí rozmanitých, ale nikoli pro jakési učení, různící se od římského. Kunrát Waldhauser, znamenitý kazatel Karlem IV. z Vídně do Prahy povolaný, nejprvé v kostele Svatohavelském, potom Týnském hřímal proti nemravnosti stavův světských, pak také proti vadám kněží, hlavně mnichův, začež od nich z kacířství byl nařčen, ale marně, neboť chránil jej sám král až do smrti jeho (r. 1369.). Ještě vydatněji v témž směru působil Jan Milič z Kroměříže, kterýž, aby úplně mohl oddati se úřadu kazatele i opravce mravův, zřekl se hodnosti kanovníka Pražského a i statek svůj (Tmaň) prodal. Účinkoval ještě více, než Waldhauser, kterýž kázal jen německy. Od protivníkův svých stavu duchovního osočen, dvakráte musel ke dvoru papežskému, nejprvé do Říma (roku 1367.) a pak do Avenionu, kdež zemřel r. 1374. — Matyáš z Janova, kanovník Pražský, žák Miličův, také horlil pro opravy v církvi a v ohledu tom nejednou narazil, že (r. 1389.) musel odvolati některé věty. † r. 1394. Milič i Mat. z Janova také pérem byli činni, onen více česky, tento latině, i učené práce jeho nezůstaly bez účinku na kněží mladší.

*) Arcibiskup Jan z Jenštejna, jenž na hodnosť tu dostal se hlavně toliko tím, že byl sestřencem Jana Očka z Vlašimi, z počátku vedl si jako světák a v horlitele duchovního proměnil se teprv, když dověděl se, že přítel jeho, Ludvík, arcibiskup Děvínský, zhýralosť svou životem zaplatil.

**) Tuto Stránský patrně je na omylu co do času, neboť arcibiskup Jan Očko z Vlašimi zemřel r. 1380., nástupce pak jeho, Jan z Jenštejna, jenž ze světáka bývalého proměnil se náhle v horlivce největšího, složil hodnosť svou r. 1396., shromažďování pak lidu na „táborech" k pobožnosti společné i krvavé jich napotom pronásledování, jak je líčí Stránský, náleží teprv do času, když u nás po upálení Jana Husa i Jeronyma Pražského nastalo jitření stále rostoucí.

v pronásledování moudrosti nebeské. Jan Mulheim povolal jej z akademie Pražské a při kapli, kterouž od prvního zakladatele, kramáře Kříže, koupil a před nedávnem (r. 1400) s přivolením krále Václava i arcibiskupa Jana[12]) nádherněji přestavěl a Betlemem přezval, mistrovi Štěpánovi Kolínském ustanovil (r. 1402.) za nástupce v úřadě posvátném kazatele slova božího. Službou jeho Bůh lidem přemnohým stavův všech, v zlomyslnosti neúplně zatvrzelým, oči otevřel, že jednak upustili od dalšího pronásledování lidu nevinného, jednak poznavše mámení mnichův římských, sami přestoupili k čistějšímu, též od předkův kdysi schválenému, učení, kterak Boha ctíti.*) Rozhořčeni touto Husa svobodomyslností, kněží poslušenství římského a rozmrzelí tím, že tolikaletá jejich píle u pronásledování náboženství, od nich nenáviděného, nic neprospěla, to u arcibiskupa, to u krále, to u císaře, to u papeže římského mnoho naň žalovali, i nepřestávali namáhati se, než až Hus, pod veřejnou bezpečností císařskou do Kostnice přiváben, od rady zborové (r. 1415.) pro kacířství odsouzen a popravou na hranici ze světa odklizen byl.

VII. Ačkoli však přenáhlenosť výroku krví psaného Husovi život vyrvala, předce původcům svým i celému jich řádu neprospěla tolik, kolik jim uškodila v ohledech mnohých. Neboť tak ukrutnou popravou Husa bezbranného, jakož i brzy potom (r. 1415.) do Čech přinešeným přípisem zboru, pro celý národ potupným, rozdrážděni, přívrženci jeho na sněmu všech stavův českých a moravských, v Praze odbývaném, po dlouhém věci uvažování vyjádřili se v ten smysl, že pohnáním a odsouzením učitele svého celý národ český poskvrněn jest hanbou kacířství a uražen křivdou nesnesitelnou. Vyčítali tudíž (r. 1415. a 1416.) ukřivdění tak svatému soudu zboru, jak i císaři Zikmundovi a žádali, aby se jim za nespravedlivé i neslušné zavraždění Husa**) i za nařknutí celého národa z kacířství způsobem mírným učinilo zadost. Když však i stížný list jejich ani ode zboru, ani od císaře nebyl uznán hodným, aby odpovědělo se k němu, a válečně vystrojený a ode zboru krvavými rozkazy opatřený biskup Litomyšlský Jan nepřestával v zemi na poplach troubiti, jako kacíře vykřičovati je, Michalce, Škopka, Koldice, Šternberka***) i ně-

[12]) Hus v postille na neděli Laetare.

*) Že Hus nebyl zakladatelem učení nového, vůbec známo.

**) Podivno zajisté, že Stránský nezmiňuje se též o Jeronymu Pražském.

***) Michalec t. j. pan Jan Michalec z Michalovic, jeden z nejpřednějších velmožův v Boleslavsku; Škopek t. j. pan Aleš Škopek z Dubé na Dražicích, nejvyšší komorník zemský; Koldic t. j. pan Albrecht Koldic na Bílině, sudí dvorský; Petr Konopištský ze Šternberka hned od samého počátku nejzuřivějším byl protivníkem husitství; 1414. doprovodil do Kostnice Jana Železného, biskupa Litomyšlského, a když po upálení J. Husa v Čechách mezi lidem povstal ruch, on první proti němu užil násilí, když 4. list. 1419. s vojskem přepadl poutníky z Ústí (Sezemova) klidně ku Praze táhnoucí, a mnoho jich pobiv, devadesát šest vmetati dal do dolův Kutnohorských. Pak stranil horlivě Zikmundovi, až konečně zahynul v bitvě před

které jiné z mocnějších pánův českých na jich vyhubení popouzeti, snesli se na tom, že zapotřebí zbraní při nepřátelích vyhledávati nápravy a brániti bývalou svobodu vyznání, Husem dle učení předkův obnoveného. I udělali začátek od chrámův Páně; poněvadž pak tyto za let předešlých uvedením do nich kněží strany protivné soudruhům jejich v náboženství násilím byly vyrvány, tedy oni za první potřebu uznali, od nájezdníkův požadovati jich navrácení. Tudíž v příčině té skrze posly pohlaví obojího před králem Václavem podavše osvědčení, při čemž řečnil Mikuláš z Husince, vypudili z nich kněží všecky, kteříž buď popírali, že Hus odsouzen byl výrokem nespravedlivým, anebo tupili učení a bohoslužby, od učenníkův jeho dle způsobu předkův užívané. Tak tito Římáci zakoušeti musili, že násilí, jehož nedávno na jiných spáchali, tehdáž týmž způsobem od jiných jim se činilo. Poněvadž pak domnívali se, že ubližuje se jim způsobem neslušným, u královny Žofie (král Václav totiž hned na samém počátku bouří život svůj zakončil) prosbou nejsnažnější vyhledávali pomoci. Královna spojivši se s některými pány, žoldneře německé vedením Čeňka z Vartemberka*) s hojnou spíží do hradu sv. Václava vložila i zvláště Pražanům vojnu vypověděvši, Menší město (r. 1420.) téměř celé vyloupiti a ohněm do něho metaným spáliti dala. Mimo to císaře Zikmunda k vojně proti Čechům poštívala, což činil též papež Martin. To pohnulo skoro všecky, že myslí i tělem jsouce hotovi, víru mečem chrániti, vedením vůdcův rozmanitých, zvláště pak Jana Žižky, k zbraním se shlukli[13]) („*Praczata*“ říkali hromadě své), kláštery mnichův napadali, olupovali, pustošili, mnichy, jichž nezachránil útěk, pobíjeli. I poněvadž zvěděli, že císař Zikmund sem tam v říši vojsko sbíraje, chystá se k vojně na potlačení Čechův, oni pro odvrácení toho netoliko obojí hrad královský v Praze**) obležením sevřeli, nýbrž také vše na obranu proti Zikmundovi potřebné připravovali pečí co nejdůkladnější.

VIII. Za vlasť a víru tudíž vzplanula nejzáhubnější i též pro sousedy odevšad žalostná Čechův proti císaři Zikmundovi vojna, kteráž jako pro tohoto byla neslavnou, tak tamtěm způsobila slávu nesmrtelnou a toliko Kadmejským Čechův mezi sebou bojem***) a

---

Vyšehradem (1. list. 1420.). S ním zahynul tam mladý pan Jan Michalec, syn pana téhož jmena výše dotčeného. O biskupě Litomyšlském ani o pánech výše psaných ve vydání prvním Stránský se nezmiňuje.

*) Ovdovělé královně Žofii, kteráž, jak známo vůbec, kdysi J. Husovi nemálo přála, Stránský křivdí, sčítaje na vrub její i to všecko, čeho původci byli jiní, zejmena chvějný pan Čeněk z Vartemberka, nejv. purkrabí Pražský. Že císař Zikmund nepotřeboval, aby někdo popouzel jej proti Čechům, zajisté nade všecku jest pochybnosť.

[13]) Bohusl. kněz. kron. česk. kn. 2. str. 68. (Rozuměj Boh. Bílejovského.)

**) Totiž Vyšehrad a hrad Pražský.

***) Boj bratrovražedný Čechův proti Čechům (u Lipan) Kadmejským nazývá klassicky vzdělaný Stránský náš, naražeje na souboj Oidipa nešťastného synův Eteokla i Polyneika, kteříž zmítáni záštím, bojovali

úklady oulisné chytrosti zboru Bazilejského po čtrnáctiletí uchlácholiti se dala.[14]) Když pečovalo se o usmíření i z obou stran přemítalo se o prostředcích dorozumění, vidělo se, že smýšlení Čechův rozchází se jak o uzavření míru s papeženci, tak o nejedny články víry (r. 1433.). Z nich většina stoupencův Husových svolila ve výmínky, v kompaktátech Bazilejských zahrnuté, a římské obřady bohoslužné přímo všecky přijala toliko s vyhrazením kalichu také pro lid při požívání večeře Páně, pročež strana ta napotom nazvána kališnickou, menšina však nechtěla ani přivoliti ke kompaktátům čili výmínkám míru, o němž tvrdila, že jest lstný a že kdysi zavdá příčinu bouřím záhubným, ani od učení náboženského, po otcích zděděného a tehdáž i dle pramenův slova božího a dle příkladu zachovalejší starožitnosti již znamenitě vytříbeného, přestoupiti k přikázáním papežencův.

IX. Opět tudíž u Čechův vzešla nová a sice již čtvrtá změna náboženství, s nížto vyrojila se též hnusná i potupná jména stran, kteráž dosud nedala pohřbiti se dokona, totiž papežencův, kališníkův čili husitův pokulhávajících (jalových) a Pikhartův.*) Všickni tito napotom ustavičně jedni proti druhým péra napřahovali; avšak i ocel obyčejně brousívali společníci kompaktát, papeženci s kališníky, proti Pikhartům čili (jak od mnohých jsou nazváni) proti Táborům a tito pak zas proti tamtěm; Táboři postupem času konečně tak byli potřeni, že kdož přidržovali se jich, jen skrytě žíti a tajně služby boží odbývati mohli. Tak stalo se, že po skrýších podzemních na posměch vůbec přezváni jsou *Gamnicy* a *Pnwnicznicy.***) Avšak lidé ti, jakkoli povržení, ve skrýších svých nezaháleli, nýbrž víry učení, k němuž přiznávali se i jehož hájiti nemohli zbraní, v rozpravách sepsaných jazykem domácím a latinským, snažili se vyložiti a na potomstvo přenésti. Když práce tyto dostaly se do rukou též některým kališníkům, lidem to pravdě přiučiti se žádostivým, někteří z nich za kralování Ladislava (roku 1457.)***) na veřejnost vystoupili a mnoho článkův věrouky své, rovněž i papežencův, jakožto pověrčivé v pochybnost potahovali. O všech věcech těchto nejednou měli rokování s nejpřednějším mezi kalíšníky mistrem Janem Rokycanou. Vyzkoumavše však vrtkavosti ducha jeho, jakož i způsobu dětinského v obhajování některých věku nejstaršímu neznámých článkův, jichž se svými přidržoval se, měli zření k cestě náboženské, kterouž jim ukazo-

o dědictví otcovské, Théby, jichž akropolis (Vyšehradu) po zakladateli Kadmu říkalo se Kadmeia, a v souboji tom navzájem se probodše, oba zahynuli.

[14]) Pokyny Zikmunda papeži u Goldasta. Svaz. III.

*) Pikhartův spíláno souvěrcům Stránského, bratřím českým, kteříž povstali z Táboritův.

**) „Pivnice" říkalo se tehdáž u nás, jako dosud u Polákův, sklepu podzemnímu.

***) Ve vydání prvním čte se tuto „za kralování Jiřího (r. 1467.)".

valy spisy Táborův. Když viděti bylo, že schůze jejich zjevně odbývají se a počtem vzrůstají, mistři jednoty kališnické k radě panstva vyzvali je na hádání. Přišli tudíž do Prahy ke dni 13. září (r. 1479.), opatřeni bezpečností veřejnou, náčelníci jejich Michal Starý,*) Jan Chelčický a Prokop. Z rokování, jež brzy potom odbývalo se v kolleji Karlově a trvalo několik dní, po mnohých hádkách s nepořízenou rozešli se na různé strany. Od té doby nová tato Jednota Bratří (tak totiž rádi si říkají) naukou i kázní náboženskou různila se od ostatních zborův v Čechách. I ačkoli proti nim, jsouce poštíváni od těch, kteříž žádostivi byli jich záhuby, jako kdysi Táborův, králové Jiří, Vladislav, Ferdinand a Rudolf břímali zapověďmi, mandáty a žaláři, oni předce, vyloživše a uveřejnivše (r. 1507. 1535. a 1564.) víry své vyznání, skrze všecky tyto víchřice a svízele vyplynuli konečně do přístavu svobody. Poněvadž totiž papeženci od té doby, co král Ferdinand (r. 1556.) jesuity (nový to druh řeholníkův) z Vlach do Prahy přivedl, bratří tyto a s nimi stejně nenáviděné, v Německu vysvěcené pastory a jich stoupence veřejně, kališníky pak tajně tlačili neustále, radila potřeba krajní, aby potlačovaní, prozkoumavše a vyrovnavše mezi sebou sporné články náboženské, v jednotu sestoupili a pro zabezpečení přátelství zřekli se smlouvy předkův se zborem Bazilejským, od protivníkův beztoho tolikerým způsobem zlehčované. Což konečně když stalo se po pracných a dlouhých hádkách a smlouvy ty čili kompaktáta obecným sněmu snešením (r. 1567.)**) pozbyly moci výsady a zákona, tu papeženci uznali za slušné, aby odpadlci od těch smluv (jak hlásali) jmíni byli zbavenými jak milosti královské, tak práv zemských, krále pak (byl jím tehdáž císař Maksimilián) proti nim poštívali, opakujíce, že králové čeští kacířům takovým žádnou přísahou vázáni a nijakým zákonem povinni nejsou, počítati je mezi poddané své. Po příkladu králův předešlých sluší prý lidi takové nutiti, když dle způsobu kompaktát zpěčují se odbývati služby boží, aby buď vyznávali náboženství stolice římské,

*) Michal Starý, kněz svěcení římského a farář v Kunvaldě u Žamberka, přilnul k jednotě bratří hned z počátku a s bratrem Řehořem nejvíce přičinil se k pevnějšímu zřízení jejímu. Zkusiv za to i utrpení těžkého, zemřel r. 1501. — Prokop z Hradce Jindřichova byl muž vzdělání školského, mělť i hodnosť bakaláře; dobyl si velkých zásluh o jednotu bratrskou, že pokonal stranu, kteráž horlila pro směr přepjatě přísný a výstřední, opovrhujíc vědami světskými, blahobytem hmotným, ano i radovánkami nejnevinnějšími. Spisy jeho vynikají tak obsahem, jak i jazykem.

Pokud týká se Chelčického, Stránský patrně jest na omylu. Jana Chelčického neznáme, než toliko Petra, muže vzdělání školského sice nepatrného, avšak ducha nanejvýš bystrého; rozmluvami svými a ještě pak více spisy důmyslnými tak vynikal, že největší požíval vážnosti, tak mocně zasáhl do utváření se poměrův tehdejších, že dlužno jej považovati za duševního otce Jednoty bratří českých. Také co se týká času (r. 1479.) Stránský jest na omylu; věc zajisté sběhla se mnohem dříve.

**) Ve vydání prvním nesprávně udává se rok 1577.

anebo prohlášeni byli nehodnými ochrany královské, výsad i všeho dobrodiní práv. Touž čili větší ještě přísností počínali prý si proti zpurným králové Vladislav (r. 1508.), Ludvík (r. 1524.) a Ferdinand (roku 1547.),[15]) aby snad někdo nemohl namítati, že děje se tu cosi nového. Tudíž Maksimilián přemožen nezbedným naléháním tímto, jakož i svrchu řečenými proti rušitelům kompaktát mandáty Ferdinanda a Vladislava, otce i děda svého, také mandát svůj z Vídně proti odpadlcům od nich vypravil (r. 1568.).

X. Toť ovšem evangelíci (neboť již tehdáž jménu tomu těšili se také v Čechách ti, kteříž nenásledovali ustanovení papeženců̊v) těžce nesli, jsouce lidé rozšafní a pokoje žádostiví. Jednak pro rokování o válce turecké, jednak pro častou krále v zemi nepřítomnosť nemohli dosíci příležitosti vhodné, dlouho vyhledávané, aby před králem ulevili steskům svým, až teprv po sedmiletí. Přibyl konečně do Prahy císař a král Maksimilián a svolav stavy, předložil sněmu (roku 1575.) potřeby zemské. Než tedy přikročilo se k uvažování jiných potřeb zemských, stavové evangeličtí dne 8. května žalovali na stavy papeženské, kteříž novotami a hanobením již dlouho utlačují náboženství jejich, a prosili, aby pro jich očištění z nářku kacířství u přítomnosti krále a všeho národa přečtla se ve zvláštní knížečce zahrnutá jejich konfessí, co věří, a kterak boha ctí. Král toho nedovolil, ale chtěl dříve rozhlednouti se v mnohonásobných mezi nimi. jak pravil, sektách, jakož i mezi soudruhy, kteříž podepsali se na konfessí podanou. Tudíž za vrčení papeženců̊v a několika ramenářů̊v jakýchsi pro tuto příčinu úplně se upevnila již dávno započatá užší jednota mezi kališníky, kteříž mezitím zvětší části po příkladu protestantů̊v německých náboženství své upřímněji a neneštastně vytříbili, a mezi Bratřími i vespolek uznali se za bratří a za členy rodiny, vírou spojené, i všickni hlasy společnými u krále domáhali a domohli se vyhlášení a stvrzení konfessí nedávno sepsané.*) I veřejně na sněmu vyslechla se konfessí ta a všem, kteřížto dle znění jejího k náboženství se přiznávali, slovem královským dostalo se pokoje a svobody. I mělo to průchod po několik let, dokud plémě jesuitů̊v křídel svých přes hnízdo rozšiřovati nemohlo. Když však za krále Rudolfa, jenž po otci nastoupil, plémě to lidi. ve škole jeho vychované, na nejpřednější hodnosti zemské a na místa služebníků̊v dvorských vecpalo a povýšilo, viděti bylo ihned, kterak pozdřímlé záští proti evangelíkům probudilo je opět, i znova započínaly křivdy. Děloť pak se to jak nejskrytěji i pod zástěrkou práva, jakož i s přestávkami. Přivržencům konfessí chrámové sem tam buď vyrývali, buď zamykali se, kněží obřadu římského vnucovali se, panstvu odnímaly se ouřady,

---

[15]) Sixtus (t. j. Sikst z Ottersdorfu). Ve vydání prvním čte se r. 1548.
*) Konfessí tu zdělali čili sepsali hlavně mistr Pavel Pressius (z Kouřimi) a z Jednoty bratr Jiřík Streyc (ze Zábřehu na Moravě).

lid obecný k obřadům římským doháněn, služby pak boží, k nimž hlásili se, zastavovány. Také dvakráte proti týmž jednotníkům, jako kdyby větším dílem byli Pikharty, na králi Rudolfu vymoženo rozkazův velmi přísných (r. 1584. a 1602.) s obnovením předešlých toho druhu mandátův královských.

XI. Ačkoli evangelíci dosti douho snášeli svízele tyto, předce, když nestrestání křivdy jedné považovalo se jako vnadidlo k nové a ti, jichž povinností bylo, proti tomu neužili prostředkův, král Rudolf pak, věkem i starostmi přemožen, zemi spravoval více po vůli služebníkův, než po své vlastní, oni, dočkavše se opět času příhodného, na sněmě spis králi podali (roku 1608.) a v ponížené stížnosti uvedli mu v známosť křivdy, jichž proti slibům zvěčnělého Maksimiliána ve víře snášeli od let mnoha. Mimo to obnovili svrchu řečenou před třiceti lety králi Maksimiliánovi podanou a na sněmě veřejně přečtenou konfessí a prosili vytrvale, aby náboženství evangelickému podle ní spořádanému, jehožto oni jsou vyznavači a jehož vykonávání svobodné jako někdys Maksimilián, tak i on sám slovem královským přikázal, pokoj věčný netoliko zjednán, nýbrž i diplomem královským stvrzen byl. Tovaryšové jesuitův ovšem způsoby všemi snažili se tomu překaziti, předce však neunavné prosby stavův, podporované přímluvami knížat vyznání Augšpurského, krále Rudolfa panovníka povahy mírné, sklonily, že zvláštním majestátem ustanovil (r. 1609.),*) aby náboženství, shodující se s konfessí českou, někdys otci jeho Maksimiliánovi podanou, vykonávalo se beze všeho rušení a bez překážek, i na přestupníky ustanovil pokuty těžké.

XII.**) Když to však nic nevadilo, a Rudolfův v kralování nástupce, Matyáš král, mnohým věcem toho druhu hověl a veřej-

*) Toť slavný majestát krále Rudolfa, o jehož zdělání a vymožení Vácslav Budovec z Budova zásluh vydobyl si největších. Mimo majestát ten stavové tehdáž vymohli také ještě amnestie, t. j. zabezpečení, že panovník nikdy nikomu nebude mstíti se za účastenství při vydobývání majestátu. Konečně téhož dne, co majestát, stvrzení došlo také „narovnání“ (nebo „porovnání“), to jest smlouva mezi stavy pod jednou a pod obojí, totižto že strana straně nebude překážeti v náboženství. — Majestátem Rudolfovým evangelíkům udílela se svoboda vyznání, jakož i právo, aby na statcích svých stavěli si kostely; dále udělilo se jim právo, voliti si defensory (obhájce), kteříž povinni byli, bdíti nad tím, aby evangelíkům nikde nedělo se příkoří, nýbrž aby svobody jich a obzvláště majestát Rudolfův všude měly průchod; defensoři kromě toho oprávněni byli, dle potřeby stavy evangelické svolávati na sjezdy a s jich dorozuměním nařizovati „defensí“, t. j. vojsko sbírati, aby moc odrážela se mocí, kdyby někde užilo se násilí proti evangelíkům. Události v Hrobech a v Broumově defensorům zavdaly podnět, že do kolleje Karlovy svolali sjezd strany pod obojí, a když jim místodržící sjezd ten zapovídali (r. 1618.), stavy evangelické tak popudilo, že 23. května Martinice a Slavatu vyhodili, což bylo počátkem povstání českého.

**) V této hlavě, jakož i v následující (XIII.) mnoho vět dodáno, jichž není ve vydání prvním; smysl však nikde neruší se dodatky těmi.

ných, i začasté opakovaných žalob strany urážené netoliko nedbal, nýbrž po dlouhém odkládání konečně úplně zamítl, papeženci světští, rovněž i duchovní začali opět protkávati osnovu dávno započatou. Majestát Rudolfův o míru rozmanitě zlehčovali a výklady soukromými způsobem nebývalým překrucovali. Chrámy evangelíkům již netoliko odnímali,[1]) nýbrž některé též od základův bořili,*) lidi, kteříž proti násilí tomu prosby podávali a pro sebe dovolávali se majestátu, zastrašovali pouty, byli-li z lidu obecného, hrozbami pak přísnými, byli-li ze stavův vyšších, vyobrazení popravy na Fettmilchu a ostatních Frankfurťanech před nedávnem (r. 1616.) vykonané,**) sem tam na odiv stavěli lidem, jako by byli rovněž buřiči, sjezdy na uvažování věcí náboženských ustanovené a jak dle zvyklosti starobylé, tak i dle zákonův nových dovolené rušili a pod pokutou uražení vrchnosti nejvyšší zapovídali, když mezitím krále do Vídně odvedli, a sice zúmyslna, péči o zdraví předstírajíce. Tudíž stavové evangeličtí, od místodržících tolikerými a tak nehodnými způsoby dráždění a tolikkráte a tak krutě urážení, konečně na tom se ustanovili, že moc mocí odrazí a že nepřátelům, práva jejich nohami šlapoucím, pomstí se po příkladu předkův***) nikoli, aby králi věrnosť zlomili, anebo žezlo vyrvali, anebo jakoby kterýmkoli způsobem vzbouřiti se chtěli, anebo nejvyšší moc jeho ztenčovati, nýbrž jedině, aby zákonům zemským a majestátu Rudolfovu zachovali vážnosť a moc neporušenou.

Tudíž (r. 1618.)†) sjeli se na hrad Pražský, a nalezše tam z mnoha odpůrcův svých dva znamenitější, kteříž vychloubávali se,

---

[1]) Větší apolog. Čechův r. 1618.

*) Tuto Stránský dotýká hlavně příběhů vůbec známých, kterak totiž vrchnosti katolické, a sice arcibiskup Pražský Jan Lohelius v Hrobech, v Broumově pak opat tamější Volfgang Zelendár kostely, kteréž vystavěli si tam luteráni němečtí, majestát krále Rudolfa ve svůj prospěch vykládajíce, kázali tento zamknouti, onen pak zbořiti; dlouhé o to spory a tahanice zavdaly konečně podnět, že evangeličtí stavové čeští, z ciziny hojně popuzovaní, vyhozením Martinice a Slavaty nastoupili na cestu zpoury.

**) Vinc. Fettmilch, ve Frankfurtě usedlý, hlavním byl strůjcem a vůdcem bouří, jimiž město zmítáno bylo od r. 1612. Bouře tyto měly více ráz politický a sociální, než náboženský; čelily proti zámožným rodinám měšťanským, všecku moc v městě provozujícím, a pak proti židům, lichvou zbohatlým. Dne 22. srpna 1614. město židovské krutě bylo vydrancováno, což zavdalo příčinu, že vláda císařská zakročila. Fettmilch zatčen byl dne 27. listop. 1614. a po dlouhé vazbě vyšetřovací sám osmý sťat. Byl náboženství reformovaného, kdežto vládnoucí patriciové Frankfurtští, zarytí luteráni, nepřáli ani kalvínům, ani katolíkům.

***) Tímto „příkladem předkův“ vyrozumívá se událosť, dne 30. července r. 1419. před radnicí Nového Města Pražského sběhlá, když Husité, rozkacení, že na kněze Jana Želivského, v průvodu jich svátosť nesoucího, z radnice vyletěl kámen, dům ten ztekli a několik pánův radních oknem vyhodivše, ubili.

†) Ve vydání prvním udává se také i den, totiž 22. květ. a sice nikoli správně, neboť věc udála se ve středu dne 23. května.

že jim zamezují přístup ke králi a že u vykonávání náboženství zvláště je utlačují a kteříž ještě ani v samou tu hodinku nijak nechtěli zdržeti se hádek nevčasných, nejprve na paměť jim uvedli a do očí přečtli slavné osvědčení své stranu potrestání škůdcův pokoje náboženského, před devětí let na sněmě učiněné*) a, vyhlásivše je za rušitele pokoje obecného, i s písařem vyhodili oknem z kanceláře královské.**)

XIII. Z činu tohoto netoliko v Čechách a v ostatních zemích přivtělených, nýbrž také téměř v celém Německu vzešlo osení pohromy nejplodnější i neukojitelný neduh válečný. Král Matyáš totiž, jak tehdáž skoro všickni naši podezřívali, než aby uposlechl rady mírumilovné kurfirstův protestantských unie říšské,[2]) Slezákův[3]) a stavův hornorakouských,[4]) raději následoval radu krvolačnou nepřátel proti Čechům a víře zuřivých, na pokutu, kterouž rebellie, jak to nazýval, dala by se smazati, předepsanými výmínkami hrůznými přísně naléhal, a tudíž nepřipustiv ani očištění, ani odprošení, ani proseb nejsnažnějších národa pokorného, mečem spíše, nežli pérem pokoušel se o potlačení bouře. I tudíž brzy potom Moravou na Čechy vypravil vojsko své nezle vystrojené. Když pak, ještě než od vypuknutí bouří těch minul rok první a místo upokojení vzmohlo se jítření, sešel z toho světa,***) dokončení vojny započaté zanechal Ferdinandovi, nedlouho potom za císaře zvolenému (r. 1619.). Tento na pomoc válečnou přivolav Španěly a spojené papežence německé,†) bitvou náramnou, u Prahy na Bílé Hoře svedenou, (r. 1620.) Čechy z ležení vypudil a krále Bedřicha, jejž oni proti němu postavili a před rokem slavně korunovali, přinutil,††) aby

*) Roku 1609. s majestátem krále Rudolfa zároveň stvrzeno bylo tak zvané „narovnání“, t. j. smlouva mezi stavy pod jednou i obojí uzavřená, že navzájem nebudou si překážeti v náboženství a že k těm, kdož jednali by proti majestátu i proti narovnání tomu, hleděti se bude jako k veřejnym nepřátelům a rušitelům pokoje obecného.

**) Ve středu dne 23. května 1618. vyhozeni byli místodržící pan Jaroslav Bořita Smečanský z Martinic a pan Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka, jakož i tajemník Filip Fabricius.

[2]) Dne 3. října 1618.

[3]) Dne 28. srpna 1618.

[4]) Dne 30. června 1618.

***) Matyáš zemřel dne 20. března 1619.

†) Mezi stavy říše německé utvořily se o něco dříve dva spolky branné, totižto (r. 1608.) protestantská „unie“ a (r. 1609.) katolická „liga“; unie, jejížto hlavou byl falckrabí rýnský Bedřich (český král „zimní“) Čechům na pomoc poslala hraběte Arnošta Mansfelda s vojskem, liga pak, v jejímžto čele byl kníže bavorský Maksimilián, pomáhala Ferdinandovi II. Tilly byl hlavním vůdcem vojska jejího, vojska pak císaře samého vůdcové byli nejprve Dampierre a potom Bouquoy.

††) Ze spisu Ondřeje z Habernfeldu („o vojně české“), jakož i z mnoha jiných pramenův (Pavla Skály a pod.) víme, že netečností vojevůdcův českých hříšně zaviněná porážka na Bílé Hoře krále Bedřicha nepřinutila, aby spasil se útěkem, nýbrž zbabělosť jeho vlastní, jakož i rada rádcův

spasil se útěkem, a tak Čechy vítězstvím tímto z národa svobodného učinil domu svého (jak psává se nyní) dědičným. Poněvadž pak stolice římské nejvroucnějším byl ctitelem, ihned po vítězství pojal oumysl, že je z náboženství evangelického převede na obřady vlaské. Za tím oučelem udeřil především na konsistoř Pražskou, na služebníky chrámův a učitele škol všude (r. 1621., 1622. a 1624.) a sice nejprve Pražské, potom i ty, kteříž nacházeli se jinde, bez rozdílu z úřadův vypudil a z celé země vypověděl, místo nich dosazuje kněží a učitele učení římského. Brzy potom zvláštními rozkazy danými náměstkům a jiným služebníkům svým všech stupňův a všude, ukázal, co dle vůle jeho díti se má s ostatními obyvateli. Tudíž pro postrach sem tam po městech rozloženy posádky a bedlivě střežíno, aby nikde, ani ve chrámech, ani ve školách veřejně neodbývaly se schůze nábožné, než toliko Římákův; panny a vdovy i proti vůli jejich provdáváno za papežence i zapovídáno jim, bráti si evangelíkův; nikdo, jenž nebyl papežencem, nesměl býti přijat za měšťana. Také veřejná, od starých Čechův moudře uvedená, i užíváním pradávným stvrzená práva a zřízení zemská císař ten sám dle libovůle své zrušil a ve Vídni sepsav a (r. 1627.) vyhlásiv zcela nové zákony královské,*) mimo jiné ostatní zvláštním zákonem výslovně zapověděl, aby Čechové napotom nikdy neopovažovali se, žádati krále svého za svobodné vyznávání náboženství jiného mimo náboženství papeženské. Aby pak Čechové na příště nemohli míti svobody, vyznávati náboženství jiné, než papeženské, císař ustanovil zvláštním zákonem, jejž vtělil do nového zřízení zemského, r. 1627. prohlášeného. Statečně tu přikládali dávní náboženství evangelického nepřátelé; když pak on z jich počtu na vymýtění v zemi bohoslužby, někdys z počátkův učení řeckého, Husem a Lutherem vytříbeného, čtyry komisaře**) (r. 1627.) ustanovil a je za tím oučelem opatřil mocí neobmezenou, oni, seč byli, s dílem si pospíšili.***) Mnichy jesuity a kapucíny, na všecky strany rozeslanými, sem tam v městech i kdekoli nahodilo se, nejprvé osob předních, pak obyvatelův stavu středního, konečně všech stavův vesměs v náboženství stálost na zkoušku bráno to chlácholením a

nepoctivých; neboť kdyby na zachránění věci české bylo užilo se prostředkův, kteréž byly na snadě, vojsko, jež zvítězilo 8. listop., brzy bylo by bývalo na mizině.

*) To jest Ferdinanda II. „obnovené zřízení zemské" (vernewerte Landesordnung).

**) Říkalo se jim také „plnomocní komisaři nad reformací", a byli tím vedle arcibiskupa, hraběte Arnošta Harracha, Kašpar z Questenberka, opat Strahovský, hrabě Jaroslav Bořita Smečanský z Martinic, Bedřich z Talmberka i Kryštof Vratislav z Mitrovic.

***) Odstavec tento zasluhuje pozornosti obzvláštní, neboť Stránský nečerpal tu z pramenův jiných, než toliko ze zkušenosti vlastní; že pak u vypisování utrpení souvěrcův svých i svého vlastního ani nepřepínal, ani neodchýlil se od pravdy, kdo nechtěl by spoléhati na poctivosť jeho, může přesvědčiti se z jiných pramenův.

lichocením, to hádáním se a vyhrožováním. Kdož přes to všecko ukázali se býti vytrvalejšími v přijatém náboženství vytříbeném, svrženi jsou s hodností, překáženo jim v živnostech, svrchky pak jejich neustálým vydíráním žoldnéřstva četného buď velice stenčeny, neb ouplně jsou pobrány. Tehdáž byl bys viděl, kterak houfně padali a mnichy pokorně prosili všeho věku a pohlaví k bohoslužbám papeženským odpadlci, od žoldnéřských zuřivcův na ručest v náboženství vyučení, kteréž kněžouři ti mnohomluvnými deklamacemi na kazatelnách tím výše do nebe vynášeli, čím více do jícnu pekelného vrhali ty, kteříž vytrvale stáli ve víře předkův svých. I ani tím nebylo ještě vyhovíno sběsilosti těchto mnichův šejdířských; neboť jichžto ani sliby, ani hrozbami od přesvědčení odvrátiti nemohli, těm, jakož i mnohým jiným netoliko odnímali všecky knihy náboženské, nýbrž také vnucovali knihy spisovatelův rázu svého, plné lichého mudrování a hanobení víry evangelíkův, ano plné i bájek, a vymáhali, aby přisvědčujíce, stvrzovali články věroučné, v nich obsažené. Když pak znamenali, že ani tímto namáháním mnohonásobným nemohou zvrátiti vytrvalosti mnohých, takové buď od představených obce v pouta i žaláře smrduté uvrci dali a dříve jich nepropouštěli, až když učinili, co jim poroučelo se, aneb když počínali si nejlidštěji, podali o nich zprávu svrchu řečeným čtyrpánům plnomocným. Tito čtyrpáni*) tudíž rozkazovali a rozhodovali nad udanými, nazývali je kacíři zarputilými, ano i buřiči a rozvrhše je na jisté třídy, ustanovovali lhůtu, do kteréž ze země měli se vystěhovati, z jmění, jež komu dovoleno bylo s sebou odnésti neb prodati, srážky dělali, zanechali-li vystěhovalci statkův čili pozemkův, dávali rok lhůty, aby jim je plnomocníci prodali.**) Tato vláda Manliánská***) a týrání to trvaly ouplné dvouletí,†) v němž převeliká část obyvatelův českých, přidržujících se pevněji víry bohem zvěstované, přinucena byla rozloučiti se s domovem i rozprášena jest téměř na všecky strany světa.††) Šlechtě na vystěhování vyměřilo se pololetí a pak ještě druhé. Nehoda tato odtrhla i odcizila děti rodičům, bratří bratřím, manžele manželkám! Sirotky bez rozdílu vyrývali z náručí matek

*) Rozuměj čtyry plnomocné komisary nad reformací.

**) Jak i co se dělo s tím prodáním, vyloženo jest v životopise Stránského.

***) Naráží tu Stránský na Manlia Acidina, jenž v Etrurii vojsko sebral na podporu přítele svého a spojence Katiliny, jehožto spiknutí směřovalo na oloupení všech, kdož co měli.

†) Podrobnosti pronásledování tohoto, zvláště pokud týkají se Stránského i rodiny jeho, vypsali jsme v jeho životopise.

††) Skutečně do všech úhlův světa vystěhovalci naši rozprášili se tehdáž a — — zanikli skoro všickni na vždy téměř beze sledu na největší škodu i vlasti i národu, jemuž právě tehdáž nejvíce bylo zapotřebí synův věrných, ba kdož ví, kolik asi potomkův tohoto vystěhovalstva českého nyní rozhojňuje i posiluje počet nepřátel našich nejzuřivějších?

aneb z rukou příbuzných a dávali je na učení, pocholíky jesuitům, dívky pak jeptiškám! Kteříž, zla toho útěkem znikajíce, vystěhovali se z vlasti s příbuznými, pokutováni jsou na majetku, statky pak těch, k nimž se utekli, pobrány do komory. Ačkoli pak těm, kteříž vlasť volili opustiti, než náboženství, jak již řečeno, povoloval se rok, i druhý, aby statky prodati dali skrze plnomocníky, z papeženců̊v zřízené, a všude roztrubovala se chvála opatření tohoto, za tak mírné vynášeného, předce však rozmanitými tůčkami, kličkami umělými a mamidly lesklými tak daleko došlo, že kdežto břemena nésti musili majitelé vyobcovaní, důchody téměř vydány byly v plen tomu, kdo uvázal se v ně první, pozemky pak samy a nemovitosti jiné, buď co nejlevněji prodávaly se a z ceny kupní dle způsobu z ciziny přijatého braly se srážky, anebo když nevyskytl se na ně kupec, považovaly se jako zboží opuštěné a spadly na komoru královskou. Tudíž nyní, když zapovězeno jest vyznávání náboženství evangelického a vyhnáni jsou ctitelé jeho, mezi Čechy má vrch bohoslužba dle ustanovení stolice římské, a toliko sem tam zbývají některé nepatrné, v tajnosti ukrývající se pozůstatky vyznavačův náboženství dle zřízení evangelíkův přizpůsobeného. Těm, kteříž násilím tímto byli vyobcováni, na věčné časy zapovězíno, překročiti hranice vlasti, také všem obyvatelům přísně zakázáno, aby nižádného z nich, kdyby tajně pohostinství u nich vyhledával, pod střechu nepřijímali, anebo některou jinou službou vezdejší byli mu nápomocni. I vyměřena jest, kdyby proti tomu jednali, na tamty vězení, na tyto pokuta peněžní.

XIV. Totoť jest, co poznamenati se nám dalo o bohoslužbách Čechův a jich proměnách znamenitějších; taktéž i správa církevní dle rozličnosti vyznání rozličná bývala. Neboť jako i v ostatních věcech, sebe nepatrnějších, chceš-li jim dodati trvalosti, musíš přidržovati se pořádku a šetřiti jistého způsobu správy, tak i v tomto pro zachování společnosti lidské všech způsobův důležitých nejpřednějším, totiž v učení o ctění Boha, zapotřebí jest učitelův na ukazování a udržování řádu.

Země česká po všecky časy, i když oddána byla lichým pověrám pohanským, i když na víru křesťanskou uvedena byvši, výhost jim dala, a tudíž až po tuto dobu měla jisté představené duchovní, ředitele a správce bohoslužby. Avšak jaké byly obřady pohanských Čechův, i kteří a jací byli jich arcikněží, kněží, vlchevci, obětovníci a černokněžníci, obšírně tuto vypisovati, nemnoho na tom záleží.[5]) Podobá se pravdě, že od modloslužebníkův řeckých lišili se více jen jménem, než podstatou. Bez odporu užitečnější bude práce, kterouž vynaložiti obmýšlíme na vypsání řádu, u křesťanských Čechův ve správě náboženské obvyklého.

---

[5]) Hájek při r. 1093.

Poněvadž pak ve všech věcech toho druhu u papežencův i dříve, i vůbec dosud zachovává se více nádhery, okázalosti a velkoleposti, než u evangelíkův (tamtěm obyčejně říká se **pod jednou,** těmto **pod obojí),** tudíž umínili jsme si, pojednati o správě, církví evangelickou užívané (ačkoli v Čechách jest starší) na místě pozdějším, o papeženské pak na místě předním. I započneme věkem Boleslava Pobožného; on totiž první byl, jenž způsob bohoslužeb stolice římské, jak svrchu jsme řekli,[6]) sestrou jeho Mladou do těchto končin uvedený, Čechům schvaloval a znenáhla utvrdil, zřídiv biskupství v Praze při chrámě sv. Víta.

XV. Nejvyšším rovnatelem řádu náboženského mezi stoupenci vyznání římského v Čechách po několik set let byl biskup, Boleslavem zřízený. Po něm později nastoupil důstojenstvím vznešenější arcibiskup. Tito oba znenáhla, když skoro každým rokem vzrůstalo množství tak řečeného záduší, zjednali si podřízené kněží hodnosti nižší, opaty, probošty, děkany a ostatní lidu římskému známé představené, aby i služby boží vykonávali i v kázni církevní udržovali zástupy ostatní jak duchovních, tak světských.[7]) Jak tito představení hodnosti nižší za sebou nastupovali, a jak jmenovali se, snad toliko v klášteřích jejich zaznamenávalo se důkladně, ale seznamy ty nepřízní časův nemohly dostati se na nás v úplnosti. Biskupův však i arcibiskupův řada a posloupnosť zachovala se až po tuto dobu, ačkoli dle domnění mého sem tam i ona má mezery.

Nesmělť pak podle zřízení zemského ani o biskupství, ani o arcibiskupství ucházeti se, kdo nebyl původem Čech, anebo náležitě neznal jazyka českého, a tudíž stavové nejednou způsobili spory ostré, když panovníci národu vnucovati chtěli lidi cizí.

Nalézáme dále, že právo jmenovati a voliti jak arcibiskupy, tak biskupy a udíleti prelátství jakákoli po všecky časy přislušelo panovníkům a stavům českým, beroucím na potaz čelnější z duchovenstva; pro investituru čili potvrzení biskupové takto zvolení (nikoli však arcibiskupové) museli si choditi k arcibiskupovi Mohučskému. Způsobem tímto byvše povýšeni, za sebou následovali a na biskupské stolici Pražské zasedali v pořádku tomto:

1. Dětmar Sas. . . . . r. 968.*)
2. Vojtěch (čili Adalbertus) . . . . . . „ 969.
3. Strachkvas . . . . „ 995.

Když tento v Mohuči, aby od arcibiskupa přijal stvrzení, před altárem uvrhl se na zemi, zlým duchem dopadnut a nedlouho potom zadušen jest.**)

---

6) Viz hlavy této §. 4.

7) Hájek při r. 1088.

*) Biskupství Pražské založeno bylo teprv roku 973. Letopočty při některých z prvních biskupův ve spise Stránského nejsou správné.

**) Strachkvas, mladší syn Boleslava I. Po křtinách jeho v Boleslavi (Staré) sv. Václav, účastniv se jich k pozvání bratrovu, zavražděn byl.

4. **Bohdal čili Tydak lékař, Sas. . . . . . r. 997.**
5. **Ekhard čili Helikard*) . . . . „ 1018.**
6. **Hyza čili Izzo příjmím Bílý a Přívětivý.** ***Nečech.*** **. . . . . „ 1024.**
7. **Šebír (čili Severus)**) . . . . „ 1030.**
8. **Jaromír (čili Gebhart) bratr Vratislava krále „ 1067.**
9. **Kosmas . . . . „ 1091.**
10. **Heřman . . . . „ 1099.**
11. **Menhart, muž oulisný.** ***Nečech.*** **. . . . „ 1122.**
12. **Jan***) . . . . „ 1134.**
13. **Ota . . . . „ 1140.**
14. **Daniel (pán z Lipé) . . . . „ 1148.**
15. **Bedřich.** ***Nečech*** **. . . . . „ 1170.**
16. **Valentýn.** ***Nečech*** **vnucený†) . . . . . „ 1177.**
17. **Břetislav Jindřich — kníže††) . . . . „ 1182.**
18. **Daniel Milík . . . . „ 1197.**
19. **Ondřej . . . . „ 1214.**
20. **Pelhřim (Peregrinus) . . . . „ 1224.**

O záhadné smrti Strachkvasově, jehož však jiní nemají za biskupa Pražského, dočítáme se již v kronice Kosmasově.

*) Také nebyl Čech, jako i Heřman.

**) Jak Kosmas obvyklým spůsobem svým rozmarným vypravuje, Šebíř na biskupství dostal se hlavně přízní Oldřicha knížete, kterýž mu nakloněn byl zvláště proto, že mu často tovaryšil na honbě a výborně rozuměl úpravě zvěřiny. Nejednou prý proto kníže opakoval: „O Ševere, dico tibi vere, pro hoc tam dulci edulio dignus es episcopio.“ (O Šebíře, pravím ti zajisté, za takovou lahůdku hoden's biskupství.)

***) Po smrti Jana I. přízní Soběslava knížete na biskupství povýšen byl opat kláštera Sázavského Sylvestr, kterýž však, než posvěcen byl, opět vrátil se do kláštera, když nástupce Soběslavův, Vladislav II. měl k tomu zření, že Sylvestrovi nebyli rádi ani duchovní, ani lid.

†) Vnucen byl manželkou knížete našeho Bedřicha, Eliškou uherskou, jejímžto byl kaplanem a sice tak málo učeným, že prý ani nerozuměl latině.

††) Břetislav Jindřich Přemyslovec, vnuk knížete Vladislava I., hově více pánovitosti kněžské, než lásce k vlasti, po příkladě biskupův německých, nechtěl uznávati nad sebou moci knížete českého, nýbrž uchýliv se k císaři Bedřichovi I., nestyděl se přijmouti od něho (v Řezně 1187.) hodnosť knížete říše německé, podrobeného toliko císaři! Když bratranec jeho Přemysl Otakar I., jejž Jindřich VI. císař za šest tisíc hříven stříbra dosadil na knížecí stolec český, peněz těch zaplatiti buď nemohl, anebo nechtěl, biskup Břetislav Jindřich, jenž jako rukojmě přebýval při dvoře císařově, sám pro sebe od císaře přijal hodnosť knížecí a platce liknavého ze země vytlačiv, vlády ujal se také světské (r. 1193.). Po smrti jeho Přemysla Otakara I. bratr mladší Vladislav III. učiněn byv knížetem, na biskupství dosadil kaplana svého Milíka (Danyele II.), jenž nekráčeje v šlépějích předchůdce svého, vrátil se v poměry biskupův dřívějších. Za to však nástupce jeho Ondřej (od r. 1214.) do tuhého dostal se sporu s králem Přemyslem Otakarem I. Netoužil sice po hodnosti knížete říše německé a úplné od knížete českého neodvislosti, jako Břetislav Jindřich, ale podporován od papeže Honoria III. vzdorem proti králi až i interdiktem (zastavením služeb božích v celé zemi) vynutil smlouvu na hoře Šach uzavřenou (r. 1221.), kterouž biskupové dosáhli moci soudní nad duchoven-

O něm píše se, že z důstojenství složen byl, poněvadž byl pokorný a málo znal se v chytrosti politické.

21. Jan . . . . r. 1228.
22. Burkart čili Bernart ze Sulevic . . . . „ 1236.
23. Mikuláš (pán z Růží) , ... „ 1239.
24. Jan Dražický . . . . „ 1258.
25. Tobiáš (Dobeš) Bechyňský*) . . . . . „ 1279.
26. Mistr Řehoř (Gregorius) . . . . „ 1296.
27. Jan**) . . . . „ 1301.

Mimo to Hájek,[8]) kdež dotýká narozenin potomního císaře Karla toho jména IV., píše, že křtu královského dětska toho kromě jiných přítomen byl arcibiskup Pražský Heřman, s nímž, není-li tu omylu, nevím, kudy kam.***)

XVI. Tolik o biskupech. Že král Jan u papeže ucházel se o arcibiskupa, k tomu prý mu biskup Vratislavský Nanker jistým ousměškem podnět zavdal. Král totiž biskupovi odňal hrad Mělič (r. 1337.)[9]) a když zaň žádal, vrátiti mu ho nechtěl, ani když naň uvrhl klatbu. Nanker vida, že klatba nic neprospívá, začal vyjížděti si na krále propovídkami ostrými a konšelům Vratislavským pověděl prý mimo jiné, že král ten, nájezdník na zboží duchovních, není ani hoden, aby králem byl jmín, jsa prý králíkem, nikoli králem. Když řeči tyto králi donesly se, rozhněvav se tento na mnicha, poručil, aby vyptali se ho na příčinu úštipku, k čemuž biskup odpověděl, že panovník český, poněvadž nemá arcibiskupa a tudíž

stvem celé země. Že pak Ondřejův nástupce Pelhřim neukazoval dosti ráznosti, aby uhájil vymožeností těch, stolice papežská zrušila zvolení jeho.

*) Biskup Dobeš (Tobiáš) z rodu pánův z Bechyně proslavil se velezáslužnou činností svou vlasteneckou v čas řádění Oty Braniborského, hanebného poručníka Václava II. Spojiv se s velmoži vlasteneckými, zhoubcům cizákům postavil se na odpor a přispěl tak k osvobození vlasti a krále mladistvého Václava II.

**) Jan IV. z rodu pánův z Dražic (jako Jan III., předchůdce Dobše Bechyňského) v ohledu mnohém zasluhuje paměti velmi chvalné. Přítelem jsa věd i umění, obé hojně podporoval. V Praze ozdobil dvůr biskupský (blíže mostu na Malé Straně), vystavěl chrám dominikánský, dokončený teprv za Arnošta z Pardubic, v Roudnici zbudovati dal most kamenný přes Labe i založil koll. chrám Augustiniánům, listinou zakladací vylučiv cizince, poněvadž prý zemi a národu nehrubě přejí. Pro toto smýšlení národní Němci velmi naň sočili, a konečně až i u papeže podezřívali jej ze shovívavosti ke kacířům, poněvadž kdysi k několiku osob, od inkvisitora z kacířství obžalovaných, lidsky zachovav se, nedal jich upáliti. Obeslán před stolici papežskou do Aviňonu, ztrávil tam mnoho let a stálo jej moc peněz i namáhání, než viny sproštěn, mohl navrátiti se do vlasti.

[8]) Hájek při r. 1316.

***) Syn krále Jana, Václav (potomní císař Karel IV.) pokřtěn byl v Praze r. 1316. arcibiskupem Mohučským Petrem u přítomnosti biskupův domácích, Jana Pražského a Petra Olomouckého, jakož i arcibiskupa Baldvína Treverského, strýce krále Jana.

[9]) Měchovsk. děj. polsk. kn. 4. hl. 22.

slavného na krále korunování to prosbami, to dary dožebrávati se musí u arcibiskupa německéko, králem prý buď není naprosto, anebo, je-li, tedy všech nejnepatrnějším. Nad potupou, kteráž stala se mu úštipkem, ještě tížeji ubolévaje, než byl uražen klatbou, král nedopřál si pokoje, až, užívaje času příhodného pro nenávisť, kterouž Jindřich, arcibiskup Mohučský, v Římě rozpálil, od papeže Klimenta vymohl bully, kteroužto biskupství Pražské vyloučeno z právomocnosti stolice Mohučské a na metropoli povýšeno;[10]) rovněž i biskupství Olomoucské ouplně vymaněno zpod Mohučského, v Litomyšli pak založeno biskupství nové, aby napotom obě byla podřízena arcibiskupství Pražskému. Mimo to na arcibiskupa Pražského vznešeno právo. korunovati nově zvolené krále české.*)

Když tudíž svrchu řečený biskup Jan zemřel a tato bulla papežská s palliem, oznakem to hodnosti arcibiskupské, do Čech byla přinesena,

1. Arnošt Pardubický, jenž po Janu na biskupství byl dosazen a v Římě potvrzen, první slavně přioděn byl palliem tím a za arcibiskupa metropolitánského chrámu Pražského prohlášen r. 1343.**) Po něm v důstojenství tom, od krále a stavův byvše dosazeni, následovali pořadem:

---

[10]) Letop. Jindř. Rebdorfského. — Kron. M. Alberta Štrassburského při r. 1346. Hájek při r. 1343. (Jindř. z Rebdorfu, mnich století XIV., sepsal jazykem lat. kroniku německou od Adolfa Nasovského do Karla IV. — Mistr Albert Štrassburský — Argentinensis — žil v století XIV. sepsal jaz. lat. kroniku doby své, t. j. od Rudolfa I. do smrti Karla IV. Překlad.)

*) Biskup Nanker byl dříve biskupem Krakovským a neústupností vyzývavou kdysi proti sobě krále polského Vladislava Lokýtka popudil do té míry, že tvář jeho pocítiti musela až i pádnosti pravice královy. Proto z výnosnějšího biskupství Krakovského přenesl se na Vratislavské. Spor s králem Janem Lucemburským, o němž na základě pramenův soudobých vypravuje Stránský, nebyl zajisté králi českému pobídkou jedinou, aby staral se o povýšení biskupství Pražského na arcibiskupství, o něž z příčin politických, na bíledni jsoucích, usilovali již někteří panovníci dřívější, jako Břetislav I., Přemysl Otakar I. Pro odpor arcibiskupův Mohučských, jichž moc a důchody byly by se tím stenčily, nelze bylo toho dosíci, až teprv když za krále Jana nastaly poměry zvláště příznivé. Arcibiskup Mohučský Jindřich totiž svržen byl z hodnosti své, poněvadž proti papeži stranil králi německému Ludvíkovi Bavorovi, arcibiskup pak Gerlach na místo jeho dosazený ochotně svolil, aby říše česká odloučena byla od arcidiecése jeho. Nikoli krále Jana samého zásluhou bylo zřízení arcibiskupství Pražského, nýbrž hlavně syna jeho Karla, jenž jako markrabě moravský byl správcem říše české a neobyčejné těšil se přízni papeže tehdejšího, Francouze Klimenta VI. Znali se oba z té doby ještě, když Karel náš vychovával se při dvoře francouzském. Na opatření nového biskupství Litomyšlského užilo se jmění bohatě nadaného kláštera, jenž tam založen byl za Břetislava II. (před r. 1100.) benediktinům a r. 1145. odevzdán byl premonstrátům.

**) Současně se slavností touto (r. 1344. dne 21. listop.) odbyly se ještě dvě jiné, totižto jmenování Jana bisk. Litomyšlského i položení kamene základního k nynějšímu velechrámu sv. Víta, jehož prvním stavitelem byl Francouz Matyáš Arrasský, Karlem naším ze sídla papežského, Aviňonu, do Prahy přivedený.

2. Jan *Uk* čili Očko r. 1364., jenž mimo to, že od papeže Urbana dosáhl stvrzení, nadán jest také novou hodností, jmenován byv se všemi nástupci svými stolice papežské legatus natus.*)

3. Jan z Jenštejna, příjmím „*Supj krk*“,**) patriarcha Aleksandrijský a biskup Míšeňský r. 1380. Bylť muž velice nábožný a v modlení bedlivý, jenž po nějakém čase, polekán jakýmsi viděním a s předtuchou hrůzných pohrom na vlasť již již doléhajících,***) s nástupcem, příbuzným svým, o výživu doživotní mluviv se, do Říma odešel a oděv se v kapě, stolice arcibiskupské zanechal

4. Olbramovi, jenž na ni dosedl r. 1398. On korunoval Žofii, manželku krále Václava. Po něm dosazen byl

5. Mikuláš Puchník r. 1400. V roce jedem sešel. Po něm dosedl

6. Zbyněk Zajíc z Házmburka r. 1401. člověk nevzdělaný.†) Po něm

7. M. Albík z Uničova r. 1411. Byl lékařem a již tehdáž, když úřad nastupoval, věkem sešlý. Poznav skoupost a lakotnosť jeho

8. Kunrát Vestfál po několiku dní učinil s ním směnu hodnosti r. 1411. Tento po desítiletí přijav náboženství evangelíkův,††) jimž Husité říkalo se tehdáž, Pražské duchovní konsistoři evangelické odevzdal pečeť úřední a právomocnosť potvrdil, rozsáhlé pak statky arcibiskupské velmožům zastavil v držení a užívání. Ačkoli pak pět let po smrti jeho od stavův s přivolením císaře Zikmunda na arcibiskupství zvolen byl (r. 1436.) mistr Jan Rokycana, předce, poněvadž čtyr článkův Pražských odpřisahnouti zpěčoval se, ani stvrzení v hodnosti od papeže dosíci, ani u papežencův obdržeti nemohl, aby mezi arcibiskupy byl počítán. Od smrti jeho stolice ta uprázdněna byla a církevní správa papežencův zůstávala při proboštech kostela metropolitánského let devadesát a jedno, totiž až do té doby, kdež z poručení císaře a krále Ferdinanda I. za arcibiskupa vyhlášen jest

9. Antonín Mohelnický r. 1562, jenž na sboru Tridentském byl řečníkem královským.

---

*) Také vyznamenán byl hodností kardinála.

**) Tak slul erb rodiny pánův z Jenštejna, kteříž byli větví rodu pánův z Vlašimi.

***) Hlavní asi příčinou odchodu jeho byla rozmrzelosť pro těžké spory s králem Václavem IV., kterýž, jak vůbec známo, r. 1393. několik kanovníkův stýral a zmučeného generálního vikáře arcibiskupova, Jana Nepomuckého, ve Vltavě dal utopiti. Nástupce jeho Olbram pocházel z pánův ze Škvorce.

†) Když arcibiskup před domem svým spáliti dal spisy Viklefovy, zpíváno po ulicích Pražských písničky hanlivé „arcibiskup Zbyněk abeceda — spálil knihy, nic nevěda“ atd.

††) Roku 1421. arcibiskup ten, přijev ze sídla svého, Roudnice, do Prahy, přistoupil ke čtyrem článkům Pražským, konsistoř osadil kněžími pod obojí a sám udílel posvěcení kněžím, kteříž přiznávali se ke kalichu.

10. Martin,*) krajan Antonínův r. 1581.

11. Pan Zbyněk Berka r. 1592. Tento v měsíci září r. 1605. posledního léta života svého, odbýval v Praze synodu zemskou, jejížto snešení dráždidlem byla na rozhořčení myslí mezi papeženci a evangelíky a takřka pěstí na oko a, když mnohými pokusy dalšími dovršila se míra, roznítila bouře, jež neupokojily se dosud. Když zemřel, dosazen na místo jeho

12. Karel svobodný pán z Lamberka r. 1606. a když tento na mysli se pomátl,

13. Jan Lohelius r. 1614. a po smrti jeho

14. hrabě Arnošt Harrach r. 1623. Z těchto tří ani jeden neuměl pronésti tří slov v jazyku národa. jehož poučování bylo svěřeno správě jejich. Posléz jmenovaný byl předsedou svrchu dotčených čtyr plnomocných komisařův, kteříž před nedávnem od císaře Ferdinanda ustanoveni byli na vyhlazení z Čech náboženství evangelického.

XVII. Zbývá ještě promluviti, jaký u evangelíkův českých byl způsob zřízení náboženského a jaká správa církevní. U papežencův bylo to téměř ustavičně stejné; nejvyšší správcové církevní velmi zřídka jinak pozbývali hodnosti své, než zároveň s životem, u evangelíkův měnívali se, kdykoli zdálo se toho býti potřeba; u papežencův panovala správa podobnější jedinovládě, u evangelíkův zas aristokratii.**) Evangelíci čeští tvrdí, že prvopočátky nejstaršího řádu církevní správy jejich pocházejí od sv. Cyrilla, arcibiskupa Velehradského;***) neboť když tento od Bořivoje I. do Prahy byl přiveden, netoliko míval kázání posluchačstvu velmi četnému v kapli knížecí před dvorem Týnským, nýbrž také zřídil učitele, aby lid víře přiučovali (r. 902),[11]) učitelům pak samým ustanovil zbor duchovní, bohoslužbu a obřady posvátné dle způsobu řeckého. V tomto zboru ne stupněm, nýbrž jen řadou prvním prý byl Pavel Kajch, muž pro pobožnosť svou Bořivojovi a Ludmile velice milý, kterýž i před tím, než Metoděj, od krále Svatopluka vyhnaný, z Moravy do Čech přibyl, i potom, když opět odešel, stál v čele správy duchovní v národě mém. Na místo jeho, jakož i ostatních soudruhův jeho ve zboru, jak který smrtí sešel, snešením obecným z celého počtu bohoslužebníkův (jimž vůbec říkáno kněží) dosazováni, kteříž jmíni byli nejvíce způsobilými. Takto spravovala a v kázni zbožné udržovala se církev národa mého po všecek čas panování Bořivoje,

*) Martin Medek byl také Mohelničan, jako předchůdce jeho Antonín Brus, oba pak byli též generály řádu křížovníkův s červenou hvězdou, jako i nástupce jich Zbyněk Berka.

**) Slovu tomu Stránský patrně rozumí v původním smyslu starých Řekův, jimž aristokratie vyznamenávala vládu několika mužův a sice „nejlepších“ (ovšem dle rodu).

***) Poukazujeme tuto k poznámkám našim výše položeným.

[11]) M. Daniele Adama Kalend. k 15. květnu.

Spytihněva, Vratislava, Vácslava, Boleslava Ukrutného a poněkud i Boleslava Pobožného, asi sedmdesát let až po tu dobu, co biskup Dětmar od Boleslava postaven byl v čelo správy kostelův českých. Avšak Dětmar buď nemrzel se tuze na učení řecké a nepřihlížel k úplnému zrušení řádu, sv. Cyrillem uvedeného, anebo snad pro krátkosť oučinkování svého ani nemohl v té míře, aby kdosi namítati mohl, že hned tehdáž obřady národa bulharského, jak přikazoval papež Jan, zrušeny byly. Vojtěch, nástupce jeho, jenž let dvacet pět*) v hodnosti té ztrávil, narodil se a vychován byl v učení tom. Kněží obřadu latinského, ačkoli předčili mocí a jměním, s vyznavači učení řeckého, čili co tolikéž jest, bulharského, netoliko přátelství zachovávali, nýbrž také povždy ze zboru jich kněží toho neb onoho přibírali mezi kanovníky chrámu Svatovítského, aby dle způsobu svého bohoslužby konal stranou ve zvláštní svatyňce, jak již řekli jsme, pod velikou věží, a při ní měl obydlí své. I zachoval se chrámeček tento, až za času krále Vladislava II. mistr Pavel Pouček, probošt chrámu na hradě královském, dal jej sbořiti a proměniti v dům, aby sám v něm bydlel.[12])

XVIII. Ačkoli pak nemohou podati se důkladně jmena všech, kterak a kdy kteří zvoleni jsou k opatrování posvátného díla toho, předce odpůrcové věc tu teprv tehdáž právem budou moci míti za smyšlenku, až nejprve sami pérem hodnověrným a v pořádku nezmateném vypíší nám bývalé představené klášterův, jichž některé znova vyzdvihují ze zřícenin starých. Přes to vše ale nikterak popírati nemohou, že našimi byli Letomil za Vácslava Svatého, Prostivoj za Boleslava Dobrotivého, Jan Mravík a Jindřich Lubenský za Jana. Kunrát ze Štěkně a Jan Milíč rodu panského za Karla, mistr Matěj z Janova, příjmím Pařížský, mistr Jan Hus a přemnoho jiných za Vácslava.**) Za krále toho papeženci rozpálili se na zpytatele a

*) Již svrchu poukázali jsme k tomu, že letopočty doby oné u Stránského namnoze nejsou správ né.

[12]) Bohusl. kněz. kron. kn. 1. str. 36.

**) Že Jan Hus anebo kterýkoli z tak zvaných předchůdcův jeho, Kunrát Waldhauser (nikoli ze Štěkně), Jan Milič a Matěj Janovský usilovali o odtržení se od církve římské, nesrovnává se s pravdou. Zprávy o čtyrech kněžích předcházejících, Letomilu, Prostiboji atd., jež Stránský vážil z Hájka, také neopravňují k domněnce podobné. Tak ku př. o Letomilu poznamenal Hájek (při r. 927.), že sv. Vácslav vystavěl prý kostel sv. mučenníkovi Vavřinci v Praze a „tu ustanovil kněze jednoho, jemuž bylo jmeno Letomil, aby tu za kníže i všecken lid jeho pánu Bohu na každý den prosebné i posvátné oběti obětoval a hněv boží krotil“. O Prostiboji týž kronikář vypravuje (při r. 992.), že jej kníže Boleslav II. „nad jiné miloval“, poněvadž „lid zákonu božímu a řádům křesťanským velmi pilně učil a mnoho pohanův k svatému čtení obrátil“ a že jakýsi Vršovec, jménem Hrabodoj, „aby knížeti protimyslnosť učinil“, kněze toho do Ruzyně pozval, a když odcházel, úkladně zavraždil. — O Mravíku a Lubenském dočítáme se u téhož kronikáře při r. 1330., co následuje: „Slavní dva kazatelé byli řádu svatého Františka v klášteře svatého Jakuba v Větším Městě Pražském, jednomu jméno bratr Jan Mravík a druhému Jindřich,

ctitele pravdy evangelické a hned od smrti arcibiskupa kardinála Jana Očka velmi urputně začali je pronásledovati. I dosáhli přísností a násilím, že ani v chrámech, ani ve školách nebylo viděti zjevných stop té bohoslužby. Mistra Jana Husa, jenž postavil se krutosti jejich a zase na světlo vyvolal učení víry, tak dlouho zachovávané a teprv nedávno potlačené, nepřestávali osočovati nejostřeji, až v Kostnici ohněm byl zahlazen. Křivdami tolikerými a tak nesmírnými popuzeni učenníci Husovi v Čechách, jichž přemnoho bylo, kteříž za učitele měli kdysi Miliče a Pařížského, rukou, jak již řečeno,[13]) ozbrojenou sem tam do chrámův opět uváděli vyznávání víry evangelické, z úkrytu vzkříšené a, poněvadž rozuměli, že nelze mu dlouho obstáti bez řádu a správy, sešli se četně z celých Čech a z Moravy do Prahy ke dni 7. července (r. 1421.) a vzavše věc důkladně na přetřes dle příkladu starodávného, jejž znali z blahodějného zřízení sv. Cyrilla, ustanovili řád, kterak bohoslužbu vykonávati a spravovati, a v dorozumění s arcibiskupem Kunrátem v Praze zařídili novou radu duchovní, jejíhož představeného pojmenovali správcem čili administrátorem arcibiskupství Pražského. Řád na této synodě ustanovený a v několik článkův zahrnutý, ještě dosud rozšířen jest, tiskem vydaný. Církevní správa, se svobodou náboženskou Čechům, od obřadu Latinníkův se odchylujícím, tehdáž navrácená, napotom stále měla průchod v národě mém a obnovována tím, že s vědomím králův povoláváni jsou do rady té mistři, profesoři a faráři kostelův Pražských, rovněž i děkanové všech krajův zemských, jaký právě byl zvyk, buď od stavův samých na sněmě, anebo od několika pánův vyznání toho, k tomu zvolených, jimž říkalo se defensoři*) (obhájcové). Králi pak příslušelo obnovení toto uznati a stvrditi. Stavení akademické, Karolín řečené, hned tehdáž od samého počátku ustanoveno bylo, aby v něm konsistoř (církevní rada) tato sídlela i vyřizovala všecky věci úřední. Přicházeli tam tudíž stavové sami a defensoři, kdykoli toho bylo potřeba, administrátor však se svými soudruhy přicházel v jisté dni každého téhodne a, co bylo, vyřizoval.

XIX. Radě té čili (jak lid říká) konsistoři obyčejně s jedenácti pomocníkův, zvolených ponejvíce z celého počtu farářův a mistrův učení Pražského, předsedali s mocí nejvyšší tito admini-

---

jenž se psal z Lubna. Ti od některých neupřímných kněží byli (žeby bludné věci kázati měli) před biskupem obžalováni a dáni do vězení tak, jakž se tomu vyrozumělo, více z závisti, než z křesťanské nápravy. Z toho počal nemalý rozbroj v lidu býti, a biskup obávaje se zbouření, rozkázal je z toho vězení, v němž šest dní byli, propustiti.“

[13]) Viz hlavy této § 7.

*) Defensorův čili obhájcův víry evangelíkům v Čechách dostalo se teprv majestátem krále Rudolfa r. 1609., za to však akademie čili vysoké učení Pražské bylo ve správě a moci husitův hned od počátku ruchu náboženského.

strátoři, mužové věkem vážní, kteříž na úřad ten náležitě byli povoláni a v klášteře Slovanském sídlívali:

1. Mistr Jan Příbram r. 1421. Pomocníkův měl toliko tré, jichž jeden byl z Táborův.

2. Mistr Pavel r. 1429. Tento ve zvláštní knížečce pro potomstvo zahrnul císaře Zikmunda oumysl a práce neunavné, aby sehnal zbor Bazilejský. Ale poněvadž rozmnožováním obřadův ubližoval řádu synody předešlé a domníváno se o něm, že s papeženci milískuje, odtrhli se od spolku s ním kněží Táborův, a zřídivše si konsistoř v Táboře, postavili v čelo duchovní správy své biskupa čili představeného, mistra Mikuláše Pelhřimovského. Císař Zikmund smlouvou, dne 15. prosince (r. 1436.) uzavřenou, slíbil, že zborův a učení jejich nechá na pokoji. Z jejichto popelův a učení povstali později tak řečení Bratří,*) kteříž, jak se zdá, nejprve za krále Ladislava, jakkoli Rokycana na to vrčel, slili se v jakés nové tělo a nedlouho potom v Lenešicích a v Boleslavi vystavěli chrámy, aby v nich odbývali schůze své, *Zbory* řečené. Ačkoli jisto jest, že tito dosud mají své náčelníky správy a kázně církevní, předce poněvadž pro pronásledování a jiné příčiny některé s věcí svou se skrývali a dosud skrývají, o představených jejich ještě nic nemám spořádáno, co bych podal jistého.

3. M. Martin Lupáč r. 1435. Předním jeho pomocníkem byl Vácslav Choceňský.

4. M. Křišťan Prachatický r. 1437. V bohosloví byl prostředním, ale zvláště v počtářství výtečným. Zikmundem byv zvolen, potom potvrzen byl také od císaře a krále Albrechta.

5. M. Jan Příbram r. 1439. Jako starší čili pomocník přidán mu byl mistr Prokop Plzeňský. Kteří od toho času, ačkoli, jak známo, mistr Jan Rokycana, pokud žil, počínal si jako arcibiskup Pražský a osoboval si právo vlády, po Příbramu byli administrátory, dosud nebylo mi dáno poznati. Po dlouhém čase na administrátorství zvolen byl dle počtu mého

6. Mistr Vácslav Koranda r. 1471. Dočkal se dlouhého věku.

7 Augustýn Lucian de Bessariis, Vlach a arcibiskup Sankturienský r. 1483. Jemu po šesti let dáno pět pomocníkův.

8. M. Jakub Columbus r. 1497.

9. M. Pavel Žatecký r. 1500.

*) Za duševního původce „Jednoty Bratří českých“ dlužno považovati Petra Chelčického, kterýž žije ponejvíce (v rodišti svém) v Chelčicích, vsi u Vodňan, jakkoli asi nepatrné bylo vzdělání jeho školské (když ani latině mnoho nerozuměl) bystrostí ducha tak vynikal, že vesměs požíval vážnosti nejvyšší. Ubíraje se směrem zcela zvláštním, neliboval si v neplodném hloubání věroučném, nýbrž hlavní váhu kladl na mravouku Kristovu, lásku k Bohu i čistou lásku k bližnímu, zavrhuje všecku křivdu, násilí, války atd, Spisové jeho výtečni jsou v každém ohledu. Narodiv se okolo r. 1390., zemřel počátkem druhé polovy století patnáctého.

10. M. Matyáš Korambus r. 1518. Dáno mu za pomocníky tři mistry a šest farářův. Tento po čtveroletí zapuzen byl do vyhnanství, byv sesazen před dvěma lety; později však zpět povolán, stal se opatem kláštera Slovanského na Novém Městě.

11. Vácslav Šišmánek Litomyšlský r. 1520. Měl pomocníky tytéž, co Korambus.

12. Mistr Havel Cahera*) roku 1523. Z mistrův a farářův dostal pomocníkův devět, po nichž, když za tři léta (r. 1526.) jsou odklizeni, dosazeno deset, dílem z týchž, dílem z jiných. A když opět smrt počet jejich stenčila a i jiné příčiny vkládaly se, po dvouletí (r. 1528.) stavové dali mu pomocníky nové, učinivše toliko některou změnu. Když však mistr Havel rozkazem krále Ferdinanda přinucen byl ze země vystěhovati se do jisté lhůty, ustanoven místo něho

Mistr Vavřinec Třeboňský roku 1529. Dáno mu pomocníkův deset; když jich zvolení za padesát dní zrušeno jest, ustanoveni pomocníci noví a sice z mistrův tři, z farářův pak osm.

14. Vácslav Unhošťský roku 1531. Ten za pomocníky dostal čtyry mistry a farářův devět. Když potom třetího roku (l. 1534.) chtěl složiti ouřad, stavové snešením obecným prodloužili mu jej a dáno mu nových pomocníkův jedenácte.

15. M. Martin Klatovský, rektor vysokého učení Pražského r. 1539. Pomocníkův měl z mistrův tři, z farářův osm.

16. M. Jan Hortensius r. 1541. Jemu přidáni jsou za staršího Jan Mystopol, za pomocníky pak jeden mistr, dva doktoři a farářův sedm.

17. Jan Mystopol r. 1542. Za pomocníky dáno mu dva mistry, dva doktory a farářů osm.

18. M. Jan Kolínský r. 1555. Přidáni byli mu za staršího mistr Matyáš Curius, za pomocníky tři mistři a sedm farářův.

19. Jan Mystopol,**) kterýžto r. 1562. proti Matyášovi Lounskému, tehdáž faráři Nymburskému, od stavův zvolenému, na úkor zvyku starému od císaře a krále Ferdinanda postaven jest, proti čemuž jménem stavův vzpírali se marně Jan a Jindřich z Vald-

---

*) Havel Cahera, rodem ze Žatce, kněz pod obojí, pravý vzor prospěcháře náboženského. Pobyv několik měsícův u Luthera, hlavním byl šiřitelem učení jeho v Praze, kdež stal se farářem kostela Týnského; když však jiný nastal vítr, Cahera, vida v tom prospěch svůj, přestoupil k straně druhé, horlivě pomáhaje při pronásledování těch, s nimiž byl dříve, ano s legátem papežským pilně vyjednával, aby Čechy podrobily se Římu. Ramenáři tomu dostalo se konečně odplaty, když jej Ferdinand I. r. 1529. vypověděl ze všech zemí koruny české. Vystěhovav se do Frank, zemřel tam (neví se kdy) v poměrech dosti nuzných.

**) Jan Mystopol také nebyl, než prospěchář náboženský, jako Cahera výše uvedený. Byl totiž z počátku horlivým stoupencem učení Lutherova, když pak po vojně Šmalkaldské (r. 1547.) na evangelíky v Čechách veliká snesla se pohroma, Mystopol přidal se k starým kališníkům i dělal vše, aby získal přízně Ferdinanda I. kteréž těšil se až do smrti své.

štejna a Burián Trčka. Král rozkazem svým připojil mu za staršího Martina Mělnického, a jako pomocníky dva mistry, dva doktory a šest farářův. Také pravidla, jimiž u vykonávání ouřadu říditi se měli, způsobem nebývalým od krále byla jim předepsána.

XX. Kteří a kdy zvoleni byli do této konsistoře od novoty oné až odkud sáhá vlastní paměť moje, zvěděti překážejí mi okolnosti času a místa,*) v nichž nyní postaven jsem. Z mládeneckých let svých však pamatuji se, že z moci císaře a krále Rudolfa ouřad ten zastávali a poněvadž klášter Slovanský o něco dříve od papežencův byl osazen, při jiných a jiných kostelích sídlívali administrátoři:

Vácslav Dačický r. 1594.
Jan Benedikt r. 1604.
Tomáš Soběslavský r. 1609.

Mívali pak tito pomocníkův to více, to méně, avšak toliko z farářův učení kališnického. Místo administrátora Tomáše však, jenž spíše byl papežencem, než evangelíkem, stavové, když laskavostí krále Rudolfa již zase nabyli práva, opatrovati konsistoř, a na sněmě všickni snesli se na jistých zákonech, kterak ji spravovati, za několik měsícův dosadili r. 1609. Eliáše Šuda, starce ve službě církevní ode dávna osvědčeného. Jemu jakožto starší přidán byl z tak řečené Jednoty Bratrské Matěj Cyrus, pomocníkův pak sedm z farářův učení obojího a tři mistři.

Zikmund Crinitus**) r. 1614. Tento za staršího dostal z Bratří Matyáše Cyra, za pomocníky pak sedm farářův učení obojího a mistrův tré.

Jiří Dykastus***) r. 1619. V pracích jeho pomáhali mu starší z Bratří Jan Cyrill†) a způsobem nikdy nebývalým zvolený Němec Helvik Garthius, doktor, pak jakožto pomocníci šest farářův a tři mistři vyznání obojího. V měsíci prosinci léta po vítězství bělohorském následujícího (1621.) administrátorovi se starším a všemi faráři Pražskými, aby vystěhovali se ze země, nařízeno jest od knížete Karla z Lichtenštejna, císaře Ferdinanda II. v Čechách náměstka. Jediným tímto škrtnutím tudíž evangelíkům rada cír-

*) Rozuměti sluší vyhnanství a odloučenosť od pramenův.

**) Zikm. Crinitus (Vlasatý) ze Stříbra sepsal rozmanité spisy tresti náboženské po latině i po česku.

***) Jiří Dikastus Miřkovský jako administrátor konsistoře pod obojí se starším Janem Cyrillem Třebícským dne 4. listop. 1619. falckrabí rýnského Bedřicha korunoval na krále českého. Když po bitvě Bělohorské kněží evangeličtí, i to nejprvé čeští, hlavně pak z Bratří, byli vyobcováni, Dikastus r. 1621. vystěhoval se do Míšně. Sepsal mnoho spisův jazykem českým obsahu náboženského.

†) Jan Cyrillus Třebičský nar. r. 1566. (tchán Komenského); po bitvě Bělohorské vystěhoval se do Lešna (v Polsku). Mimo jiné spisy máme od něho též kázání pohřební o Albr. Smiřickém.

kevní jest rozprášena a vyvrácena. Způsobem tímto a následujícími potom převraty v poměrech jak veřejných, tak soukromných brzy v království tomto přetrženo jest všecko veřejné vykonávání pobožnosti evangelické a samojediné náboženství,*) jež řídí se dle vůle papeže římského, zemi zachvátilo a dosud ji ovládá.**)

Na tuto ránu, zasazenou náboženství upřímnějšímu, ihned (abychom zde i tuto stránku věcí našich krátce probrali), následovala pohroma jiná, ne-li ještě těžší, tedy dojista věci naší stejně záhubná. Neboť vysoké učení Pražské, od císaře, krále českého Karla IV. (roku 1348.) založené, rovněž vyrváno jest evangelíkům, tento kůň Trojský, z něhož celému království českému a markrabství moravskému po všecky časy v počtu hojném vycházeli mužové, kteříž s pochvalou velikou bděli nad bezpečností a trvalostí jak čistoty náboženské ve chrámech, tak kázně světské v domech radních. Adam z Valdštejna totiž, jenž času toho byl správcem země, od knížete Lichtenštejna ustanoveným,***) rozkazem, daným dne posledního února (r. 1622.), na jisté lidi vznesl úkol, aby od mistrův professorův dali si vydati všecky výsady akademie a na kancelář královskou je přinesli, což lidé tito dne 5. března netoliko vykonali nadutě a přísně, nýbrž řečené mistry professory evangelické úplně odsunuvše z úřadu, v Karolíně také zapečetili pokladnu akademickou a listovnu. Stavení samo potom se stráží vojenskou v opatrování svěřeno dvěma odpadlcům jakožto inspektorům.†) Od těchto pak dne 18. listopadu nejblíže příštího se vší právomocností akademickou i s klenoty odevzdáno jest Pražským jesuitům u sv. Klimenta, byvši evangelíkům učitelkou vší vzdělanosti vyšší od rektorství Jana Husa po dvě stě a třinácte let za devadesáti a čtyr rektorův rozličných, z nichž však někteří úřad ten spravovali pětkrát, sedmkrát, Petr Codicillus osmkrát, Martin Bacháček devětkrát, Jan Hortensius desetkrát, Matyáš Dapsilis pak až dvacet a jedenkráte.††)

---

*) Také židům nečinilo se příkoří v ohledu náboženském.

**) Vše, co tuto následuje o učení Pražském, přičiněno jest vydání druhému, neboť vydání první jen kratičko zmiňuje se o tom, že evangelíkům vyrvána byla akademie Pražská.

***) Adam z Valdštejna byl nejvyšším hofmistrem král. českého od r. 1611. do r. 1619. a pak po bitvě Bělohorské opět až do r. 1627., odkud spravoval hodnosť nejv. purkrabí Pražského až do smrti své r. 1638.

†) Totiž Michalovi Pěčkovi z Radostic, měšťěnínu Starého Města Pražského, a M. N. Mollerovi, professorovi akademie. Týž Pěček Smržický, někdy též Smiřický, rodák Chrudimský, zajisté zasluhuje opovržení největšího, neboť po pohromě Bělohorské touž horlivostí sloužil zřízencům Ferdinandovým, jako dříve stavům evangelickým; kromě toho nepřátel národa svého vděku snažil se dobyti hnusnými hanopisy na vlasť i krajany své, jichž některé vydal, jmenuje se Petrus Ribaldus Peruanus.

††) Bacháček Mart. nar. v Neuměřicích ok. 1540. Důkladně vzdělaný doma i v cizině, mimo jazyky klassické vynikal v mathematice i hvězdářství, jako rektor získal si zásluhy péčí o zvelebení učení Pražského

XXI. I ačkoli mnoho lidí potměšilých a prostořekých tupívalo akademii tu jako prý nějakou babici vysílenou a jen jako hnízdo zatmělcův, mistrův našich, majících prý jmeno bez podstaty, a pranepatrného počtu beánův (studentův) a oproti akademiím novějším vykřičovalo ji jako τόπος τὶς νενοσφισμένος (místo nějaké zastrčené), předce zkušenosť stálá i codenní lidem zraku otevřeného a posuzovatelům nenespravedlivým povždy dosvědčovala i spisové, jež od mistrův našich jak starších, tak i novějších v každém téměř oboru sepsané máme předůmyslně, ještě nyní totéž vypovídají, že totižto jak mezi duchovními, tak mezi světskými ano i při samých dvorech královských žilo a učeností vyznamenávalo se přemnoho mužův, na této akademii vzdělaných, jimž Titan osrdí ukul z kovu lepšího a

Quos Musae studiis excoluere suis
(jež Musy vzdělaly studiemi svými).

Avšak poněvadž bývali příliš skromni a nejsouce chloubci, nemívali ve zvyku, sami se vychvalovati a ctnosti i nadání své nadutě vytrubovati, tedy od přivandrovalých písálkův, od mudrlantův a tlachalův drzích posudkem jalovým považováni byli za pitomce i klacky. Z dílny té vycházeli a rektorem university po celém království českém a po markrabství moravském rozesýláváni bývali na školy městské mužové mladí, dílem na mistry, dílem na bakaláře povýšení, aby tamější mládež pacholecí vyučovali jak počátkům náboženství upřímnějšího, tak vědomostem nižším, na gymnasiích pak vyhlášenějších také vědám vyšším a kteřížto Spartu, do níž dostali se, výtečně přiozdáběli.

Nebývaloť u nás zajisté města, ani městečka, ba skoro ani vsi beze školy. Trojměstí Pražské samo čítalo šestnáct škol nižších, Kutná Hora na nejméně dvě, tolikéž Boleslav Mladá, ostatní pak města po jedné. Kteříž na školách těchto řídili vyučování mládeže, těch bývalo tu po dvou, jinde po třech, po čtyrech, po pěti, v Hradci nad Labem někdy až i šest a nazývali se školmistři i rektor, spolurektor, kantor, pomocník kantorův, učitel. Obyčejně dávala jim roční služné rada městská, denní pak stravu pastýři duchovní. Také nezřídka dostávalo se jim rozmanitých příjmův

---

i škol po vlasti s ním spojených. Zemřel r. 1612. — Jan Hortensius (Zahrádka z Radkova), Pražan, nar. r. 1501., vzdělav se doma i ve Vlaších, vynikal též v mathematice i hvězdářství, pročež jmenován byl „hvězdářem obecným". Roku 1541. byl administrátorem konsistoře pod obojí. Zemřel r. 1557. — Matyáš Dapsilis, t. j. mistr Matyáš Dapsilis Curius z Hájku narodil se ve Dvoře Králové (odtud Curius, t. j. Dvorský), byl od r. 1555. až 1558. za administrátora Jana Kolínského seniorem čili starším konsistoře pod obojí a pak r. 1559.—1562. sám administrátorem; času toho byl kollegiátem a proboštem kolleje krále Václava. Majestátem král., daným na Poděbradech r. 1554. „strýcům" Matyášovi tomuto, jakož i slavnému Tadyášovi Nemikovi (Hájkovi), slavnému lékaři, mathematikovi a botanikovi († 1600.), dán byl list erbovní, aby se psáti mohli „z Hájku". Rektorem učení Karlova byl r. 1559., 1560., 1562.—71. a 1573.—81.

mimořádných. Když učitelé tito nějaký čas na školách ztrávili a hodným občanům dokázali přičinlivosť svou, brávali je ze škol mecenáši učených a buď dopomáhali jim k značnějším úřadům světským, zjednavše jim nevěsty zámožné,*) anebo brali si je do služby duchovní. Tak tudíž ona akademie naše někdys mimo to, že vytříbenějšího náboženství, jednak Husem, jednak nástupci jeho dle slova božího a neklamné zvyklosti církve původní zneňáhla u nás očištěného z kvasu pověr (ačkoli povždy někteří v ní bývali, jižto protivovali se) opatrovatelkou bývala, školy naše zásobovala učitelstvem, školy pak poskytovaly chrámům pastýřův, domům radním konšelův, prymátorův, radních, rychtářův, písařův, skoro vesměs k úřadování velmi způsobilých. Řečené pak školy nižší již dávno od předkův našich všude tak byly zřízeny, že chuďas i boháč všichni stejně nalézali tam prostředkův na vzdělávání ducha hojnosť, ne-li všude oplývající, tedy dojista dostatečnou.

Vloudil-li se kdy nedostatek jakýkoli, snadno jej trpícím nahrazovalo a mírnilo milé a přívětivé obcování chudých i bohatých mezi sebou stejné. Z měšťanův každého města dle pořádku po dvou co den, jak kdo mohl, strojiti dalo objedy pro žáky školy tamější; na opatření pak potřeb ostatních dostávalo se rozmanitých příspěvkův peněžních, kteréž byly ponechány dobré vůli a tedy občanův netížily.

Takových mladíkův studujících (mimo žáky domácí u rodičův) některé město živilo přes sto, jiné méně. Všichni žáci dělili se na primány, sekundány, terciány i kvartány a žebráčky, kteříž střídavě ustanoveni byli na posluhování a čištění světnic. Primáni, kteříž na školách učinili prospěch znamenitý, na konci dubna, nebo října za dalšími studiemi od správcův škol s listy doporučovacími na akademii vypravováni a po nějakém čase, když odbyli řádných zkoušek vědeckých, povyšováni jsou na fakultě filosofické ze studujících na bakaláře, z bakalářův pak na mistry.**) Tito i tamti z akademie na řízení škol nižších vyhledáváni, a jak již řečeno, od rektora university tam posíláni bývali.

XXII. Když tudíž na této akademii naši professoři mistři skrze řečené tři komisaře z úřadování veřejného byli odsunuti, zmaten jest všecek tento souhlas zvědalonosti, a když máť sřítila se, spěšně rozprášilo a vytratilo se ze škol všecko všude množství jak vyučících, tak učících se. Jen holé stěny zůstaly bučícím***)

*) I tu Stránský píše ze zkušenosti vlastní, jak ukázali jsme v jeho životopise.

**) Kdo po skončených studiích odbyl dobře některých zkoušek přísných (rigoros), byl bakalářem (kandidátem doktorství), ti pak, kteříž odbyli všech zkoušek těch, dosáhli stupně mistrův (doktorův).

***) Výrazy příkřejší, v odstavci tomto se vyskytující, položme na vrub namnoze dosti oprávněné rozhorlenosti Stránského, jenž hluboko uboléval nad smutným osudem akademie, kteráž byla i jeho vlastní vzdělanosti kolébkou.

papežencům, na místa rozprášených uvedeným. Z toho všeho vysvítá jasněji, než aby potřeba bylo mnohého dokazování, že dávní Čechové doma o vzdělání tak postarali se, že ne bezpodstatně pochybovati se může, je-li kde jaký národ jiný, jehožto mládež, zvláště

cujus virtutibus obstat
Res angusta domi,*)

po ruce a na snadě měla by cestu upravenější, anebo pomůcky příhodnější, aby dávala se na studie umění svobodných a v nich zdatně pokračovala. Avšak vraťmež se z této zajížďky, a poněvadž jak o počátcích, tak o postupech a změnách náboženství a o rozmanitém řízení a správě bohoslužeb mezi Čechy podali jsme toho již dosti, uznáváme zapotřebí, abychom konečně pokročili dále.

Hlava VII.

O zemích koruně přivtělených.

S tělem koruny české již ode dávna svazkem nerozlučným spojily a ouplně do něho vtělily se země velmi rozsáhlé, bohaté a lidnaté, kteréž po dnes ještě zahrnuty jsou v panství králův českých. Jsouť pak to (ať prozatím nešíříme slov o manstvích Plíseňských čili Fojtlandských, ani o Míšeňských, ani o Franckých, ani o Falckých čili Bavorských) Morava, Slezsko, Lužice. Každý nový král český, chce-li obyvatele jejich ve věrnosť pojíti, povinen jest, hned po svém korunování osobně tam zajeti a na shromáždění, k jistému dni položeném, přísahu obvyklou vyžadovati a sice od Moravanův v Olomouci, anebo v Brně, od Slezákův ve Vratislavi, od Hornolužičanův v Budyšíně, od Dolnolužičanův pak v Lukově, nebo v Žárově. Avšak stavové zemí těch nepřisáhají králi dříve, dokud také on sám přísahou se nezavázal a nedal zabezpečení, že stvrdí, zachovávati a chrániti bude starodávné jejich práva, výsady a zvyklosti. Po slavném holdování král každé zemi dle vůle své za představeného ustanovuje hejtmana, aby jménem královým zemi opatroval. Druhdy ovšem volen býval některý z Čechův, nyní pak volívá se z panstva země té, jíž má býti představen, což jest proti zvyklosti předkův, proti výsadě krále Vladislava II., rovněž i proti odvolání, jež král Ludvík (r. 1522.) učinil stranu výsady ve smyslu opačném, na jeho otci vylouděné a vynucené.**) Král nemůže jim

---

*) To jest: jichž ctnostem vadí nedostatek doma.

**) Zápisem, daným v Budíně dne 28. listopadu roku 1498., jímžto král Vladislav II. stavům slezským stvrdil a rozhojnil jich svobody, ustano-

ukládati břemen mimořádných, než ku kterým národ svolil na sněmě obecném. Všecky země tyto žijí tudíž pod lahodnou ochranou králův českých a spravují se každá svými zákony, zvyklostmi a a svým zřízením. Abychom, co sebrati se dá, podali o každé zvláště, neshoduje se s naším záměrem; krátce toliko, co hodí se k věci, poznamenáme.

II. *Morava* tedy, jížto staří říkali Marcomannia, dotýká se Čech z jihovýchodu a pojmenována jest po Moravě, přední řece země, kteráž prýští se v severní končině její, ubírá se na jih a minuvši Olomouc, hlavní město země, Kroměříž, dvůr biskupův, Hradiště, Ostrov, Strážnici, Hodonín a Skalici, u Cahnova*) pak rozhojněná Dyjí, na hranicích uherských a rakouských s Dunajem se mísí. Erbem země jest orlice kostkovaná, bílá a modrá,**) s hlavou korunovanou. Morava kdysi byla říší, jak rozsáhlostí krajin, tak množstvím obyvatelstva i blahobytem velice kvetoucí,***) o jejíchžto králích dávnějších dočítáme se, že důstojenství a svobodu, po předcích zděděné, jakož i hranice své, po drahný čas netoliko proti sousedním králíkům německým, nýbrž také proti císařům římským, vládychtivostí svou pro slabší obtížným, zbraní a myslí mužnou ubránili a u potomstva dobyli si slávy znamenité.[14]) Když však později sídlo císařské přeneslo se z Říma do Cařihradu a císařové, kteříž tam dostávali se k vládě, se dvorem svým blíže stýkali se s Moravany, tu znenáhla navzájem smířivše a spřátelivše se, chovali se k sobě spravedlivě. I poněvadž napotom králové moravští velebnosti říše východní vzdávali poctu, tudíž národům jich netoliko dáván pokoj, nýbrž také z města posýlali se jim učitelé nábožní, aby od nich přiučili se tajemstvím náboženství křesťanského. Konečně když na západě moc Frankův vzrostla a kvetoucí blahobyt Moravanův velmi dopaloval potomstvo Karla Velikého, říše ta již nikdy nemohla nabyti bezpečnosti proti nepřátelským

---

veno, že vrchním hejtmanem zemským napříště nemá býti, než některý z knížat slezských; avšak majestátem daným dne 11. ledna r. 1510. týž král zavázal se Čechům, že na vrchní hejtmanství ve Slezsku posazováni budou toliko Čechové. Král Ludvík majestátem daným dne 18. září r. 1522. zrušil svrchu psané ustanovení otce svého z roku 1498.

*) Skalice (Uherská) neleží v Moravě, nýbrž v stolici Nitranské království uherského, Cahnov (Hehenau) pak v Dolních Rakousích.

**) Kostkovaná orlice moravská jest červená i bílá (vlastně prý červená i žlutá, jak tvrdí někteří) v poli modrém.

***) Dějiny říše velkomoravské, pokud obstojí před soudem dějezpytu novověkého, teprv v století devátém nabývají více jistoty a světla. Vypravování Stránského tedy v mnohém jest nesprávné.

[14]) Vell. Paterkul. děj. kn. 2. — Jul. Kapitolin. o M. Anton. filosof. — Ammian. Marcell. kn. 29. (Jul. Capitolinus, dějepisec římský, žil v 3. a 4. století po Kr. — Ammianus Marcellinus, rodem Řek, dějepisec římský století čtvrtého, vypsal dobu od cís. Nervy do smrti cís. Valenta [r. 378.]. Překlad.)

úkladům Němcův.[15]) Zbraní jejich ve válce sužováni jsou králové Mojmír, Radslav (jejž Němci Rasticem nazývají) a zvláště Svatoboj.*) Přes to vše Moravané jakž takž hranic svých uhájili, až když císař Arnulf proti králi Svatoplukovi, synovi Svatobojovu, popudil všecky národy sousední, říši jeho vydav v plen. Neboť poněvadž Svatopluk, chtěje pomstíti se Němcům, zároveň za sebe i za otce svého, v čas nepřítomnosti Arnulfovy, jak se praví, do sousedního Podunají vtrhl pustoše, a krajinu popleniv s bohatou vrátil se kořistí, tu nepřátelství, jež ode dávna jako tajné záští skrývalo se v ňadrech, vybuchlo v síle plné a císař, Svatopluka, odsoudiv jej dříve důstojenství jeho, za nepřítele říše vyhlásil, celé pak království jeho vydal v plen, kdožkoli uvázal by se v ně první. Uchopili se tudíž proti němu zbraní Uhři, Poláci, Bavoři, a pokud komu přály moc a štěstí, roztrhali panství jeho. Král, jehož síly nijak nebyly s tolik nepřátel, po nešťastné bitvě, svedené u Bonipontu (místo v Uhrách se ukazuje), buď zahynul mezi svými,[16]) anebo (jak někteří tvrdí) útěkem vyváznuv, ostatek života svého ztrávil mezi poustevníky hory Zobor.**) Následkem porážky této krále svého Morava přestala býti královstvím a dostala se do rukou dílem Uhrům, dílem Polákům, dílem Němcům. Části, v něž uvázali se Uhři a Němci, dosud nacházejí se v moci jejich mimo to, co jim Turek vyrval, avšak díl ten, jehož zmocnili se Poláci a jenž pak sám jediný zachoval jméno Moravy, knížata čeští Oldřich a Břetislav zbraní vydobyli.[17]) Od té doby Morava až dosud neuznávala jiných pánův, než panovníky české, pod jichž vládu dostala se.***) Panovníci čeští oby-

[15]) Letop. Fuldské. Regino opat. Luitprandus. (Luitprandus, Vlach, rodem z Pavie — dle jiných prý Španěl z Kordovy — učenec století desátého, byl tajemníkem Berengara II. a pak biskupem Kremonským. Mimo jiné věci sepsal šestero knih dějin panovníkův evropských. Překl.)

*) Nástupcem Rostislavovým nebyl Svatoboj, nýbrž otec jeho Svatopluk, po němž následoval nejstarší syn jeho Mojmír II.

[16]) Jana Thurocze kron. uhersk. dílu 2. hl. 24. — Kosmas kron. česk. kniha 1.

**) Veliký Svatopluk nebyl posledním králem moravským a neshoduje se s pravdou, co tuto vypravuje se o něm; vímeť zajisté, že dokud žil, ubránil se nepřátelům spojeným a že na loži smrtelném napomenuv syny k svornosti, odevzdal jim dědictví. Také víme, že po jeho smrti (bezpochyby r. 894.) syn jeho nejstarší Mojmír II. statečně si vedl, a že teprv po velké bitvě u Prešpurku (nebo u Děvína) r. 907. zanikají všecky zprávy o králi tom a říši jeho vůbec. — Vrch Zobor vypíná se severně za městem Nitrou. Král Svatopluk byl prý tu pochován, anebo, jak jiní chtějí, syn jeho Svatoboj.

[17]) Hájek při r. 1110. Cromer. Orig. Polon. lib. 3.

***) Císař Bedřich I. Rudobradý Moravu navždy odtrhnouti chtěl od Čech, když r. 1182. na sněmě Řezenském udělil ji knížeti Kunrátovi Otě Znojemskému jako léno, povýšiv ji na markrabství, a sice s tím ustanovením, aby odtud poslušen byl samého toliko císaře, nikoli pak knížete českého. Zámysly tyto na úplné seslabení státu českého zmařily se však brzy, totižto vítězstvím u Loděnice (roku 1185.), jímžto Přemysl Otakar, bratr velikého knížete českého Bedřicha, přinutil Kunráta Otu, že zřekl se té neodvislosti od knížete českého.

čejně, měli-li několik synův anebo strýcův, zemi tu jakožto léno, vyhradivše si však panství přímé a právo svrchované, mezi ně rozdělovali a ve správu i užívání jim pouštěli.[18]) Odtud dovídáme se, že Břetislava Bojovného a krále Jana synové a vnuci jakožto knížata Olomoučtí, Brněnští a Znojemští v držení ji měli a že někteří z nich obecným hlasem národa povoláni jsou také k nejvyšší vládě v Čechách.

III. *Slezsko*, kteréž k Čechám přiléhá od severovýchodu, od nich jsouc odděleno horami, jimž starý věk říkal Sudety, jazyk náš pak *Krkonosse*, bylo prý někdys vlastí Skvádům. Později však po mnohá století zůstávalo v moci Polákův, až po časy krále polského Vladislava Lokýtka.[19])*) Znakem zemským jest orlice černá s jakýmsi pruhem poloměsícovým přes hruď, zajisté starý to znak národa našeho. Pojmenováno jest podle lidí odevšad přibylých, jimž u Slovanů říká se *Slezowe*.**) Slezlif pak se obyvatelé jeho z Vinidův, Moravanův, Čechův, Polákův, Němcův, a usadivše se v něm pod rozmanitými vůdci kmene polského, slili se v jeden lid. Z tohoto shluknutí se tolika národností stalo se, že z jazykův jejich, jež ovšem byly slovanské, utvořilo se mezi nimi též zvláštní nářečí. Ale poněvadž v dobách pozdějších jednak s kupci, jednak se škůdci, jazyka slovanského neznalými, nerozumem a nerozvážností knížat z Branibor a z Pomořan povolávanými a na služby dvorské povyšovanými, znenáhla uvozoval se jazyk německý, stalo se za paměti dědův našich, že užívání nářečí slovanského vycházelo ze zvyku a skoro v povržení přišlo, a že nyní již toliko dává se slyšeti mezi lidem obecným v Zaodří, jakož i v končinách k hranicím uherským přiléhajících.***) Jestiť pak Slezsko země

[18]) Kosmas při r. 1110.

[19]) Jodoc. Ludov. Decius. Polon. rer. lib. 3. (Jošt Ludvík Decius, rodem Němec, v první polovině století šestnáctého sloužil v Polsku, kdež nějakou dobou byl tajemníkem krále Zikmunda I. Sepsal jazykem latinským dílo o dějinách polských, jakož i paměti doby krále Zikmunda. Překlad.)

*) Král Vladislav Lok. zemřel r. 1333.

**) Nejapné odvozování toto již dávno zavrženo, nyní pak jmeno Slezska odvozuje se od národa Silingův, jejž někteří dějepisci staří připomínají v té krajině.

***) Slezsko původně celé bylo polské i také patřilo k říši té. Když však Polsko po smrti Boleslava III. Křivoústého († 1139) jako Čechy po smrti Břetislava I., rozděleno jsouc na knížetství údělná, seslabením moci velikého knížete Krakovského, jemuž ostatní měli býti podrobeni, přišlo skoro až na mizinu, rozvolněly svazky, jež Slezsko k němu poutaly. Knížete Vladislava II. nejstaršího syna Boleslava Křivoústého, potomci, roztrhavše Slezsko na mnoho knížetství a zněmčevše sňatky s kněžnami německými, hlavně sami způsobili osadníky z Němec povolanými, že živel německý v zemi tak zmohutněl, a že ještě více zvolněly svazky, jimiž země v ohledu politickém spojena byla s říší polskou, až konečně za krále Jana, když již dříve některá knížetství s korunou českou vešla ve svazek manský, král polský Kazimír Velký (1333.—1370.) koruně české přiznal právo nad celým Slezskem.

dosti rozsáhlá a znamenitá. Od Polska odděleno jest lesy nepřetrženými; [1]) délka jeho páčí se na čtyřicet mil, šířka pak na dvacet.[2]) Zavlažováno jsouc řekami Odrou, Bobrem, Kvisou a Baryčem, dělí se na Horní a Dolní. Poněvadž krále polského Boleslava Křivoústého ze syna Vladislava vnukové v zemi té velmi rozmnožili a rozvětvili rod svůj, došlo na to, že dědictví mezi ně rozdělováno dle hlav. Když tedy potomstvo jejich vzrůstalo z větve na větve, zapotřebí bylo rozdělovati zemi celou, to na více, to na méně částí. Počítáno jich před dobou Václava IV. dvacet dvě. Jednotlivým částem říkáno knížetství a pojmenována byla podle měst, vyznamenaných dvorem knížecím. Ne všecky stejnou dobou, ani způsobem stejným od žezla polského jsou odtrženy a uvedeny pod ochranu králův českých a království českého. Některé totiž dobrovolně, jiné ze strachu, jiné smlouvami, jiné z koupě Čechy za pány uznaly. Za naší doby v celém Slezsku zbývá již nemnoho manských knížat, jako jsou z královského rodu polského knížata Lehnický a Břežský, z rodu Kunštátského krále Jiřího knížata Zambický, čili, jak již slouti volí, Minsterberský a Olešnický. Knížetství ostatní po ouplném vymření rodu toho, v jehož držení původně bývala, znenáhla připadla ku koruně a přiřčena jsou v užívání králův českých. Vykonalit pak přísahu věrnosti panovníkovi a království českému a sice každý dobrovolně knížata Kazimír Opavský a Ratibořský, Těšínský a Bytomský, Vladislav Kozelský, Kunrát a Jindřich Hlohovští, jichž onen byl též Žahaňským, tento pak Olešnickým, Bolek čili Boleslav Falkoberský; na základě smlouvy Jindřich Vratislavský a Bolek Svidnický a Javorský; strachem dohnáni Boleslav Lehnický a Břežský, rovněž i Bolek Minsterberský; dílem ze strachu dílem následkem prodeje Jan Stěnavský a Mikuláš Frankoštejnský.[3]) Všem knížatům těm na věrnosť přijatým, po zdělání listin původních na svědectví úmluv obapolných, králové čeští slavně v léno podávali každému zemi jeho odevzdáním korouhví dle způsobu obvyklého. Také král polský Kazimír za sebe a své v panování nástupce všeho práva na Slezsko, jež by snad předstírati mohl, zřekl se písemně nejprvé skrze posly své v Trenčíně v Uhrách a

[1]) Herburt. děj. polsk. kniha 5., hl. 6. — Henelius in Breslograph. cap. 5. (Jan Herburt z Fulsztyna, státník a spisovatel polský století 16. Stránský dovolává se tuto jeho latinsky psaného dějepisu národa polského. Důležita jsou též jeho „statuta regni Poloniae“, kteráž spracoval také polsky. — Mikuláš Henel, Slezák, doktor práv a posléz až do smrti své (r. 1656.) syndik ve Vratislavi, obíral se dějinami vlasti své, a zvláště známi jsou lat. spisové jeho: vypsání Slezska [Silesiographia] a vypsání Vratislavi [Breslographia]. Překlad.)

[2]) Mart. Borek. Děj. česk. str. 94. při Vratislavě.

[3]) R. 1289., 1320., 1322., 1327., 1329., 1331., 1335., 1347., 1348., 1353., 1368. Dosvědčují to listy manské, kronika Zbraslavská, denník Karla IV., Měchovský, Kromer a Jak. Schickfuss. (Slezák Jakub Schickfuss, ředitel gymnasia v Břehu a pak rada konsistoře tamtéž, sepsal kroniku slezskou, sahající až do r. 1619. Překladatel.)

pak sám osobně (r. 1335. a 1339.) v Krakově, v královském sídle svém. Potom král Karel, římský císař toho jména čtvrtý, diplomem zvláštním, v Praze (r. 1355.) vydaným, celou zemi tu svazkem nerozlučným na věčné časy koruně české připojil a přivtělil. Nad tímto ustanovením Karlovým, jakož i nad Rudolfovým stvrzením (r. 1290.) smlouvy, někdys od krále Otakara s Jindřichem, knížetem Vratislavským, učiněné, pozastavují se někteří z našich a táží se, na základě jakého práva císařové Rudolf I. a Karel IV. ve Slezsku, v zemi to, kteráž nedávno před tím poddána byla Polákům, nikoli pak říši, a kteréž králové čeští již dávno před tím nabyli jiným způsobem, než z nadělení jejich, nerozpakovali se vykonávati svrchovanosť moci císařské a tudíž to, co nikdy nepatřívalo ani jim, ani jich předchůdcům, dávati jiným, anebo v držení toho je potvrzovati. Taková jest prý povaha lén, že toliko, co sám právem držíš, jinému jako léna můžeš udíleti, anebo v užívání postupovati. Směšným prý jest, kdo z cizího jest štědrým. Na zvelebení a rozmnožení koruny české ouplně bylo by prý postačovalo propůjčení z královské moci krále českého. A poněvadž z oněch diplomův císařských nijak nelze dokázati, že císařové, aby to učinili, buď od některého z obou králův Václavův,*) anebo od stavův, byli požádáni, tudíž beze vší újmy jak důstojenství svého císařského, tak koruny české, mohli prý oba nechati věci, v níž zajisté neměli práva o nic více, než králové francouzští. Kdyby toho byli zanechali, nebyli by prý u potomstva vzbudili podezření, že spíše kráčeli cestou moci, než práva; neboť nemá svrchovanosť moci roztahovati se až k ukřivdění jiným, sice soudili by právníci učení,[4]) že to není svrchovaností moci, nýbrž přemoci.**)

IV. Zanecháváme však rozjímání toho, buď si, jaké buď, a (o tom, co nám zbývá z koruny české) povíme, co náleží o Marce (krajišti) Východní čili o Lužici. Dostala pak jméno své Lužice od pastvin proutím porostlých, jimžto se v jazyku Slovanův *„luzy“* říká a dotýká se hranic českých na straně severní a severovýchodní. Obyvatelé její jsou plémě ze Slovanův a Němcův smíšené; kteříž chtějí býti vzdělanějšími, mluví jazykem německým, vesničané pak slovanským. Latinsky vůbec slovou Vindi, německy Wenden, po česku

*) Totiž Václava II. i Václava IV.

[4]) Vasq. lib. 1. illustr. controv. cap. 5. num. 17. Cravett. cons. 241. n. 29. (Ferd. Menchaca Vasquez, slavný právník španělský, † 1566. — H. Cravetta, slavný právník vlaský, vyučoval na akademiích ve Ferraře, Pavii a Turině, kdež zemřel r. 1569. Překladatel.)

**) Když mistr Stránský psal, Lužice již odtržena byla od koruny české i kurfirstovi saskému Janu Jiřímu I. postoupena nejprvé smlouvou r. 1620. a pak mírem Pražským r. 1635. Slezsko zůstalo ještě při koruně až do osudné vojny o posloupnosť rakouskou, kdež Marie Terezie mírem Vratislavským, r. 1742. dne 11. června uzavřeným, postoupila je králi pruskému Bedřichovi II. mimo knížetství Krňovské, Těšínské jakož i Opavské, kteréž původně patřívalo k Moravě.

nazývají se *Srbi*, země pak sama *Srby* čili *Srbsko*. Řeky ji zvlažují Spreva a Nisa a jest Lužice jedna Horní, druhá Dolní. Budyšín jest hlavním městem Lužice Horní, Lukov pak a Žďár čili Žárov Dolní; tato má v erbu vola, tamta zeď s cimbuřím. Obojí druhdy poslouchala své pány a jména byla pohraniční zemí říše německé. Ačkoli mnohem dříve, než Morava*) a Slezsko, dostala se do rukou panovníkům českým, předce několikkráte odtržena jest od panství jejich, vždy z jiných a jiných příčin. Píše se, že první dostal se tam k panství Vratislav, vladař Lucký z rodu panovníkův českých, bratr knížete Unislava. Poněvadž po smrti jeho syn Vlastislav volil třeštiti a obraceti zbraň svou proti příbuznému knížeti Neklanovi, než aby hranic, statečností otcovou rozšířených, hájil proti nájezdům nepřátel, Lužice upadla v plen Němcům. Když konečně zabiti byli Vlastislav v bitvě u Turska, syn pak jeho Zbislav pěstounem úkladným blíže Postoloprt, Neklan, panuje tehdáž sám jediný nad celými Čechami, vynasnažil se, aby ji vyrval z moci Karla mladšího, syna totiž Karla Velikého; vyslav tudíž pod prapory svými vojsko dosti silné, vedením Lecha a Milidruha, nabyl sice opět té, jež Horní slove, ztrativ však v bitvě (r. 805.) vojevůdce řečené, Lužice Dolní nepříteli nijak nemohl vyrvati.[5]) Krajinka, řečená Šestiměstí,**) čili Lužice Horní, jak tehdáž jest vydobyta, zůstala v moci české, až když kníže Boleslav Ukrutný s dcerou Doubravkou dal ji věnem Měškovi, knížeti polskému (r. 965.).[6]) Skoro za sto let vrátivši se k pánům svým předešlým, opět s dcerou Blaženou, za Otu Braniborského provdanou, od krále Václava Jednookého***) jménem věna zeti byla zapsána, čili, jak jiní tvrdí,[7]) od téhož po záhubě Přemysla Otakara II. lstí a násilím jest odcizena, zůstávajíc pak asi sto let pod panstvím markrabat rodu jeho; neboť po smrti markrabí Valdemara, jenž bezdětek sešel,†) císař Ludvík, ačkoli nerad, přenesl ji na krále českého Jana a na korunu království českého, ona pak ochotně poddala se v ochranu a moc jeho jakožto pořádného, náležitého a přirozeného pána svého a koruny království českého, k jejímuž celku dávno patřívala,[8]) jakkoli na to bručel kníže slezský Jindřich

*) Co týká se Moravy, Stránský tuto mýlí se.

[5]) Letop. Karla Vel. a Fuldské. (Fulda, město nad řekou téhož jmena v bývalém Kurhessensku. Sv. Bonifacius roku 744. založil ~~zde klá~~šter benediktinský, první v krajinách těchto, péčí jeho pokřestěných. Klášter ten dlouho slynul školami svými, letopisy pak, od řeholníkův tamějších sepsané, náležejí k nejstarším a nejdůležitějším toho druhu pracím v Německu. Překlad.)

**) Města, jež tuto vyrozumívají se, jsou: Budyšín, Žitava, Zhořelec, Kamenec (Kamjenc), Lubij a Lubaň.

[6]) Abraham Hossman.

***) T. j. krále Václava I., jenž panoval od r. 1230.—1253.

[7]) Hájek při r. 1322.

†) Roku 1319.

[8]) Svědectví kníž. kurf. v Normb. r. 1355.

Javorský, kterýž do Zhořelce vrazil. Od té doby svazkem nerozlučným, náležitě stvrzeným, celku koruny české přivtělena jsouc, nebývala pod králi jinými, než pod českými, až teprv nedávno od císaře Ferdinanda II. podle smlouvy kurfirstovi saskému (r. 1620.) za horlivosť a vynasnažení pracné, jež dokázal ve vojně české proti Bedřichovi, na krále českého zvolenému, na jistý čas právem zástavním jest postoupena v náhradu za náklad válečný.

V. *Lužice Dolní* však od té doby, co, jak řečeno, zbraní německou Vlastislavovi Luckému byla vyrvána, nevrátila se Čechům spíše, až když císař Jindřich IV. po odmítnutí dědicův Dědových (r. 1075.) v náhradu za pomoc, ve vojnách rozličných poskytnutou, darem ji přiřknul Vratislavovi, prvnímu králi českému.[9]) Vratislav však brzy potom za jistý dluh ponechal jí v léno Viprechtovi*) až do výplaty. Kníže český Soběslav, krále Vratislava syn, zaplativ Kunhutě, vdově po Viprechtu, dluh ten na sedm set hříven stříbra vzrostlý, (r. 1139.) nabyl sice opět země té, avšak nikoli na dlouho; neboť o něco později postoupil ji markraběti Kunrátovi Míšeňskému, pocházejícímu z rodu Dědova.**) Potomci Kunráta tohoto panovali tam pak více, než sto šedesát let, až markrabí Bedřich, ve vojně proti markraběti Valdemarovi zajat byv, svobodu svou vykoupiti musel ztrátou země té. Když však Valdemar po šesti letech (r. 1321.)***) bezdětek zemřel, král český Jan opět Čechám ji přivlastnil, buď s přivolením, buď s připuštěním císaře a krále Ludvíka. Aby pak napotom od království českého na žádný způsob nemohla býti odcizena, král Vácslav (roku 1411.) a brzy potom i bratr jeho císař Zikmund (r. 1414.) od čtyr stavův zemských byvše poprošeni, výsadami zvláštními zabezpečili. Těmito však nijak nedada si překážeti vnuk Zikmundův, král Ladislav, daroval ji markraběti a kurfirstovi braniborskému Bedřichovi II. Týž Bedřich brzy potom vrátil ji sice Ladislavovu nástupci, králi Jiřímu, avšak vrátil ji kusou; neboť jménem léna a zástavy ponechal si Chotěbuze, Peskova, Starkova s tvrzí Picní a vším ostatním zbožím okolním, což vše dosud počítá se k panství kurfirsta braniborského. Před nedávnem (r. 1620.) od císaře Ferdinanda II. i země tato od kořene českého odsečena jest a z týchž příčin a touž prý smlouvou, co do Šestiměstí, odevzdána kurfirstovi saskému.†) Tenť

[9]) Aschafnaburgens.

*) Viprecht Grojšský, bojovník statečný, přízně krále českého Vratislava dobyl hlavně tím, že do Vlach doprovázel syna jeho Bořivoje s třemi sty oděnců králi německému Jindřichovi IV. na pomoc. Vratislav s dcerou svou Jitkou II. dal mu věnem Budyšinsko i Nižansko.

**) Děd (Dedo) z rodu Buzicův, župan Vitinský, markrabě Míšenský (r. 1009. zabitý), považuje se za praotce panujícího rodu saského.

***) Správněji r. 1319.

†) S odtržením Lužice obojí od koruny české měly se věci takto. Podlý kurfirst saský Jan Jiří, jemuž pro pití nemírné krajané jeho vlastní přezděli „Bierjörgel“ (Jirka pivák), zanevřev na Čechy, že na království

tedy jest soubor všeho království a celé koruny české, zajisté moudře složený přerozkošným souhlasem částí, tytoť jsou svorností podivuhodnou a obapolnými svazky zákonův pevně mezi sebou spojené země, o nichž alespoň to, co zdálo se nám, že k objasnění státu českého posloužiti může, stručně chtěli jsme podati, soudíce, že čtenářům nebude ani v nehod, ani na škodu.

Hlava VIII.

O knížatech a králích země české.

I. Jakého způsobu obec národa českého i správa veřejná buď bývala, nebo za doby naší, ano ještě do nedávna průchod měla, již svrchu, v hlavě páté o tom rozpráveli jsme, seč byly nepatrné schopnosti naše; nyní pak, vykážeme-li posloupnosť bohatýrův těch, kteříž za sebou povyšováni byli ke kormidlu jejímu a kteří pečovali o správu její, nepodnikneme bohdá nic, co by nepatřilo k záměru našemu. I poněvadž není u nás dějepisce, jenž byl by se vyhnul této stránce dějin, tudíž tím více domýšlíme se, že nám práce na cestě této dařiti se bude, čím více zříme těch, kteříž před námi neneuměle ji ušlapávali. Psáti budeme nejprve o soudcích, potom o knížatech a konečně o králích, o nichž došla nás paměť, že opatrností svou spravovali věci české hned od založení národa až po tuto dobu. Čteme pak, že lid ten kdysi poslouchal toliko čtyry soudce, kteříž národ, v zemi své tehdáž ještě novotný a na ten čas zákonův psaných ještě neznalý, v kázni udržovali jakousi rodovou mocí otcovskou, nebo, ať díme nanejvýš, soudcovskou spíše, než hrůzovládou.

II. Takými byli *soudcové*

1. *Čech*, jenž množství lidu všeho stavu, pohlaví a věku, prvních to zakladatelův národa českého, s bratrem svým Lechem

---

nezvolili si jeho, nýbrž Bedřicha Falckého, zavázal se proti nim k pomoci, když Ferdinand II. smlouvou r. 1620. slíbil, že mu zastaví Lužice. Potom týž kurfirst spojil se zase proti Ferdinandovi II. s vítězným králem švédským Gustavem Adolfem a jako spojenec jeho vrazil do Čech (r. 1631.), kdež mimo jiné důkladně oloupil Prahu i zvláště zámek královský. Po smrti Gustava Adolfa opět získati se dal pro spolek s Ferdinandem II., začež tento v míru Pražském (r. 1635. dne 30. května) obojí Lužice, kteréž byly již v zástavě jeho, postoupil mu v léno dědičné tak, aby spadly opět na korunu českou teprv po vymření rodu saského. Když po svržení císaře Napoleona I. kongres zasedal ve Vídni, král saský za to, že tak dlouho byl spojencem Napoleonovým, potrestán tím, že r. 1815. Lužice až na malý zbyteček přiřknuty jsou Prusku.

přivedl do země této, jak již pravili jsme,[1]) opuštěné, lesy hrůzně zarostlé a již dávno nevzdělávané, a první rozdělil ji druhům svým, aby ji vzdělávali a staveními zvelebovali. Dovršiv osmdesát šest let života svého,*) sešel se světa k převelikému žalu národa celého a pochován jest v Ctiněvsi.**) Zesnulý dlouho nikým nebyl nahrazen, když však obec národa mladistvého od lidí nepokojných zmítána byla rozbroji všelijakými, dosazen konečně na místo jeho věštěním proslulý muž mladý

2. *Krok*, Hleďův syn, pán na Vladoři. On kázeň poněkud pokleslou opět napravil. Obdivujíce se obratnosti jeho v řízení věcí veřejných, Poláci, národ pokrevný, povolali jej k sobě, aby také jim upravil správu veřejnou.***) Ačkoli pak tehdáž byl již věku pokročilého, předce prosbami přemožen, přijal moc, kterouž mu nabízeli. Než však odešel, s dorozuměním a svolením předních mezi Čechy mužův, hodnosť, kterouž zastával po tolik let, přenesl na soujmenného syna svého, kterýžto byl

3. *Krok* mladší, jenž v městě Budči založil školu umění kouzelného. Proživ let tolik, co Čech, zemřel, nezanechav potomstva pohlaví mužského. Z pozůstalých však dcer jeho pro zásluhy otcovy a dědovy, jakož i pro vlastní zkušenosť ve věštbách dle jednostejného všech úsudku na soudcovství považována jest za nejzpůsobilejší a tudíž po otci na hodnosť dosazena dcera nejmladší

4. *Libuše* panna, Sibylla Čechův. Bylo prý jí dvacet pět let, když postavena jest v čelo správy obecné. Ačkoli dějiny prvních dob národa toho na potomstvo nedochovaly se tak přesně a důkladně, jako času pozdějšího, již jakž takž vzdělaného, že za tou příčinou až skoro do desátého věku s určitostí vypisovati léta, kdy která událosť sběhla se u nás, skoro zdáti se může lehkověrností: předce domníváme se, že nebude hříchem, vyložíme-li tuto,

---

[1]) Viz svrchu hl. IV. §. 3.

*) Připomínáme tuto opět čtenáři laskavému, že kronika Václava Hájka, jako tehdáž u všech vůbec, také u Stránského požívala víry téměř jako písmo svaté, pročež dovoláváno se jí bez nejmenší pochybnosti jako pramene neklamného také i pro příběhy dob nejdávnějších. Že kdybychom chtěli opravovati, co v tomto odstavci spisu Stránského neshoduje se s vytříbenou nyní dějepravou naší, zbytečným bylo by, laskavý čtenář s námi zajisté souhlasí. Přestaneme tedy na poznámkách i opravách nejnutnějších.

**) Ves při úpatí Řípu.

***) V báji dějepisné polské vyskytuje se bohatýr, kníže Krakus, jenž velikých si dobyl zásluh zvláště zahubením „smoka", t. j. zlé saně, kteráž přebývajíc v jeskyni hory, „Vavel" řečené, celou krajinu naplňovala strachem i hrůzou, nesmírné činíc škody. Na hoře té Krakus založil pak Krakov. Po něm jako u nás po Kroku Libuša, vládla v Polsku dcera jeho, sličná Vanda, kteráž, aby vlasť sprostila nájezdův nápadníka zamítnutého, rytíře německého Rytygera, nemohši ho zbraní přemoci, volila utopiti se v říčce Dlubni, přítoku Visly. Národ vděčný otce i dceř oslavil mohylami, jež ukazují se dosud.

co považujeme za pravdě i víře podobno na základě porovnání událostí našich s letopočtem národův ostatních, na ten čas spořádanějším. Tvrdí se tudíž, že národ mocí soudcovskou řídili od nastoupení hodnosti Libuše panna až do provdání let asi 13, otec její Krok 39, děd 50 a Čech, jenž již byl stár, 27.

III. Poněvadž však ženská vláda Libušina později zdála se býti jak nedůstojnou mužův, tak národům jiným směšnou, tedy po mnohých sem tam hádkách celý národ snesl se na tom, aby odtud zemi spravovali mužové, a sice

knížata

s leskem svrchovanosti. Tudíž, jak domníváno se, z vnuknutí vyššího Libuši za manžela, národu pak za panovníka zvolen jest od pluhu

1. **Přemysl,** pán vsi Stadic, Libušin někdys na škole Budečské spolužák. Tento lidu svému nemálo dal zákonův prospěšných. Vahovostí rozumnou zlomil pošetilost ženských, kteréž snažily se, sevříti muže v služebnost potupnou.*) K žezlu byv povolán v třicátém šestém roce věku svého, pancval let skoro padesát a čtyry i umřel, maje přes devadesát let, roku Kristova 632.**) Dosazen po něm syn jeho

2. **Nezamysl,** jenž panování nastoupil v třicátém pátém roce věku svého. Po příkladu otcově rozumně spravoval vládu. Vojnu po otci zděděnou v Bavořích svěřil vojevůdci svému Tudruhovi. Spravovav zemi českou let čtyrycet a devět, zesnul v osmdesátém pátém roce života svého, po Kristu však v 691.***) Od předních mužův národa za nástupce dán mu jest syn

3. **Mnata.** Panovník ten, stavbami a spravedlivostí proslulý, byl tehdáž v dvacátém čtvrtém roce věku svého. Vršovci v zemi, v sousedství pak Moravané byli nepřátely jeho. Vládl národu let padesát tři, žil sedmdesát sedm a zemřel roku 735. po Kristu. Na místo jeho, ačkoli Rohovic z rodu Vršovcův odporoval tomu, vřeště, že sám též hoden jest knížetství, zvolen jest třicetiletý syn jeho

4. **Vojen,** muž bojovný a proti Sasům šťastný, jenž panovav dvacet osm let, zemřel roku Kristova 763. proživ padesát osm let. Po smrti jeho na stolec otcovský vsazen jest a otěží vlády se uchopil

5. **Vnislav,** panovník míru a lidu milovný. Dosahoval roku dvacátého čtvrtého, když svěřena mu správa vlasti; v důstojenství

*) Naráží tuto Stránský na báji o vzpouře žen proti mužům vedením Vlasty.

**) Chvějnost chronologie sama zajisté čtenáře v oči bije, když s letopočtem tímto srovnává jiné, na př. hned níže následující r. 691. úmrtí Nezamysla. Pomíjíme opravovati různých v ohledu tom nesrovnalostí.

***) Vydání první má rok 715.

tom ztrávil dvacet let a dvě. Ze života vykročil v čtyrycátém sedmém roce, léta Kristova 785. Po něm za kníže zvolen jest syn, jeho

6. **Křesomysl,** muž ducha pronikavého, postavy sice malé, avšak rázný. Dostal se k vládě v dvacátém pátém roce věku svého. On první výsadami zvelebil Větší Město Pražské, škůdce moravské skrotil a spojiv síly své se strýcem Vratislavem, mužem bojovným, v niveč obrátil usilování Karla Velikého (r. 789.) do Čech s vojskem vniklého. V hodnosti knížecí prožil devatenáct let, mezi smrtelníky vůbec čtyrycet a čtyry. Zemřel l. P. 804. Ostatně skoro všickni s Vnislavem jej matou a tudíž dávají mu jméno dvojí. V knížetství následoval po něm syn jeho, tehdáž ještě pacholík, od předních mužův péči Vratislava, dědova bratra, poručený

7. **Neklan,** muž ducha sice nepatrného, jemuž však ani týž bratr dědův, dokud žil, ani výteční rádcové váleční, Lech, Miledruh, Štyr a jiní nedali snášeti křivd, jimiž jej obtěžovali to Moravané, to Sasíci. Také Krásník a Vlastislav, nástupce otce svého Vratislava, vladaři, tamten Kouřimský, tento Lucký, opovrhovali jím a nepřátelsky jej dráždili, oba však na vlastní svou škodu nezhojitelnou. Tudíž Neklan jak doma, tak i za hranicemi českými skrze řečené vojevůdce své bojoval obyčejně se štěstím příznivým. Nebylo mu ještě zúplna dvanáct let, když za dozoru a poručenství bratra dědova Vratislava nastupoval vládu, kterouž pak řídil let třicet pět. Překročiv čtyrycátý šestý rok života svého, smrtí vyrván jest léta Páně 839. Po něm hlasy svornými národa zvolen byl syn jeho

8. **Hostivit,** panovník vlídnosti znamenité. Bratr jeho Mstiboj a vladař Bílinský, Sukoslav, znepokojovali panování jeho, avšak povždy na větší škodu svou, než jeho. On první ze všech knížat českých s panovníkem německým, císařem Ludvíkem, brzy potom zemřelým, v přátelství vešel, a stal se spojencem říše, když oba nepřátelství předešlé v zapomenutí pustivše, uzavřeli smlouvu novou,*) a sice spravedlivou. Držel žezlo české let sedmnáct a prožil čtyrycet pět. Skonal prý léta spásy 859. Když zemřel, dosazen jest syn jeho, muž mladý, teprv dvacetitříletý

9. **Bořivoj,** panovník jak o náboženství, tak o národ, jemuž panoval, velmi starostlivý. Spravovav zemi českou již dlouho u velikém pokoji, od Svatopluka, krále moravského, nutkán jest k vojně proti císaři Arnulfovi. Pozván k tajným úradám v té příčině vážné, přijel k němu na Velehrad. Meškaje tam, od Metoděje biskupa víře křesťanské jest vyučen a se vším komonstvem (r. 894.)**) vodou spasitelnou pokropen. Bylo mu tehdáž již přes šedesát let, když zřekl se lichých pověr pohanských.

*) Vydání první dodává „ve Frankfurtě (r. 840.)", níže pak úmrtí knížete toho klade do r. 856.

**) Roku 894. Bořivoj již byl mrtev. Pokřestění jeho pravdě nejpodobněji událo se r. 873., a jak podotkli jsme již svrchu, pokřtěn byl nikoli Cyrillem, nýbrž Metodějem.

IV. Když vrátiv se domů, veřejně lidu jal se schvalovati služby boží křesťanské a nedal pohnouti se, když, aby vrátil se k bohoslužbám předkův, napomínali jej mužové čelní, svrhli jej tito a přinutili, že vystěhoval se za hranice. Poněvadž pak Stojemír, na knížetství po něm dosazený, již neuměl po česku a země beze správce nemohla uvarovati se bouří zhoubných, odvolán jest z vyhnanství a opět na místo dosazen. Nabyv znova hodnosti, všech sil vynaložil, aby usmířil všecky bouře, za nepřítomnosti jeho povstalé, i také čisté náboženství v zemi zaštěpil. Na obojím ztráviv sedm let, a žádostiv jsa zniknouti obtíží, s panováním spojených, děti své na sněmě poručil radě předních mužův, a zanechav vlády, s chotí svou odebral se do zátiší Tetínského. Tudíž místo něho za panovníka vyhlášen jest otcem doporučený

10. **Spytihněv,** mladík moudrý a důmyslný, jehož panování však osud nedopřál trvalosti; zemřel totiž v druhém roce po nastoupení, léta spásy 906. Po smrti jeho opět sice Bořivojovi nabízelo se žezlo, avšak poněvadž poklid byl mu nad břímě hodností, nehodlaje podstoupiti ho znova, národu druhého syna svého navrhl. Nastolen tudíž jest, aby jako bratr předchůdce dle rady otcovy zemi spravoval,

11. **Vratislav,** panovník pobožný, jenž nebyl prázden žádné ctnosti, hodné muže velikého. Pochovav otce r. 910. s nenepatrnou silou vojenskou vrazil do Bavor za Uhry, válečně vniklé do země nepřátel společných, a zabiv v bitvě vojvodu Burkarta (r. 911.), navrátil se vítězem. Zemřel v desátém roce panování svého, léta Páně 916. Poněvadž pak zanechal synův nedospělých, hned po smrti jeho sněmem za panovníka ustanoven byl mladší*) z nich,[2]) pachole osmileté

12. **Vácslav.** Co zatím dorůstal pod dozorem babičky Ludmily i Kajcha, učitele zbožnosti a vědomostí, svěřena byla správa země mateři jeho Drahomíře, kteráž vášnivě dychtila po cti takové. Poněvadž však proti lidu, Krista vyznávajícímu, zuřila nemírně, zavdala příčinu předním mužům, že odňali jí moc před časem. Sotva tudíž panovník zvolený nastoupil čtrnáctý rok věku svého, jednak pohnut stížnostmi lidu, jednak povzbuzen vyzváním velmožův, vlastní rukou musel chopiti se otěží vlády (roku 921.). Svatostí mravův a nejúsilnějšími o dobro obecné snahami netoliko u lidu svého velice byl oblíben, nýbrž také u římského císaře Jindřicha I., od něhož prý taktéž za hlučného souhlasu knížat německých, ve Vormusu tehdáž sněmujících, za krále byl vyhlášen a štědře obdarován. Když však za veliké všech na-

*) Že Vácslav Sv. byl synem mladším knížete Vratislava, nepodobá se pravdě, když téměř všecky prameny jiné opak toho udávají. Také sám Stránský ve vydání prvním udává, že Vácslav byl nejstarším všech synův Vratislavových.

[2]) Kron. Boleslavsk. hl. 25.

děje napravoval, co v Čechách za matky jeho ve zmatek uvedeno bylo, hanebným zločinem bratra svého Boleslava, po vládě dychtícího, zabit jest v třicátém roce věku svého, kterýžto byl po Kristu 938.[3] Lid náš dosud klade jej do počtu mučenníkův svatých.*) Spáchav vraždu, porval žezlo bratrovo bratrovrah

13. **Boleslav** příjmím Ukrutný, panovník z počátku tuhou vládou poddaným obtížný, později však dosti snesitelný. Vojnou, s císařem a králem Otou Velikým, snažícím se panovníky české uvésti v služebnosť, po celých čtrnácte let vedenou, statečně hájil práv svobody po předcích zděděné. Konečně však, zoškliviv si vojnu, mír a říše německé přátelství trvalé dáváním jistého poplatku ročního vykoupiti si volil, než sebe a nástupce své vydávati v neustálé záští císařův.**) Panovav dvacet devět let ze života vykročil v šedesátém prvním roce věku svého,***) léta spásy 967. Za nástupce dán mu byl mladší syn †)

14. **Boleslav** příjmím Dobrotivý (Pobožný). Tento nastoupiv panování, v pobožnosti následoval šlepěje strýce, u vedení válek však otce svého. Vojevůdci svými osadiv města Míšeň a Krakov, hranice panství svého daleko do Míšně i do Polska rozšířil a dokud žil, uvaroval, aby, čeho nabyl, nepřátelé mu nepobrali. U Plzně (r. 976.) porazil vojsko císaře Oty II., kterýžto Jindřicha, vojvodu bavorského do Čech stíhal.[4] K žalu převelikému národa svého, jakož i syna a vnukův zemřel roku třicátého druhého panování svého, od nabytí spásy pak 999. Po smrti jeho dostal se na nejvyšší vrchol důstojenství mezi Čechy panovník, otce svého jmenovec, muž tehdáž více než čtyrycetiletý

15. **Boleslav** příjmím Ryšaný, Lakomý a Slepý. Čeho otec statečností nabyl v Míšni a v Polsku, on netečností pozbyl; neboť posádkám, od otce do hradův vloženým, když nepřítel obležením je svíral, ani sám na pomoc nepřicházel, ani posily neposýlal, ani peněz nevyplácel. Konečně od ujce svého, krále polského, chytrým lichocením pozván jsa do Krakova k rokování mírnému, upadl v osidla (roku 1002.); neboť dvořané, jež s sebou měl, zadržáni byli v zajetí, on sám pak oslepen, domů poslán jest. Brzy po něm Polák s mocným vojskem do Čech vraziv, měst a hradův,

[3]) Dithmar. Chron. l. 2. Sigebert Gemblac.

*) Sv. Vácslav zabit byl dne 28. září r. 935. (nikoli teprv 938.).

**) Poplatku tomu (120 volův i 500 hříven stříbra) již kníže Vácslav Sv. podroben byl králem německým Jindřichem I., jenž nebyl císařem římským, jak Stránský omylem udává. Boleslav I. za úplnou neodvislosť proti Otě I. válčiv let čtrnácte, k míru konečně přinucen byl r. 950., když Ota vítězně vnikl až do středu jeho země. Jak již kníže ten daleko na východ rozšířil panství své, Stránský pomíjí.

***) Pódle vydání prvního sešel, maje let „přes padesát osm“.

†) Že Boleslav Pobožný mladším byl synem Ukrutného, na to důkazův Stránský nepodává.

[4]) Dithmar. Chron. lib. 3.

kudy táhl, bez odporu všech dobyl; za nedlouho potom zradou Vršovcův i Prahu samou knížeti oslepenému vyrval a po dvě léta skrze své hejtmany a posádku tam zanechanou v držení měl mimo Vyšehrad. Boleslav ve čtyrycátém čtvrtém roce života svého od Čechův za panovníka byl vyhlášen. Zemřel, když mu šlo na osmdesátý druhý rok, léta po Kristu 1037.

V. Když z Polska vrátil se, zraku zbaven a k panování úplně zneschopnělý, ihned s přivolením jeho dán mu ve vládě za nástupce mladší syn

16. **Jaromír.***) Když Boleslav, král polský, s vojskem ku Praze směřoval, oblehnout ji chtěje, Jaromír, aby snad neupadl v ruce jeho, nejsa ještě upevněn v knížetství, ani opatřen potřebami na vedení války, dle rady otcovy utekl se do Sas ku králi Jindřichovi. Zvěděv příčiny útěku jeho, císař, bez toho již dávno na Boleslava polského rozhorlený, usnáší se na výpravě a v Meziboři shromáždiv všecky síly válečné i pojav s sebou vyhnaného knížete Jaromíra, přímo vede je do Čech v měsíci srpnu (r. 1005.).[5]) Rozkotav záseky v soutěskách lesnatých při samém vchodu do země, opevňuje hrad jakýsi, od hajitelův samých Jaromírovi dobrovolně odevzdaný. Jaromírovi, odtud k Žatci blížícímu se, jakmile ukázal se, po pobití posádky polské, otvírají se brány a hojným Čechův ke knížeti svému shlukem vzrůstají síly císařovy. Tudíž Jaromír se zástupem hbitějším ku Praze napřed vyslán, aby zmocnil se jí. Král polský, ustrašen pověstí o tak velikém hnutí, hledí odvrátiti nebezpečenství a na spěch vše dav skliditi, za noci nejhlubší, když na Vyšehradě zvon občanům dává znamení útoku, s Poláky svými a s Čechy spronevěřilými dává se na útěk a do Lužice odchází. I tak počátkem prosince Jaromír u vítězoslávě vjíždí do Prahy a

*) Zmatky, jichž Stránský tuto dopustil se v posloupnosti a osobách sveden k tomu prameny, z nichž čerpal (neboť již i Kosmas mýlí se), zkrátka opravujeme takto: Boleslav II. zanechal tří synův, Boleslava III, Ryšavého, Jaromíra i Oldřicha. Boleslav III., jenž panoval po otci, pro ukrutnosti své r. 1002. svržen byl s vlády, i povolali Čechové na stolec Vladivoje, knězice polského, bezpochyby nejmladšího syna Doubravčina, i tudíž bratra krále polského Boleslava Chrabrého. Vladivoj, kterýž dopustil se hanebnosti, že od krále německého Jindřicha II. Čechy dal si uděliti v léno, zemřel již r. 1003., načež Čechové na knížetství povolali Jaromíra, mladšího bratra Boleslava III. (nikoli syna jeho, jak výše udáno). Avšak král polský Boleslava Ryšavého, jenž utekl se k němu, mocí opět dosadil na stolec český a s Čechy smířil. Když však Boleslav Ryšavý opět počal řáditi ukrutně, Čechové žalovali naň králi polskému, Boleslavovi Chrabrému, kterýž Ryšavce kázav oslepiti a na nějaký hrad v Polsku do vězení uvrci, sám uvázal se v panování nad Čechami, zamýšleje Prahu učiniti sídlem svým a středištěm rozsáhlé říše. Té veliké říše slovanské boje se, král německý Jindřich II. nyní proti Chrabrému jal se podporovati Jaromíra, proti němuž nedávno před tím bezprávně podporoval Vladivoje. Roku 1004. pomocí německou Boleslav Chrabrý z Čech vytlačen i na stolec knížecí znova dosedl Jaromír.

[5]) Dithmar. Chron. lib. 6.

hned nazejtří ode všeho národa u přítomnosti otce oslepeného opět vyhlašuje se za panovníka. Také Jindřich, na Vyšehrad pozvaný, přijížděje vítá se se vší poctou největší. Kterýžto nedlouho v Praze meškav, z Čech s vojskem svým a Jaromírovým spěchá, aby obklíčil město Budyšín, do něhož Boleslav zachránil se z útěku. Léta však od návratu Jaromírova sedmého (r. 1012.) starší*) bratr jeho Oldřich, rozdurděný, že v knížetství před ním dána přednosť bratrovi, z nenadání s vojskem z Bavor přibývá a potáhnuv na stranu svou nemálo panstva předního i zvláště Vršovce Kochana, Jaromírova nepřítele zarytého, se zástupy nepřátelskými chvátá ku Praze. Jaromír na odpor nepřipravený, boje se bratra, den před velkonocí odjíždí z Prahy a utíká se nejprve do Polska k ujci**) Boleslavu, ačkoli nepříteli svému, odtud pak ubírá se do Děvína, k arcibiskupovi Valtherdovi, aby mu prostředničil ve smíření s císařem; neboť Oldřich před nedávnem odvrátil mu jej pro zabití několika Bavorákův, sobě pak získal sliby, pro panovníka českého ne tuze čestnými, konečně chytrostí dosáhl, že ubohý bratr jeho odevzdán jest Ethelbodovi, biskupu Mezibořskému, aby jej pod stráží choval. Když věci se mu podařily takto, vraziv do Prahy, sahá na knížetství, po Jaromíru opuštěné, i brannou silou v ně se uvazuje

17. **Oldřich**, kterýžto hned na počátku panování svého od císaře byv povolán, odejel do Meziboře i od něho přijal netoliko stvrzení v knížetství násilně nabytém, nýbrž i také bratra zajatého, s nímžto, vrátiv se do Prahy, domníval se, že před ním v panování nemůže býti bezpečen, než když mu přetne možnosť převratu věcí a všecku chuť, pomýšleti na odzískání hodnosti předešlé. K radě Vršovcův tudíž chuďasa o zrak olupuje a na hrad Lysou vypovídá. Avšak týchž, co od bratra obával se úkladův na hodnosť a život, přečasto od Vršovcův samých doznával a jen s těží znikal. Šťastně bojoval proti Polákům na Moravě a v Lužici (r. 1026.) a uvnitř země české (r. 1032.) proti císaři Kunrátovi, kterýžto Čechy hnísti chtěl služebností nebývalou a mstil se za unesení z kláštera Svinibrodského Jitky, dcery knížete příbuzného. Panoval v Čechách let dvacet pět a zemřel téhož roku, co oslepený otec jeho, totiž léta Páně 1037. Přímluvou strýce Jaromíra podporován, nastoupil po něm syn jeho

18. **Břetislav**, muž bojovný, Achilles český. Jako jinoch sotva osmnáctiletý, z kláštera, jak již řekli jsme, Svinibrodského u Řezna***) (r. 1031.) porval Jitku, dceř Oty Bílého, dívku cizo-

*) Že Jaromír starším byl, než Oldřich, již svrchu podotkli jsme.

**) Že Boleslav Chrabrý Jaromírovým nebyl ujcem, nýbrž bratrancem, jest mimo všecku pochybnosť.

***) Sviní Brod (Schweinfurt) leží nad Mohanem v Dolních Frankách, tedy hodně daleko od Řezna. Markrabí Ota Jitčiným byl ne otcem, nýbrž bratrem, a únos udál se již r. 1029.

národní, a za manželku pojal proti obyčeji předkův, kteříž až potud sňatkův nevyhledávali jinde, než uvnitř hranic svých.*) Vládu Čechův upevnil na Moravě, kteréž vydobyl z moci Polákův, Uhry až po Ostřihom spustošil, města polská, Vratislav, Poznaň a Hnězdno, celé okolí ohněm a mečem popleniv, přinutil, aby vyhověla rozkazům jeho (r. 1038.) a oloupil je, ano na panovníku polském vynutil závazek, že knížatům českým roční bude dávati poplatek. Šťastnou výpravou touto Čechy netoliko získaly nasídlením lidu rolnického a množstvím dobytka, nýbrž také sbohatly poklady a náčiním ze zlata a stříbra. Císaře Jindřicha III., kterýž této kořisti z Polska, když slovy ničeho nedosáhl, mocí brannou od něho vyžadoval a s vojskem (r. 1040.) přes hranice české vrazil, porážkou nesmírnou odrazil hned ve hvozdech pomezných. Když však po roce vrátil se opět s vojskem větším, těžce od něho byv potrestán (r. 1041.), prosbami a penězi mír vykoupiti musel.[6]) V panování ztrávil sedmnáct let a žíti přestal léta od vtělení Slova 1055. Po smrti jeho bedlivě spravoval zemi českou předním mužům od otce doporučený syn prvorozený

19. **Spytihněv** Slušný. Aby v Čechách panoval jen přirozený jazyk lidu jeho, německý pak aby ponechán byl obyvatelům země německé, za slušno považuje, rozkazem, hned po nastoupení vlády prohlášeným, poručil, aby všickni Němci, kteříž po česku buď neuměli, buď uměti nechtěli, do své země německé se odstěhovali.**) S bratřími, jimž otec Moravu rozdělil, nelidsky a trpce nakládal, avšak od rozvážnějších byv napomenut, aby sám nezuřil proti rodu svému, brzy potom smířil se s nimi. Ze dvou kostelův hradu Pražského,***) poněvadž byly tuze těsny, učinil jeden, katedrální, prostranný a znamenitě ozdobený pracemi úhlednými a velkolepými. Ztráviv v panování toliko šest let, zemřel léta Kristova 1061. Vlády po něm ujal se bratr nejstarší

20. **Vratislav,** přijmím Spravedlivý, z ustanovení otcova kníže Olomoucký, jenž však obávaje se hněvu bratrova, přinucen byl, opustiti úděl svůj a zachrániti se do Uher. S Němci tím přátel-

---

*) Pokud známo, prvním panovníkem českým, jenž manželku z ciziny pojal, byl již Boleslav II., jehož ženou byla Emma, dci krále burgundského.

[6]) Marian. Scot. Chron.

**) Že to vypovídání Němcův z Čech nebylo všeobecné, ani trvalé, toho důkazem jest, že za panování jeho sem tam i v hodnostech připomínají se Němci ve vlasti naší; vždyť i manželka jeho, Ida Vitinská, sama byla Němka; kromě toho Spytihněv klášter slovanský, sv. Prokopovi založený, vypudiv z něho mnichy slovanské, odevzdal opatovi Němci s řeholníky latinskými.

***) To jest sv. Víta i sv. Vojtěcha. Basilika Spytihněvova zachovala se až do času Karla IV., kdež pak znenáhla ustoupila nové katedrále, dosud zachované.

štěji*) zacházel, čím více předchůdce jeho stranil se obcování s nimi.

VI. Od císaře a krále Jindřicha IV. za pomoc proti odbojným Sasíkům poskytnutou (r. 1075.) v náhradu dostal Lužici Horní a brzy potom o sněmě stavův říšských v Mohuči, čili, jak kdosi napsal, ve Vircpurku,

z knížete králem

českým a polským jest učiněn (r. 1086).[7]) Leopolda, markrabí rakouského, na Moravě porazil a na útěk zahnal. Zbudoval a štědře nadal basiliku Vyšehradskou. Vládl jako kníže let patnácte, jako král pak šestnácte.**) Zemřel léta spásy 1093.***) I poněvadž udělení hodnosti královské bylo jen pro osobu, tudíž s Vratislavem přestala a v čelo vlády zemské s hodností, jako vždy před tím, knížecí postaven jest bratr jeho

21. **Kunrát,** dle ustanovení otcova kníže Brněnský a Znojemský. Avšak panování jeho bylo překrátké; neboť již osmého měsíce po nastoupení porván byl smrtí, téhož, co bratr Vratislav r. 1093.†) Zpraven o smrti jeho, přiletěl z Uher krále Vratislava syn

22. **Břetislav,** panovník toho jmena druhý, kterýžto vyhýbaje se hněvu otce uraženého, až dosud tam ve vyhnanství prodléval u svého ujce. I dosazen byl od národa na místo po zemřelém strýci svém. Zahájil vládu s navazači, kouzelníky, hadači, hadačkami, černokněžníky a ostatními zlověstných kejklí toho druhu provozovači, jimžto všem poručil, aby vyklidili se z celé země. Polsko daleko široko mečem a ohněm spustošiv,††) Vladislava panovníka jeho, přinutil. aby zaručil se, že jemu i budoucím panovníkům českým náležitě odevzdávati bude poplatek roční, totiž padesát peněz zlatých, stříbra pak padesát hřiven, což, jak známo, od děda jeho Břetislava zemi té kdysi bylo uloženo.†††) Úkladně byv zavražděn od Vršovice Lorka, pozbyl života panování svého léta sedmého, křesťanského pak 1100. Nastoupil na místo jeho bratr vlastní, již dříve

*) Křivdilo by se Vratislavovi II., kdyby se mu vyčítala neláska k rodu slovanskému; vždyť vlády se uchopiv, klášter sv. Prokopa navrátil sestřenci Prokopovu, opatovi Vítoši a mnichům slovanským.

[7]) Chron. Citizense.

**) Na krále Vratislav II. korunován byl teprv r. 1086., nekraloval tedy 16 let, nýbrž jen 6.

***) Vratislav II. zemřel r. 1092., nikoli teprv 1093. Čeho Vratislav II. pomocí, králi německému Jindřichovi IV. poskytovanou, vymohl důležitějšího, nežli dočasné hodnosti královské, Stránský úplně pomíjí, totižto, že král německý zřekl se poplatku ročního, z Čech od časův Václava Sv. dávaného, i že panovníci čeští nadále neměli povinnosti jiné, než tři sta oděnců posýlati na pomoc králi německému, do Říma na korunování se ubírajícímu.

†) Že Vratislav II. zemřel již r. 1092., opravil jsem svrchu.

††) Odtud až do konce věty čte se jen ve vydání druhém.

†††) Správně státi má 500 hřiven stříbra, 30 hřiven zlata.

v Řezně od císaře a Břetislava bez otázání se stavův za panovníka českého vyhlášený

23. **Bořivoj II.** Všelijak osud s panovníkem tímto zahrával i zdálo se, jako kdyby jej jiným nastavovati chtěl jako zrcadlo, v něž nahlížejíce, povzbuzovali by se k ostražitosti a skromnosti. Třikráte totiž dosedl na stolec knížecí a třikráte s něho byl sehnán; neboť poněvadž přijal vládu spíše od císaře, než od národa českého, nikdy mysl poddaných nebyla mu nakloněna k dobrovolné poslušnosti a věrnosti.[8]) Rovněž i větší jeho k Němcům, než k Čechům příchylnosť způsobila mu nenávisť u Čechův. S trůnu jej svrhnoúti, o to pokoušeli se bratranci jeho, Oldřich Kunrátovic (r. 1101.) a Svatopluk Otovic (r. 1104. a 1105.) Z počátku sice nezdařilo se jim po přání; ale když brzy potom i bratr Vladislav odvrátil se od něho, propukla proti němu skrývaná lidu nenávisť. Dle vůle stavův svorné přenesla se vláda na Vladislava. Když však tento zdráhal se a hlas svůj dával bratranci, povolán jest z Moravy svrchu řečený sok Bořivojův, totiž

24. **Svatopluk.** Když pak Bořivoj zvěděl, že blíží se za hlučného blahopřání lidu, utekl se nejprve do Polska k příbuznému Boleslavovi, brzy pak k Jindřichovi IV. do Sas (r. 1107.) Císař tudíž Svatopluka k sobě povolal a přibylého v pouta uvrhl, pánům pak, kteříž s ním přišli, poručil, aby s Bořivojem vrátili se a opět na hodnosť jej dosadili. Tito však od Svatoplukova bratra Oty po cestě u hradu Donína byli rozprášeni, Bořivoj pak přinucen, vrátiti se do Polska. Svatopluk však z vězení slíbiv císaři převeliké množství peněz, kdyby do Čech byl puštěn, a bratra svého Otu jako rukojmě zanechav až do splnění slibův, opět nabyl svobody, rovněž i knížetství, kdežto Bořivoj s Poláky marně vrazil přes hranice české. Svatopluk za císaře bojoval proti Kolomanovi králi v Uhrách a proti nepříteli společnému, Polákům, ve Slezsku, kdež při oblého hání Hlohova, vraceje se večerem ze stanu císařova, od Vršovce Ješka Tisty z nástrahy markraběte Viprechta oukladně byl zavražděn panování svého léta druhého, spásy pak 1109.[9]) Po smrti jeho hned tam v ležení císař k žádosti župana Vacka za nástupce ustanovil bratra Otu a s Dětřiškem.*) rozkazy jeho opatřeným, do Prahy vyslal, aby uvázal se ve vládu. Poněvadž však stavové čeští rozuměli, že po zákonu ani Vackovi, aby sám panovníka volil, ani císaři, aby jej dle libosti vnucoval, nepřísluší,[10]) tudíž Ota sklamal se v naději a hlasy svornými na stolec postaven jest krále Vratislava syn pátý

25. **Vladislav,** kterýž v třetím měsíci po nastoupení svém od císaře na sněm do Řezna byv pozván, svým z Prahy odchodem,

[8]) Kron. Boleslavská hl. 55. 63.
[9]) Kosmas Pražský. — Mnich Pegavský o životě Viprechta.
*) O Vacku i Dětřišku viz poznámku na straně 130.
[10]) Kron. Boleslavská hl. 57.

bratrovi Bořivojovi příležitosť poskytl, že opět napadl na knížetství. Tento totiž, jakmile zvěděl, že Vladislav chystá se na cestu do Řezna, v Srbech čili v Lužici u svaka svého Viprechta sebrav zástup oděnců̊v, do Čech vrazil, když kníže, bratr jeho, byl již v Plzni, a dne 24. prosince bez čího odporu do Prahy vkročil. Císař Jindřich, spraven byv o věcech, mezi Bořivojem a Vladislavem sběhlých, sám s vojskem, jakéž na spěch mohl sebrati, pustil se do Čech a bratřím položil den, v kterýžby oba před ním stanuli v Rokycanech (r. 1110.). Když přibyli, Bořivoje pod stráží zadržev, Vladislava do Prahy vyslal, aby ujal se otěží vlády. Avšak panování pokojného Vladislavovi nedopřáli, to bratr jeho Soběslav, jenž pomocí Polákův opět a opět (r. 1110. a 1115.)*) rušil mír ve vlasti, to nový král uherský Štěpán (r. 1116.), oba však na větší škodu svou vlastní, než Vladislavovu. Když Vladislav bouře tyto jakž tak upokojil a za přímluvou knížete polského bratra Soběslava na milosť přijal, zželelo se mu osudu bratra Bořivoje (ten totiž nedávno od císaře byv propuštěn, sem tam toulal a potloukal se v nouzi); i tudíž do Prahy jej povolal, a když přišel, v četném shromáždění stavův k rozmluvě připustil, dobrovolně vlády zanechal a bratrovi ji navrátil (r. 1117.).

Juvit sumpta Ducem, juvit dimissa potestas.**)

Avšak nedlouhá byla radosť Bořivojova; neboť stavové čeští, uraženi množstvím Němcův při dvoře jeho, znova odňali mu vládu a podrobili se opět Vladislavovi (r. 1120.). Tudíž Bořivoj s důstojenství byv svržen, po čtyrech letech

Exsul in Ungaria carnis compage soluta
Ad Christum migrat.***)

Roku příštího, stráven dlouhotrvalým, neústupným neduhem, Vladislav brzy po něm následoval, panování svého léta šestnáctého, křesťanského 1125. Ještě za živobytí jeho, avšak již za těžké nemoci s pominutím synův jeho za nástupce ustanoven mu od jedněch Ota Černý, od jiných Soběslav, krále Vratislava tamten z bratra Oty synovec, tento pak syn nejmladší. Přímluvami královny Svatavy, mateře své, podporován jsa, po smrti Vladislavově Otu vytlačil

26. **Soběslav,** jejž když Ota, přived do Čech Ludéře (Lotara) s vojskem ohromným, snažil se svrhnouti s důstojenství, v bitvě život položil. Soběslav totiž, na obranu svou vojsko sebrav, vyšel vstříc císaři a setkav se s ním (r. 1126.) u Chlumce, ve vojště

*) Vydání první klade tuto ještě rok třetí, totiž 1116.

**) Verš z kroniky Kosmovy k r. 1117., jehož smysl, že „prospělo knížeti, když vlády nabyl, prospělo i, když ji složil“.

***) Psance smrť když v Uhrách sprostila schránky tělesné
Za Kristem putoval — (Verše z kroniky Kosmovy k r. 1124.)

jeho způsobil porážku nesmírnou.*) Vystavěl města Stříbro v Čechách, v Lužici pak Zhořelec. Pevnosť Kladsko opravil, celou zemi zvelebil zákony, Prahu pak výsadami zvláštními. Okolí Vratislavské a Krakovské spustošil. Ztráviv patnáct let v panování s pochvalou znamenitou, zesnul r. 1140. Na místo jeho po mnohých svárech zvolen byl bratra a předchůdce jeho, knížete Vladislava, syn

27. **Vladislav.** Ačkoli z počátku klidné měl panování, předce, když stavové čeští zvěděli, že nevyčkav jich volení, k doporučení strýce Soběslava a císaře ucházel se o důstojenství, začali rotiti se a z veliké části skláněli se od Vladislava ke Kunrátovi Znojemskému, vnukovi Kunráta I. ze syna Litolta (r. 1142.). Ale poněvadž císař Kunrát Vladislavovi jakožto svakovi svému pomáhal, oni, třebas neradi, museli snášeti vládu jeho; on však napotom dobrotivostí a laskavostí usmířil a poslušenstvím těsným upoutal mysl všech, že nikoho nebylo, jenžby ho neposlouchal ochotně.

VII. Když křesťané (r. 1149.)**) odhodlali se k výpravě na vydobytí země svaté, také on s bratrem Jindřichem a bratrancem Spytihněvem připojil se vojsku. Vrátiv se z výpravy té, císaři Bedřichovi, z čehož marně stavové čeští jej zrazovali, v Lombardsku (r. 1159.) proti Miláňanům odbojným pomáhal statečně. Tudíž od téhož císaře, když s knížaty říšskými v Řezně sněmoval, učiněn jest

králem,

a (jako někdys Hostivit) za spojence říše vyhlášen,[11]) místo orla dostal lva,***) aby jej v erbu nosil, ačkoli, jako již tehdáž byli, i podnes jsou tací, kteříž smýšlejí, že mnohem více bylby prospěl slávě národa svého, kdyby za příkladem sv. Václava byl přestal na důstojenství a znaku, jež zdědil po předcích, a přijetím koruny a erbu nového Němcům nebyl dal podnětu, chvastati se, že nic nemají panovníci čeští, zač neměli by co děkovati králům německým.[12]) Týž král bojoval také v Uhrách s Manuelem, císařem byzantinským, a vyrovnav konečně spor mezi ním a králem uherským, vešel s ním v příbuzenství skrze sňatek vnučky své Heleny, kterouž provdal za vnuka jeho Petra. Konečně když již byl věku pokročilého, a příliš cítil břímě vlády, než aby mohl snášeti je sám, s přivolením stavův syna Bedřicha přijal za společníka vlády a starostí (r. 1173.). Když císař Bedřich o tom zvěděl, nemile věc nesl, soudě, že stalo se tak proti povinnosti a na ujmu práv

---

*) Na památku vítězství toho důležitého Soběslav na Řípu zbudovati (či opraviti?) dal dosud zachovaný kostelíček sv. Jiří.

**) Výprava tato křižácká (druhá) odbývala se v letech 1147.—1149 Vladislav náš do sv. země se nedostal, nýbrž již z Cařihradu vrátil se domů přes Rusko i Polsko.

[11]) Mercat. in Atlante de Boj.

***) Není mimo všecku pochybnosť.

[12]) Kron. Boleslavsk. hl. 66.

císařův. Poněvadž totiž pamatoval se, že knížata krve Přemyslovy, kteříž přečasto svářili se o vládu v Čechách, proti svým příbuzným, z vůle národa v čelo moci nejvyšší postaveným, u králův německých pomoci vyhledávali, ba obyčejně i investitury od nich přijímali, tedy soudil, že z několika těchto skutkův vzrostlo říši právo nepochybné na dosazování panovníkův českých toliko z milosti králův německých i že tudíž bez vědomí jeho národ český Vladislavovi nijak neměl ustanovovati nástupce. Odňal tudíž Bedřichovi důstojenství*) a k prosbám Oldřicha, Soběslavova syna mladšího, ode dvora svého, aby vládl zemi české, vypravil knížete Soběslava mladšího,**) z dlouholetého žaláře králi Vladislavovi vyrvaného, kterýžto, že není co prodlévati, mysle, pustil se do Čech, pojav s sebou Oldřicha bratra. Zpraven o tom Vladislav král, neuznával za prospěšno, vyčkati příchodu protivníka. I tudíž s chotí Juditou a snachou Alžbětou***) a několikem služebníkův svých, nad jiné věrnějších, vystěhoval se na věnný hrad Meranu v Srbech, kdež pak čtvrtého měsíce ze zármutku skonal, léta od nastoupení vlády své v Čechách třicátého pátého, od obnovení spásy pak 1174.†) Uchopil se tedy žezla, od císaře mu uděleného, nepřítel Němcův, kníže

28. **Soběslav II.** co zatím Bedřich to v Uhrách, to u císaře žaloval na ukřivdění. A poněvadž Soběslav proti obyčeji předkův důstojenství přijal z udělení nikoli stavův českých, nýbrž krále německého, tedy nemohl dosíci ani poslušenství poddaných, ani panování stálého. Národ totiž jako náklonností lnul k Bedřichovi, tak příležitosti vyhledával, aby Soběslava s místa svrhl. Mezitím Soběslav zřejmé podával důkazy panování nezřízeného tím, že vlastní rukou zabil Šturma, purkrabí Přimdského,††) že bratra krále uherského způsobem nepočestným zajal†††) i příbuzného knížete Kunráta na Moravě zbraní nešťastnou týral. I chopivše se odtud příležitosti, stavové čeští jak stranu vnucení jim panovníka neoblíbeného, tak stranu zlehčení svobody národa českého ukřivděním králi Vladislavovi, stěžovali si u císaře§) tak, že tento, odvrátiv

*) Zároveň odňal také i hodnosť královskou, kterouž dříve Vladislavovi II. přiřknul, a sice nikoli jen jako vyznamenání osobní, nýbrž jako hodnosť panovníkův českých trvalou.

**) To jest Soběslava II., syna knížete Soběslava I.

***) To jest manželkou syna Bedřicha, dcerou Gejzy, krále uherského.

†) Vladislav zemřel na Meráně v býv. hrabství Glauchovském (v nynějším království saském) dne 14. ledna r. 1174.

††) Mstil se Soběslav Kunrátovi Šturmovi za to, jak choval se k němu, vězni na hradě Přimdě. Soběslav dal jej usmrtiti a čtvrtiti, pak ale pykal činu nešlechetného a vykonal čtyrycetidenní pokání.

†††) Uherského krále Bely bratr Emeryk, vydobyv se z vězení, do něhož byl uvržen pro úklady, králi strojené, hledal útočiště u knížete Soběslava, jenž jej však vydal králi uherskému.

§) Že u vypravování příběhův těchto Stránský ubírá se hlavně za kron. Hájkem, snad netřeba podotýkati.

se od Soběslava, poručil mu, aby od vlády odstoupil, Bedřichovi pak udělil moc, aby opět uvázal se v důstojenství. Bedřich tudíž vojsko na rychlo sebrané do Čech přivedl, když pak Soběslav znamenal, že není s to, aby mu odporoval, zachránil se do Slezska (r. 1178.), sotva čtyry léta v panování ztráviv. Tudíž v držení uprázdněného knížetství dostal se kníže

29. **Frydrych** v lidu *Bedrzich* nazývaný. Byl povahy dobrotivé a ducha mírného; poněvadž však narazil na týž suk, co i Soběslav, když v sněmě vytasil se s rozkazem císařovým a s listinou udělovací, ukázalo se, že ujal se vlády opět více z přízně císaře, než národa, nemohl udržeti se dlouho při vládě bez odporu. Neboť ačkoli stavové, když na novo chopil se vlády, ani listině císařově neprotivili se veřejně, ani jinak na jevo nedali nepříchylnosti své ke knížeti novému, předce že spíše ze strachu před vojskem, jež ve zbrani naskytovalo se očím jejich, než dobrovolně chovali se pokojně, z toho patrno, že jakmile domnívali se býti svobodnějšími, většinou ohlíželi se jednak k Soběslavovi, jednak ke Kunrátovi Znojemskému, oběma sokům Bedřichovým. Bedřich přes to všecko ubránil se v bouřích rozmanitých a proti vůli odpůrcův, dokud žil, v důstojenství udržel se. Panovník ten, jehož si lid více vážil po smrti, než za živa, zemřel v dvanáctém roce panování svého, léta Páně 1190.*) Po něm za jednomyslného souhlasu strýce Děpolta a všeho národa na důstojenství dosazen jest kníže moravský, děda svého Kunráta soujmenovec, soupeř Bedřicha zesnulého

30. **Kunrát II.****) Tento hned po nastoupení vlády, synem Rudobradého Jindřichem, pro vydobytí Apulska a Sicilska na vojnu se vydávajícím, požádán, aby mu v potřebě této pomoci poskytnul, bez zdráhání sebral silný zástup a vypravil se tam s ním. Avšak při obléhání Neapole, jako i bratranec jeho Ota. morem sešel panování svého léta prvního, Kristova pak 1190.***) Po smrti jeho skoro po celý rok vláda nad Čechami byla nejistá a kolotavá. Neboť nejprvé dopadl ji

31. **Vácslav,** Soběslava staršího †) syn nejmladší, kterýžto, ačkoli u měšťanův Pražských veliké obliby požíval, předce, znamenaje, že krále Vladislava synovi Přemyslovi, město s vojskem silným obléhajícímu, na dlouho odporovati nemůže, štěstí zkoušeti nechtěl, nýbrž vsed na kůň, Prahu opustil a s malým komonstvem utekl do Bamberka k císaři a králi německému Jindřichovi VI.

*) Vlastně r. 1189. dne 25. března.

**) Obyčejně nazývá se též Kunrát Ota. Kterak kníže ten snažil se prospěti zemi a národu zákony moudrými, Stránský úplně pomíjí.

***) Kunrát Ota zemřel dne 9. září r. 1191. Který to „bratranec jeho Ota“ také tam sešel, jak praví Stránský, není nám známo; zdá se, že vězí v tom omyl, jejž vysvětliti možno si tím, že Stránského „Kunrát II.“ nazývá se obyčejně Kunrát Ota.

†) To jest Soběslava I.

Ačkoli pak knížetství opuštěné Přemysl zbraní si přivlastnil, předce, poněvadž Václav císaři, kdyby opět na místo své byl navrácen, sliboval peněz mnoho, a také Přemysl sám mezitím pro spolek branný, (r. 1193.) s Albrechtem, hrabětem od Luku,*) na spustošení Bavor učiněný, vyhlášen za rušitele pokoje v říši, panování nemohl dosíci pokojného.[13]) Tudíž ze sněmu Vormusského císař do Čech vyslal Václava, Přemyslovi pak pohrůžkou přísnou poručil, aby vyklidil se ze země. Avšak když Václav, do Čech směřuje, od Albrechta, markrabí Lužického, jat a ve vazbě zadržán jest, k vládě nad zemí českou dostal se biskup Pražský, pocházející sám také z rodu Přemyslova

32. **Břetislav Jindřich,** zaručiv se náležitě na zaplacení peněz, Václavem slíbených.**) Skrze náměstky své na Moravě a v Lužici válčil proti přátelům soupeře svého, Přemysla; třetího však roku panování svého pro nemoc dav přenésti se do Hbu, shasl brzy potom, co Přemysl prostřednictvím hraběte Albrechta od Luku opět smířil se s císařem léta od vtělení Slova 1196. Po smrti jeho o knížete nového mnoho mezi panstvem českým vzešlo roztržek. Mnozí, avšak méně znamenití, byli tomu, aby knížetství navrátilo se Přemyslovi, jemuž je císař dříve odňal, nyní pak opět přiřknul. Od mocnějších však k vládě jest povolán, ze žaláře, do něhož pro bratra svého Přemysla byl uvržen,***) puštěný

33. **Vladislav,** kterýžto však obávaje se vojny od bratra, že mu urval knížetství, svolal četné všeho národa shromáždění, zástupu velmožův bratra svého doporučoval a v souhlasu se všemi vypraviv k němu posly, za rozmluvu jej požádal. Tu pak k bratrovi zachoval se tak, že důstojenství, jež držel, v ruce jeho složil, sám pak že odtud na Moravě chce přestávati, prohlásil.†) Spravoval tudíž

---

*) Hrabata od Luku (něm. von Bogen, lat. ab Arcu) vládli mocně i téměř samostatně územím rozsáhlým mezi Dunajem a hranicemi českými. Svrchu dotčený hrabě Albrecht (t. jm. III.), spojenec našeho Přemysla Otakara, s neteří jeho Ludmilou, dcerou knížete českého Bedřicha, věnem dostal v držení Sušici s okolím. Rod hrabat těch vymřel r. 1242.

[13]) Chronik. Augustense.

**) Věci u nás tehdáž měly se poněkud jinak. Když totiž Václav dosedl na stolec, Přemysl Otakar, mladší syn Vladislava krále, pospíšil k německému králi Jindřichovi VI. a za knížetství české slíbil mu šest tisíc hřiven stříbra. I musel ustoupiti Václav (r. 1192.). Když však Přemysl neměl se k placení, tu císař rozhněvaný knížetství české udělil biskupovi Pražskému Břetislavu Jindřichovi, jenž při dvoře císařském meškal jako rukojmě do zaplacení peněz Přemyslem Otakarem slíbených. Oba bratranci soupeři válečně setkali se u Zdic, odkud však Přemysl prchati musel, když největší díl jeho „věrných" opustil jej a přeběhl ke knížeti biskupovi (r. 1193.).

***) Dal jej uvězniti kníže biskup Břetislav Jindřich.

†) Šlechetným skutkem tímto v dějinách našich nastal obrat velmi příznivý. Přestalyť odtud dřívější spory a války domácí, a říše česká, až potud nesvorností Přemyslovcův moci králův německých na milosť vydávaná, utěšeně začala prospívati.

zemi jen pět měsícův a s přivolením národa nastoupil po něm v panování

34. **Přemysl,** příjmím Vítězný a Zlatý. Proslavuje se udatenstvím, mnoho válčil to proti králům německým, to pro ně.*)

VIII. O sněmě Mohučském na králi německém Filipu vymohl výsady slavné, aby odtud, kdož v Čechách dostanou se k vládě, dle zvyklosti od národa svobodně zvoleni byvše,

králi

byli všickni, sám pak ihned dostav koruny zlaté, za krále českého (r. 1199.) jest vyhlášen a ode všech přítomných uvítán pokřikem slavným. Když Filip zrádně byl zavražděn, i Ota bez odporu v říši po něm nastoupil, přidržoval se ho stále i za vynikající proň horlivosť dostal příjmí Otakara.**) Od nástupce Otova, Bedřicha (r. 1212.) pro národ český získal výsadu, s Filipovou souhlasící, že králové čeští od národa svého svobodně mají býti voleni. Všichni tedy panovníci, kteříž po Přemyslu tom až do této doby v Čechách dostali se k vládě, panovali Čechům jménem a mocí královskou; neboť ti, kteříž panovali po králi Vratislavu a před králem Vladislavem i po něm, volili setrvati při staré hodnosti knížecí, od předkův užívané, než těšiti se nové i nákladné, jednak proto, že jim překážely vzájemné mezi příbuznými sváry, jednak proto že řídili se smýšlením národa svého, jenž pohrdal tímto nadělením německým. Přemysl Otakar k převeliké slávě své vlastní a celého národa kraloval v Čechách od opětného nastoupení vlády let třicet a dvě i zemřel roku křesťanského 1230. Po smrti jeho nastoupil po něm syn jeho, již předtím, ještě za živobytí otcova s přivolením stavův za krále (r. 1226.)***) vyhlášený a (r. 1228.) korunovaný

35. **Vácslav.** Když kralovati začal, šlo mu na dvacátý pátý rok. Poněvadž na honbě vyrazil si oko, říkalo se mu Jednooký; velmi mnozí říkají mu také Otakar. Popleniv Rakousy od Kremže až po hranice uherské, opět a opět porážel knížete Bedřicha;†) Tatary z Moravy zahnal.††) Syna svého,†††) jenž spiknuv se s panstvem některým, proti němu uchopil se zbraně a usiloval oloupiti

*) Nevím, nemýlí-li se Stránský tuto s králem Přemyslem Otakarem II., jemuž v cizině pro boje vítězné říkalo se král „železný", jako zase pro nádheru i štědrosť král „zlatý".

**) Zase ukázka roztomilá nejapného jmen odvozování.

***) Přemysl Otakar I. totiž, aby již nemohly opakovati se žalostné události dob právě minulých, zrušil Břetislavem I. vydaný zákon o posloupnosti s právem staršinství a nahradil jej zákonem novým s právem prvorozenství. Ihned také (vlastně již r. 1216.) nejstaršího syna svého Vácslava za nástupce svého dal zvoliti.

†) To jest knížete rakouského Bedřicha II. Bojovného.

††) Jak nesmírných zásluh král Vácslav I. a všecek národ náš porážkou Tatarův a Mongolův získali si o vzdělanosť i osvětu, Stránský pomíjí.

†††) Přemysla Otakara, potomního krále toho jmena II.

jej o vládu, skrotil a přinutil, aby prosil za odpuštění zločinu. Ačkoli pak brzy potom zamýšlel, odevzdati do rukou jeho hodnosť královskou, předce oumysl svůj změnil, když znamenal, že týž třeští svévolností jinošskou a že poddané tížiti bude panovačností nezřízenou. Domnívaje se, že oumyslem, korunu na syna přenesti, králem býti přestal, po druhé slavně korunovati se dal na krále r. 1250., kterýžto byl rok čtyrycátý čtvrtý od prvního korunování a též od narození jeho.*) Živ byl čtyrycet sedm let a zemřel roku panování svého dvacátého čtvrtého, po Kristu 1253. Po smrti jeho, ačkoli proti tomu vzpíralo se stavův nemálo, dosáhl království syn jeho

36. **Přemysl Otakar II.** Tento slávou, statečností a bohatstvím převýšil všecky knížata i krále, kteříž před tím Čechům byli vládli. Čechové sami jménem od pohostinnosti odvozeným přezvali jej *Hostimilem*. On sice dříve nešlechetně zachoval se k otci svému, avšak byv od něho pokárán, nabyl potom opět rozumu a odprosil za vinu svou. Ještě za živobytu otce po bezdětné smrti strýce Přemysla stal se markrabím moravským; když pak bratr jeho Vladislav, jenž sňatkem s Kedrutou stal se knížetem rakouským.**) půl druha léta po nastoupení zemřel bez dědicův, od obyvatelův zemí rakouské a štýrské na základě pokrevenství k vládě byl povolán.[14]) Aby pak na držení obou zemí těchto nabyl průvodu také z práva jiného, pojal za manželku Markétu, sestru Bedřicha, knížete rakouského a štýrského, i od Richarda, zvoleného krále římského, slavným způsobem přijal udělení, ba i od papežův římských několikeré přivolení. Poněvadž pak král Bela domníval se jako nápadník, že stranu nabytí Štýrska o lepší, než on, opírá se právo, musely rozhodnouti zbraně; i tak Uher, několikkráte byv přemožen,***) Čecha musil ponechati v pokojném držení země. Mimo to Přemysl od strýčence svého, knížete Oldřicha, přikoupil Korutany, Krajinu a Pordenonsko. Když v držení zemí těchto ztrávil již let dvacet čtyry a náklady převeliké na ně učinil v těžkých starostech, vyžadoval jich od něho, jako prý bezprávně držených, Rudolf, nedávno z hraběte Habspurského císařem římským, učiněný. Věc ovšem hned tehdáž zanášela se na vojnu, kdyby Přemysl, chytře olstěný, zemí řečených císaři nebyl postoupil. Dal totiž

*) Laskavý čtenář zajisté s námi souhlasí, že tuto Stránskému vloudil se omyl; svrchu totiž sám podotýká, že poprvé korunován byl za živobytí otce svého r. 1228., a že, když po otci nastupoval r. 1230., šlo mu na dvacátý pátý rok.

**) Roku 1246. v bitvě nad Litavou proti Uhrům zahynul kníže rakouský Bedřich II. Bojovný a s ním vyhasl po meči rod Babenberský, z něhož pozůstaly na živě toliko Markéta i Kedruta, Bedřicha Bojovného tamta sestra, tato neť.

[14]) Chronic. Australe et Augustense. Henr. Stero. Aen. Silvius.

***) Hlavně v bitvě u Kressenbrunnu r. 1260.

oklamati se nadějí,*) že mu postoupení toto nijak neublíží, když císař země ty dá věnem dceři své, kterouž zaslíbil synovi královu. Když však ani Rudolf, kterýž ihned udělil Rakousy a Štýrsko synovi svému Albrechtovi, z usnešení pak sněmu Augšpurského Korutany s krajinami sousedními Menhartovi Tyrolskému, v slovu svém nestál a stavové čeští nechtěli snášeti pokojně krále svého lhostejnosti zpozdilé nad ztrátou zemí tak znamenitých, Přemysl císaři vypověděl přátelství a vzkázal, aby buď vrátil mu země, pletichami podvodnými vyrvané, anebo války očekával. Poněvadž císař navrácení odepřel, král Přemysl sebral vojsko; když potom přivedl je do Rakous na jakési pole (vůbec „Moravským" **) zvané), narazil tu na Rudolfa ozbrojeného. Tudíž dne 26. srpna z obou stran žárem nejtužším svedena jest bitva krvavá, v nížto král Přemysl Otakar, ode svých opuštěn, statečně bojuje, zahynul panování svého léta dvacátého pátého, od nabytí spásy však 1278.

IX. Po porážce této přežalostné na národ český přišla pohroma, o níž nikdy zmiňovati se nelze bez slzí. Neměli totiž Čechové nikoho způsobilého, by jej jako krále k správě země zvolili, a vyrozumívali, že, nechtěli-li býti nevděčnými, nemohli odstrčiti od žezla nedospělého syna krále zabitého. Nastalo jim tedy, co, jak dočítáme se, tytýž i jiným zemím přihodilo se, že, co zatím pachole královské dorůstalo,

bezkráleví

bylo, a tak celá země česká nejprve nesmírným pychem žoldnéře císařova, brzy však také hladem a všech věcí krajným nedostatkem jest sužována. O věci té svědčiti mohly zámožné tehdáž Durynsko a Míšeň, kamž téměř po celé tříletí oloupení Čechové, domov opustivše, putovali a tam hrůzným hladem stráveni, po ulicích padali mrtví. Mezitím nevděčný krále naznačeného poručník, markrabí braniborský Ota Dlouhý, zabitého Otakara sestřenec,***) zemi vydíráním obtěžoval, drancoval, olupoval a počet Němcův v zemi rozmnožoval lidmi, leskem bohatství a hodností přivábenými, až konečně v šestém roce hrůzovlády své, vyšáliv dříve ještě peníz nesmírný, mládenečka královského z markrabství svého do Čech přivedl a nešťastnému národu navrátil (r. 1284.)†). Uvítan tudíž a s největším vesměs jásotem k vládě připuštěn jest jako panovník

*) Co v tom vlastně vězelo, vůbec známo, totižto, že král náš Přemysl II. jen proto Rudolfovi čtvero zemí oněch bez boje odevzdal (r. 1276.), poněvadž v chvíli nejrozhodnější velmi byl oslaben zpourou Vitkovicův a jiných velmožův, s nimi spojených. — Také s pravdou nesrovnává se, že Přemysl Otakar stavy nespokojenými dohnán byl k vojně r. 1278., byltě zajisté sám dbalým cti své i prospěchu říše české.

**) „Marchfeld" čte se ve spise původním.

***) Byl totiž Ota Dlouhý synem Přemysla Otakara II. sestry Boženy (Beatrice), kteráž provdána byla za markrabí Braniborského Otu.

†) Vácslav II. ne r. 1284., nýbrž již roku 1283. Čechům vrácen byv, dne 24. května vešel do Prahy.

37. **Vácslav II.**, král šestý, mladík tehdáž teprv čtrnáctiletý. Slavné korunování odložil až do třináctého roku po nastoupení vlády (1297.). Laskavě a moudře spravoval království tak, že jej netoliko Poláci zvolili si za krále proti Vladislavovi Lokétkovi a někteří knížata slezští za pána svého uznali, nýbrž i Uhři za krále dožádali. Poláky a řečená knížata slezská na věrnost přijal, Uhrům však omluvil se uctivě.*) Císaře Albrechta Jednookého, jenž od něho drzostí nebývalou na ujmu svobody země české požadoval desátkův z hor stříbrných a rukou válečnou království znepokojoval, ze země zapudil. Pobožností a životem střídmým zdál se zasluhovati příjmí Svatého.**) Shasl buďto chřadnutím nenáhlým anebo jedem, jak někteří podali, od lidí Albrechtových jemu do nápoje vlitým, léta věku svého třicátého pátého, panování dvacátého prvního, křesťanského pak 1305. Po něm dosazen jest za panovníka syn soujmenný, mladík do sedmnáctého roku vkročilý,

38. **Vácslav III.**, král sedmý. Již dříve v Uhrách byl korunován a kraloval tam tři léta; avšak poznav vrtkavosť vůle pánův uherských, odešel z jich země a vrátil se k otci. Když ubíraje se do Polska, aby tam uvázal se v panování, na cestě v Olomouci v domě děkanově odpočinku poledního užíval, z oděvu svlečen, návodem týchž, od nichž, jak myslí se, otec jeho se světa byl sprovozen, skrze zákeřníka třemi ranami zabit byl, léta věku svého osmnáctého, od vtělení Slova pak 1306. Byl netoliko těla velmi sličného, nýbrž také jazyka velmi obratného. V panování neztrávil než rok jeden.

X. Když král tento vraždou tak předčasnou byl zahlazen a nebylo tu královského potomstva pohlaví mužského, mezi stavy na sněmě těžký a nebezpečný povstal spor o volení krále. Většina národa totiž volila knížete rakouského, Rudolfa, syna císaře Albrechta, ostatní však, kteří stranili sestrám krále zavražděného, volili knížete korutanského Jindřicha, manžela Anny, nejstarší dcery Vácslava Svatého. Když takto kolotalo se uvažování a oumysly hlasujících v pochybnosti visely, císař Albrecht přikvapil se synem čekancem a se silnou mocí vojenskou i způsobil, že syn jeho, kterýž při hlasování byl v popředí, nezůstal v pozadí při nabytí země. Dosáhl tudíž nejvyššího u Čechův důstojenství jako panovník

39. **Rudolf**, příjmým Tichý, král osmý. Věda, že mnozí velmožové přáli Jindřichovi Korutanskému a proto ani při volení nebyli, jakož i chtěje získati mysli všech, v manželství pojal vdovu

*) Sám koruny uherské nepřijal, nýbrž za sebe Vácslava, syna svého, Uhrům za krále dal.

**) Souvěký opat Petr Žitavský ve své kronice (Zbraslavské) snažil se získati králi tomu příjmí Svatého, jakož i uvádí několik zázrakův, kteréž prý udály se při hrobě jeho.

Vácslava staršího,*) jížto pro bezúhonnosť života a mravův Čechové byli oddáni. Když ani takto, čeho si přál, nedosáhl, nýbrž od nich potupně nazýván jest král *Kasse*, ousměškem od té krmě vzatým, odhodlal se donutiti je zbraní. Sebrav tudíž vojsko, obležením sevřel Horažďovice;**) když tam prodléval, upadl v průjem nesmírný, jehožto neustupností, přemáhající všecku lékařův píli, za krátko v ležení zahlazen jest v prvním roce panování svého, léta Páně 1307. Smrtí jeho na sněmě, pro volení krále svolaném, obnovily se spory příkré stavův; mnozí totiž opět stranili Jindřichovi Korutanskému, někteří chtěli Bedřicha rakouského, bratra Rudolfa zemřelého, jiným nebyl vhod ani ten, ani onen. Konečně počtem hlasův zvítězil a přes všecek hněv a odpor císaře Albrechta ke kormidlu vlády povznešen jest za panovníka

40. **Jindřich**, jenž však na království nikdy nebyl korunován. Poněvadž totiž v radě o správě zemské více Němcův, než Čechův, užíval a spíše k tomu zřetel měl, aby stříbro Kutnohorské do svých Korutan vyvážel, než aby v zemi ustálil mír, třetího roku od nastoupení vlády na sněmě byl ssazen, léta Kristova 1310. a místo něho pod výmínkou, chtěl-li by za choť pojíti Elišku. nejmladší ze tří dcer krále Vácslava z lože prvního, za krále vyhlášen jest císaře Jindřicha VII. syn

41. **Jan**, král desátý. Když království nastupoval, bylo mu čtrnáct let. Jako pro udatnosť a ctnosti. velikého panovníka hodné, Čechům byl milým, tak zase byl nesnesitelným pro větší k své vlasti Lucemburské a k Němcům, než k zemi české lásku, a časté vydírání. lidu obtížné. Odtud nezřídka mezi ním a stavy vznikaly mrzutosti. Přemnoho válčil s králi a knížaty sousedními a téměř vždy šťastně. Slezsko koruně připojil a Lužice Horní opět nabyl. Jindřicha rakouského, kterýž se svým bratrem Bedřichem táhl na vojnu proti císaři Ludvíkovi, v bitvě zajal***) a na svobodu nepropustil, dokud mu Rakušáci nevrátili zápisův, jež Čechové v nerozvážnosti učinili kdysi císaři Albrechtovi.†) V bitvě, kterouž král francouzský Filip u Kreščáku svedl proti Edvardovi, králi anglickému, zahynul panování svého léta třicátého šestého, věku padesátého, po Kristu pak 1346. Na obě oči byl slep, o jedno

*) To jest Alžbětu (Rejčku), dceru krále polského Přemyslava, ovdovělou po krali Vácslavu II.

**) Stránský má „Horazdiejovicium".

***) Známo vůbec, že po smrti císaře Jindřicha VII. v Němcích při volení krále nového nastalo dvojení, když jedni zvolili Ludvíka Bavora, druzí pak knížete rakouského, Bedřicha Sličného. Král český, Jan Lucemburský, přidav se k Ludvíkovi. hlavně přispěl k vítězství jeho v bitvě rozhodné, v den sv. Vácslava r. 1322. u Mühldorfu svedené. V bitvě té zajati byli vzdorokrál Bedřich sám i bratr jeho Jindřich, jenž jako vězeň krále českého čas nějaký držán byl na Křivoklátě.

†) Zápisy tyto týkaly se rodu Habsburského práva dědičného v Čechách; navrácení jich tedy nemálo mělo váhy.

připravila jej vlhká povětrnosť na Litvě, druhé pak, o sedání byv raněn, ztratil v Čechách nemocí a nezkušeností lékaře.

XI. Kraloval po něm ještě za živobytí jeho za panovníka ustanovený

42. **Karel**, král jedenáctý, brzy potom císař římský, toho jména čtvrtý. On království, jež po otci zdědil cihlové, moudrostí svou zdělal mramorovým. Toliko to někteří našinci mu vytýkají, že ačkoli vlasť zákony a ozdobami znamenitými velice zvelebil, předce zatím nade všecko zvelebování země*) liboval si v tom, že jako kdyby něco jiného dělal, nejraději v tajnosti razil cestu lesku předrahé domácnosti a povznešení rodiny své v Čechách. V Praze založil skladiště obchodní na zboží všeho druhu a školy umění svobodných, oba břehy Vltavské spojil mostem kamenným, přikoupil Marky Staré a zvláštním diplomem zabezpečil, aby Slezsko a Lužice nikdy odciziti se nemohly od koruny české. Přiučování se jazykům cizím hleděl si bedlivě a též potomstvu doporučoval. Přál lidu obecnému a v Čechách zvláště královská města svá nad ostatní miloval a zveleboval.**) Zesnul v Praze chvalného panování svého léta třicátého druhého, věku značné pokročilého šedesátého třetího, po Kristu 1378. Po smrti jeho dostal se k moci nejvyšší jako panovník syn jeho

43. **Vácslav** Opilý, král dvanáctý, kterýžto k úsilným prosbám a naléhání otce svého již dříve byl zvolen a korunován.[15]) Němci nazývají jej sice Lenivým, avšak některé věci, kteréž pro říši učinil, nijak nejsou skutky člověka lenivého, a jasně ukazují, že kdyby byl vystříhal se vína, rozumem byl by vynikal nad mnohého krále německého. Z návodu Zikmunda, bratra svého, od panstva českého dvakráte jat,***) a ve vazbě přísné držán byl; avšak chytrostí obakráte se vysvobodil a panství znova nabyl. Prolévání krve dychtivějším byl, zločinův pak mstitelem neuprositelným. Když bouřemi, Janem Žižkou v Praze roznícenými a vyhozením konšelův oknem †) poděšen, rozlítil se nemírně, ranila jej mrtvice. Nemocí tou sešel věku svého v roce padesátém osmém, od nastoupení vlády po otci čtyrycátém prvním, od vtělení Slova 1419. Říši německou spravoval let dvacet i dvě, až jej devatenáct let před smrtí jeho kurfirstové svrhli.

XII. Po smrti jeho bouře dotčené netoliko neutichly, nýbrž vinou královny Žofie a bratra jeho císaře Zikmunda vzmohly se značně. Oba totiž na nemalé neštěstí své vlastní domnívali se, že

---

*) Křivdí se tu našemu Karlovi, otci vlasti, neboť zvelebil on vlasť naši tou měrou, že žádný národ nemůže se honositi panovníkem lepším.

**) Ve vydání prvním tato věta zní, jak následuje: „Národ a jazyk český i obzvláště města království svého miloval nad ostatní."

[15]) Čti přiznání, na městech vynucená

***) R. 1394. a 1401.

†) radnice Novoměstské dne 30. července r. 1419.

národ český, pro nedůstojné odpravení Jana Husa a Jeronyma rozhořčený, upokojiti se dá snáze oružím, než slovy. Čechové tudíž žádným způsobem pohnouti se nedali, aby jej za krále míti chtěli. Císař Zikmund, přelámav překážky všecky, vrazil sice na hrad Pražský rukou vojenskou a proti vůli stavův posadil si na hlavu korunu královskou (r. 1420.), avšak teprv po patnácti let, když vojska jeho několikkráte byla poražena a na útěk obrácena, uvázati se mohl v držení země. Od smrti krále Václava tudíž

bezkráleví

vojnami domácími a pohromami hrůznými velice znepokojované trvalo let sedmnácte, až konečně, pozbyv naděje, že zbraní co pořídí, a svůdnými ústy a péry pro službu svou získav pány mocnější, ke kormidlu vlády zemské připuštěn jest týž

44. **Zikmund,** císaře Karla syn mladší a král český třináctý. Byl to panovník v umění a vědách neledajak sběhlý a podporovatel učených. Markrabství a kurfirstství starého Braniborska nejprvé zastavil a konečně za peníz zástavní Bedřichovi,*) purkrabí Normberskému, v držení postoupil jakožto manství říšské, čímž ouplně oderval je od království českého. Ve válkách proti Turkům a Čechům neutržil slávy. S Čechy, přiznávajícími se k učení Husovu, rozmanitá o pokoj náboženský vyjednávání míval v Brně, Jihlavě, ve Hbu a v Praze, i ačkoli je ve dvě strany rozštěpeny shledal, předce obojí jaksi upokojil zaručením písemním, kališníky totiž kompaktáty čili dohodnutím Bazilejským, Tábory pak královským diplomem svým. Obávaje se, že pro odpravení pana Roháče**) vypukne bouře, odejel z Prahy postonávaje a na cestě do Uher zemřel***) růží věku svého léta sedmdesátého, kralování českého od porvání koruny sedmnáctého, Kristova 1437.

---

*) Z rodu Hohenzollernského, předkovi potomních králův pruských a nynějšího císaře říše německé. Za dluh na 400.000 zlatých uherských vzrostlý Zikmund markrabství braniborské, ačkoli k žádosti stavův tamějších roku 1374. nerozlučně bylo připojeno koruně české, v čas zboru Kostnického, a sice 30. dubna r. 1415. i s kurfirststvím a nejv. komornictvím v říši německé dědičně postoupil purkrabí Normberskému Bedřichovi VI., tehdáž ovšem s právem výplaty. Když pak týž Bedřich VI. opět v Kostnici, ale o něco později (18. dubna r. 1417.) Braniborsko od Zikmunda přijímal v léno, již neučinila se zmínka o právu výplaty.

**) U lidu v Čechách velmi oblíbený Jan Roháč z rodu pánův z Dubé horlivě přidržoval se strany Táborův a napořád setrval v odporu proti Zikmundovi, i když již skoro ode všech za krále byl uznán. Sněm v Praze odbývaný (r. 1437.) vyhlásil proti němu hotovosť a vojsko královo vedením pana Hynce Ptáčka z Pirštejna oblehla pana Roháče na hradě jeho Sioně. Hrad konečně dobyt jest (dne 6. září), při čemž Roháč zajat byl a s ním z družiny jeho mužův padesát i dva. Císař Zikmund dal je všecky oběsiti na náměstí staroměstském, a sice Roháče na šibenici vyšší, než ostatní. Poprava tato nebezpečné způsobila jítření.

***) Ve Znojmě dne 9. prosince.

XIII. Po smrti jeho opět byl nepokojný sněm o volení krále, když jedni chtěli míti od Zikmunda snažně doporučovaného zetě jeho Albrechta, knížete rakouského, jiní pak mladistvého Kazimíra, bratra krále polského Vladislava. Oba dva strany své v Čechách podporovali vojskem tak, že podobalo se, že země opět vzplane vojnou domácí. Poněvadž však strana Albrechtova byla silnější, korunován jest na království kníže od ní zvolený

45. **Albrecht,** příjmým Kulhavý, král čtrnáctý. Štěstím přezřídkým, avšak překrátko trvalým, trojího království dosáhl rokem jedním.*) Předce však Čechův nemálo, a sice velemocných nižádným způsobem pohnouti se nedalo, aby jej za krále uznávali. I ačkoli nepanoval ani zcela dvě leta, předce nelichý podal důkaz válečné statečnosti své proti Moravanům, Polákům, Čechům a Turkům. Zemřel v Uhrách na červenku z přílišného požívání melounův roku 1439. Když návěští o smrti jeho dostalo se do Čech, opět sněmováno v roztržkách o zvolení krále. Poněvadž královna po Albrechtu pozůstalá byla s outěžkem a brzy potom porodila**) pachole pohrobné, chtěli někteří, aby bylo králem i aby do dospělosti jeho království spravovalo se skrze správce zvolené; jiní však na království povolávali knížete bavorského Albrechta. Když však tento nepřijal království ve víře nesvorného, snesli se všickni na tom, aby Ladislav (tak totiž matka pachole pojmenovala) za krále byl vyhlášen a, nežby věkem k vládě dospěl, aby nemohly povstati nepokoje a spravedlnosti mohl býti zjednán průchod, vláda svěřila se dvěma správcům ze stavu panského zvoleným. Od té doby, co v Čechách králové voliti se začali, toto třetí bylo

bezkráleví.

Trvalo pak až do čtrnáctého léta věku Ladislavova, v kterémžto roce když byl týž

46. **Ladislav,** způsobem slavným (r. 1453.) posadili mu na hlavu korunu královskou,***) a však jinou, než Karlovu, až dosud užívanou; neboť (jako toho jest svědkem muž váhy nemalé) [1]) koruna zlatá, jížto byl korunován, tatáž byla, kterouž později od císaře Maksimiliána ve Vídni darem dostala (r. 1515) Anna, nevěsta vnuka jeho, Ferdinanda. Takto týž povýšen jest na patnáctého krále českého. Když za převelikého všech očekávání kralovati začal, v samých přípravách svatebních †) smrtí nevčasnou shasl v rozkvětu věku svého. Domnívali se jedni, že morem, jiní, že jedem spro-

*) Totiž českébo, uherského i německého.

**) Vdova Albrechtova, Alžběta, dcera císaře Zikmunda, dne 22. února r. 1440. porodila Ladislava Pohrobka.

***) Odtud až do konce věty přidáno ve vydání druhém.

[1]) Matthaeus Cardin. Garcens. Hodoeporici lib. 2.

†) Jižť vypraveno bylo slavné poselstvo ke králi francouzskému Karlovi VII., jehož dcera Magdalena byla nevěstou Ladislava.

vozen byl v osmnáctém roce života svého, spásy naší l. 1457. Nikdy úsilovnějším, než tehdáž, ucházením nerozehřál se sněm na volení krále českého svolaný; tolik uchazečů a tak znamenitých jej rozpálilo! Avšak po bedlivém všeho sem tam přetřásání hlasy všech zvolen jest, jenž ještě, než Ladislav postaven byl k veslu vlády, jménem jeho království spravoval,

47. **Jiří** příjmím Poděbradský, král šestnáctý. Když království nastupoval, bylo mu třicet osm let. Moudře a rázně užíval důstojenství královského. V Míšni, ve Slezsku a na Moravě, ano též v Čechách s odpůrci zpupnými, kteříž mu urputně odpírali poslušenství a jako soupeře postavili proti němu krále uherského,*) vedl boje nejtěžší, avšak všecky jejich snahy vždy odrazil a zmařil. Bedřicha císaře vysvobodil, slitovav se nad ním, když ode svých ve hradě Vídeňském sevřen jsa obležením nejtužším, od říše celé ponechán byl bez pomoci. V náhradu za pomoc tuto od císaře dostal netoliko znamenité výsady pro království české, nýbrž také zvýšení hodnosti pro syny své; učiněni totiž jsou tehdáž knížaty říšskými. Sešel vodnatelností věku svého léta padesátého prvního, panování třináctého, Kristova 1471.

XIV. Když pochován byl v kryptě královské a na zvolení krále nového sněm do Prahy byl svolán, stavové nemohli usjednotiti se; někteří totiž chtěli Vladislava polského, jiní Matyáše uherského, jiní císaře Bedřicha; někteří zas přáli si spíše Jindřicha, syna Jiříka zesnulého, jiní zas jiných. Po dlouhém v Praze vyjednávání, když konečně sněm přenesl se do Hory Kutné, vyhlášen jest za krále českého Kazimíra polského syn

48. **Vladislav,** kterýž z Krakova do Prahy přijížděje ode všech stavů poctou nejvyšší byl uvítán a třetího dne po přibytí korunován. Bylo mu patnáct let, když panovati začal; bylť panovník vlídnosti a štědrosti obzvláštní a nade všecko pokoje milovný.**) Z dobrotivosti své udílel výsad a svobod znamenitých netoliko celé zemi, nýbrž stavům jednotlivým, ano též přemnohým rodům panským a městům. Přispěním rady nejvyšších ouředníkův správu veřejnou v mnohých věcech spořádal a zákony opravenými zvelebil. Skonal dovršiv šedesátý rok života svého panovav čtyrycet pět let l. P. 1516. Ve správě zemské nastoupil po něm ještě za živobytí otcova na království korunovaný syn jeho, pachole, jemuž tehdáž šlo na desátý rok,

49. **Ludvík,** král osmnáctý. On řídil se radami císaře Maksimiliána a strýce svého Zikmunda, krále polského, a pro časté

*) Rozuměj Matyáše Korvína, nevděčníka věrolomného, jenž v nepaměť pustiv služby přátelské, od Jiřího mu prokázané, ochotně spolčil se s nepřátely tchána svého, neboť dcera Poděbradského Kateřina manželkou byla Matyášovou.

**) Říkalo se mu u nás král „Dobře", poněvadž odporovati nechtěje nebo neznaje, začasté liboval si v přisvědčování, opakuje slovo „dobře!"

Turkův do Uher nájezdy takřka život svůj v Uhrách ztrávil, jen velmi zřídka do Čech přicházeje. Proto za nepřítomnosti jeho klíčily bouře z bouří, nepravosti z nepravostí. Ačkoli sice král Karla, knížete Minsterberského, vnuka někdys krále Jiřího, národu nařídil za správce, kterýžby jako náměstek jeho pečoval o správu zemskou, předce moc jeho nedostačovala náležitě na vyhojení neduhův. Desátého roku panování jeho sultán turecký Solejman větší, než kdy, mocí Uhrám hrozil. Na odražení vzteku jeho Ludvík jak nejspěšněji ze svých zemí vojsko sbíral a též od knížat říšských na sněmě Normberském pomoci vyžadoval. Avšak poněvadž neměl náčelného vojevůdce, vedení vojny zkušeného, i též od říše nedosáhl pomoci očekávané a s vojskem skrovným přinucen byl sraziti se u Muháče s ohromnými silami tureckými, poraženo a rozprášeno jest od Turkův vojsko jeho,*) on sám pak sice útěkem z bitvy vyvázl, avšak bezedným bahnem u potoka Celského**) i s koněm byv pohlcen, zahynul, maje věku nemnoho přes dvacet let, roku spásy 1526. U krále toho všecko bylo předčasno; neboť přeD časeM VrodIv se,***) před časem byl korunován, před časem zarostl a sesivěl, před časem začal panovati, před časem oženil se, před časem polehl.

XV. Po přežalostném skonu krále toho stavové, aby zvolili nového, sešli se do Prahy, a když někteří za krále míti chtěli Ferdinanda rakouského, Ludvíkova svaka, jiní Zikmunda polského, jiní některého z bratří bavorských, Ludvíka nebo Viléma;[2]) konečně všickni snesli se na tom, aby následoval se příklad, kterak totiž předkové zachovali se v tétéž příčině po smrti Albrechtově. Zvolili totiž mužův rozvážných dvacet čtyry, stejným počtem z každého ze tří stavův, a když zavázali se přísahou, vznesla se na ně moc, aby ze čtyr ucházečův řečených krále zvolili. Od nich tudíž po uvážení věcí†) za krále českého jest vyhlášen

50. **Ferdinand**, arcikníže rakouský, král devatenáctý, jemuž lid pro veliké rty *Hubaczek* říkal. Byl to panovník opatrný, důvtipný, bedlivý, vynikal silou nadání a ducha, proti všem příhodám lidským se opevnil. Dvacátý čtvrtý rok věku prvním byl panování jeho. Vláda jeho zákonům domácím byla přiměřena a prospěšna,

*) Hned tehdáž vůbec známo bylo, že nešťastný král Ludvík zahynul vinou některých biskupův a velmožův uherských, kteříž krále do bitvy vehnali, nedadouce mu vyčkati příchodu posil válečných. Jen ještě některý den prodlení, a věci jinak byly by se vydařily. Nejvyšším vůdcem v bitvě té byl Pavel Tomori, arcibiskup Kološský.

**) Celepotok jmenuje se u Stránského.

***) „ante DIeM natVs" zní chronograf, jehož Stránský užil a v němž skrývá se letopočet 1506., kteréhož roku Ludvík se narodil.

[2]) Jana Herburta děj. polsk. kn. 20., hl. 3. Bodin. o státu kn. 6., hlava 5.

†) Že v příčině této hlavně účinkovaly peníze Ferdinandovy, již dávno vůbec známo.

avšak později znepokojila ji tak zvaná Šmalkaldská*) vojna v sousedních Němcích. Když totiž ve vojně té Čechové zpěčovali se bojovati s králem svým proti spojenci a spoluvěrci svému, kurfirstovi saskému (r. 1547.), a vojska, jež doma sebravše, udržovali na severní hranici země, přes úsilovné rozkazy jeho rozpustiti nechtěli, král tím rozhněvaný, domnívaje se, že velebnosť jeho šlape se nohami, potom, když Sas od bratra jeho byl poražen,**) do Prahy vrátiv se pln zlosti, ustanovil zvláštní soud, čelnější ze všech stavův před právo obeslal, odsoudil, tresty na ně vkládal a konečně některé dav popraviti, ostatní a sice zvláště města těžce pokutoval a ze statkův vyzul, práva a zvyklosti zemské dle libosti některé změnil, některé zrušil na přemnoha obyvatelův zemských pohromu, neoplakanou náležitě ještě ani dosud. Po čase ovšem znenáhla, i dosti pozdě, z hněvu vychladnuv, některým zase něco odpustil a vrátil. Zřídil (r. 1548.) na hradě Pražském soud nad appellacími, aby dovolávali se ho proti soudům městským, v městech pak ustanovil některé jakoby za vyzvědače své***) a zvláštní zápovědí ustanovil, že zboží církevní od předkův jeho jakýmkoli způsobem odcizené, zpět vydobývati se nesmí. Den smrti své tři měsíce, než umřel, dvorskému kazateli svému předpověděv, zesnul v šedesátém druhém roce věku svého, panovav přes třicet sedm let, r. po Kristu 1564. Nastoupil po něm, již dříve na království ustanovený a před půldruhým rokem korunovaný syn jeho nejstarší, kníže

51. **Maksimilián.** Bylo mu třicet sedm let a byl tehdáž již otcem mnoha dětí, když dostal se k vládě. Byl panovník, jenž velice miloval nábožnosť, pokoj veřejný, spravedlivosť a poddané své. Po příkladu otce†) na pokoji nechával svědomí lidí, ne bezbožně o bohu smýšlejících, a různice náboženské slovem konejšil, nikoli mečem, i také syna svého, jejž s přivolením národa za nástupce ustanovil, k mírnosti stejné napomínal. Za panování jeho Čechy neviděly vojny. Myslí pobožnou král ten rozloučil se s pozemskem, když nastoupil rok života svého padesátý, panování po otci ujatého léta třináctého, od napravení spásy 1576. V starosti panovníčí uvázal se po něm syn jeho, tehdáž již dvacetičtyrletý kníže

52. **Rudolf II.** Jda po šlepějích otce svého, pilně pokoje si hleděl a přestávaje na příjemnostech města Pražského, velmi zřídka

*) Viz poznámku naši o vojně té hl. V., §. 28., str. 122.

**) V bitvě u Mühlberka nad Labem dne 24. dubna r. 1547. Ferdinandův bratr, císař Karel V., porazil jednotu Šmalkaldskou i zajal náčelníka jejího, kurfirsta saského Hanuše Bedřicha.

***) Patrně tu Stránský nenaráží na nic jiného, než na tak zvané hofrychtýře, čili rychtáře královské, jež Ferdinand tehdáž ustanovil jako úředníky od krále jmenované, aby dohlíželi na všecko, co rady a obce městské podnikaly. Bez jich svolení nesměla odbývati se žádná porada, i cožkoli vidělo se jim, zastaviti neb zrušiti, moc měli.

†) Co se týká chování k jinověrcům, nelze říci, že Maksimilián se potatil.

kde jinde, než v Čechách, přebýval. Avšak Turkův sveřepost a nehody království uherského konečně předce jej přinutily, že pustil se do vojny, kterouž skrze vojevůdce rozličné po čtrnácte let napořád v Uhrách vedl se štěstím pochybným. Když po uzavření s nepřítelem příměří vojna jakž takž přestala, znepokojovaly jej opět válečné bouře domácí, způsobené odpory náboženskými, a sice nejprve na Moravě Bočkajovské*) (roku 1605.), potom v Čechách (r. 1608. a 1609.). Bočkajovské král Rudolf upokojil prostředky dílem mírnými, dílem válečnými, české však důkladně mírem, jejž zemi udělil a slavnou výsadou i dskami zemskými stvrdil náboženství, shodujícímu se s konfessí, kdysi otci jeho Maksimiliánovi od stavův poddanou. Tento však pokoj, v zemi pracně získaný, ukrátil mu bratr Matyáš. Týž totiž vida bratra starostmi mnohonásobnými unaveného i stárnoucího, s bratřími a strýci proti němu spolčil se (r. 1606.) a s vědomím i se svolením knížat říšských rukou brannou vyrval mu nejprvé země rakouské a brzy potom (r. 1608.) království uherské a Moravu, konečně též Čechy se zeměmi přivtělenými (r. 1611.).[3]) Křivdu tak nesmírnou, kteréž si Němci většinou ani nevšímali a nedbali, od bratra utrpěv, císař a král Rudolf nepřestával sužovati se, až ze života vykročil léta věku svého šedesátého, panování třicátého šestého, křesťanského pak 1612. Neženat strávil život svůj, uživ pocty skrze nejnádhernější poselstva od Turka, Peršana, Moskvana i Tatara. Království tudíž českého, jež po bratru obdržel zbraní rovněž i s přivolením národa, nedosti bystře prohlédajícího, ujal se řečený bratr jeho

53. **Matyáš**, kterýžto, ačkoli myslelo se o něm, že království po příkladu předkův bude spravovati, předce krvolačnými přemluvami přepjatých přívržencův náboženství, dle učení stolice římské zřízeného odvrácen byv od úmyslu blahodějného, dopustil, aby opatrností Rudolfovou ukonejšené spory a rušení náboženství evangelického v Čechách obnovovaly se znenáhla. Když potom (jak někteří o tom soudí) nedbal bouří těch v zárodku a pod záminkou, aby vyléčil se z churavosti, opustil království,**) na strany roztrhané, zavdal příležitosť, aby vojna vzplanula. Pohromy, krutostí

---

*) Štěpán Bočkaj (Bocskay), velmož uherský, ujímal se potlačovaných souvěrcův svých, evangelíkův, v Uhrách nejprvé způsobem mírným, a když to neprospělo, vztýčil prapor zpoury proti vládě Rudolfa II. r. 1604. Podporován sultánem tureckým, kterýž mu poslal až i korunu, aby dal korunovati se na krále uherského, Bočkaj konečně dosáhl, že prostřednictvím Matyáše, Rudolfova bratra, uzavřen byl mír Vídeňský r. 1606., jímžto uznán byl za knížete značné části Uher a celých Sedmihrad, čehož však neužil dlouho, neboť zemřel náhle již téhož roku dne 29. prosince. V čas válek Bočkajových Morava mnoho zlého zakoušela nájezdy zástupův jeho.

[3]) Stížnosť Rudolfa cís. r. 1610. kurfirstům v Praze předložená.

**) Matyáš totiž, jak radil mu kardinál Khlezl, přední jeho důvěrník, sídlo z Prahy přenesl do Vídně, Čechy pak poručil správě místodržících.

a dlouhým trváním přezáhubné počátkem bylo, že uražení stavové dva z nejvyšších ouředníkův zemských a sekretáře jednoho (na něž ukazovalo se, že původcové byli rad záhubných na rušení pokoje obecného), vyhodili z výše okna kanceláře královské. Následovaly ihned nesmírné přípravy válečné, podnikané od krále na pomstění velebnosti své, od Čechův pak na ochranu víry, a vojna záhubná, kterouž zřeli jsme, ana potom rozplížila se, že netoliko Čechy, nýbrž též celé Německo zahrnula a ještě dosud hárá na největší neštěstí mé i nesčíslného množství lidí hodných. Vojnu tuto s nadějemi pochybnými rozpočav, král Matyáš život za smrť vyměnil, léta věku svého šedesátého třetího, panování osmého, Kristova pak 1619.

XVI. Ačkoli pak ještě za živobytí a k úsilnému přičinění jeho (r. 1617.) na království korunován byl bratranec jeho Ferdinand, kníže rakouský, štýrský a korutanský, předce, protože téměř všickni stavové na to naříkali, že ne bez loudění od nemnohých i od těch ještě namnoze jen, protože buď strachem byli dohnáni, anebo dary porušeni, proti obyčeji předkův za krále byl přijat, nikoli zvolen, po smrti Matyáše krále nepřipuštěn k vládě a když na velmi četném sjezdě stavův a poslův zemí koruně přivtělených s království slavně byl složen, ohlížíno se po králi jiném; někteří přáli si kurfirsta falckého Bedřicha, někteří kurfirsta saského Jana Jiřího, někteří konečně Karla Emanuele, knížete savojského, anebo syna jeho Viktora.*) Konečně počtem hlasův zvítězil a přijížděje netoliko přijat jest poctami nejvyššími, nýbrž také šestého dne po přibytí svém za blahopřání slavného ozdoben jest korunou královskou**) kníže

54. **Bedřich**, falckrabí rýnský, král dvacátý třetí. Šlo mu na dvacátý čtvrtý rok, když království nastupoval. Panovník to byl nadání a úsudku dokonalého, pobožnosti velmi oddaný, šťastnější v míru, než ve zbrani, tak v štěstí, jak v nehodách stejně mírný; otec mnoha dětí. Na počátku druhého léta svého v Čechách panování s vojskem císaře Ferdinanda II. a knížete bavorského Maksimiliána blíže Prahy na Bílé Hoře (r. 1620.) nešťastný o království svedl boj. Když tam vojsko jeho dílem poraženo, dílem rozprášeno bylo, přinucen***) jest s manželkou těhotnou a s dětmi v útěku

*) Vydání první tuto praví: „někteří konečně Viktora, syna knížete Savojského“.

**) Dne 4. listopadu r. 1619.

***) Útěku nijak nebylo zapotřebí; neboť vítězstvím na Bílé Hoře nerozhodlo se nic a porážka snadno byla by se napravila, kdyby bylo užilo se prostředkův na snadě jsoucích. Ale krále samého či zbabělosť, či bezhlavosť a rádcův jeho ničemnosť způsobily, že nepomýšlelo se na obranu další tím méně, že mezi Čechy nevyskytl se, kdo srdnatě bylby ujal se národa nešťastného, jejž cizáci darební takřka zúmyslna pohromě dali ve psí. Nevěřící čtenář račiž poučiti se z vypravování Ondřeje z Habernfeldu, jenž spisek svůj „o vojně české“ připsal témuž králi Bedřichovi

hledati spásy a království zanechati vítězi. Prvním outočištěm jeho bylo město Vratislav, brzy pak sídlo a dvůr svaka,*) Berlín, a Berlína pevnější Kostřín. Ale když zároveň vojska královské španělské a bavorské vyzula jej též ze zemí jeho dědičných a mimo to od císaře dán byl v psanství, vyrozuměl, že u svaka svého nemůže býti prost nebezpečí. Tudíž jako vyhnanec utekl se do Hollandska k ujci svému knížeti Mauritiovi Oranžskému, ze štědrosti pak jeho, jakož i tchána svého, krále velkobritanského,**) potom však, když oba zemřeli, přispěním druhého ujce Bedřicha Jindřicha, stavův hollandských a příbuzného krále anglického***) usadiv se v Hágu, přemáhal dlouhé nesnáze vyhnanství svého. Když pak zbraněmi krále švédského Gustava Adolfa opět nabyl veliké části dědictví svého ve Falci rýnské a zdálo se, že nabude též ostatních zemí a důstojenství, tu léta věku svého třicátého sedmého, vyhnanství něco více, než dvanáctého, křesťanského pak r. 1632. dne 29. listopadu v Mohuči sešel smrtí, kterouž přispíšila prudkosť buď ubytí, utrženého před nedávnem při rozkotání lodě u Harlemu, anebo, jak tvrdili někteří, jedu, od lidí nešlechetných mu podaného. Po vítězství, jehož, jak jsme pravili, proti králi Bedřichovi u Prahy na Bílé Hoře dobyl císař

55. **Ferdinand**, vyslav hned Karla z Lichtenštejna jakožto místokrále, uvázal se v království, právem válečným nabytého, a dav popraviti skoro třicet nejčelnějších mužův strany protivné některé zas do věčného žaláře odsoudiv, přemnoho pak zámožnějších na celém jmění pokutovav, a národu ouplně vyrvav právo, voliti si krále, v Čechách dle libosti své a mocí neobmezenou jal se panovati a podnes ještě panuje.†)

XVII. Ostatně, poněvadž jest to věc choulostivá, kteréž skoro všude vyhýbají se mužové vzdělaní, totižto psáti o králích ještě žijících, jakož i, aby nikdo nedomníval se, že, jenžto týmž císařem byl jsem přinucen, pro náboženství opustiti všecko své jmění i vlasť, u vypisování více, než slušelo, hověl jsem bolu svému, proto potomstvu svobodnějšímu a výmluvnějšímu ponechávám vypsání všeho, co veleslavný panovník tento jak jinde, tak v Čechách, vykonal ve vojnách po všecek čas, co panoval, v Němcích, ve Vlaších, v Prusích až dosud vedených. Již pak nyní péro své obracím ku kněžnám a královnám, králův českých manželkám, abych pokusil se, dovedu-li též o nich co poznamenati, což čtenáři nebylo by ani proti mysli, ani bez užitku.

---

*) Kurfirsta braniborského a knížete pruského Jiřího Viléma.

**) Jakuba I. († 1625.).

***) Krále Karla I.

†) Když „Republika" Stránského vyšla ve vydání druhém (r. 1643.), přítomný čas „panuje" již nesrovnával se s pravdou, neboť tehdáž panoval již Ferdinand III. na místě otce svého Ferdinanda II., zemřelého již roku 1637.

Hlava IX.

O kněžnách a královnách země české.

I. Knížata i králové, jako všemi způsoby života svého vůbec poddané ponoukají k ctnostem anebo k nepravostem, tak obzvláště zdržováním se rozkoší nedovolených a zachováváním manželství, neznajícího chlípnosti toulavé, dávají jim příklad čistoty a zdrželivosti. Zřízení tohoto velice chvály hodného také panovníci čeští bedlivě šetřili a skoro všickni uznávali toho potřebu, aby, stydlivě žijíce a do domácnosti uvedše manželky pořádné, národu také v tomto oboru příkladem svým ukazovali cestu k počestnosti. Jichžto nejdávnější volili manželky vybírati si a příbuzenstva vyhledávati v lidu svém, nikoli u cizích, pozdější však naopak v cizině, nikoli doma. I zajisté čím žena muži jest bližší jazykem, obyčeji a zvyky, tím též spolčení jich jest příjemnější, svornější a všemu příbuzenstvu milejší. Již pak, poněvadž v každém stavu lidské společnosti ženy osud svůj rády měřívají podle osudu manželův svých, na místě tomto nijak nezdá se býti nevhod, něco uvésti o manželkách knížat a králův a o jich v Čechách právech, jakož i kterých předností podle zvyklosti starobylé i zákonův provdáním se nabývají, a konečně mimochodem ohlédnouti se, která z nich s kterým panovníkem spojena byla sňatkem manželským. Ačkoli Čechové již dávno odvykli vládě ženské, i panovníci jich nijak nesdílejí moci nejvyšší s manželkami svými, předce již odedávna vešlo ve zvyk, že jich manželky skoro za týchž, co králové, obřadův slavných oznaky knížecími a královskými se přiozdábějí a korunují, darem korunovačním obdařují a ode všeho národa všelikou poctou nejvyšší zúplna královskou, jakož i poslušenstvím nejochotnějším uctívají. Peníz korunovační, jenž dle starého zvyku při korunovací jim se vyměřuje a vybírá se z úroku od lidu sedlského v nejblíže příštím pololetí stavům povinného, dosahuje prý na pět tisíc hřiven stříbra.

II. Mívaly též povždy v zemi pomůcky hojné na uhájení důstojenství svého; neboť vyměřovalo se jim jisté věno, kteréž jim poskytovalo s dostatek nákladův na jich stav potřebných. Věno toto druhdy ovšem bývalo peněžní, totiž stříbra čistého hřiven dvacet tisíc;[4]) po králi Rudolfu I. však vykazovalo se v pozemcích, městech a statcích. Z vykazování tohoto zavládl zvyk, že v království tom, jak již svrchu řekli jsme,[5]) věnnými městy královen jsou Hradec nad Labem, Jaroměř, Trutnov, Dvůr, Bydžov, Chrudim, Mýto Vysoké, Polička a Mělník s hradem, s poplužím a statky

[4]) Hájek při r. 1305.
[5]) Viz svrchu hl. II. §. 4. 5. 15.

nejrozsáhlejšími, na víno a obilí nejourodnějšími. Toho všeho užívání, všecky řádné z toho důchody a příjmy královnám na království pořádně korunovaným, pokud žijí, plným právem náleží.[6]) Ačkoli pak královna z těchto svých statků věnných nic nesmí ani odciziti, ani zadlužiti, předce na doživotí může dáti je v základ (zástavní) i nedopouští spravedlnost, aby jí z toho vzešla ujma, kdy shledavši statky ty od předchůdkyň s přivolením stavův zadlužené, vyplatila by je penězi svými, neboť zákony králi toho času panujícímu ukládají povinnost, aby to nahradil dědicům, po smrti její pozůstalým. Tak někdys ve prospěch Hynka a Zdeňka z Rožmitálu, dědicův královny Johanky,*) rozhodnuto proti králi Vladislavu o peníze, závětem odkázané. Tak když královna Anna, choť Ferdinandova, žádala, aby vrátilo se jí panství Trutnovské. dříve zastavené, sama chtějíc je vybaviti splacením dluhu čtyr set čtyryceti sedmi kop grošův pražských, věřitel však Adam Zylvar stavěl se na odpor, výrokem soudcův přikázáno jest navrácení zástavy, panství pak se vším zbožím přiřčeno jest královně, kteráž dluh zaplatila r. 1544. Tak sněm (r. 1614.) svolil, aby Anna, choť Matyáše krále, vykoupila od Viléma Vchynského panství Mělnické, Rudolfem II. zastavené Mimo to však královna požitky a důchody tyto buďto směnou, nebo prodejem, anebo kteroukoli smlouvou jinou přenésti může dle libovůle buď na krále, anebo na někoho jiného. Tak Alžběta, vdova po králích Vácslavu II. a Rudolfu,**) tak (nemýlí-li se Kromer)[7]) Barbora, vdova po králi Zikmundu, smluvily se kdysi o užívání statkův těch; této totiž zeť Albrecht z komory královské vypláceti dal dvanáct tisíc důkátův, tamté pak král Jan, manžel pastorkyně její, podal jiné statky okolo Brna na Moravě, i něco peněz.[8]) Kdyby však některá manželka králova na království nebyla korunována a přečkala krále, mezi tím zemřelého, dle zvyklosti starodávné nesmí vyžadovati věna českého. Tak soudí se, že kdyby choť krále Vladislava, Anna. byla přečkala královského manžela svého, v Čechách nebyla by měla věna žádného.[9]) Kdyby která po smrti královského chotě svého zapletla se do sňatku nižšího a provdala se za některého z panstva domácího, tedy,

[6]) Zřízení zemské A. 25.

*) Johanka, vdova po králi Jiřím, byla sestrou slavného velmože našeho pana Lva z Rožmitálu na Blatné, jehož syny byli svrchupsaní Hynek a Zdeněk.

**) Alžběta (Rejčka, dcera krále polského Přemyslava II., byla druhou manželkou krále Vácslava II. a pak Rudolfa I. (krále „Kaše"), jemuž stavové čeští položili výminku, aby pojal za manželku některou z královen ovdovělých, buď Alžbětu nebo Violu Těšínskou, vdovu po Vácslavu III. Manželka krále Jana Lucemburského, Eliška Přemyslovna, pastorkyní byla Alžběty, po dvou králích ovdovělé.

[7]) Kromera děj. Polsk. kn. 21. — Gerarda Roo děj. rakousk. kn. 5.

[8]) Doubravsk. děj. česk. kn. 20.

[9]) M. Daniele kalend. ke dni 26. července.

poněvadž jest to níže hodnosti stavu jejího a zapovídá se starodávnými zákony královskými, skutkem tím ihned pozbývá věna, jehož nabyla dřívějším sňatkem s králem, a s *manželem*, kterýž ji pojal, i se vším až do třetího kolena potomstvem povinna býti prázdna království celého.[10]) Kdyby ji však v manželství pojal některý muž rodu knížecího, musí ji sice ze země vyvézti, přes to však zůstává v plném užívání a požívání věnných statkův jejích, dokud mu král český toho práva manželčina neodkoupí vyplacením deseti tisíc hříven stříbra. Ostatně však žádný král královny korunované, vdovy po královském předchůdci svém, nesmí ani z držení statkův těch věnných vyzouti, ani jakýmkoli způsobem překážeti jí v plném jich užívání. Zastavili sice král Ferdinand panství Trutnovské Kryštofovi z Jandorfu, císař a král Rudolf pak Mělnické nejprve Jiřímu z Lobkovic,[11]) a potom Jáchymovi z Kolovrat;[12]) avšak nález soudu zemského[13]) a snešení sněmovní dokazují, že tamten učinil to bez otázání se stavův smlouvou neplatnou i to po smrti manželky,*) tento pak toliko s přivolením královny poživatelka, mateře své, i všech stavův. Že konečně královny ovdovělé, z důchodův těchto věnných slušně uhájiti mohouce důstojenství svého, též na nich přestávati jsou povinny, z toho na jevo vychází, že, když král Rudolf po tmrti otce svého Maksimiliána od stavův pro Marii,**) matku svou, z důchodův pivních, jimž *Posudné* se říká, po Pražském groši vyžadoval, sněm sice (r. 1577.) usnesl se na nové dani toho druhu, avšak nikoli bez reptání, ani bez ohrazení. Odevzdávala se do obecné komory stavovské a teprv, když byla na snadě, vyplatila se královně jmenem daru čestného, nikoli berně s tím vyhrazením, aby příště od stavův nic podobného nevyžadovala.

III. Jsouť pak v převeliké u národa českého vážnosti královny všecky, zvláště o nichž ví se, že jsou přívětivy a milují jazyk lidu domácího. Mužští i ženské o závod jim lahodí a úslužnosť prokazují, a kdykoli naskytuje se příležitosť, uctivě dary obětují.[14]) Vedouť pak je k tomu netoliko zvláštní jakás srdce náklonnosť, vrozená národu, krále své milujícímu, neboť jak básník náš[15]) pěje

[10]) Pana Ondřeje z Dubé rukopis starý. (O znamenitém muži tomto viz níže poznámku naši. Překlad.)

[11]) Snešení sněmu r. 1579.

[12]) Sneš. sněm. r. 1595.

[13]) Nález r. 1590.

*) To jest Anny Jagellonky, dcery krále Vladislava II., zemřelé roku 1547.

**) Dceru krále španělského Filipa II.

[14]) Sneš. sněm. r. 1569., 1614.

[15]) Vácslav Klement (Vácslav Klement Žebracenus, poněvadž pocházel z Žebráka, nikoli pak ze Žatce, jak někteří tvrdili, strávil dlouhý čas na vychovávání mladých šlechticův (mimo jiné též Smiřických), s nimiž cestoval po Evropě. Po bitvě na Bílé Hoře žil ve vyhnanství, až vstoupil do služeb švédských. Psal některé věci v jaz. českém, ve vyhnanství pak sepsal Threnus Boëmiae (žalozpěv). Verše, jež tuto položil

— vix observantior ullus
Est populus Regum, nec pacis amantior ullus
Bojemis *)

nýbrž také příčiny soukromé, aby totiž každý osvědčili jim vůli svou nejochotnější a v potřebách svých při králi míti mohli orodovnice a ochrankyně. Vedle těchto obecných služeb celého národa královny mají také své služebníky dvorské a všeho druhu ouředníky, hofmistra, podkomořího, pážata a jiné, zvláště však četný v čeledníku svém sbor panen a paní. Ačkoli pak po zákonu nemají přístupu ani do kanceláře královské, ani k soudům, není to ani na ujmu lesku jejich, ani na prospěch odpůrcův, kdyby snad někteří mimo spravedlivosť a slušnosť třeba v nejmenším pokoušeli se o to, aby jim ublížili. Neboť i k této věci náležitě prohlédl moudrý starověk, ustanoviv představeného (říká se mu *Vrzednik Kralowe Gegj milosti*), aby mezi soudci menšího soudu zemského při dskách zemských a všude v radě jakožto zástupce královny zasedal, s ostatními měl hlas stejný a kdykoli by toho kde vyžapoval prospěch královny, vkládal se v to hned.

IV. Konečně s kým buď ve vlasti, anebo v cizině skrze sňatky manželské panovníci čeští v době novější, rovněž i za starodávna spojili se pokrevenstvím a příbuzenstvím a s kterým panovníkem která choť knížecí žila, to vypočísti a Tobě, čtenáři, jakoby na nějaké desce vyložiti, považujeme ne-li za potřebné, aspoň ne za nemístné. Před rokem tisícím po Kristu panovníkům českým téměř neznámy byly sňatky cizí. Vybírali si manželky Češky, ve vlasti mezi svými zrozené; někteří, ztrativše choť první, nevyhledávali druhé, jiní zas ženili se po druhé, po třetí, i po čtvrté. Mimo Přemysla II. a Rudolfa I.**) žádný neoženil se s vdovou; vždyť od starodávna obecným snešením národa ustanoveno bylo,[16]) že král český nesmí pojmouti vdovy. Žily pak s muži svými, panovníky českými, jako manželky:

1. Bořena (hadačka) s Krokem starším,
2. Niva, žena těla mohutného a lepotvárná, s Krokem mladším,
3. Libuša (věštkyně) s Přemyslem,
4. Hruoba a po ní Lidomíra s Nezamyslem,

Stránský, vyňaty jsou z krásné básně, kterouž oslavil příjezd krále Bedřicha Falckého do Čech. Překladatel.)

*) bedlivější sotva se najde
Králův svých národ, též míru více milovný,
Než Čechové. (Citát vyskytuje se jen ve vydání druhém.)

**) Přemysl Otakar II. v manželství prvním pojal posledního knížete rakouského z rodu Babenberského Bedřicha II. sestru Markétu, kteráž dříve provdána byla za Jindřicha, nejstaršího syna císaře Bedřicha II., i ovdověvši (r. 1242.) život trávila v klášteře v Kremži; Rudolf I. řečený „Kaše“ oženil se s Alžbětou (Rejčkou), vdovou po králi českém Vácslavu II.

[16]) Bonfin. decad. 5. lib. 1.

5. Střezislava (circumspecta*)) s Mnatou,
6. Banka (hadačka) s Vojenem
(7. O ženě Vnislavově nic se neví),
8. Libuška s Křesomyslem,
9. Ponislava s Neklanem,
10. Miloslava s Hostivitem,
11. Lidumila s Bořivojem,
(12. Spytihněv žil neženat),
13. Drahomíra s Vratislavem.
(14. Sv. Václav žil v bezženství.)
15. Břena s Boleslavem Ukrutným,
16. Hemma, kněžna z domu saského,**) první cizinka, s Boleslavem Dobrotivým;
17. Čemislava s Boleslavem Slepým.
(18. Jaromír neměl manželky.)
19. Božena (honeste morata***) s Oldřichem,
20. Jitka, dcera Oty Bílého, hraběte rýnského,†) s Břetislavem I.
(21. Byl-li Spytihněv II. ženat, čili nic, není jisto.††)
22. Arabona první, Adleta, Ondřeje, krále uherského, buď sestra anebo dcera, druhá, a Svatava, Kazimíra, krále polského, dcera, třetí s Vratislavem, králem prvním.
23. Valpurga†††) s Kunrátem I.
24. Lukarda, Albrechta, falckrabí rýnského, dcera, s Břetislavem II.
25. Gerbirka (Helbirga), Leopolda III. markrabí rakouského, dcera, s Bořivojem II.
26. N. se Svatoplukem, §)
27. N. s Vladislavem I. §§)
28. Adleta (pobožná) Almusa, krále uherského, dcera, se Soběslavem starším.
29. Kedruta první, Judyta Cecilie druhá, dcery tamta markrabí rakouského Leopolda IV., tato lantkrabí durynského Ludvíka III. s Vladislavem králem.

*) Jmeno Střezislava Stránský latině vykládá „circumspecta“ (jakoby obezřelá).

**) Hemma čili Emma († 1006.) nebyla z rodu saského, nýbrž, jak spíše podobá se, dcerou Kunráta, krále burgundského.

***) t. j. „ctných mravův“, jak Stránský do latiny překládá české „Božena“.

†) Správněji: markraběte Sviníbrodského Oty sestra.

††) Manželkou Spytihněva II. byla Ida Vitinská (z rodu nyní saského).

†††) Čili Vilburka z rodu hrabat Tenglingských.

§) Chotí Svatopluka knížete byla Itta, čili, jak píše Balbín, Hidda, dcera Dětřicha, markrabí Míšeňského.

§§) Vladislav I. dvakráte byl ženat; obě ženy jeho měly jméno Rychsa (Rejčka) a byly markrabinkami, a sice první z Berku, druhá z Voburka.

14

30. N. dcera kníž. polského Mečislava, se Soběslavem mladším,*)
31. Alžběta, krále uherského Gejzy dcera, s Bedřichem,
32. N. první, Marie druhá, dcery tamta krále uherského Bely Slepého, tato císaře Jindřicha s Kunrátem II.**)
33. N. s Vácslavem II.
(34. Břetislav Jindřich žil neženat.)
35. N. s Vladislavem II.***)
36. Abda čili Adla první, Konstancie druhá, dcery tato krále uherského Bely III., tamta markrabí míšeňského Oty Bohatého, s králem Přemyslem Otakarem I.
37. Kunka čili Kunegunda, císaře Filipa Švábského dcera, s králem Vácslavem Jednookým,
38. Markéta, stará bába, první, a v témdni po smrti Marketině pojatá Kunka, druhá, dcery tamta knížete rakouského Leopolda VIII., tato Rosislava čili Hostislava,†) knížete bulharského, s Přemyslem Otakarem II.
39. Juta čili Jitka první, a Rejčka Alžběta druhá, dcery tamta Rudolfa Habspurského, tato krále polského Přemysla, s králem Vácslavem Svatým††) a posléz jmenovaná též s králem Rudolfem.
40. Viola, dcera knížete Těšínského Meška, s Václavem III.
41. Anna, dcera krále Vácslava Svatého, s Jindřichem Korutanským.
42. Eliška, též dcera Vácslava Svatého, a Blažena (Beatrice) dcera Ludvíka Bourbonského, s Janem Lucemburským.
43. Blanče první, Anna (řečená též Mecla†††) druhá, Anna Johanna třetí, a Alžběta čtvrtá s císařem a králem Karlem IV. Bylyť pak dcery, první Karla Valézského, druhá falckrabí rýnského, třetí Jindřicha,§) knížete Javorského a Svidnického, čtvrtá pak Bogislava, knížete Štětínského.

---

*) Čili se Soběslavem II. i jméno její bylo Eliška čili Alžběta, dcera Mečislava III. Starého.

**) Kunráta Oty, knížete českého, zesnulého r. 1191., manželkou byla Helicha z Wittelsbachu.

***) V řadě knížat českých toho jmena nebyl II. nýbrž již III. Jméno manželky jeho Kunegunda vyskytuje se v pramenech souvěkých, jakého však byla rodu, neuvádí se.

†) První manželkou Přemysla Otakara II. byla Markéta, dcera knížete rakouského Leopolda VI., a poněvadž manželství bylo bezdětné, král s přivolením papeže rozvedl se s ní a pojal (r. 1261.) za manželku Kunhutu, dceru Rostislava Michaloviče, knížete ruského, i Anny, dcery krále uherského Bely IV. Markéta po rozvodu vrátila se do kláštera v Kremži a zemřela teprv r. 1267.

††) To jest s králem Václavem II., jenž zemřel r. 1305.

†††) Správně Mečka.

§) Bolka t. j. Boleslava, nikoli Jindřicha.

44. Johanna první a Žofie druhá s Václavem IV. dcery knížat bavorských, tamta Albrechta, tato Viléma.
45. Marie, dcera krále uherského Ludvíka a Barbora, dcera Heřmana, hraběte Celského, s císařem Zikmundem králem.
46. Alžběta, dcera císaře Zikmunda, s králem Albrechtem Kulhavým.
47. Magdalena, dcera krále francouzského Karla VII., nevěsta Ladislava krále.
48. Johanka Rožmitálská s králem Jiřím.*)
49. Anna, dcera Jana, hraběte Angoulèmeského, s králem Vladislavem II.
50. Marie, dcera Filipa Rakouského, krále španělského, s Ludvíkem králem.
51. Anna, dcera krále Vladislava II., s králem Ferdinandem Rakouským.
52. Marie, dcera krále španělského Filipa II., s císařem Maksimiliánem králem.
(53. Císař a král Rudolf v bezženství život svůj strávil.)
54. Anna, dcera arciknížete Rakouského Ferdinanda, s císařem a králem Matyášem.
55. Alžběta, dcera krále velkobritanského Jakuba, s Bedřichem,
56. Maria Anna i Eleonora s císařem Ferdinandem II., jichž tamta dcerou byla knížete bavorského Viléma V., tato pak jest dcerou Vincentia Gonzagy, knížete Mantovského.

Panovnic těchto nejméně osmnácte přečkalo muže své a, pokud dočetl jsem se, jen čtyry sňatkem druhým zatřely paměť manželství prvního. Všecky ostatní zbytek života svého strávily samy, dílem v klášteřích, dílem u příbuzných, dílem ve věnných městech svých.

Sic illis animo fixum immotumque sedebat,
Ne cui se vinclo vellent sociare jugali,
Postquam primus amor deceptus morte fefellit.[17])

(t. j. Tak jim pevný a stálý v jich duši úmysl utkvěl,
svazkem manželským se nedati upoutati více,
ježto krutá je smrť již o lásku ošálila první.)

*) První manželky jeho, šlechetné Kunhuty, dcery pana Smila Holického ze Šternberka, Stránský nepojmenoval zajisté asi jen proto, že provdavši se r. 1441. zemřela již r. 1449. a tudíž s manželem nesdílela stolce královského.
[17]) Virg. Aen. 4. (Př. Vinař.)

Hlava X.

O dětech králův českých.

I. Národ český povždy poctu převelikou prokazoval také dětem královským a knížecím, tak synům, jak dcerám. Říkaloť se jim pak ne, jako děje se v mnohých zemích, knížata, nýbrž toliko, jako ještě dosud u Polákův jest ve zvyku, *Wywodicowe* a *Wywodinky* (to jest *ἀρχηγέτειδαι*), anebo *Kralowicowe* a *Kralowicowny* čili *Kralawinky**) (to jest *βασιλειδαι*).[18]) I nedočítáme se, že by kdy který z nich byl přibíral názvův neobvyklých, aneb jiných, než mu dle uznání národa dáváno. Přes to však doznávali nejochotnější náklonnosti národa celého, pokud sami ani nepodvraceli zákonův zemských, ani obecného pokoje vlasti nestavěli níže, než prospěch soukromý. Nikdy Čechové ze snesení obecného nezanedbávali ničeho, což přispěti mohlo k rozhojnění slávy jejich, nikdy ničeho nepodnikali, co jim škoditi mohlo. Národ celý povždy nanejvýše zatracoval hanebnou nevěru Vršovcův, kteříž spikli se kdysi na ouplné vyhlazení knížat krve Přemyslovy. Zákeřníci, kteřížto, penězi porušeni, od sousedův nepřátelských časem vyzbrojeni byli na zavraždění buďto králův, anebo králevicův našich, cizinci byli, nikoli Čechové, jich pak vražedlné tesáky a jedy ještě dosud proklínáme my všickni.**)

II. Lásky a příchylnosti své jak nejoddanější k dětem králův předkové naši důkaz podali nelichý jednak, že žádnému kněžici rodu jiného nesvěřili hodnosti nejvyšší, jednak, že panovníkům, vládu provozujícím, ouplné ponechali moci opatřovati a pořádati, co týká se potřebné výživy a prostředkův na slušné uhájení života, kterak dle důstojenství stupně a stavu synové i dcery knížat a králův jejich měli by býti chováni. Kromě toho totiž, že beze sporu jsou dědici po otci peněz a všech svrchkův drahocenných, pořízených z důchodův královských a jakýchkoli berní v zemi,

---

*) Znatelem starého jazyka českého Stránský asi nebyl valným, sic jinak bylby věděl, že původně u starých Čechův panovníkovi říkalo se „kněz“, manželce jeho „knění“, synovi „kníže“ a dceři „kněžna“. Také stranu Polákův mýlí se, nebo wojewodzic a wojewodzianka nevyznamenávalo jim nikdy syna nebo dceru panovníka, nýbrž vojevody, t. j. nejvyššího správce (hejtmana) kraje.

[18]) Kronik. Bolesl. hl. 66. 93. 94.

**) Odstavec tento směřuje proti nepřátelům, kteříž tehdáž, jak Stránský sám dotýká na jiném místě, hanebným utrháním sápali se na národ náš, až i „válečnou trubou panovníky okolní na úplné jeho vyhlazení popuzujíce“.

král korunovaný k radě nejvyšších ouředníkův zemských potomkům mužským k plnému užívání a spravování vykazuje též některé krajiny někdy v Čechách, obyčejně na Moravě, časem též v Lužici, nebo ve Slezsku, dcerám však, když vdávají se, vystrájí se dvořanstvo ženské a vyplácí se bohaté věno na penězích. Ačkoli pak králi v zemi panujícímu ani zákon, ani zvyklosť nebrání, aby, žádala-li by toho potřeba jeho vlastní, nebo potřeba vlasti, mohl zrušiti udělení takové již učiněné, nebo údělem tím jakkoli jinak naložili, předce obyčejně netoliko titíž synové, anebo bratří královští, kteříž první dostali se v držení takové, zůstávali v něm až do úmrtí a dle něho přibírali příjmí, nýbrž také právo a území, ve kteréž uvázali se, na syny své přenášeli. Sešli-li někteří bez potomstva mužského, nebo došli-li někde jinde štěstí a zaopatření hojnějšího, aby žíti mohli důstojenství svému přiměřeně, tehdáž teprv krajina, kterouž v držení měli, cele vracela se ku království jakožto vlastnictví jeho. Tak kníže Vnislav bratrovi svému Vratislavovi v kraji Luckém vykázal pozemky a jisté území s přivolením rady své, tak Hostivit Mstibojovi ve vladařství kouřimském, tak sv. Václav Boleslavovi v Zálabí, tak Břetislav Bojovný synům svým, Spytihněvovi prvorozenému kraj Lucký, Vratislavovi tu část Moravy, v níž jest Olomouc, Kunrátovi a Otě část druhou, v níž jsou Brno a Znojmo, Jaromírovi konečně, na kněžství ustanovenému, biskupství Pražské a Hradecko; tak Vratislav, potomní král, když po bratru Spytihněvu v Čechách nastoupil, Moravu bratřím rozdělil a sice Otě udělil Olomoucka, Znojemsko pak přidal Kunrátovi, Brněnskému vladaři čili knížeti; tak kníže Vladislav (r. 1111.) bratrovi Soběslavovi Lucko, tak Vladislav král (r. 1143.) též bratrovi svému Děpoltovi krajinu Klatovskou v Čechách a tak z téhož rodu panovníci jiní všelicos vykazovali rozmanitým. Po dlouhém čase Lucemburští udíleli Moravy, král Jan synovi Karlovi, potomnímu císaři, Karel zas bratrovi Janovi Jindřichovi, kterýž ji přenesl na syny své; tak týž Karel Zhořelec se vší krajinou okolní přiřknul rovněž synovi svému Janovi. Že konečně císař a král Zikmund (r. 1423.) Moravy zeti svému Albrechtovi udělil, haněno bylo a zrušeno jako nikdy nebývalé, a proti zvyklostem předkův učiněné. O tom však nic jistého pověděti nevím, klidně-li národ český nesl, když král Vladislav II. panství čili knížetství Hlohovského a Opavského udělil bratřím svým Janu Albrechtovi (r. 1491.) a potom Zikmundovi (r. 1499.) a tomuto po nějakém čase přidal ještě markrabství Dolnolužické. I to snad dlužno připomenouti, co někteří vypravují, že prý knížetství Svidnické ve Slezsku od knížete Bolka s tím vyhrazením dostalo se v moc českou, aby vždy nejstarší králevic ještě za živobytí otcova z důchodu jeho žil a čeleď svou choval.

III Jako o syny vykazováním požitkův z krajin a statkův, taktéž o dcery královské moudrý starověk hleděl pečovati věnem na penězích. Věna toho druhdy bývalo nejméně čistého stříbra

hříven pět set,[1]) potom deset tisíc, k jehožto sebrání a sehnání, kdykoli vdávají se dcery královské, všickni stavové způsobem týmž, jenž zachovává se rovněž při svatbách synův, přispívají dle obyčeje a řádu polovou z úroku, jejž za pololetí přijímají od poddaných na svých statcích. Tak Soběslav starší s dcerou Marií zeti, Leopoldovi rakouskému, věnem dal pět set hříven stříbra; [2]) tak slíbili deset tisíc hříven Václav Svatý (r. 1292.)*) s dcerou Anežkou Ruprechtovi, synovi císaře Adolfa, a král Ladislav se sestrou Alžbětou polskému Kazimírovi (r. 1454.); tak král Ferdinand, když syna Maksimiliána ženil a dcery své provdával, Alžbětu za krále polského Zikmunda Augusta, Annu za Albrechta Bavorského a Marii za Viléma Klévského, stavy české na sněmě žádal za příspěvek na věno.[3])

IV. Jakož pak takoví kněžici krve královské kteříž, čím byli, býti chtěli a na výhodách, jim od panovníka, žezlo v Čechách držícího, buď otce, buď bratra nebo strýce vyznačených, přestávali; i ani většího bohatství nevyhledávali, ani nebažili po vyšším, než zákony dovolovaly, i s potomstvem pohlaví mužského bez překážek ponecháváni v užívání a požívání statkův vykázaných: tak zase tací, kteřížto ctižádostí anebo nemírnou lakotou s pravé cesty svedeni, buď proti panovníkovi, od něhož měli statky, pikle nepřátelské kuli, anebo obecný vlasti pokoj zpupností či jakýmkoli jiným způsobem zhoubným rušili, jakožto nevděčníci a odbojníci ze statkův vyhnáni byli bez vyčkání jich smrti. Tak vypravuje se nám,[4]) že z příčin těchto pokutováni a též v poutech držáni byli od Soběslava staršího vnukové Kunráta I. Vratislav z Oldřicha a Kunrát z Litolta, tak od Bedřicha Kunrát mladší, tak od krále Václava i bratr jeho Přemysl i syn Přemysl Otakar, rovněž jiní od jiných. Z toho všeho vychází na jevo, že nenejapně užívá se průpovědi příslovím otřepané, ξυρὸς εἰς ἀκόνην, fabrum suae quemque esse fortunae (t. j. kosa na kámen, kdo chce kam, pomozme mu tam). Skromným a s tím, co mají, byť i po skrovnu bylo, spokojeným blaženosti osud nadělil, naopak zas ctižádostivým a svárlivým buď vyhnanství, anebo vězení, tudíž pohromy.

---

[1]) Hájek při r. 1311.
[2]) Hájek při r. 1138.
*) Již letopočet tento poukazuje čtenáře, že nemíní se tu Václav Svatý kníže, nýbrž král Václav II. († 1305.), jemuž opat Zbraslavský, Petr Žitavský, jak již svrchu dotčeno, v kronice své získati chtěl příjmí „Svatého“.
[3]) Sněm r. 1549.
[4]) Hájek při letech 1126. 1128. 1184. 1235. 1237. 1250.

Hlava XI.

O stavech království českého.

I. V každé společnosti lidské zřejmě objevuje se způsob jistý a poměr, z něhož poznává se, je-li kdo nad koho povýšen, jemu roven anebo neroven. Některý ctností, některý leskem rodu, některý rozsáhlostí statkův, některý vznešeností místa, na něž postaven jest, nad jiné vyniká. Z příčin těchto také ve správě světské a v řádech obcí všeho druhu průchodu nabyly jisté stupně, podmínky a rozdíly, podle nichž ouhrn národa pod vládou vrchnosti nejvyšší rozeznává se na stavy a jako na jisté třídy, a tak oddělen jest od nejnižšího zástupu lidu obecného. Tak i v naší zemi české obezřelosť starého věku již velmi záhy mezi obyvateli utvořila stupně jisté a lid hrubý k služebnostem odmítnuvši,*) národ povahy onačejší vybrala si, aby tvořil tělo vší obce, a jako v ostatních státech pojmenovala je **řády zemskými**. Chtělo se pak také, aby řádové tito od sebe byli odděleni, aby totiž jiní zaujímali hodnosti v chrámích, jiní pak v domech radních. tamti aby vyřizovali věci náboženské, tito zas, jak se říká, světské, i aby ani tamti nedotýkali věcí světských, ani tito nemíchali se do posvátných. Jako podstatou tak i pojmenováním různili se od sebe *Rzádowe* a *Stawowe.*

II. I tak v Čechách povždy byl řád dvojí, totiž církevní a světský. Řád církevní čili posvátný skládá se z kněží, mezi nimiž jsou arcibiskup a tak řečený suffragán jeho a officiál; kanovníci kapitoly hradu Pražského, opatové, proboštové, převoři klášterův a jsou-li ještě, u těch, kteříž řídí se učením stolice římské a přezváni jsou **pod jednou**, u těch pak, kteříž přidržují se zásad učení evangelického a **pod obojí** slovou, administrátor s celou konsistoří svou, arciděkanové Kutnohorský a Hradecký a děkanové měst lidnatějších v zemi. Všichni tito po zvyku starobylém od krále a rady zemské i od stavův strany své netoliko se volí, nýbrž také potvrzují a na úřady dosazují; všickni krále a rady zemské jsou poslušni, všickni vyloučeni jsou z porad a hodností světských. Vidímeť, že ani Hájek ani ostatní, kteřížto opačně buď kdysi smýšleli. nebo po dnes smýšlejí. nepodali důvodův náležitých, aby znalcům dokázali pravdu domněnky své, že prelátové měli místo mezi stavy světskými.**) Dočítáme se sice, že mužův výmluvnějších

*) Zřejmě tuto zračí se mocné účinkování ducha času, když muž osvícený a poctivě smýšlející, jako Stránský, rozeznávati mohl „lid hrubý“, k služebnosti zrozený, a „národ povahy onačejší“.

**) Kněží za starodávna proto u nás, jako i všude jinde, také ve věcech světských důležitá místa zaujímali a velkého vlivu požívali, poněvadž do jisté doby téměř sami byli v držení vší vzdělanosti písemné.

mezi představenými církevními užívalo se někdy při obecných poselstvech zemských, avšak místa toho zjednával jim ponejvíce rod, anebo lesk rodinný, nikoli hodnosť (kteráž ostatně, dle domnění některých nebyla na ujmu ani stavu, ani přirozené přednosti jejich). Byli přitom jako poslův zpravodajové a *ὑπὸ δεισιδαιμονίας τινος* (z jakési pověry) (obzvláště když věc týkala se výsad a obecného prospěchu země, na jichž uhájení, zachování a rozmnožení duchovním stejně záleželo, jako i světským*)) nikoli jako členové vší obci světské.**) Také okolo krále mnozí duchovní bývali, avšak jako nabadatelé pobožnosti, nikoli jako stavové světští. Mimo to arcibiskup časem býval povolán do rady zemské, a kanclířem býval probošt Vyšehradský, avšak nikoli vždy, ani z povinnosti; dělo se tak u tamtoho pro váženosť hodnosti, a to jen v takových případech, jež týkaly se věcí i duchovních i světských, u tohoto po výsadě, kteráž však již dávno zanikla a proti prastarému zvyku domácímu nikdy nemohla nabýti moci práva. I zajisté poněvadž kněz ve věcech posvátných dost a dost má co dělati a z člověka povahy světské posvěcením stal se bohoslovec, tudíž staří Čechové, nejspravedlivějším důvodem vedeni, chtěli tomu, aby od myšlenek a snah světských byl vzdálen a zaujímal stupeň řádu toliko při oltáři.

III. Řádu světskému čili neduchovnímu říká se u Čechův stav a dle zvyklosti pradávné, nikoli teprv za času krále Jiřího uvedené, trojí jest, totiž pánův, rytířův a měst.[5]) Převeliká těchto stavův v zemi jest svoboda; neboť ačkoli krále uznávají za pána svého nejvyššího a jemu dlužni jsou i věrnosť všecku i poslušenství i poctu, a tudíž jednotlivci o sobě o přemnoho stupňův níže stojí, než on, předce všickni ve spolek, poněvadž představují obec celého království, v přemnohých věcech jaksi účastni jsou svrchovanosti jeho a rovnají se moci a lesku jeho. Statky jejich v celých Čechách skoro všecky jsou dědičné čili zpupné, manských pramálo. Každý na statcích svých má moc práva menšího i většího, jemuž hrdelní říká se; také má ouplnou svobodu honby, čížby a lovu, i od panovníkův nebývá obtěžován berněmi neb poplatky novými, než které povolily se na sněmích. Od těchto věcí soukromných k veřejným záležitostem zemským také široko prostírá se rozsáhlosť svobody stavův, v jejímžto požívání dle starého zřízení (co vytkli jsme již svrchu)[6]) s panovníkem znamenitě se dělí o svrchovanosť práv některých; také u vykonávání spravedlnosti, v udílení odměn a trestův velmi daleko sahá jich moc, což jasněji vyloží se na místě svém.[7]) Nikdo, jenž narodil se za hranicemi, nemůže býti přijat

*) Poznámky v závorce této není ve vydání prvním.
**) Věty tyto ve vydání druhém značně jsou rozšířeny.
[5]) Zřízení zemské A. 9.
[6]) Viz svrchu hl. V. § 10. a 11.
[7]) Viz níže hl. XVI. § 4., 5. a 6.

do stavu kteréhokoli, ani býti majitelem statkův s právem vrchnostenským, ani vésti si jako obyvatel zemský, dokud, je-li šlechtic, od stavův vyšších na sněmě,[8]) je-li měšťan, od úřadu městského na soudě zasedajícího, v příčině té nedosáhl svolení a do stavu, k němuž chce přináležeti, veřejně nebyl zapsán a vtělen, vykonav dříve přísahu upřímnou, že ctíti a brániti bude velebnost královskou korunovaného krále českého jakožto pána svého jediného a vrchnosti své nejvyšší, že šetřiti bude zákonův stavu a že děti vynčiti dá jazyku českému. Knížat a markrabat země česká nezná, hrabat malounko.*) Kníže nebo markrabí, nebo hrabě žádá-li, aby přijat byl mezi obyvatele zemské a mohl býti majitelem statkův v zemi, musí přestávati na stupni a vznešenosti stavu panského. O hodnosť vyšší po zákonu ucházeti se nesmí. Dle starého zřízení pak připuštěn a přijat bývá do stavu panského toliko ten, kdo, že od prapradědův stavu rytířského, do stavu pak rytířského ten toliko, kdo, že od pradědův, lidí bezúhonných z lože pořádného pochází, důkazy nevyvratnými prokázati může.

IV. K takovémuto stavův roztřídění podnět zavdala potřeba obecná, na oči se stavící. Bylo na bíledni, že by stát dlouho neobstál a neprospíval, a že panovník sám jeden nebyl by s to, aby snášel břímě úřadu svého, kdyby v zemi i za míru i za války neměl strážcův svobody a zákonův, jakož i pěstovatelův tržby, obchodův a řemesel. Aby vykládali právo a zákony domácí, opatrovali svobody a výsady, a radili se o obecném dobru, nad tím jakožto otcové vlasti ustanoveni jsou pánové (neboť všickni cizinci zákonem starodávným a zvyklostí povždy bedlivě zachovávanou úplně jsou vyloučeni z vyřizování věcí českých); rytíři zas povolání mají, aby cvičili se v rytířském umění válečném, v zacházení se zbraní, aby hájili hranic, nepřítele od pomezí odráželi a mečem krotili rušitele míru obecného, jakož i škůdce svobody a práv, zděděných po předcích;[9]) měšťané konečně ustanoveni jsou, aby zaopatřovali prostředky k příjemnostem života, aby obstarávali všecky obchody a kupčení výnosné a přiučovali se řemeslům. Za tou příčinou mezi pány a později též mezi rytíře, sem tam na hradech, zámcích a dvorech bydlící, pozemky země české od knížete Nezamysla dle výměry měřičův byly rozděleny a každému dán jest jistý počet rukou mrtvých čili osadníkův k pozemkům připoutaných, aby, sproštěni jsouce zaměstnání obvyklého při obstarávání domácnosti, měli netoliko čeleď na vykonávání práce, nýbrž odtud též pravidelné důchody a příjmy postačující k vedení života nádherného, i aby tudíž každý dle povolání svého ouplně bdíti mohl nad prospěchem země a panovníka. Měšťanům pak (jakkoli u šlechty

[8]) Sneš. sněm. r. 1610. a 1615.
*) V Čechách a na Moravě dva toliko byly stupně šlechty, totižto páni a rytíři. Oběma se říkalo stavové vyšší.
[9]) Hájek při ll. 678. 720. 752.

jsou v tajné a jaksi vrozené nenávisti a opovržení, předce, jakožto znamenitějšímu členu celé obce království českého,[10]) (kterýž povždy jmín byl pevnou podporou hájení důstojenství panovníkův a v němžto již ode dávno přední hodnosti drží přemnozí, kteřížto ctností a úsilovnější o krále a vlasť horlivostí nabyli lesku ne mnohem nižšího, než stupeň rytířský a rodu svému jakož i potomstvu celému ze štědrosti králův zasloužili si erbu čili zvláštního znaku rodinného a jimžto podle zákonův našich[11]) má se říkati *Panosse**)) — měšťanům, pravím, vykázána byla místa příhodná na zbudování měst, přemnohými svobodami, přednostmi a výsadami opatřených, aby v nich, hradbami proti násilí zevnějšímu zabezpečeni, mohli a právo měli zříditi si domácnosť, pracovati o rozmnožení jmění svého kupčením a obchodem počestným, provozovati řemesla ruční a všeho druhu výnosné a mozolné umění, a konečně panovníkovi do komory odevzdávati jistý poplatek roční.**) Toto zřízení Nezamyslovo šťastně dařilo se a zemi někdys velice bylo prospěšno; neboť jak měšťané a stav rytířský, tak pánové horlivě konali povinnosť svou: vážilit si panovníka, zvelebovali vlasť, milovali poddané každý své, vymáhajíce každý od nich služeb, prací a dávek jistých, avšak toliko mírných. Aby pak to vše nebylo tak zcela zdarma a nevykonávalo se s nechutí, každý ze svého vykázali jim některý dílec políčka, z něhož sedláci mohli by opatřiti si potřeb domácích. Laskavě tudíž a velmi mírně tehdáž vládli jak panovník stavům vyšším, tak stavové vyšší lidu selskému.

Že však pánové a rytíři doby naší větším dílem za nic nemají, když poddané své, jimž vyrvali dokonce všecku možnosť stížnosti, nejtoužeji a bezuzdně týrají panstvím nejtrpčím, přemrštěně obtěžují službami nemírnými a nezřídka nelidštěji s nimi nakládají, než s dobytkem, to na mou věru i od oumyslu Nezamyslova i od obyčeje starodávného i ode vší lidskosti velice jest vzdáleno, bar barské, pro všecku obec zhoubné a tudíž zasluhuje, aby krotilo se

[10]) Vladisl. krále nález r. 1502. § 1.
[11]) Zřízení zemské A. 15.
*) Odstavce této věty, kteréž označili jsme závorkami ( ), čtou se toliko ve vydání druhém.
**) Stránský (jako i pramen jeho, kronika Hájkova) zakládání měst svobodných přičítá hned prvním Přemyslovcům, kdežto, jak víme, teprv Přemyslovci poslední skutečnými měst královských byli zakladateli; podhradí některých hradů župních odevzdali osadníkům z Němec přivolaným, aby tam dle smlouvy založili město náležitě hrazené, a v něm žili, požívajíce rozmanitých práv a výsad, zvláště vzhledem k provozování řemesel a obchodu. Pochybili-li králové naši již tím, že na zakládání měst povolali cizince, dopustili se chyby ještě mnohem větší, že přistěhovalce vyňali z právomocnosti úřadův domácích tak soudních, jak i politických, udělivše jim právo, aby v Čechách i na Moravě žili, jako v původní vlasti své, majíce netoliko své rady a purkmistry, nýbrž i rychtáře, kteříž je soudili dle práva německého. Důchody, jež z měst těchto plynuly do komory královské, nevyvážily zla, jež odtud vzniklo národu i státu českému a napravilo se zčásti teprv vojnami husitskými.

zákony a na míru dobrotivější uvedlo.*) Poněvadž pak kramařením anebo krčmařením živiti se, na zisk a výdělek číhati, jakož u národův sousedních zvykem přijatým a zákony zapovězeno jest urozeným,[12]) tak mužův leskem rodu vynikajících zdálo se býti nedůstojno a nečestno, tudíž netoliko velmožové, nýbrž též šlechta všecka vyhýbala se snahám toho druhu a všecko výdělkářství toliko měšťanům jest ponecháno. Vzděláváním polností a zahrad rozmnožovati jmění své, žádnému stavu zákonem není zakázáno, a však kromě toho, že skoro všecek statek šlechty jest *Spupny*, měšťanův však (mluvím o jednotlivcích, nikoli o obcech) *Ssosni*, považuje se za neslušno a pod důstojenstvím stavovským, kdyby kdo ze šlechty sám mozolil se toho druhu selskými pracemi, při vzdělávání tom potřebnými. K hospodářství toliko dohlížeje, každý práci takovou nařizuje poddaným svým čili sedlákům a nádenníkům.

Čteme, že takto Cyrus[13]) za starých dob zahrady své osíval, že takto Attalus a Hieron,[14]) že takto nejvzácnější Římané pozemky své vzdělávali.[15])

V. Tato rozdílnost stavův v národě také již záhy zplodila zákony rozdílné. Se schválením královským dali a ustanovili si zákony a práva svá stavové vyšší, své pak i města[16]) a po dnes řídí se svými jak tato, tak i tamti, oběma pak svědčí svoboda, dle potřeby nastalé s volí krále na obecném sněmě práv svých přičiniti anebo ujíti.[17]) Hrozilť se národ ten povždy práva v Němcích užívaného a nikdy podrobiti se mu nechtěl.[18]) Právům, jež sepsána jsou pro stavy vyšší, říká se *„Prava Zemska"*, již pak sepsána jsou pro měšťany, *„Prava Miestska"*. Pro tuto rozdílnost práv mají též zvláštní své soudy i stavové vyšší i města. Daleko-li pak sáhá moc práv jak zemských, tak městských a v jakých příčinách vázáni jsou jak města právy zemskými, tak stavové vyšší městskými (neboť i o tuto věc kdysi dlouhý byl a nebezpečný spor), obšírně ustanoveno jest smlouvou Svatováclavskou (r. 1517.).**) Mimo to však

---

*) Česť budiž Stránskému za tuto úvahu, chvalně svědčící o smýšlení jeho šlechetném.

12) Cod. lib. 4. t. 63. l. 3.

13) Xenoph. in Oecon.

14) Varro 1. de re rustica hl. 1.

15) Cicer. in Cat. Maj.

16) M. Daniele Kalend. při 5. října.

17) Zřízení zemské Z. 4. a Práva městská T. 13.

18) Sneš. sněm. r. 1557.

**) Dlouhé spory mezi stavy vyššími (pány a rytíři) i městy konečně poněkud usmířily se, když na sněmě o sv. Václavě r. 1517. v Praze zahájeném, hlavně přičiněním nejváženějšího velmože, pana Viléma z Pernštejna, podařilo se (24. října) uzavříti smlouvu, kteréž napotom říkalo se Svatováclavská. Každá strana povolila v něčem; města přestala osobovati si práva výhradního na vaření piva, stavové pak vyšší upustili od některých novot, započatých na ujmu měst, kteráž i nadále jako stav třetí požívala hlasu na sněmích.

každý stav má zvláštní své zřízení vnitřní. Jakou poctu mezi sebou všichni jak celému stavu svému, tak jednotlivcům buďsi pro starobylost rodu, buďsi hodnosť úřední, buďsi konečně pro věk povinni jsou prokazovati ve shromážděních i veřejných i soukromých, podle zachovávání starobylého, ve dskách zemských ustanovili si pánové za Vladislava II. a Ferdinanda I. (r. 1501., 1502. a 1542.), rytířové pak za Rudolfa II. (r. 1609. a 1610.), ačkoli opírali se tomu čelnější mužové stavu městského, kteříž od císařův anebo králův byli vyznamenáni erby šlechtickými. Města rovněž i udílejí práva městského dle libovůle lidem svobodným i od nich po vyšetření rodu pořádného, rukou dáním přijímají slib, že podrobují se králi korunovanému a zákonům domácím, že vážiti si budou úřadu městského a starších, že při provozování živnosti čili řemesla šetřiti budou spravedlnosti, že obci městské odhalováním šmejdu, o němž zvěděliby, že kuje se, prokazovati budou bedlivosť, jakož i dle sil svých věrnosť všelikou a pečlivosť důmyslnou, na některých místech pak též, že souhlasí s vyznáním náboženským. Více než jednoho města měšťanem nikdo býti nemůže.[19]) Chce-li kdo zříci se městského práva svého a jinde mezi měšťany přijat býti, nevyslyší se a spíše nepřijme se za měšťana, dokud před ouřadem místním neprokáže vysvědčením platným, že mezi soudruhy města předešlého trávil život počestný a bezúhonný, a dokud nezaváže se slibem, že kázně místní pilen bude, jako ostatní.*) Že, jak svrchu pravili jsme, i mezi rytíři i mezi pány starobylosti rodu prokazuje se jakás zvláštní česť, není jen tak maní; chtěliť totiž předkové, aby i v této příčině jedni k druhým měli zření. Jsouť totiž v české šlechtě rodiny takové, jak panské, tak rytířské, jež původ stavu svého ve vlasti přijaly jakožto vyznamenání za skutky výtečné teprv před nedávnem, jiné zas přede vší pamětí lidskou, některé spíše, jiné později, než Čechům dáni jsou králové, některé dříve, jiné později, než křesťanství bylo zaštěpeno, jsou i takové, kteréž lesk rodu nejslavnějšího s prvními zakladateli národa do končin těchto přinesli. I ačkoli nepřízní osudův některé rodiny nejproslulejší i za paměti naší sešly a ouplně vyhasly, předce dosud nemálo jich zbývá ve stavu obojím, jež vlasti a národu mému na ozdobu jsou největší. Abychom je všecky vyjmenovali, přesahuje sílu naši; kdybychom však ani o těch zmíniti se nechtěli, jež chováme v paměti, domníváme se, že bychom neznikli výčitky přemnoha lidí nikoli nespravedlivých. Tudíž, šetříce přednosti lesku rodiny každé, a jmena domácí (ačkoli jazykem jiným, než českým nesnadno dají se vypsati) dle tvarův jazyka latinského jakž takž překroutivše, obvyklým pořádkem abecedním nejprve, pokud možno, vypočteme rody velmožův čili pánův, potom pak poohledneme se též po známějších rodech rytířských.

[19]) Cicero pro Caecin. et pro Balbo.

*) Věty předcházející není ve vydání prvním.

VI. Urozeného rodu panského jsou:

Berkové z Dubé a z Lipé, * Bibrštejnové, Bořitové z Martinic, Budovcové.

Černínové z Chuděnic, Čertorejští.

* Eicyngarové

Felzové.

Guttenštejnové, kteřiž sice, jako i

Hohenlohové jsou hrabata, Harantové z Polžic a Bezdružic.

* Herštejnští z Velhartic, Hodějovští, Hřáňové z Harasova.

* Kafuňkové z Chlumu, Křinečtí z Ronova, Klenovští z Janovic, Kurcpachové z Trachemburka*) (ze Smogořeva) a z Měliče.

Leskovcové, Lickové z Ryzmburka, z Lipé, Lobkovicové, * Logové z Albersdorfu, Lokšanové.

Mičánové z Klinštejna a z Roztok, * Metychové z Češova, Mračtí z Dubé.

Opprštorfové z Dubu a z Frydštejna.

Plánští z Žeberka čili z Eberperka, Purkrabí z Donína, Pruskovští, z Roupova, Rödernové, Rozdražovští hrabata, * z Rychnova, z Říčan.

Sádovští ze Sloupna, Sezimové z Oustí, Slavatové z Chlumu a z Košumberka, Stošové z Kounic, Střelové z Rokyc.

* Šelemberkové z Kosti, Šlikové z Holejče, hrabata z Pasouna a z Lokte, Šlejnicové, Španovští z Lisova, Špetlové z Janovic.

Šternberkové, Štubenberkové, Švamberkové, Švíhovští z Ryzmberka kmene Přemyslova.

Talmberkové, * Tejřovští z Enzydle. * Trčkové z Lipé, Turnové hrabata.

* z Újezdce i z Kounic.

Valdštejnové, z nichž pochází vojvoda Fridlandský, Vartemberkové, Vchynští z Tetova, Vratislavové z Mitrovic, z Vrtby, Vřesovce z Doubravské Hory.

* Zajícové z Házmburka z krve starého Kroka, Žampachové z Potštejna, Zárubové z Hustiřan, Žerotínové, rodin všeho všude šedesát šest a jiní, jestli jsem kterých zapomněl.**)

---

*) Trachenburg = Smogořevo ve Slezsku.

**) Až úžasno, co vyhynulo rodův těch panských, jež Stránský vyjmenoval! Hlavní příčinou byly následky bitvy Bělohorské; mnoho jich vystěhovalo se a většina zbylých přišla na mizinu; jen velmi malounko bylo, kteréž po té pohromě povznesly se výše. Nemyslíme, že pochybíme, ve vší stručnosti zmíníme-li se, kdy a kým vyhasli rodové ti, kteříž druhdy vlivem mocným zasahovali do osudův vlasti naší, bohužel, že také často nikoli na prospěch národa. Berkové z Dubé a Lipé (větev Hronovicův erbu ostřev) vymřeli r. 1706. nejvyšším kancléřem Frant. Antonínem, jenž uvědomělosti národní podal důkaz, že v závětě ustanovil jistý náklad na vydání latinského překladu kroniky Hájkovy. — Bořitové z Martinic

VII. Rytířských však rodův přemnoho jest větví i to více, než snad někdo myslí; poněvadž pak nelze ani všech znáti, ani všech, o nichž víme, bez omrzení čtenáře, vypočísti, tedy zmíníme

vymřeli hrab. Frant. Karlem († 29. list. 1789.), jehož dcera Marie Anna provdala se za hraběte Karla Josefa z Clamu. — Slavného Václava Budovce z Budova rod vyhynul synem jeho Adamen, jenž zemřel v cizině. — Čertorejští vymřeli Hertvíkem Bernartem, hejtmanem kraje Hradeckého a Chrudimského r. 1654. — Felzové (Colonnové z Felsu) vymizeli z Čech po bitvě Bělohorské — Hrabata z Guttenštejna (erbu: tři parohy jelení) vyhasli v století osmnáctém. — Harantův z Polžic posledním byl vnuk Křištofa, 21. června r. 1621. popraveného, František Pavel († 18. března r. 1728.). — Herštejnští z Herštejna i Velhartic (erb: koruna červená v bílém poli) dostali se do Bavor. — Hodějovští z Hodějova přišli na mizinu konfiskacemi a vymizeli po bitvě Bělohorské. — Hrňové z Harasova vymřeli počátkem tohoto století. Také Klenovští z Klenového a Janovic zachovali se do našich dob, neboť poslední jich, hrabě Karel Aleksandr, zemřel jako major ve Vídni r. 1846. 12 srpna. — Leskovcové vymřeli Janem Krištofem r. 1680. — Lickové z Ryzmburka vyhasli v století sedmnáctém. — Rod pánův z Lipého, při nichž dědičná byla hodnosť nejvyššího maršálka zemského, vymřel Bertholda Bohobuda (posledního maršálka, jenž po Bílé Hoře z Čech vystěhovav se zemřel r. 1643.) synem Ceňkem Hovorou roku 1683. — Lokšanové (ze Slez k nám přibylí) po bitvě Bělohorské přišli na mizinu a vymřeli v Čechách již v století sedmnáctém. — Mičánové z Klinštejna vyhasli Ign. Vojtěchem († 1663.). Mračtí z Dubé (větev Benešovicův erbu odřivous) vymřeli r. 1640. i posledním jich byl Karel M. z D. v čas povstání stavovského často jmenový. — Plánští vyhasli po meči již v století sedmnáctém. — Roupovští z Roupova po bitvě Bělohorské zachovali se jen na Moravě. — Panský rod Rödern (Raedern) vymizel v Čechách hned po Bílé Hoře, neboť Křištof, jemuž pobrány byly všecky statky (Liberec, Frydlant atd.), utekl se do Polska — Rozdražovští (původu polského) vymřeli r. 1691. hrabětem Františkem. — Pánův z Říčan posledním známým potomkem byl Maksim. Ferd. 29. března r. 1817. jako generálmajor zemřelý. — Rychnovští z Rychnova zanikli již v druhé polovĕ století sedmnáctého. — Sezimové z Ústí (větev Vítkovicův), kteříž drželi hodnosť dědičnou nejv. kraječův, pohromou po bitvě Bělohorské přišli na mizinu a vystěhovali se. — Slavatův z Chlumu a Košumberka poslední byl hr. Karel, kterýž zemřel v Římě 21. července r. 1712. jako generál řádu Karmelitův. — Střelové z Rokyc vymřeli Vilémem roku 1689. — Stošové z Kounic (erbu lekno) vymřeli v Čechách r. 1681 — Pánové ze Šelemberka (větev Buzicův erbu hlava kančí) vymřeli Janem roku 1597. — Španovští z Lisova vymřeli již ve století sedmnáctém. — Posledním rodu Špetlů z Janovic (Prudic) byl Jetřich † 21. břez. r. 1640. — Rod pánův ze Švamberka (Krasíkova) ještě v čas povstání stavovského velmi bohatý, přišel na mizinu po bitvě Bělohorské i vyhasl u nás v druhé polovici století sedmnáctého. Balbín vypravuje, že okolo r. 1650. vídal v Praze posledního Švamberka, an po domech žebral! — Že Švihovští z Ryzmberka (jako prý též Černínové z Chudĕnic) pocházeli z Přemyslovcův, náleží mezi omyly již dávno vyvrácené. Švihovští vymřeli r. 1720. Ferdinandem Vácslavem; o patnácte let později (r. 1735.) zemřel poslední rodu svého Josef z Talmberka. — Pánův Trčkův z Lipé posledním byl Jan Rudolf, kterýž zemřel 29. září r. 1634. a tudíž jen o několik měsícův přečkal syna svého Adama, jenž s Valdštejnem zavražděn byl v Chebu z 24. na 25. únor. — Rod pánův z Vartemberka (větev Markvartův, tedy téhož původu, co i Valdštejnové) posledním byl dobrodruh nešťastný Jindřich Ota, jejž i s jeho chotí (Smiřickou) utloukli vlastní jeho poddaní (v Markvarticích v býv. Litoměřicku r. 1625.), poněvadž sám teprv před nedávnem přestoupiv na víru katolickou

se alespoň o některých,*) jak naskytují se nám spíše náhodou, než po přemýšlení bedlivém. V přehojném tom zástupu rodův statečných jsou Amchové z Borovnice, Audrčtí.

Boubínové z Újezda, Bechyňové z Lažan, Benedové z Nečtin, Beřkovští z Šebířova, z Bynu (Bünau). z Bílé, Boryňové ze Lhoty, Bořanovští z Bytízky, Braumové z Miřetic, Březští z Ploskovic, Bubnové, Pintové z Bukovan, Bukovští z Hustiřan, Bzenští z Prorubě.

Cetenští, Čabeličtí ze Soutic, Častolarové z Dlouhé Vsi, Čertorejští, Čejkové z Olbramovic, Chanovští z Dlouhé Vsi, Chotkové z Chotkova, Chotouchovští z Nebovid, Chrtové ze Rtína.

Doupovcové, Dejmové ze Střítěže, Dobřenští, Dobřichovští z Malejova, Doňalští, Dvořečtí z Olbramovic.

Elznicové.

Gelbelové čili spíše Kelbelové z Geysinku, Jeníškové z Újezda, Gerštorfové, Jestřibští z Ryzumburka, Ježovští z Lub.**)

Haugvicové z Biskupic, Homutové z Harasova. Horové z Ocelovic, Horčicové z Prostého, Horňatečtí, z Dobročovic, Hostačovští z Arklebic, Hrabaňové z Přerubenic, Hrobčičtí, Hruškové z Března, Hyzrlové z Chodova.

Kamejčtí ze Lstiboře, Kapounové ze Svojkova, Kaplířové ze Sulevic, Karlíkové z Nežetic, Kar'ové ze Svárova, Kekule ze Stradonic, Kokořovcové, Konecchlumští, Kordule ze Sloupna.

Lažanští z Bukové, Lorečtí ze Lkouše, Lukavečtí, Luticové.

Malovcové z Chejnova, Markvartové z Hrádku, Maternové z Květnice, Měsíčkové z Výškova, Mitrovští z Nemyšle, Mladotové ze Solopisk, Myškové ze Žlunic.

Nejepinští, Netvořští z Brízy.

---

násilím nutil je k náboženství témuž. — Vchynští ze Vchynic a Tetova kvetou dosud v rodech knížecím a hraběcím, ale pod jmenem „Kinský", jak v čas úpadku národního po bitvě Bělohorské od cizincův dali si přezděti. — Rod pánův z Vrtby (erbu: trojí parohy jelení, jako pánové z Guttenštejna) vymřeli r. 1830. hrab. Frant. Josefem. — Vřesovcové z Doubravské Hory vymřeli v druhé polově století osmnáctého Janem Maksim. Kyšperským z Vřesovic. — Žampachové z Potštejna zanikli již za paměti Balbína v století sedmnáctém. — Pánové z Házmburka (větev Buzicův erbu: hlava kančí) vymřeli v století sedmnáctém panem Jaroslavem, synem Jana Zbyňka (Paprockého kdysi mecenáše), kterýž z velkého boháče přišel téměř na mizinu nádherou, jakož i provozováním alchymie. — Co značiti mají hvězdičky, jež v obou vydáních Stránského vyskytují se před některými jmeny, čehož šetřilo se také v překladě našem, nikde není udáno; není však lichou domněnka naše, že Stránský tak poznamenati chtěl rody, kteréž za časův jeho byly na vymření nebo již úplně vyhasly.

*) Pravdu dí Stránský; převeliké tehdáž bylo u nás množství šlechty drobnější čili stavu rytířského; vždyť byly vesnice, v nichž jako na svém majetku sedělo někdy až i pět rodin rytířských.

**) Připomínáme, že u Stránského jmena Jeníškův, Jestříbských a Ježovských podle tehdejšího pravopisu ovšem náležela do písmene G.

Odkolkové z Újezda, Otové z Losu.

Pouzarové z Michnic, Pecyngarové z Bydžina, Pešíkové z Komárova, Pětipesští, Předeničtí, Přichovští.

Rašínové z Ryzumburka, Robmhápové ze Suché, Rodovští z Hustiřan, Rutové z Dirné, Řepičtí ze Sudoměře.

Sákové z Bohuňovic, Salavové z Lípy, Skuhrovští, Sekerkové ze Sedčic prastaré krve hrabat Vršovcův, Slachové z Hřivice, Služští z Chlumu, Smrčkové z Mnichu, Solhauzové, Strakové z Nedabylic, Stroječtí, Střelové z Rokyc, Sudlíčkové z Borovnice, Summrfeldové jinak Častlovvé z Tumnic.

Šicové z Drahenic, Šmuhařové z Rochova, Špulířové z Jiter, Štampachové, Štítní.

Talackové z Ještětic, Těmínové z Těsnic, Trmalové z Toušic, Trmičtí z Milína, Třemešští.

Valkounové z Adlar, Vamberští z Rohatec, Vančurové z Řehnic, Vanečtí z Jemníčka, Vachtlové z Pantenova, Velemyšlští z Velemyšlovsi, Vencelíkové z Vrchovišť, Věžníkové, Vlkové z Kvítkova, Vlíňští z Vliněvsi, Voděradští, Voračičtí z Paběnic, Vostroměřští z Rokytnice, Ostrovcové z Královic, Vrabští, Vrchotičtí z Loutkova, Vřesovcové, Vtelenští, Vyťhové ze Rzavého.

Žďárští, Žáhavcové, Zylvarové ze Sylbrštejna a z Pilníkova. Jest jich ještě přemnoho, ale, jak již řečeno, vyjmenování jich mohlo by omrzeti. Na nejznamenitější z nich, když v průvodu nádherném sjížděli se na sněm, nejednou v Praze díval jsem se s tichou rozkoší ducha svého.*)

VIII. Neméně i města mezi sebou mají zvláštní zřízení ve stavu svém, každé pak zvláštní své zvyklosti a výsady, jakož i přednosti některá před ostatními. Praha, hlava království, totiž Město Staré a Nové, bez odporu kráčí v čele měst ostatních, druhdy kráčívala též před rytíři. V hodnosti přichází po ní hned Kutná Hora, potom následují Hradec Králové, Plzeň,**) Žatec, Budějovice

---

*) Vědouce, že jinak dílo naše (snad zbytečně) vzrostlo by až příliš nad rozměry dovolené, dobrovolně na uzdu pojímáme ochotnosť svou, abychom, jako učinili jsme při rodech panských, také tuto stručně zmínili se alespoň o rodech důležitějších již vyhynulých. Tudíž pomíjejíce toho, podotýkáme jen, že čtenář laskavý sám zná několik rodův těch, jež zachovaly se přes všecky pohromy a jichž některé povýšeny byly do stavu panského (svob. pánův), jako Dobřenští, Malovcové, Mladotové atd., nebo do hraběcího, jako Bubnové z Litic, Dejmové ze Stříteže, Chotkové z Chotkova i Vojnína, Haugvicové z Biskupic, Kokořovcové z Kokořova, Lažanští z Bukové, Mitrovští z Nemyšle, Voračičtí z Paběnic, rovněž i po meči nyní již vymřeli Strakové z Nedabylic, Věžníkové a Žďárští ze Žďáru. — S podivením jest, že Stránský zmínky neučinil ani nejmenší o Kolovratech, kteříž za časův jeho byli již také ve stavě panském.

**) Ve vydání prvním Plzeň předchází Hradec Králové.

a pak ostatních třicet tři, o nichž každém svrchu zmínili jsme se při vypisování krajův.[1]) Objevuje se někdy, že i města, poněvadž některá nad jiná vynikají buď věkem, buď ouhledností, nebo lidnatostí, mezi sebou hádají se o místo přední.

Mimo tyto tři stavy svobodné země česká má ještě i jisté žádnému stavu nevtělené svobodné vzdělavatele statkův čili šoltysy, všeho všudy asi tři sta čtyrycet, jimžto vůbec říká se *Swobodnijcy, diedinjcy, naprawnjcy.*[2]) Statky jejich jsou též dědičné a vyznamenány přemnohými výsadami, nikoli pak všecky stejnými, nýbrž některé nad jiné většími.

Nemusí platiti berní, leč kteréž ukládají se jim dle zvyklosti předkův snešením sněmovním podle starého odhadu statkův jejich. Jediné břímě, jemuž s poddanými klášterskými jsou podrobeni, jest, že když v zemi vypukne vojna, potahem a prací sloužiti musí při dovážení děl, kulí, prachu střelného a ostatních toho druhu potřeb.[3]) Právem jejich jest nejvyšší soud zemský, jejich pak obhájcem i mstitelem obyčejně prokurátor královský. Bývalo jich druhdy mnohem více, než nyní, avšak již dávno tomu, co od mocnějších šlechticův znenáhla potlačeni jsou podskoky neslušně sosnovanými. Totoť pak jest, což měl jsem ti, čtenáři, vyložiti o tom, kterak předkové naši uvedli rozvržení národa našeho na řády i jak zřízeni jsou stavové světští každý zvláště.

Hlava XII.

O zákonech Čechův.*)

I. Dočítáme se v příbězích starých, jak posvátných, tak světských, že mudrcové dávní, kteříž první obce slavnější buď zakládali, nebo pořádali, o nic nepečovali důmyslněji, než aby všecek ten zástup lidí a občanův svých, pod týmž podnebím spojených v jisté jedno, ať tak dím, tělo, uvedli ve společenstvo co možno blažené[4]) a dlouho trvalé a je co nejoužeji na vzájem spoutali zákony dobrými a spravedlivými, povaze jejich přizpůsobenými. Vímeť, že tak učinili Mojžíš u židův, Minos u Krétanův, Solon a Lykurg u Řekův, Numa u Římanův a několik jiných později nastalých

---

[1]) Viz svrchu hl. II.
[2]) Zřízení zemské E. 12. — Nařízení krále Rudolfa II. r. 1585.
[3]) Sneš. sněm. 1596. 1598.
*) Ve vydání prvním není rozpravy o zákonech českých, pročež tam hlava XII. pojednává hned o sněmích.
[4]) Plato de repub. lib. 3.

15

mužův původu skoro božského. I nebylo, i není vyhlášeného společenstva lidského, kteréžby buďto nemělo zákonů žádných na způsob kočovníkův, anebo zákonův, kteréž má, nepřijalo prý od některého bohatýra svého, radícího se s bohy. Národ český ani v příčině této nestojí níže ostatních. Mělť on i má dosud práva i zřízení dobrá, jež obyčejům jeho přiměřena vyrostla záhy na půdě domácí, pocházejíce od velikých jeho zákonodárcův velice zkušených. Přemysl, z pána dědiny Stadické, ovšem oráče, prvním panovníkem českým učiněný, národu svému první prý sepsal[5]) nedokonalé sice průpovědi zákonův, jež sebrány byly z výrokův předchůdcův jeho, Čecha i obou Krokův. On tudíž, co již i jmeno jeho vyznamenává, u nás byl jakýms, ať tak dím, Prometheem. Dobře prospívala tato základní zřízení Přemyslova jakáž takáž i ode všeho národa schválena i veřejně přijata byvše, zachovávala se s houževnatostí a neméně i vážností takovou, že jich některá ani ještě dosud nevyšla ouplně z užívání. Ona tudíž jsou kořenem všech zákonův našich později daných.

II. Ale poněvadž, když napotom lid plemene českého v Čechách velmi rozmnožil se a sesílel, lidé zrození k pracím klidnějším, k obchodu a řemeslům, mezi sebou domluvili a uradili se, a povzbuzeni jednak prospěchem vlastním, jednak milostí a vyzváním panovníkův, dali se do zakládání měst a konečně, když s počtem vzrůstala naděje, mezi šlechtou a lidem selským jako uprostřed stojíce, nikoho jiného vlády snášeti nechtěli, než panovníka samého, a předce rozuměli, že na utvoření a ustálení lepšího pořádku potřebují jistého pravidla, co býti smí a co nesmí: tudíž s přivolením panovníkův, šetříce ode dávna přijatých oněch zákonův Přemyslových, z veliké části se šlechtou společných, zakládali a zachovávali zřízení zvláštní, přiměřené toliko jich účelu a způsobu života a říkali si obce městské, kterýmžto jmenem rozeznávali se od zástupu i šlechty, i lidu selského. Tak stalo se konečně, že znenáhla v zemi průchodu nabyla zřízení a práva dvojí, totiž *Prawa Zemska*, založená pro národ celý, a pak *Prawa Mestska* toliko pro obce městské. Poněvadž totiž od Přemysla, zákonodárce prvního, národ stal se pánem nad právy domácími, kdykoli objevily se případy nové a naléhavé, na jichž rozřešení dosavadní práva psaná ukázala se býti nedostatečnými, brzy potom ve zvyk vešlo, aby vzhledem k obtížím, jež naskytovaly by se buď v zákonech samých, anebo ve věcech mezi stranami sporných, nejvyšší ouředníci zemští (jakožto prostředníci mezi panovníkem a národem) o právech zemských, poslové pak měst slavnějších o právech městských před celým národem na sněmě shromážděným i před panovníkem návrhy činili a dle okolností zprávu podávali. Když v případě takovém po bedlivém na posezení přetřesu jak toho, co navrhovalo se, tak i dů-

[5]) Kosmas kron. kn. 1.

vodův, proto i proti tomu vytčených, národu vidělo se zapotřebí změny, tu národ všecek neosoboval si a nebral na se vší o to péče a moci, nýbrž věc vznášel buď na nejvyšší radu zemskou anebo na rozvážné i moudré muže, ze středu svého zvolené, aby věc vyřídila se tím opatrněji a správněji. Tito věc dobře uváživše snášeli se a pak na sněmě podávali zprávu, čeho nalezli potřebu, aby zákonům, o nichž v radě bylo rokováno, ujalo se, nebo přičinilo. Nález jejich pak na sněmě stvrzovali panovník a národ celý. Takovýmto způsobem nic se neustanovovalo, co bylo by příčilo se právu všech národův, nebo spravedlivosti, nic, což bylo by bývalo barbarské. Sám barbarem jest, kdo opak toho na nás vymýšlí.*) Aby zákony měnily se, přiházelo se u předkův našich jen velmi zřídka a po skrovnu. Zákony pořádně dané i schválené měnívaly se nemaní. Domníváno se, že každé jich rušení, ujímání, měnění a nahrazování pro obec jest zhoubné Že Albrecht Rendel,**) tento nový náš Timokrates, člověk, jenž z původu nepatrného výše povznesl se, než vůbec schvalováno, často a bez potřeby měnil zákony, zkušeností stvrzené, za kralování pacholete Ludvíka ve zlé obrátilo se a nevoli prudkou vzbudilo. Předce však postupem času starým oněm zákonům Přemyslovým všelicos přičiněno za knížat Mnaty, Neklana,***) Bořivoje, Boleslavu Dobrotivého, obzvláště (r. 1135.) za Soběslava staršího, dále všelicos a sice nikoli nešťastně v nich se změnilo a zdokonalilo za králův Václava Jednookého (r. 1250.), Přemysla Otakara II. (r. 1268.), též za Jana (r. 1321. a 1341.), zvláště pak tytýž za kralování Vladislava II. a Rudolfa II. Když však ještě za živobytí Přemyslova krvolačná amazonka Vlasta, později pak Václav příjmím Svatý†) jakož i z dcery jeho vnuk Karel pokoušeli se o to, aby je zrušili a místo nich lidu vnutili své vlastní, Vlasta totiž ženské††) (asi roku 628.), Václav cizí

*) Proti komu čelí narážka tato, níže poznamenáno.

**) Albrecht Rendl z Oušavy ku konci panování krále Vladislava II., muž vlivu znamenitého, jenž spravoval rozmanité hodnosti důležité, až konečně stal se podkomořím měst královských. Zvláště v pověsť vešel, když s Petrem a Zdeňkem ze Šternberka pracoval o sepsání „práv a zřízení zemských“ (Vladislavovských), kdež uvalil na sebe hněv a záští stavu městského, ujímaje prý mu práv, stavům vyšším pak jich přičiňuje. Z toho povstaly mezi stavy dlouhé spory, kteréž poněkud usmířily se smlouvou Svatováclavskou r. 1517. Potom Rendl zase králi a městům sloužil na ujmu stavův vyšších, jež pak naň zanevřely, jako dříve města. Rendl zemřel r. 1522. — Timokrates, jemuž Stránský Rendla připodobňuje, byl filosof řecký, jenž odštěpil se od mistra a učitele svého, Epikura.

***) Že Stránský k Hájkově kronice hleděl se vší důvěrou jako k pramenu úplně spolehlivému, podotkli jsme již svrchu na několiku míst.

†) Že Stránský vyrozumívá tím krále Václava II. († 1305.), již výše podotkli jsme.

††) Čtenáře, jenž byl by žádostiv zvěděti, jaké asi byly zákony Vlastou dané, odkazujeme k Hájkově kronice, od níž Stránský odchýlil se toliko v letopočtu, neboť udává rok 628., kdežto Hájek o věci píše při roce 743.

(r. 1295.), Karel nesvobodomyslné*) (r. 1348.), darmo namáhali se a toliko vody do řešeta nabírali. Vlasta totiž v bitvě krvavé, s vojskem Přemyslovým svedené, zákony své sama krví vlastní smyla, krále Vácslava velmožové ostře pokárali, císař Karel pak zákonník svůj sám s bratrem svým markrabím volky nevolky (roku 1355.) odvolal. Když však Ferdinand I. (roku 1547.) po vojně Šmalkaldské a Ferdinand II.**) (roku 1627.), ještě než země po bitvě Bělohorské byla upokojena, stará práva a zřízení národa českého dle libovůle změnili, učinili to právem vojny a zbraně.

III. Dále aby zákony v společném s panovníkem srozumění schválené, jakož i starobylá zřízení a zvyklosti byly opatrovány a zachovávány, i žádného soukromníka výtržností nebyly rušeny, od předkův (jak jinde jsme pravili)[6]) za jich strážce ustanoveni bývali z počtu nejlepších mužové moudří, vlasti milovní a bdělí. Taktéž i panovníci sami, každý při korunování až dosud přísahou, rovněž i úpisem zavazovali se jak k opravdovému jich šetření, tak i k obhajování bedlivému. I ačkoli (co týká se bdění nad zákony, k právu soukromému hledícími) strážcové oni (tak jako i zákonové sami) jsou rozdílni a proto nejvyšší úředníci zemští mají sobě poručenu péči o ochranu a výklad zákonův, užívaných před právem stavův vyšších, zákonův pak, užívaných před soudem měšťanův a lidu obecného, rada Většího Města Pražského, předce však zákonův takových, kteréž týkají se celé obce království českého a práva jejího veřejného a již ode dávna stvrzeny jsou dlouhým užíváním, jak tato, tak tamti hájívali a povinni jsou hájiti přičiněním obapolným.[7]) Vždy však předkové o to péči měli, aby zákony své hned po prohlášení buď do nějaké knihy, anebo do rejster snešené, na pergamén nákladně sepsali a pak s ostatními památkami zemskými ve skříních zbožně chovali. Aby pak nezdálo še, že chovají se

---

*) Že králům těm, totiž Vácslavovi II. a vnukovi jeho Karlovi nezdařily se moudré zámysly tyto, nelze než litovati. Nedostatek zákonníka, jenž určitě omezoval by práva i povinnosti tak panovníka, jak i stavův, hlavním byl pramenem, z něhož na vlasť a národ vylily se pohromy, a tudíž králové výše jmenovaní nezamýšleli, než vyhověti potřebě v ohledu tomto. Škoda, že stavové, hovíce spíše nevázanosti své, než lásce k vlasti, odporem svým dílo zmařili, choutky své skrývajíce pod záminky rozmanité. Že Vácslav II. národu chtěl vnutiti zákony cizí, poněvadž při předsevzetí svém užíval pomoci právníka z Vlach povolaného (Gozziho), nebylo, než záminkou. Co týká se Karla, to Stránský táhne se k zákonníku jeho, jejž sněmu předložil, tuším r. 1348. Zákonník ten, známý pod jmenem „Majestas Carolina", obsahoval ustanovení práv krále i stavův, dále řád soudní, i zabezpečení, aby statky korunní napotom již nemohly býti odcizeny, jako druhdy bývalo — a poněvadž nic toho nebylo po chuti stavům a zvláště velmožům zpupným, tedy zmařilo se, co bylo by bývalo spásou vlasti.

**) Známým „obnoveným zřízením zemským" (vernewerte Landesordnung) r. 1627. vydaným.

[6]) Viz svrchu hl. XI. § 5.

[7]) Zřízení zemské D. 49.

v úkrytu, aby lidu nemohly zůstati tajny, v čas náležitý ku potřebě všeho lidu uveřejňovali je a na světlo vydávali. V době novější dle pořádku abecedního byly rozděleny a tak zákonův zemských zděláno přes pět set, městských pak přes devět set. Pod některým písmenem zahrnuto jich více, pod jiným méně. Dočítáme se, že kniha práv a zřízení zemských znova prohlídnutých prvně zdělána a i v rukopise vydána byla za knížete Soběslava, a potom za krále Jana, vytištěnou pak za Vladislava II, za Ferdinanda I. (r. 1549.) a za Maksimiliána II. (roku 1549.)*) sami v rukou máme. Práva městská nejprve ovšem velmi zhruba (jako skoro všecko bývalo za starodávna) sepisovati se začala za panování Křesomysla (okolo r. 800.); ačkoli pak od potomstva vděčného znenáhla byla zdokonalena i dlouhým užíváním stvrzena, předce přibylci němečtí, jimž králové Vratislav a Přemysl Otakar II. v zemi české příliš hověli, rozmnožujíce počet jich, opovažovali se, právy těmi pomítati a je zatlačovati právem (Děvínským) Magdeburským, oblíbeným u národa jejich. Těmto jich pokusům napotom přiřehtávato**) také mnoho mrzákův domácích tak, že za nedlouho v Litoměřicích, v Nymburce, v Slaném, v Lounech, v Ústí a téměř po celé severní části země práva domácí, v ostatních městech užívaná, vedle Magdeburského měla vážnosť nepatrnou a takřka z užívání vyšla.***) Tuto rozdílnosť práv a nesrovnalosť práv cizích netoliko s městskými, nýbrž zvláště v mnohých kusech s právy zemskými, zajisté těžce nesli tak přemnozí stavu městského, kteříž věrněji lnuli k starodávným zvyklostem domácím, jako i přemnozí rozumnější stavův vyšších; smýšlelif s Menandrem, že νόμοις τοῖς ἐγχωρίοις ἑπέσθαι καλὸν (krásné jest, poslouchati zákony domácí). Ale poněvadž vředo-

*) Zřízení zemské za Vladislava II. vyšlo tiskem r. 1500., za Ferdinanda I. několikkráte od r. 1530., za Maksimiliána r. 1564. (tedy nikoli r. 1549., jak omylem udává Stránský) u Jiř. Melantrycha.

**) Chtěje býti věrným překladatelem, nedovolil jsem si výrazem lahodnějším mírniti jinak spravedlivou nevoli Stránského proti škůdcům práv a zřízení domácích. Překladatel.

***) Ponechávajíce bez poznámky, co Stránský na základě pramenův nespolehlivých (obzvláště kroniky Hájkovy) tvrdí o sepsání práv městských za Křesomysla, zmíníme se tuto jen stručně o původu měst s právem německým v Čechách. Již v druhé polově století jedenáctého Vratislav II. osadě německé pod Prahou (na Poříčí) udělil jistých výsad zvláštních, hromadně však dálo se tak za posledních králův z rodu Přemyslova. Z příčin jednak politických (totiž aby měli oporu proti velmožům zpupným), jednak finančních (totiž aby rozmnožili důchody komory své) králové ti Němcům z říše přivolaným dovolovali, aby z podhradí některých hradův župních nadělali města hrazená, v nichž požívajíce práv na provozování živností rozmanitých, žíti mohli jako v dřívější vlasti své, spravujíce se zákony a soudy německými. Za to králi platili úrok (poplatek roční). Městům těm říkalo se města svobodná čili královská. Nerozumným tímto utvořením tělesa cizího ve státě českém nemálo panovníci ti ublížili národu našemu a teprv ruchy husitskými, když Němci na mnoze odběhli z měst těch, do jisté míry věci změnily se, že města královská zčeštěla, ovšem nikoli všecka.

vina tato z výsad, králem Janem v příčině té daných, posily nabrala, museli snášeti ji klidně. Přes to však mezitím v jiných městech i obzvláště v Praze práva domácí prospívala a tříbila se.*) Že pak působením času i neschopnosti písařův opisy čím dále byly zmatenější a často až i přenedbalé, tudíž mistr Brikcí ze Zlicka první, pokud vím, za krále Ludvíka ze starých listin Většího Města Pražského sebral a v dosti hrubý svazek je spořádav, vytisknouti dal.**) Když však netoliko nebyla všem po chuti, nýbrž také v některých věcech nenedůležitých objevovala se nesrovnalost s právy zemskými, tudíž přečasto stavům na sněmě zavdala příčinu k reptání, až konečně způsobem novým správněji a řádněji sepsána a nejprve králi Maksimiliánovi (r. 1569.), potom pak i synovi jeho Rudolfovi od měst (r. 1579.)***) na sněmě podána jsou a snešením sněmův těch jakož i stvrzením krále samého nabyla moci plnější.

Bez meškání pečí prymátora Většího Města Pražského Jana Dražického byla uveřejněna. Po rozhlášení tomto schválili je úsudkem svým také (roku 1580.) mudrcové naši, přisedící soudu nad appellacími, i dosud nestenčeného požívají průchodu. Za to však práva zemská, kteráž jak dříve, tak ještě i za dob našich zachovávala se jako výroky posvátné, novým zřízením zemským, jež císař Ferdinand II. před nedávnem vyhlásil, ouplně (roku 1627.) z užívání jsou vytlačena i zrušena a tak, že národu zcela jest vyrvána moc bývalá, zákony staré na přetřes bráti a opravovati.

IV. I ačkoli jednak k vůli hojným před smrtí Maksimiliána otce a potom za Rudolfa, syna jeho, na sněmích schváleným zákonům, jednak k vůli v rozmanitých případech sporných na soudě jak od krále, tak od rady nejvyšší vynešeným a tudíž dle obyčeje domácího moci zákona nabývajícím nálezům novotným (*Nálezy Kralowske a Panske*) král a národ stejně uznávali toho potřebu veřejnou, aby obě knihy práv, jak zemských, tak i městských, jichž tamta prohlášena byla za Maksimiliána, tato pak za Rudolfa, a kteréž obě tehdáž bez rozdílu byly v užívání veřejném, opět se prozkoumaly a vymýtěním, coby v které vyskytlo se jinorodého, nesouhlasného a nedosti přesného, v důkladnější, než dosud, pořádek uvedly a přidáním nových oněch zákonův sněmovních a nálezův soudních rozhojnily a doplnily: věc ta předce, nevím pro které závady, dařiti se nechtěla, leda že konečně (r. 1610.) s těží úplně zrušilo se užívání práv Magdeburského i ostatního cizího zároveň s prastarou kmetskou stolicí Litoměřickou. Mezitím častěji péče o onačejší spořádání práv ukládala se moudrým a práva domácího znalým mužům, na sněmě zvoleným v počtu to větším, to menším; avšak

*) Před dobou husitskou také v Starém Městě Pražském nebylo jinak, než v jiných městech královských.

**) Roku 1536. v Litomyšli, tedy za Ferdinanda I. a nikoli Ludvíka.

***) Vydání Pavla Krystyána z Koldína v tiskárně Jiř. Melantrycha i Daniele Adama z Veleslavína.

nerozhodností několika přepjatě buď bázlivých anebo nábožných v samém středu to uvázlo. Přes to všecko ku konci panování Matyáše císaře (r. 1615.) věc tak daleko pokročila, že kdyby nebyly nastaly (r. 1618.) náhlý onen zmatek a přežalostné všeho království pozdvižení, byla by mohla dospěti k cíli žádoucímu. Dále od samého prvopočátku zákonodárství našeho zvykem ustanoveno, aby prvopisy práv na pergaméně zdělané chovaly se v Praze, i to práv zemských zprva v zakrystii chrámu některého a potom (leč že nějakou dobu chovaly se v nové soudnici v Kouřimi z nařízení Boleslava Ukrutného, jemuž město ono nad jiná bylo oddáno)*) v soudnici Svatoklimentské, konečně však při dskách zemských v paláci Vladislavovském hradu Svatovácslavského,[8]) práv městských opatrovaly se v archivu Většího Města. Práv těchto prvopisy v řečeném místě Většího Města dosud prý se zachovaly, tamtěch pak,[9]) kteréž sepsány byly před dobou Ferdinanda I. s jinými památkami a celými deskami zemskými zničeny jsou náhlým oním a strašným hradu a Menšího i Vyššího Města Pražského požárem (r. 1541.),**) jehož nelze dosti oplakati. Z toho všeho tedy patrno, že netoliko nezdvořáky jsou, nýbrž naprosto utrhači, kdož za Janem Aubanem***) Čechy pomlouvají, že prý jako Cyklopové nemají zákonův, nerci-li jich jsou poslušni, jakož i ti, kdož se starožitníkem jinak znamenitým a učeným avšak lísajícím se štěstí mocnějších, novým to Čechobijcem,†) šaškují, že prý sice mají zákony, avšak slovanské, neslušné, ukrutné a barbarské. Že Jiří Beatus a Petr Štěrba,††) mužové to vtipu nikoli tupého, nesmýšleli, jako tamti, nade všecko jisto jest; neboť práva česká přeložili z jazyka domácího na německý a sice tamten zemská, tento pak městská. Ukázali touto

---

*) Rozumí se, že jen dle kroniky Hájkovy.

[8]) Hájek při ll. 876, 959. a 1321.

[9]) M. Pavla Krystyána předmluva s připsáním k výtahu práv městských. (Pavel Krystyán Klatovský z'Koldína, znamenitý právník, narozen r. 1530., dosáhnuv hodnosti mistra při akademii Pražské, vyučoval tam několik let, složiv pak úřad učitelský, stal se kancléřem St. M. Pražského. Zemřel r. 1589. Vydal „Práva Městská království českého“ (roku 1579.), „Práva a zřízení zemská království českého v krátkou summu uvedená“ (r. 1583.). Překladatel.)

**) Strašlivý požár ten zuřil dne 2. června.

***) Jan Aubanus (Aubský — jinak též řečený Böhme, Boemius) jméno měl po rodišti svém, městečku Aub (v nynějším Bavorsku nedaleko Vircpurku). Dílo jeho „Orbis terrarum epitome“, r. 1538 v Augšpurku vydané, obsahuje svrchu dotčené urážky národa našeho. Jan Mirotický z Kroměříže knihu tu přeložil na jazyk český, ovšem s opravami potřebnými (vyšla tiskem v Olomouci r. 1579.); také Vít Ophthalmius (Vokáč) rodem ze Strakonic náležitě vyvrátil utrhání Aubanovo.

†) Stránský tuto naráží na prodajné péro Mel. Goldasta, o němž poznámku viz na str. 107.

††) Jiří Beatus, měšťan ve Frankfurtě n. M., jazykem německým sepsal dějiny české. — Petr Štěrba ze Štěrbic byl posléz rychtářem královským v Kadani; přeložil do jazyku německého práva městská r. 1569. a dříve již (r. 1566.) práva i zřízení zemská.

prací svou, že zákony národa toho tak jsou spravedlivé. tak dobré, tak užitečné, že za to míti dlužno, že i rozdílného jazyka lidem není neprospěšno, s nimi se seznámiti, aniž rdíti se jest těm, u nichž se zrodily: i ačkoli z valné části již neozývají se ve veřejnosti a plísní zdají se býti pošpiněny, předce dosud nepřestaly samy chváliti se a utrhačům dotčeným v hrdle váznouti.

Hlava XIII.

O sněmích českých.

I. Mezi prostředky pro opatření prospěchův života společenského ve státu užitečnými a naprosto potřebnými ne posledním jest péče o sněm. Neboť když v četné společnosti lidské, jakouž jest stát každý, přečasto naskytují se mnohé věci důležité, vážné, obtížné, slušno jest, aby odbývaly a vyřizovaly se uvažováním obecným a se souhlasem všeho národa. Svobodně pak, ale i střízlivě, co kdo obci považuje za užitečné, promluviti každému členovi nepošetilému moc dána býti musí i každého návrhy bez překážky slyšeti se mají jednak aby, co týká se všech, vyřizovalo se ode všech, a kdož velkou mají moc, aby bázní před tímto shromážděním udržováni byli v pořádku, jednak by takto ukázalo se, že dávná svoboda národa trvá a zachovává se bez porušení. I prospívaly povždy a dosud prospívají také v Čechách toto právo a svoboda sněmu. Jestiť, jak již řečeno,[10]) v zemi té obmezena až do té míry moc královská, že kdykoli jest zapotřebí rozhodovati, co týká se vší obce nebo nějaké důležité potřeby veřejné, na sněmě díti se to musí a s volí národa. Dále sněm zapovídati a národ svolávati k obecnému věcí světských uvažování, právo nikomu nepřísluší mimo krále, nebo za bezkrálevi mimo nejvyšší úředníky zemské. Předce však není novotou, a nehněvali se proto králové dobří, když národ v čas potřeby obecné buď vznášel k nim žádosť stranu odbývání sněmu, nebo za jich nepřítomnosti, netrpěly-li věci odkladu, sám shromažďoval se dle svého zdání.*)

II. Avšak poněvadž řečené věci důležité jsou povahy takové, že někdy hledí k celku koruny, jindy zas týkají se jednotlivých zemí celku toho, protož na sněm někdy soubor všech členův koruně připojených, jindy toliko Čechové svolávají se na místo příhodné a ke dni jistému mandátem královským s dodatkem téměř

[10]) Viz svrchu hl. V. § 9. 10. 11.
*) Poslední věty není ve vydání prvním.

obvyklým, že přijď si kdo nebo nepřijď, král s těmi, jižto k pozvání jeho zúčastní se porady, snese se na tom, co ukáže se býti spravedlivým a obci na příště prospěšným, kdož pak nedbal přijíti, že přes to povinen bude snešení tomu dosti činiti. O zemských sněmích Moravanův, Slezanův a Lužičanův mluviti, tuto není na místě. Na sněm český, je-li povšechný (generální, společný, hlavní), všecky země připojené k pozvání dostavují se skrze posly, kteřížto o věcech celé koruně společných, se stavy českými, obvyklým u předkův způsobem jedni po druhých s poctou do shromáždění byvše uvedeni*) a o zdání své otázáni, rokují a usnášejí se; na vlastních sněmích českých stavové čeští sami všecko vyřizují po zdání svém.**) Místa pak jistého na jich shromažďování zákony neustanovují; panovník, jak kdy, libovolně voliti může místo jednak to, jednak ono, někdy uvnitř země, jindy na pomezí, někdy též pod holým nebem v poli šírém. Předce však nejčastěji sněmy svolávaly se do Prahy, jakožto města hlavního, k čemuž radily i poloha příhodná i hojnosť všeho. Dočítáme se, že některé sněmy valné odbývány byly jinde, než v Praze, a sice uvnitř země blíže vsi Sadské pod širým nebem od Vladislava knížete (roku 1110.), v Kutné Hoře od krále Vladislava II. (r. 1477.—1485.), v Kolíně od krále Ludvíka (r. 1525.), v Budějovicích od králův Ferdinanda I. (r. 1529.) a Matyáše (r. 1614.), mimo to od nejvyšších úředníkův zemských na Zvíkově***) (r. 1318.), v Hradci Králové (r. 1391.), v Čáslavi (r. 1421.), na Mělníce (r. 1438.), v Brodě Českém (r. 1444.), v Kutné Hoře (r. 1471.) a konečně od stavův řečených pod jednou (r. 1465.) na Zelené Hoře, pod obojí pak (r. 1483.) v Nymburce. Naproti tomu máme zprávy, že sněmy na pomezí položili, a sice král Jan k Lokti (r. 1318.), Jiří ke Hbu (r. 1461.) a ke Kladsku (r. 1512.) Vladislav II. K shromážděním těmto, odbývejtež se kdekoli, král sice všechny vesměs povolává, ale obyčejně nepřicházejí, než zámožní. Zdá se, že spravedlivosť vyžaduje, aby, kdož více

*) Uvádění toto odbývalo se vždy za stejných obřadův slavných. Kdykoli totiž delegáti čili poslové zemí přivtělených měli co dělati ve sněmě společném, stavové čeští, již na sněmě shromáždění, zvláštní vyslali deputaci pro posly každé země, aby je z hospod (bytův) jich doprovodili na hrad. Když pak stavové zvěděli, že již přibyli, vyšli jim ze světnice soudné někteří vstříc až „na palác“ (t. j. síň Vladislavskou), odkud uváděli je do shromáždění, kteréž uvítalo je povstáním, jakož i řečí některého z nejvyšších úředníkův zemských. Nejprve takto uváděni bývali Moravané, po nich přišla řada na Slezany a konečně na Lužičany Horní a Dolní. Po uvítání delegátům vykazovala se místa, a sice opět Moravanům první atd.

**) Následujících šest vět nečte se, než ve vydání druhém.

***) Roku 1318. na Zvíkově u pana Petra z Rožmberka neodbýval se vlastně sněm, nýbrž sjezd jednoty pánův, s vládou krále Jana nespokojených; rovněž tak bylo i v Hradci Králové r. 1391. jakož i na Zelené Hoře, kdež r. 1465. u pana Zdeňka Konopišťského ze Šternberka nevlastenečtí páni naši spikli se proti králi Jiřímu.

mají a více přispívají na potřeby obecné a na podporu vlasti, též nad jiné měli moc větší při řešení věcí veřejných, obzvláště, když jim na blahu vlasti více záleží, než nezámožným.*) Když v den ustanovený sešli se četně, král sám (leč, že za hranicemi bavě, vyřízení věcí poručil plnomocníkům) s nejvyššími úředníky království českého, v průvodu dvořanstva svého, v nádheře královské za maršálkem dvorským, jenž před ním nese meč vytasený, natlačeným davem lidstva přichází do sborovny (řečené *Saudna Swietnice*).**) Když blíží se, všichni povstávají v úctě nejponíženější, potom když usadil se pod nebesa na stolec (majestát) královský, vyšší a nádhernější, než místa ostatní, nejvyšším kancléřem, jakožto tlumočníkem, po česku vzdává díky všemu shromáždění, že poslechli rozkazy jeho, a hned předložiti káže, v čem potřebuje rady a pomoci národa. I přečítá s katedry proposici sepsanou místopísař království českého čili deklamátor. Potom povstav nejvyšší purkrabí, jménem všeho národa uctivou řeč ku králi činí a přeje mu všeho štěstí, odpovídá, že stavové z nejdobrotivější Jeho Milosti Královské proposice, již prohlášené, poznavše obšírně, čeho zapotřebí králi a zemi, chtějí co nejdříve pilně uvažovati a králi býti po vůli jak nejochotněji. Vyslechnuv to král, povstává i v průvodu, jako prve, odchází do pokojův královských s nejvyššími úředníky zemskými i dvorskými.

III. Dovedše krále do pokojův královských, nejvyšší úředníci a soudcové zemští vracejí se do sněmu a nejvyšší purkrabí (jakožto ten, jenž obyčejně sněmy řídívá), vyloučiv dříve všechny, kdož dle zvyku domácího nesmějí býti při poradách sněmovních, obrací se k stavům s řečí, a buď vidí-li se mu, že den dále pokročil a se schýlil, všechny napomenuv, aby nazejtří vrátili se v čas, shromáždění rozpouští, anebo uznává-li denní čas za příhodný, zahajuje jednání. Především však otazuje se všech a vyzvídá, chtějí-li započíti vyřizováním žádostí královských, anebo mají-li co, proč s jich uvažováním mohlo by se prodlíti, nikoli maní a bez potřeby. Hlasujíť pořadem tázaní, pánové totiž a rytíři osobně, města pak (ledby pro jakousi příhodu musela hlasovati jinak, než pánové a rytíři) poradivše se mezi sebou, souborně skrze kanclíře Staré Prahy. I ačkoli zákon nový[11]) nařizuje, aby věci obecné teprv po vyřízení proposic královských braly se na přetřes, přece tak před schválením zákona toho, jak i potom zachovával se zvyk,

*) Zdání toto alespoň u nás, bohužel, velmi často neosvědčilo se.

**) Přepamátná, též v ohledu stavitelském velezajímavá místnosť tato, v níž častěji, než kdekoli jinde ve vlasti naší, rozhodovalo se nad osudem národa, bohužel, až příliš často nikoli na prospěch jeho, dosud zachovala se bez porušení i co den přístupna jest navštěvovatelům; taková však v příčině té u nás jest netečnosť, že i Pražanův samých přehojný počet nic nezná věcí těch, zajisté důležitých.

[11]) Sněm r. 1610.

aby, naskytlo-li by se, což týká se buď země celé, nebo některého stavu zvláště, a co snadno dá se vyříditi a čeho pro nespravedlnosť déle snášeti nelze, položilo se před uvažování proposic královských, i aby král pokorně poprosen byl, aby především nemoc, jež dle úsudku celého národa buď zemi všechnu, buď stav ten, onen hubí a tísní, vyléčiti ráčil tak, aby po jejím odklizení napotom tím rychleji a bezpečněji proposice královské zralým uvážením na přetřes vzíti a vyříditi se mohly. V tom ve všem, jaký je král, povolný-li nebo nepodajný, snadné též anebo obtížné bývá pořízení, kteréž někdy daří se teprv po mnohých stavův s králem sporech.

IV. Konečně po odklizení závad těch a spořádání potřeb národa přečítá se znova ve shromáždění proposice královská, jejížto několik opisův, z prvopisu zdělaných, rozdává se čelnějším mezi stavy. Bez dlouhého prodlení kráčí se pořadem k společné poradě o věcech, sněmu předložených, i o požadavcích královských. I dějí se porady tyto podle starého obyčeje. Vyvolávajíť se k uvážení kapitoly požadavkův královských, dle potřeby, buď souborně, je-li jich málo, anebo kapitola za kapitolou, je-li jich mnoho, nebo jsou-li obtížné.*) I poněvadž národ ten žije ve svobodě jednostejné tak, že obyčej domácí nijak nepřipouští, aby stavové na vzájem ukládali si břemena mimo souhlas, tedy o nich radí se každý stav zvláště v místnosti své. Pánové ze všech první v síni, nazvané, jak řečeno, *Saudna Swietnice.* Když tito sami mezi sebou společně uradili se a snešení své sepsali, skrze posly stavu svého oznamují to rytířstvu a vyzývají je, aby též oni důkladně věc mezi sebou uvážili a uradili se, kterak se zachovati. Rytíři, seznavše smýšlení pánův, odbývají valnou poradu ve světnici, jížto říká se *Żeleny Pokog,***) a uváživše bedlivě tak požadavky královské, jak táhnoucí se k nim snešení stavu panského, taktéž sbírají mezi sebou hlasy a společnou vůli svou o každé kapitole ve spis zahrnuvše, hned do valného shromáždění pánův přicházejí, aby s nimi sdělili, co usoudili, že národ snésti může, králi pak že nebude na ujmu, i aby s nimi šíře porokovali, zbylo-li, což vyžadovalo by důkladnějšího vyšetření. Vyrovnavše a pojednavše konečně všecko, v čem různily se obě strany, hned skrze posly, z obou stavův zvolené, Pražanům (odevzdavše jim na písmě osnovu souhlasné vůle obapolné), zvěstují společné snešení a žádají města, aby i ona vyslovila se, co chtějí, aby se stalo. Pražané tudíž k nejbližšímu dni příhodnému svolávají všecky z měst na sněm vyslané (města totiž po dvou nebo třech ze zboru konšelův svých aneb starších vysýlají

---

*) Věta následující čte se jen ve vydání druhém.

**) I tato místnosť zachovala se nám, ale ovšem velice změněná; původní tvary a ozdoby její stavitelské, pocházející také (jako ve Světnici Soudné) z doby Vladislava II., padly za oběť při opravování a přestavování zámku královského po bombardování pruském r. 1757.

na sněm s plnou mocí) a s nimi po zralém uvážení toho, čeho král vyžaduje a co pánové se stavem rytířským ze své strany chtějí udělati, sami též usnášejí, čeho dle obyčeje předkův a dle zvyklosti starobylé od stavu jejich náleželo by poskytnouti. Po tomto uvážení skrze posly stavu svého nejvyššímu purkrabí, že hotovi jsou vyložiti, čím zodpovídati chtějí proposice, oznamují, což také, jakmile vidí dobu příhodnou, ve valném shromáždění činí, kdež řeční hlavní celého stavu řečník, totiž kancléř Starého Města Pražského.

V. Když takto snešeny jsou v jedno stavův hlasy a vůle, ukládá a sepisuje se znění odpovědi, kteráž dáti se má králi.*) Užívá se při tom slohu volného, jako zas v proposicích královských vznešeného, pročež tamtomu říká se sloh prostonárodní, tomuto královský. Když odpověď pečlivě zdělaná jest na snadě, nejvyšší úředníci zemští a s nimi poslův několik zvolených z každého stavu od nejpřednějších jeho členů, ze sněmu ubírají se do pokojův královských a nejuctivěji králi ji podávají. Král, přijav ji, praví. že odpověď jejich přečte, a uváživ ji, písemně vyloží, co o ní soudí. Čeká se tedy dva dni, někdy i tři na vyjádření krále, kterak líbí se mu odpověď. Tento seznav, co stavové učiniti chtějí vzhledem k žádostem sněmu podaným, ve spis (replika řečený), co líbí se mu v nich a co nic, zahrnuje, povolav pak k sobě nejvyšší úředníky zemské, po nich to sněmu posýlá. Tato replika královská přečítá, uvažuje, přetřásá a s odpovědí bedlivě porovnává se, když pak všecky okolnosti jsou urovnány a hlasy opět v jedno snešeny, zdělává se snešení sněmovní, jež aby společně s nejvyšším písařem písemně uložili, hned volí se z každého stavu několik zkušenějších. Po sepsání přečítá se znění všem a opět na všechny činí se dotaz o jich zdání, aby vyložili, čeho by si snad v něm přáli. I slyší se přímluvy všech a o znění tom piluje se, až nic nenaskytuje se, v čemž jevila by se potřeba opravy. Potom nejvyšší úředníci zemští oznamují králi, že stavové již zdělali snešení sněmovní a že všichni prosí nejponíženěji, aby král ráčil do sněmu přijíti a přítomen býti prohlášení snešení sněmovního. Král o tom zpraven, v témž lesku královském, v též nádheře a v témž průvodu, co ubíral se k prohlášení proposice, přichází též k tomuto jednání. Když pak za obvyklých radostných všeho lidu pokřikův usedl na stolec královský, rozdávají se čistě a čitelně zdělané opisy snešení toho,[12]) králi jeden a stavům druhý, z třetího pak při otevřených dveřích místopísařem zemským prohlašuje se nově zdělané snešení sněmovní, což když je odbyto, aby snešení to z poručení krále i stavův do desk zemských vložiti dali, k úředníkům desk ustanovují se relátoři (poslové) z obou

*) Věty následující není ve vydání prvním.
[12]) Sneš. sněm. r. 1545.

stavův vyšších*) (ačkoli někdy města reptajíce, dovolávají se, že dle starobylé zvyklosti v počtu tom přítomni mají býti též poslové stavu jejich).**) Když vykonalo se vše toto, nejvyšší purkrabí zvučným hlasem sněmu vzdav díky za úctu povinnou, králi prokázanou, i za vykonání mozolného díla sněmovního, rozpouští shromáždění. Potom král, sám také krátkou řečí všemu národu vysloviv plnou milost královskou, povstává a ze sněmu odchází, nejvyššími úředníky a soudci zemskými a předními muži národa i ostatním dvořanstvem za slavného blahopřání lidu okolostojícího doprovází se do pokojův svých.***)

Hlava XIV.

O úřadech čili službách veřejných v Čechách.

I. Když předkové pořádali obec vlasti naší, uznali zapotřebí, aby v řádu jejím neméně světském, jako i v duchovním rozumně byly rozděleny veřejné úřady čili služby, tak vyšší, jak nižší, aby vrchnost nejvyšší o ně opírati se mohla. Chtěli pak tomu, aby co do hodnosti jedny druhých byly přednější a váženější, ano aby

---

*) Jako vše ostatní, také i samo snešení sněmovní nabývalo průchodu náležitého teprv, když vloženo bylo do desk zemských, kteréž po velikém požáru hradu Pražského (1541.) vedly se in duplo, jedny nacházely se v místnostech na hradě Pražském (jež také dosud se ukazují), druhé pak na Karlštejně.

**) Co v závorce čte se, přičiněno vydání druhému.

***) Poslední sněm, jak Stránský tuto jej vypsal, odbýval se r. 1620. za krále Bedřicha Falckého a zavřín byl dne 11. května; neboť tak zvaným „obnoveným zřízením zemským" Ferdinanda II., vydaným dne 15. května r. 1627., veliká nastala změna. Na sněmích odtud zasedalo stavův čtvero, neboť bývalým třem Ferdinand v čelo postavil stav nový, totiž duchovní. Působnost sněmův nesmírně byla ztenčena, neboť odňala se jim všecka moc zákonodární. První sněm na základě nového zřízení odbyl se r. 1627. a říká se mu „němý" z příčin velmi pochopitelných. Uvážíme-li však, že Ferdinand II. novým těm sněmům předce ponechal práva důležitého, povolování daně i vybírání vojska, jakož i že postupem času dovoleno stavům na sněmě v jistých potřebách zemských, ovšem v rozsahu velmi ztenčeném, činiti „postulata" (žádosti), odkud sněmům těm říkalo se též „postulátní", pochopujeme, že poskytnuta tím byla možnost opět rozšířiti moc a působení sněmův. Avšak nedostávalo se ducha potřebného, neboť stavové, na mnoze původu cizího i z valné části odnárodnělí, spíše hleděli zalibiti se poslušností, než pečovati o rozšíření svobod. Teprv novotami bezohlednými, zvláště císaře Josefa II., v stavech českých počal se probouzeti duch odporu tak, že za nástupce jeho Leopolda II. na sněmě ozývali se hlasové smělejší ve prospěch svobody a důstojnosti státu českého. Směru tomu však na závadu byly dlouhé vojny potom nastalé, i teprv za krále Ferdinanda Dobrotivého sněmy stavovské v ohledu tom opět

každý stav měl své vlastní.[1]) I ustanovili, že smějí je spravovati jen domácí, nikoli cizinci. Rozeznávají se vůbec úřadové vyšší a nižší. Tito i tamti napodobně různí se stupni svými, a mimo to někteří dle rozsahu působnosti, na základě zvyklosti a výsady krále Václava, pod sebou mají rozmanitých pomocníkův a služebníkův tu více, tu méně. O obojích co vyrozumíváme býti poznamenání hodného, umínili jsme si nyní, seč jsme, dotknouti. Zříme, že úřady vyšší zastávají mužové slavní leskem rodinným a že jsou některé dědičné, ostatní pak všechny, ať tak dím, udílné. Tamty již ode dávna sloučeny jsou s jistými rody panskými, a zdá se, že slouží toliko k uctívání velebnosti královské při korunovacích a slavnostech dvoru královského, těchto pak, když toho potřeba, král libovolně po bedlivém vyslyšení rady královské udílí mužům způsobilým, ctností a zkušeností nejváženějším. Mezi úřady dědičné v království tomto náleží maršálství, číšnictví, truksaství, kraječství a jiné, jsou-li ještě které, jež z rodu, v němž jsou dědičné, zastává nejstarší.*) Náležiť pak první rodu pánův z Lipé, druhý z Vartemberka, třetí z Házmburka, čtvrtý Sezimům. Těchto král užívá hlavně, a sice maršálka, aby mu nosil meč, dále aby mu přisluhovali číšník nápojem, truksas (stolník) pak a kraječ pokrmy.

II. Dále vyšší úřady čili služby udílné, kterak jsme je přezvali, jakož větší mají vážnosti, tak i těžšími vázány jsou přísahami i důležitějšími obírají se věcmi a téměř co den mají nač dohlížeti anebo co vyřizovati. Pročež kdykoli udá se, že uprázdní se jich který, král dle obyčeje starého přičiniti se má, aby uprázdnění netrvalo déle měsíce.**) Nikdo úřadu vyššího nemůže zastávati,

---

nabývaly důležitosti a zajímavosti, až konečně r. 1848. působení jich učinil konec. Poslední sněm český odbyl se r. 1-47. Jakých při odbývání sněmů těch šetřilo se zvyklostí a obřadův, čas i místo vypsati nedopouštějí; ctihodná naše „světnice soudná“, kdež sněmy se odbývaly, dosud z dob těch zachovala tvářnosť svou nezměněnou.

[1]) Sněmy ll. 1526. 1545.

*) Dle Palackého tito byli dědiční nejvyšší úředníci v království českém: *děd. hofmistři dvoru král.* v Čechách Kinští ze Vchynic a Tetova (na Chlumci) od 1(. století; *děd. truchsasové* Zajícové z Házmburka do r. 1663., kníž. a hrab. Colloredové na Opočně do r. 1723.; *děd. číšníci* I. pánové z Vartemberka od 14. století, II. hrab. Slavatové od r. 1627., III. hrab. Černínové z Chudenic od r. 1716.; *děd. kraječi* I. Sezimové z Ústí od 15. století, II. hrab. z Valdštejna od 17. století; *děd kuchmistři* hrab. Vratislavové z Mitrovic od r. 1723.; *děd. pokladní* hrab. z Vrtby od r. 1725. do r. 1830; *děd. komorníci* nad stříbry I. hrab. z Uhlefeldu, II. od r. 1743. Rud. hr. Chotek, III. od r. 1796. starohrab. Salmové z Reiferscheidu; *děd. korouhevníci* A. *stavu panského* I. hrab. Kořenští z Teresova od r. 1725.—1795., II. hrab. Chorinští z Ledské od r. 1797.; B. *stavu rytířského* I. Markvartové z Hrádku od r. 1723., II. Jos Jach. Vančura z Řehnic od r. 1754., III. Jan Václ. svob. p. z Astfeldu od r. 1771., IV. ryt. Vořikovští z Kundratic od r. 1791.; *děd. strážní dveří* I. páni Karlové ze Svárova, II. páni Mladotové ze Solopisk.

**) Ustanovení lhůty jen ve vydání druhém.

nižšího-li dříve nepřijal a po nějaký čas nezastával. Komu udělen byl, neodnímá se mu než z příčin nejnalehavějších a nejdůležitějších. Doprošovati se však u krále některého toho úřadu čestného, zbavuje hrdla i cti. I poněvadž, kdož je zastávají, ve spravování věcí, týkajících se celé země, nápomocni jsou především králi, tedy, cožkoli z úřadu činí pro větší prospěch tak národa celého, jak i členův jednotlivých, konají z moci krále a vší obce české. Mají přikázáno, aby ruce jak nejvíce prosté měli vší darův hltavosti. Posvátny také jaksi jsou i výkony jich i úřadovny. Některé těchto úřadův po právu jako své přivlastňují si země i všecka obec, jiné pak král, vrchnosť nejvyšší. Onoho způsobu jsou zvláště ty, jimž říkáme zemské, ti pak, kdož je zastávají, považováni jsou jako *Neywyssj Vrzednjcy Zemsstj* (Optimates, Ephori et Primores Regni), potom ty, jež zřízeny jsou na vykonávání spravedlnosti, na opatrování klenotův zemských, na spravování peněz veřejných i na hájení bezpečnosti obyvatelův v krajích.

III. Nejvyššími úřady zemskými jsou: purkrabství, hofmistrovství, maršálství, komornictví, soudcovství, kancléřství, jichž nikdo nemůže zastávati, než stavu panského, nejvyšší písařství a podkomořství, jež zákon velí udíleti stavu rytířskému. Z těchto prvnímu, druhému, čtvrtému a sedmému od starodávna na důchody přiřknuty jsou některé statky tučné a pozemky, nikoli bezcenné.

Nejvyšší purkrabství Pražské ustanoveno jest takřka v zastoupení krále buď v zemi nepřítomného, nebo smrtí sešlého, na odvracení náhlých nepřítele do země nájezdův a rušitelův pokoje veřejného, krocení práva zpupných přestupníkův[2]) a rozsuzování sporův o hranice a pří, povstalých ze závazkův písemných.*) Nejvyšší vedení vojska zemského po králi právem jemu náleží po vždy.[3]) Tomuto úřadu nejvyššímu podřízeny jsou i purkrabí hradu Pražského, jenž sluje menším, se svou radou a některými služebníky radními, i *Holomcy* všickni, t. j. pochopové a biřiči (škaryanti).[4])

Nejvyšší hofmistrství zabývá se řízením soudu královského, jenž komorním sluje, důstojným upravováním večeřadel a pokojův královských, pořádáním slavných průvodův veřejných, vítáním hostí vznešených a vyslancův cizích, udržováním v pořádku a kázni dvořanstva krále i služebníkův tabule královské a ostatními všemi toho druhu potřebami paláce.[5])

Nejvyšší maršálství zemské, ačkoli, jak řečeno, jest dědičné, předce takové požívá vážnosti, že, kdož je spravuje, náleží mezi nejvyšší úředníky zemské, a důstojenstvím i místem přichází

---

[2]) Zřízení zemské A. 1. 36. 37. D. 49. O. 19. a 22.
*) Věty následující není ve vydání prvním.
[3]) Sněm r. 1615.
[4]) Viktorina ze Všehrd kn. 2.
[5]) Zřízení zemské O. 3. 9. 11.

hned po nejvyšším hofmistru.[6]) Všickni služebníci královští a dvořané domácí i cizinci, od žalobníka před soud pohnaní, povinni jsou postaviti se před soud jeho, při svou vésti a u té stolice právo přijímati. Úřadu tomu dodávají lesk herolti čili hlasatelé, kteříž při něm býti a jemu sloužiti musí.

Nejvyšší komornictví vede zprávu nad tím, aby bez porušení zachovávaly se majestát králův i dobrý a náležitý starobylý řád při dskách zemských, a pečuje o to, aby komorníci řádně byli vysýláni, když obžalovaní obsýlají se před právo, i co vešlo v právo, přikazuje se k vykonání, jakož i aby majetek svárce odsouzeného po ocenění poměrném (naši tomu říkají *Odhad*) přiřknul se tomu, jenž při vyhrál. Jeho prostřednictvím zjednává se přístup ku králi, komu ho zapotřebí. Tomuto úřadu nejvyššímu podřízen jest a při dskách zemských, kteréž druhdy bývaly v rychtě Svatoklimentské (naproti kostelu P. Marie na Lúži *) ve Větším městě Pražském), nyní pak nacházejí se na hradě královském,**) pomáhá místokomorník, dále měřič zemský, *Starosta Komornjczj* (t. j. náčelník komorníkův) a *Komornjcy*, t. j. služebníci soudní počtem dvanácte.

Nejvyšší súdství obírá se tím, že řídí nejvyšší soud zemský, přísedících soudu hlasy sbírá a uzavírá, stranám sporným ze soudu činí oznámení potřebná, k prohlášení nálezův jmenuje kmety (nálezům těm říká se *Potazowe* i k prohlášení jich povstati musí ze soudu povždy dva z pánův a jeden z rytířův), a vůbec vše ostatní vyřizuje, což souvisí s hodností soudní. Od starodávna úřadu tomuto pomáhati musí místosudí a deklamátor, jemuž předkové říkali „*Wolawczj*“.

Nejvyšší kancléř zřízen jest, aby spisoval, pečetil, podpisoval královské listiny, prohlášky, rozkazy, dopisy, aby přijímal a četl přípisy, králi svědčící, aby řečnil a odpovědi dával jménem krále, aby bděl, by král nic neodepisoval, nenařizoval, neustanovoval proti právům zemským, dále aby opatroval větší pečeť krá-

---

[6]) Zřízení zemské 36. 37.

*) Kostela P. Marie na Lúži (in lacu) památka zachovala se již jen v pojmenování náměstí (Mariánského) blíže Klementina i paláce hraběte Clama-Gallasa. Za Josefa II. císaře dsky zemské ze zámku přenesly se k zemskému právu na Malé Straně (při kostele sv. Mikuláše), nyní pak nacházejí se při soudě zemském na trhu Ovocném (Staroměstském).

**) Dsky zemské, pokud víme, prvně v opatrování měl probošt kostela sv. Víta na hradě Pražském; potom chovaly se v zvláštních truhlách, odkud je komorníci v čas potřeby přinášeli. Když za válek husitských (1419-36.) právo nemělo průchodu, opatrovaly se dsky zemské na Křivoklátě, odkud po velkém požáru 18. května roku 1422. přestěhovaly se do Plzně, pak na Karlův Týn a konečně zase do Prahy, a sice do tehdejšího paláce čili „dvora královského“ (nynější kadetky), až konečně snešením sněmovním (27. dubna r. 1512.) dostaly se na hrad Pražský, kdež však k ztrátě nesmírné shořely nám 2. června 1541. Obnovené napotom chovaly se blíže světnice soudné v místnostech dosud zachovaných, až je císař Josef přenésti dal k soudu zemskému.

lovskou, kterouž pečetí se listiny veřejné a všecky spisy důležité. Kdož tedy spravuje úřad tento, rtem skoro krále jest a okem, hlavním jeho mluvčím, jenž musí stále následovati dvůr a okolo krále býti. Veliká tedy jeho jest vážnosť u krále, rovněž i u národa. S ním starosti sdílí místokanclíř, kterýžto s ním dohlíží na sekretáře (tajemníky), písaře, zapisovače a ostatní služebníky kanceláře královské a užší rady.*)

Nejvyšší, anebo libo-li tak nazývati, **přední písařství** zaneprazdňuje se věrným a bedlivým opatrováním skříní a desk zemských, též pečeti zemské, dále zapisováním a v náležité místo do desk zemských buď menších, nebo větších,**) ukládáním jednání tak veřejných, jak soukromných, trhův všech jmenovaných i nejmenovaných a všeho způsobu věcí pamětihodných;***) též nedopouští, aby úředníci desk zemských lid vydíráním sužovali. V dobách dřívějších úřad ten svěřoval se muži, vynikajícímu více učeností, než rodem.[7]) Jemu podřízeni jsou místopísař, strážce pečeti soudu zemského, ingrossatoři, starší a mladší, a všichni ostatní písaři.†) Svrchupsaná pečeť soudní, svěřená opatrování místopísaře, ačkoli říká se jí „*Peczet Zemska*“, přece rozdílna jest od oné pečeti, kterouž jakožto pečeť zemskou písař nejvyšší opatruje pečí svědomitou; neboť mimo to, že užívá se jí toliko při vykonávání spravedlnosti, viděti na ní vyrytého nikoli lva, nýbrž v podobě jinocha národa našeho někdys knížete sv. Vácslava. Na obraze spatřuje se obrněn, maje na hlavě přilbici, ozdobenou polokruhem, v rukou pak, a sice v pravé proužek, jenž na způsob podkovy zahrnut jest nade hlavou muže, na stolici sedícího, v levé pak praporec s kopím, o loket jeho opřeným, a štít trojhranný s klínem ke spodu visícím, na němž zříti orla, křídla rozpínajícího. Čte pak se nápis v polokruhu nad přilbicí knížete: **„S. Wencezlaus“** (t. j. sv. Vácslav), v pruhu pak: **citat ad judicium** (t. j. pohání před soud), v obvodu pak pečeti mezi kruhy soustředními: **+ S justitie totius terre sci Wencezlai ducis Boem.** (t. j. pečeť spravedlnosti celé země svatého Vácslava, knížete českého.)

Podkomořství dáno jest městům, aby v tajných radách královských hájilo jich proti mocnějším, aby pánův a rytířův proti

*) Po dlouhé věky nejv. kancléřem býval vždy probošt Vyšehradský, až teprv král Jiří chytrým způsobem důležitý úřad ten přenesl do rukou světských; svěřilť jej totiž nikoli proboštovi Vyšehradskému Janovi z Rabštejna, nýbrž bratrovi (dle jiných otci) jeho p. Prokopovi, Jan pak, nechtěl-li brojiti proti svým, nesměl odporovati.

**) Rozdíl mezi dskami zemskými velkými a menšími, odpovídající rozdílu mezi soudem zemským větším a menším, obsahoval, že do velkých desk zapisovala se zboží velká čili statky rozsáhlejší, jakož i zápisy v obnosech značných, do menších pak statkové menší, zápisy nejvýše do 100 kop gr., smlouvy všecky, netýkaly-li se trhův, spolků, směn atd.

***) Obě dvě věty další jen ve vydání druhém.

[7]) Pana Ondřeje z Dubé Rkps.

†) Odtud až do konce odstavce přidáno druhému vydání.

nim stížnosti a rozepře rozsuzovalo a, pokud možno, bez hluku soudního rovnalo, aby pokut, měšťanům pro hrubé výstupky uložených, od rady městské vymáhalo, i aby co rok rady v městech královských dle zvyklostí každého města obnovovalo. I ačkoli si stav rytířský osobuje úřad tento, přece právo králi ponechává na vůli, chce-li mu představiti někoho způsobilého z měšťanův Většího Města Pražského. I tak někdys dali jej spravovati císař Zikmund (roku 1436.) Janem Kunvaldským, a král Vladislav (roku 1471.) Samuelem Valečovským z Hrádku. Což aby opět nabylo průchodu a opakovalo se častěji, města královská nikdy nepřestávala si přáti.*)

Poněvadž totiž zkušenosť dob minulých zřejmě ukázala, že, ačkoli stav městský u nás též částí jest vší obce království českého, a přece nikdo ze stavu toho nepřibíral se do rady královské, mnozí ze stavův vyšších zhusta zneužívali vznešenosti místa i úřadu a při králi městům netoliko málo prokazovali spravedlnosti, nýbrž (když podkomoří, jenž ponejvíce býval z rytířův, věc zakrýval) někdy hrubě ubližovali: ona tudíž domnívala se, že tak slušnosť sama, jak obzvláště prospěch jich nutně vyžadují, aby v této radě vznešené, kdež král často radívá se o věcech netoliko stavův vyšších, nýbrž vší obce, měla alespoň toho jednoho ze stavu svého, kterýžby mohl rovněž se stavy vyššími při těch poradách bývati, a co a kdykoli bylo by nutno, o potřebách i stescích měst svobodně králi zprávu podávati. Úřadu tomuto podřízen jest náměstek, jemuž říká se hejtman podkomořský, pak hofrychtýř (dvorský sudí měst) a písař komorní.

IV. Tytoť, ejhle, jsou nejvyšších úředníkův zemských hodností všech nejváženější. Dále na opatrování klenotův zemských, to jest ozdob korunovačních a svobod zemských ustanoveno jest **purkrabství Karlštejnské**. Spravujíť pak úřad tento vždy ze šlechty starobylé dva, z pánův jeden, druhý pak z rytířův, kteříž tak králi a zemi, jak mezi sebou navzájem zavázáni přísahou nejpřísnější, nikde, než uvnitř hranic zemských stále přebývati a obydlí své míti jsou povinni. Ačkoli oba stejně zavázáni jsou bdíti, aby hrad Karlštejn, a co přechovává se v něm, neutrpěly porušení, předce zákon přikazuje, aby všech všude důchodův a požitkův z celého panství jeho (hrad ten totižto velkolepě nadán jest statky a zbožím mnohým jednak od Karla, zakladatele prvního, jednak obzvláště od Viléma Dubského z Třebomyslic)**) nebral, než jeden, dokud nevykročí ze života, nebo z úřadu. Teprv po smrti tovaryše v úřadě požitky bez čí překážky přecházejí na pozůstalého, on pak rovněž, jako předchůdce, až do smrti sám užívá důchodův těch. Kdyby

*) Stížnosti, v následujících větách obsažené, není v prvním vydání.

**) Podle Paprockého Diad. byl prý purkrabím Karlštejnským (1506.) a daroval hradu Hostomice a jiné zboží. Avšak v řadě purkrab. Karlštejnských nevyskytuje se žádný toho jména.

jich obou, nebo některého vinou stalo se, že hrad nepříteli dostal by se do rukou, nebo na ujmu země vzal škodu nějakou, tedy kdožby z viny byli usvědčeni, jeden anebo oba, ztratí česť, hrdlo i statek.[8]) Na uvažování a rozsuzování právních pří tak občanských, jak trestních, zasedá k právu v dni ustanovené **Soud Zemský** i Větší, i Menší,[9]) o čemž obšírněji promluviti za nedlouho naskytne se místo.[10]) Sebraný groš zemský spravují na sněmě ze stavův jednotlivých zvolení trojpáni, jimž lid říká *Neywyssj Bernjky*. Oni peněz, kteréž jako berni sněmem vyměřenou, z celého národa vybrali, vynakládají dle snešení sněmovního. Pro zachování bezpečnosti veřejné obyvatelstva po venkově a v krajích zřízena jsou **hejtmanství krajská**. Podle zákona král je obnovuje co rok, svěřuje je v každém kraji dvěma z obyvatelův zámožnějších, jednomu z pánův, druhému pak z rytířův, což stává se obyčejně v květnu měsíci. Úřad tento má povinnosť [11]) odvraceti všecky nehody nebezpečné, v sousedství vzniklé, dohlížeti na zbraň a zbroj, pro obranu lidu obecného potřebné, na vycvičení lidu ve zbrani, aby proti náhlým nepřátel nájezdům na snadě byl výběr ozbrojené mládeže ze všeho okolí, trestati povaleče,[12])*) poskytovati úlevy, a pomoci lidem obecným, bezprávně v pouta uvržezým, řemeslníkům městským dopomáhati k výplatě a náhradě proti oblíbené u šlechty liknavosti a konečně překážeti všemu násilí svévolníkův.**) Obzvláště však vedle nejvyššího purkrabí velmi pečlivě nad tím bdíti a k tomu přihlížeti musí, aby tuláci podezřelí a loupežníci schytáni byli, i aby učinila se přítrž všeho způsobu pychu a loupežím. I zajisté jestliže by kde od žhářův anebo zhoubcův jakýchkoli do země-učiněn byl nájezd, anebo od zbojníkův někomu stalo se násilí tak, aby byl oloupen, raněn, zajat, zavražděn, právo přikazuje, aby na první hlas poškozeného, nebo některého diváka, dalo se znamení buď pokřikem, anebo zvoněním.[13]) Zaslechnuvše je, pod pokutou nejtěžší povinni jsou celé sousedství, zvláště pak pán gruntův, ba i každý člověk nahodilý, ve zbrani přikvapiti, pomáhati, násilí násilím odrážeti a konečně loupežníky na útěk zahnané stíhati až do zjímání. Kdyby však v nějakém zámku, tvrzi nebo

[8]) Zřízení zemské A. 45. B. 8. 9. 15. 19. (Purkrabství Karlštejnské nedlouho po bitvě na Bílé Hoře padlo za oběť libovolným reformám Ferdinanda II., zrušiltě je ještě před vydáním „obnoveného zřízení zemského", totižto r. 1625. dne 16. května, i byli posledními purkrabími a sice z pánův Bedřich z Talmberka na Vlašimi, z rytířův pak Humprecht Černín z Chudenic. Překladat.)

[9]) Zřízení zemské A. 35. L. 60.

[10]) Viz níže hl. XVI.

[11]) Hájek při r. 1442.

[12]) Sněm r. 1547.

*) Ve vydání prvním dodáno: „jímati zhoubce a pečí přebedlivou stavovati všeho druhu loupeže."

**) Vět následujících pět přidáno druhému vydání.

[13]) Zřízení zemské L. 16. 18. 25.

městě pod ochranu přijati, bez prodlení nebyli vydáni, místo od pronásledovačův se obklič a celá věc oznam se hejtmanům krajským. Tito vybídnuti byvše, na ručest lid ozbrojivše a dokud král anebo purkrabí nejvyšší, co dále díti se má, z úrady kanceláře královské neustanoví, trvají v obléhání místa. Úřadníci tito druhdy směli též po případě s obyvateli krajskými odbývati sjezdy a raditi se o potřebách kraje svého; avšak králové pozdější vyrvali jim tuto svobodu.*)

V. Tyto tedy, o nichž jsme dosud rozpráběli, úřady jsou vyšší, jež slují zemskými, a náleží celé zemi; král rovněž má rozmanité úřady své, vážnosti nijak nepatrné. Užívát pak jich z práva svrchovanosti své ve věcech jednak vážných, jednak kratochvílných. Věci vážné obstarávají ty, kteréž lopotí se vykonáváním spravedlnosti, spravováním komory královské a co s ní souvisí, řízením len zahraničních a obvyklým opatrováním domu a osoby královské. Pro usnadnění práce skoro každému z těchto úřadův připojen jest četný zástup sekretářův, písařův, opisovačův, poslův a služebníkův ostatních. Na vykonávání spravedlnosti král dle vlastního zdání volí si rady, a skrze ně ve dni zákonem ustanovené uvažuje a rozsuzuje po právu všecky sporné věci tak dvorské, jak komorní. Předsedajít pak soudu královskému rady této ředitelé dva rozdílní, kteříž oba slují nejvyššími, a sice ve věcech dvorských **sudí dvorský,** v komorních pak **hofmistr.** Ku spravování komory královské, *Statkuw Stolnjch y komornjch* čili majetku a statkův královských zřízeno jest **prezidentství komory,** čili, abych mluvil s lidem, **rada komory královské,** jejížto předseda z pánův sluje **prezidentem komory,** maje ze stavu rytířského přidaných přisedících obyčejně pět. Těmto podřízeni jsou fiskál, jemuž říká se prokurátor královský, **důchodní** (účetní), **početní mistr** a všichni hejtmani statkův komorních, vážný (colmistr) a sem tam po hranicích a v městech zřízení výběrčí na vybírání cla a mýt. Spravování komory královské účastní se též **nejvyšší mincmistrovství.** Úřad tento král po zákonu vznésti může [14]) tak z měšťanstva, jak ze stavův vyšších na muže počestného, jejž považuje za věci znalého a k vykonávání povinností způsobilého. Jestiť mu pak uloženo, aby dle potřeby v celé zemi objížděl doly zlaté a stříbrné všecky, a co děje se tam, bedlivě zkoumal a napravoval, cožkoli shledal by, že příčí se řádu a právům báňským, anebo na ujmu páše se buď od vlastníka pozemku, buď od horníkův, aby vybídnut od těch, jichž týká se,

---

*) Zřízení hejtmanův krajských, v 15. století na domácí půdě naší vyrostlé, osvědčilo se tak výborně, že vláda rakouská později sama uvedla je také do všech zemí svých, ovšem že valně změněné; vždyť i v Čechách postupem času působení jich značně bylo ztenčeno i (od r. 1751.) zůstávalo konečně při jediném hejtmanu, jenž byl pak toliko úředníkem zeměpanským a spravoval výhradně věci čistě politické.

[14]) Zřízení zemské A. 47.

pospíšil si s odkoupením zlata a stříbra od těžířův, slovem aby ku všemu důkladně prohlížel, co uzná za prospěšno na zvelebení hornictví. Péče jeho část s ním sdílí královský prubíř, kterýž jej na věci užitečné upozorňovati i o to pečovati má, aby nezlehčoval se peníz veřejný.[15]) Již pak poněvadž král český v Němcích, tedy mimo hranice země své, mnoho má len čili statkův manských, jež ode dávna poddány jsou koruně a králům českým, tedy aby udržovaly se v povinnosti i aby manové, kteříž jsou v jich držení, šetřili velebnosti královské a králův českých, zřízeno jest tak zvané **hejtmanství len německých,**[16]) jež z pánův-li kdo zastávati má, čili z rytířův, spor dosud není cele rozřešen. Pamatuji se však dobře, že úřad ten dosud udílel se některému z panstva, nikoli z rytířstva. A že úřad ten také na starosti má statky, kteréž jsou majetkem zemským, tedy též nejvyššímu kancléři zemskému ukládá se dozor, aby v příčině té nikdo nepodnikal novot na ujmu země. Dále obydlí královského t. j. **hradu Pražského a tělesné stráže královské hejtmanství** svěřují se vždy nejosvědčenější věrnosti mužům stavu rytířského; první velí stráži zámecké, druhý však trabantům královským. Poněvadž pak králové někdy od věcí opravdových rádi si oddychají a na zotavení ducha čas vynakládají, ustanovili si některé úřady též pro správu věcí kratochvílných. Koně zajisté ušlechtilé proháněti a zvěř lovem uháněti skoro všichni velcí pánové doby naší za první zábavu pokládají, k čemuž zapotřebí jest mnoho lidí a přístrojův. Na umělou toho všeho úpravu král český má **nejvyššího podkoní** čili štolmistra a **nejvyššího lovčí.** Že tito se všemi podřízenými svými na starosti mají koně a honby, již z pojmenování jich jasně vysvítá.

VI. Že pak ke dvoru královu náleží ještě rozmanité úřady komorníkův, kuchmistrův (truksasův), číšníkův, stavitelův a ostatních, není nám neznámo; ale poněvadž netáhne se k nim skoro nic obzvláštního, ani důležitějšího, abychom čtenáře neobtěžovali malichernostmi takovými, volili jsme pominouti jich vyjmenování a přecházíme k výkladu úřadův, jež v zemi naší pokládají se za nižší. Hlavně zřízeny jsou, aby v lidu obecném udržovala se kázeň, odvracely bouře domácí i též v temný lid obecný zaštěpila se svornost. Úřady tyto co rok od vrchnosti vyšší po městech a vsech svěřují se mužům bezúhonným a rozumným, kteříž dříve z obyvatelův každého místa zvoleni byli hlasy výborův, obzvláštní v té příčině přísahou vázaných. Vyšší pak vrchností, kteráž je uděluje v městech královských, jakož i v městech na statcích královských, jest král (on sice zřídka sám jich udílí, nýbrž obyčejně skrze zřízence svého, obvyklou mocí opatřeného), jinde*) pán gruntův

[15]) Viz níže hl. XVIII. §. 4.
[16]) Convent. an. 1596. 1601.
*) Totiž v městech, jež některý člen stavův vyšších založil a výsadou opatřil.

(statkář). Poněvadž totiž zkušenosť sama dala naučení, že ani nejmenší ves, nerci-li město, bez ujmy neobstojí, není-li spravováno ničí radou a vážností, protož každé vsi, každému městečku a každému městu dáni byli představení a obecného dobra správcové. O úřadech, ježto mají moc malou, a pro skrovný počet obyvatelstva méně práce, a jichž nepatrnosť vůbec jest známa, mnoho slov šířiti, nanic by nebylo; ale za to dovoleno, stručně zmíniti se o úřadech čili službách, jež v městcích a městech lidnatějších veřejně a stále trvají, a jichžto nevšední jsou moc a právo. Úřadem tedy nejpřednějším v městech a městcích jest, čemu říkáme **rada městská**, zbor totiž v městech Pražských Větším a Novém osmnáctičlenný, v ostatních pak městech a městcích dvanáctičlenný, rovněž **soud (rychta).** Tato rada městská opatřena jest tak vyšší, jak nižší právomocností ve věcech hrdelních, rovněž i občanských. Do rady této po zákonu nikdo nemůže býti přibrán, kdo dříve po přijetí práva městského nestrávil tříletí v počtu měšťanův, neuvykl břemenům obecným a mezitím nepřiučil se řádně zvyklostem domácím. I ačkoli tak co do dosažení, jak co do vykonávání úřadův těch skoro v každém městě šetří se zvláštnosti některé, od nepamětných dob zvykem ustálené, v soudnictví jednak všude pravidlem jest domácí právo městské, jehož užívá matička Praha, a jemuž pro užívání v městech vůbec říká se *Prawo Miestske*. V této radě městské bez odporu pořadem první jest, jemuž slovem z latiny vydluženým říkáme *Prymas a Hospodarz Miesta*, a jenž v radě první všech hlasuje i ode všeho lidu nad jiné se ctí, avšak nařizovati půhony před soud k naléhání původa (žalobníka), svolávati radu, jednání posloupně dávati na přetřes, říditi porady, sbírati a uzavírati přímluvy, z tovaryšův úřadu jmenovati a vyzvati toho, jenžby prohlásil snešení pánův radních (což stává se u přítomnosti toho, jehož týká se) opatrovati klíče i pečeť obecní, na starosti má purkmistr. Jako druhdy u Athéňanův prytaneia, tak u nás alespoň měsíc trvává tento úřad purkmistrovský. čímž do roka v hodnosti té vystřídají se do kola jednotliví pánové rady dvanáctičlenné. Zkušenosť stará i nová poučila lid náš, že střídání vlády jediným jest způsobem na vyrovnání svobody [17]) a že tedy nebylo by ve prospěch měšťanův, kdyby i u nás spravování úřadu toho v městech trvalo déle, buď půlleta, buď celý rok, jako v jiných zemích. Tudíž nesnadno, aby, kdož úřad ten spravují, hruběji zhřešiti mohli nebo odvážili se proti zákonu Juliovu buď o okrádání obce, buď o zpronevěření, buď o vydírání. Jestiť pak hodnosť úřadu tohoto i rady městské tím skvělejší, čím město které nad jiná jest rozsáhlejší, lidnatější a většími nadáno svobodami a výsadami. A poněvadž některá města, zvláště královská, tak jsou lidnata, že purkmistři nejsou s to, aby v čas uvážili a vyřídili

---

[17]) Livius kn. 3.

všecka jednání celé obce i jednotlivých obyvatelův, tedy velké radě oné podřízen jest v Praze úřad desítipanský, jinde osmipanský, jinde šestipanský.*) Aby úhrn měšťanstva zabezpečil se proti roztržkám, zřízeno na způsob tribunův lidu někde více, jinde méně obecních starších, aby, chtěla-li by kdy rada městská, zneužívajíc úřadu, o něco pokoušeti se na ujmu obce celé, postavili se na odpor a ji k dobrému napomenuli, anebo když by věci nechtěla napraviti, žalovali u podkomoří zemského, nebo u samého krále. **Rychtářství** (soud) druhým jest mezi městskými úřadem veřejným a zřízeno jest na to, aby uvažovalo a rozsuzovalo rozepře menší, krotilo všecku výtržnosť lidu, jímalo a věznilo ničemy a vykonati dávalo snešení rady větší. Oběma těmto úřadům městským pro potřebu slouží též rozmanití služebníci veřejní, a to sice sekretáři (tajemníci), úřadu purkmistrovskému stavitelé, důchodní, tržní písaři, opisovači a poslíčkové, soudu pak rychtář krevní, účetní, drábové, pochopové a jiní toho druhu služebníci.

VII. Vedle těchto úřadův, všem městům a městečkům společných, mezi zvláštními nelze neuvésti a mlčením pominouti úřadu dozorce vinařství. jejž císař a král Karel IV. napodobuje jaksi, nemýlím-li se, města báňská, v Praze zřídil (r. 1358.) poručiv mu právo nad vzdělavateli vinnic. Říká se mu slovem nenašim *Vrzad Pergmistrský*. Zákony Karlem dané stranu udělování a spravování úřadu toho Vladislav král r. 1479. objasnil a rozhojnil. Tento mistr vinniční úcty obzvláštní požívá u starších a ve valných shromážděních jmenem všeho občanstva k radě a ke komu zapotřebí, řečnívá. Druhdy volívala jej rada Většího Města Pražského z občanův města téhož, nyní však pro nevčasné sváry Nového Města s Větším volí jej rada komory královské a přidává se mu osm radních tovaryšův, po třech totiž z Města Starého a Nového, dva pak z Menšího dle zdání té které rady městské. Zřízen pak jest úřad tento, aby, jak již řečeno, rozsuzoval rozepře povstalé o vinnice, jakož i aby o to pečoval, by místa, na pěstování revy příhodná, neležela ladem, dále aby všecky vinnice, co se jich kolem města nachází, popsal, vyměřil a proti vší myslivosti chránil, aby trestal, kdož dostiženi byli při kradení ovoce z keře, mimo to aby vyměřoval cenu vína, jež kdo chce prodávati veřejně, i též mzdu, kteráž má platiti se dělníkům, aby přihlížel, by nikde nešidilo se prodáváním vína vláčkovitého a lankvary, i ať vše povíme zkrátka, aby obstarával, ustanovoval a podnikal, cožkoli uzdá se mu býti ve prospěch vinaření. Kolem města na vše strany rozprostírá se pravomocnosť jeho.**) Ostatně poněvadž skoro větší část úřadův dotčených obírá

*) Úřady tyto měly na starosti hlavně záležitosti, jimž nyní říkáme policejní.

**) Jak vůbec známo, alespoň od časův Karla IV. vinařilo se u nás v Čechách velmi mnoho, jak dosud dosvědčuje téměř všude vyskytující se pojmenování „na vinnici“. Praha na všech stranách obklíčena byla samými vinnicemi.

se vykonáváním veřejné spravedlnosti a mimo to v tom, co ihned dále povíme, jasněji se ukáže, že vlasť naše bez nich obejíti se nemůže, zbytečno bylo by tuto déle při nich zdržovati se a prodlévati.*)

Hlava XV.

O nejvyšší radě zemské čili kanceláři královské.

I. Rozprávějíce svrchu [1]) jednak o politické správě v Čechách, jednak o veřejných úřadech zemských, pověděli jsme, že král náš o vší obci království českého a důležitějších věcech obecných nic neustanovuje bez nejvyšších úředníkův zemských a rady své. Stranu všedních žádostí lidí soukromých anebo stížností všelijakých, kteréž se slušně dají vyříditi bez hluku soudního, zajisté on sám dle vlastního zdání může rozhodovati a udíleti rozkazy a zápovědi; on však i téměř všecky rovněž odsýlá k téléž radě své a o snešení rady nejvyšší také strany jejich odpisuje, co se mu líbí. Vyžaduje tedy sám pořádek, abychom také pojednali o této nejvyšší radě královské. Jestiť pak v Čechách jediná a lid náš neříká jí jinak, než **kancelář královská zemská**. Král sice, aby vyhnul se odporu, sám skoro nikdy nepřichází do zemské rady této, jak za-

---

*) Dodatkem k hlavě této „o úřadech a službách veřejných" jen s uboléváním zmiňujeme se, že od doby Stránského všecko vzalo proměnu úplnou. Nejprvé libovolné novoty Ferdinanda II. po bitvě bělohorské způsobily značné změny; nejzhoubněji však na pozůstatky starodávného zřízení našeho účinkovaly za Marie Terezie i Josefa II. důsledně prováděné snahy směru centralisačního i poněmčovacího. Avšak ani bezohlednosť doby té neodvážila se sáhnouti na hlavní podstatu staroslavného státu českého, což stalo se teprv za prováděním změn ústavních času nejnovějšího, jimž padly za oběť poslední velebné upomínky státu českého — — *nikoli zajisté na věky*, nýbrž toliko na čas, neboť žije v nás ve všech naděje pevná, že, dá Bůh, za krátko vzradujeme se nad splněním tužeb našich nejvřelejších, že co posvátného zachovalo se nám za nejsmutnějších dob útisku politického i národního, nevzalo za své za dob příznivějších po zázračném našem vzkříšení národním. — Položíme tuto, jak doufáme po přání čtenářstva, kteří byli posledními, již zastávali některý úřad nejvyšší; nejvyšší purkrabství hr. Filip Stadion r. 1848., nejv. hofmistrství starohrabě Robert Salm-Reifferscheid, nejv. maršálství Jan Prokop hrabě Hartmann z Klarštejnu, nejv. komornictví Jos. Mat. hrabě Thun z Hohenštejnu († 24. září 1868.), nejv. soudství zemské hrabě Ant. Mitrovsky z Mitrovic a Nemyšle, nejv. soudství dvorské hrabě Leopold Thun z Hohenštejna († 10. dubna 1877.), nejv. písařství Jan rytíř z Neuberka († r. 1859.); posledním podkomořím byl Karel svob. pán z Margelíků, nejv. kancléřství (spojené) zastával hr. Karel Inzaghi atd.

[1]) Hl. V §. 11. a hl. XIII. §. 2.

chovávali se kdysi i králové hebrejští, také jen velmi zřídka bývá při poradách, co však a kdy má se vzíti na přetřes, obyčejně nařizuje nejvyššímu kancléři. Nejvyšší kancléř tedy jmenem krále, o čem zapotřebí rokovati, radě předkládá, sbírá hlasy a dle řádu domácího řídí celé jednání. S tím, na čem se snesli, vrací se ke králi buď sám, anebo s některým z nejvyšších úředníkův, vykládá mu věc celou a přijímá nařízení jeho, co chce a poroučí, aby se stalo; což když tento radě rozložil, sekretář to bedlivě zapisuje. Majíť pak do této rady přístup netoliko nejvyšší úředníci zemští (jako jsou nejvyšší purkrabí Pražský, nejvyšší hofmistr, nejvyšší komorník, nejvyšší sudí, nejvyšší písař zemský a podkomoří), nýbrž též všichni soudcové zemští bez rozdílu, kteříž buďtež od krále pozváni, čili nic, kdykoli jim libo, mohou přijíti, vespolek se raditi, rokovati a připomínati, co pro vlasť za prospěšné uznávají. Ostatně místokanclíř a sekretář poradám přítomni býti musí.

II. Ale poněvadž jednání, o nichž se tam rokuje, nejsou všecka stejně důležitá, za tou příčinou ode dávna vešlo do zvyku, že podle okolností při některé poradě bývá členův více, než při jiné, pročež podle hojnějšího neb skrovnějšího počtu účastníkův rada ta slouti může jedna širší, druhá pak užší.*) V radě širší uvažují se veřejný stav země, jakož i potřeby a blaho krále i celého národa; někdy dotýkají a rozřešují se tam též obyvatelův jednotlivých záležitosti, jež příkladem svým kdysi mohly by býti na škodu a těžko dají se vyříditi. Král sám, kdykoli toho potřeba, povolává širší tuto radu, obsýlaje k jistému dni členy rady jak ty, kteří toho času v Praze jsou na snadě, tak i znamenitější těch, kteříž sem tam po krajích zaměstnáni správou věcí svých soukromých a domácích, na venku čas tráví, ano po případě též jistý počet soukromých mužův zkušených. Rovněž nejvyšší úředníci zemští radu tuto větší a velebnější svolávají, avšak jen tehdáž, když jim s přivolením krále od sněmu moc k tomu byla dána. Radě takto svolané přítomni bývají vedle nejvyšších úředníkův zemských netoliko všichni soudcové zemští a radové královští, nýbrž obyčejně také počet to větší, to menší delegátův, zvolených snešením sněmovním z mužův soukromých. Rokujeť pak a radí se tam jen o věcech těch. o nichž pro nedostatek času stavové hromadně na sněmě snésti se nemohli, a na jichž vyřízení radě té výslovně moc udělili. Čteme, že za panování Ferdinanda, Maksimiliána a Rudolfa rada taková několikkráte byla svolána,[2]) pokud se týkalo obecné obrany vlasti, všeobecné hotovosti, přehlížení a upravování hranic zemských, vymanění a vyplacení zastavených statkův korunních za hranicemi položených, cest na pomezí nedávno otevřených na zjevnou škodu obyvatelův pohraničních, nebývalého

*) Stránský užívá tuto hříčky slovní, jmenuje nejvyšší radu širší concilium „Augustius“, užší pak „Angustius“.

[2]) Sněmy ll. 1545. 1557. 1569. 1575. 1585. 1586. 1596. 1604. 1610.

skladiště solního, hodnoty peněz a zákonův o jich ražení, rozumného vynaložení berní ve prospěch země, za příkladem předkův obnovování smluv dědičných s knížaty okolními a toho druhu věcí jiných.

III. Užší rada kanceláře královské nevyžaduje přítomnosti tolika členův a nerokuje se tam o stavu celé země. Tamť jednotlivcův anebo alespoň několika ať chudých, ať zámožných žádosti nebo stížnosti obyčejnější a všední se uvažují, a sice toliko takové, jichžto vyřízení bez hluku soudního připouštějí i slušnosť, i ti, jichž se týká Z této rady tajné (posvátnější) vycházejí všecky privileje a výsady královské; tam všem manům královským i korunním udílejí se léna tak šlechtická, jak nešlechtická; poslové, vypraviti se mající k cizím králům anebo panovníkům a zemím, přijímají tam nařízení; vypovězení anebo tací, kdož z jiných příčin nemají přístupu ke dvoru královskému nebo stolici soudní, opatřují se tam svobodným průvodem (glejtem); zvláštní poslové krále (vůbec relátoři řečení) odtud vypravují se k úředníkům desk zemských, o obeslání stran sporných ve věcech, odkladu netrpících, k stání a jednání mimořádnému před soudem buď zemským nebo dvorským, o zapsání a rotulování rozmanitých smluv králem uzavřených (netýkají-li se jmění zemského), o ustanovení poručníkův nedospělému nebo jeho prohlášení za dospělého, o stavění svědkův a jiné věci podobné; konečně odtud vydávají se všecky královské zápovědi, rozkazy, nálezy a poručení všeho druhu, kteréž aby v Čechách ze svrchované moci královské směly býti vydávány, velebnosti králův národem i zákony starými již ode dávna jest dovoleno a dlouhým užíváním průchodu nabylo.

IV. Vyřizovalať se pak královské kanceláře této jednání, cožkoli král Čechům, Moravanům, Slezákům, nebo Lužičanům vzkazoval, druhdy sice toliko v domácí lidu českého řeči nebo v latinské, národům všem společné, kdykoli co s cizími bylo říditi a ukládati: neboť i sami Slezáci a Lužičané věci své kanceláři té předkládali v obecné řeči slovanské, nářečí českému jak nejvíce přizpůsobené, ano, co více značí, posly své opatřovali nařízeními, česky sepsanými.[3]) I trval při těchto zvyklostech a řádech a předlouhý čas v míru vzkvétal kdysi říše naší celek, z rozmanitých národův stejnojazyčných složený. Avšak za paměti dědův našich, když domácí lid slezský a lužický smísiv se s přistěhovalci cizími, volil rozmlouvati jazykem cizím, než svým, jazyk onen po otcích zděděný začal přicházeti v opovržení a slouti wasserpoláctvím,*) němčina pak místo něho počala obecněti v místech posvátných, rovněž i světských. Odtud napotom vzniklo též při kanceláři krále našeho jazyku na-

[3]) Poselstvo Slezanův r. 1547. rovněž i stavův Opolských a Ratibořských r. 1536.
*) „Wasserpolacismus“ čte se v díle původním.

šemu českému velmi zhoubné zřízení tak zvané německé ekspedice. Za tou příčinou tudíž nejvyšší kanclíř zemský přibral si sekretáře (tajemníka) německého, aby obstarával, co v té řeči vyříditi se mělo. Avšak nezastavila se tam a nepřestávala na tom dlouho nepřátel jazyka našeho drsnosť; neboť za posledních let krále Rudolfa II. a téměř po všecku dobu krále Matyáše (r. 1610. 1614. 1615. 1619.) obyvatelé Slez a Lužic za rozmanitými záminkami pokoušeli se o to, aby do kanceláře té za místokanclíře vecpali Němce. Novota tato však dosud neměla úspěchu žádaného.

Již pak nyní, aby všecka snešení rady této králem schválená, týkají-li se Čechův a Moravanův, po česku sepsala se, po německu pak, týkají-li se Slezanův, Lužičanův, Kladských, Chebských a Loketských, ustanoveni jsou koncipisté, kteříž, jakmile to nařídí buď kanclíř nejvyšší, buď místokanclíř, anebo sekretář, opisují je způsobem obsahu přiměřeným. Ale spis tento platnosti a práva nabývá teprv vlastnoručnými podpisy netoliko krále, nýbrž také nejvyššího kanclíře, místokanclíře a sekretáře. Mimo to zapotřebí jest, aby spis, je-li zdělán ve způsobě výsady nebo listiny na plnou moc posledního pořízení, nebo strany některého jiného jednání důležitého, opatřen a stvrzen byl větší pečetí krále, menší pak, obsahuje-li jiné věci všední a nepatrnější. Slova a rozkazy královské všude a povždy mají vážnosť svou a u všech požívají důvěry a úcty největší tak, že kdo zpěčoval by se poslechnouti je, nebo opovážil se jim ujímati, bez trestu nijak by nezůstal. Také mají trvání stálé i není možno, aby se změnila, zrušila nebo odvolala leda z příčin nejzávažnějších a s opatrností největší tak, že (jako druhdy u Medův a Peršanův bývalo s právem královským) pro pevnosť jich nepohnutelnou předkové naši, nejinak než jako o výrocích posvátných, za přísloví přijali: „*Kralowska Slowa negdau na Zpatek*“. Kéžby za doby naší nebylo, proč právem mohlo by smýšleti se jinak!*) Již pak samé místo královské kanceláře této tak pro krále samého velebnosť, jak pro důležitosť, množství a vážnosť věcí, jež se tam vyřizují, jest jaksi posvátné a jako útočiště nějaké u všech v úctě převeliké. Po dávném obyčeji bývá tam, kdežkoli nachází se dvůr králův, nejčastěji pak v Praze jakožto v hlavním městě na královském hradě Svatovácslavském a nepřenáší se jinam, leda s dvorem královským z příčin povážlivých, jakéž jsou zuřící nákaza morová a podstatná bázeň před nepřítelem, vojnou hrozícím. Všem, i nejchudšímu, dovoleno jest, aby v kanceláři té věc svou a srdce svého tužby ve způsobě žádosti předložiti a krále za pomoc prosili. Také král, nechce-li býti obviňován z nedbání povinnosti a přísahy, dle starého zvyku nesmí kanceláře této ani prací zastaviti, ani vážnosti zlehčiti. Proto u velmožův českých jako kdysi Matyášovi Korvínovi ještě i po smrti na po-

*) Kdož nerozuměl by, kam směřují trpká tato slova Stránského?

chvalu sloužilo, že když proti Jiřímu a Vladislavovi vydával se za krále českého, náležitě a bedlivě užíval toho způsobu kanceláře české, tak naopak, že zastavil činnost jeho, třeba jen na kratičko, pořádnému králi Vladislavovi (r. 1511.) na potupu bylo, což za nedlouho objevilo se reptáním stavův. Předkům našim rovněž zdálo se nesnesitelným, když někdy král český odjinud, než z kanceláře české v příčině nějaké vydával rozkazy královské, nebo moc královskou vykonával mimo hranice zemské. Zvědavým za příklad buďte mandáty tak Lucemburské krále Jana, jak Budínské Zikmundovy a Vladislavovy, jichž vážnost že skrovna bude u národa, tehdejší nejvyšší úředníci zemští veřejně prohlásili. Avšak shovívavostí nejvyšších úředníkův zemských*) doby novější ponejvíce odchýleno se od šetření oné zvyklosti starobylé; v zákonech nových velmi málo vyhrazeno jest, o čemž král z moci královské rozhodovati nesmí, než uvnitř hranic zemských. Uváží-li se to vše, nikdo při posuzování věcí nemůže býti tak tupým, aby předkův našich v příčině té nechápal moudrosti a neznamenal, jak dobře zřízená správa kanceláře té přinášela i králi samému slávu, i všemu obyvatelstvu užitek.**)

Hlava XVI.

O stolicích soudných v Čechách.

I. Více než jednou pravili jsme[4]) ve spisku tomto, že Čechové mají své zvláštní, již od předkův zděděné zvyklosti, zřízení, práva a zákony, jimiž od panovníkův svých jako lidé svobodní, nikoli jako nevolníci, mírně spravováni jsou a kteréž bez odporu bedlivě poslouchati uvykli, že svoboda ta skoro zdáti se může neustálenou i bezuzdnou. Zdá se, jako kdyby věc sama je byla poučila, že jako tělo naše bez ducha, tak obec bez zákona nijak nemůže míti síly, něco rozumně dělati, nerci-li pak náležitě užívati čivův a krve i údův ostatních. Poněvadž pak jazykem, rovněž i povahou zvyklostí a zřízení různili se od Němcův, tedy s nimi nechtěli míti společných ani soudův, ani zákonův, ani práv. Doma

---

*) Stěžuje si Stránský do časův svých, kdež od nastoupení krále Matyáše (r. 1611.) Praha přestala býti sídlem královským a tudíž kancléř náš obyčejně přebýval ve Vídni.

**) Za Marie Terezie r. 1749. nejv. kancléřství české pojato bylo ve společný nejvyšší úřad politický pro všecky země české i rakouské, jemuž od r. 1762. říkalo se *spojená kancelář dvorská*. Posledním naším kancléřem byl hr. Fil. Kinský, † 1749.

[4]) Svrchu hl. III. §. 13. a hl. VIII. §. 3. a hl. XI. §. 5.

tedy sami znenáhla po zkušenosti mnohověké se schválením všeho lidu ustanovili si práva i zákony, přiměřené duchu národnímu. Poněvadž před panováním Přemysla nebyly sepsány, přiučováno se jim z pouhého užívání, a poněvadž jich bylo pramálo, soudcové snadno v paměti mohli je chovati. Rozmanité případy, postupem času sběhlé a pokrok vzdělanosti ze zkušeností hojných způsobily, že lidé z nemnoha zákonův oněch zplodili jiných nových několik a uvedli v písmo. jež pro obecné dobro opravovati, vysvětlovati, vykládati, rozhojňovati tak dřívější, jak i tato naše doba pozdější nedala si brániti, nechtějíc zdáti se lenivou nebo neschopnou. Smýšlelo se, že co směli otcové, i synům volno. Svoboda tato, opírající se o zvyklosť domácí, kdysi ani králi Vladislavovi nebyla proti mysli, neboť po zralém uvážení kdesi [5]) prohlásil, že stavové čeští, jsouce svobodni, povždy mají moc, co schválilo se veřejně, mezi zákony pojmouti, a co neschválilo se, zrušiti. Poněvadž pak rozumělo se tomu, že zákony tyto sic neměly by užitku, ani moci, kdyžby nedali se jim služebníci a tlumočníci, a obáváno se, že lidé více poslouchají náruživosti své, než zákony, tedy zlu tomu v Čechách rozumně se překazilo i zřídily se úřady a soudy pro každé jednání zvláštní, totiž pro náboženská soudy duchovní a pro světská soudy světské.

II. O soudech duchovních již svrchu [6]) pověděli jsme, čeho zdálo se býti potřeba. Ve světských, jako při úřadech veřejných, rozeznáváme vůbec vyšší a nižší. Vyššími nazýváme, před nimiž stávají stavové vyšší, nižšími pak, před nimiž stávají měšťané a lid obecný. Oba soudí pře podle práva domácího, a sice vyšší podle zemského, nižší pak podle městského; oba zachovávají pořádek a postup, obyčeji dávnými stvrzené; oba u všech požívají úcty nejvyšší; oba jsou buď pořádné neb postranní (mimořádné), a v obou některé hodností a vážností nad jiné vynikají.*) Jazyka jiného, než českého v nich užívati, zákony naprosto zapovídají.[7]) Svědkům, kteříž vynikají leskem rodu, nebo jinak těší se erbu rodu svého, v jednáních, jež netýkají se hrdla, cti a dědictví, zákony ponechávají na vůli [8]) (což snad mimo Rakousy a Bavory nikde jinde nemá platnosti a průchodu), aby při obojím soudě svědomí (svědectví) po oznámení dávali buď ústně, buď na písmě, jen když každý sepsané svědectví své netoliko podpisem vlastnoručním zavírá a pečetí vlastní nebo rodinnou poznamenává, nýbrž také slavnou klausulí, spisu připojenou, výslovně dosvědčuje, že totiž co takto svědčí, béře na svou víru a na svou duši. Poněvadž

[5]) Krále Vladisl. nález r. 1501. §. 5.

[6]) Svrchu hl. VI. §. 15. 17. 18.

*) Následujících tří vět není v prvním vydání.

[7]) Zřízení zemské B. 32. — Práva městská B. 8.

[8]) Zřízení zemské X. 26. Práva městská B. 49. 50. Andr. Gail Observ. praet. 101. num. 14. lib. 1.

totiž zkušeností dlouhou dokázána jest Čechův, zvláště urozených, jistá v řečích a skutcích stálost, nebylo tuto proč obávati se buď podvodu, buď nástrahy, nebo křivé přísahy. Rozsudku u soudův těchto vynešenému, zvláště vešel-li v moc práva, nikdo bez trestu protiviti se nesmí, jinak hned nařizuje se naň vedení, a zpurný, pokud zasloužil, ztrestán bude buď pokutou, nebo vězením, anebo dle potřeby skrotí se rukou vojenskou.*) I král sám, jako kdokoli jiný, povinen jest ve věcech sporných podrobiti se jich nálezu a nařízením. V případě takovém však pro zachování slušnosti a úcty, důstojenství jeho povinných, král dle obyčeje starobylého před soud pohání a pohánën bývá toliko skrze prokurátora svého. Za soudce k soudům vyšším berou se toliko ze stavův vyšších, k nižším pak toliko z měšťanův vesměs mužové nejzpůsobilejší a bezúhonní. Jak nejvíce varují se toho, aby na týchž lavicích jako spoluradní nezasedali syn s otcem, nebo bratr s bratrem. Všichni v soudě zasedají po pořádku, a sice tamti dle přednosti věku a rodu svého, tito dle posloupnosti, jak od představených byli ustanoveni. Všichni musí se šatiti slušně a vésti si, jak na muže přísluší.[9]) Rozsudky a nálezy soudův vyšších mají moc a průchod beze všeho odvolání; avšak odvolati se z nálezu nižších, mimo zločince, nebrání se nikomu. Průběhu jejich ani král, ani služebníci jeho překážeti nesmějí, a nikoho žádnými rozkazy odstrašovati nemají, aby práva svého vyhledával způsobem pořádným.[10]) Předce však působení soudův již bylo přerušeno i odpočívala téměř všecka práva, totižto po smrti Václava krále úplných osmnácte let, a po úmrtí Zikmunda okolo čtrnácti; avšak nepravost dob oněch, nikoli pak obyvatelův zuřivost, zkalila a vyvrátila tehdáž pořádek ten, kterýž hned obnoven byl i od císaře Zikmunda (r. 1437.), i od Ladislava krále (r. 1454.), jakmile zdálo se, že země pooddechla si od bouří. Z těchto úřadův a soudův, kteréž, jak pravili jsme, slují vyššími, některé náležejí králi, některé národu čili zemi, pročež moc práva přijímají tyto od národa, tamty pak od krále. Naskytují-li se pře těžké, jež zamotány jsou a vymáhají hlubšího výzkumu, všichni představení soudův ostatních pro vysvětlení pochybností utíkají se k nejvyšší radě zemské, z jejížto odpovědi váží nález na rozřešení sporu. Soudy královské skládají se dílem z pánův, dílem z rytířův, a počet jich dle libovůle krále může býti větší nebo menší, ale u zemských nikoli, neboť vyměřen jest zákonem. Předkové naši také ustanovili a vyměřili, která jednání kterému soudu se přikazují. Nálezy obou dle obyčeje prohlašují se povstáním soudcův, a sice povstávají z pánův (kde po zákonu v soudě zasedají) dva, z rytířův jeden; obyčeje tohoto šetřívá se velmi přísně a bedlivě.

*) Následující dvě věty jsou jen v druhém vydání.

[9]) Sněm r. 1615.

[10]) Sněm r. 1575. Hájek při r. 1250.

III. Poněvadž shledalo se, že jednání obojím soudům přikázaná podstatou i povahou velice rozcházejí se jedna od druhých, ani král, ani národ soudův na jich řešení zřízených nemohli ponechati dlouho bez rozrůznění. I roztřídili je tudíž po zralém uvážení tak král, jak národ přiměřeně. Máme tudíž v království tomto dvojí soud královský, a sice, jak říká se jim u nás, *Saud Komornj* a *Saud Dworsky* čili manský. Obojí pořádně odbývati se může toliko v pokoji, jemuž říká se Zelený.[11]) Nikdo, naňž král vznesl úřad v některém z nich, břemeni tomu vyhýbati se nesmí, a teprv, pracoval-li v některém celý rok, po zákonu se ctí odříci se může hodnosti. Ačkoli pak králi na vůli ponecháno, do sboru toho voliti ze stavův vyšších to více, to méně, předce pánův nesmí býti méně osmi, rytířův pak více čtyr,*) i o žádné při, buď si jakákoli, nález prohlásiti se nesmí, než v plném sboru a hlasy nejméně deseti přisedících přítomných. Soudu komornímu v každém roce vyměřen jest jistý čas; odbýváť se totiž co rok čtyrykráte po čtrnácte dní za sebou jdoucích, a sice první dne dvacátého sedmého ledna, druhý nazejtří po neděli Misericordias řečené,**) třetí dne dvacátého šestého srpna, čtvrtý dne třináctého listopadu. Řídí jej ve všem nejvyšší hofmistr království českého. Rozsuzujíť se pak tam žaloby pro pohanění nebo pomluvu bez utrhání, pro zadržování výplaty věna nebo peněz dlužných, pro pokutu, mající uložiti se tomu, jenž zpěčoval se vydati svědomí anebo jenž způsobil, že někdo nepostavil se k soudu, pro odvolání výsad nabytých na něčí ujmu nebo darování uprázdněného záduší, pro (výboj) násilné ve statky uvázání, pro každé násilí soukromé a tomu podobné. Po oněch čtrnácte dní, strávených na rozsuzování pří způsobu toho, král, pohnut prosbami žadatelův, přidává dalších osm dní, poroučeje, aby za ten čas mimořádně dopomohlo se jim ku právu ve věcech, odkladu netrpících. Nezřídka napodobně král sám stranám sporným ze zemí koruně připojených nařizuje, aby postavily se před soud tento a tam při svou vedly.[12]) Konečně po odpírání z obou stran vynáší se tam nález a prohlašuje se rozsudek jménem a mocí krále. Podobně i královskému soudu dvorskému čili manskému uloženo, kdy odbývati se má, totižto co rok ve čtyry dni všední, a sice vždy v ten den všední, jenž předchází oněch dní čtrnácte, v něž odbývati se má soud komorní. Jiné pře neprojednávají se tu, než kteréž řešívají se jinde před dvořany stejného rodu a týkají se manův královských, odúmrtí a sporův manských. Předsedá soudu tomuto a řídí jej nejvyšší sudí dvorský, v jehožto opatrování jsou dsky, jež slují dvorskými, vypsání len ležících

[11]) Sněm r. 1575.

*) Vydání první místo dvou čísel těchto udává, že „nesmí jich býti méně, než dvanácte“.

**) To jest druhá neděle po velikonoci.

[12]) Sněm r. 1575.

uvnitř hranic zemských, listové mocní na statky manské a všecky toho druhu listiny veřejné. Ještě za paměti naší pro jednání taková býval soud podobný na hradě Tachovském, ale jej král Rudolf zrušil s přivolením stavův.[13])

IV. Královským těmto soudům rovnají se nebo v něčem snad jaksi nad ně vynikají tak zvané soudy zemské (někteří nesprávně říkají jim „provincionalia"),*) jimž vyšší stavové starobylých Čechův všichni netoliko samy sebe beze vší výmínky, nýbrž i panovníka, nejvyšší to vrchnost svou, v rozsuzování všech věcí nejdůležitějších, rovněž i nepatrnějších, kteréž urovnati se nedají bez hluku soudního, podrobili a jež takovou mocí a vážností opatřili, že nižádný obyvatel zemský nemůže se jim zpurně vymknouti. Příkladem jsou hrabata Šlikové, kteříž kdysi trvajíce v urputném proti soudu tomu odporu (r. 1505.), zapletli se do těžké vojny a nesnází vážných.**) První soudův těch jest *Saud Purkrabsky*, kterýž zase sám jest dvojí, předně nejvyššího purkrabství Pražského, za druhé purkrabství kraje Hradeckého. Zasedajíť v tomto, rovněž i v onom vedle purkrabí, celého sboru ředitele, přisedících ze stavu rytířského nejméně šest, i nalézají o všech smlouvách, soudu předložených a sepsaných dle předpisu právního, o odvolání rukojemství, povstalých z tohoto způsobu smluv, o závazcích pod dobrovolnou pokutou učiněných a vložených do desk soudu tohoto, o nepořádných a nezákonných zájmech, o pohnání věřitele, aby po nálezu právním s dlužníkem účtoval se o dluzích peněžních, o vymazání jistoty po zaplacení. V kraji Hradeckém čili raději v samém hradě královském předního toho města věnného, předkové naši před časy (nemýlím-li se), pro vděk anebo pro poctu královen ovdovělých, věna toho na vychování dvora svého požívajících a s králi nástupci nevždy v dobré vůli žijících, obyvatelům kraje toho zřídili soud zvláštní, aby při něm původ proti pohnanému domáhal se práva. Postupem času ze soudu toho postranního a dočasného stal se soud pořádný a stálý. Nemaje dosud práva psaného, nalézá [14]) jednak dle práva zemského, jednak dle zvyklosti tak o přích svrchu dotčených, jak o smlouvách obyvatelův krajských strany závazku ústního nebo písemního, vyplacení věna nebo půjčky, o náhradě nákladův soudních, pak o žalobách ze zločinu násilí soukromého

[13]) Sněm r. 1608.

*) Rozumí se, že jen latinsky; Stránský není srozuměn, neboť šetří všude rozdílu náležitého mezi slovy „regnum" (království, země) a „provincia" (kraj).

**) Roku 1505. jménem stavův království českého pan Albrecht z Kolovrat a pan Adam z Hradce se silným vojskem oblehli hrabat Šlikův město Loket, poněvadž nechtějíce dbáti vrchnosti a soudův domácích, pohlíželi za hranice. Skroceni bývše hotovostí vojenskou, dali se na pokání a vrátili se k povinnostem jako obyvatelé země české.

[14]) Sněm r. 1600.

jakéhokoli a nevydání odběhlého služebníka po oznámení[15]) a některých jiných případech.*)

Osazujíť pak soudy tyto, a sice v Praze nejvyšší purkrabí Pražský (jenž jmenuje rovněž i představeného soudu toho, totiž hradu Pražského purkrabí, jenž menším sluje), v Hradci však k návrhu královny poživatelky král sám.**) Nikterému z těchto soudův není vyměřena jistá doba, jak tomu jest při soudech jiných; shromažďujíť se totiž dle zdání purkrabí představeného, kdykoli a na jak dlouho zapotřebí. S tímto soudem purkrabství Pražského spřízněn jest soud o rovnání hranic, *Saud meznj*, jenž, ač původu dávného, nemá sídla stálého a teprv císařem a králem Rudolfem (roku 1600.) z postranního učiněn pořádným, nedlouho potom (r. 1601.) od stavův na obecném sněmě schválen jest. Spravujeť se pak zvláštními, od pradávna užívanými, ale teprv nedávno Jakubem Menšíkem***) v pořádek uvedenými zákony, poněkud příliš ostrými a přísnými. Na jeho odbývání, kdykoli zapotřebí a počasí připouští,[16]) kancelář královská k' žádosti toho, jemuž soused hranice mate, purkrabí hradu Pražského vysýlá, aby přibrav si dva přísedící soudu toho a mimoto obeslav na místo dvanáct mužův způsobilých z obou stavův vyšších ze sousedství, spor o hranice dle obyčeje na místě rozsoudil a mezníky buď dávné obnovil, anebo není-li jich znáti, nové ustanovil. Soud odbývá se pod stanem, jejž zákon velí postaviti na poli původa (žalobníka), nejbližším hranic sporných.

V. Druhá stolice soudův zemských nazývá se *Saud Zemsky menssj*. Slujeť pak menším, i poněvadž nalézá o jednáních váhy menší, i poněvadž kanceláři královské po ruce a zvláště rozkazův nejvyšších úředníkův zemských poslušen býti povinen. Zasedají v něm *Vrzednjcy Desk Zemskych* všichni ze starobylé šlechty rytířské, a sice na místě předním hradu Pražského purkrabí, na druhém místokomorník, na třetím místosudí, jenž řídí porady a všecko jednání soudu tohoto, na čtvrtém místopísař, na pátém plnomocník královnin, na šestém úředník podkomořího. Při poradách bývá též Písař menších desk zemských, jemuž proto říká se též písař soudu menšího; ale ten zasedá na katedře, nikoli

---

[15]) Rejstříky purkrabství Hradeck.

*) Ve vydání prvním o soudě tom dočítáme se toliko, co následuje: „V kraji Hradeckém čili raději v samém hradě předního města věnného pro uctění královen mimo to některé jiné pře rozsuzují a skoncují se zvláštním soudem, avšak dosud neuzřeli jsme práv psaných, z nichž bychom se poučili, až kam sahá právo jeho."

**) Vydání první praví: „V Hradci však purkrabí krajský královnou ustanovený."

***) Jakub Menšík z Menštejna na Mokropsech a Vonoklasech, místosudí království českého, vydal r. 1600. spis „o mezech, hranicech, soudu i rozepři mezní atd."

[16]) Sněm r. 1585.

v lavicích, zaznamenává a zapisuje, co se v soudě jedná, ale nehlasuje. Na úřad tento dosazují a z něho zase propouštějí každý z nejvyšších úředníkův zemských některého, a sice, jak jsme pravili, purkrabího nejvyšší purkrabí Pražský, místokomorníka nejvyšší komorník, místosudí nejvyšší sudí, místopísaře nejvyšší písař a způsobem tím i ostatní. Zavázáni jsou scházeti se k práci při dskách zemských ve všecky dni úřední a rozmanité záležitosti skoro co den naskytujících se žadatelův dle zvyklosti podporovati a vyřizovati; poněvadž pak také do soudu tohoto mnohonásobné přicházejí rozepře pro rozsouzení, tedy zákon výročnímu jich zasedání ustanovil místo v soudnici zemské po levé straně stolce královského, nikoli po pravé, rovněž i dni jisté na vykonávání práva. Aby nalézali o žalobách, kdežby jednalo se o dluh, nezakládající se na úmluvě písemné a nepřevyšující sta kop Pražských, o vydání listin a věcí svěřených, služebníkův a nádenníkův sběhlých, o rozdělení dědictví, o spravování poručnictví, o samovolném vystoupení z moci otcovské, o honbách zapovězených a ostatního strany obžalovaného i trestu postupování, na to vše zákon, jak řečeno, ustanovil úterý, středu a čtvrtek po neděli řečené Invocavit,*) dále po svátcích svatodušních středu a čtvrtek nejblíže příští, jakož i poslední den měsíce září. Ale ponévadž k právu často volává se též pohnané, aby postavil se původovi, některý ve třech měsících, jiný v měsíci, jiný do čtrnácti dní, a mimo to námítky proti mnohým žalobám, ano i průvody, k přemnohé při uvésti se mající, od soudu vyššího sem se odkazují,[17]) tedy o vyšetření toho všeho soudcové stolice této pracovati povinni jsou co rok od sedmého ledna do dvacátého a od třicátého června do třináctého července. Dále aby po rozsudku vynešeném v jakémkoli jednání a kterýmkoli soudem, ať královským, ať zemským, vyšetřily se náklady pří způsobené a ustanovil se způsob, kterak je ten, kdo při prosoudil, vynahraditi má tomu, kdo ji vyhrál, i aby v příčině té při dskách zemských učinilo se opatření,[18]) jakož konečně aby se vyřídilo mnoho věcí jiných, opírajících se více o zvyklosť, než o zákony, na to ustanoveny jsou dni, a sice úterý po oktavu velikonočním nejblíže příští, čtrnáctý červenec, sedmý listopad a dvacátý první leden.

VI. Třetí stolicí soudův zemských, a sice vážností a důstojenstvem všech nejpřednější jest soud, jemuž vůbec říká se *Saud Zemsky wietssj.* Zasedají v něm král na trůně v rouše královském anebo správce země (je-li jaký), a u jich nohou, nebo není-li tu ani krále, ani správce, tedy na trůně samém nejvyšší purkrabí, drže hůl na znamení majestátu; jej z obou stran obkličují nejvyšší

*) To jest první neděle postní.
[17]) Sněm r. 1596.
[18]) Hájek při r. 1321.

úředníci a soudcové zemští. Druhdy nejvyšší soud tento skládal se toliko z pánův, jako kdyby jen oni sami u nás byli muži předními a otci vlasti. Dočítáme se však, že když po smrti krále Albrechta záští k vůli tomu ze závisti mezi pány a rytíři vzplanulé plápolati nepřestávalo, a zuřením jeho země tehdáž k zármutku občanův dobrých zmítána byla více, než patnáct let, na jeho usmíření nejprve král Jiří několik vládyk (zemanův či rytířův), jichž stav předtím za vlasť bojovati musel, do sboru toho pojal a potom (r. 1487.) Vladislav novým zákonem [19]) a listem mocným ustanovil, aby dosazovalo se jich tam vždy osm. Od té doby totiž v tomto nejvyšším sboru k soudu zasedávají po levé straně krále z nejvyšších úředníkův zemských nejvyšší komorník zemský a nejvyšší sudí zemský, jenž soudu tomu předsedá a všecko jednání řídí. Dále tam zasedají dílem z pravé, dílem z levé strany trůnu královského od krále k návrhu nejvyšší rady do tohoto úřadu zvolení a v řeči naší dle stáří tak zvaní *Kmeté čili Kmetowé*, t. j. zemští senátoři a přisedící vedle nejvyššího hofmistra, nejvyššího kanclíře, nejvyššího sudí dvorského a purkrabí Karlštejnského, kteřížto patří k nejvyšším úředníkům zemským a podle hodnosti úřadu svého k rozkazu krále v soudě tom zaujímati musí každý místo své, od starodávna obvyklé, osm pánův, dále vedle podkomoří zemského a dvou purkrabí, totižto druhého Karlštejnského a Hradeckého, pět rytířův, vesměs věkem a vážností nejznamenitějších. Nejvyšší maršálek zemský, přítomen-li král, s obnaženým mečem stojí vedle trůnu, za nepřítomnosti krále zaujímá místo hned vedle nejvyššího hofmistra zemského po pravé straně. Nejvyšší písař se spisy sedí na katedře. Na odbývání schůzí a rozsuzování pří soudu tomuto jistí dnové i to třikráte do roka jsou ustanoveni, předně čtrnácte dní napořád sběhlých od pátku po neděli Invocavit nejblíže příštího, po druhé dní tolikéž rovněž od nejbližšího pátku po svátcích svatodušních, po třetí od prvního října do čtrnáctého. Po těchto dnech zákon velí obětovati sirotkům a vdovám čtyry dni hned následující, aby se v tom čase uvažovalo a nalézalo toliko o přích jejich, jako o věcech, jichž odkládati nesluší. Po právu pak toliko soudu tomuto vyhrazeno jest, vážiti nálezy o urozených hrdle, cti, majetku a dědictví, o křivdě pohanění těžkého, o přenešení mezníkův, o moci a každém násilí hrubém, o závazcích hypothekárních, o očistění z viny vyčtené od popravených, a co nejdůležitějšího jest, jemu přináleží činiti rozsudky poslední ve přích všeho druhu, kteréž od ostatních soudních stolic buď pro dalekou cestu krále a jeho v zemi nepřítomnosť, nebo pro zamotanosť působily obtíže a sem byly odkázány. Rozsudky od tohoto soudu svrchovaného učiněné v jakémkoli jednání veřejném anebo soukromém, čili všecky věci po rozsouzení v moc práva vešlé, po zákonu nemohou

[19]) Zřízení zemské A. 35.

se ani znova na přetřes vzíti ani v soukromé radě královĕ, ani žádným jiným způsobem odvolati.[1])

VII. Zbývá ještě, abychom po těchto obvyklých a pořádných zemských soudech vyšších zkrátka promluvili i o postranním, jenž jediný jest a skoro již úplně z užívání vyšel. Poněvadž odbývati se má od krajských hejtmanův, říká se mu *Saud kragskych Heytmanów*. Předkové naši říkali mu *Saud Czudnj*, to jest krajský. Zasedávalo v něm kdysi s hejtmanem z urozených každé cúdy, to jest podkrají několik předních mužův rozumných. Nyní již jest jen dvoučlenný a vážnosť jeho dřívější stenčila se velice. Nelíbilo se určiti mu ani místa, ani času pořádného. Před právo obeslaný přichází do domu některého z obou hejtmanův krajských,*) a strana, kteráž při ztratila, kdykoli domnívá se býti stíženou nálezem jeho,[2]) může podati žalobu v královském soudě komorním, jenž věc důkladněji vyšetřiv, rozhodne, co uzdá se mu spravedlivým. Pod soud tento náleží rozepří ne tak mnoho, jakéž jsou pohledávání zákonem uložené pokuty pro nespravedlivé uvěznění poddaného a nevydání ho pánovi, za to žádajícímu, rovněž pro jakékoli přijetí služebníka sběhlého,[3]) žaloba na vrchnosť o nevydání sedláka, usvědčeného z myslivosti na pozemku královském, žaloba o nezaplacení výdělku řemeslníkům městským anebo mzdy nádenníkům, ústrky, povstalé v příčině dolův, když pán gruntův (statkář) ani za podávanou cenu slušnou těžířům nechce postoupiti dříví stavebního a jiné věci podobné, strany nichž zákony zřejmě přikazují, aby urovnaly se před hejtmany každého kraje.

VIII. Rozprávěvše dosud o stolicích soudních vyšších, ku konci tuto zkrátka něco povězme o soudech nižších, čili (užijme slova otcův našich) o městských. Počaly zřizovati se za knížete Mnaty,[4]) dále potom s městy znenáhla vzmáhaly se, a jako druhdy, tak ještě i nyní, soudí lid stavu svého a lid obecný, ano v případech jistých někdy i urozené. Před soud tento pozývají se a dle obvyklého řádu, zákony předepsaného posuzují a řeší se všecka jednání bez rozdílu ať občanská, ať trestní; původ (žalobce) vydává půhon, rychtář nařizuje opatření potřebná, odpůrce obsýlá se k soudu, žaloba se předkládá, obžalovaný na žalobu odpověď dává, sporné strany prokazují průvody a podpory, soud je uvažuje a uzavírá řízení, posléze pak soud končí se nálezem, od rychtáře (soudce) vynešeným. Odbývají se soudové tito, a sice pořádní sem tam v jednotlivých městech královských, v městech a městečkách. Purkmistr totiž se svou radou rovněž i ostatní konšelé (kteříž

---

[1]) Sněm r. 1575.

*) Byl totiž z hejtmanův krajských jeden stavu panského, druhý pak rytířského.

[2]) Zřízení zemské R. 16.

[3]) Zřízení zemské R. 14. T. 2. X. 13. W. 4.

[4]) Hájek při ll. 791. 856.

všude podřízeni jsou úřadu purkmistrovskému) povinni jsou shromažďovati se na radnici, jakožto místě na odbývání rady ustanoveném, a žadatelům přisluhovati právem podle lidnatosti města, nebo podle zvyklosti místní buď jednou v témdni, buď ob den, anebo co den. Soudy, jež jsou postranní (mimořádné), odbývají se obyčejně v domě nebo na pozemku žalobníka. O soudech pořádných (mimo horní a konířský, jichž výkladu ponechávám někomu způsobilejšímu*) pojednávali jsme již na jiném místě,[5]) z postranních znamenáme, že, ač pořídku, předce jsou v užívání *Saud hraniczny* čili soud sezvaný a *Saud Mlynarzsky* čili pobřežný. Sezvaným soudem sluje odtud, že žalobník, chtěje souditi se s protivníkem, jejž v moci své drží pro výstupek nějaký, z rozmanitých soudův soudce do domu svého sezývá, aby tam v soukromí vážili nález. Chtějíce nalézati o věci, soudcové tito nezasedají v poradách spoluobčan za spoluobčanem, nýbrž dle hodnosti každého soudu, jenž je vyslal, jednotliví střídavě jeden po druhém a pak zase jednotliví s písařem přísežným zasedávají a hlasují. I ačkoli právu příhodnější jest, aby žalobník ten práva svého vyhledával před pořádným soudcem práva nejbližšího, jestli však, proč jinak zachovati se zapotřebí, soudcům sezvaným z povahy pře dokázal, a soudcové, aby mu k právu dopomohli, sešli se do jeho domu, bedlivě sluší o to pečovati, aby při rovnání a vážení nálezu šetřilo se postupu náležitého,[6]) i aby co obě strany ve prospěch svůj vypověděly a provedly, pořadem se sepsalo, přečtlo, uvážilo, vyložilo a uschovalo.

Soud mlynářský dostal jméno odtud, že v něm nalézá a soudí se o škodách, sousedům způsobených rozvodněním řek a potopou, mlýny, mosty, vodovody, náhony, hrázemi, vodojmy a ostatními pracemi vodními. Užívá se v soudě tom mlynářův Pražských, pod zvláštní přísahu vzatých, oni pak ve přích toho způsobu na základě řemesla svého předpisův, zkušenosti, práva obvyklého a nálezův dřívějších na místě, kdež udála se novota nějaká, prohlašují, co se jim spravedlivým býti vidí. Avšak rozsudek soudův nižších, učiněný v rozepři nikoli hrdelní, nevchází v moc práva, než když strany sporné na něm přestávají buď vyjádřením zřejmým, anebo mlčením čtyrycetidvoudenním.

IX. Poněvadž však zkušenosť ukázala, že soudcové míst těchto v rozeznávání někdy pochybili nerozumností a tudíž nálezem svým stranám sporným buď oběma, nebo některé ukřivdili, tedy již ode dávna vešlo ve zvyk od jednoho soudu k druhému odvolávání. Bývalo pak u předkův našich zvykem, že skoro ze všech měst v zemi

---

*) Soud horní (báňský) nacházel se v Hoře Kutné, konířský pak v Novém Městě Pražském.

[5]) Svrchu hl. XIII., §. 6.

[6]) Práva městská A. 43.

z nálezu soudcův domácích odvolávali se k soudní stolici rady Většího Města Pražského; jenom několik měst, jako Litoměřice, Louny, Slaué, Nymburk, Ústí nad Labem s městečky sousedními, dovolávaly se stolice soudní konšelův Magdeburských (Děvínských). Teprve po pohromě, kterouž Čechy utrpěly za příčinou vojny Šmalkaldské, král Ferdinand, aby Pražanův buď vážnosti ujmu učinil, buď, jak říkal, pych nemírný skrotil, prvně zřídil soud nad appellacemi (r. 1548.) na svém hradě královském v Praze, aby k němu děla se odvolání netoliko, jako dříve, k radě Pražské ze všech měst oněch, nýbrž také ze všech zemí, s korunou českou spojených. Osadil pak při něm za soudce tři ze stavu panského, tři z rytířského, čtyry z doktorův práv a čtyry z měšťanův Měst Pražských Starého a Nového. Ferdinandovo nařízení ono dosud trvá a zasedají k soudu a uvažují odvolání soudcové zřízení, aby námitky odvolatelův proti nálezům dle předpisu práva zkoumali a buď potvrdili rozsudkem svým, buď změnili. Někomu v odvolání překážeti, nebo v odvolání hanu kydati na soudce, na to ustanovena pokuta padesáti dukátův. Máť pak při této Ferdinandovské soudní stolice rozsudek všude platnosť a průchod, mimo v případech, jež týkají se hrdla a cti nebo statkův, v nichž také od této stolice soudní každému jest dovoleno králi podati prosbu s odvoláním a ve skromnosti stěžovati si buď do nespravedlnosti nebo zmatečnosti. Dal-li král místo prosbě této, posýlá se se všemi spisy o tom jednání ku královskému soudu komornímu, a tam teprv po bedlivém zkoumání přivádí se k rozhodnutí konečnému, kteréž pak, aby vykonalo se nejspěšněji, nařizuje se soudu tomu, od něhož byl nález první. Toliko nález soudu mlynářského, viděl-li se býti nespravedlivým straně odsouzené, odkazuje se před lavice soudu zemského menšího. Jasněji tudíž, než aby popírati se to mohlo, vysvítá, že země česká, jakož opatřena jest zákony nejlepšími, tak i zvláště doporučuje se soudův i spravedlivostí i spořádáním bedlivým.*)

Hlava XVII.

O bohatství a moci království českého.

Království české, porovnává-li se s ostatními zeměmi, co do rozsáhlosti krajin, krajův, a tedy území, skrovné ovšem a hrani-

*) Nepřepíná Stránský; neboť co týká se soudnictví, země naše velmi záhy opatřena byla znamenitě, že máme zač velebiti moudrosť předkův svých, kteříž v tom ohledu o prospěch obyvatelstva postarali se lépe, než bylo v jiných zemích sousedních. Zařízení našich desk zemských bylo přímo vzorné.

cemi těsnými sevřeno jest. Popírati toho ani nemůžeme, ani nechceme. Avšak pro výbornosť polohy, úrodnosť půdy a všeho hojnosť zázračnou v nepatrném území tom takové jest i obyvatelův množství i taková statkův a pomůcek hojnosť,*) že království to i národům daleko široko panujícím, jichž moc nesmírná sřítila se tíhou vlastní, povždy zdálo se zasluhovati mnohem více obdivu, než pohrdání. Tudíž od nepaměti národové okolní volili míti krále české za přátele, než za nepřátele, s Čechy pak závoditi spíše přívětivostí, než zbraní.

Důkazem toho jsou spolky věčné a smlouvy dědičné, kteréž s námi uzavírali a častěji obnovovali mimo Francouze (r. 1355., 1356., 1380., 1395., 1464.) Uhři (r. 1251., 1335., 1353., 1620.), Poláci (r. 1335., 1458., 1589.), Bavoři (r. 1509.), Sasové (r. 1459., 1482., 1505., 1587.), Rakušané (1459, 1620.),**) a kteréž, ačkoli někdy buď druhou stranou málo zachovávaly se nebo na zemi naši uvalily pohromu, protrhovati a rušiti lid náš předce až dosud považoval za nedůstojno jména národa, poněvadž stvrzeny byly slovem královským a dobrou věrou všeho obyvatelstva. O ostatním čas sám a zkušenosť, všeho učitelka, podají důkazy. Nyní, když o zámožnosti a síle vlasti rozprávěti zamýšlíme, vidí se nám potřeba učiniti vyznání, že za dědův i otcův i též naší paměti bývala ona mnohem dbalejší nabývání majetku. než vycvičení sil a rozšiřování moci. Neboť poněvadž za králův rodu Jagellonského a rakouského uvnitř země nebývalo vojen, anebo jen velmi krátké, lid, jinak bojovný, od prací válečných odváděl se k pokoji a naučil se míru toho dlouhého a hlubokého zneužívati ve prospěch soukromý. Mezitím ochabovala péče o válku a oruží i zahálky té dlouhotrvající skoro všickni vynakládali ponejvíce na rozmnožování majetku a statkův rodinných. Avšak vyskytli se také někteří, jižto, čeho dříve pořídku***) bývalo v lidu našem. horlivostí nevšední oddávali se na vzdělávání ducha vědami a na přiučování se uměním krásným a tím muži velikému mezi učenci, Hasistejnskému našemu, zavdali podnět, že napsal, „kterak prý Čechové (dávní totiž) od Řekův a Římanův (jimž snadno bylo vítěziti, kde nebylo odporu) až dosud

---

*) Pravdu dí Stránský, maje na zřeteli kvetoucí stav země české před bitvou na Bílé Hoře, a nikoli zpustošení žalostného, způsobeného vojnou českou i další vojnou třicetiletou. I kvetoucí ten stav vlasti naší nezakládal se jen, jak Stránský udává, na výborné poloze i úrodné půdě, nýbrž také hlavně na hospodářství vzorně spořádaném, zač bez odporu děkovati máme zásluhám skutečného otce vlasti, vznešeného Karla.

**) Ve vydání prvním nečiní se zmínka o Francouzích a letopočtův neuvádí se než tré (1251., 1374.—1459.).

***) Tuto poctivý náš Stránský bezděky křivdí národu svému; neznalť patrně dějin vzdělanosti v Čechách, jinak zajisté byl by velebil předky naše, že od nejdávnějších časův živou lnuli láskou a péčí k vědám a umění, čehož důkazův plno na snadě. Za dlouhých nepokojův století patnáctého spravdilo se ovšem i u nás přísloví latinské: „inter arma silent Musae“ (za války neozývají se Musy).

horlivostí ve vědách bývali poráženi, že však za doby jeho učeností některých zviklalo se vítězství." [7])

II. Všecko tedy bohatství země záleží skoro jen v soukromém majetku obyvatelův. Poklad obecný zemský, jakož o něm nevěděli předkové naši, skoro jako bychom byli Lakonci a nějaký Lykurg zákonem to byl zapověděl,[8]) ani dosud není pořízen. Jen někdy nastřádává se pro náhlé potřeby veřejné skrovný peníz, ten totiž, jejž tři nejvyšší berníci, správcové to groše veřejného, uhospodařili z tak zvaných berní, dle obyvatelstva sebraných. Neboť poněvadž mezi předky nikdo nevyskytoval se, jenžto v čas potřeby nebylby býval hotov, za vlast a krále vynaložiti i život i všecek svůj majetek, zbytečným vidělo se, pečovati o zvláštní jakousi pokladnu. Nyní, kdež téměř všichni libují si v tom, své vynášeti nad obecné a hleděti si zlata nahromaďování na drahocennosti domácí, nikoli na potřebu veřejnou, předce nikoho není, jenž ohlížel by se po léku na potřeby vlasti, v ohledu tom úplně zanedbané, i na chudobu její, do očí bijící, není nikoho, kdož pečoval by o to, odkud peníz, hlavní spružinu všech podnikův, jenž za zlatých dob dřívějších vždy byl na snadě, zaopatřiti i v této době zvrhlé tak, že není čemu diviti se, že ve vojně, za posledních časův Matyáše krále, proti nepřátelům víry roznícené, naši tak záhy (r. 1618.) přinuceni byli uteci se ku shánění dluhův a svévolnosti vojska uzdu poněkud pouštěti.*) Buď jak buď, jen mějme krále dle přání a bedlivého, a stavové zemští dobře snášejte se, aby všichni stejnou myslí a snahami svornými na obranu vlasti chápali se díla, i uhlídáme, že neuvízne věc naše nedostatkem peněz, že nebude nedostávati se potřeb ostatních, abychom nepřítele, vtrhl-li by jaký, zahnali od domův našich. Doba tato, žalostnými pohromami našimi zlopověstná, vede nás k úvahám těmto. Šestnáctý již tento jest rok, co vlasť naše drahá válce brány otevřela bezděčně a vojska bezuzdného a upírův z různých světa končin slétlých zvůli, loupeži, vydírání a odírání ustavičným a trpkým dána jest ve psí, a předce v ní nikdy nevyskytly se ani hlad, ani přílišná drahota chleba, ani v ukrytější truhlici panstva úplná prázdnota peněz. Kdybychom byli měli rozum a onu sílu zlata a stříbra, kteráž za všecek ten čas od hanebných loupežníkův odnesla se do ciziny,

---

[7]) Bohusl. Hasištejnsk. list Roder. Doubravskému.

[8]) Plutarch. při Lykurg.

*) Výrok tento, jakož i celý odstavec další upřímným, avšak žalostným jest přiznáním, jak věci u nás vedly se v čas osudného povstání stavův evangelických. Král nebyl „bedlivý", stavové se nesnášeli, nýbrž každý stav se sebe na ostatní svaliti chtěl břemena všecka: nikdo nechtěl přinášeti oběti pro vlasť, nýbrž přemnozí naopak žádostivi byli prospěchu vlastního. Kdo chtěl by zvěděti podrobností bližších o těchto smutných poměrech, přečti si historii Pavla Skály a najde tam dokladův na sta, že výše položená stížnosť mistra Pavla Stránského až příliš byla oprávněna. Mohlo-liž pak povstání jinak skončiti, než smutně i neslavně?

na vedení vojny, již podniknuté za víru a svobodu zděděnou, ochotně i všickni po příkladu předkův[9]) byli snesli, a vše opatrností bedlivější byli spravovali, na mou pravdu, nebylo by nepřátel, nerci-li biskupa římského pomahačův, kteříž by nyní nad námi vítězství slavili a vlasť milou hnětli služebností tak hanebnou. Jisto totiž jest, co sotva kdo směl by bráti v pochybnosť, že předposledních dvaceti let velmi mnoho mezi šlechtou naší bylo takých, kteříž statky své nemovité (v ceně dle obyčeje našeho domácího počítané, totižto mnohem nižší, než dělo by se v Němcích) na více než na dvě stě, takých, kteříž na více než pět set, ano i na devět set tisíc kop peněz našich,*) svrchky pak ostatní s penězi hotovými a rozpůjčenými na tolikéž páčiti mohli, rovněž i takých, kteříž lidí poddaných, úrok platících, čítali více, než dva, tři, čtyry tisíce. Z toho snadno lze za to míti, že tehdáž majetek všech obyvatelů v zemi byl ohromný; ačkoli pak loupežemi tak ukrutnými a ustavičnými značně je stenčen, předce, poněvadž půda matky země tam jest velice úrodna a všeho hojnosť vydává k víře nepodobnou, má se za to, že ztráta ona, kdyby doma nebylo vojny a Bůh dal krále moudrého, za jediný věk lidský dala by nahraditi se, i kdyby také napotom všickni na potřeby země a krále tolik přispívati museli, kolik kdysi snešením sněmovním přispělo se králi Maksimiliánovi.

III. Zdá se ovšem, že moc lidu domácího nemůže rovnati se moci, jaká byla před patnácti lety, neboť převeliké množství lidu jednak plamen války oplakání hodné, kterýž rozžžat v tomto koutě světa, již celé Německo poplenil a požírá ještě nyní, bídně pohltil, jednak trpká proměna víry vypudila. Naděje však dobrá jest, že rovněž i toho opět nabyti možno.**) Neboť poněvadž mládež rodu českého, kde se která nacházela pod sluncem, ať doma, ať mimo vlasť, před nedávnem od ostatního zaměstnání odtržena, do zbraně povolána byla a skoro všecka po celý čas plížící se vojny této oddána cvikům umění válečného, tábořila, nerozumno jest domýšleti se, že mládež ta, až kdysi svornou myslí spojí se na obranu vlasti, buď ve vojně neprospěje, anebo pro skrovný počet

[9]) Hájek při r. 1336.

*) Za Rudofa II. kopa grošův českých platila asi 5 zl. 32 kr. č. Víd. (Slov. Jungm.) anebo asi 2 zl. 40 kr. nynější měny rak. Ovšem, že při počítání dlužno míti na paměti, že peníze tehdáž v porovnání se zbožím a jiným majetkem měly cenu alespoň desetkráte větší, než nyní.

**) Z výrokův tohoto i podobných poznává se, jak dlouho ubozí naši vystěhovalci pevně drželi se naděje, že přežalostný stav vlasti nešťastné a jich samých konečně předce dozná obratu příznivého. Naděje té nespouštěl se ani Stránský náš v druhém vydání spisu svého (r. 1643.). Teprv když mír vestfálský podal důkaz, že nešťastných Čechův zřekli se a na holičkách jich ponechali i ti, kdož sliby šálili je do posledka, předkové ubozí dospěli k poznání zoufalému, do jaké propasti bezedné uvrhlo národ náš, že předáci jeho důvěrou v cizinu dali strhnouti se k podniku nedobře uváženému.

nedostačí, aby zadržela moc nepřítele zevnějšího. Onať jinam nezaměří, než táborem do vlasti,*) bitvou pak k vítězství. Že vojáci staří na vojně jistěji a udatněji proti nepříteli kráčejí, než nováčkové, a že srdnatosť častěji vítězí, než velký zástup lidu, dávno dokázáno jest zkušeností. Aleksandr Veliký [10]) proti nepříteli nikdy nevedl vojska většího, než proti Peršanům. Skládaloť se z třiceti dvou tisíc pěších a čtyr tisíc pěti set jezdců a ze sta osmdesáti dvou lodí. Předce však na Daria krále, jenž dvakráte postavil se mu se čtyrmi sty tisíc pěchoty a stem tisíc jízdy, a též i na jiné, kteříž mu čelili, nevědět s jakým šikem válečným, netoliko osmělil se udeřiti, nýbrž také šťastně na útěk je obrátil a porazil. Dávní Čechové před králem Vratislavem I. nikdy neužívali vojínův z ciziny.**) Dočítáme se, že před dobou Boleslava, příjmím Ukrutného, proti nepříteli a to hlavně proti loupežníkům z Míšně a z Bavor nikdy více nepospíšilo k zbrani, než tisíc mužův, a předce povždy bývali s odražení loupeží těch. Ozbrojiti tisíc mužův, boje zkušených, zajisté pracným bylo dílem pro národ tehdáž slabý, jenž v zemi teprv začínal kořeny zapouštěti a radla mnohem více, než zbraně si hleděl.

IV. V dobách pozdějších, když i národ rozmnožil se i měl panovníky poučenější častými a náhlými nepřátel sousedních do země nájezdy, nikdy nezanedbávalo se ani cvikův vojenských, péče o zbraň a upevňování moci domácí, ani též ostatních prostředkův, kterak síly sebírati a tužiti. Zaopatřovala se zbraň, mající sloužiti z prva k obraně, o něco později však též k útoku, mládež těla silného, rukou obratných se sbírala, sepisovala, k vojně připravovala, udělováním svobod rozmanitých podněcovala i poručilo se jí, aby byla pohotovu na všecky případy náhlé; na hranicích stavěly se hrady pevné, do nichž posádka vkládala se; i takto národ náš v samém míru pomýšlel na válku. Zastkvěla se tato opatrnosť a bdělosť obzvláště za knížat Vojena, Boleslavův I. a II. a též za Břetislava Bojovného a za králův Přemyslův obou, Jana i Jiřího.

*) Jak trpce sklamala naděje tato, Stránský za nedlouho sám zakusil. Využitkovaly válečných sil národa českého téměř všecky mocnosti zahraničné, ale toliko ve prospěch svůj vlastní a za to všecko v okamžiku rozhodujícím nešťastné předky naše hanebně odkoply, jako naposledy učinili Švédové. Zrovna tak v posledním století dařilo se bratřím našim „mladším“ — Polákům!

[10]) Justin. dějep. kn. 11.

**) Také napotom po králi řečeném předkové naši nepotřebovali, aby kdo z ciziny ujímal se obrany naší; neboť když zrůdní Přemyslovci později volávali na pomoc krále německého s vojskem, nebývalo to na obranu naši, než toliko na záhubu. Když v 15. století sápali se na nás skoro všickni sousedé, předkové naši sami o sobě stkvěle obstáli, leda že na základě tehdáž živě planoucího přátelství slovanského přispěla nám na pomoc hrstka bratří Polákův a Rusínův. Teprv za povstání nešťastného v 17. století Čech, nepamětliv slávy předkův svých, hlavní řízení věcí válečných svěřil cizincům a námezdníkům!

Způsobem tímto stalo se, že dle rozměrův říše a okolností časových netoliko moc státu víc a více vzrůstala, nýbrž také panovníci národa našeho srdnatostí vojína domácího na věčnou chválu svou přemnoho nad nepřátely dobývali vítězství pamětihodných. I tak, abychom nezmiňovali se ani o dávných knížat vítězstvích nad císaři německými dobytých (jako Břetislava I. (r. 1040) nad Jindřichem u Domažlic, a rovněž Soběslava staršího (r. 1127.)*) nad Ludéřem u Chlumce), ani o vojnách domácích, kdež nezřídka stíraly se navzájem síly národa, známo nám, že král Vratislav [11]) proti Uhrům ozbrojil více, než šedesát tisíc Čechův, známo též, že síly válečné králův našich Vladislava I., obou Přemyslův a Jana velkými činy svými nad míru mnoho hrůzy způsobily Vlachům, Němcům a Uhrům, a že rovněž i Husitův moc a štěstí válečné krajinám sousedním byly na postrach, vzdálenějším pak na obdiv. Králové naši císařům a sice Vladislav I. (r. 1158.) Bedřichovi I., Přemysl I. (r. 1204.) Filipovi, Jan (r. 1316.) Ludvíkovi IV. s pěti nebo šesti tisíc svých, což i závistníci sami přiznávají, nejvíce přispěli k vítězstvím v Lombardsku na poli Akvilejském, v Sasku a ve Švábsku. Přemysl Otakar s prostřední silou vojenskou vítězem (roku 1254.) prošel celé Prusy a krále uherského Bely z národův divokých sebrané vojsko do dvou set tisíc bojovníkův (r. 1260.) dílem pobil, dílem rozprášil, od Rudolfa císaře pak toliko chytrostí a že od svých byl zrazen i opuštěn (r. 1278), býti mohl pokonán. Králi Janovi na pomoc proti Rakušanům jen Pražané sami ve třech dnech ozbrojili deset tisíc mužův.[12])

V. Husité, tito nepřemožitelní, nesehnali nikdy větších sil, než okolo Budyšína a Zhořelce.[13]) Praví se, že jich bylo u Ústí dvacet pět, u Tachova třicet, u Zhořelce ne mnohem méně, než čtyrycet tisíc. Císař Zikmund otočen stem padesáti tisíc bojovníkův proti nim (r. 1420.) ku Praze dorazil.[14]) Odražen byl se ztrátou těžkou. Kurfirstové, knížata a stavové říše německé s dvěma sty tisíc ozbrojenců voblehli Žatec. Byli zahnáni (r. 1421.) [15]) Vilém lantkrabě durynský, a Kateřina, choť Bedřicha, markrabí míšenského, aby Ústí vysvobodili z obležení, přivedli ve zbrani více než sedmdesát tisíc (r. 1426.). Těchto blíže vesnice Předlice v nesmírné porážce na padesát, čili, jak jiní chtějí, na dvanáct tisíc v bitvě padlo.[16]) Papež Eugenius, jda po šlépějích předchůdce svého Martina, s legátem kardinálem Juliánem vedením markrabí branibor-

*) Soběslav I. zvítězil u Chlumce r. 1126., nikoli teprv r. 1127., jak tuto udáno mylně.

[11]) Hájek při r. 1091.

[12]) Kron. Zbrasl. hl. 20.

[13]) Letop. Budyšinsk. Rkp.

[14]) Jana Doubravsk. dějep. kn. 24.

[15]) Kron. Mansfeld. hl. 310.

[16]) (Kron. lantkr. Durynsk. hl. 116. — M. Daniele Kalend. ke dni 16. června.)

ského Bedřicha sto třicet tisíc vojákův na hranice české z Bavor vypravil. Tito všichni u Tachova [17]) (r. 1431.)*) přinuceni byli, v lesích hledati spásy a maní nemaní utíkati, ztrativše nemalou část vojska a zanechavše vítězi v kořist zavazadla i se vším přístrojem válečným a mnoho i drahocenných svrchkův. Král Jiří, ačkoli říši na strany měl roztrhanou a i mocnější z panstva byli proti němu, předce podporován mocí, od šlechty nižší a měšťanův pro uhájení důstojenství jeho doma jakž takž sebranou, vypletl se ze všech obtíží a nástrahami nepřátel s největším úsilím sosnovanými velkomyslně opovrhuje, úplně je zmařil. Papež Pavel II. totižto (r. 1465. a 1466) mimo to, že naň vymrštil klateb svých blesky, odnímal mu také království, jehož mu ani nedal, ani dáti nemohl, a nutkaje obyvatele všech krajin, aby jemu se zpronevěřili, vedením podžehače Zdeňka ze Šternberka přesilné vojsko křižákův do Čech vyslal. Marna byla všecka tato Pavlova zloba a znamenaní loupežníci oni, po nějaký čas ukrutnostmi více než tatarskými sužovavše lid ubohý, bezbranný a nevinný, u Nýrska od královských (r. 1468.) poraženi jsou a rozehnáni. Několikem vítězství nad Turky nadutý a uměním válečným proslulý vojevůdce, Matyáš, král uherský, ač zeť jeho, pokoušel se zbraní, svrhnouti jej s království; avšak několikem bitev menších (r. 1467., 1468. a 1469.) tchán jej zastrašil a skrotil, potom pak jej přinutil, že u Lávy před bitvou utekl, a když se vším vojskem sevřen byl v Čechách mezi roklemi hor Železných, vykoupil si život jednak zlatem, jednak ouskokem, tak velikého válečníka nehodným; konečně i Slezany a Lužičany, ano i velmože české a moravské, odpadlíky od věrnosti slíbené, dohnal, že vrátili se k povinnosti a poslušenství. Odtud ne nepříhodně uzavírati možno, když krále od mocnější části poddaných osočeného a opuštěného přes vše toto tak veliká byla moc, jaká asi byla by bývala, kdyby všecek národ český v svornosti věrně byl lnul k němu jedinému.**)

VI. Po smrti krále Jiřího za časův Vladislava, Ludvíka a ostatních králův, poněvadž mír hluboký až po tuto dobu naši stále

[17]) Silvius děj. česk. hl. 48. M. Daniele Kalend. 14. srpna.

*) Stránskému tuto vloudil se omyl; hanebná porážka křižákův německých u Tachova udála se r. 1427., tedy ještě za papeže Martina V. I nebyl to kardinál Julián, nýbrž kardinál Jindřich Winchesterský (z královského rodu anglického), jenž hlavním byl podžehačem požáru toho na vyhubení „kacířův českých" nastrojeného, ale přes všecko k boji udatnému popichování ničeho jiného se nedočkal, než že křižáci němečtí vzdor přesile dali se na útěk, jakmile vojsko české přiblížilo se. — R. 1431. a sice dne 14. srpna podobně pochodili křižáci němečtí opět týmž markrabím braniborským Bedřichem vedeni v bitvě u Domažlic; tuto pak svědkem udatnosti české byl papeže Eugenia IV. legát kardinál Julián Cesarini, jehož zavazadla mimo jinou kořist přehojnou Táborům do rukou se dostala.

**) Tato úvaha Stránského o účincích svornosti v národě zajisté nehodí se jen na dobu Jiříka Poděbradského.

v zemi panoval a toliko dva neb třikráte povstaly spíše jen jakési ruchy válečné, než vojna, v zanedbání vázly cviky válečné a zbrojné a čím v zemi přibývalo statkův i zámožnosti a pokračovala vzdělanosť, tím ochabovaly síly a odvaha její,[1]) že až zdálo se, jako by národ český již ani nehodil se tuze k vojenství, ani sousedé nepotřebovali báti se moci vlasti jeho. Přes to vše ob čas procitovala a v útroby mládeže české vracela se udatnosť po předcích zděděná a co při posilách válečných, mnohokráte do Uher vysýlaných, znalci pozorovali, vojín náš nepříteli tvář ukazoval, nikoli záda, a když naskytla se příležitosť k boji, srdnatě potýkal se s ním. Že země česká není cele prázdna sil vojenských, že nacházejí se tam mužové k válečnictví nikoli nezpůsobilí, často dokázali vojáci naši století předešlého i to mimo jiné zvláště Čechové oni, kteříž králi Vladislavovi proti králi uherskému Matyášovi (r. 1477.) ve Slezsku a v Rakousích[2]) a též proti císaři Maksimiliánovi I. a králi polskému Albrechtovi (r. 1491. a 1492.) služby konali,*) rovněž i ti, kteréž císař a král Maksimilián I.,**) váže si jich vlastností znamenitých a bezúhonnosti, učinil posádkou a životní stráží svou a jichž převeliké doznal věrnosti i jinde, obzvláště pak při obléhání Murana.[4]) Předkův nehodni nebyli také oni, kteříž vedením Bartoloměji Münsterberského a Bočka Kunštátského válčili proti křižákům papeže Lva X. (r. 1514.).***) Rovněž zachovali se jako

[1]) Sněm r. 1593.

[2]) Šalomoun Neugebauer kn. děj. polsk. 6. (Šal. Neugebauer a Cadano (jak se psával) pocházel rodem z Prus, ztrávil mnoho let v Polsku, kdež mimo jiné vychoval oba syny Ondřeje Firleje, kast. Radomského, s nimiž pak vykonal velké cesty po cizině. Zemřel r. 1615. jako rektor školy v Kocku Lubelském. Stránský táhne se k spisu jeho „histor. rer. Polonia". Překlad.)

*) Když po smrti Matyáše Korvína (1490.) král český Vladislav od většiny stavův uherských zvolen byl za krále, vlastní bratr jeho, králevic polský, Jan Albrecht, jakož i Maksimilián Rakouský, korunu uherskou chtějíce mu vyrvati, chopili se zbraně. Albrecht r. 1491. v Prešově byv sevřen, podával se k mírnému smlouvání, čehož i užil, načež i Maksimilián, ztrativ dříve dobytý Bělehrad r. 1491., s Vladislavem mír uzavřel.

**) Ve vojně, kterouž císař Maksimilián I. vedl proti falckrabí Ruprechtovi, dne 12. září r. 1504. u Menzesbachu a Schönberka blíže Řezna strhla se bitva krvavá, ve kteréž, když ostatní bojovníci Ruprechtovi prchli, pozůstalých 3000 námezdníkův českých vedením Šternberka, Kolovrata, Švíhovského atd. proti 16000 vojákův Maksimiliánových počínali si tak statečně, že sám císař octnul se v nebezpečenství. Konečně Čechové přesilou udoláni, téměř všickni zahynuli až na počet skrovný, kteříž pak pro srdnatosť svou od císaře milosť obdrževše, propuštěni jsou na závazek, jemuž tak věrně dostáli, že Maksimilián obdivem jat tak pro jich udatnosť, jak pro jich poctivosť, vážil si jich napotom velice, užívaje jich jako své stráže životní zvláště ve vojně proti Benátčanům.

[3]) Bonfin. decad. 5. lib. 2.

[4]) Rich. Bartholin. řeč o sjezdě Vídeňsk. r. 1515. a bohosl. Jana Fabera řeč o pohřbě Maksimil. I.

***) Když Uhrám hrozilo nebezpečenství od Turkův, papež Lev X. hlásati dal proti nim kříž a působením kard. arcibiskupa Ostřihomského

mužové, kteřížto, ačkoli počtem skrovni a jen jako předvoj množství většího v nešťastné a žalostné bitvě u Muháče s králem Ludvíkem byli jako stráž jeho životní a s ním smrť podstoupili (r. 1526.)*) Mysl mužnou a obratnosť dokázali králi Ferdinandovi bojovníci z Čech sebraní, dílem jezdci, dílem pěší, kteříž za obležení Vídně (r. 1529.)**) pod prapory hraběte Jana z Hardeku i Arnošta z Brandeštejna s Vilémem Zvířetickým, Petrem z Proseče a Petrem Peřinou i ostatní šlechtou blíže bran městských Ostrovní a Solní a věže Červené zadrželi Solejmana útoky nepřátelské, a kteříž proň pod několikem praporův v bitvě u Tokaje proti Janovi Zápolskému (r. 1537.) bojovali,[5]) a dále oni, kteříž u Oseka vedením statečného Petra Rašína zahynuli, Turkův střelami zasuti.***) Také nebylo neslavné udatenství oněch, kteříž za téhož panovníka porazivše a zapudivše markrabí Albrechta, nejmocnější jeho pevnosti Blassenburka vydobyli vedením Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic (r. 1554.).†) Podobně i králi Maksimiliánovi vojínové čeští služby konali prospěšné proti Turkům (r. 1566.) tak při osvobození Paloty obležené a při vydobytí Bezpréma, jako i při

sebralo se v jižních Uhrách z lidu obecného na čtyrycet tisíc křižákův, kteříž však brzy zpronevěřivše se úloze původní, způsobili velikou bouři selskou, vedením náčelníka svého Sekela Jiřího Doži provozujíce pych všeho druhu hlavně proti statkářům, až konečně též hrozili Budínu, sídlu královskému.

*) V nešťastné bitvě u Muháče dne 29. srpna r. 1526. mnoho Čechův zahynulo s králem, mezi nimi Jan z Kolovrat, hrabě Štěpán Šlik, Krystyán z Guttenštejna, Jakub Vřesovec z Vřesovic a j. Že bitva vzala konec tak nešťastný, zavinilo zrádné chování předního velmože uherského Jana Zápolského, jenž již po příkladu otce svého Štěpána nepokrytě toužil po koruně uherské a tudíž žádostiv byl záhuby nešťastného krále Ludvíka.

**) Jak důležitých služeb Čechové prokázali Vídni v čas prvního obležení (r. 1529.), oceniti možno nejlépe z vlastního výroku Ferdinanda I., jenž neochotným stavům rakouským v Linci r. 1530. veřejně vyčetl, že za zachranění Vídně i ostatních zemí svých proti Turkům neměl co děkovati, než vydatné pomoci stavův českých a vlastnímu přičinění svému.

[5]) Paul. Jovius hist. lib. 36.

***) U Tokaje poražen byl Zápolský, jejž strana v Uhrách, od Turkův podporovaná, chtěla míti králem. U Oseka přišla pohroma na Čechy zradou jakéhosi Kociána (Chorváta), jenž před bitvou utekl s jízdou; naši statečně vytrvali a zahynuli všickni; kromě Rašína zahynuli Václav ze Švamberka, dva synové pana Jindřicha Berky, nejv. sudí král. českého, a mnoho jiných stavu rytířského; zrádného Kociána později slavný Mikuláš Zriňský vlastním mečem rozsekal.

†) Když císař Karel V. ničemu markraběte Braniborského Albrechta Kulmbašského jako rušitele pokoje veřejného dal do klatby, v jejížto vykonání uvázal se bratr císařův Ferdinand, král český, povstala vojna (r. 1553—54.), jížto účastnilo se také vojsko české, vedené nejprvé nejv. kancléřem Jindřichem z Plavna, pak královicem arciknížetem Ferdinandem Tyrolským, jenž po smrti kancléřově další řízení války svěřil panu Bohuslavovi Šťastnému Hasištejnskému z Lobkovic. Tento Albrechta na hlavu poraziv v bitvě u kláštera Schwarzbašského, že s těží vyvázl sám dvacátý, útokem pak dobyl hlavní pevnosti jeho Plassenburka (nedaleko Kulmbachu). V bojích těchto Čechové proslavili se udatností.

oné sice velmi dobře vystrojené, avšak příliš pozdě započaté výpravě proti Solymanovi, hrad Ostroví (Sziget)*) obležením těsně svírajícímu. Pod prapory krále Rudolfa skutky slavně vykonanými u Hatvanu, Jagru, Bělehradu Královského, Ostřihomu, Komárna, Rábu, Budína jména výtečného došli velmi mnozí, jako ti, kteříž tábořili s Vilémem Trčkou (r. 1596), s Janem Vchynským, Vojtěchem Pětipesským, Janem z Pernštejna[6]) (r. 1597.), Petrem Vokem z Rožmberka (r. 1594. a 1601) a jinými.**)

VII. Vybírali pak pomocné vojsko toto králové naši s přivolením stavův a posýlali je do Uher, nebo kam potřeba bylo, v počtu, jak vyžadovala míra nebezpečenství, někdy větším, někdy menším. Stavové ti také vždy dávali žold, jenž však ustanovoval se jen s volí celého národa, i na sněmě. Neboť mimo to, že je to dávným po předcích zvykem, nikdo zajisté nemůže lépe znáti, než nejvyšší rada zemská i celý národ, seč je všecka obec a jaké konečně k sousedům jsou povinnosti, vynikající buď ze spolkův, buď z potřeby. Z těchto snešení sněmovních stavův našich každý závěrkou nelichou snadno může si učiniti úsudek, jaké v ohledu válečném bývaly síly celé země, jaké důchody a obvyklé příspěvky národu nehrubě obtížné. Nejobyčejněji posýlávalo[7]) se od nás do Uher na pomoc pěchoty šest tisíc, jízdy pak dva tisíce, na jichž sebrání dáti se muselo z každých pěti set našich kop pozemkův po jezdci a každý třicátý poddaný, zbraní potřebnou náležitě opatřený.***)

*) Bohatýrský obhájce hradu toho, chorvátský velmož Mik. Zriňský, jak snad vůbec známo, měl za manželku paní Evu, sestru posledních pánův z Rožmberka, bratří Viléma i Petra Voka. R. 1566. Vilém z Rožmberka v čele pomocného vojska českého chvátal na pomoc svakovi, jenž mezi tím sešel smrtí bohatýrskou.

[6]) Jak. Aug. Thuan. děj. kn. 110, 115. a 119.

**) Statečný bohatýr náš, Vilém Trčka z Lipého r. 1596. při dobývání Hatvanu první vylezl na hradby, za ním pak pomocné vojsko české, jež vedl. Týž opět vyznamenal se téhož roku u Jagru; ačkoli raněn, nechtěl svoliti, aby pevnosť Turkům se vzdala. Zemřel v zajetí v Bělehradě, odkud soudruhu jeho, též statečnému Janovi Vchynskému, podařilo se vyváznouti. U Jagru téhož roku vyznamenal se také Albrecht Pětipesský, jenž v čele tisíce bojovníkův českých statečně prodral se šikem válečným až téměř k stanu samého sultána, kdež konečně hrdinsky bojuje zahynul a s ním ostatní Čechové, jako Vácslav Popel z Lobkovic, Zdeněk Kaplíř, Oldřich z Říčan atd. Jan z Pernštejna při dobývání Taty (Dotisu) první užil petardy (r. 1597), za pomocí kteréž roku následujícího hr. Ad. ze Schwarzenberga dobyl Rábu. Když Petr Vok z Rožmberka poprvé táhl do Uher v čele vojska, bylo ho z celé koruny české 22000 pěších a 3000 jízdy. Vedle Petra náčelnými vůdci byli Mel. z Rödern a Vácsl. Berka. I uhájili tehdáž Komárna proti Turkům.

[7]) Sněmy r. 1553. 1565. 1567. 1571. 1596. 1598.

***) Jestli pak si domýšliví páni Maďaři nyní někdy zpomínají, co pro vlasť jejich druhdy činil národ náš a jsou-li si vědomi, jak nám toho splatili a spláceji dosud? Nesmírnéť byly oběti na penězích a na krvi, jež tehdáž ve vojnách proti Turkům v Uhrách přinášely země koruny české, obzvláště pak král. české. Již Daniel Adam z Veleslavína (roku

V zemi-li nebezpečenství a zapotřebí-li bojovati pro domov, zdvojnásobují se dle obyčeje i žoldnéř i obecné příspěvky peněžní. Jede-li král sám na nepřítele, dle dávného obyčeje národního volají se do zbraně všickni stavové vyšší se vší čeledí svou, i následují krále tak ale, že nesmějí býti nuceni k výpravě za hranice zemské. V potřebě ostatní a v případnostech krajních co pátý z lidu poddaného, z měst pak co čtvrtý musí buď sám chopiti se zbraně, nebo za sebe postaviti způsobilého žoldnéře, aby za žold čtyr ostatních králi vojačil. Kdyby na to někdy došlo a kdyby jako za předkův bývalo, všichni stejné nesli břímě, Čechy pravděpodobno měly by pod prapory více, než třicet tisíc pěších; jezdcův pak, myslí se, že by v krajní potřebě sebrati se dalo deset tisíc. Avšak přáti si jest, aby zavřely se brány válce, aby brnění ustoupilo rouchu míru a odvodův těch nebylo zapotřebí. Ale poněvadž lidé nyní mnohem více, než dříve, libují si v bouřích, souseda štěstí a svobody jsou závistivější a majetku cizího chtivější, tudíž vrchnosti, sedící při kormidle vší obce, vždy zapotřebí jest pozornosti nejbedlivější a mužův statečných, aby na snadě byli v každém případě. Proto království našemu především přáti jest krále, jenž vládl by srdnatostí v boji stejně, jako v míru, jenž, pamětliv jsa příkladu starých oněch králův země české, i uprostřed míru pomýšlel by na přípravy válečné, a maje po hotovu vůdce a hejtmany umění válečného zkušené, uměl by již dávno zahálející statečnosť národa svého probuditi a příkladným vycvičením vojenským a kázní ostatní nepřátelům všem v postrach uvésti.*) Přáti jest konečně vojínům našim (kteříž, jako druhdy bývali, i nyní býti mohou bojovni a četni) týchž vlastností, jež u předkův druhdy bývaly, totižto nikoli náchylnosti k loupení bývalé sice, ale od poctivých odsuzované, nýbrž vychvalované tétéž rozumné znalosti v zacházení se zbraněmi, téhož v bojích udatenství a štěstí, nade všecko však tétéž k vlasti a králi věrnosti, poslušenství a lásky. Bude-li vlasť naše opatřena těmito potřebami, nikdy nebude moci nedostávati se jí ani ostatních pomůcek a prostředkův, sloužících k tomu, aby vší obci zachovaly mír a vážnosť.

1585. v předmluvě ke kronk. Silvia i Kuthena) s důrazem připomíná, „že tehdáž králové čeští nejbohatší, nejslavnější a nejmocnější bývali, když v Čechách toliko kralovali a břemenem správy neb obrany cizích království se neobtěžovali. Jakož i teď nedávno moudří a milovníci vlasti své rozjímati o tom počali a podnes v pochybnostech zůstává: také-li království uherské za to stojí, co jsou Čechové pro ochranu jeho peněz z své země vydali.“ V podobném smyslu ozývá se Boh. Balbín (Epit. V. XII.), „že od časův Ferdinanda I., nerci-li Vladislava II. na obranu Uher z Čech tolik peněz se sebralo i dalo, že za ně možno by koupiti kterékoli království!“ A nyní Maďaři chvastají se zásluhami, že prý po tolik věkův byli ochranou Evropy proti Turkům, kdežto velmi často skoro více přispívali k tomu, aby se Turci do Uher dostali a tam udrželi, než aby byli vypuzeni.

*) Takovým králem ovšem nebyl kurfirst Bedřich Falcký, jemuž předkové naši svěřili osud vlasti a národa v době nejdůležitější!

Hlava XVIII.

O mincovnictví a způsobě účtování.

I. Politikové rozumnější soudí, že práva svrchovanosti vší obce čili veškerenstva národa až do té míry jsou přirozena i potřebna, že do nich kladou sílu jeho životní, srdce i duši, a smýšlejí, že obec žije s jich neporušeností a hyne s jich odklizením. Počítají pak k právům tohoto druhu též právo, z hmoty obecně ustanovené, raziti peníze, hodnoty od jiných rozdílné. I to právem. Neboť jako řeč čili jazyk národ od národa, tak zákonův a peněz užívání nestejné obec od obce, říši od říše různí, a zase naopak jak onoho, tak i těchto buď slití, buď smíšení národ s národem, obec s obcí mate a nebezpečné převraty za sebou vleče. Proto každý národ, jemuž drahé jest blaho vlastní, a přede vším panovník čili správce nejvyšší, jejž národ postavil v čelo vykonávání práv svrchovanosti, přebedlivou o to povinen míti péči, aby jazyk, rovněž i peníz, do obce od předkův uvedené a od starodávna užívané, ustavičně ostříhal a v neporušenosti zachoval ode vší zkázy a všeho s cizotou změtení. I dbali též péče této zvláště dávní panovníci země české i všecek národ náš, jenž, ačkoli se sousedy Němci, Moravany a Uhry nezdráhal se míti obchody společné, předce peněz nikdy nechtěl míti s nimi stejných ani co do hodnoty, ani co do způsobu účtování.*) Každému pak obyvateli všeliké peněz doma ražených falšování, přepalování, předělávání, ano i každé z podvodné zištnosti za hranice zemské vyvážení zřejmým zákazem zapovězeno bylo i to přísností takovou, že na ty, kdož provinili by se proti tomu, ustanovena byla pokuta v plamenech mstných.[8])

II. Měnil se ovšem peníz náš časem nejednou, a různě se jeden od druhého zrnem, stříží a hodnotou, poznamenán býval nápisem panovníka i země. Starší býval skoro lepší novějšího. Lid plemene našeho v zemi této odkryl zlato hned za časův Kroka mladšího i zajisté dříve, než stříbro, avšak neužíval ho hned po odkrytí na ražení peněz. Od té doby, co knížata i králové naši užívali práva ražení peněz, dělaly se všecky z ryzího buď zlata anebo stříbra i před dobou krále Jana nepřidávalo se zlatu nebo stříbru skoro nic mědi. U nás stříbro nejprve cejchoval Přemysl, zlato pak kněžna Libuša.**) Peníze stříbrné slévaly se některé

[8]) Zřízení zemsk. W. 13. 15.

*) Pokud týká se Moravanův, Stránský mýlí se. — Co dále následuje až do konce hlavy této, čte se toliko ve 2. vydání, kteréž v kapit. této vůbec jest obšírnější.

**) Že Stránský tuto spoléhá hlavně na svědectví kroniky Hájkovy, čtenář laskavý sám ihned poznává.

větší, jiné menší a sice tamty ukazovaly z obou stran toliko Přemysla, tyto však z jedné strany Přemysla, z druhé Libuše podobu, na stolci sedících.[9]) Větší rovnaly se vahou didrachmě (půl lotu), menší pak počtem dvaceti pěti jedné unci. Peníz zlatý Libušin z obou stran znamenán byl obrazem Libuše samé, sedící na stolci a mající kužel při ruce. Hodnota a cena jeho není jista, že však každý měl asi velkou cenu, z toho souditi možno, že Libuši po smrti, když ji pochovávali, Přemysl toliko pět jich dal do dlaně jako dar bohu neznámému. I zachovávaly se stále způsob a zákon slévání a ražení peněz dle váhy Přemyslovy ode všech knížat doby pozdější až do Boleslava Ukrutného,*) jehož peníz ze strany přední ukazuje podobu bratra Václava, zadní pak Boleslava samého a platil asi skoro tolaru dnešního část šestou ($^1/_6$). Od té doby razil se týž peníz stejného zrna a stříže až po dobu Václava krále českého toho jmena druhého, jen že peníze razily se, jak jsme již řekli, každý s nápisem krále svého.**)

III. Václav II., král, váhu peněz stříbrných, od předkův užívanou, nejprve změnil, povolav totiž mincíře z Florencie,[10]) groše a penízky beze všeho přimíchání mědi k stříbru raziti dal dle nové jak stříže, tak i podoby. Groš vážil drachmu, z přední strany znamenán byl třemi kruhy soustředními, v jichž nejvnitřnějším byla koruna královská, v prostředním nápis „WENCEZLAUS SECUNDUS“ (t. j. Václav Druhý), v nejkrajnějším „DEI GRATIA REX BOIEMIAE“***) (t. j. z Boží milosti král český), na straně pak zadní stál lev, znak zemský, a poněvadž dle dávného ustanovení mincovna bývala v Praze, napsáno bylo v kruhu „GROSSI PRAGENSES“ (velké peníze Pražské) Lid říkal jim *Zmrzljky*, od slova mrznouti, jak se zdá, pro bělost stříbra čistého.†) Penízek (malý peníz) pak tohoto groše byl dílem dvanáctým i také poznamenán byl vyraženým erbem lva a jménem krále. Vážila tedy libra mincovní, jež sluje u Němcův Marck, u nás pak *Hrziwna*, těchto grošův Pražských šedesát, penízkův pak sedm set dvacet. Zeť tohoto Václava, král Jan (r. 1311.) první trošíčku mědi stříbru přimíchal a dělal groše a penízky tchánovým podobné

---

[9]) Hájek při r. 725. a 1040.

*) Ve vydání prvním není zmínky o Boleslavu.

**) Za Přemyslovcův u nás byly v užívání „denáry“, penízky dobré i úhledné; v 13. století nastaly pak také u nás, jako v zemích okolních „brakteáty“, kteréž proti denárům dřívějším označují úpadek v každém ohledu. Přečasté měnění mince, z čehož obyvatelům vzcházely ztráty velmi značné, komoře královské pak ovšem výdělek, pohnuly o dobro vlasti pečlivého krále Václava II., že postaral se o nápravu důkladnou.

[10]) Hájek při r. 1300. Sifrid. presbyt. Epitomes lib. 2. ad ann. 1296. (Siffridus presbyter, kronikář století 14., žil v Míšni, sepsal „chronicon“ sahající od stvoření světa do r. 1307. Překlad.)

***) Vlastně „BOEMIE“.

†) Skoro všecky země okolní, jdouce za příkladem vlasti naší, razily napotom „groše“.

rázem a zevnějškem, avšak o něco horší, tak zrnem, jak stříží. Grošův jeho šedesát čtyry a penízkův sedmset šedesát dávalo hřivnu. Razil také peníze větší, jichž každý vážil dvě třetiny unce a tedy byly dvanáctým dílem hřivny; mimo to razil[11]) také peníze malinké, některé ze zlata, jež prý vážily trošíčku více, než šestinu hřivny stříbra, jiné pak z mědi, kteréž si vymyslil, aby lid odíral. Karel o malounko, Vácslav však o velmi mnoho špatnější dělali peníze, než král Jan, jich otec a děd. Karel totiž stu hřiven stříbra přimíchal (r. 1377.) mědi dvanáct hřiven, jednu hřivnu pak vážilo grošův jeho sedmdesát, penízkův pak osmset čtyrycet. Vácslav IV. však (r. 1407.) grošům svým přimísil $^{16}/_{41}$, to jest šestnáct čtyrycátých prvních, penízkům pak $^{3}/_{5}$, to jest tři pětiny, jak důkladněji poučují nás listiny, od obou v té příčině vydané.

IV. Následovaly potom v národě našem hrozné ony boje domácí, pamětihodné velikostí tak příběhův, jak i pohrom, kteréž dokud zuřily, rozhodování strany mince veřejné v moci bylo Pražanův a pro šejdířství mincířův skoro co den vzdalováno se od bývalého zrna onoho peněz, až konečně po smrti Albrechta krále, v čas bezkrálevi, peníze ražené od Bedřicha císaře, dočista pokažené, jež z Rakous zemi naši u velikém množství zaplavily (u nás vůbec černými zvané), lidem lakotným zavdaly příklad, všetečněji kaziti peníz domácí. Konečně když král Jiří dosedl na království, dojat povstalou takto neslýchanou drahotou obilí i všeho ostatního, i též zjevnými lidu i vší země škodami nemenšími, než kdysi byly za krále Jana, a pohnut též těžkými stavův rakouských v příčině té na císaře žalobami, uznal za potřebí, zlu přítrž učiniti. Jda za příkladem Míšňanův sousedních, u nichž před nedávnem (r. 1457.) začal raziti se peníz stříbrný v ceně dvacáté osmé části florenu zlatého v Němcích obvyklého*) zlepšil poněkud minci českou roku 1460. Ale poněvadž shledalo se, že i tato velice byla vzdálena od zrna dřívějšího a pánové čeští, kteříž sprotivili se králi tomu, mimo jiné příčiny odboje svého (roku 1465.) na sjezdě Zelenohorském stěžovali si, že zlehčil králův dřívějších zákony mincovní, přinucen byl konečně, jíti v sledy krále Vácslava II. a raziti ze stříbra peníz drachmový a penízky, jichž čtrnácte rovnalo se groši onomu (totiž kopovému) roku 1469. Grošům těm a penízkům říkalo se tehdáž vůbec *Podwognj*. Avšak poněvadž král Jiří potom již nedlouho byl na živu, i nebylo tolik, co za Vácslava, stříbra, král Vladislav (r. 1473.) zákon mincovní uvedl na dřívější míru předchůdce svého Jiřího. *Plechacze* mincím těm podnes říkáme. Avšak ani on nemohl v tom setrvati ustavičně, jak ukázaly nářky veřejné a z té příčiny vzniklá drahota obilí v dvacátém roce panování jeho (r. 1491.) a potom opět roku 1514. Dále pak mince Ludvíkovy i Ferdinandovy opět

---

[11]) Kron. Zbrasl. hl. 14. 19.
*) Vydání první nemá zmínky o Míšňanech.

horší jsou, než Vladislavovy, co na bíledni je znalcům, když je porovnávají, neboť sem tam dosud jsou v užívání. Peníze dvoulotové od města Jáchymova, kdež nejprve se razily, nazvané Jáchymovské, nebo Tolské čili tolary, nerazily se v zemi naší před dobou Ludvíka krále; ražené za Vladislava, uherské jsou, nikoli naše. Platily pak u nás dvě stě deset bílých peněz. Ačkoli pak stříž, zrno a cena peněz u nás, jak vypravováno, nejednou měnily se, předce podoba čili tvar, za krále Vácslava užívaný, nikdy v ničem nezměnil se před tak zvanou vojnou Šmalkaldskou v Němcích. Vždy na líci peněz viděti bylo korunu královskou, na rubu pak lva s vypsáním jmen krále i Prahy. Pan Jan z Pernštejna (před rokem 1540. a po něm) a podobně též nástupce jeho v zástavním držení hrabství kladského, Arnošt z knížat bavorských, arcibiskup solnohradský (po roce 1550.) razili se zvláštním znakem svým peníze dvoulotové, shodující se s Jáchymovskými, a groše stejné s královskými. Ferdinand král (co při dvoulotových činil od nastoupení panství) na penězích našich po vojně oné (r. 1548.) raziti dal z jedné strany obraz svůj, z druhé pak orla římského. Proč, na bíledni je bystrým. Razil pak peníz rozmanitý, a jak který byl velký neb malý, v poměru k španělskému tolaru Filipovu, více než dvoulotovému, cenu jeho zvýšil anebo snížil. Některé platily Filipova tři čtvrtiny, jiné tři osminy, jiné osminu. Drobný jeho peníz podobně byl rozmanit i ne jednoho druhu. Předně byl halíř, bílému penízi Vladislavskému přizpůsobený, jenž pod královým nápisem stále zachovával dávný obraz lva, a byl dvoustým desátým dílem peníze dvoulotového, u Němcův nyní z napodobení nás i Rakušanův vesměs užívaného (*Czesky* neb *Welky* a *bjly Peniz*); za druhé půl bílého peníze *Ssart* nebo *kaczenka, maly Peniz*; za třetí groš (půl pacu) příjmím bílý, platící sedm peněz malých a za čtvrté z nabádání bratra jeho, Karla císaře,[12]) ražený groš šesták (sestertius) *Hubaczek* řečený, platící peněz bílých devět.*) Aby zákonův těchto přísně šetřilo se a k tomu prohlíželo, aby v příčině té napotom od mincířův, anebo jakýchkoli šejdířův nepáchal se podvod šíbalstvím, zřízeni jsou a přísahou těžkou zavázáni dva obecní zkoumatelé peněz, jeden od krále, druhý od stavův: *Prubyrz Kralowsky* a *Prubyrz Zemsky.*[13]) Poručeno mají, aby, kdykoli v tom spatřují prospěch země, jinak ale nejméně co čtvrť léta peníz veřejně užívaný, stříbrný totiž i zlatý, z ciziny přivezený, jako i domácí tak co do zrna, jak i co do stříže důkladně zkoušeli, a kdyby shledali, že který v tom neb onom odchyluje se od míry zákonem ustanovené, nebo jinak je zfalšován, zprávu o tom podali zevrubnou prubíř královský bez průtahu mincmistrovi nejvyššímu,

---

[12]) Goldast. tomo Constitt. 11. pag. 346.

*) Co dále následuje odtud až do konce hl. IV. vyskytuje se jen ve vydání druhém.

[13]) Zřízení zemsk. W. 13. a 15.

zemský pak nejvyšší radě zemské, jakmile by se sešla. Nejvyšší rada zemská, co nejdříve dorozuměvši se s nejvyšším mincmistrem, postará se o to, kterak zlo napraviti, a kterak na dále uvarovati, aby obec v té příčině nebrala škody.[14])

V. Ferdinandův syn, král český, císař Maksimilián jako ve všech ostatních věcech, tak i v mincovnictví bedlivě vyhledával národa českého cti i prospěchu. Ačkoli co týká se druhův mince a podoby, jakéž otec užíval, změnil toliko druh čtvrtý na penízky (jimž lid říká *Sedmaky*), předce poněkud lepší nám dal peníz, než otec, a krátce před smrtí svou i též dříve na sněmích za souhlasu stavův všech důkladnější dal zákony o hodnotě i rázu peněz, tak zlatých, jak stříbrných. Z Pražské libry zlata, vážící karátův dvacet tři a gránův osm, po starodávném způsobu císaře Aleksandra Severa i předchůdcův svých, panovníkův českých, raziti dal tak zvaných dukátův čili solidův $72\frac{35}{64}$. Rovněž ustanovil stříbru vyměřenou přísadu mědi, totižto částí šedesátých čtvrtých tolaru sedm, groši bílému třicet sedm, malému groši třicet devět, penízi bílému padesát tři a konečně penízi malému čili haléři jedenácte sedmnáctin. Tudíž stříbra v poměrech těchto smíšeného libra Pražská die Marck (hřivna) dávala mu tolarův $8^3/_4$ grošův bílých sto dvacet šest dvě sedminy, malých grošův dvě stě čtyrycet, krejcarův šest set padesát devět a peněz bílých (malých peněz) sedm set třicet tři. Peníze dle těchto zákonův ražené, co platiti mají, také od toho krále bylo ustanoveno, a to sice tolary malých grošův šedesát, groše před vojnou Šmalkaldskou v Praze ražené, jakož i staré rakouské krejcarův devět, groše bílé novější krejcarův sedm, groše krejcarův tři a půl. Peníze, odpovídající tolaru Filipovu v poměrech $^3/_4$, $^3/_8$ a $^1/_8$, jakož i ražené před tou dobou, ačkoli nevzaly se z oběhu, přizpůsobeny byly účtování německému, nikoli našemu,*) napotom u nás po zákonu již neměly se raziti. Až do té míry věk otcův našich šetřil obyčeje dávného, cizího pak a nového se štítil.

VI. Těchto zákonův mincovních Maksimiliána otce svého jak bedlivě šetřil Rudolf, tak nedbale hleděl Matyáš, kteříž oba za sebou po něm následovali v království. Za císaře a krále Matyáše totiž nejprve v sousedních Němcích a brzy pak i u nás veřejná mince stříbrná tak libovolně se zlehčovala, že mimo jediný peníz dvoulotový všecky peníze tehdáž ražené proti Rudolfovým o polovinu sešpatněly. Po smrti Matyáše krále a poněvadž země vojnou vzplanula, stavové sami, poručivše péči o stát několika ať tak dím eforům (direktorům), ze všeho národa zvoleným, na penězích veřejných r. 1619. (přimísivše stříbru skoro sedm šestnáctin mědi)

[14]) Sněmy ll. 1543. 1575. 1576. 1610.

*) Trpce již Dan. Adam z Veleslavína naříká, že účtování dle způsobu cizího natropilo u nás mnoho zmatkův, praví (Nom. quadriling.), že by bylo zapotřebí nějakého Oedipa, aby důkladně rozřešil neshody mezi domácími a cizími slovy pro naznačení míry, váhy a peněz.

po příkladu předkův raziti dali korunu královskou i lva korunovaného. Ale v tom takřka sami sobě se zpronevěřili, že jim přisoudili platnosť cizí, kteráž od předkův za Maksimiliána snešením sněmovním byla zapovězena. Neúčtovali jich totiž, jako předkové, na groše, nebo na penízky české, nýbrž na krejcary německé. I nezdá se mi, že nešetrnosť ona při tomto porušení práva majestátu i příkladu předkův tím omlouvá se. jak někteří praví, že k vůli mzdě, vojsku vyplácené, zapotřebí bylo, u nás míti peníz, Němcům přizpůsobený.*) Vždyť i Francouzům i Belgům Němci slouží za mzdu a předce k vůli nim ani ve Francouzích, ani v Belgii nikdy se neustoupilo od starého způsobu peněz. Než buď tomu jak buď, stavové hřivnu stříbra, způsobem svrchupsaným s mědí smíšeného, rozdělovali buď na částí třicet dvě nebo šedesát čtyry a ustanovili cenu částem prvním po dvaceti čtyrech krejcarův německých, druhým pak po dvanácti. Nového tohoto účtování při ražení peněz, národem mlčky schváleného, přidržel se rovněž Bedřich král, leda že jim ze zrna stříbra ujal lot a že na nich raziti dal obraz svůj i též že mimo to hřivnu rozdělovati dal na šestnácte dílův. Hodnota jedné částky tohoto druhu byla čtyrycet osm krejcarův. Razil též na základě ustanoveného poměru mědi a stříbra české peníze velké, penízky i též groše bílé tak, že myslelo se, kdyby podařilo se mu usmířiti zemi vzbouřenou, že obnovil by dávné zákony mincovní Maksimiliánovy. Když pak císař Ferdinand zbraní svrhl jej s království a železem otevřel si cestu k žezlu českému, až do té míry za něho ustoupilo se od příkladu předkův, že téměř všecky peníze, tehdáž u nás ražené, pramaloučko měly stříbra. Vladislava i Jiřího peníz zrnem předčil nad tehdejší groš český Ferdinandovský; neboť kdežto groše tyto jindy bývaly více, než z polovy stříbrné, tehdáž zdály se míti stříbra sotva $^{3}/_{16}$ pročež se jich ani dvě stě nerovnalo ještě tolaru. Lid nezkušený nespozoroval podvodu tohoto čili, abych řekl, mamidla, až když o všecko stříbro byl připraven.**) Když pak po mnohém čase velikou ztrátou v hospodářství všickni zmoudřeli, ihned zřeli jsme v obchodech zmatek úžasný; neboť v letech 1621., 1622., 1623. nikoli neúrodných, všecky věci desetkráte více stály, než před tím. V těchto

*) Záležitosť tato mincovní s dostatek ukazuje, jak se tehdáž u nás vedlo i kdo vlastně u nás rozhodoval, cizáci totiž a sice Němci, jimž nešťastní předkové naši vše svěřili. Coby tomu asi byli řekli z hrobu povstalí Husité nebo Táboři, že v čas povstání proti Matyášovi a Ferdinandovi II. za věc českou bojovali námezdníci, z valné části cizinci?

**) Naráží tu Stránský na tak zvanou „dlouhou minci“, kterouž razila společnosť 15 nájemcův zemské mince v Čechách, k nimž náležeti nestyděli se někteří největší pánové tehdejší, jako Jan Oldřich kníže z Eggenberka, Kar. kníže z Liechtenštejna, Albr. Vácsl. Eus. z Valdštejna, Pavel Michna a j. Oni ve společnosti s židem Bassevim a směnárníkem Janem de Witte hospodařili tak, že mince za několik měsícův zlehčila se o 70%.

svízelích mince šejdířské uplynulo nám celé třiletí a teprv tehdáž ze zkušenosti jsme poznali, jak národa našeho kníže Boleslav Pobožný, nedlouho před smrtí svou, výrok učinil pravdivý a moudrý,[16]) že ani mor, ani vojna, ani nepřátelské do země nájezdy, drancování a požáry, třebas nejhroznější, lidem dobrým tolik uškoditi nemohou, jako časté peněz měnění a zlehčování. Toho druhu šejdířství totiž každého prý přivádí na mizinu.“ Na mou věru, jméno i obraz těch, kdož nepoctivý razili peníz, musí se zardíti v rukou netoliko věku současného, nýbrž i budoucnosti.

VII. Tyto tedy druhy peněz lid český i doma razil i v užívání měl za starodávna a vnově až dosud. Předce však pro obchody s cizinci vždy potřebné a časté dopouštěl, aby vedle peněz jeho užívalo se též cizích, tak zlatých, jak stříbrných, přinešených ze sousedních Němec, Uher a Polska, ale hodnotu jich přizpůsoboval domácím zákonům mincovním. Tím tudíž u nás ve známosť vešel druh peněz ne náš: floreny (zlaté), desítníky (groše andělské), pace, groše císařské, krejcary, *Dudcy*, *Ssestaccy*, *Kralowsstj*, *Ssarapatky*, *trognjcy*, *babky*, *halcy*. A jako židé na šejkle (míšky), Řekové na drachmy, Římané na denáry, Němci na floréný, ostatní pak národové všickni na druhy mince své počítali peníze, tak i lid náš zlato a stříbro dělané, ještě nemincované, počítával na libry mincovní (nikoli na římské neb krámské) na *Hziwny* a na čtvrtě libry, na *Fertony*; mincované pak a sice zlato na dukáty čili solidy, a stříbro na groše Pražské, groše pak při větším množství na *kopy*, při částech menších na *Penjze welke*, a tak i dosud rádi počítávají, kdož neodrodili se otcům. Tudíž *kopa* slove šedesát grošův našich, kteréž, jak kdy bylo i zlíbilo se králi a národu, od času krále Václava II. platily peněz velkých dvanáct anebo čtrnáct, ne o více, než třetinu špatnějších, než malý groš Maksimiliánův, nyní platí peněz velkých Maksimiliánových sedm. Tudíž nejapni jsou, kteříž píšíce v letopisech našich, že před dobou Václava II. chlebem za jeden peníz nakoupeným, mohlo se nasytiti mužův šest, že míra ovsa někdy byla za pět peněz, někdy za groš a vše ostatní za cenu podobnou, domnívají se, že mluví o láci, kdežto sami dosvědčují, že drobný penízek stříbrný dob tehdejších byl dvacátým pátým dílem unce; jako zase naopak zbrkli jsou, kdož čtouce, že před kralováním téhož Václava míra obilí kupovala se dráž, než za stodvacet peněz, dvě vejce pak za peníz, nemyslí, že nebylo drahoty. Počítání peněz na zlaté a krejcary, jemuž se u nás již dává přednosť před dřívějším, příčí se prastarému právu majestátu, národu našemu jest na potupu a kdysi otcův našich výrokem bylo zavrženo, pročež

[16]) Hájek při ll. 999. a 1300. (Doslovně zní u Hájka místo toto: „neb jistě žádný mor, ani žádná válka, ani nepřátelské země plundrování a pálení nemohou lidem dobrým uškoditi, jako časté měnění a lstivé mince pohoršování; neb taková nepravosť chudí a loupí křesťany.“ Překlad.)

ani vláda nejvyšší, ani národ neměly by býti lhostejny, aby se mu učinila přítrž. Avšak poněvadž není možno, abychom buď tuto nijak neuráželi, anebo v jistém ohledu přestali zdržovati se, proto dejme tomu pokoj.

Hlava XIX.

O důchodech královských.

Důstojně žíti nemůže panovník žádný, jenž není požehnán, to jest, jenž neoplývá hlavní pakou podnikův, totižto penězi a statky bohatými. Neboť jako potřebuje udatnosti, aby všecku obec zachoval v poměrech šťastných, tak zase statkův, aby uhájil lesku velebnosti. Protož, aby pořiditi si jich mohli slušně i bez násilí, v každém státě po právu obecně přijatém a za tichého souhlasu národa všeho vrchnosti nejvyšší povolují se důchody jednak pořádné, jednak postranní (mimořádné). Rovněž i králové čeští nejsou zbaveni prostředkův těch a nikdy od národa svého opuštěni nebyli až do té míry, aby, jen nebyli-li marnotratníky a rozhazovači, právem mohli stěžovati si do chudoby nebo skrovnosti komory. I snad národ náš až dosud od založení pokladny státní neupouštěl, než z příčiny, aby krále, vrchnosť nejvyšší, měl zámožnější. Tudíž jim samým ponechal všech cest neneslušných, nabývati statkův i důchodův, ze země pocházejících. I ačkoli důchodové tito co do velikosti nemohou snad rovnati se důchodům králův, vládnoucích říším jiným, předce, poněvadž v zemi naší není zapotřebí nákladův tak značných, jako jinde, důchodův těch pro nepatrnosť nesmí se podceňovati, ani o nich souditi, že nepostačují na zbohatnutí králův našich. Vácslav II. a vnuk jeho Karel,*) králové čeští, nastoupili království velmi rozbárané, vyčerpané a přímo vyssáté, avšak nabyvše opět důchodův, před nedávnem komoře královské odcizených, a rozumně spravovavše jmění své, na takové bohatství vzmohli se, že pořádní důchodové tohoto, když je kdysi ukázal poslům kurfirstův říšských, dle jich soudu i vyznání většími byli shledáni, než důchodové, jichž císař dostával z celé říše německé;[1]) nad Vácslava II.

*) Když Vácslav II. nastupoval vládu (r. 1283.), Čechy na mizině byly následkem řádění Oty Braniborského, když pak Karel ještě za živobytí otce svého Jana Lucemburského (r. 1333.) ujal se správy zemské, komora královská úplně byla prázdna i všecky statky královské byly v rukou cizích.

[1]) Hájek při r. 1370. (Při tomto roce Hájek vypravuje, kterak prý Karel IV. velké množství zlata „ve svém pokoji neb příbytku“ v hromadu uložiti kázal, aby tím chlubil se „před hostmi vzácnými. Když pak přijeli

pak poklady a bohatstvím císař Albrecht Jednooký závistí málem byl by pukl.[2]) Václav IV., jemuž Němci přezděli Lenivý a my Opilý, z důchodův svých množství zlata a stříbra převeliké nahrabal, kteréž, na hradech sv. Václava, na Karlštejně a Křivoklátě*) chované, Zikmund, bratr jeho, později (r. 1420.) porval a vojákům rozdělil. O vydírkách nesmírných,[3]) jimiž král Jan zemi vyssával, a kterak kdysi ve dvou měsících od lidu českého peněz na devadesát pět tisíc hřiven vymoci nic se nerozpakoval, tuto vypravovati nemám ani chuti, ani času.

II. Pocházejíť pak v zemi české pořádných důchodův královských některé z úroku klášterův a měst královských, některé z dolův zlatých a stříbrných, některé z cel, některé ze statkův jak komorních, tak i z těch, jimž vůbec říká se stolní**) čili jinak kvaternáty, ježto, jak někteří všetečkové vyzradili, dosahují prý na čtyry sta tisíc zlatých německých, to jest grošův našich kop sto sedmdesát jeden tisíc čtyry sta třicet.[4]) Úrok, jenž platí se z klášterův, nepřesahuje kop pět tisíc tři sta, z měst dosahuje na čtyry tisíce tři sta. Na zaplacení dluhův velikánských, jež město Pražské nadělalo za krále Vladislava II. s přivolením vší obce uložila se daň dočasná všem sládkům v městě, totižto ze sudu piva po groši o sedmi peněz českých. Z groše tohoto, dobrovolně i ve prospěch jediného města Prahy jen na čas přispěním ochotným od měšťanův ustanoveného, Ferdinand král po vojně Šmalkaldské učinil důchod pořádný (pravidelný) a jménem groše dědičného ode všech měst vydíral, čímž důchodův královských co rok přibylo asi o patnáct tisíc kop (Thuanus obnos páčí mnohem výše). Ačkoli doly zlaté i stříbrné neprospívaly povždy stejně vydatně a nyní mnohem skrovněji, než druhdy, předce dvacetina výtěžkův. kteráž na základě smlouvy. králem Ferdinandem kdysi (r. 1534.) se stavy učiněné, náleží se králi ze zlata i stříbra. vydobytých na pozemcích stavův vyšších, rovněž i výnos všecek z královských dolův všeho druhu

k němu" poslové znamenití z říše od korferštuov a jiných knížat „s prosbou, aby syn jeho Václav, jsa již králem českým, sídlel v Čechách, on pak sám jako císař v říši, tu prý Karel, vymlouvaje se jim důvody rozmanitými, konečně" ukázal zlato přepověděné a řka: „Muož-li mi tento a takový plat dávati všecka říše, kterýž tuto vidíte, jakož mi dává česká země tento plat na zlatě každého roku. I řekli poslové: Říše s ten a takový plat každého roku býti nemuož, neb by se tím obtížila." Překlad.)

[2]) Týž při r. 1302. a 13004.

*) Zapomněl Stránský dodati „zvláště pak na Točníce", neboť poklady na Karlově Týně i na hradě Pražském, tuto pak především v kostele Svatovítském, pocházely již od Karla IV.

[3]) Kron. Zbrasl. hl. 14.

**) Rozdíl statkův těchto vězel v tom, že statky stolní (jinak korunní neb zemské) sloužící na vychování dvora královského, bez svolení sněmu nesměly býti odcizeny, kdežto výhrady té nebylo při statcích komorních, kteréž považovaly se za vlastnictví krále.

[4]) Nicol. Bellus rerum polit. tomo I. discur. 31.

komoře královské přináší užitek nemalý. Cla i mýta a mezi nimi clo od krále Jana v Praze a sem tam v městech ustanovené, jemuž *Vngelt* říkají, značné vynáší množství peněz. Důchody ze statkův královských (domanium říkají někteří) jak stolních, tak komorních, mimo to, že králi a všemu jeho dvořanstvu důstojné poskytují výživy a dvoru stkvělému dodávají lesku královského, velice přispívají k rozhojnění pokladny. Neboť dejme tomu (čehož však nikdy nelze připustiti), že z rybníkův, mlýnův, pivovarův, pozemkův, lesův, jichž jest velmi mnoho a velice výnosných, po výdajích codenních málokdy čeho zbývá, sám úrok, jejž sedláci poddaní, jichž na statcích těch čítá se skoro na deset tisíc, z jara i na podzim králi platí, mnoho-li který pozemkův vzdělává, činí okolo devíti tisíc kop grošův. Břemena zemská, jak již řečeno, nejsou tak nákladna, jako jinde, a potřeby veřejné nevymáhají příliš mnoho, že na jich uhrazení a pořízení ouplně stačí důchodův oněch pořádných čtyry pětiny (to jest $^4/_5$), soudí mužové nenezkušení a smýšlejí, že co rok třicet pět tisíc kop uložiti se může do komory královy.

III. Již pak dále pokud týká se dávek a příspěvkův postranních (mimořádných), jimž u nás říká se *Bernie* a *Zbjrky*, těch ode všeho lidu králům dostává se hojně a zhusta. Kdykoli jaká příčina palčivá nalehá král stavy svolává, a na sněmě vyloživ, co vlasti hrozí a jaké na ten čas jiné naskytují se potřeby, žádá jich za pomoc a podporu. Království svého býti krčmářem a libovolně ukládati poplatek, králi nikdy nebylo dovoleno. Volilť totižto národ ten, aby, jak Aristoteles velí,[9]) vlasť řídil spíše správce než vlastník. Tudíž nebylo tu místa pro vydírky bezprávné a mrzké, ani pro mistry finanční, jak jim Francouzové říkají. Stavové sami po bedlivém a zralém uvážení, snešením obecným pomoc, jak se jim vidí potřeba, ustanovují někdy větší, někdy menší a vyznačují čas jistý v roce, do kterého sebrati se má. Způsob, kterak vybírá se, lidu našemu není neznámý. Snášejí břímě to ponejvíce sedláci a měšťané. Šlechta jen zřídka i to skoro jen v krajní potřebě veřejné snáší je stejně se svými poddanými. Někdy břímě to podstupují z části malounké též královští sedláci svobodní, to jest *Swobodnjcy*, *Diedinjcy*, *Naprawnjcy*, též kněží na farách tučnějších, rovněž i ovčáci a jich mistři. Sedlákův poddaných čítá se v království tomto přes sto padesát tisíc, měšťanův pak okolo dvanácti tisíc; svobodníkův jest tři sta třicet osm, far tisíc tři sta čtyrycet, mistrův ovčáckých tisíc šedesát osm, ovčákův pak tisíc osm set sedmdesát pět. Berní mimořádných nejobvyklejší jest, kteráž ukládá se chalupám selským a městským domům měšťanův. Sedlákům poddaným vyměřuje se na chalupy to po deseti, to po patnácti, to po dvaceti grošův ročně, měšťanům pak dle rozvrhu, ovšem ne nového, ale nevím spravedlivého-li, to po třiceti, to po čtyryceti pěti, to po šedesáti. Říkáť

[9]) Aristot. polit. lib. 5.

se dávce té *Bernie domowny*. Poněvadž dle poměru berně této, od starodávna až dosud užívaného, rozvrhuje se skoro vždy, mnoho-li přispívati mají stavové vyšší a mnoho-li měšťané, možno říci ne nesprávně, že jest ona jaksi pravidlem a měřítkem pro všecek peníz, jenž platí se králi. I kdykoli obnáší grošův dvacet,[10]) činí to dohromady okolo sedmdesáti pěti tisíc kop českých. K berním těmto druží se mnoho jiných dávek rozličných, kteréž dle počtu sedlákův vybírají se z měšcův dílem šlechty, dílem rolníkův, dílem též měšťanův, rovněž z desátkův úrokových,*) z kol mlýnských, komínův, náčiní zlatého, perel, vína, obilí, dobytka, ryb, vlny a některého zboží jiného, konečně i z hlav židovských. Mimo to zvláštní jest dávka, kteráž ode všech stavův z piva platí se na slušné služebníkův dvoru královského a na zaplacení věřitelům královským obvyklých v Čechách úrokův. Sluje vůbec *Posudne* a obnáší ze sudu po čtyrech, pěti neb šesti grošův našich. Třetina její rozděluje se na úroky věřitelům, ostatní dvě pak jménem slušného na soukromé potřeby krále. Páčí se, že při čtyrech groších převyšuje sto tisíc kop našich. Kdyby, jak bývalo před dobou Vladislava II. i jak dosud jest v zemích sousedních, právo vařiti pivo jen měšťanům se vyhrazovalo a zachovávalo, a stavové vyšší nesměli ho užívati, přemnozí domnívají se, že výnos berně této králi poskytoval by peněz sílu mnohem, mnohem větší.

IV. Nedočítáme se však, že by stavové králi větší byli povolili pomoci, než (r. 1610.) na sněmě předposledním Rudolfovi II. a (r. 1614.) na prvním Matyášovi. Vypočítávají totiž někteří, že i na splacení dluhův, králem nadělaných, i na potřeby soukromé Matyáši králi tato vynesla asi kop grošův českých šest set šedesát tisíc, onano pak Rudolfovi okolo sedmi set osmdesáti dvou tisíc. Když proti Turkům v Uhrách vojna povstala a víc a více vřela, stavové [11]) Rudolfovi králi povolili pomoc skrovnou; předce však někteří dosvědčují, že vynesla více, než tři sta dvanáct tisíc kop grošův našich. Kdožkoli tudíž vše toto pozorně přečta, porovná s důchody zemí neb státův ostatních, uzří, že lid český králům svým oddán jest až do takové míry, že v příčině té nesnadno kterýkoli jiný nadeň vyniká. Ani svoboda přerozsáhlá, ani těsnosť území, v němž jest uzavřen, nevadí, aby vrchnosť svou nejvyšší ze statkův svých podporoval rukou štědrou a jí dovoloval vybírati, kolik zapotřebí na správu zemskou. Želeti mu jest toliko přátel v sousedství, kteříž by nadále nechtěli býti, jako dosud, nepříznivci jeho, nýbrž dopouštěli, aby bez protivenství požíval jak svobody, tak i statkův svých, i ani nezáviděli mu sídla po otcích zděděného a blahobytu dosti pokročilého, ani neukládali o služebnosti jeho mrzké nebo

[10]) Sněm r. 1569.
*) Platívaloť se tehdáž při půjčkách úrokův deset ze sta.
[11]) Sněm r. 1593.

záhubě nenáhlé.*) Dobra všeho dárce, zemí a říší zachovatel, Bůh, jejž národ český povždy vzýval jako vlasti milé ochránce, my však, potomci jeho, nevděkem nešlechetným z ochránce učinili jsme mstitelem rozhněvaným milostivě učiň konečně přítrž útrapám a porážkám našim tolikerým a tak trpkým, nám pak krutě rozprášeným štěstí a blahobytu, jehož jsme zakoušeli za císaře i krále našeho Rudolfa II. opět zjednej radostným jakýms domu navrácením!**)

Hlava XX.

O pohřebních slavnostech králův českých.

Poněvadž smrť, všeho čára poslední, (ježto

— aequo pulsat pede pauperum tabernas
Regumque turres,***)

práva svého užívala na krále Čechův nejinak, než na krále národův jiných, a povolavši je z života tohoto smrtelného i lesku pomíjejícího, porývala k zeti Cereřinu,†) proto národ náš povždy považoval za svou povinnosť, těm, jichžto za živa uvykl vážiti si, milovati a ctíti věrností nemenší, než poslušností, též po smrti při pohřbu pečí obzvláštní prokazovati pocty poslední a veřejně osvědčovati zármutek, jenž jej svíral, že mu byli vyrváni. Šetřilť pak i v tom neméně, než v jiných věcech, domácího po předcích obyčeje i pravidla. Obyčej tento po otcích zděděný (kromě toho, že mrtvoly panovníkův povždy, a to již od samého počátku, do země se pochovávaly a nespalovaly) v obřadě ostatním nezůstával stejným bez ustání. Zdokonalovalť se zároveň s náboženstvím a bohoslužbou a z pověrčivosti liché měnil a převáděl se na střízlivosť, rozumu zdravému přiměřenou. Za pohanství liboval si v nemírnosti a vý-

*) Slova tato příkrá, avšak pravdivá, pozbyla-li podstaty za naší doby, věru netěžko rozřešiti.

**) Dojímavé řádky tyto, jež z valné části dosud nepozbyly váhy a významu, tvořily závěrek celého díla Stránského ve vydání prvním, doprovázena jsouce slovy prosebnými, jež ve vydání druhém tvoří závěrek kapitoly poslední (XX.) Confirma Deus bene cogitata! (Posilujž Bože dobré zámysly!) Závěrek stati této zároveň důkazem jest, jak pevně Stránský a spolutrpitelé jeho doufali a očekávali, že jim bude dopřáno, navrátiti se do vlasti k domovu svému.

***) — stejně tluče nohou na chatrče chudých, jako na věže králův. (Verše z básně Q. Horatia. 1. 4. 13.)

†) Staroklassického bájesloví bůh podsvětí Pluto (Hades) porval i za manželku pojal Proserpinu (Persefonu), dceř bohyně Cerery, jejímž tedy byl zetěm.

střednosti, za křesťanství sestřídměl a zmírněl lidskostí. Dovolím si tedy v posledním odstavci tomto stručně pojednati o obyčejích, jichž při slavných pohřbech panovníkův šetřívalo se v Čechách nejprve mezi pohany, potom pak mezi křesťany.

Pohanských druhdy Čechův obyčej býval, že kdykoli přihodilo se, že jim kníže zemřel, k mrtvole jeho, jako včely k oulu, sbíhali se, v zástupech rakev obkličovali, nehty tváře si rozrývali,*) na zemi se uvrhše, naříkali, kvíleli, hořekovali a o závod ruce nebožtíka líbali, provolávajíce: „Jakýmiž tě slzami opláčeme, kníže dobrý? jakéž tryzny ti vystrojíme? co s tebou pochováme?“ Za takovéhoto shluku a za nářkův těch mužové nejpřednější ustanovili den pohřbu slavného i všem přikázali, aby v úpravě náležité k němu dostavili se četně. Mezitím mrtvola od pomazačův napuštěna byla mastí, stkvělým šatem oděna a uložena do rakve, kteráž zalepila se smolou. Dávaly se jí do rukou peníze, a sice do levice zlatých peněz pět, jako dar bohu neznámému, dva pak stříbrné do pravice jako mzda, jeden ukazovateli cesty, druhý přívozníkovi.**)

Když tedy lid odevšad shluklý byl pohromadě a rakev na marách uzřel, všichni dali se do křiku nesmírného a nářku nezřízeného. Konečně odpůldne mrtvola na bedrech mužův nejpřednějších vynešena, za níž následoval dav všecek s nářkem, steskem, hořekováním a kvílením, daleko široko se rozléhajícím. Pokřiky hořekujících byly jednak nářky nad záhubou vlasti a národa správce dobrotivého a pochvaly vděčné skutkův jeho, jednak přímé orodování k lichým jménům bůžkův smyšlených, jako byli Merot, Radamaš a ostatní *Czernj Bohowe* čili podzemní, aby nebožtíka zachránili od trýzně Tasanův a vedli po cestě světlé a luzích blaženosti.***) Když za tohoto kvílení a těchto nářkův slunce zapadalo, mrtvola za soumraku s rakví spustila se do hrobu i zemí navezenou zasypala a kamenem velikánským přivalila. Skutkem tímto však pověra ještě nebyla uzavřena, nýbrž pokřiky protahovaly se nejméně do tří dnů, někdy až do osmi, i co den lidé hořekujíce zapalovali hranice dříví naházeného, a když plamen roznícený do dálky zářil, nejprve mnoho drůbeže pobité obětovalo se netoliko bohům oněm černým za nebožtíka, nýbrž také Pronovi, Jasoňovi a Ladoňovi (*Bjlj Bohowe*), čili vyšším a ochranným za knížete nástupce, potom

*) Tak kronika Vácslava Hájka vypisuje zármutek při pohřbě Kroka (r. 709.).

**) Stránský i tuto čerpal z kronikáře Hájka, jenž vypisuje pohřeb Libušin (r. 735.) vypravuje, že „Přemysl také nemálo teskliv jsa, kázal služebnicem jejím, tělo její v drahý oděv obléci a v truhlu vložiti, pět grošův zlaté mince do měšce usněného vloživ, dal služebnicem, aby do její levé ruky měšec ten vložily řka: Toto ona má dnes bohu neznámému obětovati. Dáti jí rozkázal také dva groše mince stříbrné do ruky pravé, jeden vuodci a druhý plavci, aby bez meškání dala, kázav truhlu zavříti, dal ji dobře smolú a klím oblepiti“ atd.

***) Viz opět v kronice Hájkově vypsání pohřbu Krokova (r. 709.).

však následovaly četné okolo ohně obcházky s posuňky a s křikem daleko se rozlehajícím k bohům těm vznášely se prosby za nového panovníka moudrého, spravedlivého, bedlivého i vítězného; konečně po bláznovství tolikadenním vousy z brad oholených zároveň s podolky ze šatstva svrchního uřezanými do ohně vmetavše, a kameny s hlukem do zadu za sebe naházevše, lidé rozcházeli se na vše strany. S takovýmto obřadem světským a s touto pověrou pochováni a v matku zemi uloženi byli z nejstarších vládcův našich otec Čech, jakož i Krok mladší (starší totiž v Polsku zemřel a pohřben odpočívá) při úpatí hory Řípu na roviné poblíž dvora, Čechem obývaného (kteréžto místo od ctění sluje *Ctinowes*), Libuše pak přede branou hradu svého Libiče hned u samého vchodu, Přemysl však a kteříž po něm zemřeli, předchůdcové Spytihněva, nejprvnějšího po otci Bořivoji knížete křesťanského, pod Vyšehradem dole na pohřebišti k tomu cíli ustanoveném. Odtud místu tomu přezděno *Knjziecy Grobka.**)

II. Když po dlouhé době pohanství vešlo v posměch, a konečně přijali se zbožnosti křesťanské obřadové posvátní, nemírná ona i naděje lepší pozbavená prázdnota obřadův pohřebních zastarala, až i úplně vymizela, národ pak český knížatům zemřelým dle obyčeje křesťanského začal pohřby vystrájeti. Avšak kéž by péče i tato byla udržela se v mezích, jež, jak dočítáme se, král Cyrus [12]) ustanovil strany hrobu svého, a kteréž obzvláště křesťanům pro následování měly by tanouti na očích; neboť i tu v obyčej vešla slavnosť pracnější a mnohem nákladnější, než u soukromých, ano až příliš nádherná. Pečlivosť předkův našich zachovala nám mezi památkami starými opis ustanovení starobylého o slavnosti té. Hned po smrti panovníka přední mezi nejvyššími úředníky zemskými (ode dávna říká se mu nejv. purkrabí Pražský) jakožto ten, naňž spadá prozatímná správa království osiřelého, povolav na poradu soudruhy, rokuje s nimi tak o dni slavného pohřbu mrtvoly královské, jak i o sněmě na zvolení panovníka nového. Po bedlivém věci uvážení purkrabí nejvyšší bez odkladu vydává prohlášení, jímžto všemu národu oznamuje smrť panovníka, nařizuje smutek veřejný a všecky do Prahy zve ke dni jistému, jenž ustanoven jest, aby nebožtíkovi prokázala se pocta poslední; mimo

---

*) Nacházela se tato hrobka knížecí dle pověsti „pod Vyšehradem nad potokem" tam, kdež nyní v Podskalí stojí dům „u pěti králův" řečený.

[12]) Xenofont. Cyropaed. knih. 8. (Táhne se tu Stránský k řeči Cyrově, jižto umíraje měl k synům a přátelům svým, a zvláště k odstavci, kdež činil poslední pořízení též vzhledem pohřbu, řka: „Těla pak mého, moji milí synové, když již život svůj dokonám, neklaďte ani do zlata, ani do stříbra, ani do žádné jiné věci, ale toliko je do prosté země položte a jí navraťte; neboť což jest blahoslavenějšího, jako s zemí se spolčiti, kteráž všecky pěkné a dobré věci nám plodí atd." — Překlad Abrahama z Gynterodu vyd. Kramer. 1809. Překladatel.)

to nařizuje, aby k bohu vykonalo se modlení za vlasť a blaho její, i od něho vyprosil se nástupce pobožný a moudrý. Truchlí se tudíž všude a hojným vyzváněním vší zemi dává se zvěsť o smrti královĕ. Mezi tím pod dozorem bedlivým nejvyššího hofmistra, avšak nákladem veřejným všecek palác královský, též chrám metropolitánský, slavný hrobkou královskou, z velké části halí se v černo, tělo pak královské, jak v obyčej vešlo u velmožův, pytvá se, voňavkami drahocennějšími napouští a v šat černý, důstojnosti přiměřený, oděné i do rakve uložené, staví se na odiv veřejný davu truchlícímu, jenž odevšad hrne se do komnaty královské.

III. V den na pohřeb ustanovený ze všech krajův země množství převeliké lidu všeho stavu přítomno jest, rovněž i duchovenstvo celé se sešlo. Všude objevuje se všemi způsoby prokazování smutku veřejného. Když pak den schyluje se, lid po obvyklých službách božích v chrámě sbíhá se k místu a průvod pohřební počíná.

V čele všech kráčejí s voskovicemi černými cechy řemeslníkův, pak následují mládež školní a akademická, bakaláři, mistři, zbor zpěvákův, mniši a duchovenstvo nižší a vyšší, všichni v oděvu svém zvláštním. Za nimi vede se několik koňův ušlechtilejších v úpravě ozdobné i nese se brnění královské. Potom, černé voskovice nesouce, přicházejí v oděvu černém rady městské, ihned za nimi stavové rytířský a panský; pak veze se korouhev královská skloněná i nesou se pozlacené oznaky klenotův královských, a sice žezlo uprostřed mezi podkomořím, purkrabím Karlštejnským a nejvyšším písařem, jablko říšské mezi nejvyšším kancléřem a nejvyšším sudím, a konečně koruna mezi nejvyšším hofmistrem, nejvyšším komorníkem a zástupcem krále, nejvyšším purkrabím. Za nimi kráčejí heroltové s pečeťmi královskými a nejvyšší maršálek, nesa meč s hrotem k zemi spuštěným; konečně za zvonění hojného a hlučného zvolna i těžce ku předu s mrtvolou samou pohybuje se na bedrech silnějších členův rad měst Pražských spočívající rakev, zastřená černým hedvábným pokrovem, na němž třpytí se kříž ze zlata vyšívaný, a jehož okrajek drží ze šlechty dvorské mládenečkové, jichž v rouše volném, černém, z obou stran kráčí po pěti neb šesti s voskovicemi hořícími. Hned za rakví ubírají se dědicové i příbuzní zesnulého, jakož i všichni vyslaní panovníkův cizích a zástup hostí vzácnějších. Konečně průvod tento žalostný uzavírá množství ohromné všeho lidu obecného. Když mrtvola přinešená do chrámu metropolitánského postavila se v jeho střed, nejvyšší úředníci zemští, jichž týká se, na zvláštní stůl, k účelu tomu před rakev postavený, kladou klenoty říšské, dříve přednášené, i počíná služba boží, v církvi římské obvyklá, totižto mše za zemřelé. Co tato slouží se, úředník důchodní mezi dav lidstva rozdává peníze, aby je dle obyčeje na oltáři hlavním obětovali. Po obětech odbytých s kazatelny k lidu se káže, i někdy

některý učenec výmluvnější činí řeč pohřební na pochvalu nebožtíka. Když potom zpívají se tak řečený kánon i kondukt, úředníci nejvyšší, kteříž dosud v lavicích vedle rakve schýleni klečeli, povstavše i klenoty říšské ze stolu vzavše, kráčejí za korouhevníkem i herolty, a obšedše takto rakev, klenoty odnášejí k oltáři, kdež je po řadě odevzdávají arcibiskupovi. Tento nebo purkrabí nejvyšší klade korunu před tak zvanou hostii na trůn královský, suknem pokrytý, jablko říšské však rozbíjí, žezlo i meč přelamuje, i pečeti královské, majestáty řečené, roztlouká. Korouhev sama s třpytícími se erby království českého a zemí připojených k zemi se vrže i pak, pozůstali-li po nebožtíku potomci mužští, zavěšuje se nejvýše na zeď, jinak se roztrhuje. Po těchto obřadech posvátných mrtvola s rakví i pruhem olověným, jméno zesnulého označujícím, do hrobu se spouští a pochovává. Po odbytí obřadův těchto purkrabí nebo kancléř nejvyšší všemu lidu díky vzdává za poctu i služby poslední, panovníkovi zesnulému, o vlasť velice zasloužilému prokázané, a celou slavnosť uzavírá, stavy přátelsky napomenuv, aby pokoj zachovávajíce, bedlivě připravovali se na sněm, ku zvolení panovníka nového svolaný.

IV. Domníváme se, že obřady těmito nebo velmi podobnými národ náš za dob křesťanských pohřeb vystrájel skoro všem panovníkům, i starším, i novějším; dočítáme se pak, že při pohřbech králův Ladislava (r. 1457.) i Jiřího (r. 1471.) vše ono přesně se zachovalo. Dále prvním všech v těchto obřadech pobožných pochován byl Spytihněv, toho jména kníže první. I ačkoli nebylo všem dopřáno. aby v Čechách zemřeli a od národa svého doznali pocty poslední, o těch zajisté, kteříž tam byli pochováni, nelze říci, že kosti své složili mezi nešetrnými.

I pochováni byli někteří na místech rozdílných, jak si který ustanovil. Odpočívají totiž pohřbení Spytihněv I. v chrámě před Týnem Většího města Pražského,*) jeho otec Bořivoj u sv. Michala na Tetíně,**) bratr pak Vratislav u sv. Jiří na hradě Pražském, Boleslav Ukrutný v Staré Boleslavi, Vratislav, král první, bratr jeho Kunrát, oba Soběslavové i Kunrát II. z Apulie přivezený, u sv. Petra na Vyšehradě, Svatopluk a Vladislav I. u P. Marie v Kladrubech, Břetislav Jindřich v Dokzanech, Vladislav, první král, z Lužice***) přivezený, na Strahově, Vácslav Jednooký u sv. Františka ve Větším městě Pražském,†) Vácslav II. u P. Marie

*) Pravdě spíše podobá se, že kníže ten odpočíval v kostele, jejž založil na hradě Pražském i posvětil P. Marii. Po kostelíku tom již dávno není památky.

**) Píší někteří dějepisci, že tělo prvního knížete toho křesťanského přeneseno bylo do kostela sv. Jiří na hradě Pražském, kamž sv. Vácslav také z Tetína přenésti i v něm uložiti dal též tělo sv. Ludmily.

***) Správněji z Durynk.

†) Balbín píše sice, že Vácslav I. pochován byl u sv. Jakuba, avšak Stránský správněji jmenuje kostel sv. Františka, jemuž později vůbec

v klášteře Zbraslavském, Václav III. u sv. Václava v Olomouci na Moravě,*) Jan u sv. Františka v Lucemburku,**) Zikmund ve Váradě, Albrecht, Vladislav II. a Ludvík v Královském Bělehradě v Uhrách, Matyáš ve Vídni v Rakousích. Ostatní všichni po smrti dosáhli odpočinku v kostele metropolitanském u sv. Víta na hradě Pražském. Z nich sám sv. Václav, k rozkazu bratrovraha ze Staré Boleslavi přivezený, Boleslavové Pobožný a Slepý, Jaromír, Oldřich i též Bedřich odpočívají dosud každý v místě původním;***) sedm následujících, a sice Břetislav I. a Spytihněv II., Břetislav II., rovněž z Uher přivezený Bořivoj II., Přemysl Otakar I. a Přemysl Otakar II. a Rudolf Rakouský, jenž nastoupil po zavražděném Václavu III. k rozkazu císaře a krále Karla (r. 1373.) z hrobův starých přenešení,†) již odpočívají pod náhrobky velikými kamen-

přezděno „sv. Anežky". Zajisté nemálo přičinilo by chvály době naší, kdyby tato velebná budova, vynikající v ohledu i stavitelském, i dějepisném, vyrvána byla zkáze, kteréž vydána jest od více než celého století, totiž od r. 1783., co Josef II. klášter ten zrušil.

*) Tělo Václava III. v kostele tom odpočívalo až do r. 1326., kteréhož roku k rozkazu královny Elišky, Václavovy sestry, do Čech převezeno, kdež poslední Přemyslovec uložen jest vedle hrobu otce svého, krále Václava II. v chrámě kláštera Zbraslavského (dne 3. října).

**) Jako za živa král ten nikde nemíval dlouhého stání, tak ni mrtvole jeho v hrobě nebylo dopřáno klidu stálého. Původně totiž král Jan pochován byl v Lucemburku v kostele rodičky Boží, odkud kosti jeho r. 1542. přenešeny byly do kláštera františkánského v témž městě, a teprv zase r. 1592. vrátily se do téhož kostela rodičky Boží, mezitím znova vystavěného, kdež r. 1613. arcikníže Albrecht, správce rakouského Nizozemí, zříditi dal nad hrobem jeho pomník nádherný, kterýžto však již r. 1654. vzal za své, když Francouzi město obléhali a pro zachování jeho ukázala se potřeba, aby dvě předměstí i s tím kostelem se spálila, ale ostatky krále našeho zachovány a ke konci sedmnáctého století uloženy opět v obnoveném kostele vedle hlavního oltáře. Když za válek francouzských r. 1795. kostel ten opět vypálen, ostatky krále Jana přenešeny byly do továrny pp. Poche i Villeroy v Mediolaku (něm. Mettlach nad Saarou v pruském Porýnsku), kdež v pěkné kapli odpočívaly asi čtyrycet let, až je král pruský Bedřich Vilém III. (v sedmnáctém prý koleně od Lucemburského pocházející) přenésti kázal do vsi Castel, též nad Saarou v pruském Porýnsku ležící, kdež jim vykázal místo odpočinku v úhledné kapli, vystavěné slavným stavitelem Schinklem ve zříceninách někdejšího hradu římského. K písemnému dotazu mému, v jakém stavu nyní nalézá se hrob ten, představenstvo obce tamější příkladnou ochotností odpovědělo, že náhrobek, od zbudování všelijak zvelebený, nachází se v nejlepším pořádku pod dohlídkou zvláštního strážce, že při něm hoří věčná lampa, rovněž i že hrob jakožto zvláštní pamětihodnosť hojné těší se pozornosti také i hostí cizích.

***) Boleslav II. Pobožný odpočívá v kostele sv. Jiří na hradě Pražském, kdež náhrobek jeho spatřuje se dosud v hlavní lodi před kryptou. V kostele tom také pochován byl kníže Oldřich (10. list. r. 1037.). Kde pohřben byl Boleslav III. Ryšavý, není známo.

†) Přenášení toto ze starého kostela Svatovítského, Spytihněvem II. zbudovaného, do chrámu nynějšího, s jehož stavbou započalo se r. 1344., vykonalo se pod dozorem důvěrníka Karlova, třetího správce stavby chrámu Svatovítského, kanovníka Beneše Krabice z Vajtmile, jenž nám

nými po dvou naproti sobě, a sice dva první, otec a syn, v kapli, jež sluje císařskou, druzí dva, bratří, v kapli sv. Antonína, třetí dva, děd i vnuk (ačkoli Hájek o tomto píše, že dosud odpočívá u sv. Františka na Starém Městě) v kapli, jež sluje knížat saských, poslední konečně zároveň se strýcem Rudolfem, vojvodou Švábským, v kapli sv. Šimoniše.

V. Po těchto po všech Karel Lucemburský, jenž po otci Janu v království následoval a brzy od kurfirstův zvolen byl též za císaře toho jména čtvrtého, jakož i syn jeho Václav, z náhrobku na kvap zdělaného na Zbraslavi přenešený, i pravnuk jeho Ladislav, dále též Jiří Poděbradský a z rodu rakouského králové Ferdinand a Maksimilián s mnohými svými dosáhli hrobu čestného v témž chrámě sv. Víta. Předce však císař a král Rudolf za dob našich (r. 1590.) náhrobky jejich dal otevříti, těla pak i s rakvemi uložiti v mausoleum, uměním a nádherou vybranou uprostřed chrámu z mramoru bílého zřízeném,*) k nimž i sám také uložen byl po smrti své (r. 1612) slavností poněkud menší, než předkové, i než zasluhoval. K zástupu tomuto, potrvají-li déle království toto i stát, a neklame-li mne snad domněnka moje, doloženy budou ještě mnoha králův i osob královských pozůstatky tělesné.**) Což pak aby všem budoucím pomazancům Páně, cestou pořádnou nastouplým, vlasti a národa otcům, nikdy než toliko pozdě po upokojení, zvelebení a chvalném spravování vlasti, i po mnohých poctách, po slavných nad nepřátely vítězstvích, a konečně po věku netoliko šťastně prožitém, nýbrž také až do starosti čilé jak nejdále prodlouženém přiházelo se povždy klidnou smrtí, způsobiti račiž vlasti mé této jediný ochránce, pravosti a nepravosti spravedlivý soudce budoucí a na věky blahoslavený!

Posilujž, Bože, dobré úmysly!

---

o tom zachoval zprávu v důkladné kronice své. Náhrobky, jimiž tehdáž král Karel ozdobiti dal nové hroby šesti panovníkův těch, zachovaly se až dosud, bohužel na mnoze velmi porouchané.

*) Arcidílo toto umění sochařského, císaře i krále Rudolfa pečí a nákladem (obnášejícím prý 32.000 dukátův) r. 1589. od slavného sochaře Al. Colina vykonané, krásnou mříží obklíčené, dosud zdobí chrám sv. Víta. Přenešení mrtvol do hrobky pod tímto mausoleem vykonalo se r. 1590. pod dozorem děkana kapitolního Jiřího Pontana.

**) Naděje Stránského nesplnily se, neboť po Rudolfu II. již žádný král český nebyl pochován vedle předchůdcův svých na hradě Pražském.

Čtenáři laskavému nejlepší přání!

Co jsem tuto stručně i dosti neuměle pověděl o zemi národa svého (poněvadž asi moc toho musí býti, čeho jsem opominul) i v tomto vydání druhém, ačkoli jak z přemnohých chyb tiskových, tak i z některých omylův mých vlastních vydání prvního očistěném, musím ti, příteli čtenáři, učiniti připomenutí a prosbu. Připomenutí, aby ti nebylo neznámo, že pro odpor proti obřadům církve římské bez práva z vlasti vypuzen a domova bezpečného i skoro všech pomůcek potřebných zbaven, uprostřed hluku zbraní a hrůz válečných věci tyto jakéž takéž na kvap jsem vypracoval. Prosbu však, abys cožkoli nad potřebu chatrněji, neb nedosti úplně tuto napsáno neb snad nejapněji dopadlo, měl omluveno, sčítaje to spíše na nedostatečnosť vloh, jížto jsem si vědom náležitě, nežli na vůli, spíše na dob nepřízeň, než na netečnosť mou, nýbrž v čem mýlím se, buď mne přátelsky napomenouti, anebo, co vylícení obce i národa českého úplněji a důkladněji poslouží, sepsati a s lidmi věcí těch žádostivými a milovnými sděliti ráčil. Buď zdráv! —

Obsah věcí předních v této knize.*)

A.

*) Rozumí se, že pořádek pořízen jest dle překladu i abecedy české.

J

K

L

M

N

O

P

R

S

Š

T

Ú

V

Z

Ž

Obsah přivileje.*)

Osvícených a Nejmocnějších Pánův Stavův sjednocených Belgie krajin výnosem zaručilo se Bonaventurovi a Abrahamovi Elsevirům, akademie Lejdské knihtiskařům, že po celé desítiletí nejblíže příští nikdo mimo vůli jich a dědicův knihy této, nadepsané „Respublica Bojema", nesmí otisknouti, nebo za hranicemi vytištěnou sem přivážeti, nebo zde prodávati. Kdyby pak kdo na úkor vážnosti úřední přímo či nepřímo knihu tuto celou nebo část její způsobem tímto či jiným ve lhůtě řečené opovážil se vytisknouti, nebo jinde vytištěnou do těch krajin přivézti a zde prodávati: odsouzen buď na zabavení výtiskův a mimo to k pokutě šesti set zlatých, jakož šíře psáno stojí v samém přivileji, daném v Hágu o sjezdě Pánův Stavův Generálních dne 15. května r. 1826.

G. V. Hertevelt Vt.

K rozkazu Nejmocnějších Pánův Stavův Generálních

J. van Goch.

*) Nachází se toliko při prvním vydání.

→ Cena 2 zl. 80 kr. ←

Páni odběratelé račte se přihlásiti osobně (nebo poštovní poukázkou) u vydatele.

Studujícím nezámožným, jakož i při objednávkách nejméně 10 výtisků každému poskytne se srážka přiměřená.